DK

KÜRESEL SORUNLAR, YEREL PERSPEKTİFLER

BİLİM DAHA İYİ BİR DÜNYA İNŞA ETMEK İÇİN KULLANILABİLİR

BAZILARI SOSYAL BİR KOŞULA TEPKİ OLARAK SUÇ İŞLER

MODERN KİMLİKLER MERKEZSİZ HALE GELMEKTEDİR

EVLİLİK SÖZLEŞMESİ BİR İŞ SÖZLEŞMESİDİR

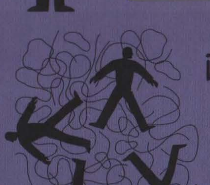
TOPLUMSAL CİNSİYET ORİJİNALİ OLMAYAN BİR İMİTASYONDUR

SOSYOLOJİ KİTABI

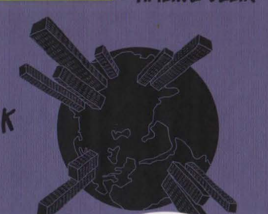
ÖZGÜRLÜĞÜN ARAÇLARI AŞAĞILAMANIN KAYNAĞI HALİNE GELİR

BATILI İNSAN İTİRAFÇI HAYVANA DÖNÜŞMÜŞTÜR

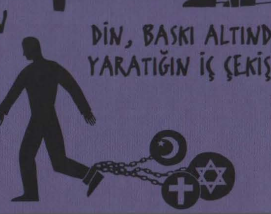
KÜRESEL KENTLER YENİ OPERASYON TÜRLERİ İÇİN STRATEJİK MERKEZLERDİR

AKIŞKAN MODERNİTENİN DÜNYASINA GİRENLER BÜTÜNLÜK UMUDUNU TERK ETMELİDİR

DİN, BASKI ALTINDAKİ YARATIĞIN İÇ ÇEKİŞİDİR

TEKNOLOJİ DE TIPKI SANAT GİBİ İNSANIN HAYAL GÜCÜNÜN ÜSTÜN BİR UYGULAMASIDIR

BÜYÜK FİKİRLERİ KOLAYCA ANLAYIN

ALFA®

SOSYOLOJİ KİTABI

ALFA®

Alfa Yayınları: 2779
Başvuru: 8

SOSYOLOJİ KİTABI

Orijinal Adı The Sociology Book
İngilizce Aslından Çeviren Tufan Göbekçin

1. Basım: 2015
2. Basım 2017
ISBN 978-605-171-085-3

Sertifika No: 10905

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Editörler Sam Atkinson
Sanat Yönetmeni Phil Ormerod
Çizimler James Graham
Grafik Uygulama Kamuran Ok

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Alemdar Mahallesi, Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu, İstanbul/Türkiye
Tel: (0212) 511 53 03 - 513 87 51 - 512 30 46
Faks: (0212) 519 33 00
www.alfakitap.com info@alfakitap.com

A WORLD OF IDEAS: SEE ALL THERE IS TO KNOW (www.dk.com)

Çin'de üretilmiştir. Printed in China.

KATKIDA BULUNANLAR

CHRISTOPHER THORPE, DANIŞMAN EDİTÖR

Danışman ve yazar Christopher Thorpe sosyal kuram, kültürel sosyoloji ve İtalya'nın İngiltere'deki betimlemelerine ilgi duyan bir sosyologdur. İskoçya'daki Aberdeen Üniversitesinde sosyoloji doktorası yapmıştır ve Cultural Sociology dergisinde yardımcı editör, birçok akademik makale yazarı ve *An Invitation to Social Theory* (2012) adlı kitabın eş yazarıdır.

CHRIS YUILL, DANIŞMAN EDİTÖR

Danışman ve yazar Chris Yuill, sosyolog ve İskoçya'da Aberdeen'deki Robert Gordon Üniversitesinde öğretim görevlisidir. İlgi alanları hem toplum hem de işyerinde sağlığın sosyal boyutları ve başarılı bir kent mekânı için gerekli unsurlardır. İngiliz Sosyoloji Birliği'nin eski komite üyesidir ve *Understanding the Sociology of Health: An Introduction* (2011) kitabının da aralarında bulunduğu birçok kitabın yazarıdır.

MITCHELL HOBBS

Avustralya'da Sydney Üniversitesinin medya ve iletişim bölümünde öğretim görevlisi olan Mitchell Hobbs, Avustralya'daki Newcastle Üniversitesinde medya sosyolojisi doktorası yapmıştır. *Communication, New Media and Everyday Life* (2011) adlı kitabın eş yazarıdır. Küresel medya, kültürel akışlar ve siyasi iletişim alanlarında birçok ulusal ve uluslararası çalışmanın yazarıdır. Avustralya eski başbakanı Julia Gillard'ın iletişim sorumlusu olarak görev yapmıştır.

MEGAN TODD

İngiltere'de Central Lancashire Üniversitesinin sosyal bilimler bölümünde kıdemli öğretim görevlisi olan Megan Todd, İngiltere'deki Newcastle Üniversitesinde sosyoloji doktorası yapmıştır. Araştırma alanları toplumsal cinsiyet, cinsellik ve şiddettir. Çeşitli yayınlarda cinsel ilişkiler ve şiddet üzerine bölümler yazmıştır, cinsellik üzerine bir ders kitabı kaleme almaktadır.

SARAH TOMLEY

Yazar, editör ve psikoterapist Sarah Tomley, DK's Big Ideas serisindeki *Felsefe Kitabı* (2011) ve *Psikoloji Kitabı* (2012) kitaplarının da aralarında bulunduğu birçok sosyal bilim kitabına katkıda bulunmuştur.

MARCUS WEEKS

Yazar ve müzisyen Marcus Weeks felsefe eğitimini tamamlayıp öğretmen olarak görev yaptıktan sonra yazarlık kariyerine başlamıştır. DK's Big Ideas serisindeki çeşitli kitapların da aralarında bulunduğu birçok sanat ve popüler bilim kitabına katkıda bulunmuştur.

İÇİNDEKİLER

SOSYOLOJİNİN TEMELLERİ

SOSYAL EŞİTSİZLİKLER

MODERN YAŞAM

KÜRESEL BİR DÜNYADA YAŞAMAK

KÜLTÜR VE KİMLİK

İŞ VE TÜKETİMCİLİK

KURUMLARIN ROLÜ

AİLELER VE YAKINLIKLAR

GİRİŞ

İnsanlar sosyal varlıklardır. Toplayıcılık ve avcılık zamanlarımızdan beri evrimimiz boyunca, gittikçe daha büyük ve daha karmaşık hale gelen sosyal gruplarda yaşama ve çalışma eğilimi gösterdik. Bu gruplar basit aile birimlerinden, klanlar ve kabilelere, köyler ve kasabalara, kentler ve ulus devletlere uzanmıştır. Birlikte yaşamaya ve çalışmaya dönük doğal yatkınlığımız, uygar toplumların oluşumuna yol açmıştır. Uygar toplumlar, artan bilgi dağarcığımız ve teknolojimizdeki ilerlemeyle şekillenmiştir. Bunun karşılığında, içinde yaşadığımız toplumun doğası yaşamlarımızın hemen her yönünü etkileyerek bizim toplumsal davranışımızı şekillendirir. Sosyoloji, bireylerin gruplarda nasıl davrandığının ve davranışlarının bu gruplar tarafından nasıl şekillendirildiğinin incelenmesidir. Bu, grupların nasıl oluştuğunu; onlara hayat veren dinamikleri ve bu dinamiklerin nasıl korunduğu ve grubu nasıl değiştirdiğini veya toplumsal değişimi nasıl doğurduğunu kapsar. Günümüzde sosyolojinin kapsamı sosyal süreçler, yapılar ve sistemlerin kuramsal incelemesinden bu kuramların sosyal politikanın bir parçası olarak uygulanmasına kadar uzanır. Toplumlar tek tek bireylerin toplamından oluştuğundan, bir bütün olarak toplumun yapıları ve bireysel üyelerinin davranışı arasında kaçınılmaz bir bağlantı vardır. Bu nedenle sosyologlar toplumun kurumları ve organizasyonu, çeşitli sosyal gruplar, katmanlar veya bireylerin etkileşimleri ve deneyimlerine odaklanabilirler.

> Sosyoloji, toplumu ilerletmeye dönük modern gayretten doğmuştur.
> **Albion W. Small**
> **Amerikalı bilgin (1854–1926)**

Belki de şaşırtıcı bir biçimde, sosyoloji görece modern bir disiplindir. Antik Çin ve Antik Yunan'daki filozoflar sivil toplumun varlığını ve sosyal düzenin faydalarını teslim etse de, sosyolojik kaygılardan ziyade politik kaygılara sahip olmuştur; toplumun kendisini incelemek yerine toplumun nasıl organize olması ve yönetilmesi gerektiğine odaklanmışlardır. Tıpkı siyaset felsefesinin bu uygarlıklardan doğması gibi, sosyoloji de, Aydınlanma Çağında Batı toplumundaki önemli değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bu değişimlerin birçok boyutu vardır. Çok dikkat çekici bir biçimde, teknolojik ilerlemeler, üretim yöntemlerini kökten değiştiren ve zengin endüstriyel kentler yaratan Sanayi Devrimini getiren makineleri sağlamıştır. Dini inançlara dayalı geleneksel kesinlikler, Aydınlanma felsefesi tarafından sorgulanmıştır. Akıl Çağı olarak adlandırılan bu dönem yalnızca Kilise'nin otoritesini sarsmakla kalmamıştır: Amerika ve Fransa'da devrimlere yol açan temsil gücü daha yüksek hükümet talepleriyle, monarşiler ve aristokrasilerin eski düzenini de tehdit etmiştir.

Toplum ve Modernite

Aydınlanma Çağından yeni, modern bir toplum yaratılmıştır. Filozoflar ve düşünürler modernitenin doğasını ve toplum üzerindeki etkilerini anlamaya çalıştıkça, sosyoloji 18. yüzyılın sonunda bu dönüşüme bir yanıt olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kaçınılmaz olarak, küçük, kırsal toplumlarda bulunan aile bağları ve topluluk ruhu gibi sosyal kaynaşmanın geleneksel formlarının ve ortak bir din tarafından sunulan ortak değerler ve inançların erozyona uğramasından yakınanlar çıkmıştır. Bazıları da hem sosyal düzen hem de düzensizlik potansiyeli taşıyan toplumsal bir değişimi getiren yeni sosyal güçlerin etkili olduğunun farkına varmıştır.

Aydınlanma ruhuna uygun olarak bu ilk toplumsal düşünürler, toplum incelemelerini objektif kılmaya ve felsefe, tarih ve politikadan ayrı bir bilimsel disiplin yaratmaya çalışmıştır. Doğa bilimleri (fizik, kimya, astronomi ve biyoloji) yerleşmiştir ve artık sıra insanların ve davranışlarının incelenmesine gelmiştir.

Sanayi Devriminin ve geliştirdiği kapitalizmin doğası nedeniyle yeni "sosyal bilimlerin" ilki ekonomi olmuştur. Buna Adam Smith'in 1776 yılında yayımlanan ve daha çok *Ulusların Zenginliği* olarak bilinen Ulusların *Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme* adlı kitabı öncülük etmiştir. Fakat aynı zamanda Adam Ferguson ve Henri de Saint-Simon gibi felsefeci ve kuramcılar tarafından sosyolojinin de temelleri atılmıştır ve sonraki yüzyılın ilk kısmında Auguste Comte'un toplum incelemesine dönük bilimsel yaklaşımı sosyoloji bağımsız bir disiplin olarak iyice yerleştirmiştir.

Comte'un izinden giden üç çığır açıcı sosyoloğun, sosyal davranışın tahlili ve yorumuna ilişkin farklı yaklaşımları 20. yüzyılda ve ötesinde sosyolojinin gündemini belirlemiştir. Bu üç sosyolog Karl Marx, Émile Durkheim ve Max Weber'dir. Her biri toplumsal düzeni, düzensizliği ve değişimi yaratan temel faktör olarak modernitenin farklı bir yönünü tanımlamıştır. Materyalist filozof ve ekonomist Marx, kapitalizmin gelişmesine ve sonrasındaki sınıf mücadelesine; Durkheim sanayileşmenin getirdiği işbölümüne ve Weber de modern toplumun sekülerleşmesi ve rasyonelleşmesine odaklanmıştır. Üçü de coşkulu takipçilere sahip olmuş ve günümüze kadar sosyolojinin önemli düşünce okullarını etkilemiştir.

> İnsan doğası… inanılmaz derecede yumuşaktır… karşıt kültürel geleneklere hassas ve çelişkili bir biçimde yanıt verir.
> **Margaret Mead**

Sosyal Bilim

Sosyoloji, bilim ve rasyonel düşüncenin hüküm sürmeye başladığı Akıl Çağı'nın bir ürünüdür. Bu nedenle ilk sosyologlar, disiplinlerinin ciddiye alınması için metodlarının katı bir biçimde bilimsel görünmesi gerektiğini düşünmüştür. İnceledikleri konunun doğası, yani insanın sosyal davranışı göz önünde bulundurulduğunda bu büyük bir başarıdır. Comte, yeni sosyoloji "biliminin" temel kurallarını belirlemiştir; doğa bilimlerindekiyle aynı biçimde deneysel kanıtları temel almıştır. Marx da konuya bilimsel olarak yaklaşmakta ısrar etmiştir ve belki de Durkheim sosyolojinin akademik dünyada sosyal bir bilim olarak kabul görmesini sağlayan ilk kişi olmuştur.

Her araştırma metodu, bilimsel olmak için nicel olmalı, yani ölçülebilir sonuçlar üretmelidir.

Marx ve Durkheim kuramlarını desteklemek için olgular, figürler ve istatistiklere işaret edebilmiştir, ama bazıları toplumsal araştırmanın daha nitel olması gerektiğini savunmuştur. Özellikle Weber yorumlayıcı bir yaklaşımı benimsemiş ve modern toplumda yaşamanın neye benzediğini ve sosyal kaynaşma için gerekli sosyal etkileşim ve ilişkilerin incelenmiştir.

Bu bakış açısı ilk başta birçokları tarafından bilimsel bulunmamışsa da 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyoloji nicel ve nitel araştırma tekniklerinin birleşimini içeren bir metodolojiyle gittikçe yorumsal hale gelmiştir.

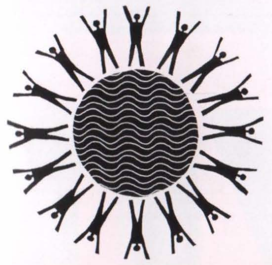
Sosyal Reform

Birçok sosyoloğa göre, sosyoloji toplumun objektif bir incelemesi ve toplumsal yapılar ve sistemlerin tahlil edilip açıklanmasının ötesindedir. Doğa bilimlerindeki kuramlar gibi sosyolojik kuramlar da pratik uygulamalara sahiptir ve içinde yaşadığımız topluluğu geliştirmek için kullanılabilir. 19. yüzyılda Comte ve Marx, sosyolojiyi toplumsal bir değişim sağlamak amacıyla toplumun işleyişini anlamanın bir yolu olarak görmüştür. Marx herkesçe bilindiği gibi "Filozoflar sadece dünyayı çeşitli şekillerde yorumladı. Ama asıl mesele onu değiştirmek," demiştir ve hem sosyolog hem de politik aktivist birçok takipçisi bunu benimsemiştir.

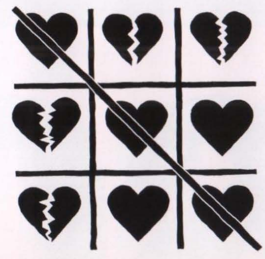
Siyasi olarak hiçbir şekilde Marx kadar radikal olmayan Durkheim, sosyolojinin akademik bir disiplin olarak kabul görmesi için çok çaba sarf etmiştir. Otoritelerin onayını kazanmak için yalnızca konunun bilimsel kimliğini değil, aynı zamanda Avrupa'da Fransız Devrimi'nden itibaren yüzyılı aşkın bir süre yaşanan siyasi huzursuzluğun ışığında sosyolojinin objektifliğini de göstermesi gerekmiştir. Bu bir ölçüde gerçek dünyadan ayrılan "fildişi kule" yaklaşımı, 20. yüzyılın ilk yarısında sosyolojide egemen olmuştur, ama sosyologlar aşama aşama daha yorumlayıcı bir duruş benimserken aynı zamanda sosyolojinin toplumsal reformun bir aracı olduğunu da savunmuştur.

> “Sosyolojinin işlevi, her bilim gibi, örtülü olanı açığa çıkarmaktır.”
> **Pierre Bourdieu**

Bu özellikle Marksist bakış açısına sahip sosyologlar ve sol bir siyasi gündeme sahip diğerleri arasında dikkat çeker. İkinci Dünya Savaşından sonra Charles Wright Mills ve Michel Foucault gibi sosyologlar toplumda iktidarın doğasını ve bunun birey üzerindeki etkilerini; bizim toplumu nasıl şekillendireceğimizden ziyade toplumun yaşamlarımızı nasıl şekillendirdiğini; bu güçlere nasıl direnebileceğimizi incelemiştir. Daha ana akım sosyolojide bile tutum değişmiştir ve konunun kapsamı, toplumun akademik incelemesinden kamu politikasını bilgilendiren ve toplumsal değişimi yönlendiren pratik uygulamaları içine alacak şekilde genişlemiştir. 1972'de saygın bir Amerikalı sosyolog olan Howard Becker şunları yazmıştır: "İyi sosyoloji ... organizasyonlar ve olayların anlamlı tanımlarını, bunların nasıl ortaya çıktığı ve varlığını sürdürdüğünün geçerli açıklamalarını ve bunların geliştirilmeleri veya kaldırılmaları için gerçekçi öneriler üretir."

Kurumlar ve Bireyler

Sosyolojinin geçerliliğine yapılan artan vurgunun bir yansıması olarak konu 20. yüzyılın ikinci yarısında daha fazla kabul ve ilgi görmüştür, popülerleşmiştir. Daha fazla düşünür dikkatini toplumsal sorunlara çevirince sosyolojinin kapsamı genişlemiştir. Sosyoloji modern toplumun yapı ve sistemlerinin; sosyal kaynaşmanın güçlerinin; sosyal düzensizliğin nedenlerinin geleneksel incelemesinden evrimleşerek, bu alanlar arasındaki bağlantıları ile bireylerin ve sosyal grupların etkileşimlerini incelemeye başlamıştır.

Yaklaşık yüzyıl önce sosyologlar, konuya makro seviyede yaklaşanlar (bir bütün olarak topluma ve onu oluşturan kurumlara bakanlar) ve mikro seviyede yaklaşanlar (bireyin toplum içinde yaşama deneyimine odaklananlar) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrım bir ölçüde halen varlığını korusa da, sosyologlar günümüzde bu iki şeyin yakından bağlantılı olduğunu görmektedir ve birçoğu çalışmalarını bu iki yaklaşımın arasındaki gruplara yoğunlaştırmaktadır: toplumsal sınıflar; etnik, dini veya kültürel gruplar; aileler; cinsiyet veya cinsellik yönelimine göre tanımlanan gruplar.

Sosyoloji, artan değişim hızına da yanıt vermiştir. İkinci Dünya Savaşından itibaren birçok toplumsal geleneğe meydan okunmuş ve bunların yerini yeni sosyal formlar almıştır. Batı dünyasında vatandaşlık hakları ve kadın hareketleri ırk ve cinsiyet eşitsizliklerini çözmek için çok şey yapmıştır ve sosyolojik kuramlar da cinsellik ve aile hayatına ilişkin tutumların değişmesine katkıda bulunmuştur. Zygmunt Bauman'ın ileri sürdüğü gibi, "Sosyolojinin görevi bireyin yardımına koşmaktır. Özgürlüğün hizmetinde olmalıyız."

Küresel Çağ

Teknolojik yenilikler muhtemelen Sanayi Devrimiyle kıyaslanabilecek –veya daha da kapsamlı– toplumsal değişiklikler getirmiştir. Artan otomasyon ve bilgisayarlaşma, hizmet endüstrilerinin yükselişi ve tüketici toplumunun gelişmesi günümüzde birçoğumuzun içinde yaşadığı toplumun şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bazı sosyologlar bunu modernite sürecinin bir devamı olarak görürken, bazıları da artık postmodern, post-endüstriyel bir çağa girdiğimize inanmaktadır.

İletişim ve ulaşımdaki ilerlemeler, dünyayı daha küçük bir yer yapmıştır. Sosyologlar yakın geçmişte dikkatlerini kültürel ve ulusal kimliğin önemine ve küreselleşmenin etkilerine, özellikle de yerel topluluklar üzerindeki etkilerine çevirmiştir. Yeni iletişim biçimleriyle – özellikle internet ve hızlı uluslararası seyahatle – birlikte yepyeni sosyal ağlar ortaya çıkmıştır. Bunlar yüz yüze ve temasa dayalı olmasa da bireyleri ve grupları bundan 50 yıl önce bile hayal edilemeyecek şekilde bir araya getirir. Modern teknoloji, sosyolojiye bu yeni toplumsal yapıların evrimini araştırmanın ve tahlil etmenin gelişmiş bir yöntemini de sunmuştur.

> Bizimki gibi bir toplumda asıl siyasi görev, hem nötr hem de bağımsız... görünen kurumların işleyişini eleştirmek... kişinin onlara karşı mücadele edebilmesi için onlara eleştiri ve saldırı yöneltmektir.
>
> **Michel Foucault**

SOSYO
TEMEL

.OJİNİN
.ERİ

Y.1377 — *Mukaddime* adlı eserinde İbn Haldun, Arapçada **"dayanışma"** veya sosyal kaynaşma anlamına gelen *asabiyye* kavramını açıklar.

1767 — Adam Ferguson'ın Essay on the *History of Civil Society* adlı eseri, toplumda kapitalizmin yıkıcı etkisine karşı **yurttaşlık ruhunun** önemini açıklar.

1813 — Henri de Saint-Simon, *Essay on the Science of Man* adlı eserinde bir **toplum bilimi** önerir.

1830–42 — Auguste Comte'un Course in *Positive Philosophy* adlı eseri **bir bilim olarak sosyolojinin** evrimini ayrıntılı olarak anlatır.

1837 — Harriet Martineau, *Theory and Practice of Society in America* adlı eserinde kölelere, kadınlara ve işçi sınıfına baskı uygulanmasındaki **sosyal eşitsizlikleri** açıklar.

1848 — Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da proleter devrimin bir sonucu olarak **toplumsal değişimi** öngörür.

1867 — Karl Marx, **kapitalizmin kapsamlı analizi** *Kapital*'in ilk cildini yazar.

1874–85 — Herbert Spencer'ın çok ciltli *System of Synthetic Philosophy* adlı eseri, toplumların yaşam formları gibi evrimleştiğini ve yalnızca **en güçlü olanın ayakta kaldığını** savunur.

1887 — Ferdinand Tönnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft* adlı eserinde **geleneksel toplum** ve **modern toplumu** birbirinden ayırır.

Sosyoloji, 20. yüzyıla kadar bir disiplin olarak rüştünü ispat etmemiştir, ama birçok düşünce kolu, yaklaşım ve çalışma alanı tarihçiler ve filozofların yüzyıllar boyunca yürüttüğü çalışmalardan evrimleşmiştir.

Sosyolojik bir çalışma olarak kabul edilebilen ilk eser 14. yüzyılda İbn Haldun'a ait olsa da, bugünkü bildiğimiz şekliyle sosyolojinin öncüleri, ancak 18. yüzyılın sonlarından itibaren toplum Batı Avrupa'da büyük bir değişime uğrarken ortaya çıkmıştır: Aydınlanmacı fikirler geleneksel inanışların yerini almış ve Sanayi Devrimi insanların yaşama ve çalışma biçimini dönüştürmüştür. Bu gözlemciler, sanayileşmenin etkileri ve kapitalizmin gelişiminin yanı sıra sekülerleşme ve rasyonalitenin daha az somut (ama daha az önemli olmayan) etkilerini kapsayan "modernite" olarak bilinen güçler tarafından yönlendirilen toplumsal değişimi tanımlamıştır.

Sosyal Bilim

Modern toplum, Akıl Çağının – rasyonel düşüncenin ve bilimsel keşiflerin uygulanmasının – ürünüdür. Bu duruma uygun olarak, Fransız felsefeci Henri de Saint-Simon ve onun himayesindekii Auguste Comte gibi sosyolojinin öncüleri kuramları desteklemek için doğrulanabilir kanıtlar sunmaya çalışmıştır. Comte, sosyal düzenin güçlerinin fizik ve kimya yasalarına benzer kurallarla açıklanabileceğine ve aynı zamanda uygulamalı sosyolojinin, tıpkı uygulamalı bilimlerin teknolojik ilerlemelere yol açması gibi sosyal reforma yol açabileceğine inanmıştır. Comte gibi Karl Marx da toplumu incelemenin yalnızca onu tanımlamak veya açıklamak değil,aynı zamanda geliştirmek de olduğuna inanmıştır. Bilimsel olmaya da aynı ölçüde önem vermiştir, ama yeni ekonomi bilimini kendine model seçmiş ve kapitalizmi modernitenin toplumsal değişimi yönlendiren ana faktörü olarak tanımlamıştır.

Marx'tan neredeyse yüzyıl önce İskoç felsefeci Adam Ferguson, kapitalizmin çıkarcılığının geleneksel sosyal kaynaşmayı tehdit ettiğine dikkat çekmiştir. Hem Harriet Martineau hem de Marx'ın çalışma arkadaşı Friedrich Engels, 19. yüzyılın ortasında sanayileşmiş kapitalist toplumun sosyal adaletsizliklerini anlatmıştır. Bir diğer öncü sosyolog Ferdinand Tönnies, geleneksel ve modern toplumlardaki iki farklı sosyal kaynaşma türünü tanımlayarak Ferguson'ın görüşlerini yankılamıştır; bu kavram daha son-

1893

Émile Durkheim *The Division of Labour in Society* adlı kitabında karşılıklı olarak bağımlı bireylerin **organik dayanışmasını** açıklar.

1895

Émile Durkheim Bordeaux Üniversitesinde **Avrupa'daki ilk sosyoloji bölümünü** kurar ve *The Rules of Sociological Method* adlı kitabını yayımlar.

1904–05

Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı eserinde **modern toplumun nasıl evrimleştiğine** dair yeni bir açıklama sunar.

1946

Charles Wright Mills ve Hans Heinrich Gerth, *From Max Weber: Essays in Sociology* adlı kitapta **Weber'in görüşlerini** İngilizce konuşan milletlere tanıtır.

1959

Charles Wright Mills, *The Sociological Imagination* adlı eserinde sosyologların **toplumu geliştirmenin yolunu** önermesi gerektiğini savunur.

1967

Harold Garfinkel, *Studies in Ethnomethodology* adlı kitabında sosyolojide sosyal düzeni pekiştiren gündelik eylemleri gözlemleyen **yeni bir metodoloji** önerir.

1975

Michel Foucault *Disiplin ve Ceza* adlı eserinde toplumda **iktidarın doğasını** incelemeye başlar.

1990

Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* adlı kitabında **toplumsal cinsiyet ve cinselliğe** dair geleneksel fikirleri sorgular.

ra birçok sosyolog tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır.

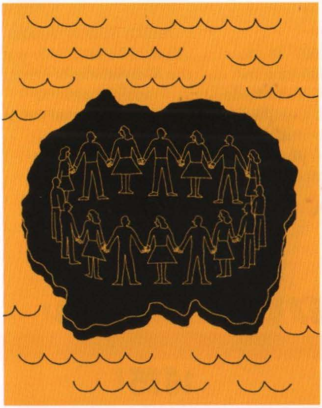
19. yüzyılın sonlarına doğru, sosyoloji büyük ölçüde Émile Durkheim'ın sayesinde tarih, felsefe, politika ve ekonomiden ayrı bir çalışma alanı olarak kendini kanıtlamıştır. Comte'un toplum incelemesine bilimsel metodolojiyi uygulama fikrini benimseyen Durkheim biyolojiyi model almıştır. Kendisinden önceki Herbert Spencer gibi Durkheim da toplumu her biri özel bir işlevi yerine getiren farklı "organlardan" oluşan bir "organizma" olarak görmüştür.

Yorumlayıcı Yaklaşım

Durkheim'ın objektif kesinliği akademik kabul görmesini sağlamışsa da, tüm sosyologlar sosyal sorunların bilimsel metodlarla incelenebileceğini veya keşfedilmeyi bekleyen toplum "yasaları" bulunduğunu kabul etmemiştir. Max Weber daha sübjektif "yorumlayıcı" bir yaklaşım benimsemiştir. Modernitenin başlıca gücü, Marx'a göre kapitalizm, Durkheim'a göre sanayileşmedir. Weber'in odağında ise rasyonelleşme ve sekülerleşmenin bireyler üzerindeki etkileri yer almıştır.

Katı bir biçimde bilimsel bir disiplinin yerini aşama aşama fikirlerin incelemesi olan bir sosyoloji almıştır; kültür, kimlik ve iktidar gibi ölçülemez kavramlar incelenmiştir. 20. yüzyılın ortası itibariyle, sosyologlar makro düzeyde topluma bakıştan, mikro düzeyde bireysel deneyime yönelmiştir. Charles Wright Mills, sosyologları toplumun kurumları (özellikle de "iktidar eliti" olarak nitelendirdiği kurumlar) ve bunların sıradan insanların hayatlarını nasıl etkilediği arasında bağlantı kurmaya teşvik etmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra başkaları da aynı duruşu sergilemiştir: Harold Garfinkel sosyal düzenin sıradan insanların günlük eylemleri üzerinden incelenmesi için sosyolojik metodların tamamen değiştirilmesini savunmuştur; Michel Foucault ise iktidar ilişkilerinin bireyleri sosyal normlara, özellikle de cinsel normlara uymaya nasıl zorladığını tahlil etmiştir. Bu fikir, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyet ve cinsellik incelemesinde daha da ileri taşınmıştır.

Yüzyılın sonuna doğru toplumun bir bütün olarak objektif incelemesi ve bireysel deneyimin yorumlayıcı incelemesi arasında bir denge kurulmuştur. Gündem, çığır açan bir avuç sosyolog tarafından belirlenmiştir ve gittikçe küreselleşen geç-modern dünyada toplumu incelemek için günümüzde onların metodları uygulanmaktadır.

FİZİKSEL BİR YENİLGİ HİÇBİR ZAMAN BİR ULUSUN SONUNU GETİRMEMİŞTİR

İBN HALDUN (1332–1406)

KISACA

YAKLAŞIM
Dayanışma

ÖNEMLİ TARİHLER

622 İlk İslam devleti Medine'de kurulur.

c.1377 İbn Haldun dünya tarihine giriş, *Mukaddime* (veya *Giriş*) eserini tamamlar.

1835 Alexis de Tocqueville'in *Democracy in America* adlı çalışmasının birinci cildi, bireylerin ortak amaç doğrultusunda bir araya gelmesinin siyasi ve sivil topluma nasıl fayda sağladığını açıklar.

1887 Ferdinand Tönnies *Gemeinschaft und Gesellschaft* (*Topluluk ve Toplum*) adlı eserini yazar.

1995 Robert Putnam, 2000 yılında bir kitap haline getireceği "Bowling Alone" başlıklı makalesinde sosyal sermaye kavramını açıklar.

1996 Michel Maffesoli'nin *Du Nomadisme* adlı eseri neo-kabilecilik çalışmasını devam ettirir.

Bazı toplumların gelişip diğerlerine egemen olmasının grup dinamikleri, Arap filozof ve tarihçi İbn Haldun'u büyülemiştir. İbn Haldun en çok *Kitâbu'l-İber* adlı çok ciltli, kapsamlı bir dünya tarihi ve özellikle de onun *Mukaddime* adlı giriş bölümüyle tanınır. *Kitâbu'l-İber*, Berberi ve Arap toplumlarının tahlilleri nedeniyle sosyolojinin öncüsü olarak görülür.

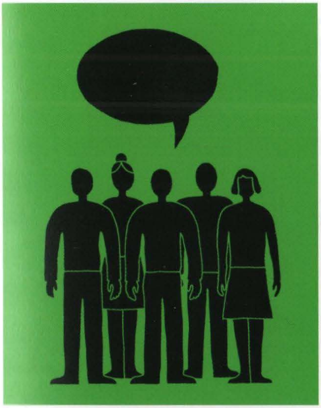
İbn Haldun bir toplumun başarısını açıklarken Arapça *asabiyye* kavramını veya toplumsal dayanışmayı merkeze yerleştirir. *Asabiyye* kavramı aslen klanlar ve nomadik topluluklarda bulunan aile bağlarına işaret eder, ama uygarlıklar geliştikçe aidiyet hissi anlamında kullanılmaya başlanmıştır ve günümüzde "dayanışma" olarak çevrilmektedir. İbn Haldun'a göre *asabiyye* kavramı, klanlar kadar küçük ve imparatorluklar kadar büyük tüm toplumlarda mevcuttur, ama ortak amaç ve yazgı hissi bir toplum gelişip yaşlandıkça yıpranır ve uygarlık zayıflar. Nihayetinde bu tür bir uygarlık, daha güçlü bir dayanışma hissine sahip daha küçük veya daha genç bir toplumun egemenliğine girecektir. Bir ulus fiziksel bir yenilgi deneyimleyebilir, ama bu yenilgi onu hiçbir zaman yok etmez. Ulus "psikolojik bir yenilginin kurbanı olduğu zaman ... bu onun sonuna işaret eder."

Toplumda dayanışma ve sosyal kaynaşmanın önemini vurgulayan bu yaklaşım, Robert Putnam'ın çağdaş toplumun topluluğa katılımın çöküşünden mustarip olduğunu temel alan kuramı da dâhil olmak üzere modern sosyolojide topluluk ve yurttaşlık ruhu hakkındaki birçok görüşün habercisi olmuştur.

İbn Haldun sosyal ve psikolojik faktörlerin uygarlıkların yükselişine ve çöküşüne katkıda bulunduğu grup dinamiği kuramında çöldeki Bedevi kabilelerinden söz etmiştir.

Ayrıca bkz.: Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Robert D Putnam 124–25 ▪ Arjun Appadurai 166–69 ▪ David Held 170–71 ▪ Michel Maffesoli 291

İNSANLIK HER ZAMAN SÜRÜLER VE TOPLULUKLAR HALİNDE DOLAŞMIŞ, YERLEŞMİŞ, ANLAŞMAYA VARMIŞ VEYA TARTIŞMIŞTIR

ADAM FERGUSON (1723–1816)

KISACA

YAKLAŞIM
Sivil Ruh

ÖNEMLİ TARİHLER

1748 Montesquieu *Kanunların Ruhu* adlı eserini yazarak, siyasi kurumların bir toplumun sosyal geleneklerinden türetilmesi gerektiğini ileri sürer.

1767 Adam Ferguson, *Essay on the History of Civil Society* adlı kitabında görüşlerinin ana hatlarını ortaya koyar.

1776 Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* kitabıyla modern ekonomiye öncülük eder.

1867 Karl Marx *Kapital*'in ilk cildinde kapitalizmi tahlil eder.

1893 Émile Durkheim *Toplumsal İşbölümü* adlı kitabında inançların ve değerlerin toplumu bir arada tutmadaki önemini inceler.

1993 Amitai Etzioni, toplumun ahlaki ve sosyal temellerini güçlendirmek için Communitarian Network'ü kurar.

İlerleme hem kaçınılmaz hem de arzu edilir bir şeydir, ama ilerlemenin mal olabileceği sosyal bedellerin her zaman farkında olmamız gerekir. Felsefeci ve tarihçi Adam Ferguson'un uyarısı bu yöndedir. Ferguson, İskoç Aydınlanmasının bir parçası olan Edinburgh entelektüellerinin kurduğu "Select Society" adlı grubun bir üyesidir. Felsefeci David Hume ve ekonomist Adam Smith de bu grubun üyeleri arasındadır.

Ferguson, tıpkı Smith gibi, ticari gelişmenin kişisel çıkar tarafından yönlendirildiğine inanmıştır. Fakat Smith'in aksine bu gelişmenin etkilerini analiz etmiş ve bunun geleneksel işbirliği ve "duygudaşlık" değerlerinin pahasına gerçekleştiğini anlamıştır. Geçmişte toplumlar aileler ve toplulukları temel almıştır. Onur ve sadakat fikirleri topluluk ruhunu güçlendirmiştir. Fakat kapitalizmin gerektirdiği çıkarcılık, bu değerleri zayıflatır ve nihayetinde toplumsal çöküşe yol açar. Ferguson, ticari kapitalizmin kendini yok edecek tohumları ekmesinin önüne geçmek için yurttaşlık ruhu hissinin desteklenmesini ve insanların kişisel çıkar yerine toplumun çıkarlarına göre hareket etmeye cesaretlendirilmesini savunmuştur.

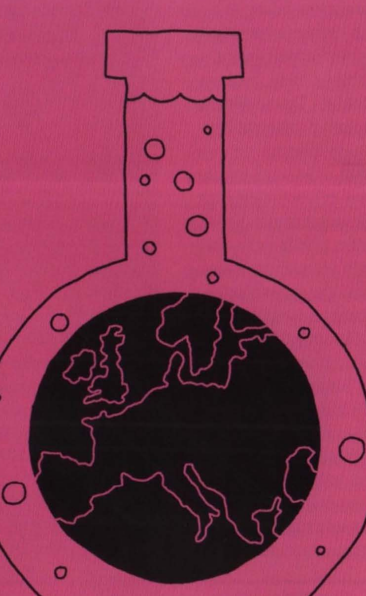
> “İnsan sivil toplumda doğar... ve orada kalır.”
> **Montesquieu**
> **Fransız filozof (1689–1755)**

Ferguson'ın kapitalizm ve ticari anlayış eleştirisi, kuramlarının Hume ve Smith gibi ana akım düşünürler tarafından reddedilmesine yol açmış, ama bunlar daha sonra Hegel ve Marx'ın siyasi fikirleri üzerinde etkili olmuştur. Ferguson konuyu siyasi veya ekonomik açıdan değil; sosyal açıdan ele aldığından, çalışması modern sosyolojinin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur.

Ayrıca bkz.: Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Karl Marx 28–31 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Amitai Etzioni 112–19 ▪ Norbert Elias 180–81 ▪ Max Weber 220–23

BİLİM DAHA İYİ BİR DÜNYA İNŞA ETMEK İÇİN KULLANILABİLİR

AUGUSTE COMTE (1798–1857)

KISACA

YAKLAŞIM
Pozitivizm ve Toplum Bilim

ÖNEMLİ TARİHLER
1813 Fransız kuramcı Henri de Saint-Simon bir toplum bilim fikrini ileri sürer.

1840'lar Karl Marx, tarihsel değişimin kökeninde ekonomik sorunların yer aldığını savunur.

1853 Harriet Martineau'nun özetlenmiş *The Positive Philosophy of Auguste Comte* çevirisi Comte'un görüşlerini daha geniş bir kamuoyuna duyurur.

1865 İngiliz filozof John Stuart Mill, Comte'un erken dönem sosyolojik görüşlerini ve geç dönem siyasi görüşlerini "iyi Comte" ve "kötü Comte" olarak nitelendirir.

1895 Émile Durkheim, *The Rules of Sociological Method* adlı kitabında sistematik bir sosyoloji yerleştirmeye çalışır.

18. yüzyılın sonu itibariyle artan sanayileşme Avrupa'daki geleneksel toplumda köklü değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca Fransız Devrimi'nin ardından Fransa'da yeni bir toplumsal düzen yerleştirilmeye çalışmıştır. Adam Smith gibi kimi düşünürler, toplumun hızla değişen yüzünü ekonomik temelde açıklamak istemiştir; Jean-Jacques Rousseau gibi kimi düşünürler ise bunu siyaset felsefesi üzerinden yapmıştır. Adam Ferguson modernizasyonun sosyal etkilerini açıklasa da henüz hiç kimse siyasi ve ekonomik kuramlara denk bir toplumsal ilerleme açıklaması

Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Karl Marx 28–31; 254–59 ▪ Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45; 220–23

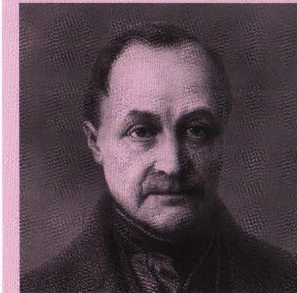

sunmamıştır. Fransa'daki toplumsal belirsizliğin arka planında, sosyalist filozof Henri de Saint-Simon toplumsal değişimin nedenlerini ve toplumsal düzenin nasıl sağlanabileceğini tahlil etmeye çalışmıştır. Toplumsal ilerlemenin bir modelinin var olduğunu ve toplumun birçok farklı aşamadan geçtiğini ileri sürmüştür. Fakat bu fikri toplumu bilimsel prensipler temelinde incelemeye dönük kapsamlı bir yaklaşıma dönüştüren, onun himayesindeki Auguste Comte olmuştur. İlk başta "sosyal fizik" terimini kullanan Comte daha sonra bunu "sosyoloji" olarak tanımlamıştır.

Anlamak ve Dönüştürmek

Comte bir Aydınlanma çocuğudur; düşüncelerinin kökleri rasyonel ve objektif bir odağa sahip olan Akıl Çağı'nın ideallerine dayanmıştır. Aydınlanma sırasında bilimsel metodun ortaya çıkışı Comte'un felsefeye yaklaşımını etkilemiştir. Comte doğa bilimlerinin ve metodolojinin detaylı bir tahlilini yapmış; tüm bilgi kollarının bilimsel prensipleri benimsemesi ve kuramı gözleme dayandırması gerektirdiğini ileri sürmüştür. Comte'un "pozitivizm" felsefesinin merkezi argümanı, her şeyin geçerli bilgisinin yalnızca pozitif, bilimsel araştırmadan türetilebileceğidir. Comte bilimin dönüştürme gücünü görmüştür: Bilimsel keşifler Sanayi Devrimini getiren teknolojik ilerlemeleri sağlamış ve içinde yaşadığımız modern dünyayı yaratmıştır.

Comte, toplumsal düzen ve değişimin mekanizmalarını anlamamızı sağlayacak ve aynı zamanda da fen bilimlerinin fiziksel çevremizi dönüştürmemize yardımcı olması gibi toplumu dönüştürmenin yolunu sunacak bir sosyal bilimin vaktinin geldiğini

Auguste Comte

Auguste Comte, Fransa, Montpellier'de dünyaya gelmiştir. Ailesi Katolik ve monarşi yanlısı olsa da Auguste dini reddetmiş ve cumhuriyetçiliği benimsemiştir. 1817'de toplumun bilimsel incelemesi hakkındaki fikirlerini önemli ölçüde etkileyen Henri de Saint-Simon'un asistanı olmuştur. 1824'te fikir anlaşmazlıkları nedeniyle Saint-Simon'un yanından ayrılmış ve John Stuart Mill ve diğerlerinin desteğiyle *Olgusal Felsefe Dersleri* eserini yazmaya başlamıştır.

Comte bu dönemde ruhsal bozukluklar yaşamıştır ve Caroline Massin'le evliliği boşanmayla sonlanmıştır. Daha sonra kendisi gibi eşinden ayrılmış olan Clotilde de Vaux'a sırılsıklam âşık olmuştur ama ilişkileri tamamına ermemiştir; Vaux 1846'da ölmüştür. Comte daha sonraki hayatını yazmaya ve pozitivist bir "İnsanlık Dini" yerleştirmeye adamıştır. 1857'de Paris'te ölmüştür.

Önemli eserleri

1830–42 *Olgusal Felsefe Dersleri* (6 cilt)
1848 *Olgusallığa Genel Bakış*
1851–54 *Olgusal Siyasal Sistem* (4 cilt)

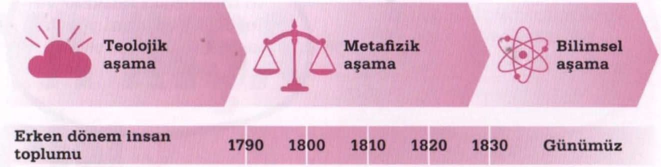
söylemiştir. İnsan toplumunun incelenmesini veya sosyolojiyi en zorlu ve karmaşık bilim olarak gördüğünden "bilimlerin kraliçesi" olarak nitelendirmiştir.

Comte'un toplumun bilimsel incelemesinin, bilgiye ulaşma arayışımızdaki ilerlemenin birikimi olduğu argümanı, Henri de Saint-Simon'un bir fikrinden etkilenmiştir ve "üç aşama yasası" olarak ifade edilir. Buna göre, fenomenlere ilişkin anlayışımız üç aşamadan geçer: Tanrı veya Tanrıların her şeyin nedeni olarak görüldüğü teolojik aşama; açıklamanın soyut varlıklar üzerinden yapıldığı metafizik aşama ve bilginin bilimsel metodlarla doğrulandığı pozitif aşama.

Comte'un toplumsal evrim kuramı toplumsal ilerlemenin tahliline de dönüşmüştür; bu avcı-toplayıcı, göçebe, tarımsal ve endüstriyel-ticari şeklinde sadece betimleyici olan toplumsal aşama tariflerinin bir alternatifidir. Comte, Fransa'da toplumun Aydınlanma'ya kadar teolojik aşamada kaldığını ve sosyal düzenin nihayetinde dini kuralları temel aldığını ileri sürmüştür. 1789'daki devrimin ardından Fransız toplumu seküler prensipler ve idealler, özellikle de özgürlük ve eşitlik temelinde

> Sosyoloji başka herhangi bir bilimin tamamlayıcısı değildir; kendi başına ayrı ve özerk bir bilimdir.
> **Émile Durkheim**

Comte, insanın dünyayı anlayışında üç ilerleme aşaması tanımlamıştır. Teolojik aşama 18. yüzyılın sonunda Aydınlanma'yla birlikte son bulmuştur. Daha önceki Tanrı odağının yerine, rasyonel düşüncenin metafizik aşamasında insana odaklanılmıştır. Bilimin açıklamalar sunduğu son aşama bundan evrimleşmiştir.

düzenlenerek metafizik aşamaya geçmiştir. Comte devrim sonrası toplumun eksikliklerinin farkına varılarak sosyal düzenin bilimsel olarak belirlenebileceği pozitif aşamaya geçmenin artık mümkün olduğuna inanmıştır.

Toplumun Bilimi

Comte yeni sosyoloji bilimi için mevcut "müspet" bilimlere dayalı bir çerçeve önermiştir. Her bilimin kendisinden öncekilere değil, sonrakilere katkıda bulunabileceği şekilde mantıksal olarak düzenlenmiş bir bilimler hiyerarşisi oluşturmuştur. Matematikle başlayan hiyerarşi astronomi, fizik ve kimyadan biyolojiye kadar uzanır. Bu yükselen "pozitiflik" düzeninin en üstünde sosyoloji yer almıştır. Bu nedenle Comte diğer bilimlerin ve metodlarının iyice kavranması gerektiğini ve bunları toplumun incelemesine uygulamanın ancak bu şekilde mümkün olabileceğini düşünmüştür.

Gözlem yoluyla doğrulanabilirlik en yüce prensiptir: Olguların kanıtlarıyla desteklenen kuramlar. Fakat Comte bilimsel araştırmaya yön vermek ve gözlemin kapsamını belirlemek için bir hipoteze sahip olmak gerektiğini de kabul etmiştir. Sosyoloji iki genel inceleme alanına ayırmıştır: "Sosyal istatistik", sosyal düzeni belirleyen ve toplumları bir arada tutan kuvvetler ve "sosyal dinamik", toplumsal değişimi belirleyen kuvvetler. Bu kuvvetlerin bilimsel anlayışı, toplumu sosyal evrimin nihai, pozitif aşamasına taşımak için gerekli araçları sağlar.

Comte, insan topluluğunu tahlil etmeye çalışan ilk kişi olmasa da toplumun bilimsel olarak incelenebileceğinin gösterilmesinde öncü olmuştur. Ayrıca Comte'un pozitivist felsefesi hem seküler sanayi toplumunun bir açıklamasını hem de toplumsal reformu gerçekleştirmenin yolunu sunmuştur. Comte tıpkı bilimlerin gerçek dünya problemlerini çözüme

> Bilim öngörüyü, öngörü eylemi doğurur.
> **Auguste Comte**

kavuşturması gibi sosyolojinin de son bilim ve diğer bilimlerin birleştiricisi olarak daha iyi bir toplum yaratmak için sosyal sorunlara uygulanabileceğine inanmıştır.

Teoriden Pratiğe

Comte, Fransız Devrimi'nin yaşanan kaos döneminde fikirlerini oluşturmuş ve ilk cildi Fransa'da 1830 yılının Temmuz ayındaki ikinci devrim yaşanırken yayımlanan altı ciltlik *Olgusal Felsefe Dersleri* adlı eserinde ortaya koymuştur.

Monarşinin devrilmesi ve restorasyonunun ardından Fransa'da düzen yanlıları ve ilerlemeyi talep edenler arasında bir kamplaşma olmuştur. Comte, pozitivizmin üçüncü bir yol sunduğuna ve bu yolun toplumun objektif incelemesine dayalı ideolojik değil, rasyonel bir eylem akışı olduğuna inanmıştır.

Comte'un kuramları Fransa'daki çağdaşları arasında takdir edildiği kadar eleştirilmiştir de. En büyük destekçilerinden bazıları Britanya'dadır. Comte'a projelerini devam ettirebilmesi için mali destek sunan liberal entelektüel John Stuart Mill ve eserinin düzeltilmiş bir versiyonunu İngilizceye çeviren Harriet Martineau da bunların arasındadır.

Ne yazık ki Comte'un pozitivizmin siyasi bir sistemde nasıl uygulanabileceğini anlattığı daha sonraki çalışması şöhretine leke sürmüştür. Comte'un mutsuz kişisel hayatının (boşanma, depresyon ve trajik bir ilişki) sık sık düşüncelerinde bir değişime yol açtığı söylenir: Comte toplumu inceleyen objektif bir bilimsel yaklaşımdan toplumun nasıl olması gerektiğinin sübjektif ve yarı dinsel bir yorumuna yönelmiştir.

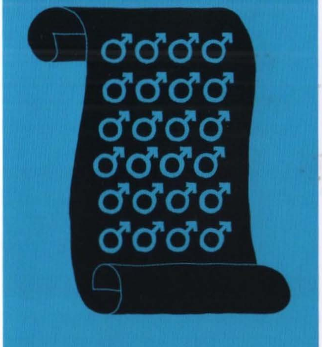
Comte'un kuram yerine bunun nasıl uygulanabileceğine yönelmesi kendisine birçok taraftar kaybettirmiştir. Mill ve diğer İngiliz düşünürler pozitivizmin bu kuralcı uygulamasını neredeyse diktatörlük görmüş ve Comte'un savunduğu yönetim sisteminin özgürlüğü ihlal ettiğini düşünmüştür.

Bu dönemde toplumun bilimsel incelemesinin alternatif bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Aynı sosyal çalkantı fonunda Karl Marx ekonomi bilimine dayalı bir toplumsal ilerleme tahlili ve rasyonalizm yerine siyasi eyleme dayalı bir değişim modeli önermiştir. Avrupa devrimlerle çalkalanırken Comte'un pozitivist sosyolojisinin birbirleriyle rekabet halindeki sosyalizm ve kapitalizm savlarının neden gölgesinde kaldığını görmek güç değildir. Her şeye rağmen yalnızca kuramlaştırma yerine bilimsel prensiplere dayalı bir disiplin olarak sosyoloji fikrini ilk ortaya atanlar Comte ve bir ölçüde de onun akıl hocası Saint-Simon olmuştur. Comte özellikle sosyal bilimler için doğrudan fen bilimlerinden alınmış bir gözlem ve kuram metodolojisi yerleştirmiştir. Başta Émile Durkheim olmak üzere daha sonraki sosyologlar Comte'un pozitivizminin detaylarına karşı çıksa da Comte onlara çalışabilecekleri sağlam bir temel sunmuştur. Günümüzde Comte'un "bilimlerin kraliçesi" olarak sosyoloji rüyası naif gibi görünse de, savunduğu objektiflik yol gösterici ilke olmayı sürdürür.

> “Filozoflar dünyayı sadece yorumlamışlardır… mesele onu değiştirmektir.”
> **Karl Marx**

Fransa'daki 1830 Devrimi, Comte'un pozitivizm konulu kitabının yayınlamasıyla aynı tarihe denk gelmiş ve görünüşe göre onun umut ettiği toplumsal ilerleme çağını başlatmıştır.

BAĞIMSIZLIK BİLDİRGESİNİN İNSANLARIN YARISIYLA HİÇBİR İLGİSİ YOKTUR

HARRIET MARTINEAU (1802–1876)

KISACA

YAKLAŞIM
Feminizm ve Toplumsal Adalet

ÖNEMLİ TARİHLER

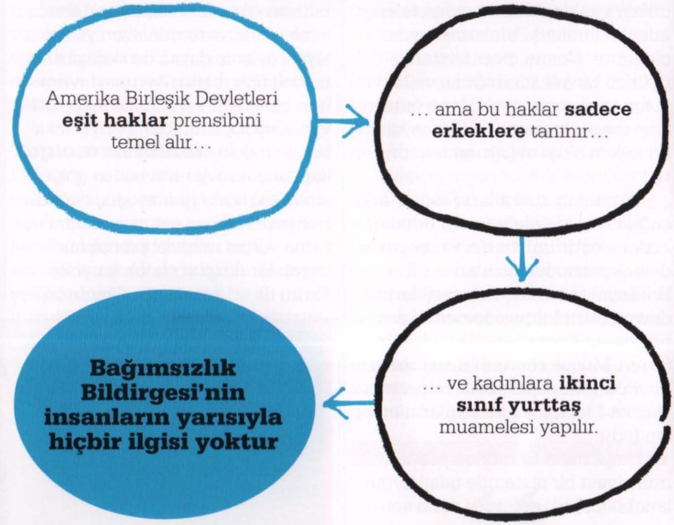
1791 Fransız oyun yazarı ve politik aktivist Olympe de Gouges 1789 Erkeklerin ve Yurttaşların Hakları Bildirgesi'ne yanıt olarak Kadınların ve Kadın Yurttaşların Hakları Bildirgesi'ni yayımlar.

1807–34 Britanya İmparatorluğunda kölelik kaldırılır.

1869 Harriet Taylor ve John Stuart Mill "Kadınların Köleleştirilmesi" başlıklı makaleyi yazar.

1949 Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (*İkinci Cins*) adlı kitabıyla 1960'lar-1980'lerin "ikinci dalga" feminizminin temellerini atar.

1981 Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi 188 ülke tarafından imzalanır.

1776'da Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirgesini şunu ilan etmiştir: "Bütün erkeklerin eşit yaratıldığını, Yaratıcıları tarafından vazgeçilmez haklarla donatıldığını ve Yaşam, Özgürlük ve Mutluluğu aramanın bu haklar arasında yer aldığını tartışmasız doğrular olarak kabul ediyoruz." Elli yılı aşkın bir süre sonra 1834 ve 1836 yılları arasında Harriet Martineau ABD'yi dolaşmış ve Amerikan toplumunun çok farklı bir tablosunu kaydetmiştir. Eşitlik ve demokrasi idealleriyle ABD'deki gerçek hayat arasında belirgin bir farklılık görmüştür.

Martineau bu gezisinden önce ekonomi politik ve toplumsal sorunlar hakkında yazan bir gazeteci olarak adını duyurmuştur ve seyahatlerinde

Ayrıca bkz.: Judith Butler 56–61 ▪ R. W. Connell 88–89 ▪ Sylvia Walby 96–99 ▪ Teri Caraway 248–49 ▪ Christine Delphy 312–17 ▪ Ann Oakley 318–19

Amerikan toplumu hakkında edindiği izlenimleri bir kitapta toplamıştır. *Amerika'da Topluma Dair Kuram ve Uygulama* adlı kitabı, Martineau'nun karşılaştığı sosyal adaletsizlikleri tahlil ettiği için yalnızca bir betimleme olmanın ötesine geçmiştir.

Social emancipator

Martineau'ya göre bir toplumun ne derece uygar olduğu halkının içinde yaşadığı koşullarca belirlenir. Kuramsal idealler herkese uygulanmadıkça bir toplumun ne kadar uygar olduğunun ölçütü olarak düşünülemez. El üstünde tutulan özgürlük kavramı başta olmak üzere Amerikan toplumunun sözde idealleri, Martineau'nun toplumun bir kesiminin başka bir kesim üzerinde tahakküme sahip olmasının başlıca örneği olarak tanımladığı süregelen kölelik uygulaması tarafından "gülünç duruma düşürülmüştür."

Martineau hayatı boyunca ABD'de köleliğin son bulması için mücadele etmiştir. Aynı zamanda uygar bir toplumun gerekleri hakkındaki prensiplerini, sömürünün ve toplumsal baskının diğer türlerini tanımlamak ve önlemek için uygulamıştır. Endüstriyel Britanya'daki işçi sınıfının karşılaştığı adaletsizlikler ve Batı dünyasında kadınların köleleştirilmesi bunların arasındadır.

Martineau özgürlük konusunda kendisiyle iftihar eden, ama kadınlara baskı uygulamayı sürdüren bir toplumun ikiyüzlülüğüne dikkat çekmiştir. Martineau'nun işaret ettiği gibi kadınlar insanların yarısını teşkil ettiği için bu tutum bilhassa küçük düşürücüdür: "Uygarlık ölçütü aranıyorsa, toplumun yarısının diğer yarısı üzerinde güce sahip olması koşulundan daha iyisi bulunamaz." Fakat Martineau birçok çağdaşının aksine sadece kadınların eğitim veya oy kullanma hakkı için mücadele etmekle kalmamış, toplumun hem aile hayatında hem de kamusal hayatta kadınların özgürlüğünü nasıl kısıtladığını açıklamıştır.

Martineau yaşadığı dönemde çok tanınmıştır, ama sosyolojinin gelişimine katkısı son zamanlara kadar teslim edilmemiştir. Günümüzde hem metodolojik bir toplum incelemesi yapan ilk kadın olarak hem de feminist bir sosyolojik perspektifi formüle eden ilk kişi olarak kabul edilmektedir.

İlk ABD Milli Meclisi 4 Temmuz 1776 tarihinde çok ahlaki bir yönetim planı benimsemiştir. Fakat Martineau adaletsizlikle karakterize olmuş bir toplumda sosyal erdemlerin mümkün olup olmadığını sorgulamıştır.

Harriet Martineau

Harriet Martineau, İngiltere'nin Norwich kentinde dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim almasını sağlayan ilerici bir ailenin kızıdır. İlk olarak politika ve ekonomiye ilgi duymuş ve 1825'te babasının ölümünün ardından gazeteci olarak hayatını kazanmıştır. Yazar olarak ulaştığı başarı Londra'ya taşınmasını ve 1834–36'te ABD'yi dolaşmasını sağlamıştır. İngiltere'ye döndükten sonra ABD'nin sosyolojik eleştirisini içeren üç ciltlik bir çalışma yayınlamıştır. ABD'deki deneyimleri köleliğin kaldırılması ve kadınların özgürleştirilmesi mücadelesindeki kararlılığını pekiştirmiştir.

Ergenlik yıllarından beri ileri derecede işitme engelli olmasına rağmen Martineau 1860'lara kadar çalışmayı ve mücadele etmeyi sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Lake District'e taşınmış ve sağlık sorunları nedeniyle eve bağlı bir yaşam geçirdikten sonra 1876'da ölmüştür.

Önemli eserleri

1832–34 *Siyasal Ekonomiye Dair Örneklemeler*
1837 *Amerika'da Topluma Dair Kuram ve Uygulama*
1837–38 *Ahlak ve Görgü Nasıl Gözlemlenir*

BURJUVAZİNİN DEVRİLMESİ VE PROLETARYANIN ZAFERİ EŞİT ÖLÇÜDE KAÇINILMAZDIR

KARL MARX (1818–1883)

KISACA

YAKLAŞIM
Sınıf Çatışması

ÖNEMLİ TARİHLER
1755 Cenevreli filozof Jean-Jacques Rousseau özel mülkiyeti tüm eşitsizliklerin kaynağı olarak tanımlar.

1819 Fransız sosyal kuramcı Henri de Saint-Simon sosyalist görüşlerini yaymak için *L'Organisateur* dergisini çıkarmaya başlar.

1807 Georg Hegel, *The Phenomenology of Spirit* adlı eserinde tarihsel ilerlemeyi yorumlar.

1845 Friedrich Engels, 1844 Yılında İngiltere'de *İşçi Sınıfının Koşulu* adlı kitabında kapitalist toplumun iki toplumsal sınıfa bölünmesini açıklar.

1923 Toplumsal Araştırma Enstitüsü kurulur ve Marksist aydınları Frankfurt Üniversitesine çeker.

19. yüzyılın ortasında Avrupa Fransız Devrimi'yle başlayan siyasi istikrarsızlıkla karakterize olmuştur. İsyancı ruh tüm kıtaya yayılmıştır. Monarşiler ve aristokrasinin eski düzenini yıkıp yerine demokratik cumhuriyetler kurmaya dönük girişimler olmuştur. Aynı zamanda Avrupa'nın büyük bir kısmı sanayileşmenin yarattığı toplumdaki değişimleri güçlükle kabullenmiştir. Bazı filozoflar modern endüstriyel dünyanın problemlerini siyasi açıdan açıklamış ve siyasi çözümler önermiştir. Adam Smith gibi diğer isimler ise problemlerin hem nedeni hem de çözümü olarak ekonomiye

Ayrıca bkz.: Auguste Comte 22–25 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Richard Sennett 84–87 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Robert Blauner 232–33 ▪ Christine Delphy 312–17

odaklanmıştır. Fakat toplumun sosyal yapısı üzerine çok az araştırma yapılmıştır.

1830 ve 1842 yılları arasında Fransız filozof Auguste Comte, toplumun bilimsel bir incelemesinin mümkün ve hatta gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Karl Marx objektif, metodolojik yaklaşımın gecikmiş olduğunu kabul etmiştir ve bu konuya eğilen ilk kişiler arasında yer almıştır. Fakat Marx spesifik olarak sosyolojik bir çalışma yapmak yerine modern toplumu tarihsel ve ekonomik açıdan açıklamaya, gözlem ve tahlilden yararlanarak toplumsal eşitsizliğin nedenlerini tanımlamaya çalışmıştır. Comte bilimi toplumsal değişimi sağlamanın aracı olarak görürken, Marx siyasi eylemin kaçınılmazlığına işaret etmiştir.

Tarihsel İlerleme

Marx'ın zamanında toplumun gelişiminin geleneksel açıklaması aşamalı bir evrimdir: Avcılık ve toplayıcılıktan göçebe, kırsal ve tarımsal topluluklara ve en sonunda modern ticari topluma ulaşılmıştır. Marx bir filozof olarak bu toplumsal ilerleme fikrinin ve sanayi toplumunun ekonomik kökenlerinin pekâlâ farkındadır; ama bu sürece ilişkin kendi yorumunu geliştirmiştir.

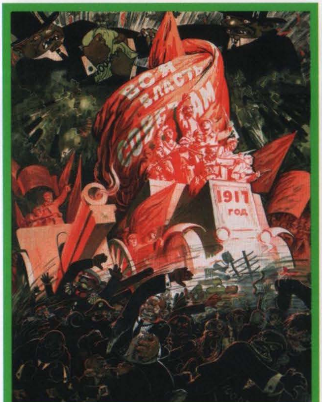
Marx'ı ilk olarak tarihe diyalektik bir bakış sunan Alman filozof Georg Hegel etkilemiştir. Hegel'in anlayışına göre değişim karşıt güçlerin sentezi aracılığıyla gerçekleşir ve bu sentezde çelişkili görüşler arasındaki gerilim çözüme kavuşturulur. Marx ise tarihi fikirler yerine maddi koşulların ilerlemesi olarak görmüş ve Hegel'in felsefesinin büyük bir kısmını reddederek onun diyalektik çerçevesini almıştır. Marx, uygar toplumdaki eşitsizliğin özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasından kaynaklandığını savunan Jean-Jacques Rousseau gibi Fransız sosyalist düşünürlerden de etkilenmiştir.

Marx, tarihsel ilerlemenin incelenmesine yeni bir yaklaşım önermiştir. Marx'a göre toplumun organizasyonunu belirleyen şey insanların içinde yaşadığı maddi koşullardır ve üretim araçlarındaki (refah yaratmak için kullanılan araçlar ve makineler) değişiklikler sosyo-ekonomik değişimi getirir. Tarihsel gelişime bu yaklaşım, yani "tarihsel materyalizm" ekonomik üretimin yeni metodlarının neden olduğu feodal toplumdan modern kapitalist topluma geçişin bir açıklamasını sunmuştur. Feodalitede köylüler veya serflerin çalıştığı arazinin sahipleri olarak soylular tarımsal üretim araçlarını kontrol etmiştir. Makine çağıyla birlikte burjuvazi yeni bir sınıf olarak yeni üretim araçlarının sahibi olmuştur. Teknoloji

Karl Marx beş tarihsel dönem tanımlamıştır. Bunların her biri insanların net bir biçimde emeklerine göre tanımlandığı bir çağa karşılık gelir. Marx'a göre tarihin belirleyici gücü, toplumdaki sınıfları şekillendiren egemen üretim tarzıdır. Tarihsel dönemler, insanların her şeyi paylaştığı erken insanlık tarihinden Marx'ın zamanındaki iki büyük sınıf içeren kapitalizme evrilmiştir. Gelecekte ise komünizmin sınıfsız toplumu vardır.

yaygınlaştıkça burjuvazi soylulara meydan okumuş ve toplumun ekonomik yapısında bir değişiklik getirmiştir. Feodal toplumun karşıt öğeleri, onun yerini alan kapitalist toplumun nüvelerini barındırmıştır.

Karl Marx'ın komünist devrim öngörüsü 1917'de gerçeğe dönüşmüştür; ama onun beklediği gibi ileri bir sanayi toplumunda değil, Çarlık Rusya'sında gerçekleşmiştir.

Marx, Friedrich Engels'le birlikte *Komünist Manifesto*'da ortaya koyduğu gibi "şimdiye kadarki tüm toplumların tarihinin sınıf mücadeleleri tarihi olduğunu" savunmuştur.

Sınıf Çatışması

Toplumdaki sınıflar arasındaki gerilim ve çatışma, Marx'a göre kaçınılmazdır. Bu nedenle tıpkı feodalitenin devrilmesi gibi kapitalist toplum ve egemen burjuvazi de devrilecektir. Marx proletaryanın kendisini doğuran sistemi yıkarak toplumun kontrolünü ele geçireceğine inanmıştır.

Marx, kapitalist toplumun sosyal yapısını belirleyen şeyin maddi ihtiyaçların üretim yöntemi olduğunu ileri sürmüştür. Kapitalistlerin zenginliği sahip oldukları fabrikalarda işçilerin emeğiyle üretilen metaların artıdeğerinden gelir. Öte yandan proletarya hemen hiçbir şeye sahip değildir ve yaşamını sürdürmek için emeğini burjuvaziye satmak zorundadır.

Sınıflar arasındaki ilişki sömürüye dayalıdır; sermaye sahipleri zenginleşirken işçi sınıfı yoksul kalır. Ayrıca fabrikalar ve atölyelerde çalışmanın niteliksiz doğası insanlıktan uzaklaşma ve üretim sürecinden yabancılaşma hissine katkıda bulunur. Üretim talebi aştığı zaman oluşan işsizlik tehdidi bunu daha da derinleştirir.

Zamanla bu baskı proletaryadaki sınıf bilincini besler; işçi sınıfı kolektif çıkarı için bir hareket örgütleyebileceğinin farkına varır. Kapitalizmin doğasındaki bireysel çıkar, burjuvazi arasında bu tür bir gelişmeyi engeller ve sürekli rekabet ekonomik krizlerin gittikçe yaygınlaşmasına yol açar. İşçi sınıfının artan dayanışması ve burjuvazinin zayıflaması, proletaryanın zaman içinde üretim araçlarının kontrolünü ele geçirip sınıfsız bir toplum yaratmasına imkân tanıyacaktır.

Önemli Bir Katkı

Marx'ın kapitalizmin endüstriyel dünyada sosyo-ekonomik sınıfları

nasıl yarattığına ilişkin tahlili sadece kuramlaştırmadan ibaret değildir. Modern toplumun kapsamlı bir ekonomik, siyasi ve sosyal açıklamasını sunması bakımından toplumun ilk "bilimsel" incelemelerinden biri olmuştur. Bu süreçte Marx başta toplumsal sınıf alanında olmak üzere sosyolojik düşüncede daha sonra merkezi hale gelecek birçok kavram geliştirmiştir; sınıf çatışması ve bilinci, sömürü ve yabancılaşma kavramları bunların arasındadır.

Marx'ın görüşleri birçok devrime ilham vermiştir ve 20. yüzyılın bir döneminde dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri Marksist prensipleri kabul eden hükümetlerin yönetiminde yaşamıştır. Fakat toplumun ekonomik statülerine göre tanımlanan sınıflara bölünmesi ve toplumsal değişimin sınıf çatışmasının kaçınılmaz sonucu olduğu görüşü herkes tarafından kabul görmemiştir. Marx'tan bir sonraki kuşakta yer alan, onunla birlikte modern sosyolojinin "kurucu babaları" olarak nitelendirilen Émile Durkheim ve Max Weber alternatif bakışlar sunmuştur.

Durkheim, sanayinin modern toplumu şekillendirdiğini kabul etmiştir; ama toplumsal sorunların temelinde kapitalizm yerine sanayileşmenin yattığını ileri sürmüştür.

Weber ise Marx'ın sınıf çatışmasının gerisinde ekonomik nedenler bulunduğu görüşünü kabul etmiştir; ama Marx'ın toplumu sadece ekonomik zeminde burjuvazi ve proletarya olmak üzere ikiye ayırmasının fazla basit olduğunu düşünmüştür. Kapitalizmin gelişmesinde ekonomik nedenlerin yanı sıra kültürel ve dini nedenlerin de etkili olduğuna ve bunların ekonomik statünün yanı sıra saygınlık ve güç temelinde sınıflara yansıdığına inanmıştır.

Marx'ın Batı dünyasındaki sosyoloji üzerindeki etkisi 20. yüzyılın ilk yarısında zayıflasa da, aralarında Jürgen Habermas, Erich Fromm ve Herbert Marcuse gibi isimlerin de bulunduğu "Frankfurt Okulu" olarak adlandırılan sosyolog ve filozoflar onun prensiplerine ciddi bir bağlılık göstermiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte görüşler daha da bölünmüştür. Özellikle ABD'de her türlü Marksist kuram büyük ölçüde itibarsızlaştırılırken, başta Fransa olmak üzere Avrupa'da birçok filozof ve sosyolog Marx'ın sosyal görüşlerini daha da geliştirmiştir.

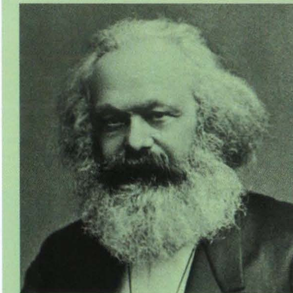
Günümüzde yeni teknoloji dünyamızı bir kez daha dönüştürürken ve insanlar artan ekonomik eşitsizliğin daha da bilincine varırken, Marx'ın temel görüşlerinden bazıları sosyal, ekonomik ve siyasi düşünürler tarafından yeniden gündeme getirilmeye başlamıştır.

“

Eğer birisi bu unvanı hak edecekse, [Marx] modern sosyolojinin gerçek babasıdır.

Isaiah Berlin
Rus-İngiliz filozof (1909–1997)

”

Karl Marx

Sosyal bilimin "kurucu babalarından" biri olarak kabul edilen Karl Marx aynı zamanda etkili bir ekonomist, siyaset felsefecisi ve tarihçidir. Almanya'da Trier kentinde dünyaya gelmiştir. Felsefe ve edebiyata ilgi duymasına rağmen hukukçu babasının ısrarıyla önce Bonn Üniversitesinde, daha sonra Berlin'de hukuk eğitimi almıştır. Berlin'de Hegel'e ilgi duymuş ve 1841'de Jena Üniversitesinde doktora yapmıştır.

Köln'de gazeteci olduktan sonra Paris'e taşınmış ve Friedrich Engels'le birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal kuramını geliştirmiştir. 1845'te birlikte *Komünist Manifesto*'yu yazmışlardır. Marx, 1848'de Avrupa'daki devrimler başarısızlığa uğradıktan sonra Londra'ya taşınmıştır. 1881'de eşinin ölümünden sonra Marx'ın da sağlığı kötüleşmiştir. İki yıl sonra 64 yaşındayken ölmüştür.

Önemli eserleri

1848 *Komünist Manifesto*
1859 *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*
1867 *Kapital, Cilt 1*

TOPLULUK VE TOPLUM

FERDINAND TÖNNIES (1855–1936)

KISACA

YAKLAŞIM
Topluluk ve Toplum

ÖNEMLİ TARİHLER

1651 İngiliz filozof Thomas Hobbes, *Leviathan* adlı kitabında insanın doğası ve toplumun yapısı arasındaki ilişkiyi açıklar.

1848 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da kapitalizmin toplum üzerindeki etkilerini ortaya koyar.

1893 Sosyolog Émile Durkheim, *The Division of Labour in Society* adlı kitabında organik ve mekanik dayanışma tarafından sağlanan sosyal düzen fikrini özetler.

1904–05 Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu (The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism)* adlı eserini yayımlar.

2000 Zygmunt Bauman gittikçe küreselleşen bir toplumda "likit modernite" fikrini tanıtır.

Sosyal eylemlerimiz için **iki tür motivasyon** vardır:

işbirliği yaparak hareket etmeye dönük **doğal irade**...

...geleneksel bir **topluluğun *(Gemeinschaft)*** etkileşimlerini karakterize eder.

belirli bir amaca göre hareket etmeye dönük **rasyonel irade**...

...modern bir **toplumun *(Gesellschaft)*** etkileşimlerini karakterize eder.

19. yüzyılın sonuna doğru birçok düşünür modernitenin toplumsal sonuçlarına ve özellikle de kapitalist sanayi toplumunun gelişimine dikkatlerini yöneltmiştir. Yaygın bir biçimde sosyolojinin kurucu babaları olarak kabul edilen Émile Durkheim, Max Weber ve Ferdinand Tönnies de bunların arasındadır. Tönnies'in disipline önemli katkısı 1887'de yayımlanan *Gemeinschaft und Gesellschaft (Topluluk ve Toplum)* adlı etkili kitabında sosyal gruplanmaların tezat türlerine ilişkin tahlilidir. Tönnies başyapıtı olan bu

Ayrıca bkz.: Adam Ferguson 21 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Amitai Etzioni 112–19 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Karl Marx 254–59 ▪ Bryan Wilson 278–79 ▪ Michel Maffesoli 291

kitabında geleneksel kırsal topluluklar ve modern sanayileşmiş toplumlar arasında gördüğü ayrıma işaret eder. Tönnies'e göre geleneksel topluluklar, aile bağları ve kilise gibi sosyal gruplar temelindeki *toplulukta* (*Gemeinschaft*) karakterize olur. Küçük ölçekli topluluklar ortak hedefler ve inançlara sahip olma eğilimindedir; bunların içindeki etkileşimler güven ve işbirliğine dayanır.

"İrade"nin Zaferi

Modern kentler gibi geniş ölçekli toplumlarda işbölümü ve işgücünün hareketliliği geleneksel bağları aşındırmıştır. *Topluluk* (*Gemeinschaft*) yerini topluma (*Gesellschaft*), bırakır. Bu tür toplumlardaki ilişkiler daha kişidışı ve yüzeyseldir ; karşılıklı yardımdan ziyade bireysel çıkarlara dayanır.

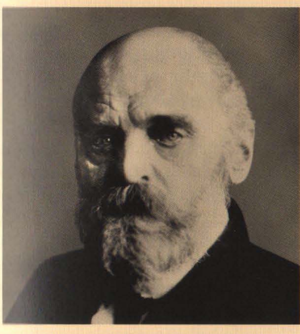
İki ucu teşkil eden topluluk ve toplum hemen her sosyal grupta az çok mevcuttur, ama Tönnies'e göre kapitalizm ve rekabetin ruhu içinde yaşadığımız sanayi toplumunda sadece birliğin egemenliğine yol açmıştır.

> Gemeinschaft özü itibariyle teba veya üyelerinden daha eski bir kökene sahiptir.
> **Ferdinand Tönnies**

Tönnies'in kuramının temelinde insanı eyleme motive eden "irade" fikri vardır. Tönnies Wesenwille, "doğal irade" ve Kürwille, "rasyonel irade" ayrımı yapmıştır. Doğal irade, bir şeyi kendi için veya alışkanlık, gelenek veya ahlaki yükümlülükten yapmaya dönük içgüdüsel istektir. Bu, *topluluk* (*Gemeinschaft*) sosyal düzeninin temelini oluşturan motivasyondur, topluluk için ve topluluğun bir parçası olarak bir şeyleri yapma isteğidir. Öte yandan rasyonel irade bizi tamamen rasyonel hareket etmeye, belirli bir amaca ulaşmaya motive eder. Büyük organizasyonlarda ve özellikle de işletmelerde verilen kararların gerisinde bu irade türü vardır. Rasyonel irade, kapitalist kentli toplumun *Gesellschaft*'ını karakterize eder.

Sol eğilimli politik tutumuna karşın Tönnies esasen toplumsal değişimi savunmaktan ziyade modernitede *Gesellschaft* eksikliğine hayıflanan muhafazakâr bir figür olarak görülmüştür. Kendisi gibi sosyologların saygısını kazansa da, görüşleri uzun yıllar boyunca çok az etkili olmuştur. Tönnies'in kuramı, metodoloji üzerindeki çalışmasıyla beraber 20. yüzyıl sosyolojisine zemin hazırlamıştır. Weber, Tönnies'in sosyal eylem yönündeki irade ve motivasyon kavramlarını daha da geliştirmiştir ve Durkheim'ın mekanik ve organik dayanışma fikri *Gemeinschaft* ve *Gesellschaft* arasındaki karşıtlığı anımsatır.

Ferdinand Tönnies

Ferdinand Tönnies North Frisia, Schleswig'de (günümüzde Almanya'da Nordfriesland, Schleswig-Holstein) dünyaya gelmiştir. Strassburg, Jena, Bonn ve Leipzig üniversitelerinde eğitim aldıktan sona 1877'de Tübingen'de doktorasını tamamlamıştır.

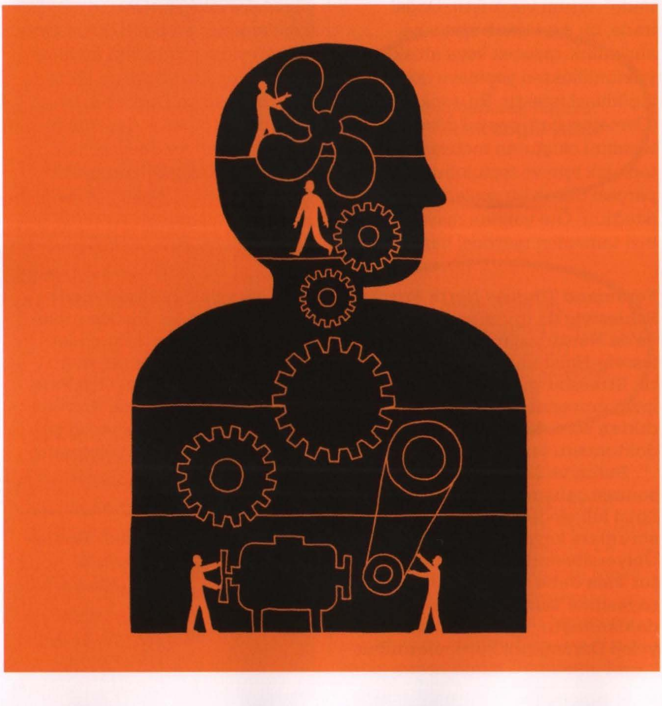
Berlin ve Londra'daki doktora sonrası çalışmalarında Tönnies'in ilgisi felsefeden siyasi ve sosyal sorunlara kaymıştır. 1881'de Kiel Üniversitesinde öğretmen olmuştur ama daha sonra kalan miras sayesinde kendi çalışmasına odaklanmıştır. Ayrıca Alman Sosyoloji Derneğinin kurucularındandır. Açık siyasi görüşleri nedeniyle 1913'e kadar Kiel'de profesörlük görevine getirilmemiştir. Sosyal demokratlara duyduğu sempati ve Nazizmi açıkça kınaması nedeniyle 1931'de üniversiteden uzaklaştırılmış ve üç yıl sonra 80 yaşındayken ölmüştür.

Önemli eserleri

1887 *Gemeinschaft und Gesellschaft (Topluluk ve Toplum)*
1926 *İlerleme ve Toplumsal Gelişim*
1931 *Sosyolojiye Giriş*

TOPLUM TIPKI İNSAN VÜCUDU GİBİ BİRBİRİYLE BAĞLANTILI PARÇALARA, İHTİYAÇLARA VE İŞLEVLERE SAHİPTİR

ÉMILE DURKHEIM (1858–1917)

KISACA

YAKLAŞIM
İşlevselcilik

ÖNEMLİ TARİHLER

1830–42 Auguste Comte, *Course in Positive Philosophy* adlı kitabında toplumun incelenmesine bilimsel yaklaşımı savunur.

1874–77 Herbert Spencer, *The Principles of Sociology* adlı eserinin ilk cildinde toplumun evrimleşen bir "sosyal organizma" olduğunu söyler.

1937 Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* adlı kitabında eylem kuramındaki işlevselci yaklaşımı canlandırır.

1949 Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure* adlı kitabında sosyal işlev bozukluğunu incelemek için Durkheim'ın anomi görüşünü geliştirir.

1976 Anthony Giddens, *New Rules of Sociological Method* adlı kitabında yapısal işlevselciliğin bir alternatifini sunar.

Sosyoloji 19. yüzyılın ikinci yarısında ayrı bir disiplin, felsefeden ayrı bir sosyal bilim olarak aşama aşama kabul görmüştür. Dönemin entelektüel atmosferi, sosyolojinin bir çalışma alanı olarak kabul edilmesinin, bilimsel kimliğini yerleştirdiği anlamına gelmiştir.

Émile Durkheim da felsefe eğitimi alıp daha sonra bilimin yeni branşına yönelen isimler arasındadır. Durkheim sosyolojinin büyük bir kuram olmaktan çok modern toplumun gelişimini anlamak için farklı şekillerde uygulanabilecek bir metod olması gerektiğine inanmıştır. Günümüzde Karl Marx ve Max Weber'le birlikte sosyolojinin baş-

Ayrıca bkz.: Auguste Comte 22–25 ▪ Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Jeffrey Alexander 204–09 ▪ Robert K. Merton 262–63 ▪ Herbert Spencer 334

İnsanlık, küçük **homojen topluluklarda** bir araya gelmekten, büyük **karmaşık toplumlar** oluşturmaya doğru evrimleşmiştir.

↓

Geleneksel toplumda din ve kültür, **dayanışmayı** sağlayan **kolektif bir bilinç** yaratmıştır.

↓

Modern toplumda **işbölümü** artan **uzmanlaşmayı** beraberinde getirmiş ve **kolektif** yerine **bireysel** olan odağa yerleşmiştir...

↓

... ve **dayanışma** günümüzde **uzmanlaşmış işlevlere** sahip bireylerin birbirine **bağımlılığından** gelir.

↓

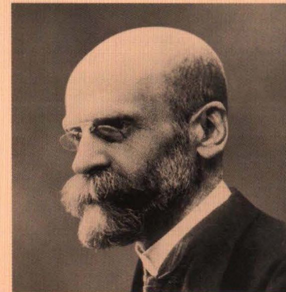
Toplum tıpkı insan vücudu gibi birbiriyle bağlantılı parçalara, ihtiyaçlara ve işlevlere sahiptir.

lıca kurucularından biri olarak kabul edilen Durkheim, sosyolojiyi bir bilim olarak yerleştirmeye çalışan ilk bilgin değildir; başka düşünürlerin daha önceki çalışmaları onun görüşleri üzerinde kaçınılmaz olarak etkili olmuştur.

Bilimsel Bir Model Oluşturmak

Auguste Comte; insan toplumunun incelenmesinin, doğa bilimleri hiyerarşisinin tepesinde yer aldığı kuramıyla temelleri atmıştır. Toplum insanların toplamı olduğundan, tüm doğa bilimleri içinde biyolojinin sosyal bilimlere en yakın model olduğu görüşü gelişmiştir. Bu görüşe herkes katılmamıştır; örneğin Marx sosyolojik görüşlerini biyolojiden ziyade yeni ekonomi bilimine dayandırmıştır. Fakat Charles Darwin'in türlerin kökeni kuramının ortaya çıkışı geleneksel olarak kabul gören birçok görüşün radikal bir biçimde yeniden ele alınmasını tetiklemiştir. Bu, Darwin'in çalışmasının diğer birçok disipline uygulanabilen bir organik evrim modeli sunduğu Britanya için bilhassa geçerlidir.

Modern toplumun gelişimini farklı parçaların farklı işlevlere hizmet ettiği evrimleşen bir organizmaya benzeten filozof ve biyolog Herbert Spencer da Darwin'den ilham alanlar arasındadır. Spencer'ın yazıları sosyal bilimler

Émile Durkheim

Fransa'nın doğusundaki Épinal kentinde dünyaya gelen Émile Durkheim aile geleneğinin dışına çıkmış ve haham okulunu bırakarak seküler bir kariyere yönelmiştir. Paris'teki École Normale Supérieure okulunda eğitim almış ve 1882'de felsefe bölümünden mezun olmuştur ama Auguste Comte ve Herbert Spencer'ı okuduktan sonra sosyal bilime ilgi duymaya başlamıştır.

Durkheim, sosyoloji eğitimi almak için Almanya'ya gitmiştir. 1887'de Fransa'ya dönerek Bordeaux Üniversitesinde bu ülkenin ilk sosyoloji derslerini vermiştir ve daha sonra Fransa'daki ilk sosyal bilim dergisini kurmuştur. 1902'de Sorbonne'a atanmış ve hayatının geri kalan dönemini burada geçirmiştir. 1906 yılında profesör olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında sağcı milliyetçi politikaların yükselişiyle birlikte gittikçe marjinalleştirilmiştir ve 1916'da oğlu André'nin öldürülmesinin ardından sağlık durumu kötüye gitmiş ve 1917'de felç geçirerek ölmüştür.

Önemli eserleri

1893 *Toplumsal İşbölümü*
1895 *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*
1897 *İntihar*

Durkheim dinlerin, özellikle de Musevilik gibi kökleşmiş inançların, temel olarak insanlara güçlü bir kolektif bilinç duygusu veren sosyal kurumlar olduğunu ileri sürmüştür.

için "organik" bir model fikrini yerleştirmiştir. Durkheim, Spencer'ın ayrı parçaların bir amaca hizmet ettiğini öngören işlevsel fikrini ve toplumun bireysel öğelerin toplamından daha büyük olduğu anlayışını benimsemiştir. Auguste Comte'un "pozitivizmi" (yalnızca bilimsel araştırmanın doğru bilgiyi sunabileceği inancı) Durkheim'ın modern toplumun nasıl işlediğini ortaya koyacağını düşündüğü bilimsel metodolojinin şekillenmesine yardımcı olmuştur.

Durkheim toplumdaki bireylerin motivasyonları ve eylemleri yerine bir bütün olarak topluma ve kurumlarına odaklanmıştır; her şeyden önce toplumu bir arada tutan ve sosyal düzeni sağlayan şeylere ilgi duymuştur. Sosyolojik incelemenin temelinin deneysel olarak doğrulanabilen "sosyal olgular" veya "bireysel olanın dışındaki gerçeklikler" olması gerektiğini ileri sürmüştür.

> Vazifemiz kendi kendine yeterli tam bir insan haline gelmek mi... yoksa bir bütünün parçası, bir organizmanın organı olmak mı?
> **Émile Durkheim**

Diğer öncü sosyologlar gibi Durkheim da modern toplumu şekillendiren faktörleri, "modernite" olarak bilinen çeşitli kuvvetleri anlayıp açıklamaya çalışmıştır. Fakat Marx bunları kapitalizmle ve Weber de rasyonalleştirmeyle ilişkilendirirken, Durkheim modern toplumun gelişimini endüstrileşmeye ve özellikle de onunla birlikte gelen işbölümüne bağlamıştır.

İşlevsel Organizma

Modern toplumu geleneksel olanlardan ayıran şey, Durkheim'a göre sosyal kaynaşma şeklindeki temel değişimdir; sanayileşmenin gelişmesi yeni bir dayanışma şekli evrimleştirmiştir. Durkheim *Toplumda Emek Bölüşümü* başlıklı doktora tezinde sosyal kaynaşmanın farklı türlerine ilişkin teorisini ana hatlarıyla ortaya koymuştur.

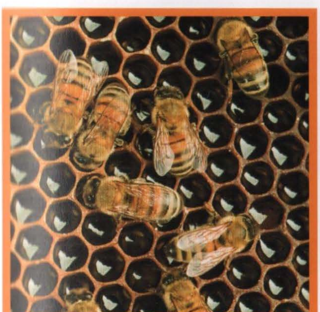
Avcı-toplayıcı gruplar gibi ilkel topluluklarda bireyler tamamen aynı işleri yapar ve her biri kendi kendine yeterli olabilecekse de ortak bir amaç, deneyim duygusu, yaygın olarak paylaşılan inançlar ve değerler toplumu bir arada tutar. Bu tür bir toplumda bireylerin benzerliği, Durkheim'ın dayanışmanın temeli olan "kolektif bilinç" olarak adlandırdığı şeyi besler.

Fakat toplumlar büyüdükçe ve karmaşık hale geldikçe insanlar kendine yeterliğin yerine karşılıklı bağımlılığı getiren daha uzmanlaşmış yetenekler geliştirmeye başlamıştır. Örneğin çiftçi atlarının nallarını çaktırmak için nalbanta, nalbant da yiyeceğini temin etmek için çiftçiye bel bağlar. Durkheim'ın adlandırdığı şekliyle geleneksel toplumun mekanik dayanışması yerini, bireysel üyelerin benzerliğine değil de tamamlayıcı farklılıklarını temel alan organik dayanışmaya bırakmıştır.

Bu emek bölüşümü, sanayileşmeyle birlikte zirveye ulaşır; toplum her bireysel öğenin özel işlevler yerine getirdiği ve bunların her birinin bütünün iyiliği için gerekli olduğu karmaşık bir "organizmaya" evrimleşmiştir. Toplumun uzmanlaşmış işlevlere sahip ayrı parçalardan oluşan bir biyolojik organizma gibi yapılandığı fikri, işlevselcilik adıyla bilinen önemli bir sosyoloji yaklaşımı haline gelmiştir. Durkheim'ın mekanik dayanışma-

dan organik dayanışmaya dönük bu evrimi yönlendirdiğini düşündüğü "sosyal olgu" –Durkheim bununla herhangi bir bireysel iradeye konu olmaksızın var olan bir şeyi kastetmiştir– "dinamik yoğunluktaki" artış veya nüfusun artması ve yoğunlaşmasıdır. Kaynakları elde etme rekabeti daha yoğunlaşmıştır; ama artan nüfus yoğunluğu nüfusun içinde daha çok sosyal etkileşim olasılığını getirmiş ve talepleri daha verimli bir biçimde karşılamak için emeğin bölüşümünü tetiklemiştir.

Modern toplumda bireylerin karşılıklı olarak organik bağımlılığı sosyal kaynaşmanın temelidir. Fakat Durkheim hızlı sanayileşmenin sonucundaki işbölümünün sosyal problemleri de beraberinde getirdiğini fark etmiştir. İnsanlar arasındaki birbirini tamamlayıcı farklılıkları temel aldığı için organik dayanışma topluluk yerine bireye odaklanır ve bir toplumun kolektif bilincinin –kaynaşmayı sağlayan ortak inançlar ve değerlerin– yerini alır. İnsanlar davranış normlarının çerçevesi olmadığında yolunu kaybeder ve toplum istikrarsızlaşır. Organik dayanışma, sadece mekanik dayanışmanın öğeleri korunduğu ve toplumun üyeleri ortak bir amaç hissine sahip olduğu zaman işleyebilir.

Arı kovanı, çalışkan böceklerin işbölümünün bir eseridir. Arılar işlevli bir bütün oluşturmanın yanı sıra çevrelerindeki florayla simbiyotik bir ilişki sürdürür.

Durkheim'a göre sanayileşmenin hızı modern toplumu işbölümüne öylesine hızlı bir biçimde zorlamıştır ki sosyal etkileşim azalan kolektif bilincin yerini almaya yetecek kadar gelişmemiştir. Bireyler, toplumla bağlantılarının gittikçe kesildiğini ve daha önce mekanik dayanışmanın kendilerine sunduğu ahlaki rehberlikten yoksun kaldığını hissetmiştir. Durkheim kolektif ölçütler ve değerlerin kaybını; bunun sonucunda bireysel maneviyatın temellerinin sarsılmasını açıklamak için anomi (kuralsızlık ç.n.) kavramını kullanmıştır. Farklı bölgelerdeki intihar örüntülerini inceleyen bir çalışmada, bir kişinin kendi hayatına son vermesine neden olan umutsuzlukta anominin önemini göstermiştir. Kolektif inançların güçlü olduğu topluluklarda, örneğin Katolikler arasında intihar oranının her yerdekinden düşük olması Durkheim'a göre, dayanışmanın bir toplumun sağlığı açısından değerini doğrulamıştır.

Akademik Disiplin

Durkheim'ın görüşleri, vaka incelemeleri ve istatistikler gibi ampirik kanıtların derinlemesine araştırmasına dayanır. Başlıca mirası, Comte'un pozitivist öğretisinin geleneğinde –sosyal bilimin doğa bilimleriyle aynı araştırma metodlarına tabi olduğu anlayışına uygun olarak– sosyolojinin akademik bir disiplin olarak yerleştirilmesidir.

Fakat Durkheim'ın pozitivist yaklaşımı şüphecilikle karşılaşmıştır. Marx'tan itibaren sosyolojik düşünürler, insan topluluğu gibi karmaşık ve öngörülemez bir şeyin bilimsel araştırmayla uyumlu olduğu görüşünü reddetmiştir.

> Toplum sadece bireyler toplamından ibaret değildir. Bireylerin birliğinin oluşturduğu sistem kendi karakteristiklerine sahip spesifik bir gerçekliği temsil eder.
>
> **Émile Durkheim**

Durkheim, Max Weber'in benimsediği yaklaşımın temeli olan bireyin deneyimi yerine topluma bir bütün olarak bakmasıyla da dönemin entelektüel ruhuna aykırı hareket etmiştir. Bireyden ayrı olarak kendi başına bir gerçekliğe sahip olan "sosyal olgular" kavramı reddedilmiş ve objektif yaklaşımı sosyal düzeni değiştirmek için herhangi bir öneride bulunmaksızın sadece onun temellerini açıklamakla yetindiği için eleştirilmiştir.

Fakat Durkheim'ın toplumun farklı ama her biri özel bir işlevi yerine getiren birbiriyle ilişkili parçalardan oluştuğu analizi, Talcott Parsons ve Robert K. Merton gibi birçok ismi etkileyerek sosyolojiye önemli bir yaklaşım olan işlevselciliğin yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

Durkheim'ın dayanışma açıklamaları Marx ve Weber'in kuramlarının bir alternatifidir; ama işlevselciliğin en parlak devri 1960'lara kadar sürebilmiştir. Durkheim'ın pozitivizmi daha sonra gözden düşse de, anomi ve kolektif bilinç ("kültür" kisvesinde) gibi kavramları çağdaş sosyolojide yer bulmaya devam etmektedir.

RASYONALİTENİN DEMİR KAFESİ

MAX WEBER (1864–1920)

KISACA

YAKLAŞIM
Rasyonel Modernite

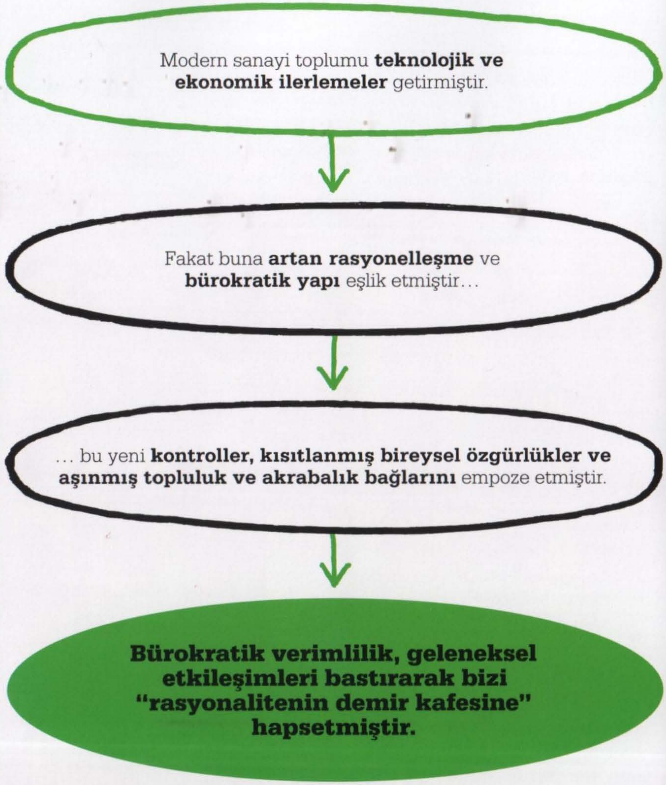
ÖNEMLİ TARİHLER

1845 Karl Marx 11 tezden oluşan *"Feuerbach Üzerine Tezler"*i yazar ve sosyal değişimi fikirler değil, ekonominin yönlendirdiğini öngören tarihsel materyalizm görüşünü tanıtır.

1903 Alman sosyolog Georg Simmel, *The Metropolis and Mental Life* adlı kitabında modern kent hayatının birey üzerindeki etkilerini inceler.

1937 Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* adlı kitabında Weber ve Durkheim'ın tezat (sübjektif-objektif) yaklaşımlarını birleştirmeye çalışan eylem kuramını ortaya koyar.

1956 Charles Wright Mills, *The Power Elite* adlı kitabında askeri-endüstriyel egemen sınıfın ortaya çıkışını rasyonelleşmenin sonucu olarak açıklar.

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Alman devletlerinin ekonomik büyümesi üretimden ziyade ticarete dayanmıştır. Fakat Britanya ve Fransa'yı kentleştiren türden büyük ölçekli üretim sanayisine geçtiklerinde değişim hızlı ve dramatik olmuştur. Bu, doğal kaynakları ve askeri örgütlenme geleneği sayesinde etkili bir sanayi toplumunu çok kısa sürede kurabilen Prusya'da bilhassa dikkat çekicidir.

Almanya'nın modernitenin etkilerine yabancılığı, henüz bir sosyolojik düşünce geleneği geliştirmediği anlamına gelir. Karl Marx Almanya'da doğmuş olsa da sosyolojik ve ekonomik görüşleri başka yerlerdeki sanayileşmiş toplum deneyimlerine dayanır. Fakat yüzyılın sonuna doğru birçok Alman düşünür dikkatlerini Almanya'da yeni ortaya çıkan modern toplumun incelemesine çevirmiştir. Sosyolojinin "kurucuları"nın belki de en etkilisi haline gelen Max Weber de bunların arasındadır. Weber, Fransa'da toplum için evrensel "bilimsel yasaları" araştıran Auguste Comte ve Émile Durkheim gibi ("pozitivizm" adıyla bilinen bilimin daha iyi bir dünya inşa edebileceği inancıyla) sosyolojiyi bir disiplin olarak yerleştirmekle ilgilenmemiştir.

Weber her toplum incelemesinin titiz olması gerektiğini kabul etse de bunun sosyal davranıştan çok sosyal eylemin yani toplumdaki bireylerin nasıl etkileşim kurduğunun incelemesi olduğu için gerçekten objektif olamayacağını ileri sürmüştür. Bu eylem ister istemez sübjektiftir ve bireylerin eylemleriyle ilişkilendirdiği

Ayrıca bkz.: Auguste Comte 22–25 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Charles Wright Mills 46–49 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ George Ritzer 120–23 ▪ Max Weber 220–23 ▪ Karl Marx 254–59 ▪ Jürgen Habermas 286–87 ▪ Talcott Parsons 300–01

sübjektif değerlere odaklanılarak yorumlanmalıdır.

Anlayış (*verstehen*) olarak da adlandırılan bu yorumlayıcı yaklaşım, toplumun objektif incelemesinin neredeyse antitezidir. Durkheim'ın yaklaşımı bir bütün olarak toplumun yapısını ve birbirine bağımlı birçok parçanın "organik" doğasını incelerken, Weber bireyin deneyimini incelemeye çalışmıştır.

Weber, Marx'ın kuramlarından ve özellikle de modern kapitalist toplumun kişiliksizleştirici ve yabancılaştırıcı olduğu görüşünden çok etkilenmiştir. Fakat Marx'ın materyalist yaklaşımına , bu yaklaşımda kültür ve fikirler yerine ekonomiye yapılan vurguyu ve Marx'ın proleter devrimin kaçınılmazlığına duyduğu inancı reddetmiştir. Weber bunun yerine Marx ve Durkheim'dan fikirlerin sentezini yaparak kendi ayırt edici sosyolojik tahlilini geliştirmiş ve modernitenin en çok nüfuz eden yönü olarak gördüğü rasyonelleşmenin etkilerini incelemiştir.

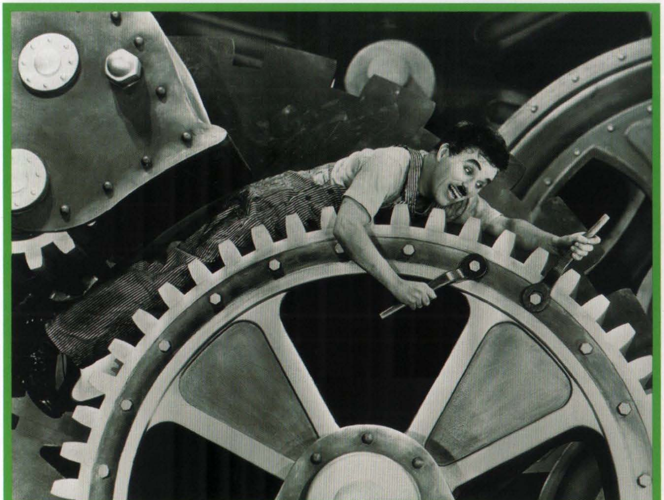
"Demir Kafes"

Weber muhtemelen en çok bilinen eseri olan *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*'nda (1904–05) Batı'nın kabile geleneği ve dini yükümlülüklerin hâkim olduğu bir toplumdan, ekonomik kazanç hedefine dayanan gittikçe seküler bir organizasyona evrimleşmesini açıklar.

Sanayileşmeye bilim ve mühendislikteki ilerlemeler sayesinde ulaşılmıştır; ona eşlik eden kapitalizm verimlilik ve maliyet-fayda analizine (projelerin faydaları ve maliyetlerinin değerlendirilmesine) dayalı tamamen rasyonel kararları gerektirmiştir. Kapitalizmin yükselişi birçok maddi faydanın beraberinde sayısız sosyal sorun getirmiştir; geleneksel kültürel ve ruhsal değerlerin yerini rasyonelleşme almış ve birçok insanın gündelik hayatının manevi, mistik yönünün yerini soğuk hesaplar aldıkça Weber'in "düş

> Bizim zamanımızın kaderi … her şeyden önce … dünyanın düş kırıklığıyla karakterize olur.
> **Max Weber**

1936 tarihli *Modern Zamanlar* filmi, oyuncu Charlie Chaplin'i modernite ve rasyonelleşmenin insanlıktan uzaklaştırıcı etkilerine maruz kalan bir montaj-hattı işçisi olarak betimler.

> … dünya günün birinde küçük dişli çarklar, küçük işlere tutunan ve daha büyük olanların peşinde koşan küçük insanlarla dolup taşabilir.
> **Max Weber**

kırıklığı" adını verdiği his ortaya çıkmıştır.

Weber, artan bilginin getirdiği pozitif değişiklikleri ve modası geçmiş dini otoritelerin emirleri yerine, mantıksal karar vermenin getirdiği refahı kabul etmiştir. Fakat rasyonelleşme her türlü organizasyonda bürokrasi seviyesini artırarak toplumun yönetimini de değiştirmiştir. Weber yerleşik bir askeri yapının yeni sanayileşmiş devlet için bir model haline geldiği Prusya'da yetiştiği için bu gelişme onun özellikle dikkatini çekmiş olmalıdır.

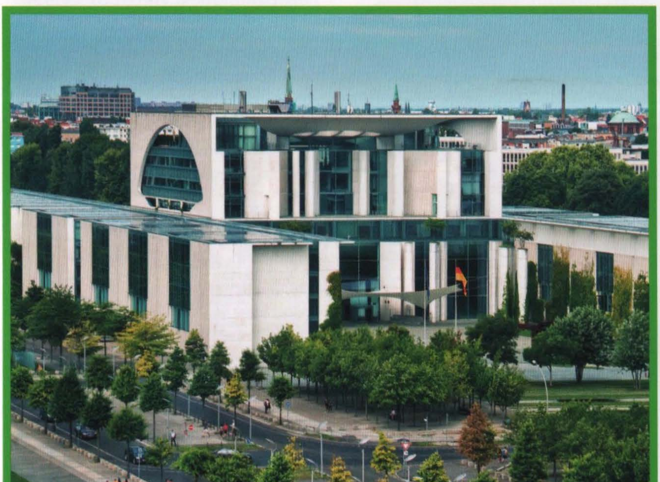
Weber'e göre bürokrasi modern sanayi toplumunda hem kaçınılmaz hem de zorunludur. Makine benzeri etkililiği ve verimliliği, toplumun ekonomik olarak zenginleşmesine imkân tanır; bu da kapsam ve güç bakımından gelişmesinin açıkça durdurulamaz olduğu anlamına gelir. Buna karşın dinin etkisini kaybetmesi insanların akıldışı sosyal normlardan özgürleşmesi anlamına gelirken, bürokratik yapı yeni bir kontrol şekli empoze eder ve insanları dogmatik dini otoriteyi reddetmeye yönelten bireyciliği bastırma tehdidi içerir. Modern toplumun birçok üyesi, rasyonelleşmenin "demir kafesi" içindeymiş gibi kendini bürokrasinin katı kurallarına hapsolmuş hisseder. Dahası bürokrasi kişidışı olan ve bireyciliği reddeden standartlaşmış prosedürlere sahip hiyerarşik organizasyonlar üretme eğilimindedir.

İnsanlıktan Uzaklaştırma

Weber makinedeki bireysel "dişli çarklar" üzerindeki bu etkilerle ilgilenmiştir. Merkezinde bireyin yer aldığı teknolojik bir ütopya vaat eden kapitalizm, uzlaşmaz bir bürokrasi tarafından denetlenen iş ve paranın hüküm sürdüğü bir toplum yaratmıştır. Katı ve kuralcı bir toplum sadece bireyi kısıtlama eğiliminde değildir aynı zamanda insanlıktan uzaklaştırıcı bir etkiye sahiptir. İnsanlar kendilerini mantıksal ama Tanrısız bir sistemin merhametine kalmış gibi hisseder. Rasyonel bürokrasinin gücü ve otoritesi bireylerin ilişkileri ve etkileşimlerini; yani sosyal eylemleri de ekler. Bu eylemler artık aile veya topluluğun bağlarına, geleneksel değerler ve inançlara dayanmaz; verimlilik ve belirli amaçlara ulaşmayı esas alır.

Rasyonelleşmenin başlıca amacı işlerin verimli bir biçimde yürütülmesi olduğundan, bireyin arzuları organizasyonun amaçlarına hizmet eder ve bu da bireysel özerkliğin kaybolmasına yol açmıştır. İşler gittikçe uzmanlaştıkça insanlar arasında daha çok bağımlılık gelişir; ama bireyler toplumdaki değerlerinin kendi yetenekleri veya ustalıkları yerine başkaları tarafından belirlendiğini hisseder. Kendini geliştirme arzusu yerini daha iyi bir

> Mekanik olmayan üretim tarzları karşısında makine neyse, diğer organizasyonlar karşısında tam olarak gelişmiş bürokratik aygıt odur.
> **Max Weber**

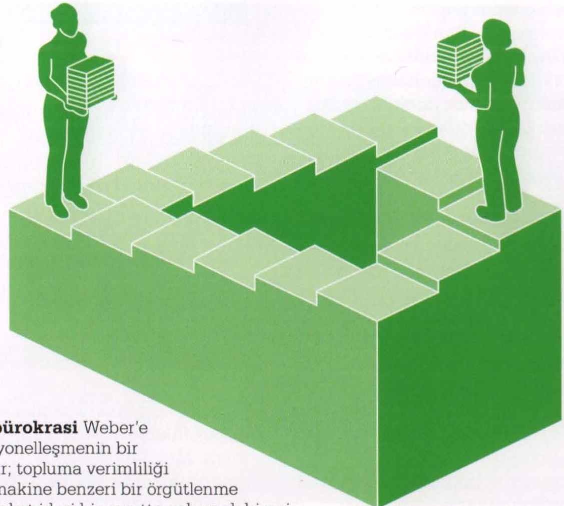
Berlin'deki idari işler binası (kançılarya) Alman hükümetinin merkezidir. Burada çalışan görevliler, hükümet politikasını uygulamakla görevli bürokrasiyi teşkil eder.

iş bulmak, daha çok para kazanmak veya daha yüksek bir sosyal statüye kavuşmak için takıntılı bir hırsa bırakır, yaratıcılıktan ziyade üretkenliğe değer verilir.

Weber'in gözünde bu düş kırıklığı modern toplumun bürokratik rasyonelleşme sayesinde elde edilen maddi kazançlar karşılığında ödediği bedeldir. Bunun neden olduğu sosyal değişiklikler çok derindir; sadece ahlak sistemimizi değil, psikolojik ve kültürel oluşumumuzu da etkiler. Ruhsal değerlerin erozyona uğraması, sosyal eylemlerin maliyet ve fayda hesaplamalarına dayandığı, ahlaki veya sosyal bir rehberlik yerine yönetimle ilgili bir soruna dönüştüğü anlamına gelir.

Sosyal Eylemler ve Sınıf

Weber modern toplumun ruhsuz yönü hakkında çoğu zaman ümitsiz olsa da tamamen kötümser değildir. Bürokrasilerin kolay kolay yok edilemeyecek olsa da, toplum tarafından yaratıldığına göre yine toplum tarafından değiştirilebileceğine inanmıştır. Marx proletaryanın kapitalizm tarafından sömürülmesi ve yabancılaştırılmasının kaçınılmaz olarak devrime yol açacağını öngörürken, Weber

Artan bürokrasi Weber'e göre rasyonelleşmenin bir ürünüdür; topluma verimliliği artıran makine benzeri bir örgütlenme sağlar. Fakat idari bir aygıtta çalışmak bireyi düş kırıklığına sürükleyebilir; kişisel inisiyatif ve yaratıcılığa çok az fırsat tanındığı için bir bürokrat monoton ve tekrara dayalı evrak işlerine boğulduğunu hissedebilir.

komünizmin kapitalizmden de fazla bürokratik kontrole yol açacağını düşünmüştür. Bunun yerine, liberal bir demokraside bürokrasinin yalnızca toplumun üyelerinin izin verebildiği ölçüde otoriteye sahip olması gerektiğini savunmuştur. Bunun derecesinin bireylerin kendi hayatlarını ve "hayattaki şanslarını" (veya fırsatlarını) iyileştirmeye çalıştıkça sosyal eylemler tarafından belirleneceğini ifade etmiştir.

Toplumun akrabalık bağları ve dinin "karizmatik" otoritesinden feodal toplumun ataerkil otoritesi ve en nihayetinde rasyonelleşme ve bürokrasinin modern otoritesine ilerlemesi gibi bireyin davranışı da duygusal, geleneksel ve değere dayalı sosyal eylemlerden "enstrümantal eylem" yani Weber'in rasyonel tutumun birikimi olarak gördüğü maliyetler ve sonuçların değerlendirilmesine dayalı eyleme evrimleşmiştir. Weber ayrıca bu sosyal eylemlerin gerçekleştirilebileceği sosyal katmanlaşmanın üç öğesini tanımlamıştır; bunlar bir kişinin "hayat şanslarının" farklı yönlerini etkiler. Ekonomik olarak belirlenmiş sosyal sınıfın yanı sıra onur ve prestij gibi daha az maddi niteliklere dayalı statü sınıfı ve siyasi bağlantılara dayalı parti sınıfı da mevcuttur. Bunlar bir araya gelerek bireyin toplumda ayrı bir konuma sahip olmasına katkıda bulunur.

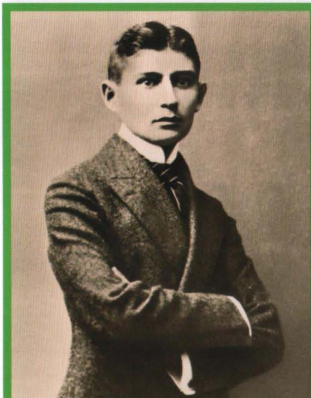
> ... bu mekanizmaya karşı yapabileceğimiz şey ... insanlığın bir kısmını ... bürokratik yaşam tarzının nihai egemenliğinden kurtarmaktır.
>
> **Max Weber**

Aşamalı Bir Kabul

Weber'in yenilikçi perspektifi 20. yüzyılda sosyolojiye önemli yaklaşımlardan birinin temelini oluşturmuştur. Bireyin sosyal eylemlerinin sübjektif, yorumsal açıklaması fikrini ortaya atan Weber, doğa bilimlerinin metodolojisinin sosyal bilimlerin

incelemesine uygun olmadığına işaret ederek, Durkheim'ın pozitivizmine , fikirler ve kültürün ekonomik faktörler karşısındaki önemini vurgulayarak Marx'ın materyalist determinizmine bir alternatif sunmuştur.

Weber'in fikirleri Almanya'da Werner Sombart ve Georg Simmel gibi çağdaşları arasında çok etkili olsa da yaygın olarak kabul görmemiştir. Yaşadığı dönemde bir sosyolog olmaktan çok tarihçi ve ekonomist olarak görülmüştür; çalışmaları hak ettiği ilgiyi çok sonra görebilmiştir. Çalışmalarının birçoğu Weber'in ölümünden sonra yayımlanmıştır ve ölümünden uzun süre sonra başka dillere çevrilmiştir. Sosyologlar, sosyolojinin bir bilim olarak yeterliliğini ortaya koymaya çalıştıkları için 20. yüzyılın başlarında Weber'in yaklaşımını sıcak karşılamamıştır; Weber'in sübjektif anlayış (*verstehen*) kavramı ve bir bütün olarak toplum incelemek yerine bireysel deneyimi

Weber'in çağdaşı Franz Kafka, distopyacı bürokrasiyi betimleyen öyküler yazmıştır. Eserleri insanlıktan uzaklaştırma ve anonimlik gibi Weberci temalarla yakında ilişkilidir.

> Gelecekte kimin bu kafes içinde yaşayacağını veyahut ... eski görüşler ve ideallerin büyük yeniden doğuşunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini kimse bilemez.
> **Max Weber**

incelemesi gerekli kesinlik ve objektiflikten yoksun görülmüştür. Başta Marx'ın ekonomik determinizm fikirlerini benimseyenler olmak üzere bazı eleştirmenler Weber'in Batı kapitalizminin evrimine ilişkin değerlendirmesine karşı çıkmıştır.

Yine de Durkheim'ın pozitivizminin etkisi zayıflamaya başlayınca Weber'in görüşleri aşama aşama kabul görmüştür. Weber örneğin Almanya'da Frankfurt'taki Goethe Üniversitesini merkez alan Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramını etkilemiştir. Bu düşünürler, geleneksel Marksist kuramın Batılı kapitalist toplumların izlediği yolu tam olarak açıklamadığından hareketle, Weber'in pozitivizm karşıtı sosyolojik yaklaşımı ve rasyonelleşme tahlilinden yararlanmak istemiştir. Nazizm'in yükselişinden kaçan Frankfurt Okulu'nun üyeleri bu görüşleri ABD'ye taşımıştır. Weber'in kavrayışı burada heyecanla karşılanmıştır ve en çok İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde etkili olmuştur. Özellikle Amerikalı sosyolog Talcott Parsons, Weber'in görüşlerini o dönemde sosyolojide egemen olan Durkheim'ın pozitivist geleneğiyle bağdaştırmaya ve bunlara kendi kuramlarını da dâhil etmeye çalışmıştır. Parsons, Weber'i ve görüşlerini Amerikan sosyolojisinde popüler hale getirmek için çok şey yapmıştır, ama Hans Heinrich Gerth'le birlikte Charles Wright Mills, Weber'in yazılarının en önemlilerini 1946 yılında çevirip yorumlayarak İngilizce konuşulan dünyanın dikkatine sunan kişi olmuştur. Wright Mills özellikle Weber'in rasyonalitenin "demir kafesi" kuramından etkilenmiş ve sosyal yapıları tahlil ederken bu temayı geliştirerek Weber'in görüşlerinin geçmişte düşünüldüğünden daha önemli sonuçlarının olduğunu göstermiştir.

Rasyonelin Küreselleşmesi

1960'larda Weber ana akım haline gelmiştir ve yorumlayıcı yaklaşımı Durkheim'dan itibaren sosyolojiye egemen olan pozitivizmin yerini almıştır. 20. yüzyılın son on yıllarında Weber'in bireylerin sosyal eylemlerine yaptığı vurgu ve bu eylemlerin rasyonelleşmiş modern toplum tarafından kullanılan güçle ilişkisi çağdaş sosyoloji için bir çerçeve sunmuştur.

Daha yakın tarihte İngiliz kuramcı Anthony Giddens gibi sosyologlar Durkheim'ın topluma bir bütün olarak yaklaşması ve Weber'in inceleme birimi olarak bireye yoğunlaşması arasındaki tezata odaklanmıştır. Giddens, her iki yaklaşımın da tamamen doğru veya yanlış olmadığına, mikro ve makro olmak üzere iki farklı perspektifin örneğini sunduğuna işaret eder. Weber'in çalışmasının bir başka boyutu –kültür ve fikirlerin sosyal yapılarımızı ekonomik koşullardan daha çok şekillendirdiği görüşü– kültürel araştırmalar alanını ortaya çıkaran

Çalışanların maskeler ve koruyucu kıyafetler giydiği yarıiletken üretim tesislerindeki koşullar rasyonelleşme ve insani etkileşimlerin bastırılmasının bariz göstergesidir.

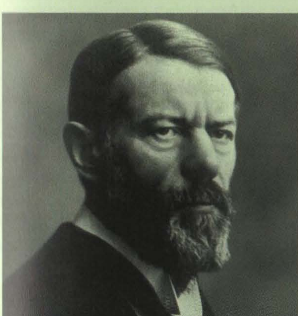
İngiliz düşünce okulu tarafından benimsenmiştir.

Weber and Marx

Weber'in tahlili birçok bakımdan Marx'ın tahlilinden daha öngörülü çıkmıştır. Weber, Marx'ın tarihsel değişimin kaçınılmazlığına ilişkin yorumunu reddetse de kapitalist ekonominin rasyonelleşmenin bir sonucu olarak geleneksel modeller karşısında küresel bir zafer elde edip egemenliğini sürdüreceğini öngörmüştür. Ayrıca modern teknolojik toplumun etkili bir bürokrasiye bel bağlayacağını ve problemlerin yapıyla değil yönetim ve yeterlikle ilgili olacağını, fazla katı bir bürokrasinin paradoksal olarak verimliliği artırmak yerine düşüreceğini de önceden görmüştür.

Daha önemlisi, Weber materyalizm ve rasyonelleşmenin ruhsuz bir "demir kafes" yarattığının ve kontrol altına alınmaması durumunda bunun tiranlığa yol açabileceğinin farkına varmıştır. Marx işçilerin özgürleşmesi ve ütopyacı bir komünist devlet kurması vizyonuna sahipken, Weber modern sanayi toplumunda herkesin –hem iş sahiplerinin hem de çalışanların– hayatlarının kişidışı, organizasyonel verimlilik, bireysel ihtiyaçlar ve arzular arasındaki süregelen çatışma tarafından şekillendiğini ileri sürmüştür. Son yıllarda tablonun bu olduğu ortaya çıkmıştır: Ekonomik "rasyonel hesaplama" cadde üzerindeki bağımsız tüccarların süpermarketler ve alışveriş merkezlerine yenik düşmesine, üretimin ve büro işlerinin Batı'dan dünyanın farklı yerlerindeki düşük ücretli ekonomilere kaymasına yol açmıştır. Bireylerin ümitleri ve arzuları birçok durumda rasyonelleşmenin demir kafesinin içine hapsolmuştur.

Max Weber

Max Weber, Karl Marx ve Émile Durkheim'la beraber sosyolojinin kurucu babalarından biridir. Erfurt'ta Alman orta sınıf entelektüel bir ailede dünyaya gelen Weber doktorasını 1888'de tamamlamıştır ve Berlin, Freiburg ve Heidelberg üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Ekonomi, tarih, politika, din ve felsefe bilgisi, bu alanlarda sosyolojik düşüncenin gelişip büyüyebileceği bir zemin teşkil etmiştir.

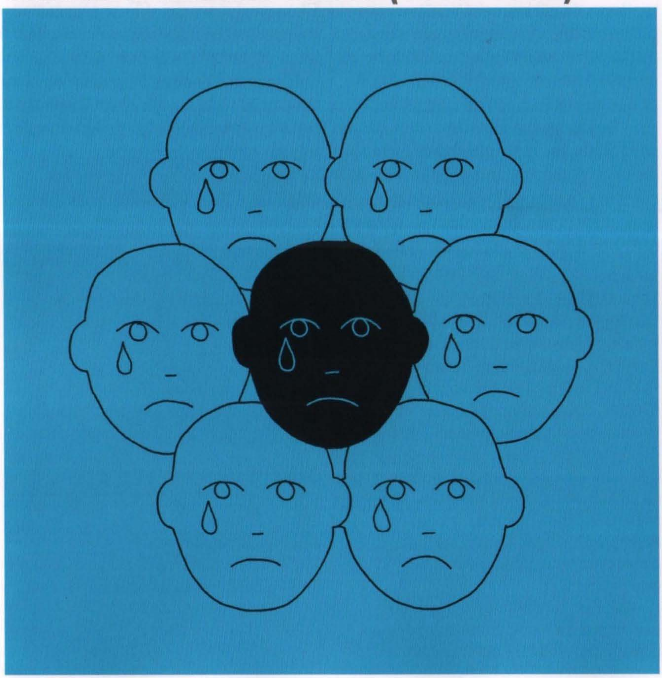
Weber'in mesleki mirası çok seçkinse de kişisel hayatı sorunlu olmuştur ve 1897'de babasının ölümünün ardından bir çöküş yaşamıştır. 1920'de 56 yaşındayken zamansız bir biçimde ölse de Weber'in kapitalizmin yükselişinde dinin rolü hakkındaki değerlendirmesi sosyolojik bir klasik olmayı sürdürür.

Önemli eserleri

1904–1905 *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*
1919–1920 *Ekonomi Tarihi*
1921–1922 *Ekonomi ve Toplum*

KİŞİSEL DERTLERİN BİRÇOĞU GENEL SORUNLAR ÜZERİNDEN ANLAŞILMALIDIR

CHARLES WRIGHT MILLS (1916–1962)

KISACA

YAKLAŞIM
Sosyolojik Hayalgücü

ÖNEMLİ TARİHLER

1848 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da ilerlemeyi sınıf mücadeleleri üzerinden açıklar ve kapitalist toplumu burjuvazi ve proletarya arasındaki çatışma olarak betimler.

1899 Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class* adlı kitabında tüccar sınıfının ilerleme veya sosyal refah pahasına kâr peşinde koştuğunu ileri sürer.

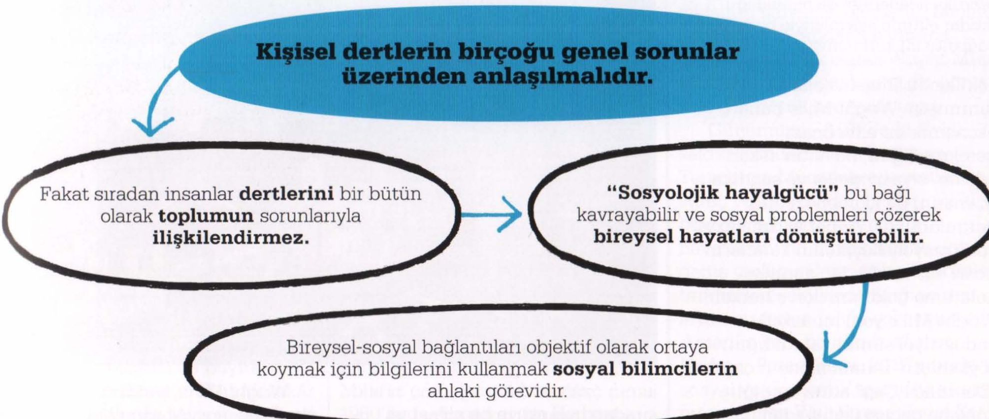
1904–05 Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı kitabında toplumun sınıf, statü ve güce göre katmanlaştığını açıklar.

1975 Michel Foucault, *Disiplin ve Ceza* adlı kitabında güç ve direnişi ele alır.

II. Dünya Savaşından sonra gelişen Soğuk Savaş sırasında, başta McCarthycilik olarak bilinen anti-komünist cadı avında çok az Amerikalı sosyolog açıkça sosyalist bir duruş sergilemiştir. Fakat Charles Wright Mills alışılmışın tam tersini yapmıştır; en etkili kitapları dönemin askeri ve ticari iktidar elitlerini eleştirmiştir.

Wright Mills 1940'lar ve 1950'lerin bu "Kızıl Panik" döneminde yalnızca otoritelerle ters düşmeyi değil, ana akım sosyologlar tarafından reddedilmeyi de göze almıştır. Fakat Marksist ideolojiyi savunmak yerine, entelektüeller arasındaki kayıtsızlığın "kitle toplumunun"

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Richard Sennett 84–87 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Thorstein Veblen 214–19

baskısına olanak tanıdığına işaret ederek modernitenin eleştirisini sunmuştur.

Wright Mills'in aykırı duruşu, kendi sağlam temelleriyle ters düşmüştür. Mills parlak ve uzlaşmaz bir sosyoloji öğrencisi olmuştur ve özellikle de kendi sosyal düşüncesinin ana temasına ilham veren rasyonelleşme fikrini ortaya atan Max Weber'in çalışmalarını takdir etmiştir.

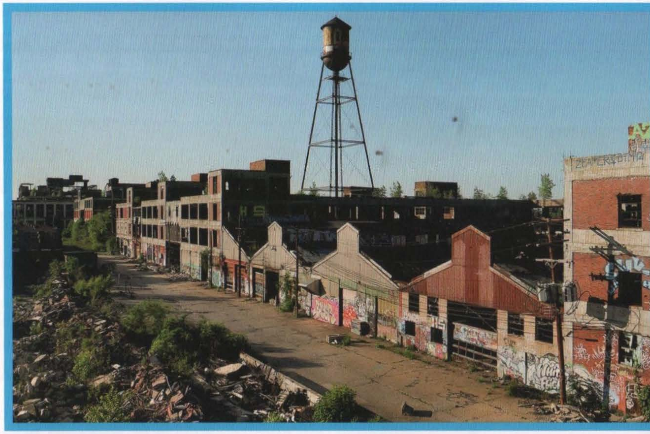
Weber'e göre modern toplum geleneksel âdetler ve değerlerin yerine rasyonel karar almayı getirmiştir; bu insanlıktan uzaklaştırma süreci yalnızca kültürü değil aynı zamanda toplumun yapısını da etkilemiştir. Weber rasyonel sosyal organizasyonun akla dayalı olması veya herkesin iyiliğine olması gerekmediğine de dikkat çekmiştir. Weber, zenginliğin yanı sıra statü ve güç öğelerini de tanıtarak Wright Mills'e Marx tarafın sunulan basit ekonomik modelden daha karmaşık bir sınıf kavramı da sağlamıştır.

Weber'in kuramlarını derinlemesine anlayan ve bunların eskiden düşünüldüğünden daha radikal olduğu inancını taşıyan Wright Mills, 20. yüzyılın ortasındaki Batı toplumunda rasyonelleşmenin etkilerini tahlil ederken bunları uygulamıştır. İlk olarak ABD'deki işçi sınıfına dikkatini vermiştir; emek örgütlerinin kapitalistlerle işbirliği yapmasını ve böylece onların işgücünü bastırmaya devam etmesine imkân tanımasını eleştirmiştir. Fakat bu kapitalizme dönük Marksist bir saldırı değildir; Wright Mills Marksizmin ticari endüstrinin egemenliğiyle ilişkili sosyal ve kültürel sorunlara çözüm getirmeyi başaramadığını düşünmüştür.

Wright Mills daha sonra rasyonelleşmenin en açık ürününü incelemiştir: Bürokratik orta sınıflar. 20. yüzyılın ortasındaki Amerikan orta sınıflarının üretim süreçlerinden yabancılaşarak ustalıkla gurur duyma gibi geleneksel değerlerden koptuğunu ve gittikçe artan rasyonelleşme tarafından insanlıktan uzaklaştırıldığını ileri sürmüştür. Wright Mills'e göre bunlar artık kendi koşulları üzerinde hiçbir kontrole sahip olmayan, mutluluğu maddi şeylerde arayan ama entelektüel, politik ve sosyal açıdan duyarsız kalan "neşeli robotlardır."

Çalışan sınıfın kontrolü ele geçirmeyi başaramaması ve orta sınıfın bu konudaki yetersizliği, toplumun Wright Mills'in ifadesiyle bir iktidar eliti tarafından

> Herkes kendi kendinin metodolojisti, herkes kendinin kuramcısı olsun.
> **Charles Wright Mills**

ABD'de Detroit'teki otomobil sanayinin iflası, şehri harabeye çevirmiştir, ama birçok işçi aralarında sendika liderlerinin de bulunduğu iktidar elitinin eylemleriyle bu sefaletin bağlantısını kurmamıştır.

şekillendirilmesine olanak tanımıştır. Wright Mills bunun ekonomik bir elit olması gerekmediğini, bu elitin askeri liderler, siyasi liderler ve sendika liderlerini de içerebileceğini vurgulamıştır. Weber yarım yüzyıl önce rasyonelleşmenin kararların ticari elit tarafından alınması anlamına geldiğini ileri sürerken, Wright Mills yeni bir askeri-endüstriyel sınıfın yaratıldığını söylemiştir. Bunun modern çağdan "Dördüncü Çağ" adını verdiği döneme geçişe işaret eden bir dönüm noktası olduğuna inanmıştır. Özgürlük ve sosyal ilerlemeyi ürettiği varsayılan rasyonelleşme gittikçe tam tersi bir sonuç doğurmuştur.

Bu sadece toplumsal değişimi kontrol edememe olasılığıyla yüzleşen liberal demokrasilerin problemi değildir. Marksizmin toplumsal değişimi kontrol etmekte eşit ölçüde başarısız olduğu komünist ülkelerde de aynı problem yaşanmıştır. Wright Mills'e göre bu problemin özünde "kitle toplumu"ndaki sıradan insanların bu siyasi ve sosyal güç yoğunlaşmasının kendi hayatlarını nasıl etkilendiğinin farkında olmaması yatar. İnsanlar başlarına gelen şeylerin daha geniş sosyal bağlamla nasıl ilişkili olduğunun farkına varmaksızın ömürlerini sürdürür. İşsizlik, evsizlik veya borç gibi bireysel dertler tarihsel değişimin kuvvetleri üzerinden değil, kişisel olarak algılanır. Wright Mills'in ifade ettiği gibi, "insanlar ve toplumun, biyografi ve tarihin, benlik ve dünyanın karşılıklı etkileşimini kavramak için gerekli zihin niteliğine sahip değildirler." Wright Mills bu niteliği "sosyolojik hayalgücü" olarak adlandırır.

Güç elitinin ortaya çıkışı, sosyolojik hayalgücü eksikliğinden kaynaklanır. Wright Mills 1959 yılında yayınlanan *Toplumbilimsel Düşün* adlı kitabında bakışını toplumdan sosyolojiye ve sosyal bilimlere çevirir. Sıradan insanların kendi kişisel dertlerini daha büyük genel sorunlar üzerinden düşünmesi güç olduğundan, onları aydınlatmak, teşvik etmek ve yol göstermek –gerekli bilgi ve enformasyonu sağlamak– sosyologlara düşer.

Wright Mills, kendi döneminin akademik sosyolojisini şiddetle eleştirmiştir. Wright Mills'e göre akademik sosyoloji gündelik deneyimden uzaktır ve toplumsal değişimle ilgilenmek yerine "büyük kuram" sunmayı amaçlar. Wright Mills bilginin faydalı olması gerektiğini öngören pragmatik bakışı benimsemiş ve öncülük yapmanın sosyologların ahlaki görevi olduğuna inanmıştır. Entelektüellerin fildişi kulelerinden çıkmalarının vaktinin geldiğini söylemiştir; siyasi ve sosyal sorunlara genel katılımı teşvik ederek insanlara toplumu daha iyi yönde değiştirmelerinin ve bireysel yaşamlarını dönüştürmelerinin bir yolunu sunmaları gerekir.

Wright Mills'in sosyal bilim çevrelerine eleştirisi, sosyolojinin ne olduğuna ilişkin kavrayışı tartışmaya açmıştır. O dönemde sosyal bilimciler sosyal, siyasi ve ekonomik sistemleri objektif bir biçimde açıklayıp tahlil eden tarafsız gözlemciler olma peşindedir. Fakat Wright Mills onları rasyonelleşme ve toplumsal kontrolün bir elitin eline geçmesinin insanları bireysel

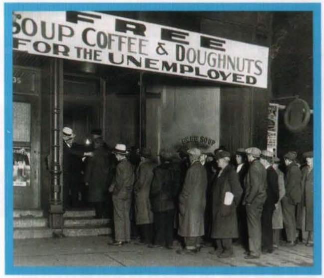
> Ne bireyin hayatı toplumun tarihinden, ne de toplumun tarihi bireyin hayatından ayrı olarak anlaşılabilir.
> **Charles Wright Mills**

seviyede de nasıl etkilediğini araştırmaya çağırmıştır. Sosyolojik hayalgücünün uygulanması, "nedir?" sorusunun yanıtını arayan objektif incelemeden "ne olmalı?" sorusunun daha sübjektif yanıtına yönelmek anlamına gelir. Wright Mills, iktidarın etkili bir biçimde entelektüel elite devredilmesi gerektiğini savunmuştur.

Öncü Ruh

Şaşırtıcı olmayan bir biçimde Wright Mills'in sosyoloji eleştirisi düşmanlıkla karşılaşmıştır ve ana akımdan izole edilmesine yol açmıştır. Wright Mills'in sınıf mücadelesinin değişen doğası hakkındaki yorumu da büyük ölçüde reddedilmiştir. Muhafazakâr çevreler de Wright Mills'in iktidarın askeri, ticari ve siyasi elitte yoğunlaştığı iddialarını Batı'daki Soğuk Savaş politikasının temeline doğrudan bir saldırı olarak görüp reddederek onu dışlamıştır.

Her şeye rağmen Wright Mills'in kitapları ve makaleleri yaygın olarak okunmuştur; ayrıca sosyal bilim çevrelerinin dışında da etkili olmuştur. McCarthycilik döneminde ortaya çıkan filozoflar ve politik aktivistler, iktidar eliti açıklamasını

İşsizlik insanların içinde bulundukları koşul yüzünden kendilerini suçlamasına yol açabilir. Fakat sosyolojik hayalgücü, Wright Mills'e göre, bu tür insanları daha geniş ölçekli nedenler ve sonuçlara bakmaya yöneltebilir

bilhassa cazip bulmuştur. Wright Mills'in görüşlerinin birçoğu 1960'larda Alman aydın Herbert Marcuse gibi sosyologların Yeni Sol yaklaşımını benimsemesine zemin hazırlayan ABD Yeni Solunun toplumsal hareketleri tarafından benimsenmiştir (Yeni Sol terimi Wright Mills'in 1960 yılındaki "Yeni Sola Mektup" yazısıyla popüler hale gelmiştir). Wright Mills'in görüşleri birçok bakımdan kendi zamanının ilerisindedir ama 1962 yılında öldüğü için birçoğunun genel kabul gördüğüne kendisi tanık olamamıştır. Çalışmaları 1960'ların karşı kültürüyle başta Fransa olmak üzere yeni sosyalist düşünürlerin ortaya çıkışının habercisi olmuştur. Michel Foucault'nun iktidar kavramına yaptığı vurgu, ilk olarak Wright Mills tarafından gündeme getirilen görüşlerle çok büyük benzerlik taşır.

Günümüzde ABD'de 11 Eylül saldırılarından sonra başlayan Terörizmle Mücadele adı verilen süreç ve 21. yüzyılın başlarındaki büyük mali krizler gündelik hayatlarımızın büyük ölçüde daha geniş toplumsal ve tarihsel sorunlar tarafından şekillendirildiğine dair artan bir farkındalığa yol açmıştır. Amerika kent politikası analisti Profesör Peter Dreier, 2012 yılında sosyal ve ekonomik eşitsizliğe karşı ortaya çıkan Wall Street'i İşgal Et hareketinin Wright Mills'in hoşuna gideceğini ileri sürmüştür. Toplumu kontrol ettiğini düşündükleri bir iktidar elitine karşı seslerini yükselten sıradan insanlar, sosyoloji hayalgücünün bir sosyal değişim mücadelesinde açığa çıkmasının bir örneğini sunmuştur.

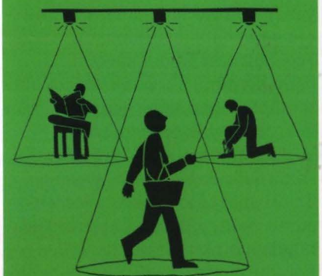
Charles Wright Mills

Otoriteden tamamen bağımsız ve muhalif bir kişi olan Charles Wright Mills, geleneklere uymayan tutumlarını ailesi sık sık şehir değiştirdiği için izole ve biraz da yalnız geçen çocukluğuna yormuştur. ABD'de Texas, Waco'da dünyaya gelmiş ve üniversite eğitimine Texas A&M Üniversitesinde başlamıştır. Ama buradaki atmosferi boğucu bulup ilk yılından sonra ayrılmıştır. Austin'deki Texas Üniversitesine geçip sosyoloji bölümünde lisans ve felsefe bölümünde yüksek lisans yapmıştır. Çok yetenekli ama zorlu bir öğrenci olan Wright Mills eğitimini Wisconsin Üniversitesinde sürdürmüştür. Burada profesörleriyle anlaşmazlık yaşayarak doktora tezinde düzeltmeler yapmayı reddetmiştir. Yine de 1942'de doktorasını tamamlamıştır. Bu tarihe kadar Maryland Üniversitesinde görev yapmış ve doktora danışmanlarından biri olan Hans Gerth'le birlikte *From Max Weber: Essays in Sociology* adlı kitabı yazmıştır.

1945 yılında Guggenheim bursu alarak Columbia Üniversitesine geçmiş ve kariyerinin geri kalanı boyunca burada kalmıştır. Sosyal bilim çevrelerine yönelttiği açık eleştiri onu ana akımın dışına itse de, çok popüler olmuştur. 1962'de daha 45 yaşındayken kalp krizinden ölünce kariyeri zamansız bir biçimde son bulmuştur.

Önemli eserleri

1948 *İktidardaki Yeni Adamlar: Amerika'nın İşçi Önderleri*
1956 *İktidar Seçkinleri*
1959 *Toplumbilimsel Düşün*

EN SIRADAN ETKİNLİKLERE, OLAĞANDIŞI OLAYLARA GÖSTERDİĞİNİZ DİKKATİ GÖSTERİN

HAROLD GARFINKEL (1917–2011)

KISACA

YAKLAŞIM
Etnometodoloji

ÖNEMLİ TARİHLER

1895 Émile Durkheim *The Rules of Sociological Method* adlı kitabında sosyal bilimler için katı bir bilimsel metodolojiyi savunur.

1921–22 Max Weber'in metodolojik bireyciliği, ölümünden sonra yayımlanan *Economy and Society* adlı kitabında açıklanır.

1937 Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* adlı kitabında bir tek, birleşik sosyal kuram oluşturmaya çalışır.

1967 Harold Garfinkel, *Studies in Ethnomethodology* adlı kitabını yayımlar.

1976 Anthony Giddens, *New Rules of Sociological Method* adlı kitabında Garfinkel'ın etnometodoloji görüşlerini ana akım sosyolojiyle birleştirir.

Toplumun yapısı sınırlı sayıda genel kural aracılığıyla **"yukarıdan aşağıya"** belirlenmez.

↓

Kurallar küçük alışverişler ve etkileşimlerimizden **"aşağıdan yukarıya"** oluşur

↓

Bu kurallar sosyal yapılar ve kurumlarda değil gündelik hayattaki **kendiliğinden davranışlarımızda** görülebilir.

↓

En sıradan etkinliklere olağandışı olaylara gösterdiğiniz dikkati gösterin.

1930'larda Amerikalı sosyolog Talcott Parsons sosyolojinin çeşitli kollarını bir tek, birleşik kuramda bir araya getirme projesine girişmiştir. 1937 yılında yayımlanan *The Structure of Social Action* adlı kitabı Max Weber, Émile Durkheim ve diğerlerinden görüşleri birleştirir ve sosyoloji için evrensel bir metodoloji sunmaya çalışır. İkinci Dünya Savaşından

Harvard'da Parsons'ın yanında çalışan Harold Garfinkel da onu takdir edenler arasındadır. Takipçilerinin birçoğuna büyük bir sosyoloji kuramı fikri cazip gelse de, Garfinkel onun sosyal değişim yerine sosyal düzenin köklerini inceleme fikrini ve özellikle de konuyu araştırma metodlarını benimsemiştir.

Toplumun İşleyişi

Parsons sosyal düzenin temellerini tahlil etmek için "yukarıdan aşağı" değil "aşağıdan yukarı" bir yaklaşım önermiştir. Bu, sosyal düzenin toplumda nasıl oluştuğunu anlamak için sosyal yapılar ve kurumlardan ziyade mikro etkileşimler ve alışverişlere bakmamız gerektiği anlamına gelir. Bu yaklaşım geleneksel sosyolojik yöntembilimi baş aşağı çevirmiştir:

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Anthony Giddens 148–49 ▪ Erving Goffman 190–95; 264–69 ▪ Talcott Parsons 300–01

O zamana dek insanların davranışının temeldeki toplum "kuralları" bulunarak öngörülebileceği düşünülmüştür.

Garfinkel, geleneksel sosyolojik yaklaşım karşısında etnometodoloji adını verdiği bir alternatif geliştirerek bu fikri daha da ileri taşımıştır. Sosyal düzenin temel kuralları, insanların farklı koşullara yanıt olarak nasıl davrandığına göre şekillenir ve bu gündelik etkileşimler gözlemlenerek sosyal düzenin mekanizmaları hakkında fikir sahibi olunabilir.

> Yöntemsel olarak bilindik mizansenlerle başlayıp sorun çıkarmak için neler yapılabileceğini sormayı tercih ediyorum.
> **Harold Garfinkel**

Yeni Perspektifler

Garfinkel'ın savunduğu deneysel metodların bir kategorisi "ihlal deneyleri" olarak bilinir. Bunlar sosyal normları, yani insanların ortak bir gerçeklik anlayışı oluşturmasının beklenen ama büyük ölçüde fark edilmeyen yollarını açığa çıkarmak için tasarlanmıştır. Bu normları ihlal etmek, örneğin öğrencilerden anne babalarına "Bay X" veya "Bayan X" olarak resmi bir biçimde hitap etmelerini veya pansiyonermiş gibi davranmalarını istemek, sosyal düzenin temellerine meydan okunduğu için çoğu zaman kızgınlık veya öfke uyandırmıştır.

Etnometodoloji alternatif bir sosyal araştırma metodu sunmakla kalmamıştır, aynı zamanda geleneksel metodolojideki bir kusura da işaret etmiştir. Garfinkel'a göre sosyal araştırmalar kuramlarını belirli örneklerden kanıt sunarak destekler ama örnekleri açıklamak için de kuramları kullanır; bu döngüsel bir argümandır. Bunun yerine özel sosyal etkileşimleri bağımsız bir biçimde araştırmak ve genel bir örüntü veya kuram bulmaya girişmemek gerekir. Garfinkel, jüri müzakeresi ve kuyruğa girmeyi fark edilebilir yollardan anlaşılır bir biçimde organize olduğumuz "bilindik mizansenler" olarak nitelendirmiştir. Her sosyal ortamın "sosyal düzenin temsilleri ya da kanıtları olarak kendine özgü görünümlerde kendi kendini anlaşılır bir biçimde organize ettiğini" ileri sürmüştür.

Garfinkel'ın yaklaşımı 1967 yılında *Etnometodolojide Araştırmalar* adlı kitapta ortaya konmuştur. "Alternatif" görüşlerin popüler olduğu bir dönemde Garfinkel anlaşılmaz yazı stiline rağmen geniş bir kitleyi kendine çekmiştir. Görüşleri ana akım sosyologlar tarafından ilk başta reddedilse de 20. yüzyılın sonuna doğru belki de sosyolojik metodolojinin bir alternatifi olarak değil, sosyal düzen alanına ek bir perspektif olarak daha geniş bir biçimde kabul görmüştür.

Kuyruğa girmek, halka açık alanlarda konuşulmayan sosyal etkileşim kurallarına dayalı kolektif olarak uzlaşılmış, üyeler tarafından üretilen bir organizasyon türüdür.

Harold Garfinkel

ABD, New Jersey, Newark'ta dünyaya gelen Harold Garfinkel, Newark Üniversitesinde işletme ve muhasebe eğitimi almış ve daha sonra North Carolina Üniversitesinde sosyal bilimler yüksek lisansı yapmıştır. Aynı tarihlerde yazarlık kariyerine başlamış ve kısa öykülerinden biri olan "Color Trouble" 1941'in en iyi kısa öyküleri antolojisine (*The Best Short Stories*, 1941) dâhil edilmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında orduda geri hizmetlerde görev yaptıktan sonra Harvard'da Parsons'un yanında eğitim almış ve doktorasını tamamlamıştır. Daha sonra Princeton ve Ohio Eyalet Üniversitesinde dersler vermiş ve 1954'te California Üniversitesine geçmiştir. Garfinkel, 1987'de emekli olmasına rağmen 2011'de ölümüne dek dersler vermeye devam etmiştir.

Önemli eserleri

1967 *Etnometodolojide Araştırmalar*
2002 *Etnometodolojinin Programı*
2008 *Bir Sosyolojik Bilgi Kuramına Doğru*

İKTİDAR OLAN HER YERDE DİRENİŞ DE VARDIR

MICHEL FOUCAULT (1926–1984)

KISACA

YAKLAŞIM
İktidar/Direniş

ÖNEMLİ TARİHLER
1848 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da proletaryanın burjuvazi tarafından bastırılmasını açıklar.

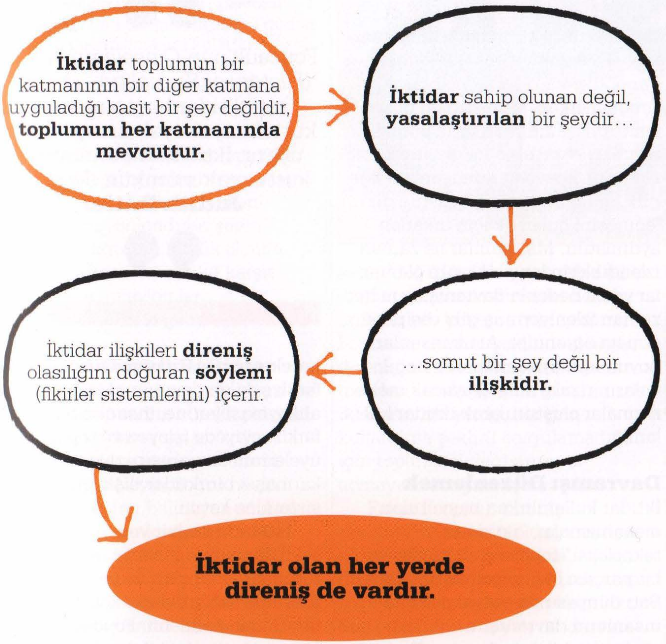
1883 Friedrich Nietzsche *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te "Güç İstenci" kavramını tanıtır.

1997 Judith Butler'ın *Excitable Speech: A Politics of the Performative* adlı kitabı Foucault'nun iktidar/bilgi fikrini sansür ve nefret söylemiyle ilişkili olarak geliştirir.

2000 İtalyan Marksist sosyolog Antonio Negri ve Amerikalı aydın Michael Hardt, *İmparatorluk* (Empire) adlı kitabında sadece olumsuzlama yoluyla direnilebilecek "total" bir emperyalist iktidarın evrimini açıklar.

Sosyal düzeni koruma veya sosyal değişimi gerçekleştirme gücü geleneksel olarak siyasi veya ekonomik bakımdan ele alınmıştır. 1960'lara kadar iktidar kuramları genellikle iki türe ayrılmıştır: Vatandaşlar karşısında hükümet veya devletin iktidarına ilişkin fikirler veya burjuvazi ve proletarya arasındaki iktidar mücadelesine ilişkin Marksist fikirler. Fakat bu kuramlar makro seviyede iktidara odaklanma eğilimindedir ya iktidarın toplumsal ilişkilerin daha düşük seviyelerinde kullanılmasını göz ardı ederler ya da bunu iktidarın birincil önemde (veya sadece ikincil önemde) kullanılmasının bir sonucu olarak görürler.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Charles Wright Mills 46–49 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Erich Fromm 188 ▪ Jürgen Habermas 286–87

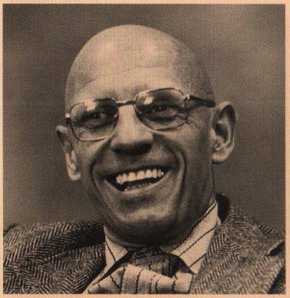

Michel Foucault ise günümüzün Batılı liberal toplumlarında bu yaklaşımların fazla basit olduğunu düşünmüştür. İktidarın yalnızca devlet veya kapitalistler tarafından kullanılmadığını, toplumun her seviyesinde –bireylerden gruplar ve organizasyonlara ve bir bütün olarak topluma kadar– görülebileceğini söylemiştir. Kendi sözcükleriyle, "iktidar her yerdedir ve her yerden gelir." Foucault, iktidarı tıpkı bir silah gibi sahip olunup kullanılabilen bir şey olarak gören geleneksel bakışa da karşı çıkmıştır. Bunun iktidar değil, iktidarı kullanma kapasitesi olduğunu söyler; bir eylem gerçekleştirilene kadar iktidar haline gelmez. Bu nedenle iktidar kişinin sahip olduğu bir şey değildir, başkalarına yaptığı bir şeydir yani başkalarının eylemini etkileyen bir eylemdir.

İktidar İlişkileri

Foucault, iktidarı bir "şey" olarak düşünmek yerine bir "ilişki" olarak görür ve iktidarın doğasını modern toplumun her seviyesinde mevcut olan iktidar ilişkilerini inceleyerek açıklar. Örneğin bir kişi ve yaşadığı devlet arasında iktidar ilişkisi mevcuttur ama onunla işvereni, çocukları ve üyesi olduğu organizasyonlar arasında da farklı şekillerde bir iktidar ilişkisi vardır.

Foucault, iktidarın sosyal düzeni şekillendiren başlıca güç olduğunu

Michel Foucault

Michel Foucault sosyolojinin yanı sıra felsefe, psikoloji, politika ve edebiyat eleştirisi alanlarında etkili olan parlak bir bilgedir. Genellikle Fransa'daki yapısalcı ve post-yapısalcı hareketlerle ilişkilendirilmiştir ama kendisi bu şekilde etiketlenmekten hoşnut olmamıştır. Fransa'nın Poitiers kentinde dünyaya gelmiştir ve Paris'teki École Normale Supérieure'de felsefe ve psikoloji eğitimi almıştır. 1950'lerde İsveç, Polonya ve Almanya'da dersler vermiş ve 1959 yılında doktorasını tamamlamıştır. 1966'dan 1968'e kadar Tunus'ta öğretim görevlisi olarak çalışmış ve Paris'e dönünce Vincennes Üniversitesinde felsefe bölümünün başına getirilmiştir. İki yıl sonra Collège de France'da "düşünce sistemleri tarihi" profesörü olarak seçilmiştir. 1984 yılında Fransa'da HIV/AIDS ile bağlantılı hastalığın ilk tanınmış kurbanlarından biri olarak ölmüştür.

Önemli eserleri

1969 *Bilginin Arkeolojisi*
1975 *Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu*
1976–84 *Cinselliğin Tarihi (3 cilt)*

ve olmaya devam ettiğini kabullenir ama iktidar ilişkilerinin doğasının ortaçağdan günümüze nasıl değiştiğini açıklar. Foucault'nun iktidarın "egemen" kullanımı olarak adlandırdığı şey, örneğin halkın gözleri önünde gerçekleştirilen işkence ve infazlar, feodal toplumdaki otorite figürlerinin tebaalarını itaate zorlamak için kullandığı yöntemdir. Avrupa'da Aydınlanmayla birlikte şiddet ve kaba güç insanlık dışı ve daha da önemlisi iktidarı kullanmanın etkisiz yolları olarak görülmüştür.

Denetim ve Kontrol

Kaba fiziksel cezanın yerini davranışı kontrol etmenin daha çok nüfuz eden bir yolu almıştır: Disiplin. Hapishaneler, akıl hastaneleri, hastaneler ve okullar gibi kurumların yerleşmesi sadece cezalandırma kavramından iktidarın disipline edici bir biçimde kullanılmasına geçişi karakterize etmiştir. Bunlar spesifik olarak insanları belirli şekillerde davranmaktan alıkoymak içindir. Yalnızca kuralların çiğnenmesi olasılığını ortadan kaldırmanın yanı sıra insanların tutumunun düzeltilip düzenlenebileceği ve her şeyden önce izlenip kontrol edilebileceği koşullar sağlamıştır.

Bu denetim unsuru iktidarın modern toplumda kullanılma şeklinin evriminde bilhassa önemlidir. İngiliz filozof Jeremy Bentham'ın ilham verdiği etkili hapishane tasarımı, Foucault'yu çok etkilemiştir. Panoptikon adı verilen bu tasarımda merkeze yerleştirilen gözetleme kulesi mahkûmların sürekli olarak izlenmesine imkân tanır. Hücreler, Foucault'nun işaret ettiği gibi, mahkûmların gölgelerde gizlenmesini önlemek için arkadan aydınlatılır. Mahkûmlar ne zaman izlendiklerinden asla emin olamazlar ve bu nedenle davranışlarını her zaman izleniyormuş gibi disipline etmeyi öğrenirler. Artık insanlar boyun eğmeye zorlanarak değil, onların rızalarını sağlayacak mekanizmalar oluşturularak iktidar kullanılır.

Davranışı Düzenlemek

İktidar kullanılırken başvurulan mekanizmalar, "iktidarın teknolojisi" toplumun bütünleyici bir parçası haline gelmiştir. Modern Batı dünyasında sosyal normlar insanların davranışını yönlendirmek için "pastoral" iktidarın kullanılması gibi zor yoluyla empoze edilmez. Bir otoritenin insanları belirli şekilde hareket etmeye zorlaması veya farklı şekilde davranmaktan alıkoyması yerine, insanlar birçok farklı seviyede işleyen ve toplumun üyelerinin davranışını düzenleyen karmaşık bir iktidar ilişkileri sistemine katılır.

İktidarın bu her yere nüfuz eden şekli, toplumun insanların tutumları, inançları ve pratikleri üzerinde sahip olduğu kontrol tarafından belirlenir. Foucault bu fikir sistemlerine "söylem" adını verir. Toplumun inanç sistemi, insanlar belirli görüşleri kabul ettikçe evrimleşir; bu görüşler

> Foucault'nun *Cinselliğin Tarihi* (*History of Sexuality*)... kitabı bizi iktidardan tamamen kurtulmayı hayal etmeye karşı uyarır. İktidardan tamamen kurtulmak mümkün değildir.
> **Judith Butler**

Bentham tarafından tasarlanan hapishane modeli (Panoptikon)
Foucault için iktidarın en üstün gözüdür. Dairesel yapısı mahkûmların sürekli görülebilmesini sağlar ve onları kendi disiplin ve kontrollerine uygun hareket etmeye yöneltir. Foucault yalnızca hapishanelerin değil hastaneler, fabrikalar ve okullar gibi tüm hiyerarşik yapıların bu modeli anımsatacak şekilde evrimleşeceğini ileri sürer.

Foucault insanların belirli şekillerde davranmaya yönlendirildiği ve daha sonra kendilerinin yönetilmesine izin verdiği "pastoral" iktidarı açıklamak için sürüsünü güden bir çoban benzetmesini kullanır.

toplumda yer ettikçe neyin iyi neyin kötü olduğunu ve neyin normal neyin sapkın olarak görüleceğini belirler. Toplumdaki bireyler davranışlarını bu normlara göre düzenler; bunu yaparken tutumlarını yönlendiren şeyin söylem olduğunun büyük ölçüde farkına varmazlar; çünkü karşıt düşünceler ve eylemler düşünülemez hale gelir.

Söyleme Dayalı Rejimler

Söylem, iktidarın hem aracı hem de sonucu olduğundan sürekli pekişir: Düşünce ve davranışları kontrol eder ve böylece inanç sistemini şekillendirir. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen söylem, yadsınamaz ortak bilgiler olarak kabul edilen bir dağarcık yaratan bir "doğru rejimi"dir.

Foucault, "bilme iktidardır" fikrine karşı çıkarak bunların birbiriyle çok az ilişkili olduğunu söylemiştir. Bilginin iktidarı yarattığını ama aynı zamandan iktidar tarafından yaratıldığını vurgulayarak bu ilişki için "bilme istenci" terimini ortaya atmıştır. Günümüzde bilginin hangi biçimlerinin kabul edilebilir olduğu kontrol edilerek, bunlar doğru olarak sunularak ve bilginin diğer biçimleri dışta tutularak iktidar kullanılır. Aynı zamanda kabul edilen bilgi –söylem– aslında iktidarın kullanılması sürecinde üretilir.

İktidarın geleneksel olarak insanları belirli bir şekilde davranmaya yöneltmek ve zorlamak için kullanılmasının aksine, bu bilme istenci şekli doğrudan fark edilebilir bir aracı veya yapıya sahip değildir. Her yere nüfuz eden doğası nedeniyle direnilebilecek belli bir şey yokmuş gibi görünür. Foucault, devrim şeklindeki siyasi direnişin sadece devletin iktidarına meydan okuduğu ama günümüzde iktidarın her yerde, her gün kullanılma şeklini sorgulamadığı için toplumsal değişime yol açmayabileceğine işaret eder.

Fakat Foucault direniş olasılığının mevcut olduğunu ileri sürer: Söylemin kendisine direnilebilir ve bunun yolu da karşıt söylemlerle ona meydan okumaktır. Suç ortaklığına dayalı iktidar ona tabi olanların en azından bir derece özgür olduğunu ima eder. Söylemin iktidarın bir aracı olması için ona tabi olanların bir iktidar ilişkisine dahil olması gerekir ve Foucault'ya göre bir iktidar ilişkisi varsa direniş olasılığı da vardır; direniş olmadan iktidarı kullanmanın gereği yoktur.

> "Söylem iktidarı aktarır ve üretir; onu pekiştirir ama aynı zamanda altını oyar ve onu teşhir eder."
> **Michel Foucault**

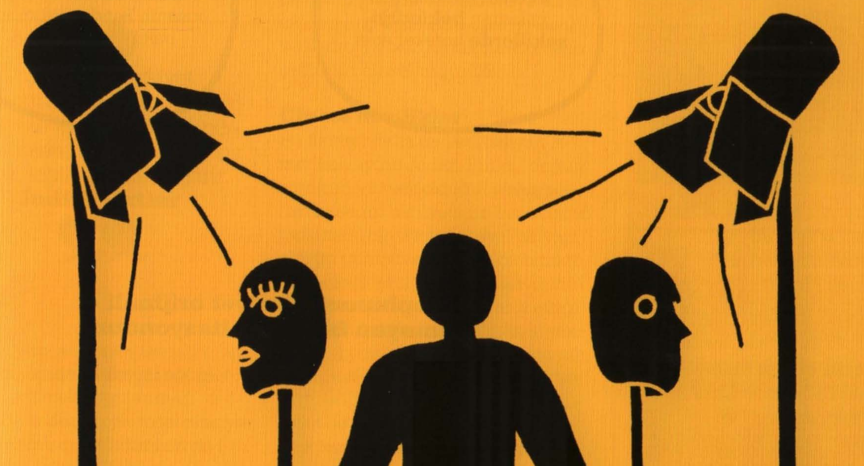
İktidarın Yerleşmesi

Foucault'nun bilme istenci ve söylem kavramları inceliklidir ve de o dönemde birçok aydın tarafından spekülatif ve muğlak bulunmuştur. Fakat zor kavramları ve bazen karmakarışık yazma stiline rağmen dersleri ve yazıları çok popüler olmuştur. Disiplin ve Ceza ve Cinselliğin Tarihi kitaplarında açıklanan iktidar görüşleri, tarihçiler ve filozoflar arasında olmasa bile sosyolojinin ana akımındaki bazı kişiler tarafından aşama aşama kabul görmüştür ve sonunda söylemin birçok farklı arenada iktidarın bir aracı olarak toplumda nasıl kullanıldığının tahlilini etkilemiştir.

Modern feminizm, queer kuram ve kültürel araştırmaların gelişmesi Foucault'nun davranış normlarının nasıl uygulandığına ilişkin açıklamasına çok şey borçludur. Günümüzde Foucault'nun kuramlarının yetersiz araştırma ve bilginin biraz muğlak sonuçları mı olduğu, yoksa Foucault'nun sosyal bilimlerde 20. yüzyılın en orijinal ve geniş ufuklu düşünürlerinden biri olarak mı görülmesi gerektiği halen tartışılmaktadır.

TOPLUMSAL CİNSİYET ORİJİNALİ OLMAYAN, BİR TÜR İMİTASYONDUR

JUDITH BUTLER (1956–)

KISACA

YAKLAŞIM
Toplumsal Cinsiyetin Performatifliği

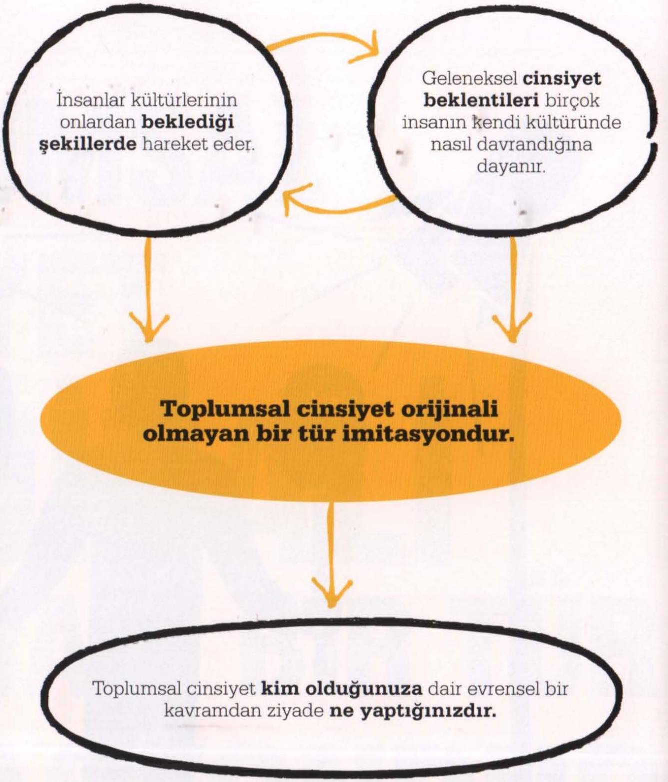
ÖNEMLİ TARİHLER

1905 Avusturyalı psikanalist Sigmund Freud, *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de çocuk cinselliğinin oluşumunu açıklar.

1951 Fransız psikanalist Jacques Lacan Paris'te haftalık seminerlerine başlayarak Freud'un "cinsel dürtüler" ve cinsellik fikrini daha da geliştirir.

1970'lerin ortası Michel Foucault, *Disiplin ve Ceza*'da düzenleyici rejimleri ve *Cinselliğin Tarihi*'nde cinsiyet, iktidar ve cinselliğin sosyal oluşumunu ele alır.

1996 Steven Seidman *Queer Theory/Sociology* adlı kitabında queer kuramının ortaya çıkışının sosyolojik sonuçlarını inceler.

Toplumsal cinsiyet ve cinsellik İkinci Dünya Savaşından sonra sosyolojik incelemenin konuları olarak kabul edilmiştir. 1960'lardan 1980'lere kadar süren "ikinci dalga" feminizm Fransız feminist Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cins* (*The Second Sex*, 1949) adlı kitabında ifade ettiği görüşten çığ gibi büyümüştür: "İnsan kadın olarak doğmaz, kadın haline gelir." Beauvoir, cinsiyet (insanın biyolojik olarak kadın veya erkek olduğunu belirleyen şey) ve toplumsal cinsiyet (insanı feminen veya maskülen davranmaya yönelten sosyal güçler) arasındaki farkın toplumda toplumsal cinsiyet rolünün yeniden değerlendirilmesine zemin hazırladığını düşünmüştür. Bu da sonraki on yıllarda kadınların özgürlük hareketini yeniden canlandırmıştır.

Batı toplumunda cinsiyete yönelik tutumlar Margaret Mead gibi antropologların çalışmalarıyla da yeniden şekillenmiştir. Mead'in Güney Pasifik ve Güneydoğu Asya'daki kabileler üzerinde yaptığı araştırmalar, erkekler ve kadınlar arasındaki birçok davranışsal farkın biyolojik değil kültürel olarak belirlendiğini göstermiştir. Bu bulgular 1930'larda yayımlandığında şok etkisi yaratmıştır, ama rastgele cinsel ilişki ve evlilik dışı cinsellik gibi daha önce tabu olarak görülen şeyleri sapkın davranışlar yerine sosyal fenomenler olarak gören savaş sonrası kuşak tarafından daha açık bir biçimde ele alınmıştır.

Geleneğe Meydan Okumak

Batı toplumundaki cinsel geleneklerin bu şekilde sorgulanmasında Michel Foucault başı çekmiştir. Foucault, 1976 yılında yayınlanan *Cinselliğin Tarihi* (*History of Sexuality*) adlı kitabında konuyu ele almıştır; bu

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55; 302–03 ▪ Margaret Mead 176–77 Adrienne Rich 304–09 ▪ Jeffrey Weeks 324–25 ▪ Steven Seidman 326–31

> Toplumsal cinsiyet kişileştirmedir... Toplumsal cinsiyete bürünmek aslında hiç kimsenin yaşamadığı bir ideali kişileştirmeyi içerir.
> **Judith Butler**

metin boyunca işlenen temel kuram, toplumda iktidarın sosyal normlar empoze edilerek uygulanması ve özellikle de sadece toplumsal cinsiyetimizin değil, cinselliğimizin de içinde yaşadığımız kültür tarafından şekillendirildiğidir. Beauvoir'ın toplumsal cinsiyet sorununu toplumsal alana taşıması gibi Foucault cinsel yönelimi ve cinsel davranışların bütününü dahil ederek tartışmayı önemli ölçüde genişletmiştir.

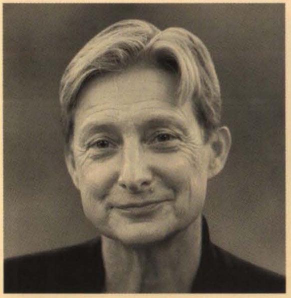
Foucault'tan sonraki kuşak cinsel geleneklerin gevşemesinin damga vurduğu bir çağda yetişmiştir: 1960'ların "özgür aşkı", birçok ülkede eşcinselliğin kabulü (veya en azından suç olmaktan çıkarılması) ve kadınların özgürlük hareketinin getirdiği cinsel özgürlük.

Cinsel Kimlikler

Bu fikirleri daha da ileri taşıyan Amerikalı aydın Judith Butler "doğum oranının yüksek olduğu" savaş sonrası kuşağın bir üyesidir. Beauvoir'ın toplumsal cinsiyetin sosyal bir yapı olduğu görüşüne katılmakla birlikte, geleneksel feminizmin bu kavramın daha geniş imalarını göz ardı ettiğini ve yalnızca erkek ve kadın stereotiplerini pekiştirdiğini düşünmüştür. Toplumsal cinsiyet, maskülenlik ve feminenlik kadar basit değildir; cinsellik de eşcinsel olmak veya olmamak kadar basit değildir. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik ne bu şekilde iki kutupludur, ne de bizim inandığımız gibi sabit ve değişkendir; tüm cinsel kimlikler spektrumunu kapsayacak

Eşcinsel Gururu etkinlikleri ilk olarak 1971'de ABD'de eşcinsellerin uğradığı zulmü protesto etmek için düzenlenmiş ve cinselliğin maskülenlik ve feminenlikle sınırlı olduğu anlayışına meydan okumuştur.

Judith Butler

1990'lardan itibaren feminist ve LGBTI sorunlarında en etkili figürlerden biri olan Judith Butler savaş karşıtı, kapitalizm karşıtı ve ırkçılık karşıtı hareketlerde de önde gelen bir aktivist olmuştur. Rus ve Macar Yahudisi bir ailedendir. ABD'de Yale Üniversitesinde eğitim almış ve 1984 yılında felsefe doktorasını tamamlamıştır. Çeşitli üniversitelerde dersler verdikten sonra 1993'te Berkeley'deki California Üniversite'sine geçmiştir ve 1998'de Retorik ve Karşılaştırmalı Edebiyat alanında Maxine Elliot Profesörü olarak atanmıştır. Ayrıca Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu'nun yönetim kurulu başkanlığını yapmıştır. 2012 yılında Theodor W. Adorno Ödülüne layık görülmüştür. Butler, partneri olan siyaset kuramcısı Wendy Brown'la birlikte California'da yaşamaktadır.

Önemli eserleri

1990 *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*
1993 *Bela Bedenler*
2004 *Toplumsal Cinsiyeti Bozmak*

> ... orijinal olanın öteden beri türetilmiş olduğu anlaşılınca kahkaha kopar.
> **Judith Butler**

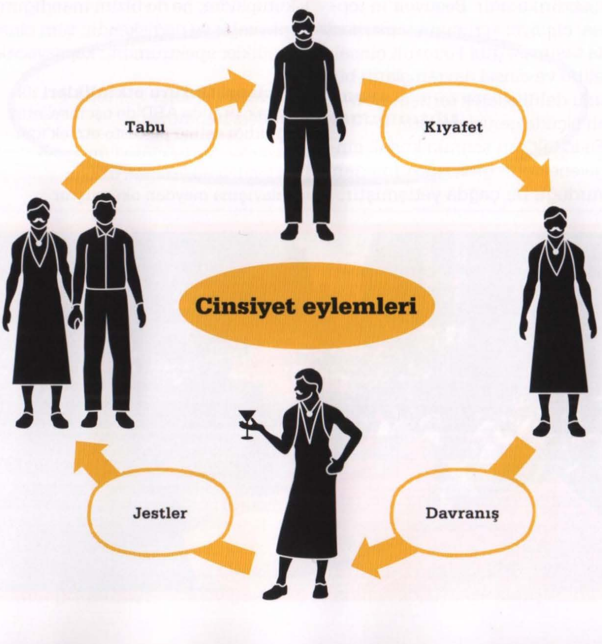
şekilde akışkan olabilir. Butler hem cinsiyetin hem de toplumsal cinsiyetin biyolojik olarak değil, sosyal olarak belirlendiğini ileri sürer. Argümanının merkezinde şu fikir vardır: "Toplumsal cinsiyet insanın olduğu bir şey değildir, yaptığı bir şeydir... 'olmak' değil 'oluşturmak'tır."

Geleneksel olarak, anatomik cinsiyetimiz (kadın veya erkek oluşumuz) bunlarla ilişkilendirilen kültürel normlara göre toplumsal cinsiyetimizin (feminenlik veya maskülenlik) nedeni olarak düşünülür. Fakat Butler sabit ve tutarlı bir cinsel kimlik fikrine meydan okur. Butler'a göre, toplumsal cinsiyetimizi ve hatta biyolojik cinsiyetimizi nasıl algıladığımızı "cinsiyet eylemlerimiz" yani yaptığımız şeyler belirler. Cinsiyetimize "uygun" şekillerde davrandığımızda iki cinsin davranış şekillerine dayalı olan cinsel kimlik normlarını taklit ederiz. Aslında var olmayan bir rolü sergileriz; özetle "kadın" veya "erkek" için orijinal bir şablon yoktur, yani orijinalin kendisi de türetilir. Bu nedenle insan kadın olarak doğarsa "feminen" olduğu düşünülen şekillerde davranır (örneğin erkek bir partner arzular) ve erkeklerle birlikte olmanın bu toplumsal cinsiyetle ilişkili olduğunu kabul eder. Butler, bu "cinsiyet eylemlerinin" olduğumuzu düşündüğümüz cinsiyeti belirlediğini söyler. Bu eylemler cinsel etkinlik ve cinsel partnerin seçiminin yanı sıra kıyafet, kişisel tarz ve her türlü gündelik etkinliği kapsar. Hatta kullandığımız dil bile belirli bir şekilde davranmamızı sağlayarak sosyal normları pekiştirir.

Yıkıcı Eylemler

Butler, kritik bir biçimde, bu tür performansın sürekli tekrar edilmesinin cinsel kimliği şekillendirdiğini, böylece "oyuncuların kendisinin inanmaya başladığını ve inanç tarzında hareket ettiğini" iddia eder. Bu türden cinsel tiplemenin kısıtlayıcılığından kurtulmak için yıkıcı olmayı, geleneksel cinsiyet eylemlerine kasıtlı olarak aykırı hareket etmeyi savunur. "Toplumsal cinsiyetin performatifliği" örneğin drag queen olmak veya karşı cinsin kıyafetleri giymek aracılığıyla normlara meydan okunabilir ve aynı zamanda kişinin toplumsal cinsiyet ve hatta cinsiyet algısı değiştirilebilir. Butler bunun yalnızca önemsiz bir yaşam tarzı seçimi olmadığını -sabah uyanıp o gün hangi toplumsal cinsiyete sahip olmak istediğimize karar veremeyiz- gerçekten yıkıcı bir eylem olması gerektiğini vurgular. Bunun da tıpkı yıkmaya çalıştığı toplumsal cinsiyet eylemleri gibi sürekli tekrara dayalı bir biçimde düzenli olarak

Cinsel kimlik, Butler'a göre bir kişinin özünün bir parçası değil eylemler ve davranışların ürünüdür. Esasen maskülen veya feminen kimlik olarak görülen şeyi bu eylemler ve davranışların tekrar tekrar gerçekleştirilmesi -ve beraberinde toplum tarafından empoze edilen tabular- üretir.

Çöller Kraliçesi Priscilla iki drag queen ve bir transseksüelin öyküsünü anlatan 1994 tarihli kült bir filmdir. Bazıları filmin sadece sterotipler ürettiğini, bazıları da LGBTI sorunlarını gündeme getirdiğini düşünür.

gerçekleştirilmesi gerekir. Böylece toplum tarafından empoze edilen cinsel normlar "tedirgin edilir", bunların yapay olduğu ve aslında var olmayan bir statükoya dayandığı gösterilir ve farklı cinsel kimliklerin hepsinin haklarının (eşcinsel olmayanlar, geyler, lezbiyenler, transseksüeller ve diğerleri) eşit bir geçerliliğe sahip olduğu ileri sürülebilir.

Tartışma ve Değişim

Butler'ın cinsellik ve toplumsal cinsiyet sorunlarını genişletmesi, queer kuram olarak bilinen şeyin köşe taşıdır. Butler'ın görüşleri tartışmayı maksülenlik ve feminenlik hakkındaki geleneksel fikirlerden uzaklaştırarak daha geniş çerçevede cinsellik ve toplumsal cinsel kimliği tartışmaya açmasının yanı sıra cinsellik algılarımızın bizim asli bir parçamız olmaktan ziyade toplumsal olarak şekillendirildiğini göstermiştir. Butler aynı zamanda politik aktivisttir ve toplumsal cinsiyet kuramlarının altında Foucault'nun iktidar ve toplumda iktidarın kullanılmasına ilişkin görüşleri yatar. Belirli davranışların tekrar tekrar gerçekleştirilmesi yalnızca cinsel kimliğimizi değil, aynı zamanda tüm sosyal ve siyasi bakışımızı şekillendirir. Butler, kasıtlı olarak yeni ve yıkıcı şekillerde hareket ederek statükonun diğer boyutlarına meydan okuyabileceğimizi savunur.

> Drag queen, toplumsal cinsiyetin üretildiği taklit yapısını eleştirdiği… ve heteroseksüelliğin doğallık iddiasına karşı geldiği ölçüde yıkıcıdır.
> **Judith Butler**

Butler, başta Amerikalı aydın Martha Nussbaum gibi feminist düşünürlerden olmak üzere yoğun eleştirilerle karşılaşmıştır. Bazıları Butler'ın toplumun cinsel normlarını taklit edenlerde özgür irade bulunmadığını ima ettiğini, ama bu normların rahatsızlık duyanlar tarafından sık sık çiğnendiğini ileri sürmüştür. Birçok postmodern düşünür gibi onun yazılarının da karmaşık bir tarzda olduğu için temelde basit olan bazı fikirleri perdelediği yönünde eleştiriler getirilmiştir. Fakat Butler'ın takipçileri onu eleştirenlerden fazladır ve sosyolojideki toplumsal cinsiyet ve cinsellik alanı onun kapsamı genişletmesinden çok fazla etkilenmiştir. İster onun çalışmalarının bir sonucu olsun ister sadece aynı döneme denk düşmüş olsun, Batı toplumunda cinselliğin farklı şekillerine karşı tutumlar gittikçe özgürleşmiştir. Aynı cinsten çiftler ve LGBTI sorunları ana akım ve popüler kültürde bazı yerlerde neredeyse hiç tartışılmadan kabul görmüştür ve bireysel cinsel kimliklerimizi yönlendiren "cinsiyet eylemlerinin" doğası değişmiştir. Fakat kültürel geleneklerin kısıtlayıcı olmaya devam ettiği ve rejimlerin eşcinsel olmayan gündemleri katı bir biçimde dayattığı ülkelerde katı cinsel normlara uymayanların etkisi çok daha büyüktür ve yıkıcılığın etkisini çok daha net bir biçimde gösterir.

SOSYAL EŞİTSİZ

LİKLER

1830'LAR VE 40'LAR — Harriet Martineau, ABD ve Britanya'da kadınlara, işçi sınıfına ve siyahlara uygulanan **adaletsiz yaklaşımı** vurgular.

1845 — Friedrich Engels, *1844 Yılında İngiltere'de İşçi Sınıfının Koşulu* adlı kitabında işçi sınıfının uğradığı **baskı ve sömürüyü** açıklar.

1848 — Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da **sosyalist devrim** çağrısı yapar.

1903 — W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* adlı kitabında Afro-Amerikalılara karşı toplumsal olarak oluşturulmuş **ırkçı önyargıyı** açıklar.

1906 — Max Weber, etnik grupların biyolojik farklılıklardan ziyade sosyal olarak **özgün dünya görüşlerine** göre ayrıldığını ileri sürer.

1920 — Max Weber zenginlik, sosyal statü ve siyasi güce dayalı toplumsal katmanlaşmanın **Üç Sınıfı Sistemi** kuramını ortaya koyar.

1948 — **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,** Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilir.

1964 — ABD Yurttaş Hakları Kanunu ırk, renk, din, cinsiyet veya ulusal köken temelinde **ayrımcılığı yasaklar.**

1972 — Richard Sennett, Jonathan Cobb'la birlikte *The Hidden Injuries of Class* adlı kitapta **sınıf bilincinin negatif sonuçlarını** inceler.

Aydınlanma fikirleri ve Sanayi Devriminin teknolojik yeniliklerinden doğan modernite, daha çok zenginliğin yanı sıra daha adil bir toplum vaadi de sunmuştur. Avrupa'da en azından hükümdarların mutlak iktidarı, aristokrasi ve Kilise'ye meydan okunmuştur; rasyonel ve bilimsel düşünce eski dogmaların itibarını sarsmıştır. Aynı zamanda teknolojideki ilerlemeler birçok işte makineleşmeyi getirmiş ve yeni sanayiler doğurmuştur. Bu zenginliği artırmış ve insanların çalışma hayatlarına ilerleme umudunu getirmiştir.

Sınıf Bilinci

Modern sanayileşmiş toplum yerleştikçe beklenen ütopik düş olmadığı açığa çıkmıştır. 19. yüzyıl itibariyle birçok düşünür bu ilerlemenin bir maliyeti olduğunu ve vaatlerden bazılarının tutulmadığını fark etmeye başlamıştır. Modern sanayi toplumu daha adil hale gelmek yerine yeni eşitsizlikler üretmiştir.

Atölye ve fabrika sahipleri tarafından sömürülen işçi sınıfının ortaya çıkışını gören Friedrich Engels, yeni sosyal düzeni ilk inceleyenler arasındadır. Karl Marx'la birlikte bu sınıfa uygulanan baskının sanayileşmeyi teşvik eden ve besleyen kapitalizmin sonucu olduğunu tespit etmiştir.

Marx ve Engels, sanayi toplumunun sosyal problemlerini maddi, ekonomik açıdan ele almış ve eşitsizliği işçi sınıfı (proletarya) ve kapitalist sınıf (burjuvazi) arasındaki bölünme olarak görmüştür. Daha sonraki sosyologlar da sosyal eşitsizliğin sınıf sisteminde ortaya çıktığını kabul etmekle birlikte katmanlaşmanın daha karmaşık olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin Max Weber ekonomik koşulun yanı sıra statü ve siyasi duruşun da rol oynadığını savunmuştur. Sınıf algıları ve sınıf bilinci sorunu, Pierre Bourdieu tarafından açıklanan "habitus" kavramını da içeren eşitsizliğin süregelen sosyolojik incelemesinin odağa haline gelmiştir.

Irksal Baskı

Engels ve Marx sınıflar arasındaki ekonomik eşitsizliğe yoğunlaşırken, diğerleri sosyal adaletsizlikten mustarip olanın sadece çalışan sınıflar olmadığını fark etmiştir. Harriet Martineau, Aydınlanmanın

1978
Elijah Anderson, *A Place on the Corner: A Study of Black Street Corner Men* adlı kitabında **siyah olmanın lekesini** ve **gettoyla bağlantısını** araştırmaya başlar.

1979
Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste* adlı kitabında "**habitus**" yani bir sosyal gruba aidiyet hissini açıklar.

1987
Paul Gilroy'un *There Ain't no Black in the Union Jack* kitabı sabit bir ulusal kimlik, etnisite veya kültüre ilişkin fikirlerin **ırkçılığı besleyebileceğini** ve terk edilmesi gerektiğini ileri sürer.

1990
Sylvia Walby, *Theorizing Patriarchy* adlı kitabında kadınların sömürüldüğü **ataerkil sosyal yapıları** ve sistemleri tanımlar.

1978
Edward Said, *Oryantalizm* adlı kitabında Batı dünyasında halen egemen olduğunu söylediği **basmakalıp Doğu yargısına** meydan okur.

1979
Peter Townsend, *Poverty in the United Kingdom* adlı kitabında **yoksulluğun mutlak değil göreceli** olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürer.

1984
bell hooks *Feminist Theory: From Margin to Center* adlı kitabında **baskı türlerinin** –kadınlar, ırk ve sınıf– **bağlantılı** olduğunu savunur.

1987
R. W. Connell, *Gender and Power* adlı kitabında maskülenliğin ataerkil toplumu pekiştiren bir **sosyal yapı** olduğunu söyler.

2009
Richard Wilkinson ve Kate Pickett, birçok şeyin **zenginlik değil sosyal eşitlikten** etkilendiğini ileri sürer.

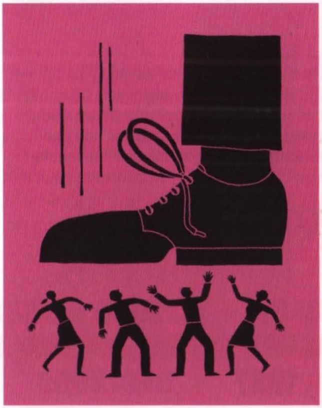
eşit haklar ideali ve modern toplumun gerçekliği arasındaki uçurumu vurgulamıştır. Martineau'nun kölelikle karşılaştığı ABD'deki deneyimleri, özgürlük idealleriyle kurulan bir demokraside bile bazı grupların –kadınlar, etnik azınlıklar ve çalışan sınıflar– toplumun şekillendirilmesine katılmaktan alıkonduğunu göstermiştir. Martineau'nun bu farklı baskı türleri arasında bağlantı kurması 150 yıl sonra bell hooks tarafından yeniden ele alınmıştır.

Kölelik sonunda kaldırılsa bile gerçek özgürleşme tamamlanmamıştır; oy hakkı tanınmayan siyahların siyasetin dışında tutulması ABD'de 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. ABD ve Avrupa'daki siyahlar köleliğin ve Avrupa'nın sömürgeciliğinin bir kalıntısı olarak günümüze dek süren önyargılarla da karşılaşmıştır. W. E. B. Du Bois gibi sosyologlar ağırlıklı olarak beyaz Avrupalı sanayi toplumlarında etnik grupların konumunu incelemiştir ve 20. yüzyılda dikkatler ırk ve sosyal eşitsizlik arasındaki bağlantılara odaklanmıştır. Elijah Anderson siyahlar ve "getto" kavramıyla ilişkilendirilmelerini incelemeye başlamıştır; Edward Said Batılıların negatif "Doğu" algılarını tahlil etmiştir ve Paul Gilroy gibi İngiliz sosyologlar modern çok kültürlü toplumlarda ırkçılığın ortadan kaldırılmasının yollarını araştırmıştır.

Cinsel Eşitsizlik

Benzer bir biçimde kadınlar da siyasi oy hakkı için mücadele etmiştir, ama bundan sonra bile 20. yüzyıl boyunca ve günümüze kadar esasen ataerkil kalan toplumlarda adaletsizlikle karşılaşmıştır. "Birinci dalga" feminizmin kadınlara oy hakkı kazanması yüzyılı aşkın bir süre almıştır ve İkinci Dünya Savaşından kısa bir süre sonra başlayan ikinci dalganın görevi toplumsal cinsiyete dayalı sosyal adaletsizliği incelemek ve bunun üstesinden gelmek olmuştur.

Sylvia Waly, kadınların sürekli baskıya maruz kalmasının temelindeki ekonomik ve siyasi faktörleri incelemek yerine toplumun ataerkil yapısını sürdüren sosyal sistemlerin kapsamlı bir tahlilini önermiştir. R. W. Connell ataerkil toplumun kavramını pekiştiren maskülenliğin geleneksel algılarının –toplumsal olarak oluşturulan formlarının– egemenliğine dikkat çekmiştir.

BURJUVAZİYİ AÇIKÇA TOPLUMSAL CİNAYETLE İTHAM EDİYORUM

FRIEDRICH ENGELS (1820–1895)

KISACA

YAKLAŞIM
Sınıf Sömürüsü

ÖNEMLİ TARİHLER

1760 "Hareketli mekik" dokuma makinesi İngiltere'de tekstil imalatını değiştirdiğinde Sanayi Devrimi başlar.

1830'lar–40'lar İngiliz demir yolu sistemi hızla genişleyerek insanların, ürünleri ve sermayenin kolayca hareket etmesine olanak tanır.

1844 Graham Fabrika Kanunu, Büyük Britanya'da fabrikalarda asgari çalışma yaşını sekize indirir.

1848 Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'yu yayımlar.

1892 James Keir Hardie, Britanya parlamentosuna seçilen ilk sosyalist olur.

1900 Britanya'da işçilerin ve sendikacıların çıkarlarını temsil etmek için İşçi Partisi kurulur.

1842'den 1844'e kadar İngiltere'de yaşayan Alman filozof Friedrich Engels, sanayileşmenin işçiler ve çocukları üzerindeki yıkıcı etkilerini bizzat görmüştür. Burjuvazi veya kapitalist sınıfın kasıtlı olarak işçilerin "zor koşullarda ve sefalet içinde" yaşamasına yol açtığını ve bu meselede başka zahmete katlanmadığını söylemiştir. Burjuvazinin bu tabloyu değiştirmek elinde olmasına rağmen işçilerin erken ölümlerindeki kendi rolünü görmezden geldiğini ileri sürmüş ve "toplumsal cinayet" suçlamasını dile getirmiştir.

1840'larda İngiltere dünyanın atölyesi olarak görülmüştür; Sanayi Devriminin merkezinde benzersiz bir konuma sahip olmuştur. Engels, İngiliz sivil toplumunun tümünü

1840'larda Manchester'da **işçi sınıfı sokaklarındaki ölüm oranı** "birinci sınıf" sokaklarındakinden yüzde 68 daha fazlaydı.

↓

Burjuva toplumu işçileri **sağlıksız yaşam koşulları, güvensiz ücretler, fiziksel ve zihinsel tükenmişliğe** mahkûm etmiştir.

↓

Toplum insanları **doğal sebeplerden olmayan ve erken bir ölüme** sürüklüyorsa bu cinayettir.

↓

Burjuvaziyi açıkça toplumsal cinayetle itham ediyorum.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Peter Townsend 74 ▪ Richard Sennett 84–87 ▪ Max Weber 220–23 ▪ Harry Braverman 226–31 ▪ Robert Blauner 232–33

farklılaştıran kapsamlı ama sessiz bir dönüşüme uğradığını gözlemlemiştir.

Sanayileşme fiyatları düşürdüğü için daha pahalı olan el işi ürünler daha az talep edilmiştir; çalışanlar zorlu koşulların ve mali güvensizliğin hüküm sürdüğü şehirlere göç etmiştir. Sanayileşmiş, kapitalist ekonomi ani bir yükseliş ve düşüş yaşamış; işçiler hızla işlerini kaybetmişlerdir. Bu esnada burjuvazi işçilere harcanabilir emek olarak davranarak daha da zenginleşmiştir.

Sanayileşmenin Mirası

Engels'in ilk kitabı *1844 Yılında İngiltere'de İşçi Sınıfının Koşulu* işçilerin veya proletaryanın Manchester, Londra, Dublin ve Edinburgh'taki korkunç yaşam koşullarını betimlemiş ve tüm bu kentlerde benzer koşullara rastlamıştır. Pis sokakların idrar ve dışkı birikintileriyle dolu olduğunu, tabakhanelerdeki hayvan leşlerinden pis kokuların yayıldığını bildirmiştir. Aralıksız verem ve tifüs hastalıklarının beraberinde yaygın kolera salgınları patlak vermiştir. İşçiler tek odalı kulübelerde veya mülk sahiplerinin parasını korumak için kazılmış hendekler boyunca inşa edilen nemli evlerin kilerlerinde yaşamıştır. Engels'e göre "İngiltere'nin ikinci büyük kenti, dünyanın ilk üretim kenti" Manchester'da işçilerin yaşama koşulları her türlü temizlik ve sağlık ölçütünün uzağındadır.

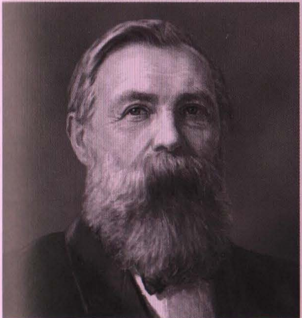
Proletarya kazalara veya hava koşullarına karşı hiçbir koruma sağlamayan ucuz iş kıyafetleri giyerek tükenme noktasına kadar çalıştırılmıştır ve çürümüş et, solmuş sebzeler, sabun üreten firmaların ihtiyaç fazlası "şeker" ve toprakla karıştırılmış kakao gibi burjuvazinin tarafından reddedilmiş gıdalar dışında hiçbir şey alamamıştır.

İş olmadığında ve ücretler düştüğünde bu zayıf diyet bile olanaksız hale gelmiş ve birçok işçi ve ailesi açlık çekmeye başlamıştır. Bu da hastalıklara yol açmıştır ve çalışılacak işler çıksa bile artık çalışamaz hale gelmişlerdir. Doktorların ücreti çok yüksektir ve çoğu zaman tüm aile fertleri açlıktan ölür. İşçiler, Engels'in açıkladığına göre, ihtiyaç duydukları şeyleri –sağlıklı yaşam koşulları, iş güvencesi ve makul ücret– "onun yaşaması veya ölmesine karar verebilecek olan" burjuvaziden elde edebilir.Engels bu sömürücü, sermaye sahibi sınıfın işçilerin koşullarını değiştirmek için derhal önlemler alması ve bütün bir sosyal sınıfın umursamazca katledilmesinin önüne geçilmesi gerektiğini ısrarla dile getirmiştir.

1840'larda İngiltere'deki işçi sınıfı aileleri endüstriyel kapitalizmin etkileri nedeniyle sosyal yoksunluk, felç edici mali dengesizlik ve korkunç hastalıklarla boğuşmuştur.

Friedrich Engels

Siyaset kuramcısı ve filozof Friedrich Engels 1820 yılında Almanya'da doğmuştur. Alman bir sanayici olan babası Engels'in okula gitmek veya aile işinde çalışmaktaki isteksizliğine karşı çıkmıştır. Delikanlılığında Friedrich Oswald takma adıyla makaleler yazmış ve sol entelektüeller arasına katılmıştır.

İngiltere'de Manchester kentinde ailesine ait bir fabrikada kısa süre çalıştıktan sonra komünizme ilgi duymaya başlamıştır. 1844 yılında Paris'e giderek Karl Marx'la tanışmış ve onun hem çalışma arkadaşı hem de mali destekçisi olmuştur. Birlikte *Komünist Manifesto*'yu yazmışlar ve 1883 yılında Marx'ın ölümüne dek çalışmışlardır. Engels daha sonra kendi başına yazdığı birçok kitap ve makalenin yanı sıra *Kapital*'in (*Das Kapital*)' ikinci ve üçüncü ciltlerini tamamlamıştır.

Önemli eserleri

1845 *1844 Yılında İngiltere'de İşçi Sınıfının Koşulu*
1848 *Komünist Manifesto*
1884 *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*

20. YÜZYILIN PROBLEMİ IRK ENGELİDİR

W. E. B. DU BOIS (1868–1963)

KISACA

YAKLAŞIM
Irk ve Etnisite

ÖNEMLİ TARİHLER

1857 ABD Başyargıcı Roger B. Taney, beyazlardan daha aşağı oldukları için siyahlara vatandaşlık ve dolayısıyla yasalar karşısında eşit koruma verilemeyeceğini söyleyerek köle Dred Scott'ın özgürlük dilekçesi aleyhine hüküm verir.

1906 Max Weber, etnik grupları biyolojik özelliklerin değil, paylaşılan algılar ve ortak geleneklerin ayırdığını söyler.

1954 ABD'de "Brown ve Eğitim Kurulu" davasında siyah ve beyaz çocuklar için "ayrı ama eşit" okulların kurulması anayasaya aykırı bulunur.

1964 Yurttaş Hakları Kanunu ırk ayrımını yasadışı ilan eder ve ırk, renk, din veya cinsiyete dayalı ayrımcılığa son verir.

Amerikan İç Savaşı Güney'de **köleleri özgürleştirmiştir.**

↓

Hükümet özgürleşen kölelere **okullar, ev sahipliği, bankacılık sistemi ve adli yardım hakları** sunmuştur...

↓

... ama bu beyazların **düşmanlığını artırmıştır.**

↓

Siyahlar hukuken özgürdür, ama ırksal önyargı onları **"toplumun köleleri"** yapmıştır.

↓

Önyargı yasalarla yürürlükten kaldırılamaz: 20. yüzyılın devam eden problemi renk engelidir.

19. yüzyılın sonuna doğru Amerikalı toplumsal reformcu ve özgürlüğüne kavuşmuş köle Frederick Douglass, ABD'de siyahlara karşı devam eden önyargıya dikkat çekmiştir. Siyahların artık bireylere ait olmasalar da her şeye rağmen toplumun köleleri haline getirildiğini ileri sürmüştür. İşyerinde, oy sandığında, mahkemelerde ve gündelik hayatta beyaz egemenliğini sağlayan "bu önyargı ve bu renk engelinin" köleliğin derinliklerinden geldiğini söylemiştir. Du Bois begins his study by pointing out that no white person is willing to talk about race explicitly, choosing instead to act out prejudice in various ways. But what they really want to know is this: "How does it feel to be a problem?"

1903'te W. E. B. Du Bois *Siyah İnsanların Ruhları* adlı kitabında renk engeli fikrini araştırmıştır. Edebi, sosyolojik ve siyasi bir sınır işareti olan bu kitap, Güney'de siyah ve beyazların fiziksel, ekonomik ve siyasi ilişkileri bakımından Afro-Amerikalıların Amerikan İç Savaşı ve sonrasından 1900'lerin başına kadarki değişen konumunu inceler. Siyahlar ve beyazların fırsatları ve perspektifleri arasındaki süregelen ayrıma dikkat çekerek "20. yüzyılın probleminin renk engeli olduğu" sonucuna ulaşır.

Du Bois incelemesine hiçbir beyazın ırk hakkında açıkça konuşmak istemediğine, bunun yerine önyargısını çeşitli şekillerde ortaya koyduğuna işaret ederek başlar. Fakat aslında bilmek istedikleri şey şudur: "Problem olmak nasıl bir duygu?"

Du Bois bu sonunun yanıtının verilemeyeceğini düşünür, çünkü yalnızca beyazların perspektifinden bir anlam ifade eder; siyahlar kendilerini "problem" olarak görmez. Du Bois da-

Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Paul Gilroy 75 ▪ Edward Said 80–81 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ bell hooks 90–95 ▪ Stuart Hall 200–01

ha sonra bakış açısındaki bu ikiliğin nasıl ortaya çıktığını inceler ve kendisinin ırkçılıkla ilk kez karşılaşmasını örnek olarak verir. İlkokuldayken yeni bir öğrenci Du Bois'ten tebrik kartı almak istememiştir; bu olayda "kendisinin başkalarından farklı olduğu kafasına dank etmiştir".

Onları yüreğinde hissetmiştir, ama "dev gibi bir perdeyle onların dünyasından ayrıldığının" farkına varmıştır. İlk başta bundan yılmasa da dünyadaki tüm baş döndürücü fırsatların siyahlar için değil beyazlar için olduğunu görecek kadar büyüyünce bu perdeyi yırtma ihtiyacı hissetmiştir. Bir renk engeli vardır ve kendisi güç, fırsat, saygınlık ve saygının sunulmadığı tarafta durmaktadır.

Kimlik Krizi

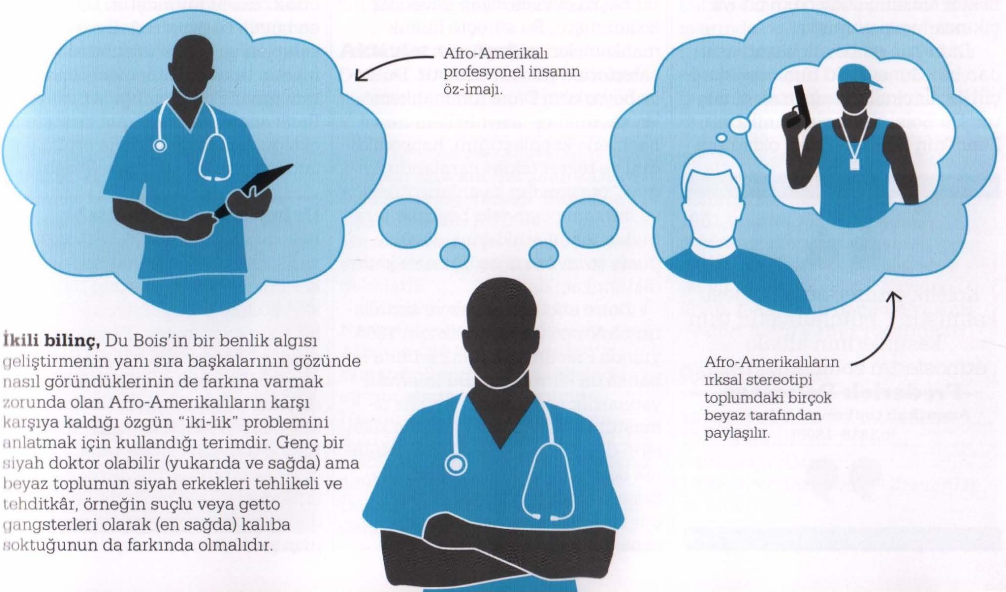
Du Bois renk engelinin içsel de olduğunu ileri sürer. Du Bois'e göre siyahlar kendilerini aynı anda iki şekilde görür: Onlara küçümseyerek ve acıyarak bakan beyaz dünyanın yansıması aracılığıyla ve daha akışkan ve daha az tanımlı olan kendi benlik algıları aracılığıyla. Bunlar Du Bois'in ikili bilinç adını verdiği şeyi oluşturur: "... iki ruh, iki düşünce, iki uzlaşmaz mücadele; bir siyah bedende iki savaşan ideal."

> Güney'in merkezi paradoksu ırkların sosyal ayrımıdır.
> **W. E. B. Du Bois**

Du Bois, ABD'de siyahların tarihinin, siyahlar ve beyazlar arasındaki dış dünyadaki savaşın bir son ucu olan bu içsel çatışmanın tarihi olduğunu ileri sürer. Siyahların bu ikili bilinci birleştirmek ve gerçek bir Afro-Amerikan ruhunu bulmak istediğini savunur; bu Amerika'yı Afrikalılaştırmak veya "beyaz Amerikancılığın deryasına Afrikalı ruhunu katmak" değildir.

Azad Edilmiş Köleler Bürosu

Siyahlar nasıl "problem" haline gelmiştir? Du Bois bu sorunu açıklamak için ABD'de köleliğin tarihine ve İç Savaş'ın dönüm noktasına bakar. Du Bois'e göre kölelik 1861'de başlayan savaşın asıl nedenidir. Kuzey eyaletlerinin Birlik ordusu Güney'e ilerle-

İkili bilinç, Du Bois'in bir benlik algısı geliştirmenin yanı sıra başkalarının gözünde nasıl göründüklerinin de farkına varmak zorunda olan Afro-Amerikalıların karşı karşıya kaldığı özgün "iki-lik" problemini anlatmak için kullandığı terimdir. Genç bir siyah doktor olabilir (yukarıda ve sağda) ama beyaz toplumun siyah erkekleri tehlikeli ve tehditkâr, örneğin suçlu veya getto gangsterleri olarak (en sağda) kalıba soktuğunun da farkında olmalıdır.

Ulysses S. Grant ve generalleri Amerikan İç Savaşında at sırtında ilerliyor. 1868 yılında yeni siyah seçmenlerin oyları Grant'ın Cumhuriyetçi başkan olarak seçilmesinde önemli rol oynamıştır

yince köleler orduya katılmak için kaçmıştır. İlk başta köleler sahiplerine geri gönderilmiştir, ama daha sonra politika değişmiş ve siyahlar askeri hizmetlerini sürdürmüştür.

1863 yılında köleler özgür ilan edilmiştir ve hükümet yoksul durumdaki firari eski kölelere (erkekler, kadınlar ve çocuklar) gıda, kıyafet ve terk edilmiş araziler sunmak için Sığınmacılar, Azad Edilmiş Köleler ve Terk Edilmiş Araziler Dairesini (bir başka adıyla Azad Edilmiş Köleler Dairesi) kurmuştur. Fakat bu daire, toplumsal yeniden örgütlenmeyle ilgili yeterli donanıma sahip olmayan askeri personel tarafından yönetilmiştir. Aynı zamanda görevin kapsamı da bir engel teşkil etmiştir: Kölelerin çalıştırıldığı yerlerin eski kölelere devredilmesi vaadi 320.000 hektar arazinin etkilendiği ortaya çıkınca "uçup gitmiştir."

Daire'nin en büyük başarılarından biri Güney'deki tüm çocuklar için özgür okulları sağlamak olmuştur. Du Bois, "Güney eğitimli bir Zenci'nin tehlikeli Zenci olduğuna inandığı için" bunun bir problem olarak görüldüğüne dikkat çeker. Güney'de siyahların eğitimine muhalefet "kendini küller, aşağılama ve kanda göstermiştir."

Daire, hukuki sorunlarda da bölünme yaratmıştır. Du Bois'e göre Daire kendi mahkemeleri "alt başlık üste çıkarılmak için" kullanılmıştır; bir başka deyişle siyah davacılar kollanmıştır. Bu süreçte hukuk mahkemeleri çoğu zaman eski köle sahiplerine yardım etmiştir. Du Bois, beyazların Daire'nin mahkemeleri tarafından "aleyhte kararlar ve hacizlerle karşılaştığını, hapsedildiğini ve tekrar tekrar cezalandırıldığını," öte yandan siyahların öfkeli ve intikam peşindeki beyazlar tarafından tehdit edildiğini, dövüldüğünü, tecavüze uğradığını ve katledildiğini açıklar.

Daire eski köle erkek ve kadınların birikimlerini işletmek için 1865 yılında Freedman's Bank adında bir banka da kurmuştur. Bu inisiyatif yetersizlik nedeniyle başarısız olmuştur ve banka azad edilmiş kölelerin dolarlarını beraberinde götürerek batmıştır. Du Bois bunun kaybın en küçüğü olduğunu söyler; çünkü "bütün kazanç umudu ve insana duyulan inancın büyük bir kısmı da kaybedilmiştir ve günümüzde Zenci tembelliğine dudak büken bir ulusun şimdiye dek telafi edemediği bir kayıptır."

Daire özgür (köle dışı) emek ve eski kölelerin mülk sahibi olmasına dayalı bir sistem geliştirmiş, siyahların mahkemelerde özgür insanlar olarak kabul görmesini sağlamış ve ortak okullar kurmuştur. Dairenin en büyük başarısızlığı ise eski köle sahipleri ve eski köleler arasında iyi niyetin tesis edilememesi olmuştur; tam tersine düşmanlığı artırmıştır. Renk engeli kalmıştır ama eskiden olduğu açıkça değil daha örtülü yollardan varlığını sürdürmektedir.

> Kölelik gitmiş, ama gölgesi kalmıştır... cumhuriyetin tüm kesimlerinin ahlaki atmosferini zehirlemektedir.
> **Frederick Douglass**
> **Amerikalı toplumsal reformcu**
> **(c.1818–1895)**

Uzlaşı veya Çalkantı?

Rekonstrüksiyon olarak bilinen savaş sonrası dönemin ardından yeni kazanılan siyah haklarının bazıları kaybedilmeye başlamıştır. ABD'deki bir hukuk davasında (Plessy ve Ferguson, 1896) verilen hüküm, kamusal alanlarda ayrımcılığı müsaade edilebilir hale getirmiştir ve Güney'de 1954'teki Brown ve Eğitim Kurulu davasına kadar varlığını sürdürecek bir ırk ayrımı modelini yerleştirmiştir. Modernitenin neden olduğu anksiyete, linçleri de içeren ırkçı şiddetteki yükselişin berabe-

rinde Ku Klux Klanın ve beyazların üstün olduğunu savunan nativist yaklaşımının yeniden doğuşunu da tetiklemiştir.

1895 yılında Afro-Amerikalı siyasetçi Booker T. Washington "Atlanta Uzlaşması" olarak bilinen bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında siyahların sabırlı olması, beyaz orta sınıf ölçütlerini benimsemesi ve kendi değerini göstermek için kişisel gelişim ve eğitim yoluyla kendi kendini geliştirmeyi amaçlaması gerektiğini ifade etmiştir. Ekonomik haklar ve yasal adalet karşılığında siyasi haklardan vazgeçmenin uzun vadede sosyal değişimi getirmesinin daha muhtemel olduğunu ileri sürmüştür. Bu uzlaşmacı duruş dönemin egemen ideolojisi haline gelmiştir.

Du Bois buna şiddetle karşı çıkmıştır ve *Siyah İnsanların Ruhları* adlı kitabında siyahların tüm yurttaşlık haklarına hemen kavuşmayı beklemeseler de hakların "gönüllü olarak feragat ederek" elde edilemeyeceğinden de emin olduğunu ifade etmiştir. Du Bois ırkçılık ve ayrımcılığı sosyal bilimler aracılığıyla ortadan kaldırmayı umut etmiştir, ama sonunda tek etkili stratejinin siyasi ajitasyon olduğuna inanmıştır.

Renk Engelini Genelleştirmek

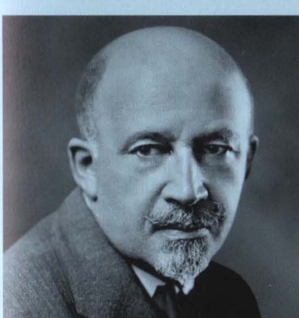
1949 yılında Du Bois Polonya'da nüfusun üçte ikisinin Nazi işgali sırasında öldürüldüğü ve şehrin yüzde 85'inin yıkıldığı Varşova Gettosunu ziyaret etmiştir. Deneyimi karşısında şoke olmuştur ve bu deneyimin kendisine "Zenci problemine dair daha bütünlüklü bir anlayış" sunduğunu söylemiştir. Böylesine mutlak bir yıkım ve tahribatla karşılaşan ve bunun ırkçı ayrım ve şiddetin doğrudan bir sonucu olduğunu bilen Du Bois renk engeli tahlilini gözden geçirmiş ve bunu her kültürel veya etnik grubun başına gelebilecek bir fenomen olarak nitelendirmiştir. 1952 yılında *Jewish Life* dergisinde yayımlanan *Zenci ve Varşova Gettosu* adlı makalesinde şunları yazar: "Irk problemi ... renk, fizik, inanç ve statünün ötesine geçer ve ... nefret ve önyargı meselesidir." Bu nedenle önemli olan renkten çok her grup veya toplumda ayrım ve nefreti ifade etmek için kullanılabilen "engel" önem taşır.

Aktivist ve Aydın

Du Bois, NAACP (Renkli İnsanların İlerlemesi İçin Ulusal Birlik) adındaki insan hakları derneğinin kurucu üyelerinden biridir. Görüşleri her yerdeki Afrika kökenli insanların ilgisini çekmiştir ve 1920'lerde Fransa'da Paris şehrinde Pan-Afrika Birliğinin kurulmasına katkıda bulunmuş ve dünya çapında bir dizi pan-Afrika kongresi düzenlemiştir. Fakat 1900'lerde Afrikalı ruhu hakkında yazarken gerçek ve birleşik bir Afro-Amerikalı ruhunu elde etmek için gerekli koşulların henüz olgunlaşmadığını ifade etmiştir.

Du Bois saha çalışmasının sistematik yöntemlerini daha önce ihmal edilen araştırma alanlarına uygulamıştır. Siyahların hayatlarının ayrıntılarını listelemek için deneysel verileri kullanması, yaygın klişeleri yok etmesine imkân tanımıştır. Örneğin kent hayatının Afro-Amerikalılar üzerindeki etkilerine dair zengin verilen sunduğu *The Philadelphia Negro* (1899) adlı kitabı, suçun doğuştan gelen bir özellikten kaynaklanmadığını, çevrenin bir ürünü olduğunu ortaya koyar. Öncü sosyolojik araştırmaları ve düşünceleri, Dr. Martin Luther King, Jr. gibi isimlerin de aralarında bulunduğu seçkin insan hakları liderleri üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Du Bois, 20. yüzyılın en önemli sosyologlarından biri olarak kabul edilir.

W. E. B. Du Bois

William Edward Burghardt Du Bois sosyolog, tarihçi, filozof ve siyasi liderdir. ABD'de Massachusetts'te İç Savaşın sona ermesinden üç yıl sonra dünyaya gelmiştir.

Liseden mezun olduktan sonra Nashville'deki Fisk Üniversitesi ve Almanya'da Max Weber'le tanıştığı Berlin Üniversitesinde eğitim almıştır. 1895 yılında Harvard Üniversitesinde tarih doktorasını tamamlayınca doktora sahibi ilk Afro-Amerikalı olmuştur. 1897'den 1910'a kadar Atlanta Üniversitesinde ekonomi ve tarih dersleri vermiştir ve 1934'ten 1944'e kadar sosyoloji bölümünün başında yer almıştır. 1961 yılında *Encyclopedia Africana* üzerinde çalışmak için Afrika'da Gana'ya gitmiş, ama iki yıl sonra ölmüştür. Sayısız kitap, makale ve deneme yazmış ve dört dergi kurup yönetmiştir.

Önemli eserleri

1903 *Siyah İnsanların Ruhları*
1920 *Karanlıksu: Peçenin Ardındaki Sesler*
1939 *Siyah İnsanlar: O Zamanlar ve Şimdi*

YOKSULLAR OLAĞAN YAŞAM MODELLERİ, GÖRENEKLER VE ETKİNLİKLERİN DIŞINDA BIRAKILIR

PETER TOWNSEND (1928–2009)

KISACA

YAKLAŞIM
Göreli Yoksulluk

ÖNEMLİ TARİHLER

1776 İskoç ekonomist Adam Smith yaşam gereksinimlerinin "ülkenin göreneğine göre en düşük seviyede bile olsa itibarlı insanların onsuz itibarsız hale geleceği" her şeyi kapsadığını söyler.

1901 İngiliz sosyolog Seebohm Rowntree, *Poverty: A Study of Town Life* adlı kitabını yayımlar.

1979 Peter Townsend, *Poverty in the United Kingdom* adlı kitabını yayımlar.

1999 İngiliz hükümeti Britanya Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Araştırmasını gerçekleştirir.

2013 Fransız ekonomist Thomas Piketty, *Capital in the 21st Century* adlı kitabını yayımlayarak yirmi ülkedeki aşırı gelir eşitsizliğini belgeler.

Yoksulluk, 20. yüzyılın başında yardımsever Seebohm Rowntree tarafından "toplam kazancın sadece fiziksel verimliliğin sürdürülmesi için gerekli asgari ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi" hali olarak tanımlanmıştır. Bu, hükümetler tarafından bir kişinin gıda, kira, yakıt ve kıyafet gibi temel ihtiyaçlarının maliyetini belirlemek için kullanılan "asgari geçim düzeyi" tanımıdır.

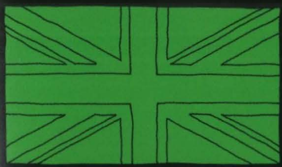

Britanya'daki gıda bankaları son yıllarda çok rağbet görmüştür. Bunlar temel ihtiyaçları karşılar, ama çoğu zaman insanların sahip olmasının artık normal görüldüğü zorunlu olmayan gıdaları da içerir.

Fakat 1979'da İngiliz sosyolog Peter Townseed "yoksulluğun" mutlak terimler üzerinden değil, göreli yoksunluk üzerinden tanımlanması gerektiğini söylemiştir. Her toplumun yaşam koşulları, beslenme, imkânlar ve insanların katılabileceği etkinliklerin türü bakımından ortalama bir seviyeye sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Birey veya aile bunları elde edebilecek kaynaklara sahip değilse, maddi olarak yoksun olmalarının haricinde normal hayattan sosyal olarak dışlanır. Zayıf yetenekler veya kötü sağlık gibi başka faktörlerin de hesaba katılması gerekir.

Yoksul Çocuklar Eylem Grubunun kurucularından önde gelen bir kampanyacı olan Townsend, yoksulluğun refah içindeki toplumlarda sürekli azaldığının varsayıldığına işaret etmiştir. Fakat toplumun üst ve alt seviyelerindekiler arasındaki artan gelir uçurumuna dikkat çekmiş ve daha varlıklı hale gelen bir ülkenin gelir dağılımı belirgin bir biçimde eşitsizse yoksul insanların sayısının kaçınılmaz olarak artacağını söylemiştir.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Richard Sennett 84–87

İNGİLİZ BAYRAĞINDA SİYAH OLMAYACAK

PAUL GILROY (1956–)

KISACA

YAKLAŞIM
Irkçılık

ÖNEMLİ TARİHLER
18–19. yüzyıllar Biyolojiye dayalı ırk fikirleri kölelik ve sömürgeciliği meşrulaştırmak için kullanılır.

1940'lar Nazi partisi siyasi eşitsizliği meşrulaştırmak için "ırk"ı kullanır ve "ırksal saflık" fikirlerini tanıtır.

1950 UNESCO "ırk"ın sosyal bir mit olduğunu ilan eder.

1970'ler Michel Foucault, belirli asli özelliklerle bağlantılı biyolojik ırk fikirlerinin sömürgecilikle birlikte ortaya çıktığını ileri sürer.

1981 Amerikalı sosyolog Anne Wortham, *The Other Side of Racism* adlı kitabını yayımlayarak toplumun "ırkçılık ötesi" bir konuma ulaşmasını engelleyen beş siyah hareketini tanımlar.

1987 Paul Gilroy, *There Ain't No Black in the Union Jack* adlı kitabını yayımlar.

İngiliz sosyolog Paul Gilroy, *There Ain't No Black in the Union Jack* adlı kitabında 20. yüzyılda Britanya'daki ırkçılığa odaklanır. 1970'lerde Britanyanın neredeyse saplantılı bir biçimde "ulusal çöküş" kaygılarına kapıldığına işaret eder. Birçok yorumcu bunu "homojen ve devamlılık arz eden ulusal soyun seyreltilmesine" ve özellikle de Gilroy'un söylediğine göre siyahların Britanya'ya gelişine bağlamıştır. .

Gilroy "Britanyalılık" gibi sabit milliyet kavramlarının kasıtlı olarak ırkçı olmayabileceğini, ama ırkçı sonuçlar doğurduğunu vurgular. 20. yüzyıl yazarları Britanyalılık kavramını tanımlamaya çalışırken her zaman için beyaz bir Britanyalı hayal etmişlerdir; siyahlar daima yabancılar olarak görülmüştür. "Irk" temelinde gerçek ulusal üyeliğe kabul edilmemişlerdir ve çoğu zaman başka bir yere mensup oldukları varsayılmıştır.

Gilroy ırk fikrinin tarihsel ve siyasi bir güce sahip olduğunu kabullense de bunun sosyal bir yapı, toplumda yaratılmış bir kavramdan öte bir şey olmadığını söyler. Bazı sosyologlar "etnisite" veya "kültür" tartışmasını önerirken, Gilroy tüm bu fikirleri terk etmemiz gerektiğini savunur. Hangi terimi kullanırsak kullanalım, "doğal" kategorilere ilişkin sahte bir fikir yaratmış oluruz; benzeşmeyen insanları farklı gruplara yerleştirmek "onlar" ve "biz" arasında bir ayrıma yol açar.

Irkoloji

Gilroy'a göre tüm bu tartışmalar bizi "ırkoloji" adını verdiği belirli klişeler, önyargılar, imajlar ve kimlikleri varsayan bir söylemin ağına düşürür. Irkçılık karşıtları ırkçı düşünürlerin tutumunu tam tersine çevirir ama yine de ırkçılık fikrini tamamen ortadan kaldırmayı başaramaz. Gilroy'un önerdiği çözüm, ırksal ayrımların kaçınılmaz, doğal bir güç olarak kabul edilmesini reddetmek ve bunun yerine "ırkın hiçbir anlam taşımadığı siyasi, ekonomik ve sosyal sistemleri hayal edebilme yetisini" geliştirmektir."

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55; 270–77 ▪ W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ bell hooks 90–95 ▪ Benedict Anderson 202–03

KİŞİNİN TOPLUMDAKİ YERİ ALGISI

PIERRE BOURDIEU (1930–2002)

KISACA

YAKLAŞIM
Habitus

ÖNEMLİ TARİHLER

1934 Fransız sosyolog ve antropolog Marcel Mauss, *Vücut Teknikleri* başlıklı makalesinde Pierre Bourdieu'nün "habitus" kavramını yeniden detaylandırmasının zeminini yaratır."

1958 Max Weber, "belirli bir çevreye ait olmak isteyenlerden belli yaşam tarzının beklenebileceğini" ileri sürer.

1966 İngiliz tarihçi E. P. Thompson, sınıfın "gerçek insanda ve gerçek bir bağlamda daima vücut bulması gereken bir ilişki" olduğunu söyler.

2003 Amerikalı kültür kuramcısı Nancy Fraser, kapitalist toplumun birbirini etkileyen iki üstünlük kurma sistemini –sınıf yapısı ve statü düzeni– içerdiğini söyler.

Marx'tan Durkheim'a ve Weber'den Parsons'a sosyologlar yapısal olarak ekonomiye, mülk sahipliğine ve mali varlıklara bağlı olduğunu düşündükleri sosyal sınıf sisteminin nasıl üretildiğini belirlemek istemiştir.

Fakat 1970'lerde Pierre Bourdieu, *Farklılaşma* adlı eserinde meselenin daha karmaşık olduğunu ileri sürmüştür: Sosyal sınıfın sadece ekonomiye göre tanımlanmadığını, "normalde bu konumla ilişkili olan sınıf habitusunun da etkili olduğunu" ileri sürmüştür. Bu kavram ilk olarak 13. yüzyıl İtalyan teoloğu Thomas Aquinas tarafından

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Richard Sennett 84–87 ▪ Norbert Elias 180–81 ▪ Paul Willis 292–93

Habitus bir kişinin **algıları, duyguları ve eylemlerini** bilgilendiren sosyal olarak **içselleştirilmiş** bir dizi eğilimdir.

→

Bireysel benlik, grup kültürü ve sosyal kurumlar olan aile ve okulun karşılıklı etkileşiminden oluşur.

↓

Bu eğilimlerin sergilenmesi birey ve grubun **habitusunu güçlendirir.**

←

Habitus bireyin bilinçdışının sosyal yapılarla etkileşimi aracılığıyla **zaman içinde yeniden üretilir ve evrimleşir.**

tartışılmıştır. Aquinas insanların istediği veya sevdiği şeylerin ve hareket tarzlarının kendilerini belirli bir kişi türü olarak düşünmelerinden kaynaklandığını iddia etmiştir: Hepimiz belirli bir eğilime veya habitusa sahibiz.

Bourdieu bu fikri önemli ölçüde geliştirir. Habitusu, bireyleri kendi sosyal sınıf gruplarının diğer

> Habitus vücuda, biyolojik bireye yazılmış toplumdur.
> **Pierre Bourdieu**

üyelerine benzer şekillerde yaşamaya yönelten sosyal olarak edinilmiş bir dizi vücut bulmuş eğilim olarak tanımlar. Belli bir sınıftan olan birey bir şeyi "şatafatlı" veya "aşırı" olduğunu "bilecektir" ama başka sınıftan bir kişi aynı şeyi "güzel" veya "büyüleyici" bulacaktır. Bourdieu bir çocuğun bu şeyleri ailesinden ve daha sonra okul ve akranlarından öğrendiğini ileri sürer; bunlar büyüyen çocuğa nasıl konuşacağını ve davranacağını vs gösterir. Böylece "sosyal düzen derece derece insanların zihinlerine kazınır."

Sınıf Eğilimleri

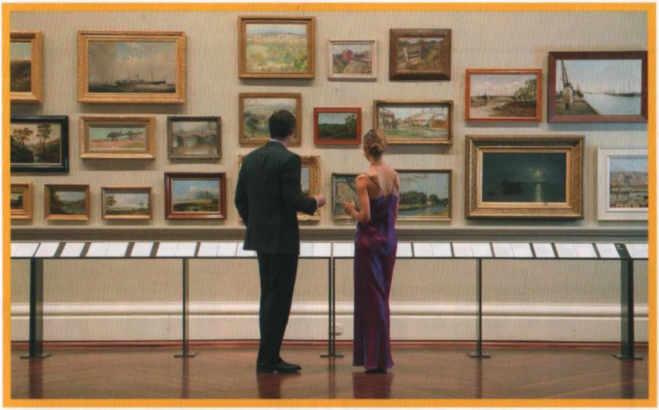
Bourdieu, 1960'larda Fransa'daki sınıfsal bölünmeleri araştırırken aynı sınıftan insanların benzer kültürel değerler sergilediğini fark etmiştir. Bildikleri ve değer verdikleri şeyler, konuşma şekilleri, kıyafet ve süs tercihleri , sanat, boş zaman ve eğlence etkinliklerine bakışları birbirinin aynısıdır. Bourdieu Fransız üst sınıflarının şiir, felsefe ve siyaset okumaya düşkün olduğunu; klasik veya avangart tiyatrolara, müzelere ve klasik müzik konserlerine gitmekten hoşlandığını; kamp yapmak ve dağcılıktan keyif aldığını tespit etmiştir.

Bourdieu, çalışan sınıflarda insanların roman ve dergi okumaktan, bahisten, müzikhollere ve butiklere gitmekten, lüks araçlara sahip olmaktan hoşlandıklarını belirlemiştir. Tercihler görece sınırlandırılmıştır ve maliyete göre değil, beğeniye göre şekillenmiştir. Bourdieu, belirli bir sınıfın veya "sınıf fraksiyonunun" (sınıf alt kümesinin) üyesi olan kişilerin aynı "habitus" veya eğilimleri paylaştığı için ortak beğenilere sahip olduğunu fark etmiştir. Hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeyler bir şekilde aynıdır. Bu ortak habitus farkındalığı onlara ayrı bir yer algısı sunmuştur; hepsi şu veya bu sınıfa "uymuştur."

Habitusun oluşumu ne bireysel ne de mevcut çevreden

Tilki avı, bazı kişilerin habitus veya eğilimlerinin bir sonucu olarak boş zamanlarını değerlendirmek için doğal gördüğü bir uğraştır. Aynı eğilim başka etkinlik türlerinin (örneğin karaoke) garip karşılanmasına yol açar.

kaynaklanır; sübjektif zihnin çevresindeki yapılar ve kurumlarla etkileşimi aracılığıyla oluşturulur. Bireyler belirli bir sosyal sınıf grubuna doğar. Bunların her biri belirli bir yaşam tarzına, Bourdieu'nün ifadesiyle grubun habitusuna göre tanımlanır. Her sosyal sınıf grubu onu hem tanımlayan hem de toplumdaki diğer grup habituslarından ayrı kılan bir grup habitusuna sahiptir.

Grubun habitusu, bireyin bedensel eğilimleri ve jestlerine de kodlanır. Bir kişinin sosyal sınıfı yürüme, konuşma, gülme, ağlama ve benzeri hareketlerinden –yaptığı, düşündüğü ve söylediği her şeyden– anlaşılabilir. Çoğunlukla belirli bir grup habitusunda doğup yetiştikleri için bireyler habitusun onların düşünme, algılama, hareket etme ve çevrelerindeki dünyayla iletişim kurmalarını nasıl hem mümkün kıldığını hem de sınırlandırdığını genellikle fark etmez.

Bireyin ait olduğu geniş grubun eğilimlerinin vücut bulması olarak habitus, insanlara ne tür bir kişi oldukları ve kendileri gibi insanları ne düşünmesi ve hissetmesi ve ne tarzda hareket etmesi gerektiği hakkında net bir anlayış sunar. Habitus bireylere "toplumdaki yerlerine" ilişkin benzersiz bir algı sunar, çünkü içselleştirilmiş benlik dış dünyanın yapısıyla kusursuz bir biçimde eşleşir. Farklı bir sınıfın "alanlarına" (kurumları veya yapılarına) girerlerse kendilerini "sudan çıkmış balık" gibi hissederler ve sürekli hata yaparlar.

Sermayenin Türleri

Bourdieu, bireyin habitusunun bir kişinin sahip olduğu "aktüel olarak kullanılabilir kaynaklar ve güçler kümesi" olarak yeniden tanımladığı sermayenin farklı türleri (ekonomik, kültürel ve sosyal) ve miktarlarından oluştuğunu ileri sürer.

Ekonomik sermaye, çok basit bir ifadeyle, parasal kaynaklar ve mülklere işaret eder. Bir kişinin kültürel sermayesi "kültür oyununu" oynama kapasitesidir: Kitaplarda, filmlerde ve tiyatrodaki referansları ayırt etmeyi; belirli koşullarda (örneğin yemek masasındaki davranışlar ve sohbet) nasıl davranması gerektiğini bilmeyi; ne giymesi ve nasıl giyinmesi gerektiğini bilmeyi ve hatta kimi "hor göreceğini" bilmeyi kapsar. Habitus herhangi bir koşulda belirli bir sınıf veya sınıf fraksiyonun üyesi olmayı tanımladığı için, sosyal düzeni betimlemekte kritik önemdedir.

Örneğin bir sanat eseri hakkında görüş bildirmek, başka birinin konuşmacının kültürel sermayesini değerlendirmesine ve onun sosyal sınıfı muhakeme etmesine imkân tanıyan bilgiler sunar.

Bourdieu, habitusun örneğin bir tablo hakkında ifade edilen, ama aslında konuşan kişiyi sınıflandıran "sınıflandırma yargıları" aracılığıyla açığa çıktığını söyler. Bir kişi tabloyu "hoş" olarak açıklarken diğeri "modası geçmiş" bulabilir. Bu sanat eserinin kendisi hakkında çok az şey söylerken o kişiler ve habitusları hakkında çok daha fazla şey söyler. İnsanlar bu yargıları kendilerini komşularından ayırmak ve kendi sınıflarını belli etmek için kasıtlı olarak kullanır.

İnsanlar ekonomik ve kültürel sermayenin yanı sıra sosyal sermayeye de sahip olabilir; bunlar sosyal ağlar aracılığıyla kazanılan insan kaynakları, yani arkadaşlar ve iş arkadaşlarıdır. Bu ilişkiler karşılıklı yükümlülük ve güven hissi verir ve güç ve nüfuz kazandırabilir.

Bu sosyal sermaye fikri, bireylere sosyal sermayelerini artırmanın yollarını sunan Facebook ve LinkedIn gibi sosyal ağ sitelerinin başarısında görülebilir.

> Bilimsel gözlem, kültürel ihtiyaçların yetiştirme ve eğitimin ürünü olduğunu gösterir.
> **Pierre Bourdieu**

Bourdieu, skolastik sermaye (entelektüel bilgi), dil sermayesi (kimin konuşma ve sözünü dinletme otoritesine sahip olduğunu belirleyen dile hâkim olma) ve siyasi sermayenin (siyaset dünyasındaki statü) de sınıfta rol oynadığını görmüştür.

Sınıf Oyunu

Marx tarafından kapsamlı bir biçimde incelenen sınıf mücadelesi, Bourdieu'nün ortaya koyduğu açıdan bireysel bir seviyede de sahnelenebilir. Bourdieu, bireyin insanların habituslarını ifade ettiği ve sürekli olarak yeniden ürettiği çeşitli sosyal arenalara veya "alanlara" (örneğin kurumlar ve sosyal gruplara) girmeden önce ilişkiler dahilinde (aile ve okul) geliştiğini söyler. İnsanların girdikleri alanlarda başarılı olup olmadığı, sahip oldukları habitus türüne ve bunun taşıdığı sermayeye bağlıdır.

Her alan grup habitusunu yansıtan bir dizi kurala sahiptir; bu kurallar habituslara göre "sağduyulu" görünür. İnsanlar "sembolik sermayeleri" ve bunun alandaki değerine göre tanınır. Sembolik sermaye, tüm diğer sermaye türlerinin toplamını temsil eder ve prestij, yetkinlik veya sosyal konum olarak yansır.

> Fırsat eşitliğinden söz edenler, sosyal oyunların ... "adil oyunlar" olmadığını unutur.
> **Pierre Bourdieu**

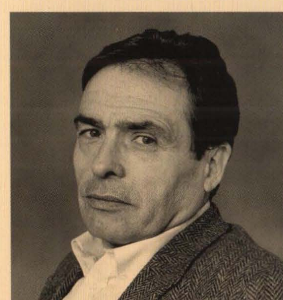
İnsanlar ömürleri boyunca çeşitli sermaye türlerini kullanır. Aynı zamanda daha fazla güç ve sermaye için başkalarıyla nasıl rekabet edebileceklerini hesap ederek "strateji geliştirirler." Bu stratejilerin alabileceği özel şekiller, habitus tarafından belirlenir ama yine de birçok insan hayattaki eylemleri ve tercihlerinin bu edinilmiş eğilimler tarafından ne ölçüde belirlendiğinin bilinçli bir biçimde farkında değildir.

Değişim Olasılığı

Bourdieu'nün kültürel sermaye fikri ağırlıklı olarak hepimizin içinde gömülü olan sürekli yeniden üretilen habitusa dayandığından, sosyal hareketlilik olasılığı hakkında çok kötümser gibi görünür.

Fakat habitus alandaki farklı güçler aracılığıyla değişime açıktır. Kurumlar ve bireylerin etkileşimi genellikle mevcut fikirleri pekiştirir, ama daha alt bir sosyal sınıftan birinin örneğin "iyi" bir okula gönderilerek kültürel sermaye kazanması mümkündür. Bu onun ekonomik sermayesini artırabilir ve çocuklarının da özel okula gönderilmesini ve artan ekonomik ve kültürel sermayeden ve farklı bir habitustan faydalanabilmesini sağlayabilir. Sonuçta Bourdieu için tüm sermaye türleri birbiriyle ilişkilidir: İnsanlar yaşam fırsatlarını iyileştirmek için ekonomik sermayesini kültürel veya sosyal sermayeye dönüştürür.

Bourdieu'nün habitus kavramı son on yıllarda sosyolojik tartışma üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Kişi dışı sosyal yapılar ve süreçlerin sözde benzersiz kişisel eğilimleri ne kadar etkilediğini diğer tüm fikirlerden daha fazla yakalar. Kısacası habitus birçok seçkin düşünürün kavrayışını kompakt ve çok yönlü bir kavramda birleştirir.

Pierre Bourdieu

1930 yılında Fransa'nın güneybatısındaki bir köyde dünyaya gelen Pierre Bourdieu bir postacının tek oğludur. Bir öğretmeni onun potansiyelini fark etmiş ve eğitim için Paris'e gitmesini önermiştir. Prestijli bir okul olan École Normale Supérieureden felsefe dalında dereceyle mezun olduktan sonra Cezayir Özgürlük Savaşı (1956–62) sırasında Algiers Üniversitesinde dersler vermiştir.

Cezayir'deyken yürüttüğü etnografik çalışmalar sonucunda ilk kitabı olan *The Sociology of Algeria* (1958) ortaya çıkmıştır. Fransa'ya döndükten sonra Paris'teki École des Hautes Études en Sciences Sociales'te Araştırmalar Direktörü olmuş ve sosyal araştırmalarda başarılı bir kariyere başlamıştır. Araştırmanın eyleme dönüştürülmesi gerektiğine inanmış ve eşitsizlik ve tahakküme karşı birçok siyasi protestoya katılmıştır. Bourdieu 2002 yılında ölmüştür.

Önemli eserleri

1979 *Farklılaşma: Lezzet Yargısı Üzerine Bir Toplumsal Eleştiri*
1980 *Pratik Nedenler*
1991 *Dil ve Sembolik Güç*

ŞARK TÜM DOĞU'NUN HAPSEDİLDİĞİ SAHNEDİR

EDWARD SAID (1935–2003)

KISACA

YAKLAŞIM
Oryantalizm

ÖNEMLİ TARİHLER
1375 Chaucer, Akdeniz'in doğusunda uzanan diyarları Şark (Orient) olarak adlandırır.

19. yüzyılın başı Fransız akademisyen Silvestre de Sacy modern Oryantalizm terimlerini ortaya koyar.

1836 Edward William Lane'in *Manners and Customs of the Modern Egyptians* adlı kitabı Fransız romancı Gustave Flaubert gibi yazarlar için önemli bir referans eser haline gelir.

1961 Franz Fanon, *The Wretched of the Earth* adlı kitabında sömürgeciliğin insanlıktan uzaklaştırıcı güçleri hakkında yazar.

1981 Sadik Jalal al-'Azm, Oryantalizm'in tıpkı Said'in Doğu'yu ambalajladığı gibi Batı'yı da kategorize ettiğini ileri sürer.

"Şark" (Orient) fikri Batılı sömürgeci güçlerden evrimleşmiştir ve Batılıların Doğu dünyasına ilişkin görüşlerini etkilemeye devam eden siyasi olarak tehlikeli ve kültürel olarak önyargılı bir fikirdir. Bu güçlü argüman, Edward Said tarafından etkili *Orientalism* (*Şarkiyatçılık*, 1978) kitabında ortaya konmuştur. Oryantalizm kavramı, Said'e göre iki önemli şekilde işler: Doğu'yu egzotik, uygarlaşmamış ve geri bir homojen bölge olarak sunar ve aynı zamanda Batı'nın Doğu'ya basitleştirilmiş ve değişmeyen temsillere dayalı bakışını yapılandırır ve sabitler.

Avrupalı "uzmanlar" (tarihçiler, bilim insanları ve dilbilimciler) **"Şark"ın** neye benzediğini kendi perspektiflerinden anlatır.

↓

Bu fikirler, **Batılıların "Doğu" ve insanları hakkındaki görüşlerini yapılandıran ve sabitleyen klişeler ve temsillere** indirgenir…

↓

… ve Batılıların başta Araplar olmak üzere **tehlikeli ve "öteki"** olarak gördükleri Doğu hakkındaki **korkularını besler ve kalıcılaştırır.**

↓

Şark bütün Doğu'nun hapsedildiği sahnedir.

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55 ▪ W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Paul Gilroy 75 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ Stuart Hall 200–01 ▪ Benedict Anderson 202–03 ▪ Stanley Cohen 290

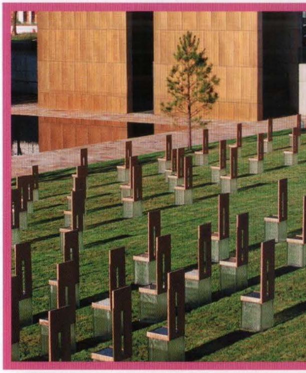
Said modern Oryantalizm fikrinin Napolyon Bonapart'ın yönettiği Fransız ordusunun 1798'de Mısır'ı fethetmesiyle ortaya çıktığını açıklar. Bu fetih önemlidir, çünkü Napolyon sadece askerleri değil bilim insanları, dil bilimciler ve tarihçileri de beraberinde götürmüştür. Bu uzmanlara gördükleri şeyi kaydetme ve kategorize etme görevi verilmiştir. Bunların "Şark" deneyimleri objektif bilgi gibi lanse edilince sözleri Avrupa'da sorgulanmaz bir otorite ve etki kazanmıştır.

Doğu'yu Kategorize Etmek

Fakat bu kişiler, Said'in ifade ettiği gibi, çevrelerindeki insanlara emperyalist fethin merceğinden bakmıştır. Kendilerini üstün güç ve dolayısıyla üstün insanlar olarak görmüşlerdir. Biz ve Onlar, Batı ve Doğu arasında hayali bir sınır çizmişler ve her iki tarafı birbirine karşıtlık üzerinden tanımlamaya başlamışlardır. Doğu'nun insanları akıldışı, uygarlaşmamış, tembel ve gerici olarak algılanırken, Batı'nın insanları rasyonel, uygarlaşmış, çalışkan ve ilerici olarak algılanmıştır. Napolyon'un "uzmanları" tarafından Avrupa'ya gönderilen anlatımlar, Doğu'yu Avrupalılara ambalajlanmış bir biçimde tanıtmıştır; Doğu Batı tarafından açıklanmış ve süreç içinde Avrupalılara uygun hale getirilmiştir. "Doğuluların" neye benzediği fikri, Şark'ı romantize eden, ama değişmez farkını vurgulamayı sürdüren Lord Byron gibi edebi figürler tarafından benimsenmiş ve yayılmıştır.

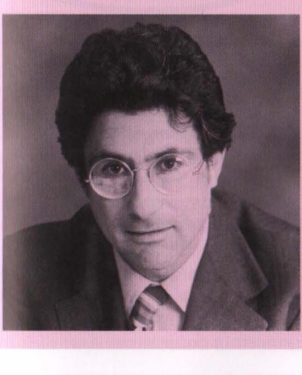
Korkuyu Kalıcılaştırmak

Said, Şark fikrinin Batı'daki insanların Doğu'yu tüm karmaşıklığı içinde görebilmesini engellediği için problemin devam ettiğini söyler. Aynı imge dağarcığı kullanılmaya devam eder: Şark mitsel egzotizmin diyarı olarak görülür. Sfenks, Kleopatra, Eden, Truva, Sodom ve Gomora, Şiba, Babil ve Muhammed'in yuvasıdır. Oryantalizm bilindik olmayanı anlamak için kullanılan bir çerçevedir, ama aynı zamanda Doğu'nun insanlarının farklı ve korkutucu olduğunu anlatır. Bu bağlamda "Arap" vahşi bir fanatik olarak görülür ve Batılı uluslar kendilerini "Öteki'nin sızmasına" karşı koruma ihtiyacı hisseder. Said'e göre asıl mesele bir arada barış içinde yaşamanın bir yolunu bulmaktır.

1995 yılında ABD'de Oklahoma'daki bombalı saldırının kurbanları için yapılan bir anıt. Medya tarafından ilk başta "Müslümanlar" ve "Araplar" (öteki) suçlanmışsa da saldırının beyaz bir Amerikalının işi olduğu ortaya çıkmıştır.

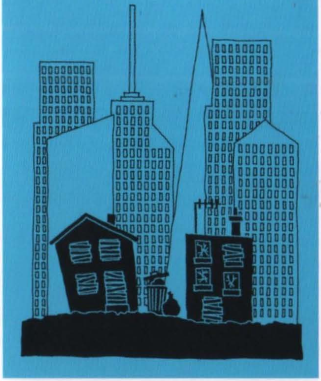
Edward Said

Kültür kuramcısı ve edebiyat eleştirmeni Edward Said post-kolonyal araştırmaların kurucusudur. Filistin'de İngiliz Mandası sırasında Batı Kudüs'te dünyaya gelen Said'in babası Hristiyan inancına sahip varlıklı bir Filistinli-Amerikalıdır ve Said Lübnan, Mısır ve ABD'deki uluslararası okullara gitmiştir. Daha sonra Princeton ve Harvard üniversitelerinde eğitim alıp Columbia Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı profesörü olmuştur. 2003 yılındaki ölümüne kadar bu üniversitede dersler vermeyi sürdürmüştür. Said müzikten Filistin sorununa kadar birçok konuda üretken bir biçimde yazmıştır. İsrail ve Arap komşuları arasında 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı sırasında siyasallaştığını söylemiştir ve başta ABD'de olmak üzere Filistin mücadelesinde önemli bir ses haline gelmiştir. 1999 yılında müziğin siyaseti aştığı inancıyla Daniel Barenboim'in şefliğinde bir Arap-İsrail orkestrası kurmuştur.

Önemli eserleri

1978 *Şarkiyatçılık*
1979 *Filistin Sorunu*
1993 *Kültür ve Emperyalizm*

GETTO SİYAHLARIN YAŞADIĞI YERDİR

ELIJAH ANDERSON (1943–)

KISACA

YAKLAŞIM
İkonik Getto

ÖNEMLİ TARİHLER

1903 W. E. B. Du Bois, 20. yüzyılın probleminin renk engeli olduğunu söyler.

20. yüzyılın başı Siyahlar kırsal Güney'den ABD'nin dört bir yanındaki şehirlere göç eder.

1920 Siyah siyasi lider Marcus Garvey, New York City'nin geleneksel olarak siyah bölgesi olan Harlem'de uluslararası bir toplantı düzenler.

1960'lar ABD'de siyahların yaşadığı yerlerden "beyazların kaçması" ile birlikte "siyah gettolar" ortaya çıkar.

1972 ABD'de Eşit İş Fırsatı Kanunu geçer.

1992 ABD'de Los Angeles'ta polisin siyah bir motosikletçi olan Rodney King'i dövmesinin filme çekilmesi ve bu saldırısından dolayı beraat etmesinin ardından ayaklanmalar gerçekleşir.

Beyazlar kamusal alanda **siyah bir yabancı** gördüğünde...

... onu **"getto"** yani alt sınıf statüsü, **suç, şiddet** ve **yoksullukla** özdeşleştirir.

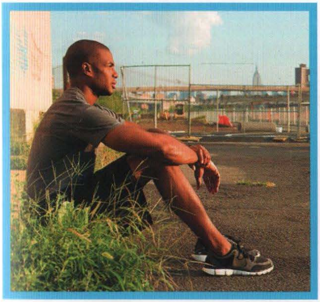
Orta sınıf siyahlar, üst sınıfa **öykünerek** ve **adres kanıtı sunarak** bu damgadan kurtulabilir.

İşçi sınıfından siyahlar damga ve ayrımdan **kaçamaz.**

"Getto" siyah kimliğini yorumlamak için **bir referans noktasıdır.**

2012 yılında Elijah Anderson birçok Amerikalının gettoyu "siyahların yaşadığı" yerle özdeşleştirdiğini ileri süren *İkonik Getto*'yu yazmıştır. Aynı Amerikalıların gözünde gettonun şehrin şiddetin hâkim olduğu kanunsuz, yoksul, uyuşturucu dolu, kaotik bölgesini simgelediğini söylemiştir. Bu nedenle "siyah insanları" düşünürken, önyargı ve ayrımcılığı hak eden ahlaksız, uyuşturucu bağımlısı ve suça eğilimli "kabadayılar" gözlerinin önünde canlanır.

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55 ▪ W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Paul Gilroy 75 ▪ Edward Said 80–81

Yoksul bölgelerde yaşayan işçi sınıfından siyahlar, Anderson'a göre rutin bir biçimde damgalanır ve "ırkçılık tarafından demoralize edilir."

Anderson, "üst-orta sınıftan beyaz tatilcilerle dolu güzel Cape Cod kentinde" tatildeyken tanık olduğu bir ırkçılık örneğini sunar. Kentte gezintiye çıktığında orta yaşlı bir beyaz adam arabasıyla yolu kapatıp Anderson'a "Evine dön!" diye bağırmıştır. Buna şaşıran Anderson daha sonra adamın neyi kastettiğini sorgulamış ve bunun "gettoya dön" emri olduğunu fark etmiştir. Getto kurumu kalıcıdır ve birçok kişiyi siyahların yerinin çoğu zaman orta sınıf toplum değil getto olduğunu düşünmeye sevk eder.

İkonik Statü

Amerika'daki birçok siyah gettodan gelmez ve yasal olarak beyazlarla aynı eğitim ve iş fırsatlarına sahiptir. Fakat "getto" ikonik statüye ulaştığından bir zihniyet şeklinde işler ve her sınıftan siyahın başka herhangi bir şey yapmadan önce gettodan gelmediğini ispatlaması gerekir. Anderson orta sınıftan siyahların "beyaz gibi konuşarak" (üst-orta sınıftan beyazların resmi konuşma tarzını taklit ederek) veya olağandışı zekâ, tarz ve duruş sergileyerek bunu ispatladığını söyler. Aşağılamaları dikkate almazlar ve bunlara arkadaşlarıyla gülüp geçerler ama Anderson'ın tatildeyken karşılaştığı türden küçük olaylar "gözlerinin açılmasını" sağlayabilir ve topluma sorunsuzca kabul edildiklerine inandıkları için fazla saf olduklarını hissetmelerine yol açabilir.

Gettoyu Çürütmek

Anderson'a göre orta sınıf siyahlar diğerlerini bu "düşünceden" vazgeçirmeye çalışabilir ama daha yoksul siyahlar için problemin çözümü daha zordur. Gerçekten gettoda yaşarken onun tüm çağrıştırdıklarıyla aralarına nasıl mesafe koyabilirler? İşçi sınıfından siyahlar şiddete eğilimli uyuşturucu bağımlıları olmadığını nasıl gösterebilir veya herhangi bir şekilde kendilerine karşı önyargıyı nasıl yok edebilir?

Anderson, 2012 yılında Trayvon Martin'in vurulmasına işaret eder: 17 yaşındaki silahsız masum genç onun "tekin" görünmediğini söyleyen bir mahalle gözetim sorumlusu tarafından vurularak öldürülmüştür. Bu birçok beyazın, siyahların beyazların mahallerine değil "getto"ya ait olduğu ve orada kalması gerektiği inancının tehlikesini gözler önüne serer.

Anderson'a göre siyahların toplumda belli bir "yere" (getto) sahip olduğu fikri, her sosyal sınıf ve mahallede siyahların varlığına rağmen beyazların hayalgücünde varlığını korumaktadır. İkonik getto, insanların sürekli olarak siyah derileriyle damgalanmasına ve "tehlikeli yabancılar" olarak görülmesine yol açmaktadır.

Elijah Anderson

Elijah Anderson ABD'de önde gelen kent etnograflarından biridir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Mississippi'deki bir çiftlikte dünyaya gelmiştir. Ailesi esasen pamuk toplayan yarıcıdır, ama babasının savaş sırasında Avrupa'da savaşmasının ardından aile Güney'in ırkçılığını katlanılamaz bulmuş ve ülkenin kuzeyine önce Chicago, daha sonra Indiana'ya taşınmıştır.

Anderson, önce Indiana ve daha sonra da Chicago Üniversitesinde sosyoloji eğitimi almış. Köşe başlarındaki siyahlar hakkındaki doktora tezi, *A Place on the Corner* (1978) adıyla yayınlanan ilk kitabı olmuştur. 2002 yılında Amerika Sosyoloji Birliğinin (ASA) başkan yardımcısı olmuştur ve ASA Cox-Johnson-Frazier Ödülü de dahil birçok ödüle layık görülmüştür.

Önemli eserleri

1990 *Sokakbilgesi (Streetwise)*
1999 *Sokak Yasası: Şehir İçlerindeki Ahlaki Yaşam*
2012 *İkonik Getto*

> Kendinin güvenilmeye değer olduğunu ispatlayana kadar bir siyaha tehlikeli bir yabancı gibi davranılır.
> **Elijah Anderson**

ÖZGÜRLÜĞÜN ARAÇLARI AŞAĞILAMANIN KAYNAĞI HALİNE GELİR

RICHARD SENNETT (1943–)

KISACA

YAKLAŞIM
Sınıf Eşitsizliği

ÖNEMLİ TARİHLER

1486 İtalyan filozof Giovanni Pico della Mirandola, hayvanların aksine insanların hayatta anlam ve saygınlık aradığını söyler.

1841 Amerikalı felsefeci ve makale yazarı Ralph Waldo Emerson, "Özgüven" adlı çalışmasında özgüveni bireylerin kendi kaderlerini şekillendirmesine imkân tanıyan ahlaki bir zorunluluk olduğunu ifade eder.

1960'lar Fransız felsefeci Jean-Paul Sartre, sınıflı toplumun bazı insanların keyfi güce sahip olduğu için kaynakların adaletsizce dağıtıldığı bir toplum olduğunu söyler.

1989 İngiliz akademisyen Richard Hoggart, "Her on yılda sınıfları gömdüğümüzü alelacele ilan ederiz ama tabut hep boş kalır," der.

Sosyolog ve ekonomistler geleneksel olarak sosyal sınıfın parayla bağlantılı olduğu fikrini kabul etmiştir: İşçiler daha yüksek gelire elde ettikçe ve daha çok şeye sahip oldukça, orta sınıfa haline gelir ve sadece refah değil aynı zamanda artan bir saygınlık hissine kavuşur. Fakat Amerikalı sosyolog Richard Sennett, Jonathan Cobb'la birlikte orta sınıfa geçen işçi sınıfından kişilerin yaşadığı bir paradoksu araştırınca bu anlayışın sorgulanmasına yol açmıştır.

Sennett 1972 yılında yayımlanan *Sınıfın Gizli Zararları* adlı kitabında ana hatlarıyla ortaya koyduğu gibi işçilerle yaptığı röportajlarda

Ayrıca bkz.: Friedrich Engels 66–67 ▪ W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ Samuel Bowles and Herbert Gintis 288–89 ▪ Paul Willis 292–93

Eğitimin kişisel **gelişme ve özgürlük** için en iyi yolu sunduğu söylenir.

Fakat **yüksek eğitim almış işçi sınıfından öğrenciler** akranlarından yabancılaşır ve orta sınıfın **sosyal alaylarına** maruz kalır.

Fakat yüksek eğitim sadece işçi sınıfından insanların **"gerçek iş" olarak görmediği** mesleklerle sonuçlanır.

Özgürlüğün araçları aşağılamanın kaynakları haline gelir.

maddi güç ve seçme özgürlüğündeki artışa özsaygı bakımından önemli bir krizin eşlik ettiğini keşfetmiştir. İşçilerin daha çok özgürlüğe ulaşırken kendilerini yabancılaşmış ve yetersiz hissetmelerine yol açan eğitim gibi "araçları" kullanmaları istermiştir.

Göç ve Irkçılık

Sennett bunun nasıl gerçekleşebileceğini açıklamak için ilk önce ABD'deki işçi sınıfının tarihine bakmıştır. 19. yüzyıldaki kentleşme sırasında tarım işçileri küçük çiftliklerden kasabalara ve kentlere göç etmiştir; kentler bu ani göç dalgasıyla hızla büyümüştür. Ayrıca birçok Amerikan kenti İrlanda, İtalya, Polonya ve Yunanistan gibi ülkelerden yeni gelen Avrupalı göçmenlerin akınına uğramıştır. Buralarda eski diller konuşulmuş ve kültürel gelenekler yaşatılmıştır.

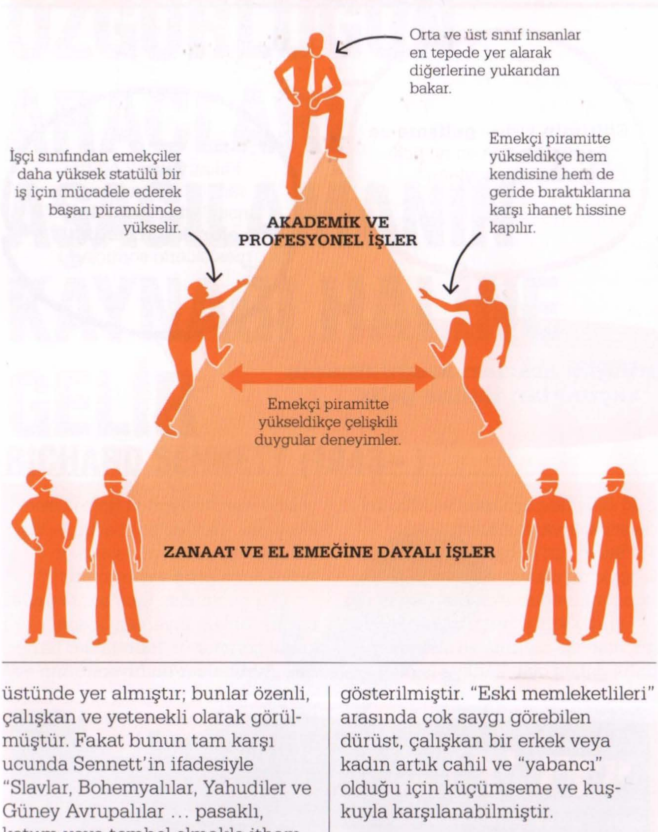
Bu yoğun göç üzerine sanayiciler çok geçmeden vasıfsız işgücünün makine üretiminden daha ucuz olduğunu fark etmiştir. Çok sayıda göçmen işe alınmış ve sistemler daha pahalı olan kalifiye işgücü yerine vasıfsız işgücü göre düzenlenmiştir. Yeni gelenlere karşı düşmanlık baş göstermiş ve ırkçı tutumlarda artış yaşanmıştır.

Çok geçmeden uluslar arasında bir tür "ahlaki hiyerarşi" geniş kabul görmüştür. İrlandalılar hariç Batı Avrupalılar bu hiyerarşinin en

20. yüzyılın başlarında ABD'de New York'ta bir gemiden inen göçmenler. Bu "yabancılar" genellikle ucuz işgücü olarak kullanılmıştır ve bu bazı Amerikan vatandaşlarının düşmanlık beslemesine yol açmıştır.

Başarı Piramidi

üstünde yer almıştır; bunlar özenli, çalışkan ve yetenekli olarak görülmüştür. Fakat bunun tam karşı ucunda Sennett'in ifadesiyle "Slavlar, Bohemyalılar, Yahudiler ve Güney Avrupalılar ... pasaklı, ketum veya tembel olmakla itham edilmiştir." Yeni göçmenler yalnızca kendi memleketlilerinden destek alabileceklerini görmüştür ve etnik topluluklar gelişmiştir.

Fakat 20. yüzyılın ortasında Amerikan kentleri göçmen toplulukları bölen kentsel dönüşüm projelerine sahne olmuştur. Göçmen aileler, sosyal saygınlığa kendilerinden farklı yaklaşan daha geniş topluma entegre olmuştur. Amerikan toplumunun genelinde en çok saygı daha eğitimli, "kültürlü" insanlara gösterilmiştir. "Eski memleketlileri" arasında çok saygı görebilen dürüst, çalışkan bir erkek veya kadın artık cahil ve "yabancı" olduğu için küçümseme ve kuşkuyla karşılanabilmiştir.

Eğitim ve Başarısızlık

Sennett, işçi sınıfının "kültürlenmiş" hale gelmeye zorlandığını, eğitimin kabul ve saygı görmenin yolu olarak görüldüğünü söyler. Fakat bu kayda değer problemlere yol açmıştır. Öncelikle her zaman ağır, fiziksel işlere değer vermiş insanlar orta sınıfın "kalem oynatma" işleri "gerçek iş" gibi görmemiştir. Bu işler kıymetli görülmediği için de çalışanlar kendilerini bu işleri yaparken saygın hissedememiştir.

Ayrıca orta ve üst sınıflar zihin gücü ve eğitime çok değer verirken, işçilerin gözünde "eğitimliler" saygı duyulacak hiçbir şey yapmaz; bilakis çoğu zaman kandırmak, yalan söylemek ve çalışmaktan kaçmak için ayrıcalıklı konumlarını kullanan, üstelik yüksek ücretler alan kişiler olarak görülmüştür. Bu konumdaki bir işçi kendi saygınlığını ve özsaygısını korumayı nasıl başarabilir?

Sennett'in röportaj yaptığı işçiler "eğitimli" sözcüğünü sadece okula gitmenin ötesine geçen bir dizi deneyim ve duyguyu ifade etmek için kullanır. Eğitimin yüksek statüsü, rasyonelliği artırdığının ve en ince insani yetileri geliştirdiğinin düşünülmesinden kaynaklanır. Fakat çocukken ayakkabı boyacısı, sonra da banka memuru olan Rissarro bunun farklı sosyal kesimlerde nasıl farklı şekilde işlediğini açıklar. Daha yüksek sınıftan insanların "içsel olarak daha gelişmiş" oldukları için onu yargılama gücüne sahip olduğuna inanır. Rissarro profesyonel işe yükselmesine rağmen orta sınıf meslektaşları tarafından hor görülür ve kendisine saygısını yitirir, çünkü "gerçek bir iş" yapmadığını

> Eğitimli ... orta sınıf insanlar ... "doğru" değerleriyle ... anlayışlarını kendilerininkinden aşağı gördükleri bir kitleden ayrışır.
> **Richard Sennett**

hisseder. "Daha iyi hissetmek" için toplumun öğütlerini kabul eder, ama yine de kendini sahtekâr gibi hisseder ve duyduğu rahatsızlık onun kafasını karıştırır. Bunun tek açıklaması olarak kendinde bir problem olduğuna inanır.

Sennett, işçilerin uyum sağlamak ve saygı görmek noktasındaki başarısızlıklarını sosyal bölünmeler ve eşitsizliklerin bir koşulu olarak değil, kişisel başarısızlık olarak görme eğiliminde olduğunu savunur. Bir göçmenin yüksek eğitimli oğlu olan James'in yaptığı her şeyi kendi başarısızlığı olarak görmesini örnek verir: James, "Gerekli niteliklere gerçekten sahip olsaydım, bu okul işinin hakkını verebilirdim," der. Öte yandan "dünyanın karşısına çıkma cesaretine sahip olsaydı" ve gerçek bir işi olsaydı, bu ona gerçek bir saygı kazandıracaktır. Daha fazla özgüvene sahip olmadığı ve kendini "geliştirmeyi" başaramadığı için James kendini suçlar.

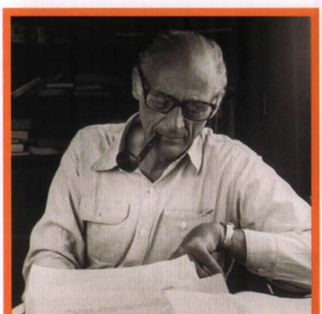
Siyasi Olan Şey Kişiseldir

Sennett, sınıf ve benliğin bu birleşiminin "bireyin" ödüllendirilmesiyle bağlantılı benzersiz bir Amerikan fenomeni olduğunu söyler. Zekâ testlerindeki ve okuldaki başarı, bireyin doğuştaki sosyal koşullarından özgürleşmesinin bir yolu olarak görülür; gerçekten liyakat veya zekâya sahip olan herkes yükselecektir. Bu fırsat eşitliği inancı Amerikan Rüyasının merkezindedir.

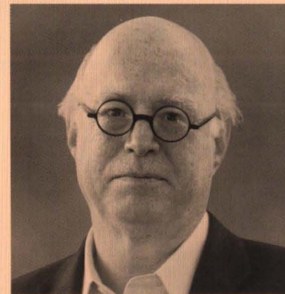
İşçi sınıfı çocukları, daha varlıklı kesimlerden çocuklarla aynı fırsatlara sahip değildir ve sivrilmek için mücadele edenler hain olarak görülür. Kendi akran gruplarından dışlanırlar ve özsaygılarını yitirirler. Özgürlüğün araçları, kuralları bilmedikleri ve daha geniş kültürel bilgilere sahip olmadıkları için hor görüldükleri okul ve kolejde onlar için aşağılamanın kaynağına dönüşür. Eğitim alanındaki başarıları, saygı görmelerini değil çevrelerindeki orta sınıf insanlar tarafından aşağılanmayı getirir ve bunun sonucunda başarısızlık ve yabancılaşma hissine kapılırlar.

İskoç-Amerikalı iş adamı Andrew Carnegie'ye göre endüstriyel kapitalizmin adaleti toplumun "yetenekli insanı" her zaman ödüllendirmesidir. Bir kişi yoksulluktan kurtulmayı hak ediyorsa bunu başarabilir. Bunu "başarmak" için gerekli yeteneğe sahip değilse hangi hakla şikâyetçi olabilir? Sennett şuna dikkat çeker: meritokraside başarısız olursanız bunu hak etmemişsinizdir. Başarısızlık kişisel yetersizlikten kaynaklanır. Bu nedenle çalışanların yaygın "kişisel başarısızlıkları" sınıf eşitsizliklerinin üzerini örter.

Sınıfın Gizli Zararları işçi sınıfı hayatlarının incelikli ve hassas bir incelemesini sunar ve sosyal farkın aslında miras alınan sınıfla ilgili bir sorunken görünüşte basit bir karakter, yeterlik ve manevi kararlılık meselesi gibi algılanabileceğini ortaya koyar.

İşçi sınıfı kökenli Arthur Miller, 20. yüzyılın ortasında en önde gelen Amerikalı oyun yazarlarından biri haline gelmiştir, ama Amerikalı eleştirmenler tarafından büyük ölçüde aşağı görülmüştür.

Richard Sennett

Edebi yazar ve sosyolog Richard Sennett, ABD'nin Chicago kentinde komünist görüşlere sahip bir ailede dünyaya gelmiştir. Hem babası hem de amcası İspanya'daki iç savaşta enternasyonalist olarak savaşmıştır. Sennett ırksal olarak ilk karma konut projelerinin birinde annesi tarafından yetiştirilmiştir.

Sennett, New York City'deki Juilliard'da çello eğitimi almıştır ama 1964 yılında geçirdiği bilek ameliyatı müzikal kariyerini sonlandırmıştır. Harvard Üniversitesinde sosyoloji kariyerine başlamış ve Yale Üniversitesi ve Londra Ekonomi Okulunda dersler vermiştir. 1970'lerde yazar Susan Sontag ve Joseph Brodsky'yle New York Beşeri Bilimler Enstitüsünü kurmuştur. Sennett, Jonathan Cobb'la birlikte yaptığı dört yıllık araştırmanın ardından kaleme aldığı *The Hidden Injuries of Class* adlı kitabıyla ünlenmiştir. Sosyolog Saskia Sassen'le evlidir.

Önemli eserleri

1972 *Sınıfın Gizli Zararları* (Jonathan Cobb'la birlikte)
1974 *Kamusal İnsanın Çöküşü*
2005 *Yeni Kapitalizmin Kültürü*

ERKEKLERİN ATAERKİLLİKTEN MENFAATİ HEGEMONİK MASKÜLENLİKTE YOĞUNLAŞIR

R. W. CONNELL (1944–)

KISACA

YAKLAŞIM
Hegemonik Maskülenlik

ÖNEMLİ TARİHLER

1930'lar İtalyan sosyal kuramcı Antonio Gramsci egemen sınıfın görüşlerinin "sağduyu" olarak görülmesini açıklamak için "hegemonya" terimini kullanır.

1957 Amerikalı sosyolog Helen Hacker maskülenliğin sosyal doğası hakkında yazar.

1985 Carrigan, Connell ve Lee, *Towards a New Sociology of Masculinity* adlı kitaplarını yayımlar.

1990 Amerikalı sosyolog Messner ve Sabo, spor etkinliklerindeki şiddeti ve homofobiyi açıklamak için hegemonyayı kullanır.

1993 Amerikalı sosyolog James Messerschmidt *Masculinities and Crime* adlı kitabını yayımlar.

2003 Japon sosyolog Masako Ishii-Kuntz, Japonya'da farklı maskülenliklerin ortaya çıkışını inceler.

Ataerkillik bir güç sistemidir...

... **erkekleri güçlendirir** ve kadınlara **hükmetmelerini sağlar.**

Hegemonik maskülenlik bir güç sistemidir...

... **"maskülen" erkekleri "feminen" özellikler** sergileyenlere karşı üstün tutar.

Ataerkillik ve hegemonik maskülenlik kadınlar karşısında erkeklere **değer ve güç verir.**

Erkeklerin ataerkillikten menfaati, hegemonik maskülenlikte yoğunlaşır.

Maskülenlik genellikle farklılaştırılamayacak doğal, biyolojik durum olarak kabul edilir. R. W. Connell ise bunun sabit bir şey değil edinilmiş bir kimlik olduğunu ileri sürer; her yerde veya uzun bir zaman dilimi boyunca varlığını sürdüren bir tek maskülenlik tarzı yoktur ve "erkek olmanın" ne anlama geldiğini araştırırken maskülenlikten değil maskülenliklerden söz etmemiz gerekir.

Maskülenlik çok kültürlü toplumlarda birden çok tanıma sahiptir. Örneğin okul veya işyeri

Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Judith Butler 56–61 ▪ bell hooks 90–95 ▪ Margaret Mead 298–99 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Christine Delphy 312–317 ▪ Jeffrey Weeks 324–25 ▪ Steven Seidman 326–31

gibi herhangi bir ortamda maskülenliğin belirli bir formu, erkek olmanın "en iyi" ve en etkili yolu olarak görülür.

Connell'in herhangi bir zamanda veya yerde farklı maskülenlik formlarının bir hiyerarşi olarak düzenliğini öngören hegemonik maskülenlik kavramının temelinde bu fikir vardır. İdeal maskülenlik olarak görülen ve diğerleri için de bir ölçüt olan egemen form hegomonik formdur. Bu toplumun "erkeklik" fikrini oluşturur ve bu maskülenlik formunu ortaya koyabilen az sayıdaki erkek "en çok onurlandırılan ve arzu edilen" erkek olur.

İkincil Maskülenlik

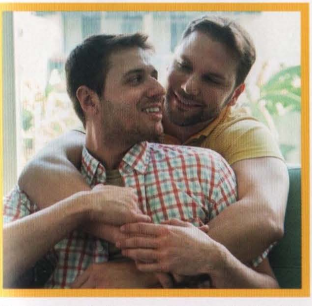
Maskülenliğin ikincil veya marjinalleştirilmiş formları, normdan sapar; bunları sergileyen erkekler aşağılama, dışlanma ve imtiyaz kaybıyla karşılaşır. Maskülen rolü daha "dişi" konuma ilerledikçe (homoseksüellikte olduğu gibi) statü ve güç kaybı yaşanır. Böylece ataerkil konum Batı toplumlarındaki hegemonik idealle uyuşur. Erkekler kadınlar üzerindeki egemenliklerinden önemli faydalar sağladıkça, ataerkillikten elde ettikleri genel menfaatler ve ataerkilliğe yatırımları da artar. Bu onlara sosyal, kültürel ve ekonomik kontrol sunar. Erkeğin maskülenliği hegemonik ideale ne kadar yaklaşırsa, o kadar çok güce kavuşur.

Toplumsal Cinsiyeti Uygulamak

Connell, yolunda ilerlemek için sık sık şiddete başvuran güçlü, agresif ve duygusuz erkeği yücelten ataerkil idealle yakından bağlantılı Avrupalı-Amerikan hegemonik formun küreselleşme süreçleriyle tüm dünyaya yayıldığını iddia eder. Medya acımasız milyarder girişimcilere ve temas sporlarının dinç yıldızlarına methiyeler düzerek hegemonik ideali süsler.

Connell'e göre kadınlar da maskülenlikler hiyerarşisinin yerleşmesinde suça iştirak eder. Ataerkil dinlere ve romantik öykülere duydukları bağlılık ve çocuklardan toplumsal cinsiyetle ilgili beklentileri ebedileştirmeleri, ataerkil idealin gücünü ve bununla bağlantılı hegemonik maskülenliği besler. Maskülenliği hegemonya veya hiyerarşi üzerinden açıklayan Connell ona bir akışkanlık atfeder. Bu, değişim için bir fırsat bulunduğu anlamına gelir. Kadınlarla eşitliğe açık bir maskülenlik türünün yerleştirilmesine dönük bir hamle pozitif bir hegemonya kuracaktır.

> Çoğu erkek aile reisi olmayı zor bulur... ama bunun faydalarından vazgeçmekten korkar.
> **bell hooks**

Homoseksüel arzunun maskülenlik tanımının dışına tutulması, Connell'in *Erkekler ve Oğlanlar* adlı kitabında ifade ettiğine göre, modern zamanların hegemonik maskülenliğinin önemli bir özelliğidir.

R. W. Connell

R. W. Connell, 1944 yılında Avustralya'da Robert William ("Bob") Connell olarak dünyaya gelmiştir. Transeksüel bir kadın olan Connell dönüşümünü hayatının ilerleyen bölümlerinde tamamlamış ve Raewyn adını almıştır. Manly ve Kuzey Sydney'de lise eğitimi aldıktan sonra Melbourne ve Sydney üniversitelerinden mezun olmuştur.

1960'larda Connell Yeni Sol'da aktivist olmuştur. 1976 yılında New South Wales'teki Macquarie Üniversitesinde sosyoloji profesörü olarak akademik kürsüye kavuşan en genç kişilerdin biri olmuştur. En çok maskülenliklerin sosyal inşası üzerine çalışmalarıyla tanınsa da Connell yaygın olarak dersler vermiş ve yoksulluk, eğitim ve kuzey yarımkürenin ana akım sosyal bilim önyargısı konularında yazmıştır.

Önemli eserler

1987 *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*
1995 *Masküliniteler (Erkeksilikler)*
2000 *Erkekler ve Oğlanlar*

BEYAZ KADINLAR BEYAZLARI ÜSTÜN TUTAN BU EMPERYALİST KAPİTALİST ATAERKİLLİĞİN SUÇ ORTAĞI OLMUŞTUR

BELL HOOKS (1952–)

KISACA

YAKLAŞIM
Feminizm ve Kesişimsellik

ÖNEMLİ TARİHLER

1979 ABD'deki siyah feminist lezbiyen örgütü Combahee Rive Kolektifi, "kesişen baskıların" birleşimini hesaba katmak gerektiğini ileri sürer.

1980'ler Amerikalı ekonomist Heidi Hartmann, Marksizmle feminizm "mutsuz evliliğinde" sınıf toplumsal cinsiyeti gölgede bıraktığı için Marksizm'in (koca) feminizme (karı) hükmettiğini söyler.

1989 Amerikalı hukuk profesörü Kimberlé Crenshaw ırkçılık ve cinsiyetçilik modellerini açıklamak için "kesişimsellik" kavramını kullanır.

2002 Alman sosyolog Helma Lutz iktidar ilişkilerinde yaş, toplumsal cinsiyet, ten rengi ve sınıfı içine alan en az 14 "fark çizgisinin" kullanıldığını ileri sürer.

1960'lardan 1980'lere kadar "ikinci dalga" feministler erkek egemenliği karşısında daha önceki feministlerden çok daha zorlu ve esaslı bir mücadele sergilemiştir. Yasal eşitsizlikler, cinsellik, tecavüz, aile ve işyeri gibi birçok sorunu gündemlerine dâhil etmişlerdir.

Fakat Amerikalı feminist bell hooks özellikle 1980'lerin feminizmini ayrıcalıklı beyaz kadınların bakış açısını temsil etmekle eleştirmiştir. 1964 yılında yayımlanan *Feminist Kuram: Kıyıdan Merkeze* adlı kitabında kadınlara yapılan "kız kardeş" vurgusunun "burjuva beyaz kadınların oportünizmi" olarak gördüğü şeyi maskelediğini iddia etmiştir.

bell hooks, koşulların ikinci dalga feministlerinin zannettiğinden daha karmaşık olduğunu söyler. Daha da kötüsü bu kadınlar, işçi sınıfından renkli kadınların hayatlarını etkileyen baskıcı güçlerin kesişen ağının varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur: Beyaz kadınlar ataerkil egemenliğin ebedileşmesinde suç ortaklığı yapmıştır.

1989 yılında Amerikalı hukukçu Kimberlé Crenshaw, baskının birbiriyle kesişen güçlerini "kesişimsellik" olarak açıklamıştır. Bunu trafiğin dört yönden aktığı bir kavşağa benzetmiştir. Ayrımcılık tıpkı trafik gibi şu veya bu yönden akabilir. Kavşakta bir kaza gerçekleşirse, buna farklı yönlerden –bazen tüm yönlerden– gelen araçlar sebebiyet vermiş olabilir. Siyah bir kadın "kavşakta" olduğu için zarar görüyorsa bunun sebebi cinsiyet ayrımı veya ırk ayrımı veyahut her ikisi birden olabilir.

Bir hukukçu olarak Crenshaw siyah kadınların işyerinde her iki açıdan da –siyah olmak ve kadın

Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Karl Marx 28–31 ▪ Judith Butler 56–61 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Paul Gilroy 75 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ R W Connell 88–89 ▪ Christine Delphy 312–17

bell hooks 1960'lardan 1980'lere kadar süren ikinci dalga feminizm ve "kız kardeşlik" vurgusunu oportünist bulur ve orta sınıf beyaz kadınların çıkarlarını temsilcisi olmakla eleştirir.

olmak– ayrımcılığa tabi tutulduğunu ama yasal bir boşluğa düştüğünü tespit etmiştir. Siyah kadınlar işe alınmakta sonuncu, işten çıkarmakta ise ilk sıradadır, ama işverenleri bunun ayrımcılıkla ilgisini reddetmiştir. Mahkemeye taşınan bir durumda yargıç onların kadın olduğu için işten çıkarılabileceği hükmünü vermiştir ama diğer kadınlar firmada çalışmaya devam etmiştir. Siyah erkekler de çalışmaya devam ettiği için bu durumun renkle ilgili olduğu da söylenemez. Yasa yalnızca baskının bir türüyle baş edebilmiştir, ama ikisi bir araya geldiğinde sessiz kalmıştır.

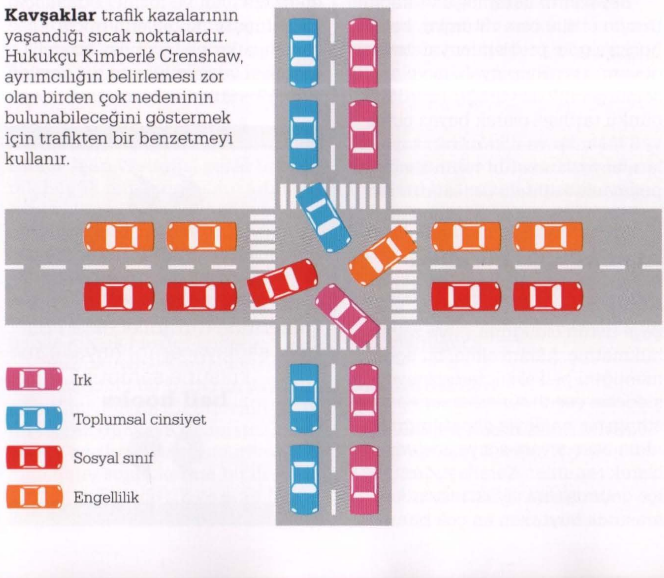
> Siyah kadınlar ... beyazları üstün tutun mevcut kapitalist ataerlilik dahilinde hiçbir zaman eşitliğe kavuşamayacaklarının farkındadır.
> **bell hooks**

Hiyerarşi Sistemleri

bell hooks, kesişimsellik fikrini daha da ileri taşımıştır. *The Will to Change* (2004) adlı kitabında şunu yazar: "Ulusumuzun politikasının temelleri olan iç içe geçmiş siyasi sistemleri tarif etmek için sık sık 'beyazları üstün tutan emperyalist kapitalist ataerkillik' ifadesini kullanıyorum." Bu ifade, insanları toplumun iktidar hiyerarşilerinde konumlandırmak için bir araya gelen sistemleri açıklamak için kullanılır.

Beyazları üstün tutmak, daha açık tenli veya "beyaz" ırkların diğerleri karşısında üstün olduğunu varsaymaktır. bell hooks, "[ırksal] önyargının kendilerini düşmanca eylemlere sürüklemesine izin verenlerin, çevrenin sınıfsal duruşundan bağımsız olarak azınlıkta olduğunu" kabul etmekle birlikte, ırksal önyargının bir kişinin örneğin ırksal kökeni nedeniyle tembel, aptal veya şiddete meyilli olduğu inancında halen kendini gösterdiğini vurgular. Bu türden bir kalıp, Hint bir doktorun ve Hispanik bir öğretmenin beyaz Avrupalılardan daha az yetenekli görülebileceği anlamına gelir.

Kapitalizm fiyatlar, mallar ve işgücünün üzerinde kontrolle birlikte şirketlerin ve malların özel veya ortak sahipliğiyle karakterize olan ekonomik sistemdir. Özünde bir hiyerarşi vardır: Üretim araçlarına sahip olan ve işgücünü kontrol eden kesim, işçiler karşısında ayrıcalıklıdır. bell hooks Amerikalı

Kavşaklar trafik kazalarının yaşandığı sıcak noktalardır. Hukukçu Kimberlé Crenshaw, ayrımcılığın belirlemesi zor olan birden çok nedeninin bulunabileceğini göstermek için trafikten bir benzetmeyi kullanır.

17 ve 18. yüzyıllarda sömürgeleştirilen siyahların beyaz sömürgeci uluslar tarafından sistematik olarak sömürülmesi, ayrımcılık ve sosyal eşitsizliğin kalıcılaşmasına katkıda bulunmuştur.

yazar ve önde gelen aktivist Carmen Vázquez'in yaptığı tespite katılır: "Amerikan kapitalist bireycilik saplantısı" aslında "istediğiniz şeyi elde ettiğiniz sürece her şeyin makul olduğu" anlamına gelir. Kapitalizm insandan çok paraya değer verir ve zenginler yoksullardan daha önemli görülür.

Beyazların üstünlüğü ve kapitalizmde örtülü olan tutumlar, bell hooks'a göre problemler yaratmaya devam eder. Emperyalizm ve sömürgecilik de varlığını sürdürür; çünkü tarihsel olarak beyaz olmayan insanlar ve ülkelerinin kaynakları, beyazları üstün tutan zenginlik peşindeki kapitalistler tarafından yağmalanmış ve sömürülmüştür.

Ataerkilliğin Kuralları

bell hooks, ataerkilliği "erkeklerin doğuştan egemen olduğunu, her şeye üstün olduğunu ... ve zayıfa hükmetme, hâkim olma, bu egemenliğini psikolojik terörizm ve şiddetin çeşitli türleri aracılığıyla sürdürme hakkıyla donatıldığını iddia eden siyasi-sosyal sistem" olarak tanımlar. Karşılaştığımız iç içe geçmiş tüm siyasi sistemler arasında büyürken en çok bunu öğrendiğimizi söyler. *The Will to Change* adlı kitabında bell hooks "ataerkillik" anlamında kendisinin ve erkek kardeşinin nasıl eğitimden geçirildiğini anlatır.

Kilisede onlara Tanrı'nın erkek olduğu ve dünyayı, üzerindeki her şeyle birlikte yönetmek için erkeği yarattığı söylenmiştir. Kadınlar erkeklere itaat ve hizmet etmek için yaratılmıştır. Erkeklerin güçlü olması, ailesine bakması, strateji üretmesi ve öncülük etmesi gerekir; ayrıca kendilerine hizmet edilmeyi de beklemeyebilirler. Bunlar aileler, okullar ve spor arenalarından mahkemelere kadar bir topluluğun her kurumunda görünen ataerkil cinsiyet rolleridir.

> Yalnızca ayrıcalıklı kadınlar, evin dışında çalışmanın ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir gelir sağlayacağını hayal etme lüksüne sahiptir.
> **bell hooks**

Meydan okunması halinde bu fikirler şiddet yoluyla dayatılabilir; ama bazen birini kendi cinsiyet rolüne daha uygun davranmaya itmek için bir akran grubunun soğuk bakışları veya alayları yeterli olabilir. Ağlayan bir erkek çocuk veya öfkeli bir kız çocuk, kendileri için tanımlanmış rolleri aştıklarını hızla fark edebilir.

bell hooks'a göre, ataerkilliğin en sinsi yönlerinden birinin hiçbir zaman konuşulmaması olduğunu söyler. "Hayatlarımız üzerindeki etkisini topluca inkâr ettiğimiz" sürece bir sistemi parçalayamayız. Erkekler "ataerkil" sözcüğünün ne anlama geldiğini bile nadiren bilir; kurallarını katı bir biçimde uygulamalarına ve aynı zamanda kendileri de bu kurallara maruz kalmalarına rağmen bu terimi gündelik hayatta kullanmazlar. Erkek çocuklar tıpkı kızlar gibi babanın kurallarına boyun eğer ve tabi oldukları şey hakkında hiç konuşmaz.

Feminizmin Amacı

bell hooks, bu iç içe geçmiş sistemde feminizmin amacının "cinsiyetler-arası eşitliği" sağlamak olarak belirlemenin hiçbir anlam ifade etmediğini söyler. Beyazları üstün tutan kapitalist, ataerkil sınıf yapısında erkekler kendi aralarında eşit değilken "hangi erkekler kadınlarla eşit olmak ister ki?"

Alt sınıf ve yoksul gruplardaki kadınlar, özellikle de siyah kadınlar, kadınların özgürlüğünü erkeklerle

> Feminizm cinsiyetçiliği, cinsel sömürü ve baskıyı sonlandırmayı amaçlayan bir harekettir.
> **bell hooks**

eşitlik olarak tanımlamayacaktır; çünkü kendi gruplarındaki erkekler de sömürü ve baskıya maruz kalmaktadır; onların da sosyal, siyasi ve ekonomik gücü yoktur. Bu kadınlar ataerkilliğin bu erkeklere ayrıcalıklar sunduğunun farkında olsa da kendi gruplarındaki erkek şovenizminin abartılı ifadelerinin diğer erkek gruplarla karşılaştırıldığında güçsüzlük hissinden kaynaklandığını görecektir.

Beyazları üstün tutan emperyalist kapitalist ataerkilliğin süregelen etkisi, karmaşık bir "kesişimsellik"-tir ve feministler tüm kadınların hayatlarını iyileştirmek istiyorsa, bunun kadınlar üzerindeki etkisini bir bütün olarak ele almalıdır. bell hooks, siyah kadınların feminist harekete başlangıcından beri kuşkuyla yaklaştığını ileri sürer. Amaçlanan şey erkeklerle eşitlikse, siyah kadınlar bunun ağırlıklı olarak orta ve üst sınıf kadınların sosyal duruşunu iyileştirecek bir harekete kolayca dönüşebileceğinin farkındadır. Ayrıcalıklı beyaz kadınlar, bell hooks'a göre, kendileri de faydalandığı için ırk ve sınıf ayrıcalığına dikkat çekme kaygısı taşımaz; "kendilerinin yapmayı reddettikleri kirli işleri yapmak için alt sınıftan sömürülen, daha aşağı görülen kadınların olmasına" bel bağlayabilirler.

Ayrıcalık ve Politika

Beyaz, heteroseksüel ve zengin olmak gibi çeşitli sosyal ayrıcalıklara sahip kadınlar, bir koşulun birçok farklı baskı türünün kesişimi değil baskının sadece bir türünü yansıttığını düşünebilir. bell hooks, bunun kısmen cehaletten kaynaklanabileceğini ileri sürer; büyüdüğü şehirde siyahlar çalışmak için sık sık beyazların mahallerine giderken beyazlar onun mahallesini hiç ziyaret etmemiştir. O dünya hakkında hiç bilgi veya deneyim sahibi değildirler. Ayrıca bell hooks'a göre bazı kadınlar başta radikal hareketler olmak üzere herhangi bir siyasi hareketle özdeşleşmekten kaçınır veya herhangi bir "kadın hareketiyle" bağlantı kurmak istemeyebilir. Erkeklerin haklarına ve davranışlarına meydan okuyan bir harekete katıldığının görülmesi korkusu, itaat etmeye ve uygulamaya devam ettikleri ataerkilliğin etkisi aracılığıyla onlara erken yaştan beri aşılanmıştır.

bell hooks, problemin erkekler değil ataerkillik sistemi olduğunu gördükten sonra bir yanıt bulmaya başlayabileceğimizi savunur. Feministler kadınların sosyal ve siyasi gerçekliğinin çeşitliliğine dikkat çekmeli, ırk ve sınıf baskısının da feminist sorunlar olduğunu fark etmelidir. Feminist hareket böylece erkekler karşısında sadece belli bir kadın grubuna veya ayrıcalıklı kadınlara fayda sağlamanın ötesine geçecektir. Asıl mesele, bell hooks'a göre, baskının temelini oluşturan felsefi yapıları değiştirmekten geçer. Bu nedenle feminist hareket "romantik bir kişisel özgürlük anlayışı" değil siyasi bir harekettir.

bell hooks

Amerikalı sosyal aktivist ve aydın Gloria Jean Watkins, yazar adı olarak büyük anneannesinin adını almıştır. Bunu yaparak hem onu onurlandırmak hem de onun "hazırcevaplık" yeteneğinden güç almak istemiştir. Okuyucuya kendisinden ziyade fikirlerine odaklanmasını hatırlatmak için adını yazarken tümüyle küçük harfler kullanır.

1952'de ABD, Kentucky kırsalında hademe bir babanın ve yedi çocuğuna bakan bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Irksal olarak ayrılmış bir okula gitmiştir, ama daha sonra karma bir liseye gitmiştir. Burada ırk ve sınıf farklılıklarının farkına varmıştır. 1973 yılında Stanford Üniversitesinde İngilizce bölümünü bitirmiş, yüksek lisans ve doktorasını tamamlayarak Southern California Üniversitesinde etnik araştırmalar profesörü olmuştur. İlk kitabını 19 yaşında yazdıktan sonra farklı konularda otuzdan fazla kitap yayınlamıştır.

Önemli eserleri

1981 *Ben Bir Kadın Değil Miyim?*
1984 *Feminist Kuram: Kıyıdan Merkeze*
2000 *Feminizm Herkes İçindir*

"ATAERKİLLİK" KAVRAMI CİNSEL EŞİTSİZLİĞİN TAHLİLİNDE OLMAZSA OLMAZDIR

SYLVIA WALBY (1953–)

KISACA

YAKLAŞIM
Ataerkillik

ÖNEMLİ TARİHLERİ

1792 İngiliz kadın hakları savunucusu Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman* adlı kitabını yayımlar.

1969 Amerikalı feminist Kate Millett, *Sexual Politics (Cinsel Politika)* adlı kitabında ataerkilliğin her yere nüfuz eden ve sosyal bölünmelerin diğer tüm türlerinde rol oynayan evrensel bir iktidar ilişkisi olduğunu söyler.

1971 İtalyan feminist Mariarosa Dalla Costa, kadınların ücretsiz emeğinin kapitalizmin işleyişinin önemli bir parçası olduğunu ileri sürer.

1981 Amerikalı feminist ekonomist Heidi Hartmann "Feminizm ve Marksizm'in Mutsuz Evliliği" yazısında kapitalizm ve ataerkilliğin "çifte sisteminin" kadınlara baskı uyguladığını savunur.

1990 yılında İngiliz sosyolog Sylvia Walby "ataerkilliğin" birbiriyle kesişen birçok etkenden oluşan çok karmaşık bir fenomen olduğunu ileri süren çığır açıcı bir kitap olan *Ataerkilliğin Kuramlaştırılması*'yi yayımlamıştır. Daha önceki feministler belirli bir tarihsel çağ veya kültürle bağlantılı olarak ataerkilliğin bir tek nedenini tanımlamaya odaklanırken, Walby ataerkilliği "erkeklerin kadınlara hükmettiği, baskı uyguladığı ve onları sömürdüğü sosyal yapılar ve uygulamalar sistemi" olarak tanımlar. Birbiriyle kesişen altı yapının var olduğunu ileri sürer: Hane halkı, ücretli çalışma, devlet, erkek şiddeti, cinsellik ve kültürel

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Judith Butler 56–61 ▪ bell hooks 90–95 ▪ Teri Caraway 248–49 ▪ Christine Delphy 312–17 ▪ Ann Oakley 318–19

...**ücretli çalışma.**

...**hane halkı.**

...**devlet.**

Ataerkillik erkeklerin çeşitli **sosyal yapılar ve uygulamalar** aracılığıyla kadınlara **hükmettiği, baskı uyguladığı** ve onları **sömürdüğü** bir sistemdir...

...**erkek şiddeti.**

...**kültürel kurumlar.**

...**cinselliğe yönelik tutumlar.**

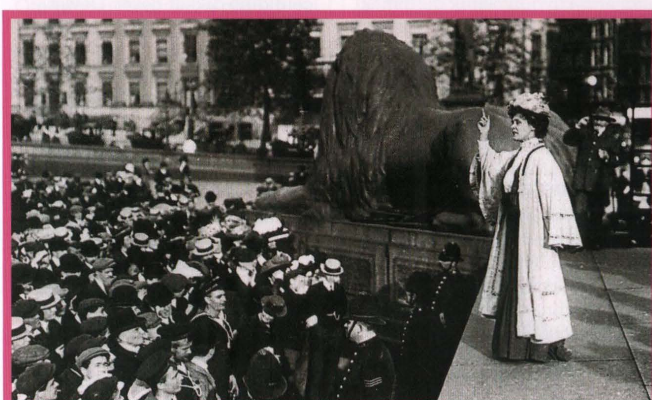
kurumlar. Walby bu altı yapıyı araştırmak için önceki feministlerin mücadelelerine ve çalışmalarına bakar.

Birinci Dalga Feminizm

Walby, Avrupa ve ABD'de 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başındaki "birinci dalga" feminizminin ataerkilliğin genel değil, özel doğasına odaklandığına dikkat çeker. Bu dönemde evli kadınlar ücretli çalışmanın dışında tutulmuştur ve ataerkil egemenlik esasen aile içinde gerçekleşmiştir. Ailede "koca veya baba konumundaki erkek doğrudan baskıcıdır ve kadınların bastırılmasından faydalanır." "Evine bağlılık" fikri bu çağda yoğunlaşmıştır. Orta sınıf kadınlar özel alanlarla sınırlandırılmıştır; oy kullanma, mülk sahibi olma veya yüksek eğitim haklarından mahrum bırakılmışlardır; koca şiddeti yasal olarak onaylanmıştır.

Birinci dalga feministler bu sorunları yasal bir seviyede ele almıştır, ama Walby kadınlar için elde ettikleri önemli hakların eşitsizliğin her türünü ortadan kaldırmayı başaramadığını savunur. Bunun nedeni aile ve ev "ataerkil üretim tarzı" olarak etkin bir biçimde işlev görmeye devam etmiştir. Evin içindeki ataerkillik Walby'nin altı ataerkil yapının ilkidir; ev kadınlarının işini (ücretsiz emeği) küçümserken, onlara sadece bu rolde değer verir (kadının "yeri" evidir).

Walby, Marksist bakış açısından ev kadınlarının üreten sınıf olduğuna, kocaların ise kadınların ücretsiz emeğinden "bireysel olarak

Emmeline Pankhurst (1858–1928) kadınların temel haklarını geliştirmek ve Britanya'da evli kadınlara oy hakkı sağlamak için çok mücadele eden militan bir birinci dalga feministtir.

> Kadınlar baskıcı yapıların pasif kurbanları değildir. Hem mevcut koşulları hem de daha genel sosyal yapıları değiştirmek için mücadele etmiştir.
> **Sylvia Walby**

ve doğrudan" faydalanan sınıf olduğuna işaret eder.

Kapitalizmde Kadınlar

20. yüzyıl itibariyle kapitalizm egemen küresel ekonomik model haline gelmiştir. Kapitalizm geliştikçe kadınlar bir zamanlar sanayileşmenin (örneğin tekstilde) onlara açtığı iş türlerini yitirmiştir. İki bakımdan dezavantajlı konuma gelmişlerdir: düşey ayrım (sadece daha düşük işlerde istihdam) ve yatay ayrım (sadece belirli çalışma alanlarına uygun olarak görülmek). Bu nedenle Walby mevcut işlerde ve istihdam seviyesinde erkeklere en büyük fırsatları sunan "ücretli çalışmadaki ataerkil ilişkilerin" ataerkilliği sürdüren altı yapıdan ikincisini teşkil ettiğini ileri sürer.

Fakat Walby 20. yüzyılda ataerkillik ve kapitalizm arasında kadınların emeğinin sömürülmesinde çatışan çıkarlara sahip olduğu için ilgi çekici bir çatışma baş gösterdiğine dikkat çeker: "Kadınlar kapitalistler için çalışırsa kocaları için çalışacak daha az zamana sahip olur."

Evdeki ve işyerindeki ataerkillik arasındaki çatışmalar genellikle Wably'nin üçüncü ataerkil yapısının müdahalesiyle çözüme kavuşturulmuştur: devlet. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında İngiliz kadınların mühimmat fabrikalarında çalışmasına ihtiyaç duyulmuştur. Sendikalar bundan hoşnut olmamış ve İngiliz hükümetini savaşın sonunda kadınların fabrikalardaki istihdamının engelleyen bir yasal düzenleme getirmeye zorlamıştır. 1942 Savaş Öncesi Uygulamaların Restorasyonu Yasasının çıkmasıyla kadınlar genel ve özel alanlarda kendi tercihlerinden bağımsız bir biçimde erkeklerin ihtiyaçlarına göre hizmet etmek durumunda bırakılmıştır.

Batı'da devlet kadınların haklarını artırmak için de müdahalelerde bulunmuştur. İngiltere'deki 1970 Eşit Ücret Yasası buna örnektir. Fakat görünürdeki kazanımların birçoğu uygulamada çok az değişikliğe yol açmıştır ve kadınlar erkeklerden daha az ücret almaya devam etmiştir. Walby, bunun devletin bir bütün olarak ataerkillik için gerekli "ataerkil ilişkiler sahası" olmasından kaynaklandığını söyler. Son 150 yılda devlet politikasında önemli değişiklikler olduğuna ama bunların çok önemli sınırlamalar içerdiğine dikkat çeker: Devlet halen kapitalist ve ırkçı olduğu kadar ataerkildir."

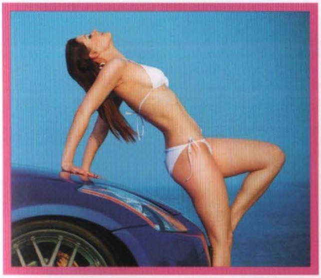
Erkek Şiddeti ve Cinsellik

Walby'nin altı yapısından dördüncüsü kadınlara karşı erkek şiddetidir. Aile içi şiddet, yakın partnerler ya da aile üyeleri arasında şiddet veya istismarı ve davranışın kontrol edilmesi veya sindirilmesini kapsar. Bu yakın ilişkiler, ataerkilliğin altı yapısının hepsinde olduğu gibi güce dayalıdır ve bir kişinin bir başkası tarafından kontrol edildiği bir dizi düzenleme aracılığıyla işler. Erkeklerin şiddeti (veya şiddet tehdidi) kadınlar üzerinde kontrol ve hâkimiyetlerini devam ettirmelerinde önemli bir rol oynar.

Yapıların beşincisi cinselliktir. Walby, toplumların heteroseksüel ilişkileri diğerleri karşısında ödüllendirdiğini ve çoğu durumda tek izin verilir seçenek olarak gördüğünü söyler. Cinsellik, erkeklerin kadınlara egemenlik kurduğu önemli bir alandır: Feminenlik hakkındaki görüşlerini kadınlara empoze ederler ve erkeklerin arzu kavramlarını merkez alan cinsel pratikler oluştururlar.

Walby, 1960'lardan 1980'lere ikinci dalga feministlerin birinci dalgadan daha geniş bir "resmi olmayan" eşitsizlikler yelpazesini gündeme aldığına işaret eder. Cinsellik, aile, işyeri ve üreme hakları gibi konuları sorgulamışlardır ama günümüzdeki bazı üçüncü dalga feministler tarafından "başladıkları işi bitirmemiş" olmakla eleştirilirler. Fakat cinsellik konusundaki baskıcı yasalar kaldırıldıktan sonra çok zor elde edilen kazanımlardan bazıları kadınlar için tuzağa dönüşmüştür. Cinsel özgürlük pornografinin yaygınlaşmasına yol açmıştır ve fahişelik, seks endüstrisi ve insan kaçakçılığında kadınların sömürü daha da artmıştır.

> Kadınlara karşı erkek şiddeti ... sosyal bir yapı oluşturacak ölçüde yaygın ve sıktır.
> **Sylvia Walby**

Otomobil sanayi, araba satmak için (ürünle çok zayıf bir bağı olmasına rağmen) kadınları cinsel obje olarak kullanmakta uzun bir tarihe sahiptir ve kadınları erkek fantezisi ve arzusunun odağı olarak konumlandırır.

Walby'nin altı yapısından sonuncusu kültürdür; spesifik olarak bir toplumun kültürel kurumlarıdır. Ataerkillik toplumda temel sosyal kurumların ve sosyalleşmenin araçlarının içine işler. Eğitim, din ve medyanın da aralarında bulunduğu bu kurum ve araçların hepsi "kadınları ataerkil bakıştan temsilini yansıtır." Örneğin dünyanın dinlerinde kadınlar en üst seviyelerden dışlanmaya devam eder ve idari bir düzey yerine "yardımseverlik" görevleriyle sınırlandırılmış görünür; bunun onlar için daha "doğal" olduğu söylenir. Kadınlar böylelikle ataerkil bir bakış açısından tanımlanır ve "olmaları gereken yerde" tutulur.

Genel Ataerkilliğe Geçiş

Özel ve genel ataerkillik kavramları, Walby'e göre güç yapılarının kadınları etkilemek için kesişme şekillerini ayırt etmekte önemlidir. Walby örneğin Afro-Karayip kökenli İngiliz kadınların genel ataerkilliği deneyimlemesinin (mesela daha yüksek ücretli işler bulmakta zorlanmasının), İngiliz Müslüman kadınların ise özel ataerkilliğin daha yüksek seviyelerini (evin dışına çıkabilmelerini veya tercih ettikleri kıyafetleri giyebilmelerini etkileyecek şekilde) deneyimlemesinin daha muhtemel olduğuna işaret eder.

Walby, *Ataerkilliğin Kuramlaştırılması* adlı kitabında geleneksel "bilgeliğin" aileyi kadınların hayatlarında halen merkezi olarak görmesine rağmen bunun artık daha az önemli hale geldiğini belirtmiştir. Fakat bu Walby'nin ileri sürdüğü gibi kadınların daha fazla çalışmasıyla ve özel ataerkillik alanlarından genel ataerkilliğin daha yüksek seviyelerine geçmesiyle sonuçlanmıştır. Batı'daki kadınlar artık baba veya koca gibi "bireysel ataerki" tarafından daha az sömürülürken, daha çok iş hayatı, devlet ve kültürel kurumlar aracılığıyla erkekler tarafından kolektif olarak sömürülür.

Walby'nin ataerkillik açıklamasının merkezinde ataerkilliği ne tamamen yapısal (kadınların kültürel kurumlarda aşağı konumlarla sınırlandırılması) ne de tamamen aracılık (tek tek erkekler ve kadınların eylemleri) olarak görmemiz gerektiği vardır. Ataerkilliği temelde yapıyla ilgili bir şey olarak görürsek kadınları pasif kurbanlar olarak görme tehlikesi ortaya çıkar. Öte yandan kadınların gönüllü eylemleri aracılığıyla ataerkilliğe hapsolduğunu düşünürsek onları "ataerkil baskıcılarla işbirliği yaptığı" sonucuna ulaşabiliriz.

Walby, *Ataerkilliğin Kuramlaştırılması* adlı kitabında hem yapıdaki değişiklikleri (örneğin kapitalist ekonomideki değişiklikleri) hem de aracılığı (feminizmin üç dalgasının yürüttüğü kampanyaları) açıklayan bir ataerkillik muhasebesi sunar. Anlamlı bir ilerleme kaydetmek için hem kadınların kendinde hem de onları çevreleyen toplum ve kültürler tarafından önemli değişikliklerin yapılması gerektiğini söyler.

Sylvia Walby

Profesör Sylvia Walby, aile içi şiddet, ataerkillik, cinsiyet ilişkileri ve küreselleşme alanlarındaki çalışmaları geniş ölçüde kabul ve takdir gören bir İngiliz sosyologdur. 1984 yılında İngiltere'de Essex Üniversitesinin sosyoloji bölümünden mezun olmuştur ve daha sonra Essex ve Reading üniversitelerinde eğitimini sürdürmüştür.

1992 yılında Avrupa Sosyoloji Birliğinin kurucu başkanı olmuştur. 2008 yılında UNESCO'nun ilk Cinsiyet Araştırmaları Kürsüsünün başına geçmiş,kurumun araştırmalarını cinsiyet eşitliğine ve kadın haklarına yoğunlaştırmıştır. Aynı yıl eşit fırsatlar ve çeşitliliğe yaptığı hizmetlerden dolayı İngiliz Kraliyeti onur nişanı almıştır. Walby, Londra Ekonomi Okulu ve Harvard Üniversitesinin dahil olduğu birçok seçkin kurumda dersler vermiştir.

Önemli eserleri

1986 *Ataerkillik İş Başında,*
1990 *Ataerkilliğin Kuramlaştırılması*
2011 *Feminizmin Geleceği*

> Ataerkillik bir alanda hâkimiyetini yitirdiğinde başka arenalarda hâkimiyetini artırır.
> **Sylvia Walby**

MODER
YAŞAM

N

1887

Ferdinand Tönnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft* adlı kitabında modern toplumunda değerlerin değişmesinden, **cemaatin yerini cemiyete bırakmasından** yakınır.

1893

Émile Durkheim, *The Division of Labour in Society* adlı kitabında dayanışmanın **uzmanlaşmış işlevlere** sahip insanların **karşılıklı bağımlılığından** geldiğini açıklar.

1903

Georg Simmel, *The Metropolis and Mental Life* adlı kitabında **artan kentleşmenin** sosyal etkileşim ve ilişkiler üzerindeki negatif etkisini inceler.

1904–05

Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı kitabında **rasyonelleşmenin insanlıktan uzaklaştırıcı etkileri** hakkında uyarır.

1908

Georg Simmel, *Sociology: Investigations on the Forms of Sociation* adlı kitabında **"The Stranger"** (Yabancı) başlıklı makalesini yayımlar.

1920'LER

Robert E. Park ve "Chicago Okulu" adı verilen sosyoloji ekolünün diğer üyeleri **kent hayatı** ve **sosyal yapılara** odaklanır.

1961

Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities* adlı kitabında kent topluluklarını korumak için **"sokakta gözler"** çağrısında bulur.

Tarih öncesinin primitif insan grupları bir yere yerleşmeye başladıkça uygarlaşmanın temelleri atılmıştır. Bu erken başlangıçlardan itibaren insanlar gittikçe daha büyük gruplarda birlikte yaşamıştır ve uygarlık köy, kasaba ve kentlerin kurulmasıyla daha da gelişmiştir. Fakat insanlık tarihinin büyük bir kısmında çoğu insan kırsal topluluklarda yaşamıştır. Geniş ölçekli kentleşme Sanayi Devrimiyle birlikte gelmiştir. Kasabalar ve kentler genişledikçe çok sayıda insan buralardaki fabrikalar ve atölyelerde çalışmak için göç etmiştir.

Kentte yaşamak, sanayileşme ve kapitalizmin gelişmesi kadar "modernite"nin bir boyutu haline gelmiştir ve Adam Ferguson'dan Ferdinand Tönnies'e kadar sosyologlar geleneksel kırsal topluluklar ve modern kentli topluluklar arasındaki önemli bir farkı tespit etmiştir. Sosyal düzendeki bu farklılaşma, farklı düşünürler tarafından çeşitli faktörlerle açıklanmıştır: Karl Marx kapitalizmi, Émile Durkheim sanayideki işbölümünü, Max Weber rasyonelleşme ve sekülerleşme faktörünü ön plana çıkarmıştır. Kentleşmenin insanların sosyal olarak etkileşim kurma şekillerini etkilediğini ve modern yaşamın temel karakteristiklerinden birinin kent hayatı olduğunu ileri süren ise Georg Simmel olmuştur.

Kentteki Toplum

Simmel yalnızca modern kentlerde ortaya çıkan yeni sosyal düzen formlarını değil, aynı zamanda geleneksel topluluk bağlarından ve aileden genellikle ayrılan daha büyük gruplarda yaşamanın birey üzerindeki etkilerini de incelemiştir. Robert E. Park'ın öncülük ettiği Chicago Okulu adı verilen sosyoloji ekolü, Simmel'in çalışmasından hareketle ayrı bir kent sosyolojisi alanının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Fakat çok geçmeden sosyologlar araştırmalarını bir kentte yaşamanın neye benzediğinden çok ne tür bir kentte yaşamak istediğimize yöneltmiştir.

Sanayileşmenin ihtiyaçlarını karşılamak için evrimleşen kent ve tüm avantajları ve dezavantajlarıyla kent hayatı, birçok sosyoloğun gözünde, insanlara empoze edilmiştir. Marksist sosyolog Henri Lefebvre, modern kent toplumunu kapitalizmin gereksinimlerinin şekillendirdiğine ama sıradan

1968

Fransız Marksist Henri Lefebvre, *Right to the City* adlı kitabında insanların sosyal alanlarını **kontrol etme** ve **dönüştürme** hakkına sahip olduğunu savunur.

1970'LER

Niklas Luhmann **sosyal sistemler** kuramını geliştirir.

1982

Sharon Zukin, *Loft Living: Culture and Capital in Urban Change* adlı kitabında **canlandırılmış** post-endüstriyel kentlerdeki **hayatı** inceler.

1993

George Ritzer, *The McDonaldization of Society* adlı kitapta toplumdaki değişiklikleri fast-food restoran zincirinin **rasyonelleştirme ve verimliliğine** benzetir.

1993

Amitai Etzioni, *The Spirit of Community: The Reinvention of American Society* adlı kitabında sosyal kaynaşmayı güçlendirmek için sivil değerlerin restorasyonunu savunur.

1995

Robert D. Putnam, *Journal of Democracy*'deki "Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermayesi" başlıklı makalesinde **sosyal sermaye** ve **topluluk ruhunu** ele alır.

1996

Amitai Etzioni, *New Communitarian Thinking* adlı kitabında **kolektif değerleri yeniden canlandıracak** bir sosyal felsefe önerir.

2004

Alan Bryman, Ritzer'in "McDonaldlaştırma" kuramının izinde modern tüketici toplumun gittikçe **"Disneyleştirildiğini"** ileri sürer.

insanların kent ortamlarının kontrolünü ele geçirebileceğine inanmıştır. Lefebvre, buna onların "sosyal alanı" adını vermiştir. Benzer biçimde (ama farklı bir siyasi bakış açısından) Jane Jacobs insanların kentsel gelişimcilerin planlarına direnmesi ve kentlerde toplulukların oluşumunu teşvik eden çevreler oluşturmasını savunmuştur.

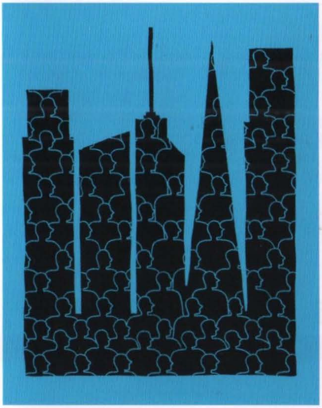
20. yüzyılın sonlarında birçok sosyolog gittikçe bireyselleşen Batı toplumunda topluluğun yok olduğu fikrini benimsemiştir. Amerikalı sosyolog Amitai Etzioni öncülüğündeki toplulukçu (komüniter) hareket, kişi dışı bir hale gelen toplumda topluluk ruhunu canlandırmanın yeni yollarını önermiştir. Robert D. Putnam da "sosyal sermaye" açıklamasında topluluk fikrini ve sosyal etkileşimin değer ve faydalarını ön plana çıkarmıştır.

Fakat kent hayatının sosyal problemlerinin çözümünün geleneksel topluluk değerlerine dönüş olduğunu herkes kabul etmemiştir. Niklas Luhmann, günümüzdeki problemin gittikçe parçalanan ve farklılaşan sosyal sistemler arasındaki iletişimle ilgili olduğuna dikkat çekmiştir. Post-endüstriyel çağda tüm yeni iletişim yöntemleriyle birlikte sosyal kaynaşma için yeni stratejiler geliştirilmelidir.

Post-endüstriyel Kentler

20. yüzyılın sonlarında üretim sanayileri başka yerlere taşındıkça veya ortadan kayboldukça kentlerin doğası değişmeye başlamıştır. Bazı kentler hayalet kasabalara dönüşürken, bazıları hizmet endüstrilerinin merkezi haline gelmiştir. İşçi sınıfının alanları seçkinleştikçe ve endüstriyel binalar arzu edilir post-modern yaşam alanları haline geldikçe, modern metropol hayatı kavramı sanayileşmeden çok zenginlikle özdeşleştirilmeye başlanmıştır.

Bu sadece kentsel yaşam alanlarının 1980'lerde Sharon Zukin'in tarif ettiği gibi dönüşüme uğramasında değil, tüm postmodern sosyal düzende kendini göstermiştir. George Ritzer, hizmet endüstrilerinin verimliliği ve rasyonalizasyonunu fast-food zinciri McDonalds'ın öncülük ettiği ticari modele benzetmiştir ve Alan Bryman, Disney tarafından yaratılan Amerikan eğlence kültürünün modern tüketimciliği nasıl etkilediğine dikkat çekmiştir. Modern kent toplumu, sanayileşme tarafından yaratıldıktan sonra post-endüstriyel ticaretin yeni gereksinimlerine göre şekillendirilmektedir.

YABANCILAR BİREY OLARAK DEĞİL BELLİ BİR TÜRÜN YABANCISI OLARAK ALGILANIR

GEORG SIMMEL (1858–1918)

KISACA

YAKLAŞIM
Metropolün Zihinsel Hayatı

ÖNEMLİ TARİHLER
19. yüzyıl Avrupa ve ABD'de büyük çapta kentleşme başlar.

1830'lardan itibaren Yeni gelişmeye başlayan sosyoloji, Sanayi Devriminin toplumda yarattığı değişiklikleri anlamanın yolunu sunmaya çalışır.

1850–1900 Ferdinand Tönnies, Émile Durkheim ve Karl Marx gibi önemli sosyal düşünürler modernleşme ve sanayileşmenin toplum üzerindeki etkisini değerlendirir.

1920'lerden itibaren Simmel'in kent hayatının etkisi konulu çalışması, ABD'de kolektif olarak Chicago Okulu olarak bilinen sosyologlar grubu tarafından, kent sosyolojisinin geliştirilmesinin önünü açar.

Avrupa ve ABD'de Sanayi Devrimine 19. yüzyıldan itibaren kentleşme eşlik etmiştir. Bu birçok insan için özgürlüğün artmasıyla sonuçlanmıştır; insanlar geleneksel sosyal yapıların kısıtlamalarından kurtulmuştur. Fakat bu gelişmelerle beraber kapitalist işverenlerin işlevsel uzmanlaşma gereksinimleri de artmıştır; insanlar ve işlerinin işlevsel bakımdan uzmanlaşması bireysel özgürlüğün önünde yeni kısıtlamalar ve kesintiler anlamına gelmiştir.

Alman sosyolog Georg Simmel, bu ezici sosyal güçlerin karşısında kent sakinlerinin özerkliği ve bireyselliği korurken yaşadığı zorluğu anlamak istemiştir. Kent ortamında yaşamanın ve çalışmanın getirdiği insan etkileşimdeki artışın insanlar arasındaki ilişkileri derinden

Kentleşme kırsal toplumda mevcut olan **sosyal etkileşim** biçimini değiştirmiştir.

→

İnsanlar **metropolde karşılaştıkları yabancılarla** ilgilenmek için yeterli donanıma sahip değildir.

↓

Bu yabancılar "tüccar"dan "yoksul"a **birçok farklı forma** bürünmüştür ve hepsi **diğerleriyle sosyal ilişkilerine göre tanımlanmıştır.**

←

Yabancılar gerçekte birey olarak değil, belli bir türün yabancısı olarak algılanır.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Thorstein Veblen 214–19 ▪ Erving Goffman 264–69 ▪ Michel Foucault 270–77

etkilediğini fark etmiştir. Bulgularını *Metropol ve Tinsel Hayat* adlı kitabında ortaya koymuştur. Pre-modern toplumda insanlar çevrelerindeki kişilere doğrudan aşinayken, modern kent ortamında bireyler çevrelerindeki kişileri büyük ölçüde tanımaz. Simmel sosyal etkinlik ve anonimlikteki artışın bilinçte bir değişikliğe yol açtığına inanmıştır.

Kentteki hayatın temposu o kadar hızlıdır ki insanlar kendilerini dış ve iç uyarıcılardan izole edecek "koruyucu bir organ" ihtiyacı duymuştur. Simmel'e göre metropol sakinleri "kalpleri yerine kafalarını kullanarak tepki verir"; işlenmiş kayıtsızlık –"usanmışlık"– şeklinde bir rasyonel bariyer oluşturur. Bilinçteki değişiklik, insanların mesafeli ve soğuk hale gelmesine de yol açar. Geleneksel ve kabul gören davranış normlarından uzaklaşmaya, metropoldeki her şeyi mali bir değiş tokuşa indirgeyen kentlerin para kültürü de eklenir.

Simmel, metropol sakininin tutumunun kent hayatına dalmış olmanın verdiği zihinsel

> Bu anonimlik aracılığıyla … her iki tarafı katı bir duygusuzluk edinir.
> **Georg Simmel**

rahatsızlıkla başa çıkmak için kullanılan bir sosyal-hayatta kalma tekniği olarak anlaşılabileceğini söyler; bu yaklaşım insanların enerjilerini, kendilerini ilgilendiren konulara odaklamalarına olanak tanır. Ayrıca uyuşmazlığa daha toleranslı ve daha tecrübeli hale gelmekle de sonuçlanır.

Metropolde Alan

Bireyler ve gruplar arasındaki yakınlık ve uzaklığın dereceleri, Simmel'in metropol yaşamı anlayışında merkezidir ve sosyal alan hakkındaki fikirler onun en çok bilinen kavramlarından birini etkilemiştir: *Sociology* adlı kitabındaki bir makalede ortaya koyduğu "yabancı"nın sosyal rolü. Geçmişte yabancılarla sadece nadiren ve geçici bir şekilde karşılaşılırken kentteki yabancılar avare değil "potansiyel gezgindir." Yabancı (örneğin bir tüccar) veya yabancı grup (Simmel'in verdiği örnekle "Avrupalı Yahudiler") toplulukla mekânsal olarak bağlantılıdır ama sosyal olarak bağlantılı değildir; hem "yakınlık" hem de "uzaklık" ile karakterize olur ve topluluğun içinde olmasına rağmen topluluğa ait değildir.

Yabancı, Simmel'in açıkladığı birçok sosyal türden biridir ve her biri başkalarıyla ilişkileri üzerinden oldukları şeye dönüşür. Bu fikir Zygmunt Bauman dâhil birçok sosyoloğu etkilemiştir. Erving Goffman'ın insanların örneğin göz temasından kaçınarak kamuda sosyal etkileşimi asgariye indirmesini ifade eden "sivil dikkatsizlik" kavramı da Simmel'in "usanmışlık" kavramından etkilenmiştir.

Georg Simmel

1858'te Berlin'de varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Georg Simmel sosyolojinin daha az tanınan kurucularından biridir. Berlin Üniversitesinde felsefe ve tarih eğitimi almış, 1881'de doktorasını tamamlamıştır. Çalışmaları başta Ferdinand Tönnies ve Max Weber olmak üzere Alman entelektüel elitinde popüler hale gelse de dışarıdan biri olarak kalmıştır ve ancak 1914 yılında Strasbourg'da profesör olabilmiştir.

İnsan fenomenini etkileşimlerin içeriğine değil davranışın temelindeki formlara odaklanarak anlayabileceğimiz inancına dayanan formal sosyoloji olarak bilinen yaklaşımı geliştirmiştir. Fakat metropoldeki hayatı incelemesi, 1920'lerde Chicago Okulu tarafından kent sosyolojisinin geliştirilmesine öncülük ederek en etkili çalışması olmuştur.

Önemli eserleri

1900 *Paranın Felsefesi*
1903 *Metropol ve Tinsel Hayat*
1908 *Sosyoloji*

KENTLERİMİZİ VE KENDİMİZİ YENİDEN İNŞA ETME ÖZGÜRLÜĞÜ

HENRİ LEFEBVRE (1901–1991)

Kentler **ifade özgürlüğünü, oyunu ve yaratıcılığı** teşvik eden yerler olmalıdır.

→ Fakat modern kentler **güçlü şirketler ve kapitalizmin** çıkarlarını yansıtacak biçimde şekillenir.

→ Yoksullar, işçi sınıfı ve diğer **marjinalleştirilmiş gruplara,** kentlerin inşasında ve sosyal alanların kullanılmasında **söz hakkı tanınmaz.**

→ Kentlerin **ezilenlerin çıkarlarına göre** yeniden inşa edilmesi gerekir.

→ **"Kent hakkı" talebi bize kentlerimizi ve kendimizi yeniden inşa etme özgürlüğü sunar.**

KISACA

YAKLAŞIM
Kent Hakkı

ÖNEMLİ TARİHLER

19. yüzyıl Avrupa ve ABD genelinde kapsamlı bir kentleşme gerçekleşir.

1848 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da Batılı kapitalist toplumdaki sınıf eşitsizliklerinin eleştirisini sunar.

1903 Alman sosyolog Georg Simmel, *The Metropolis and Mental Life* adlı kitabını yayımlar.

1980'lerden itibaren İngiliz sosyolog David Harvey ve İspanyol kuramcı Manuel Castells'e göre kentler kapitalizmin çıkarlarına hizmet eder ve orada yaşayanların etkileşimini etkiler.

1990'lardan itibaren Lefebvre'nin "kent hakkı" kavramı ABD, Fransa, Brezilya ve Filipinler gibi dünyanın birçok yerindeki toplumsal hareketleri etkiler.

Kentin kirli, nahoş ve tehditkâr bir beton ormanıymış gibi görünmesi gerekmez. Ömrünün büyük bir kısmını kent toplumunu araştırmaya adayan Fransız sosyolog ve filozof Henri Lefebvre'ye göre iktidar ilişkilerinin, çeşitli kimliklerin ve varoluş tarzlarının heyecan verici ve karmaşık bileşkesidir.

1960'lar ve 1970'lerde yazan Lefebvre'ye göre, kentin en büyüleyici yönlerinden biri sadece içindeki

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Peter Townsend 74 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ Jane Jacobs 108–09 ▪ Amitai Etizoni 112–19 ▪ Sharon Zukin 128–31 ▪ Saskia Sassen 164–65

Kişi dışı büyük alışveriş merkezleri, tüketici kapitalizminin çıkarlarına hizmet eder. Bu tür yapıların inşası çoğu zaman o bölgedeki işçi sınıfından sakinlerin yerinden olmasına yol açar.

insanlardan ibaret olmayıp toplumu hem yansıtan hem de yaratan bir çevre olmasıdır. Lefebvre tahliline Marksist bir perspektif uygulayarak kent alanlarının devlet tarafından şekillendirildiğini, güçlü şirketler ve kapitalizmin çıkarlarına hizmet ettiğini de söyler. Kentin parçaları onun yapısındaki sınıf ilişkilerini yansıtır; bazı alanların refah içinde olması elitlerin gücünü ve zenginliğini gösterirken, kent içinde harap alanların ve merkezin dışında gettoların bulunması yoksullar, işçi sınıfı ve diğer dışlanmış grupların yerinden edilip marjinalleştirilmesine işaret eder.

Genel ve Özel

Kapitalizme hizmet etmek için inşa edilen alışveriş merkezleri ve ofis kompleksleri gibi özel alanlar birçok modern kente egemen olmuştur. Genel alanların kaybolması, insanların diğerleriyle eşit şartlarda bir araya gelebileceği arenaları ciddi şekilde kısıtlamıştır. Böylece insanların kişisel özgürlükleri zayıflatılmış ve sosyal, psikolojik ihtiyaçlarını karşılamalarının önü tıkanmıştır. Bu durum suç, depresyon, evsizlik, sosyal tecrit ve yoksulluk gibi ciddi toplumsal problemlere yol açabilir.

Kent alanlarına sahip olanlar ve bunların kontrolünü elinde bulunduranlar ciddi bir güce sahiptir. Lefebvre'ye göre bunlar mimarlar, planlamacılar, "ticaret burjuvazisi, entelektüeller ve siyasetçilerdir." Fakat Lefebvre kent çevresinin doğasına ilişkin kararlar –kentte nelerin olacağı, sosyal alanların nasıl inşa edilip kullanılacağı– herkese açık olmalıdır. Sıradan insanlar kendi ihtiyaçları ve çıkarlarını yansıtan bir alanın yaratılmasına katkıda bulunmalıdır. Önemli toplumsal sorunlar yalnızca bu "kent hakkı" talebi dile getirilerek çözüme kavuşturulabilir. Lefebvre'nin vizyonu, insanların oynayabileceği, yaratıcı ve sanatsal ihtiyaçlarını keşfedebileceği ve kendini var etmenin bir yolunu bulabileceği hayat dolu, insanların özgürlük ve yaratıcılığının canlı ifadeleri olan kentlerdir. Kent sokakları bu tür bir varoluşu teşvik etmek için tasarlanmalıdır. İşlenmemiş, heyecan verici ve yabani olabilirler, ama tam da bu yüzden insanlara canlı olduklarını hatırlatacaklardır.

Lefebvre'nin kent hakkı talebi, sadece bir dizi reform değildir; daha geniş toplumda değilse bile kentin içindeki sosyal ilişkilerde toptan bir dönüşümdür. Özü itibariyle kontrolün elitlerin elinden alınıp kitlelere sunulmasını öngören bir radikal demokrasi önerisidir. Lefebvre'ye göre, bunu yalnızca "devrimci inisiyatife sahip" gruplar ve sınıf kesimleri başarabilir.

Henri Lefebvre

Marksist sosyolog ve filozof Henri Lefebvre, 1901 yılında Fransa'nın Hagetmau kentinde dünyaya gelmiştir. Paris'te Sorbonne'dan felsefe eğitimi almış ve 1920'de mezun olmuştur. 1928'de Fransız Komünist Partisine katılmış ve Fransa'daki en etkili Marksist entelektüellerden biri haline gelmiştir. Fakat daha sonra Komünist Partiden ihraç edilmiş ve partiyi en ateşli biçimde eleştirenlerden biri olmuştur. 1961'de Strasbourg Üniversitesinde profesör olarak atanmış ve 1965'te Nanterre'e taşınmıştır. Lefebvre çok çeşitli konuları ele alan üretken bir yazardır. Çalışmaları egemen kapitalist otoritelere meydan okumuştur ve bu nedenle de her zaman hoş karşılanmamıştır; ama coğrafya, felsefe, sosyoloji, siyasetbilimi ve mimari gibi birçok alanda etkili olmuştur.

Önemli eserleri

1968 *Şehir Hakkı*
1970 *Kentsel Devrim*
1974 *Mekânın Üretimi*

SOKAKTA GÖZLER OLMALIDIR

JANE JACOBS (1916–2006)

KISACA

YAKLAŞIM
Kent Topluluğu

ÖNEMLİ TARİHLER

1887 Ferdinand Tönnies'in *Gemeinschaft und Gesellschaft* adlı kitabı kent toplumunda topluluk bağlarına duygulan sosyolojik ilgiyi canlandırır.

1950'lerden itibaren Batı kentlerindeki yoksul mahalleler, kent planlamacılarının baskı dalgalarına maruz kalır.

2000 Amerikalı sosyolog Robert D. Putnam, *Bowling Alone* adlı kitabında topluluğun 1960'lardan itibaren zayıfladığını ileri sürer.

2002 Amerikalı sosyolog ve ekonomist Richard Florida, *The Rise of The Creative Class* adlı kitabında yaratıcılık kuramlarının üzerindeki bir etki olarak Jacobs'tan söz eder.

2013 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan kentlerinde gözetleme kameralarının artan kullanımı, Boston Maratonu bombalı saldırısının zanlılarının teşhis edilmesiyle sonuçlanır.

İyi bir kent sokağında binaların cephesi dışa doğrudur...

↓

... ve **konut ve iş mülkleri** bir arada bulunur.

↓

Kaldırımlarda **sürekli insan trafiğine** ihtiyaç vardır.

↓

Bu **topluluğu ve güvenliği** artırır...

↓

... ve insanların izleyip keyif alabileceği bir **aktivite yaratır.**

↓

Sokakta gözler olmalıdır.

Jane Jacobs çalışma hayatını kendine özgü bir kent vizyonunu savunarak geçirmiştir; özellikle başarılı bir kent topluluğunu oluşturan şeye odaklanmıştır. Jacobs'ın görüşleri 30 yılı aşkın bir süre yaşadığı New York, West Greenwich Village semtindeki kent hayatı gözlemlerini temel almıştır.

Jacobs, kent planlamacısı ve mimar rakibi Howard Moses'ın öncülüğünde 1960'larda New York'ta kent hayatında gerçekleşen büyük ölçekli değişikliklere karşı çıkmıştır; kentsel dönüşüm projeleri ve yüksek katlı binaların inşası bu değişiklikler arasındadır. Jacobs'ın vizyonunun merkezinde kent hayatının hareketli ve zengin olması gerektiği fikri vardır. Jacobs insanların yoğun ve heyecan verici kent ortamlarında etkileşim kurabilmesini ister. Düzen yerine kaosu, araba kullanmak yerine yürümeyi ve tekdüzelik yerine çeşitliliği tercih eder.

Jacobs'a göre kent toplulukları kendi kendilerine büyüyüp değişmesine olanak tanınması, sözde uzmanlar ve teknokratların görkemli planlarına maruz bırakılmaması gereken organik varlıklardır, karmaşık ve bütünleşmiş ekosis-

Ayrıca bkz.: Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ Henri Lefebvre 106–07 ▪ Robert D. Putnam 124–25 ▪ Sharon Zukin 128–31 ▪ Saskia Sassen 164–65

Apartmanlar, dükkânlar ve kalabalık kaldırımlarıyla bu canlı New York sokağı, Jane Jacobs'ın bir kent sokağının neye benzemesi gerektiğine ilişkin vizyonunun bir örneğini sunar.

temlerdir. Bir kentin nasıl olması – ve nasıl evrimleşmesi– gerektiği hakkında en iyi kararı yerel sakinleri verir. Jacobs'a göre kent toplulukları kentin nasıl işlediğini anlamak için en iyi konumdadır çünkü kent hayatını onların çeşitli etkileşimleri oluşturur ve sürdürür.

Kaldırım Balesi

Jacobs, bir kentin inşa biçiminin kent topluluğunun hayatında önemli rol oynadığını belirtir. En önemlisi kaldırımlardır. İnsanların yaşadığı sokaklar birbiriyle kesişen kaldırımlarla örülü olmalıdır; bu kaldırımlar onların buluşmalarını, karşılaşmalarını, sohbet etmelerini ve birbirlerini tanımalarını sağlar. Jacobs bireylerin komşularını ve semtlerini tanımasını kolaylaştıran bu karmaşık ama nihayetinde zenginleştirici karşılaşmaları "kaldırım balesi" olarak nitelendirir.

Alanın çeşitliliği ve karma kullanımı, Jacobs'a göre bu kent formunun temel unsurlarıdır. Bir kentin iş, ticaret ve mesken yerleri birbirinden ayrı değil yan yana olmalıdır. Bu insanların daha da çok bütünleşmesine imkân tanır. Eski ve yeni binaların da çeşitliliği korunmalıdır; binaların nasıl kullanılacağını ve yeniden değerlendirileceğini insanların etkileşimleri belirlemelidir.

Nihayetinde kent topluluklar yeterince insanın yaşadığı, çalıştığı ve etkileşim kurduğu yerlerde daha iyi gelişir. Bu tür yoğun ama aşırı kalabalık olmayan alanlar, Jacobs'ın gözünde yaratıcılık ve hareketin motorlarıdır. Bunlar aynı zamanda güvenli yerlerdir çünkü daha yoğun olmaları "sokakta daha fazla gözün" bulunduğu anlamına gelir: Dükkân sahipleri ve semt sakinleri çevrelerini tanır ve doğal bir gözetim sağlar.

Jane Jacobs

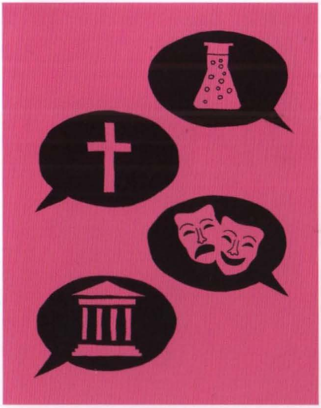
Jane Jacobs tutkulu bir yazar ve kent plancısıdır. ABD'de Pensylvania, Scranton'dan 1935'te New York'a taşınmıştır. Greenwich Village bölgesini gördükten sonra Brooklyn'den oraya taşınmıştır ve kent topluluklarına ilgisi başlamıştır. 1944'de evlenmiş ve Hudson Caddesinde bir eve taşınmıştır.

Bu dönemde Jacobs *Architectural Forum* dergisinde yazar olarak çalışmış ve tepeden inme kent yenileme planlarını eleştirmeye başlamıştır. Hayatı boyunca topluluk tabanlı bir kent vizyonunu savunan bir aktivist ve kampanyacı olmuştur.

2007 yılında Rockefeller Vakfı, New York City'de onun prensiplerine uygun hareket eden kent planlamacılarını ödüllendirmek için her yıl Jane Jacobs ödülleri dağıtmaya başlamıştır.

Önemli eserleri

1961 *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*
1969 *Şehirlerin Ekonomisi*
1984 *Şehirler ve Ulusların Zenginliği*

YALNIZCA İLETİŞİMİN KENDİSİ İLETİŞİM KURABİLİR

NIKLAS LUHMANN (1927–1998)

KISACA

YAKLAŞIM
İletişim Sistemleri

ÖNEMLİ TARİHLER

1937 Amerikalı sosyolog Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* adlı kitabında sistemler kuramını tartışır.

1953 Avusturyalı filozof Ludwig Wittgenstein'ın oyun dilleri anlayışı ölümünden sonra yayımlanır ve Luhmann'ın iletişim konusundaki fikirlerini etkiler.

1969 İngiliz matematikçi George Spencer-Brown, *Laws of Form* adlı kitabında Luhmann'ın yapısal farklılaşma hakkındaki fikirlerini destekler.

1987 Alman sosyolog Jürgen Habermas, sistemler kuramı hakkında Luhmann'la önemli bir tartışmaya girer.

2009 Yunan aydın Andreas Mihalopoulos, ceza adaleti ve hukuk sistemleri tahlilinde Luhmann'ın fikirlerini uygular.

Modern toplum ekonomi, hukuk, eğitim, politika gibi **ayrı sosyal sistemler** içerir.

→ Bu **sistemler dünyaya anlam verir** ama insanlardan değil **iletişimlerden** oluşur.

→ **Her sistem** etkinlikleri ve problemleri kendine özgü bir biçimde işlediği için yardım olmaksızın **başka sistemlere bağlanamaz.**

→ **Yapısal eşleşmeler,** farklı iletişim sistemleri arasında **kısıtlı iletişimlere** imkân tanır.

Alman sosyolog Niklas Luhmann'a göre modernitenin tanımlayıcı özelliği, ileri kapitalist toplumun ekonomi, eğitim, bilim, hukuk, siyaset, din gibi alanlarda ayrı sosyal sistemlere farklılaşmasıdır. Luhmann, "toplum" teriminin diğer tüm sistemleri kapsayan sisteme işaret ettiğini ileri sürer: Toplum sistemlerin sistemidir.

Luhmann bireylerin sosyal olarak anlamsız olduğunu savunur. Toplumun temel öğesi insan değil "iletişim"dir. Luhmann bu terimi bir sistemde sözlü ve sözsüz etkinlikler ile etkileşimlerden doğan "bilgi, ifade ve anlayışın sentezi" olarak tanımlar. Tıpkı bir bitkinin döngüsel, biyolojik üreme sürecinde kendi hücrelerini

Ayrıca bkz.: Max Weber 38–45 ▪ Jürgen Habermas 286–87 ▪ Talcott Parsons 300–01 ▪ Herbert Spencer 334 ▪ Alfred Schütz 335

üretmesi gibi sosyal bir sistemin de benzer bir biçimde kendi kendini sürdürdüğünü ve bağlantısallığa sahip bir faaliyetten kaynaklandığını –"iletişimden iletişim geliştiği zaman" ortaya çıktığını– iddia eder. İletişimi bir kimyasalın yapısal eşdeğerine benzetir.

Yapısal Eşleşmeler

Luhmann, bir sistemi tanımlamak için George Spencer-Brown'ın matematiksel form yasalarını kullanır. Bir şeyin farktan doğduğunu ileri süren bu teoriye göre bir sistem kendi çevresinden "farkıdır." Luhmann'a göre bir sistemin çevresini başka sistemler teşkil eder. Örneğin bir aile sisteminin çevresi diğer aileleri, siyasi sistemi, tıp sistemini vs kapsar. Önemli bir biçimde, her bireysel sistem sadece kendine özgü olayları –etkinlikleri ve iletişim yolları– anlamlandırabilir; diğer sistemlerde (ve daha geniş toplumda) gerçekleşen şeylere görece kayıtsızdır. Örneğin ekonomik sistem işlevsel olarak kendi çıkarlarını gözetir; ekonomik etkinlikler ve işlemlerin kârlılığı üzerinde etkili olmadıkça ahlaki sorunlara ilgi duymaz; öte yandan ahlaki kaygılar mesela din sisteminde büyük önem taşır.

Luhmann, sistemlerin bütünleşmemesini ileri kapitalist toplumlarda ortaya çıkan önemli problemlerden biri olarak tanımlar. "Yapısal eşleşmeler" adını verdiği belirli formlar ve kurumların bir sistemin ürettiği iletişimleri başka bir sistemin anlayabileceği terimlere çevirerek ayrı sistemlerin birbirine bağlanmasına katkıda bulunabileceğini savunur. Hukuk ve siyaset sistemlerini eşleştiren bir anayasa veya eğitim sistemini ekonomi ve başka sistemlerle eşleştiren bir üniversite örnek olarak verilebilir. "Yapısal eşleşme" bilinçli sistemler olarak insanlar ve iletişimler olarak sosyal sistemler arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek bir kavramdır.

Aşırı karmaşık olmasına rağmen Luhmann'ın kuramı dünya çapında sosyal sistemlerin analitik bir aracı olarak kullanılır.

Sanatçılar BP'nin Londra'daki Tate Britain Sanat Galerisine sponsor olmasını protesto ediyor. Protestocuların kurumsal girişimci sisteminin sanat dünyasıyla uyumlu olmadığı inancını yansıtmaktadır.

Luhmann'ı eleştirenler, kuramın akademik tetkiki geçtiğini ama işlevsel olarak iletişimin insan etkinliği olmaksızın nasıl gerçekleşebileceğini gösterme noktasında başarısız olduğunu söyler.

> İnsanlar iletişim kuramaz; beyinleri bile iletişim kuramaz; hatta bilinçli zihinleri bile iletişim kuramaz.
> **Niklas Luhmann**

Niklas Luhmann

Niklas Luhmann 1946'dan 1949'a kadar Almanya'daki Freiburg Üniversitesinde hukuk eğitimi almış ve 1956'da kamu personeli olmuştur. 1960'tan 1961'e kadar araştırma iznini ABD'deki Harvard Üniversitesinde değerlendirmiş, burada sosyoloji ve idari bilimler alanında eğitim görmüş ve Talcott Parsons'tan dersler almıştır.

Luhmann, 1966'da Münster Üniversitesinde sosyoloji doktorasını tamamlamıştır. 1968'de Bielefeld Üniversitesinde profesör olmuş ve orada kalmıştır. Luhmann çeşitli onursal dereceler almıştır ve 1988'de Stuttgart kenti tarafından önde gelen düşünürlere sunulan prestijli Hegel Ödülüne layık görülmüştür. Yaklaşık 377 yayınıyla üretken bir yazardır.

Önemli eserleri

1972 *Bir Sosyolojik Hukuk Kuramı*
1984 *Social Systems*
1997 *Toplum Teorisi* (2 cilt)

TOPLUM NEYİN İYİ OLDUĞUNU SÖYLEMELİDİR

AMITAI ETZIONI (1929–)

KISACA

YAKLAŞIM
Toplulukçuluk

ÖNEMLİ TARİHLER

1887 Ferdinand Tönnies'in *Gemeinschaft und Gesellschaft (Topluluk ve Toplum)* kitabı topluluğun değerini yüceltir.

1947 Alman düşünür Martin Buber'in *Paths to Utopia* adlı kitabı modern toplulukçuluk hareketini haber verir.

1993 Partizan olmayan, uluslar ötesi ve kâr amacı gütmeyen bir koalisyon olan Toplulukçu Ağ kurulur.

1999 Amerikalı aydın ve cumhuriyetçi toplulukçu Stephen Goldsmith, eski başkan George W. Bush'un sosyal politika danışman ekibine katılır.

2005 İngiliz sosyolog Colin Gray, *"Kuramın Kumdan Kaleleri"* başlıklı makalesini yayımlayarak Etzioni'nin çalışmasının fazlaca ütopyacı olduğunu ileri sürer.

İkinci Dünya Savaşından 1970'lerin başına kadar ABD hızlı bir ekonomik büyüme yaşamıştır. Bu refahı artırmış ve vatandaşların büyük çoğunluğu için yukarı yönde bir sosyal hareketlilik sağlamıştır. Ülkenin sosyal ve siyasi manzarası da sivil haklar hareketi, Vietnam Savaşına karşı örgütlü muhalefet, cinsel devrim ve feminizmin ön plana çıkmasıyla değişmiştir.

1973 yılında petrol krizi ve borsadaki çöküş Amerikan ekonomisini ani bir düşüşe sürüklemiştir ve sosyolog Amitai Etzioni'ye göre Amerikan kültürünün dayandığı geleneksel değerlerin temeli sarsılmaya başlamıştır.

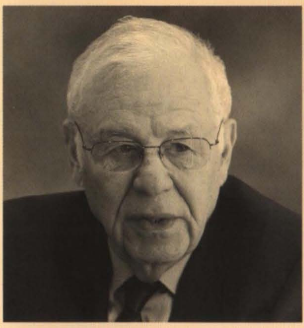
Bu kültürel ve ahlaki krize, bireycilik ideolojisinin ve liberal ekonomi politikasının –serbest piyasa ekonomisinin asgari düzeyde devlet müdahalesiyle işlemesine olanak tanınmasının– eşzamanlı yükselişine yanıt olarak toplulukçuluğun sosyal felsefesi ortaya çıkmıştır. Etzioni'nin sözleri toplulukçuluk şunları amaçlamıştır: "... insanların yalnızca yetkilerine odaklanmakla kalmayıp sorumluluklarına uygun

> Duyarlı bir topluluk, ahlaki ölçütleri tüm üyelerinin temel insani ihtiyaçlarını karşılayan bir topluluktur.
> **Amitai Etzioni**

yaşamasını sağlamak için sivil erdemleri restore etmek, toplumun ahlaki temellerini desteklemek." Etzioni'nin toplulukçuluğunun temel ilkesi, toplumun üyelerinin ortak konsensüsü ve topluluklarda, kurumlarda vücut bulan prensipler aracılığıyla neyin iyi olduğunu söylemesinin gerekli olduğudur.

Etzioni'ye göre sosyologların sosyal hayat hakkında düşünmesi ve kafa yorması yeterli değildir; toplumu iyi yönde *değiştirme* çabasına aktif olarak katılmaları gerekir. 1990'ların başından itibaren sosyolog Robert D. Putnam, Richard Sennett ve Daniel Bell de

Amitai Etzioni

1929'da Almanya'da doğmuş ve yedi yaşındayken ailesiyle birlikte Filistin'e yerleşmiştir. 1946'da eğitimini yarıda bırakarak Palmach'a katılmış ve İsrail'in kurulması için mücadele etmiştir. Yaklaşık beş yıl sonra Yahudi varoluşçu filozof Martin Buber'in çalıştığı bir kurumda öğrenci olmuştur. Buber'in "Ben ve Sen" ilişkisine odaklanması, Etzioni'nin toplulukçu yaşama yaklaşımında kendini gösterir.

Etzioni 1951'de Kudüs İbrani Üniversitesine kaydolup lisans ve yüksek lisansını tamamlamıştır. 1958 yılında Berkeley'deki California Üniversitesinde sosyoloji doktorasını tamamlamıştır. İlk olarak New York'taki Columbia Üniversitesinde görev yapmaya başlamış ve bu görevini 20 yıl sürdürmüştür. 1980 yılında George Washington Üniversitesinde profesör olmuş ve Toplulukçu Politika Araştırmaları Enstitüsünün yöneticisi olarak hizmet vermiştir.

Önemli eserleri

1993 *Topluluğun Ruhu: Amerikan Toplumunun Yeniden İcat Edilmesi*

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Richard Sennett 84–87 ▪ Jane Jacobs 108–09 ▪ Robert D. Putnam 124–25 ▪ Anthony Giddens 148–9 ▪ Daniel Bell 224–25 ▪ Robert N. Bellah 336

Etzioni'nin toplulukçuluğu çeşitli **çekirdek sosyal değerler** üzerine kuruludur.

Güçlü **bireysel haklar** güçlü **sosyal sorumluluklar** getirir.

Okulların gençlere doktrin aşılamaksızın **gerekli ahlaki eğitimi** sunması gerekir.

Aileler topluluğun en kıymetli formudur ve daha **eşitlikçi çizgilerde yeniden modellenmelidir.**

Toplum neyin iyi olduğunu söylemelidir.

dâhil birçok Amerikalı sosyal düşünür, kendini bilen biçimde toplulukçu idealleri üniversite kampüsünden daha geniş topluma yaymaya çalışmıştır..

Sorumluluklar ve Haklar

Etzioni'nin ideallerinin kökleri, sosyal bağların iki türü olarak *Gemeinschaft* (toplum) ve *Gesellschaft* (topluluk) ayrımını yapan Alman sosyolog Ferdinand Tönnies gibi kuramcıların çalışmasına dayanır. *Gemeinschaft* (toplum) komünal toplumu yaratan kişisel ilişkilere ve yüz yüze etkileşimlere işaret ederken, *Gesellschaft* (topluluk) rasyonel çıkarlar, bürokrasi ve formal inançlar tarafından yaratılan bağlara işaret eder.

Tönnies, modern toplumda *Gesellschaft*'ın tanımlayıcı ilkelerinin komünal yaşamın geleneksel formlarında *(Gemeinschaft)* bulunan yüksek seviyedeki dayanışmayla karşılaştırıldığında insan ilişkilerinin gelişiminde geriye dönük bir adımı temsil ettiğini savunmuştur. Etzioni, Tönnies'in

Sanayileşme öncesi toplumlardaki hayat büyük ölçüde komünal yaşama odaklanmıştır (buradaki resimdeki Avrupa köyü gibi) ama Etzioni bunun çoğu zaman bireyin pahasına gerçekleştiğini söyler.

toplulukçu düşüncesini geliştirmişse de onun birey karşısında komünal yaşama çok fazla vurgu yaptığına inanmıştır. Tönnies'in çağdaşı Émile Durkheim ise modernitenin sosyal dayanışmayı tehdit edebileceğinden korkmuştur; Durkheim'a göre bireyler tutkuları ve ihtiyaçları grupla uyumlu sosyal varlıklar olmalıdır.

Etzioni, *Gemeinschaft* topluluklarının da dezavantajlara sahip olduğunu söyler; çoğu zaman baskıcı ve otoriter olabilir , bireysel gelişme ve ilerlemeyi engelleyebilirler. Etzioni'nin güncellenmiş toplulukçuluk anlayışı, birey ve toplum, topluluk ve özerklilik ile haklar ve sorumluluklar arasında optimum dengeye ulaşmak için tasarlanır.

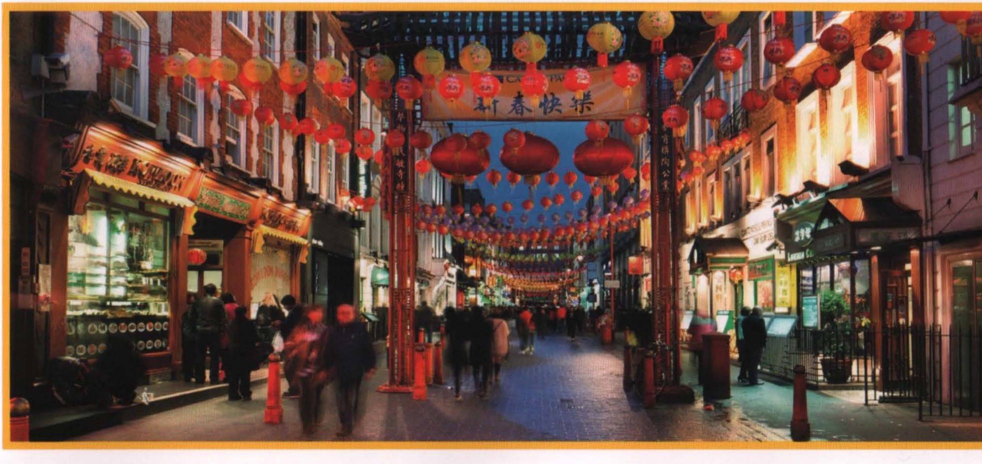
Etzioni, bireysel haklar ve topluluk sorumlulukları arasında denge sağlamanın şart olduğunu çünkü bunların birbiri olmaksızın var olamayacağını ileri sürer. Dahası günümüzde Amerikalıların bireyin ve topluluğunun geleceğinin nasıl birbirine bağlı olduğunu gözden kaçırdığını iddia eder. Amerikalılar güçlü bir hak anlayışına sahiptir; topluluğun onlara hizmetler sunmasını ve bireysel haklara saygı gösterip korumasını beklerler. Fakat hem yerel hem de ulusal topluluk karşısındaki ahlaki sorumluluk hisleri zayıftır. Örneğin birçok genç Amerikalı suç işledikleri takdirde aynı özelliklere sahip kişilerden oluşan bir jüri tarafından yargılanmayı devredilemez hakkı olarak görürken, çok küçük bir azınlık jüri hizmetini yerine getirmeye isteklidir.

> Şu anda karşı karşıya olduğumuz tehlike, topluluk fazlalığı değil ahlaki anarşidir.
> **Amitai Etzioni**

Etzioni'ye göre Amerikan toplumunun genelinde aşırı bireyselcilik "sosyal sermayede" önemli düşüşe yol açmıştır. Karşılıklılık, güven ve sorumluluk hissinin ortak değerlerini temel alan ilişkiler gerilediği için ABD'nin toplulukçuluğun ahlaki ilkelerini benimsemesi her zamankinden daha fazla gerekli hale gelmiştir.

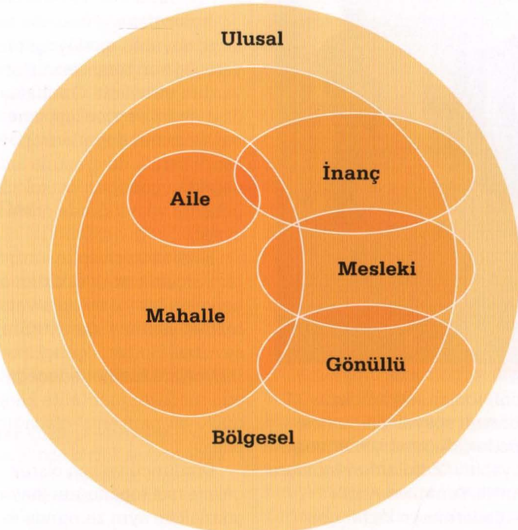
Topluluk Nedir?

Etzioni'ye göre topluluklar "paylaşılan anlamları ve her şeyden önce paylaşılan değerleri taşıyan" sosyal ilişki ağlarıdır. Bir topluluğun görüşleri dış bir grup veya iç azınlık tarafından empoze edilemez; bunların "herkese açık ve üyeliğe tamamen duyarlı bir diyalog içinde topluluğun üyeleri tarafından üretilmesi" gerekir. Etzioni'nin topluluğu içsel olarak demokratiktir ve her topluluk "daha kapsayıcı bir topluluğun" içine

Batı kentlerindeki Çin mahalleleri, Etzioni'nin topluluk yaşamının örneğini sunar. Bu kültürün yabancı toprakta yeniden yaratılması, sakinlerinin ortak normlar ve değerlere sahip olmasıyla mümkün hale gelir.

Toplumun temel yapı taşları, Etzioni'ye göre bireyler değil topluluklardır ve toplum birden çok kesişen topluluktan oluşur. Bu nedenle insanlar karakteristik olarak birbiriyle kesişen birçok farklı topluluğun üyesidir.

yuvalanır. Bu topluluk tanımı, aileler ve okullar gibi mikro oluşumlardan etnik gruplar, dinler veya ulus-devletler gibi makro oluşumlara kadar her türlü sosyal organizasyona uygulanabilir.

Toplulukların coğrafi olarak yoğunlaşmasına gerek yoktur; örneğin New York'taki Yahudi cemaati kente dağılmış olsa da sinagoglar ve inanca dayalı okullar gibi çekirdek kurumlar aracılığıyla güçlü bir ahlaki dayanışma hissini yaşatır. Etzioni internet tabanlı çevrimiçi toplulukları bile üyelerinin aynı değerlere bağlı olması ve bunları paylaşması koşuluyla meşru topluluk formları olarak kabul eder. Buna karşın köyler gibi genelde topluluk olarak düşünülen bazı yapılar, köyü oluşturan insanlar ortak normlar ve değerlere açık bir bağlılık sergilemiyorsa Etzoni'nin ölçütünü karşılamaz.

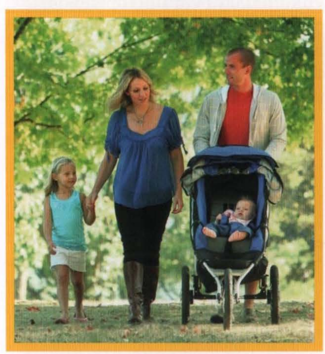
Topluluklar her zaman erdemli olmaz; bazıları katı ve kısıtlayıcı olabilir ya da etik olmaktan çok uzak değerleri temel alabilir. Etzioni, Güney Afrika'da linçin desteklendiği ve üyelerinin linçe iştirak ettiği bir Afrika köyünü buna örnek olarak verir.

Komünal Toplum

Etzioni sadece entelektüel seviyede çalışmak yerine toplulukçu bir toplumun nasıl uygulanıp organize edilmesi gerektiğinin dört boyutunu ortaya koyar. Bunu toplulukçu toplumun temel yönlerini ve bunların her birinin toplumun geneliyle ilişkili olarak üstlendiği işlevi tanımlayarak yapar.

İlk boyut, Etzioni'nin "ahlaki ses" adını verdiğini şeydir. Bu, topluluk üyelerini bağlayan kişiler arası ve ahlaki davranışın dayandığı kolektif olarak kabul edilmiş ortak norm ve değer kümesidir. Özellikle genel meselelerde devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutulması durumunda hiçbir toplum sağlam bir ahlak düzeni olmaksızın gelişemez. Bir ahlaki sesin tanımlanması ve yerleştirilmesi, topluluğun üyelerinin davranışını düzenlemek için bireysel vicdana veya emniyet teşkilatlarına bel bağlamayı gereksiz kılar. Topluluklar alkol istismarı ve sürat yapmaktan uzak durmak gibi belirli davranışlara değer verdiğinde, anti-sosyal davranışlar önlenir ve etkin bir biçimde dizginlenir.

İkinci boyut "toplulukçu aile"dir. Bu dünyaya bir çocuk getirmek, ebeveynleri sadece çocuğa karşı değil aynı zamanda aileyi topluma karşı yükümlülük altına sokar. Çocuklar kötü yetiştirildiğinde bunun sonuçlarıyla genellikle sadece aile değil tüm toplum yüzleşmek durumunda kalır. Bu

İki ebeveynli aileler, Etzioni'ye göre çocuk yetiştirme görevini yerine getirmekte tek ebeveynli ailelere göre çok daha iyi donanımlıdır çünkü bu "emek yoğun, zahmetli bir görevdir."

Okuldan ayrılanlar, Etzioni'ye göre askere alınmalıdır (2011'de Almanya'da bu kışlalarda olduğu gibi) çünkü öz-disiplin getirir ve karakteri ve topluluk ruhunu inşa eder.

nedenle çocukların doğurulması ve yetiştirilmesi Etzioni'ye göre toplulukçu bir eylem olarak görülmelidir. Etzioni ebeveynlerin çocuklarını yeteneklerine göre en iyi şekilde yetiştirmek için topluluğa karşı ahlaki bir sorumluluğa sahip olduğunu ileri sürer. Toplulukların da onlara bu çabalarında yardım etme yükümlülüğü vardır. Topluluklar çocuklarıyla zaman geçirmek için işlerine ara veren ebeveynleri damgalamak yerine desteklemek ve teşvik etmek zorundadır.

> Başta karakter oluşumu olmak üzere eğitim, ailenin esas görevidir.
> **Amitai Etzioni**

Etzioni, toplanan kanıtların ailenin önemli sosyal rolünü destekler yönde olduğunu söyler ve şu gözlemi yapar: "Zululardan İnüitlere kadar, Antik Yunan ve Antik Çin'den moderniteye kadar çok çeşitli insan toplumlarında iki ebeveynli ailelere sahip olmayan hiçbir toplumun bulunmaması tesadüf değildir." Bu tür bir yapının ve destekleyici ebeveynlik düzenlemelerinin tekrarlanmasının, yeni kariyer modelleri, boşanma, tek ebeveyn tarafından yetiştirilme ve artan bireyselcilik gibi gelişmelerin yol açtığı "ebeveynlik eksikliğinin giderilmesinde" önemli olduğunu savunur. Bunun bir parçası olarak toplumun küçük çocukların kreşlere gönderilmesine sınırlar koyması gerektiğini ifade eder.

Etzioni's üçüncü prensibi, "toplulukçu okulun" işlevlerini ortaya koyar. Okullar öğrencilere yetenek ve bilgi aktarmanın çok ötesine geçmelidir. Ebeveynlerin başlattığı karakter oluşumu görevini temel almalıdır. İstikrarlı bir benlik ve amaçlılık duygusunun ve dürtüleri kontrol edebilme ve anlık doyumu erteleyebilme yeteneğinin temellerinin atılmasına yardım etmelidir. Özellikle disiplin, öz-disiplin ve içselleştirme – başkalarının değerlerinin kişinin kendi benlik duygusuna katılması– değerleri çocuğun psikolojik gelişimi ve iyiliğinde önemli rol oynar.

Etzioni öz-disiplin vurgusunun bir parçası olarak okuldan ayrılan herkesin bir yıl zorunlu vatani hizmet yapması gerektiğini savunur. Bunun, "gençlik ortak ihtiyaçlara hizmet edeceği için ego-merkezli mantalite karşısında güçlü bir panzehir" olacağını iddia eder.

Dördüncü ve son olarak, Etzioni geleneksel topluluğun kaybına karşı çıkmak ve aynı zamanda da yeni toplulukların inşa edilmesine zemin hazırlamak için çeşitli tedbirler önerir. Bunlar, Amerikalı sosyolog Robert N. Bellah'ın "kalbin alışkanlıkları" adını verdiği şeylerin değiştirilmesini içerir. Etzioni'nin tedbirleri bir "topluluk çevresi" geliştirmeye dönüktür. Bu "topluluk çevresinde" bireysel eylemlerimizi

> Haklar ve sorumluluklar arasındaki dengesizlik uzun süredir mevcuttur.
> **Amitai Etzioni**

topluluk için doğuracağı sonuçlar üzerinden değerlendirmek ikinci doğamız haline gelir; bireysel kariyer arzuları ve hedefleri ile topluluğa bağlılık arasındaki çatışmalar çözüme kavuşturulur; yaşanan fiziksel ortam "topluluğa daha uyumlu" hale getirilmek için yeniden tasarlanır; kişisel ve mesleki kaynaklarımızın daha fazlasını topluluk için kullanmak isteriz.

Eleştiriler

Etzioni'nin toplulukçuluğu, Amerikan toplumunun genelinde özel ve genel ahlakın ve ortak değerlerin yozlaşması, ailenin çöküşü, yüksek suç oranları, sivil ve siyasi kayıtsızlık hakkındaki çeşitli kaygılara bir yanıttır. Daha demokratik, adil ve eşitlikçi bir toplum vizyonu, çok çeşitli ideolojik konumlardan birçok aydın ve yorumcu tarafından ele alınmıştır. Fakat Etzioni'nin çalışması eleştiri oklarını da çekmiştir. Örneğin bazı feminizm yanlıları kadınların ekonomik özgürlüğünü elinden alma çabası olarak gördükleri toplulukçuluğa şiddetle karşı çıkmıştır. Günümüzde tam zamanlı bir işte çalışan annenin, 30 yıl önceki ortalama bir ev kadınına göre çocuklarıyla daha kaliteli zaman geçirdiğini savunurlar. Beatrix Campbell ise yaratmaya çalıştıkları anne türünün hiçbir zaman var olmadığına işaret ederek toplulukçuları "nostaljik bir haçlı savaşına" girişmekle suçlanmıştır.

Amerikalı sosyolog ve siyaset kuramcısı Richard Sennett, Etzioni'nin çalışmalarının siyasi ve ekonomik iktidarın doğasını sadece muğlak şekilde ele alabildiğini ve bireyleri toplulukçu ilkeler ve değerlere uygun hareket etmeye neyin motive edebileceğine dair ikna edici bir değerlendirme sunamadığını savunur. Etzioni'nin iddia ettiği gibi Amerikan kültürü benlik saplantılı ve aşırı bireyciyse, bireylerin kendilerinden taleplerde bulunan ve potansiyel olarak bireysel haklarını etkileyebilecek olan bir topluluğa karşı sorumluluk hissetmeyi neden tercih edeceği noktasında bir yanıt sunamaz.

> Bugün gençler arasında … 'başarıyı' anlamlı bir şeyle birleştirebileceğiniz … kariyerler bulmaya dönük ilgi artmaktadır.
> **Amitai Etzioni**

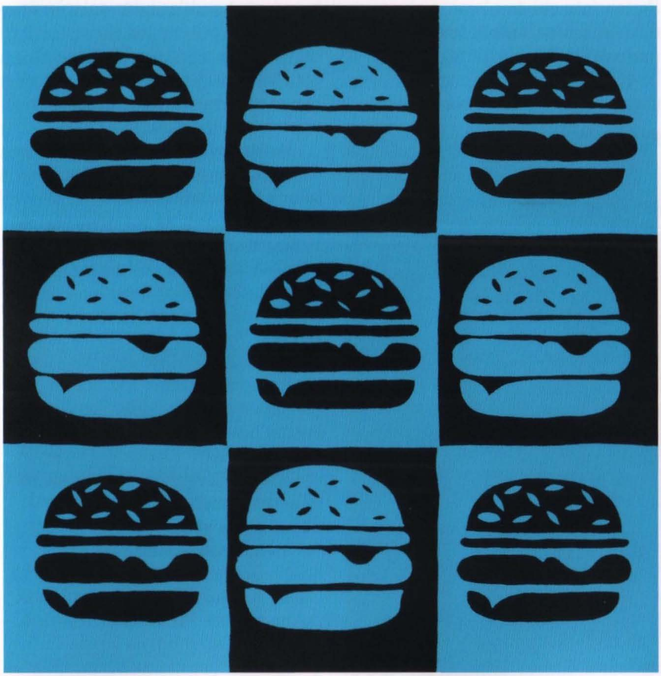
Eleştirilere rağmen Etzioni'nin toplulukçuluğunun merkezindeki birçok fikir hükümetleri etkilemiştir. İngliiz sosyolog Anthony Giddens, *The Third Way* adlı kitabında Etzioni'nin çalışmasını İngiltere eski Başbakanı Tony Blair'in geliştirdiği Üçüncü Yol olarak bilinen siyaset felsefesinin çerçevesinde merkezi olduğunu ifade eder. Etzioni'nin çalışması İngiltere'deki Yeni İşçi Partisi hükümetine iki bakımdan cazip gelmiştir: İlk olarak Devlet'in oynadığı role aşırı vurgu yapan Sol ve serbest piyasayı aşırı destekleyen ve bireyin savunuculuğuna soyunan Sağ arasında orta yol sağlamıştır; ikinci olarak vatandaşlık kavramını ortak beklentiler ve yükümlülerin yerine getirilmesi aracılığıyla kazanılması gereken bir şey olarak sunmuştur.

Gönüllüler Kuzey Amerika ve Batı Avrupa genelinde birçok semtte ağaç dikme projelerini kapsayan binlerce organizasyonda önemli bir rol oynamaktadır.

MCDONALDLAŞTIRMA TOPLUMUN NEREDEYSE HER YÖNÜNÜ ETKİLER

GEORGE RITZER (1940–)

KISACA

YAKLAŞIM
McDonaldlaştırma

ÖNEMLİ TARİHLER
1921–1922 Max Weber'in rasyonellik ve bürokrasi arasındaki ilişkiyi tahlil eden *Ekonomi ve Toplum* adlı kitabı Almanya'da yayımlanır.

1961 Amerikalı girişimciler Richard ("Dick") ve Maurice ("Mac") McDonald, öncü fast-food burger işletmelerini tüm dünyaya yayan Ray Kroc'a satar.

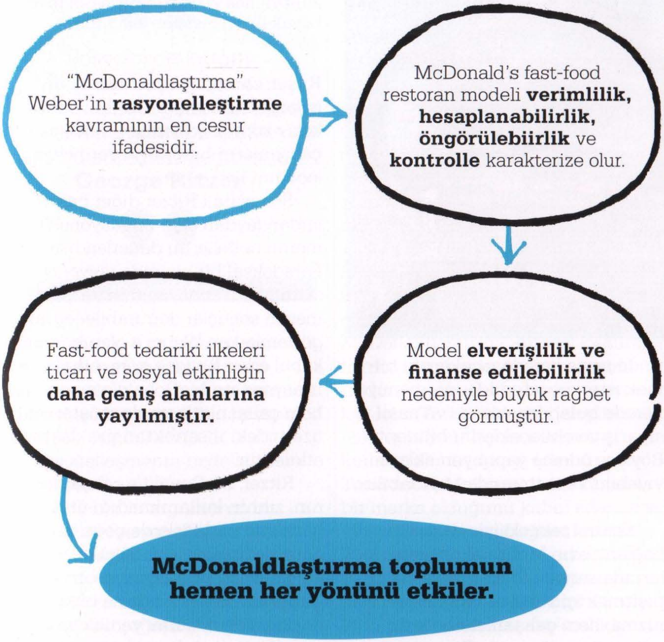
1997 Sushi restoran zinciri YO! Sushi, özel olarak McDonald's modelini kullanarak Britanya'ya açılır.

1999 İngiliz sosyolog Barry Smart, Ritzer'in McDonaldlaştırma kuramına eleştirel yanıtların geniş bir seçkisi olan *Resisting McDonaldization* adlı kitabın editörlüğünü yapar.

Alman sosyolog Max Weber, yaşamın gittikçe daha çok sayıda yönünün duygusal yönelimli veya değer yüklü çizgilerin aksine rasyonel olarak organize edilmesi ve yürütülmesinin geleneksel toplumdan modern topluma geçişin tanımlayıcı bir özelliği olduğunu ileri sürmüştür.

Weber'in fikirlerini geliştiren Amerikalı sosyolog George Ritzer, bu sürecin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa kültürlerinde yeni seviyelere ulaştığını ve öngörülemeyen şekillerde tezahür ettiğini savunur. 1993 yılında yayınlanan bir sosyoloji klasiği olan *Toplumun McDonaldlaştırılması* adlı kitabın yazarı Ritzer'e göre, bu "yaygın

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Roland Robertson 146–47 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Harry Braverman 226–31 ▪ Karl Mannheim 335

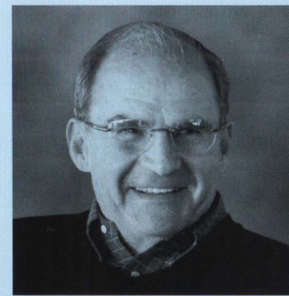

rasyonelleşme sürecinin" en net örneği McDonalds's fast-food restoran zinciridir.

McDonald's Tarzı

Dünyanın neresinde olursanız olun bir McDonald's restoranı hiçbir zaman çok uzak görünmez. Dünya genelinde yüzü aşkın ülkede 35.000 kadar McDonald's restoranı vardır. Nerede olduklarından bağımsız bir biçimde neredeyse kusursuz bir seviyede değişmezlik ve güvenilirlik sunarlar. Bu aşinalık deneyimi, tüm dünyadaki McDonald's restoranlarının tanımlayıcı bir özelliğidir ve bu özellik, McDonald's şirketinin rasyonelleşmeye yaptığı güçlü vurguyla açıklanabilir. Ritzer bu gelişme için "McDonaldlaştırma" terimini kullanır; bunun işaret ettiği eğilimler ve süreçlerin "Amerikan toplumunun yanı sıra dünyanın geri kalanında gittikçe daha çok sektöre" sızdığını ve egemen hale geldiğini savunur. McDonaldlaştırma beş ana bileşene sahip olduğunu ileri sürer: verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, kontrol ve "formal rasyonelliğin nihai irrasyonelliği."

Verimlilik, organizasyon yapısından çalışanlar ve müşteriler arasındaki etkileşimlere kadar bir hedefe ulaşmanın en iyi yolunu bulmaya çalışan bir şirket tarafından kullanılan bürokratik prensipleri anlatır. Örneğin gıda hazırlama

George Ritzer

George Ritzer, 1940 yılında Amerika'da New York City'de dünyaya gelmiştir. Babası taksi şoförü, annesi ise sekreter olarak çalışmıştır. Ritzer, yetiştirilme tarzının "üst alt sınıf" çocukluğunu karakterize eden çoğunlukla düşük yaşam standartlarından uzaklaşmak için ona mümkün olabildiğince çok çalışma ilhamı verdiğini söyler.

George Ritzer, 1974 yılından itibaren Maryland Üniversitesinde görev yapmıştır ve günümüzde ordinaryüs profesörüdür. McDonaldlaştırma tezi sosyoloji kuramına yaptığı en çok bilinen ve en etkili katkı olsa da esasen tüketici toplumunu eleştirir ve birçok alanda çok sayıda eser yayınlamıştır.

Önemli eserleri

1993 *Toplumun McDonaldlaştırılması : Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*
1999 *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*
2004 *Hiçin Küreselleştirilmesi*

Xi'an tarihi Çan Kulesinin yanındaki bir McDonald's. Çin'de ilk McDonald's 1990 yılında açılmıştır. 2014 yılında 2000 şubesiyle Çin'in en büyük ikinci restoran zinciridir.

sürecini düşünelim: Hamburgerler montaj hattı tarzında bir araya getirilir, pişirilir ve dağıtılır; çünkü bu en verimli yöntemdir. Bu yalnızca gıdayı hazırlamak için gereken süre bakımından değil aynı zamanda bunu yapmak için gerekli mekân bakımından da böyledir. Dahası bir McDonald's restoranının fiziksel yerleşimi çalışanlar ve müşterilerin verimli bir biçimde davranabileceği şekilde tasarlanır. Verimlilik kültürü standart hale getirilmiş normlar, düzenlemeler, kurallar ve operasyon prosedürlerine sıkı sıkıya bağlı kalan personel tarafından geliştirilir ve sürdürülür.

Hesaplanabilirlik, sayılabilir ve miktarı belirlenebilir şeylere işaret eder; özellikle nitelik yerine niceliğe vurgu yapılır (örneğin "Big Mac"). Ritzer, McDonald's restoranlarında çalışanların işinin birçok yönünün zamanlanmış olduğuna dikkat çeker; restoran ortamının hızlı doğası maksimum üretkenliği sağlamayı amaçlar.

Öngörülebilirlik gıda ürünlerini, restoran tasarımını ve çalışan-müşteri etkileşimlerini etkiler. Coğrafi bölgeden veya günün hangi saati olduğundan bağımsız bir biçimde müşteriler bir restorana girdiklerinde neyle karşılaşacaklarını bilmek ister; ne istediklerini, menüyü nerede bulabileceklerini ve nasıl sipariş verebileceklerini bilirler. Böylece ödeme yapıp yemeklerini yiyebilir ve restorandan ayrılabilirler.

Kontrol teknolojiyle yakından bağlantılıdır. McDonald's restoranlarında servis edilen yiyecekleri pişirmek için kullanılan mekanizma, hem çalışanlara hem de müşterilere yön verir. Pişirme sürelerini ve dolayısıyla çalışanların çalışma hızını makineler dikte eder ve makineler tek tip ürün ürettiği için müşteriler yiyeceğin nasıl pişirilmesini istediklerini belirtemez.

> McDonald's Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisinden daha önemli hale gelmiştir.
> **George Ritzer**

Ritzer, zaman içinde insanlara kıyasla daha öngörülebilir ve daha kolay kontrol edilebilir teknolojilerin çalışanların bütünüyle yerine alabileceğini ileri sürer.

Son olarak Ritzer diğer bakımlardan faydalı olan bu rasyonelleşmenin bedellerini değerlendirir. Paradoksal bir biçimde rasyonel sistemlerin irrasyonalite ve istenmeyen sonuçlar doğurabileceğini gözlemlerken Weber'e olan borcunu kabul eder. Ritzer'e göre, nihai irrasyonalite McDonald's modelinin hem çalışanlar hem de müşteriler üzerindeki insanlıktan uzaklaştırıcı etkileridir.

Ritzer, McDonald's çalışanlarının, zihnin kullanılmadığı üretim bandı tarzında işlerde çoğu zaman daracık yerlerde çok düşük ücret karşılığında çalıştığını belirtir. Çalışanların nezdinde ne bireysel ne de kolektif olarak yenilik ve inisiyatif için neredeyse hiç şans olmaması, çalışanların hoşnutsuzluğu ve yabancılaşmasıyla, yüksek oranda personel değişimiyle sonuçlanır.

Müşteriler, Ritzer'in "insanlıktan uzaklaştırıcı ortamlar ve koşullar" olarak tarif ettiği restoranlarda sağlıksız gıdaları satın alıp yemek için kuyruğa girer. Dahası McDonald's restoranlarındaki üretim ve tüketim hızı, tanımı gereği müşterilere hazırlaması daha uzun zaman alan yüksek kalitede gıdaların sunulamayacağı anlamına gelir.

Modernitenin İlkeleri

Ritzer'e göre, McDonaldlaştırmanın bu beş ilkesinin sosyolojik önemi sosyal etkinliğin gittikçe daha çok alanına yayılmasından kaynaklanır.

> Sosyolojide kuram McDonaldlaştırılması en düşük ihtimal öğelerden biridir ama en azından bir ölçüde o da bu süreçten geçmiştir.
> **George Ritzer**

Esas itibariyle tüm kolektif ve bireysel eylem ve etkileşimleri düzenlemek için kullanılan egemen kültürel şablon verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, kontrol ve rasyonelleşmenin bedelleri tarafından şekillendirilir.

Bu, Weber'in argümanın bir uzantısıdır: Rasyonelleşme süreci işlemeye başladıktan sonra kendi kendini devam ettirir ve sosyal yaşamın hemen her boyutunu kaplayana kadar çoğalır. Pazarda rekabetçi kalabilmek için firmaların başkaları tarafından kullanılan rasyonalite ve verimlilik ilkelerine bağlı kalması gerekir. Ritzer savlarını desteklemek için birçok örnek sunar. Subway gibi fast-food zincirleri ve Toys "R" Us gibi oyuncakçılar bunların arasındadır. Tüm bu şirketler, etkinliklerini organize etmenin bir yolu olarak McDonald's prensiplerini bilinçli bir biçimde uygulamıştır.

Ritzer, McDonald's fast-food zincirinin 1940'ta kurulduğu günden bu yana sergilediği verimliliği ve değişime ayak uydurabilme kapasitesini takdir etmesine rağmen, rasyonelleşme çabasının yol açabileceği insanlıktan uzaklaştırıcı sonuçlara da dikkat çeker. Weber'in "demir kafes" kavramını anımsatarak, McDonald's çok verimli ve kârlı bir Batılı şirket olarak ikon statüsüne yükselse de prensiplerinin insan etkinliğinin gittikçe daha çok alanına yayılmasının yabancılaşmaya yol açtığını savunur.

Uluslar ötesi bir şirket olan McDonald's, Batı rasyonalitesinin taşıyıcısı olarak önemli bir rol oynar. Ritzer'e göre McDonaldlaştırma küresel kültürel homojenleşmenin önemli unsurlarından biridir. Fakat İngiliz sosyolog John Tomlinson gibi eleştirmenler küyerelleşme kavramını kullanarak bu iddiayı çürütür. Tomlinson, McDonald's'ın küresel bir marka olduğunu kabul eder ama yerel olasılıklar ve bağlamları da hesaba kattığına işaret eder. Hindistan'da menülere vejetaryen hamburgerler eklenmesi gibi ürünlerin yerel beslenme alışkanlıklarına göre uyarlanması bunun bir örneğidir.

Ritzer'in McDonaldlaştırma tezi ilk olarak ortaya konduktan yirmi yıl sonra da en az her zamanki kadar geçerlidir. Ritzer ve diğerleri yüksek eğitimin sosyolojisi dahil birçok konuda bunu uygulamaya, düzenlemeye ve güncellemeye devam etmiştir. İngiliz sosyal düşünürler Dennis Hayes ve Robin Wynyard tarafından düzenlenen *The McDonaldization of Higher Education* adlı makaleler seçkisi Ritzer'den yararlanan çeşitli argümanlar içerir. Örneğin Hayes, kolejlerden lisans üstü üniversite eğitimine kadar yüksek eğitimin dayandığı geleneksel değer tabanının yerini hızla standartlaştırma, hesaplanabilirlik gibi unsurlara bıraktığını iddia eder. Ayrıca yüksek eğitimin McDonaldlaştırılması, Hayes'e göre, hem akademik kurumlar ve personel hem de öğrenciler için geçerlidir çünkü eğitime kendi içinde bir amaç olarak değil, amaca ulaşmanın aracı olarak rasyonel bir mantıkla yaklaşılmaktadır.

YO! Sushi restoranları İngiltere'de gıda üretim ve dağıtımını kentli, Tokyo tarzı bir beslenme deneyimine dönüştürerek McDonald's rasyonelleştirme yaklaşımını zenginleştirir.

TOPLULUKLARIMIZIN BAĞLARI ZAYIFLAMIŞTIR

ROBERT D. PUTNAM (1941–)

KISACA

YAKLAŞIM
Sosyal Sermaye

ÖNEMLİ TARİHLER

1916 Amerikalı sosyal reformcu L. J. Hanifan "sosyal sermaye" terimini ortaya atar. Bu terim "iyi niyet, samimiyet, sempati ve sosyal temas" gibi gündelik hayattaki soyut şeylere işaret eder.

2000 Finli sosyolog Martti Siisiäinen, Pierre Bourdieu ve Robert D. Putnam'ın sosyal sermaye kavramlarını eleştirel olarak karşılaştırır.

2000 Harvard Üniversitesindeki Saguaro Semineri, Putnam ve bir araştırma ekibinin öncülüğünde ABD'deki sosyal sermayenin "kritik biçimde düşük seviyelere" inmesini ele alan "Birlikte Daha İyi" adlı raporu üretir.

2013 Hollandalı sosyal düşünür Marlene Vock ve diğerleri "Sosyal Ağ Sitelerine Ücret Ödemeye İstekliliğini Anlamak" başlıklı çalışmada sosyal sermaye kavramını kullanır.

Modern toplumun geleneksel topluluk yaşamı biçimlerini, sosyal kaynaşmayı ve ortak dayanışma hissini zayıflatacağı korkusu, daha önceki sosyal düşünürlerde sıkça karşılaşılan bir temadır. Değişim hakkındaki bu kaygılar ne kadar geçerli olsa da 19. yüzyıl aynı zamanda büyük bir gönüllülük çağıdır. Bu süreçte günümüzde bildiğimiz okullar, yoksullara yardım kurumları ve hayır kurumları gibi birçok kurum

Sosyal sermaye, **ortak bir kimlik anlayışından** ve **güven, karşılıklılık, iyi niyet** ve **dostluk** gibi ortak değerlerden gelişir…

↓

… bunlar toplulukları birbirine bağlayan **gönüllü birliklerin** ve **sivil kurumların** kurulmasına yardımcı olur.

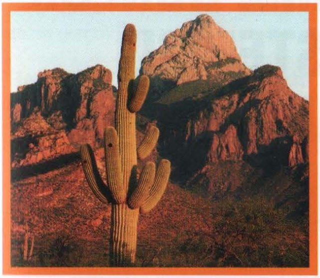
↓

Fakat yaşam tarzlarımız gittikçe bireysel hale gelir ve **toplumsal işlerinden** ve hatta arkadaşlar ve komşulardan **uzaklaşırız.**

↓

Topluluklarımızın bağları zayıflamıştır.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Richard Sennett 84–87 ▪ Jane Jacobs 108–09 ▪ Amitai Etizoni 112–19 ▪ Sharon Zukin 128–31

1995'te başlayan Saguaro Semineri adını Putnam'ın sosyal bir metafor olarak gördüğü kaktüsten alır: "Büyümesi uzun zaman alır ve birçok beklenmedik amaca hizmet eder."

ortaya çıkmış ve insanlar işbirliği yapmıştır.

Fakat 20. yüzyılın sonu itibariyle devlet bu sorumlulukların birçoğunu üstlenmiştir ve bir zamanlar insanları birleştiren sivil bağlantılar azalmıştır.

Bireyleri ve daha geniş kolektifleri birbirine bağlayan sosyal "tutkal" Amerikalı sosyolog Robert Putnam tarafından "sosyal sermaye" olarak adlandırılır. Sosyal sermaye, gönüllü birlikler ve sosyal ve sivil ağlar aracılığıyla üretilir. Putnam'a göre Amerikalılar günümüzde 1960'lardakinden daha varlıklıdır ama bu ortak bir ahlaki yükümlülük ve topluluk algısının pahasına gerçekleşmiştir.

Bu sosyal ağı üç farklı bağlantı türü oluşturur: bağlar, köprüler ve zincirler. Bağlar aile, arkadaşlar ve topluluk üyelerini içine alan ortak bir kimlik algısından doğar. Köprüler ortak kimliğin ötesinde iş arkadaşları, arkadaşlar ve tanıdıklara uzanır. Zincirler ise bireyleri veya grupları sosyal hiyerarşide yukarı veya aşağıya bağlar. İnsanları bağlayan sosyal sermayenin türündeki farklılıklar önemlidir. Örneğin arkadaşlar ve aileyle bağlar iş bulmaya yardımcı olabilir veya duygusal ihtiyaç anlarında bir rahatlama kaynağı sunabilir. Fakat bağlar aynı zamanda kısıtlayıcı olabilir: Göçmen topluluklarında göçmenler arası bağlar, sosyal köprüler ve zincirlerin oluşumunu engelleyip toplumun geneliyle entegrasyonu daha zor hale getirebilir.

Sivil Katılım

Putnam'ın *Tek Başına Bowling Oynamak* adlı incelemesi, sosyal sermaye kavramını Amerikan toplumuna uygular. Putham'a göre geleneksel banliyö semtlerinin çöküşü ve yolcular ve çalışanların her gün karşılaştığı artan yalnızlık – iPod'lar dinleyip bilgisayar ekranları karşısında oturmaları – insanların gönüllü ve topluluk tabanlı inisiyatiflere katılması ihtimalinin çok daha az olduğu ve arkadaşlar, komşular ve aileyle sosyalleşmek için daha az zaman ayırdıkları anlamına gelir.

Putnam bunu açıklamak için bowling örneğini kullanır: Bu sporu yapan Amerikalıların sayısı artsa da bir takıma katılma oranı düşmüştür. İnsanlar tam anlamıyla "tek başına bowling oynamaktadır" çünkü geleneksel topluluğun güven ve karşılıklılık değerleri zayıflamıştır. Bu, ebeveyn/öğretmen birliklerinden yerel konseylere kadar gönüllü birlikler ve sivil yönelimli organizasyonları olumsuz yönde etkilemektedir. Putnam 1995'te sivil katılımın boyutlarını incelemek için Saguaro Semineri inisiyatifini başlatınca sosyal sermaye kavramı gittikçe etkili hale gelmiş ve semtlerdeki yaşam kalitesi ve suç oranlarından oy kullanma ve kiliseye katılıma kadar çok çeşitli fenomenlere uygulanmıştır.

Robert D. Putnam

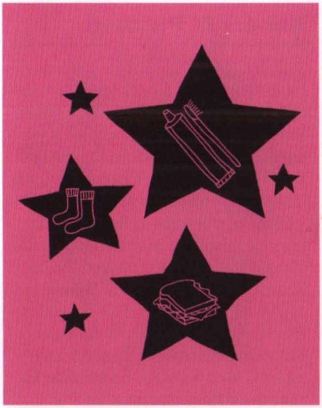
Robert David Putnam, 1941 yılında ABD'nin New York kentinde doğmuş ve Ohio eyaletindeki küçük bir kent Clinton'da büyümüştür. İngiltere'deki Oxford Üniversitesinden mezun olmuş ve Yale Üniversitesinde doktora yapmıştır. Saguaro Semineri'ni yönetmektedir; Harvard Üniversitesinde Peter ve Isabel Malkin Kamu Politikası profesörüdür.

1995 yılındaki "Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermayesi" başlıklı makalesi, sivil katılım hakkında bir tartışma başlatmıştır ve Putnam daha sonra Amerikan Başkanı Bill Clinton'la görüşmeye davet edilmiştir. 2000 yılında bu makalenin kitap haline getirilmesiyle birlikte şöhreti artmıştır. 2013 yılında Başkan Barack Obama, ABD'de topluluk hayatını anlamak ve iyileştirmeye dönük katkılarından dolayı onu Ulusal Beşeri Bilimler Madalyasıyla ödüllendirmiştir.

Önemli eserleri

2000 *Tek Başına Bowling Oynamak: Amerikan Toplumunun Çöküşü ve Yeniden Canlanması*
2002 *Akıştaki Demokrasiler*
2003 *Birlikte Daha İyi* (Lewis M. Feldstein ile birlikte)

> Sosyal sermaye kuramının temel fikri, sosyal ağların değerli olduğudur.
> **Robert Putnam**

DİSNEYLEŞTİRME GÜNLÜK YAVANLIĞI GÖSTERİŞLİ DENEYİMLERLE DEĞİŞTİRİR

ALAN BRYMAN

KISACA

YAKLAŞIM
Disneyleştirme

ÖNEMLİ TARİHLER

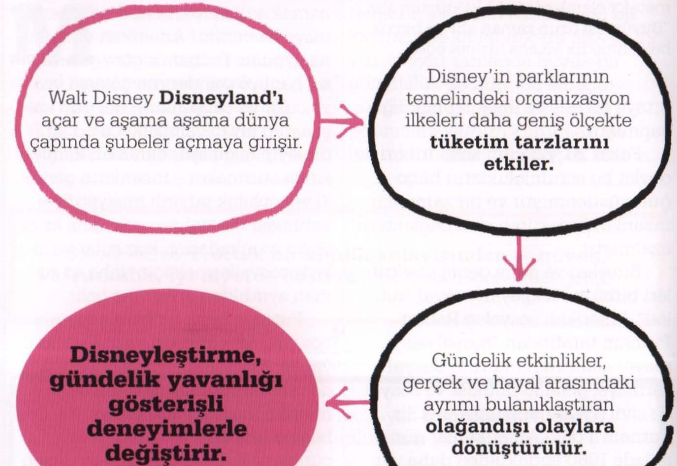
1955 Walt Disney ilk Disneyland'ı California'da genel kamuoyuna açar ve ilk gününde 50.000 ziyaretçiyi ağırlar.

1980'lerden itibaren Dünyadaki artan karşılıklı bağlantılılık için "küreselleşme" terimi gittikçe daha sık kullanılır.

1981 Jean Baudrillard, *Simulacra and Simulation (Simülakrlar ve Simülasyon)* adlı kitabında "Disneyland, geri kalan şeylerin gerçek olduğuna inanmamız için hayali olarak takdim edilir ama onu çevreleyen Los Angeles ve Amerika'nın tamamı artık gerçek değildir ... simülasyon düzenine aittir," ifadelerini kullanır.

1983–2005 Tokyo, Paris ve Hong Kong'da Disney parkları açılır.

1993 Amerikalı aydın George Ritzer, *The McDonaldization of Society* adlı kitabını yayımlar.

Modern tüketici kültürü, geniş kapsamlı sonuçlara sahip sorunlar üretir. İngiliz profesör Alan Bryman, Disney tema parklarının toplum genelindeki etkisine ve bunların modelinin hizmetler ve ürünlerin tüketime sunulma biçimlerini etkilemesine ilgi duymaktadır. Bryman, "Disneyleştirme" fenomeninin çağdaş tüketim toplumunun merkezinde olduğunu ileri sürer. Bu fenomen alışveriş deneyimlerimizi derinlemesine etkiler; çünkü bu tür parkların organizasyonun dayandığı ilkeler diğer alanlara gittikçe daha çok egemen olmaktadır: "Böylece var olmayan bir gerçekliği sunan Disney parklarının sahte dünyaları Amerikan toplumu için model haline gelir." Dahası Dis-

Ayrıca bkz.: George Ritzer 120–23 ▪ Sharon Zukin 128–31 ▪ Jean Baudrillard 196–99 ▪ Arlie Hochschild 236–43

neyleştirme dünyanın geri kalanında da gerçekleşmektedir.

Hayal ve Gerçeğin Bulanıklaşması

Bryman Disneyleştirmenin dört boyutunu tanımlar: Temalaştırma, karma tüketim, satış geliştirme ve duygusal emek.

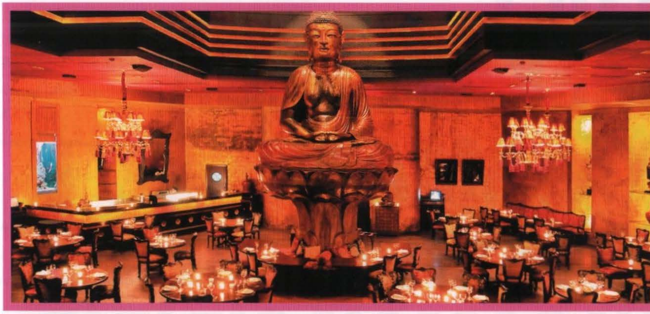
Temalaştırma, örneğin Hard Rock Café teması olarak rock müziğin kullanılmasında olduğu gibi popüler bir ortam yaratmak için geniş ölçüde kabul gören kültürel kaynaklardan faydalanmayı içerir. Karma tüketim, farklı tüketim türlerinin birbiriyle bağlantısının kurulduğu alanlara işaret eder: örneğin havaalanları ve stadyumlar alışveriş merkezleri haline gelir.

Satış geliştirme, telifli imajlar ve logolara sahip ürünlerin reklamı ve satışını içerir. Örneğin *Harry Potter* film dizisi veya *Shrek* gibi filmler ve edebi eserler tişörtlerden video oyunlarına kadar çok geniş bir ürün yelpazesi üretir.

"Duygusal emek" terimi, *The Managed Heart* adlı kitabında Arlie Hochschild tarafından insanın bir ideale uyum sağlamak için dış davranışını değiştirmesini anlatmak için geliştirilmiştir. Disneyleştirmede bir iş daha çok bir performansa haline gelir; senaryosu belirlenmiş bir etkileşim, kıyafetler ve sonu gelmeyen bir eğlence izlenimi mevcuttur.

Bu süreçlerin etkisi, alışveriş yapmak veya yemek yemek gibi gündelik olayları gösterişli ve göz alıcı etkinliklere dönüştürebilmeleridir. Aynı zamanda bir şeyleri sterilize edilmiş bir formata dönüştürme eğilimi diğer deneyimler ve mekanların sahiciliğini de zayıflatır. Nihayetinde hayal ve gerçek arasındaki fark bulanıklaşır. Bryman, bazı yerleri bilindik bir kültürel totemle ilişkilendirerek onlara karakter kazandırmaya çalışma modasından söz eder: İngiltere'de Nottinghamshire'ın "Robin Hood'un Yurdu" ve Finlandiya'da Lapland'ın "Santa Claus'un Toprakları" haline gelmesi gibi.

Bryman, Disneyleştirmeyi George Ritzer'in McDonaldlaştırma kavramına paralel bir kavram olarak önerir. Fast-food restoranının ilkeleri toplumun gittikçe daha çok sektörüne egemen olmuştur; McDonald's sadece bir semboldür. McDonaldlaştırma rasyonelleşme ve ürünlerin aynılığı üzerine kuruludur. Tema parkları bunu birçok açıdan yansıtır ama Disneyleştirme esasen ürünleri ve hizmetleri tüketme eğilimini artırmaya dairdir. Bunu çoğu zaman çeşitlilik ve farklılık üzerinden yapar. Temalaştırma ve satış geliştirmenin popülerliği, Disneyleştirmenin modern hayat ve kimliğin bütünleyici bir parçası haline geldiğini gösterir.

The Buddha Bar dünyanın dört bir yanında şubelere sahiptir ve Bryman'ın "temalaştırma" kuramının bir örneğidir: Kültürel bir kaynak –bu örnekte din– bir ürün veya mekân yaratmak için kullanılır.

Alan Bryman

İngiliz sosyolog Alan Bryman, İngiltere'deki Leicester Üniversitesinde işletme okulunda örgütsel ve sosyal araştırma profesörüdür. Bu görevinden önce 31 yıl boyunca Loughborough Üniversitesinde çalışmıştır. Bryman metodolojik sorunlara ve tükeci kültürünün farklı yönlerine ilgi duymaktadır. Uzmanlık alanları nitel ve nicel araştırma metotlarının birleştirilmesi; Disneyleştirme ve McDonaldlaştırma; yüksek eğitimde etkili liderliktir. Bu üç alanda da birçok çalışma yayınlamıştır.

Bryman, entelektüellerin Disney'in ürettiği her şeyi küçümsemesine bir anlam veremediğini söyler; çizgi film ve park tutkusu akademik çalışmalarına ilham vermiştir ve çalışmaları kültürel ve sosyolojik araştırmalarda etkili olmuştur.

Önemli eserleri

1995 *Disney ve Onun Dünyası*
2004 *Toplumun Disneyleştirilmesi*

LOFT MEKÂNLARDA YAŞAMAK VİTRİNDE YAŞAMAK GİBİDİR

SHARON ZUKIN

KISACA

YAKLAŞIM
Soylulaştırma ve Kent Hayatı

ÖNEMLİ TARİHLER
1920'ler Amerikalı sosyolog Robert E. Park "insan ekolojisi" terimini ortaya atar ve "Chicago Okulu"nun oluşmasında ve kent hayatının sistematik incelemesinde öncü bir figürdür.

1961 Jane Jacobs'ın *The Death and Life of Great American Cities* adlı kitabı yayımlanarak savaş sonrasındaki en etkili kent ortamı incelemelerinden biri haline gelir.

1964 İngiliz sosyolog Ruth Glass, işçi sınıfından sakinler yerine orta sınıfın üyelerinin yerleşmesini açıklamak için "soylulaştırma" terimini kullanır.

1970'ler Sanatçılar New York'ta Aşağı Manhattan'daki eski fabrika binalarına taşınmaya başlar.

Kentler insanlar, topluluklar, fikirler ve inşa edilmiş çevre için değişen ve yenilenen dinamik yerlerdir. Sosyal düşünürler özellikle hızlı değişim süreçlerinde her zaman kent hayatını incelemeye yönelmiştir. 19. yüzyıldan itibaren metropolün gelişme dönemi, İkinci Dünya Savaşından sonra kentlerin dönüşümü,banliyöye yöneliş ve 1960'larda köykentlerin yapısındaki değişiklikler yoğun araştırmalara konu olmuştur.

Batı dünyasındaki birçok kentin üretim sanayilerinin kaybolması ve küreselleşmenin artan etkileriyle kökten bir değişime uğradığı 1980'lerde bu türden bir başka sü-

Ayrıca bkz.: Georg Simmel 104–05 ▪ Henri Lefebvre 106–07 ▪ Jane Jacobs 108–09 ▪ Alan Bryman 126–27 ▪ Saskia Sassen 164–65

Bir kentin eski sanayi bölgesi **sanayileşmeden uzaklaşır ve geriler.**

↓

Yaratıcı olmak isteyen sanatçılar **düşük kiralar** ve **cömert mekânlar** nedeniyle bölgeye akın eder.

↓

Kentli genç profesyoneller sanatçıların yarattığı **"havalı" mekânlara** yönelir.

↓

Gayrimenkul geliştiricileri **para kazanma fırsatını** görür ve mülk satın alır.

↓

Kiralar artar ve sanatçılar ve yoksullar bölgeden ayrılır; bölge **çeşitliliğini ve canlılığını kaybeder.**

reç yaşanmıştır. Yeni bir aydın kuşağı, şehir içinin zayıflaması, kentsel yenileme süreci ve bir yere kendine özgü mekân hissini veren faktörü araştırmaya başlamıştır. 1982 yılında yayımlanan *Çatıkatında Yaşamak* adındaki etkili çalışmanın yazarı Sharon Zukin bunların arasında ön plana çıkmıştır.

Mekânın Anlamı

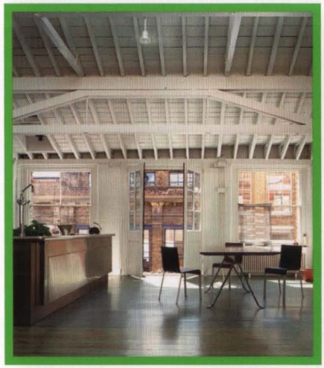
Zukin, 1975 yılında ABD'nin New York kentindeki Greenwich Village'ta eski bir elbise fabrikası ve sanatçı stüdyosuna taşınmıştır. "Loft" mekânlar olarak nitelendirilen bu yeni konut bölgelerinin sakinleri için ne anlama geldiğine ilgi duymuş ve özellikle de bunların konut olarak kullanılmasının New York'ta uzun süredir yerleşik bulunan topluluklar üzerindeki etkisiyle ilgilenmiştir.

Zukin, *The Poetics of Space* (1958) adlı kitabında bir evin sadece yaşanılan bir mekandan ibaret olmadığını, sakinlerinin "ruhsal durumunu" yansıttığını savunan Fransız filozof Gaston Bachelard gibi düşünürlerin fikirlerini yinelemiştir. Örneğin Viktorya döneminde evler belirli işlevlere sahip odalara bölünmüştür (misafir odası, giyinme odası vs) ve bir dizi yakın uzamsal temas sağlamıştır.

Zukin'e göre loft mekânda yaşayan birinin ruhsal durumu otantiklik arayışıdır. Bu, modernizmin kitlesel üretimi ve banliyö yaşamının tekdüzeliğinin yerine bir zamanlar kitlesel üretim için kullanılan bir mekânı bireyselleştirilme çabasıdır; çünkü birçok loft mekân bir zamanlar atölye veya fabrika olarak kullanılmıştır. Loft mekânlarda bağımsız banliyö evlerinin mahremiyetinin yerini "her alanı ... herkese" açan hiyerarşik olmayan bir yerleşim almıştır. Bu mekân ve açıklık, samimilik ve eşitlik izlenimi yaratır ve loft mekânları "turist çeken bir yer" veya görülmesi gereken bir vitrine dönüştürür.

Kentsel Yenileme

Zukin, kentsel yenileme ve loft yaşamın bedellerini de yakından incelemiştir. İlk bakışta insanların neredeyse terk edilmiş bölgelere geri dönmesi, eski binaları ve mekânları canlandıran pozitif bir süreç gibi görünür. Fakat Zukin kentsel yenilemenin başka gruplar

Çıplak duvarlar, açıkta bırakılan kirişler ve beklenmedik mimari ayrıntılar, loft daire alıcılarının aradığı otantikliği sağlar.

Chelsea Market, 1990'larda Meatpacking District'te terk edilmiş bir fabrikada kurulan bir gıda merkezidir. Zukin bir zamanların "tekinsiz" salhane bölgesinin artık dağlar kadar farklı olduğunu söyler.

pahasına belirli gruplara fayda sağladığını savunarak bu varsayımı sorgular. Kentsel yenilemenin daha elit gruplara yer açmak için yoksul veya marjinalleştirilmiş grupların bazen kuşaklar boyu yaşadıkları bölgelerin fiilen dışına sürülmesine yol açtığını iddia eder. Bu, Zukin'in New York ve dünyanın başka kentlerinde tanık olduğu tekdüze bir kent deneyimiyle sonuçlanabilir.

Soylulaştırmanın Adımları

Zukin, soylulaştırmanın kendi ifadesiyle "sahne değişiklikliği"nin ötesine geçtiğini savunur. "Kent hayatının sosyal çeşitliliği ve estetik karışıklığı yönünde ... banliyöden radikal bir kopuştur." Soylulaştırılan mekanların sakinleri, Zukin'e göre özgün bir kültür ve çevreye sahiptir; örneğin tarihsel mimari detayların restore edilmesine ilgi duyarlar. Bu, "sosyal ve uzamsal bir farklılaşma sürecine" yol açar. Zukin, Aşağı Manhattan incelemesinde soylulaştırmanın birçok adımın net bir biçimde tanımlanabileceği bir süreç olduğunu ileri sürer. İlk adım, geleneksel üretim sanayindeki gerilemedir. New York sadece birkaç kuşak öncesinde on binlerce kişinin çalıştığı işleyen bir rıhtıma ve Manhattan'da Greenwich Village çevresindeki bölgelerde tekstil ve giyim sektöründe küçük ölçekli atölyeler ve fabrikalarla dolu bir hinterlanda sahiptir. Atölyelerin yer aldığı binalar genellikle yüksek tavanlara sahiptir ve bolca ışık alır ve "loft mekânlar" olarak adlandırılmıştır.

1950'lerden sonra ABD'nin tekstil üretimi büyük şirketler tarafından işgücünün daha ucuz olduğu Asya'daki ülkelere kaydırıldıkça buradaki tekstil firmaları işsiz kalmaya başlamıştır. Amerikalı işçiler işlerini kaybetmiştir ve New York'un bundan etkilenen bölgeleri sanayiden uzaklaşmış ve gerilemiştir. 1970'ler itibariyle Aşağı Manhattan'ın büyük bir kısmı terk edilmiş haldedir.

Yaratıcı Mekân

İkinci adım, terk edilmiş işyerlerinin yoksul ve marjinalleştirilmiş insanların evi haline geldikten sonra 1970'lerde gerçekleşmiştir. Bu binalar fabrika olarak tasarlandığından katlar bir apartmanda olduğu gibi çok sayıda odaya bölünmemiştir. Yüksek pencerelerin bulunduğu açık planlı yapılardır. Dikiş makinelerinde çalışırken doğal ışığa ihtiyaç duyan çok sayıda insana göre tasarlanmış bu mekânların sanatçılar için de ideal stüdyo ortamı olabileceği düşünülmüştür. New York'un ekonomik bir kriz yaşadığı 1970'lerin başında talep düştüğü için kent genelinde kiralar gerilemiştir. Sanatçılar da geçimini sağlamak için mücadele etmiştir ve genellikle yaşayıp çalışabilecekleri ucuz mekânlar aramıştır. Aşağı Manhattan'ın eski fabrika binaları bu nedenle cazip gelmiştir ve birçok sanatçıya yuva olmuştur.

Bu, eski semtlerin organik bir biçimde yenilenmesidir; loft mekânları canlı stüdyolara dönüştürmek için resmi bir kent yönetim planı yoktur. Bölgeye daha

> New York City'nin semtlerini eşsiz kılan şey büyük ölçüde insanlardan ziyade binalardadır.
> **Sharon Zukin**

çok sanatçı akın ettikçe kültürel hareketlilik gelişmiştir; sanatçıların varlığı onların etkinliklerini desteklemek için açı kafeler, restoranlar ve sanat galerileri gibi ikincil işlerin de açılması anlamına gelmiştir. Bölge gittikçe hareketli ve heyecanlı hale gelmiştir. Kendi büyüdükleri ciddi bir havaya sahip, savaş sonrası inşa edilmiş binalardan farklı, yeni ve heyecan verici yerlerde yaşamak isteyen kentli genç profesyoneller de buraya rağbet etmiştir.

Soylulaştırmadaki üçüncü ve etkili adım, genç profesyonellerin bölgeye taşınmaya başlamasıyla –bu örnekte kentli bohem ortam ve yaşam tarzının bir parçası haline gelmesiyle– gerçekleşmiştir. Eskiden istenmeyen bir bölgede yaşamak isteyen paralı insanlar çıkagelmiştir. Bu yeni ve daha varlıklı grubun bu bölgede yaşama isteği, kâr peşindeki yapsatçıları da harekete geçirmiştir. Zukin'in eleştirdiği gibi kent yetkililerinden destek alan bu yap-satçılar, görece ucuza satın aldıkları mülkleri sanatçıların yaşadığı loft mekânları andıran apartmanlara dönüştürmüştür. Sonuç olarak kiralar sürekli artmıştır. Sanatçılar ve yoksullar artık burada yaşamakta zorlanmaya başlamış ve yavaş yavaş taşınmıştır.

Soylulaştırmadaki son adım, bölgenin daha varlıklı orta ve üst sınıflar tarafından ele geçirilmesiyle yaşanmıştır. Galeriler ve kafeler varlığını sürdürmüştür ama bölgeyi popüler hale getiren insan çeşitliliği, hareket ve kültürel etkinlik kaybolmuştur. Aslına bakılırsa sanatçılar soylulaştırmanın bilinçsiz suç ortakları ve ardından da kurbanları olmuştur. Aşağı Manhattan'ı yeniden canlandırmadaki başarıları en nihayetinde canlanmasına katkı yaptıkları yeni hayattan dışlanmalarıyla sonuçlanmıştır.

> “Aynılığın görsel dilinde "otantikliğin" ifadesi, çok amansız.”
> **Sharon Zukin**

Kent Ruhunu Aramak

Zukin'in çalışması, modern kentlerde değişimi neyin yönlendirdiğini netleştirmekte etkili olmuştur: Endüstrinin yeni formlarının gelişimi yerine belirli bir yaşam tarzını sürdürmek isteyen bazı sosyal grupların kültürel ve tüketimle ilgili ihtiyaçları. Buna karşın Zukin'e göre bu yaşam tarzı tüketimciliğin bir başka şeklidir; nihayetinde boştur ve "Disneyimsi" bir deneyim sunar. Çeşitlilik ve otantiklik, çok uluslu medya şirketleri tarafından reklam edilen egemen kültürel formlar ve yaşam tarzları tarafından marjinalleştirilir. Bunun sonucunda yoksullar ve marjinalleştirilmiş gruplar kent hayatından fiilen dışlanır.

Çıplak Bir Kent

Zukin'in *Çıplak Şehir* gibi daha yeni çalışmaları, soylulaştırma ve tüketimciliğin yavan, homojen, orta sınıf bölgelerini yaratmasına ve kentleri birçok insanın özlemini çektiği otantiklikten yoksun bırakmasına odaklanmıştır.
Soylulaştırmanın hızının da arttığını belirtir. Eskiden tamamlanması on yıllarca sürerken günümüzde sadece birkaç yıl yeterli görünür: Bir bölge "havalı" bulunur ve gayrimenkul geliştiricileri hızla buraya yönelir. Bölgenin karakterini kökten değiştiren bir süreç başlar ve özel olan ne varsa hep yok edilir. Aslında bir semtin özgünlüğü kapitalist gayrimenkul geliştiricilerinin bir aracına dönüşür; bölgeye gerçek "ruhunu" veren karakterler dışlanır. Gayrimenkul geliştiricileri binalar ve şehir manzaraları kadar insanları korumanın da yollarını bulmalıdır.

Sharon Zukin

Sharon Zukin, New York'taki Brooklyn Kolejinde ve CUNY Lisansüstü Eğitim Merkezinde sosyoloji profesörüdür. Amerikan Sosyoloji Derneğinden kent sosyolojisindeki kariyer başarısından dolayı Robert ve Helen Lynd Ödülü, Wright Mills Ödülü dâhil birçok ödül kazanmıştır.

Kentler, kültür ve tüketici kültürü üzerine kitaplar yazmakta, kentsel, kültürel ve ekonomik değişim hakkında araştırmalar yapmaktadır. Çalışmaları asıl olarak kentlerin soylulaştırma gibi süreçler tarafından nasıl etkilediğine odaklanmıştır ve kent hayatındaki egemen süreçleri araştırmıştır. Ayrıca New York ve diğer kentlerdeki birçok değişimin aktif bir eleştirmenidir.

Önemli eserleri

1982 *Çatıkatında Yaşamak: Kentsel Değişimde Kültür ve Sermaye*
1995 *Kentlerin Kültürleri*
2010 *Çıplak Şehir: Otantik Kentsel Mekânlarda Ölüm ve Yaşam*

KÜRESEL DÜNYADA YAŞAMA

BİR

A

K

1848

Karl Marx ve Friedrich Engels'in kaleme aldığı *Komünist Manifesto*, **kapitalizmin küreselleşmesini** öngörür ve bütün işçileri **birleşmeye** çağırır.

1974

Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System (Modern Dünya Sistemi)* adlı kitabında küreselleşmenin bazı ülkelerin avantajına ve **gelişmekte olan ulusların zararına** işlediğini savunur.

1986

Ulrich Beck, *Risk Toplumu* adlı kitabında **küreselleşmenin insan yapımı riskleriyle** başa çıkmak için yeni stratejiler geliştirmemiz gerektiğini ileri sürer.

1990'LAR

Zygmunt Bauman, küresel seyahat ve iletişimdeki ilerlemelerden kaynaklanan **sürekli sosyal değişim haline** işaret etmek için "akışkan modernite" fikrini geliştirir.

1990'LAR

Boaventura de Sousa Santos, kuzey yarımküredeki sosyolojik araştırmanın kapsamı itibariyle gerçekten **küresel** hale gelebilmesi için **diğer toplumları** da hesaba katacak şekilde revize edilmesini savunur.

1991

Saskia Sassen, *The Global City* adlı kitabında ulus devletler yerine **bazı çekirdek kentlerin küresel önemini** açıklar.

1992

Roland Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture* adlı kitabında **küreselleşmenin yerel kültürler üzerindeki etkilerini** değerlendirir.

Sosyoloji, Aydınlanma sırasında ortaya çıkan modern toplumu ve özellikle de sanayileşme, rasyonelleşme ve kapitalizmin etkilerini anlama ve geliştirmenin yollarını önerme arzusundan doğmuştur. Fakat sosyoloji disiplini 20. yüzyılın ikinci yarısında daha sağlam temellere oturdukça, sosyal değişimi yönlendiren bir başka kuvvetin var olduğu açığa çıkmıştır: küreselleşme.

Uluslararası ticaret yüzyıllardır yapılmaktadır; çok uluslu şirketlerin kökleri 16. ve 17. yüzyıllardaki ticaret imparatorluklarına dayanır. Bu nedenle küreselleşme fikri yeni bir şey değildir. Fakat Sanayi Devriminden itibaren ulaşım ve iletişimdeki ilerlemenin hızı artmıştır. 20. yüzyılda telgraf ve hava ulaşımı uluslararası bağlantılarda devrim yapmıştır; İkinci Dünya Savaşından sonra bilgi teknolojisi bu modeli devam ettirmiştir.

Ağ Toplumu

Birçok insan dünyanın yeni, post-endüstriyel, postmodern bir çağa girdiğini düşünse de küreselleşmeyi modernite sürecinin devamı olarak görenler de mevcuttur. Örneğin Zygmunt Bauman, sanayileşmeyle başlayan şeyin teknoloji daha da gelişmiş hale geldikçe olgun, "geç modern" aşamaya girdiğini ileri sürer. Teknolojik ilerlemenin doğası, bu aşamanın "akışkan modernite" yani sürekli değişim aşamasıyla karakterize olduğu anlamına gelir.

Bu teknolojik ilerlemenin belki de en belirgin sosyal etkisi, iletişimin gelişmesinden kaynaklanmıştır. Telefonlardan internete, dünya gittikçe bağlantılı hale gelmiştir ve sosyal ağlar artık ulusal sınırları aşmıştır. Bilgi teknolojisi sadece ticari işlemleri hiç olmadığı kadar hızlı ve kolay hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda daha önce izole olan bireyler ve toplulukları birbirine bağlamıştır.

Manuel Castells bu ağ toplumunun sosyal etkilerini tanımlayan ilk isimler arasındadır. Roland Robertson ise küreselleşmenin homojenleştirici bir etki (evrensel bir toplum modeli) yaratmaktan ziyade yeni sosyal sistemler üretmek için yerel kültürlerle birleştiğini ileri sürmüştür.

Geç modernitenin bir diğer yönü, insanların dünyanın dört bir yanına kolayca seyahat etmesidir.

1996

Manuel Castells, *The Information Age: The Rise of the Network Society (1997, The Power of Identity; 1998, End of Millennium)* adlı üç ciltlik eserinin ilk cildinde **bilgi teknolojisinin sosyal etkilerini** tahlil eder.

1996

Arjun Appadurai, *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalization* adlı kitabında küreselleşen dünyada **kimliklerin nasıl oluştuğunu** inceler.

2002

David Held ve Anthony McGrew, *Globalization/ Anti-Globalization: Beyond the Great Divide* adlı kitabında küreselleşmenin **çelişkili sosyal etkilerine** işaret eder.

2002

David McCrone, *The Sociology of Nationalism: Tomorrow's Ancestors* adlı kitabında **küreselleşen dünyada ulusal kimliğin rolünü** inceler.

2007

John Urry, *Mobilities* adlı kitabında insanlar dünyada giderek daha çok seyahat ettikçe **yeni kültürler ve kimliklerin ortaya çıkmasını** açıklar.

2009

Anthony Giddens, *The Politics of Climate Change* adlı kitabında çevre sorunlarında **oyalanmanın tehlikelerine** dikkat çeker.

Sanayileşmeden sonra köyden kente göçün yeni sosyal yapılar yaratması gibi, 20. yüzyılın sonlarında artan hareketlilik sosyal modelleri değiştirmiştir. Ekonomik göç gittikçe yaygınlaşmıştır; bu sadece insanların yeni küresel kentlere göç etmesinden değil, aynı zamanda uluslararası olarak iş ve refah arayışına girmesinden kaynaklanır. Arjun Appadurai ve diğerlerinin dikkat çektiği gibi bu durum, kültürel değişimlere ve de kimliklerin nasıl oluştuğunun sorgulanmasına yol açmıştır.

Kültür ve Ortam

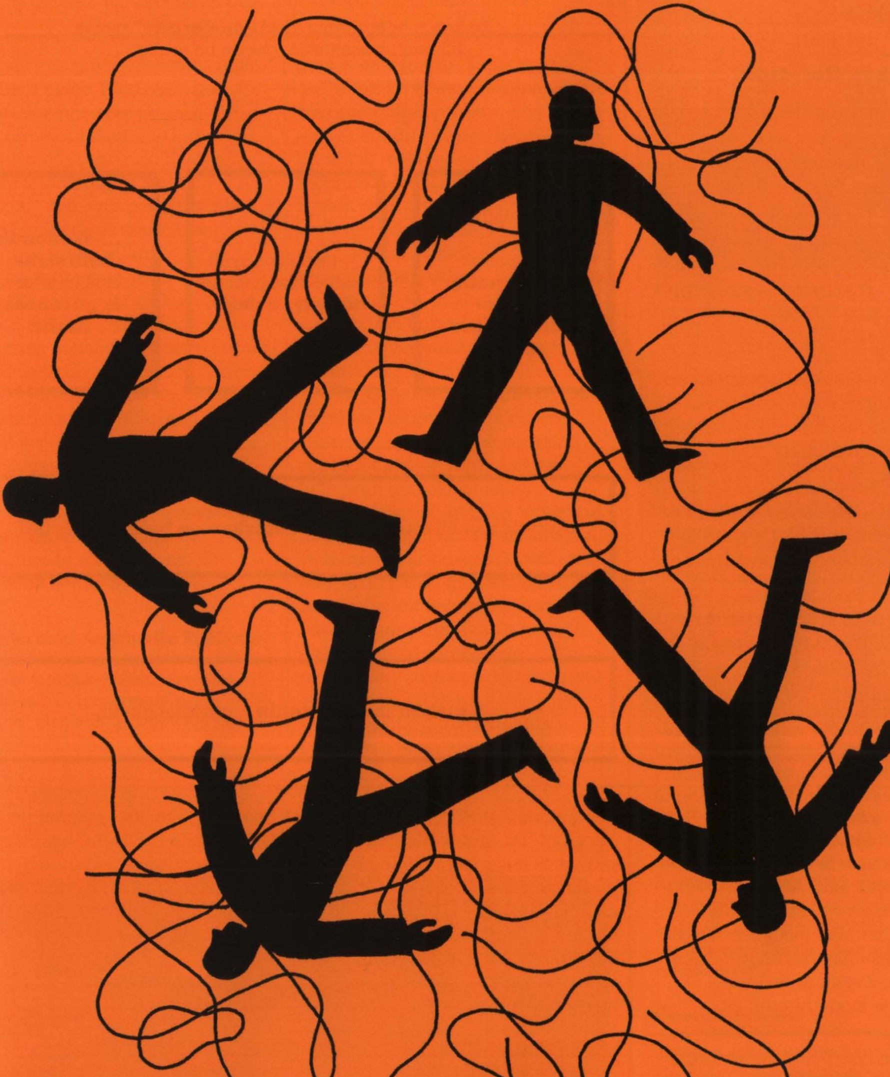
Birçok sosyolog, küreselleşmenin yerel kültürler üzerindeki etkisini ve ulusal kimliklerin değişen doğasını değerlendirmeye çalışmıştır. Batılı ülkelerde farklı kültürlerden göçmenlerin akını, özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin kendilerini ev sahibi ülkeleriyle tanımlamasıyla birlikte ırk, din ve kültüre ilişkin tutumları değiştirmiştir.

Bu hareketliliğe büyük ölçüde uluslar arasındaki ekonomik eşitsizlik yön vermiştir. Küreselleşme bu eşitsizliği hafifletememiştir. Immanuel Wallerstein'a göre kapitalizmin yayılması zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farkları kalıcılaştırır. Kapitalizm bu farkı sürdürerek ve gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını sömürerek ekonomik fayda sağlar. Kuzey ve güney yarımküreler arasındaki artan tezatlık nedeniyle Boaventura de Sousa, sosyolojik düşüncenin marjinalleştirilmiş bakış açılarını kapsayacak şekilde değişime uğraması gerektiğini savunmuştur.

Ulrich Beck gibi bazı isimler ise yeni teknoloji ve iletişimdeki ilerlemeler geleneksel yaşam biçimlerini zayıflattığı için küreselleşmeyle ilişkili risklere dikkat çekmiştir. Geçmiştekinin aksine artık sadece yerel ölçekteki doğal risklerle değil, uluslararası sonuçları olan insan yapımı krizlerle de karşı karşıyayız. Çevre sorunları belki de en büyük tehdittir ama Antony Giddens'ın işaret ettiği gibi toplum olarak başlarımızı kuma gömmeyi tercih ederiz. Modern küresel toplumun faydalarının keyfini çıkarırken, temel problemlerle uğraşmayı sürekli erteleriz ve belki de felaketin önüne geçmek için çok geç kalacağımız noktaya kadar gidebiliriz.

AKIŞKAN MODERNİTENİN DÜNYASINA GİRENLER BÜTÜNLÜK UMUDUNU TERK ETMELİDİR

ZYGMUNT BAUMAN (1925–)

KISACA

YAKLAŞIM
Akışkan Modernite

ÖNEMLİ TARİHLER

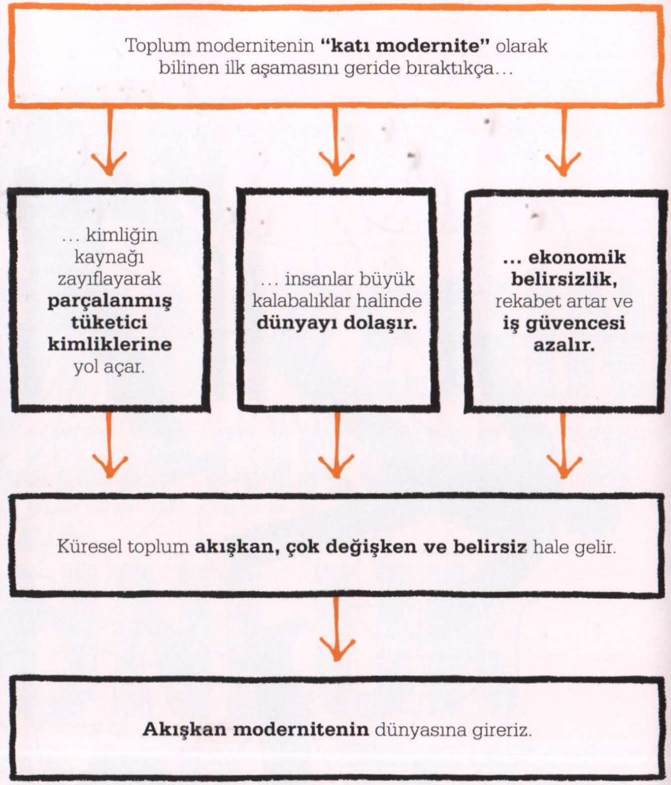
1848 Karl Marx ve Friedrich Engels, kapitalizmin küreselleşmesini öngören *Komünist Manifesto*'yu yayımlar.

1929–35 Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı, Zygmunt Bauman'ın kapitalizm kültürünün son derece dirençli olduğu görüşünü şekillendirir.

1957 Roma Antlaşmasının imzalanması, Avrupa Ekonomik Topluluğunda işçilerin serbest dolaşımına olanak tanır.

1976 Bauman, Michel Foucault'nun *Disiplin ve Ceza* adlı kitabından ve özellikle de gözetim konusundaki fikirlerinden etkilenir.

2008 İngiliz sosyolog Will Atkinson, Bauman'ın akışkan modernite kavramının yeterince eleştirel bir bakışla ele alınıp alınmadığını sorgular.

19. yüzyılın sonunda toplumlar kent merkezlerinin etrafında birleşmeye başlamıştır; Batı Avrupa sanayileşme ve kapitalizmle karakterize olan modernite adıyla bilinen aşamaya girmiştir. Polonyalı sosyolog Zygmunt Bauman, toplumlar modernitenin ilk aşamasını –"katı modernite"– geride bırakmıştır ve artık insanlık tarihinde "akışkan modernite" adı verilen yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni döneme, Bauman'a göre, toplumu küresel, sistemik seviyede etkileyen acımasız bir belirsizlik ve değişim damga vurur. Bauman'ın "akışkan" terimini kullanması, günümüz hayatı için güçlü bir metafordur: Hayat mobildir, hızlı akar, değişebilirdir, biçimsizdir, ağırlık merkezinden yoksundur ve kolay bir biçimde kontrol edilemez ve öngörülemez. Özetle akışkan modernite öngörülemez, belirsiz ve yüksek risklerle dolu bir biçimde sürekli, aralıksız yeniden şekillenen modern dünyadaki yaşam tarzıdır. Akışkan modernite, Bauman'a göre Batılı –ve artık küresel– toplumun daha genel evrimindeki mevcut aşamadır. Karl Marx gibi Bauman'da insan toplumunun ilerleyişinde her "yeni" aşamanın bir öncekini temel aldığına inanır. Bu nedenle akışkan moderniteyi anlamak için önce katı moderniteyi tanımlamak gerekir.

Katı Moderniteyi Tanımlamak

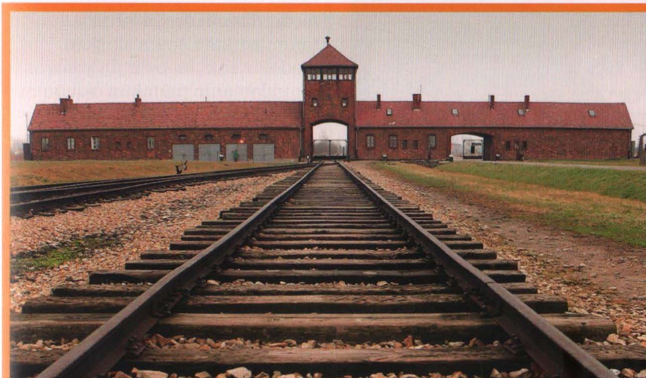
Bauman, katı moderniteyi düzenli, rasyonel, öngörülebilir ve görece istikrarlı görür. Tanımlayıcı özelliği, insan etkinliğinin ve kurumların bürokratik çizgilerde düzenlenmesidir; problemleri çözmek ve teknik çözümler

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Anthony Giddens 148–49 ▪ Ulrich Beck 156–61 ▪ Antonio Gramsci 178–79

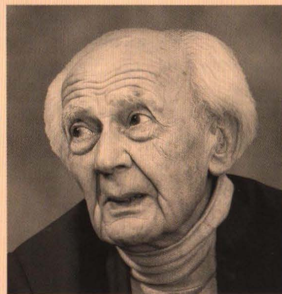
üretmek için pratik muhakemeden faydalanılabilir. Bürokrasi, çok sayıda insanın eylemleri ve etkileşimlerini organize etme ve düzenlemenin en verimli yolu olduğu için varlığını korur. Bürokrasi, belirgin negatif yönlere sahip olmasına (örneğin insan hayatının insanlıktan uzaklaşabilmesine ve kendiliğindenlik ve yaratıcılıktan yoksun kalabilmesine) rağmen belli bir amaca yönelik görevlerin yerine getirilmesinde çok etkilidir.

Katı modernitenin bir diğer karakteristiği, Bauman'a göre, sosyal yapılardaki dengenin çok yüksek derecede olmasıdır. Bu, insanların görece istikrarlı normlar, gelenekler ve kurumlarla yaşadığı anlamına gelir. Bauman katı modernitede sosyal, siyasi ve ekonomik değişikliklerin gerçekleşmediğini kastetmez, değişimlerin görece düzenli ve öngörülebilir biçimde gerçekleştiğini söyler. Ekonomi iyi bir örnek teşkil eder: Katı modernitede işçi sınıfının üyelerinden orta sınıf profesyonellere kadar insanların çoğu görece yüksek seviyelerde iş güvencesine sahiptir. Sonuç olarak ebeveynleri ve diğer aile üyeleriyle aynı coğrafi bölgede kalırlar, aynı semtlerde yetişirler ve aynı okullara giderler.

Bauman, katı moderniteyi tek yönlü ve progresif olarak görür; aklın insanlığın ilerlemesine yol açacağı öngören Aydınlanma bakışının gerçekleşmesidir. Bilimsel bilgiler arttıkça toplumun doğal ve sosyal dünyaları anlayışı ve bunlar üzerindeki kontrolü de gelişmiştir. Katı modernizmde bilimsel muhukameye duyulan bu yüksek inanç, Bauman'a göre, esasen ulusal sorunlar ve problemleri çözmeye dönük sosyal ve siyasi kurumlarda somutlaşmıştır. Aydınlanma değerleri sosyal, siyasi ve ekonomik

Polonya'daki Auschwitz Toplama Kampı, Naziler tarafından inşa edilmiş ve kullanılmıştır. Bauman, Soykırımı katı modernitenin çok rasyonel, planlanmış doğasının bir ürünü olarak görür.

Zygmunt Bauman

Polonyalı sosyolog Zygmunt Bauman dini uygulamalarını yerini getirmeyen Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 1925 yılında dünyaya gelmiştir. 1939'da Nazi işgalinin ardından ailesiyle birlikte Sovyetler Birliği'ne sığınmak zorunda kalmıştır. Kızıl Ordunun Polonya bölüğünde hizmet verdikten sonra İsrail'e gitmiştir. 1971'de İngiltere'ye yerleşmiştir ve Leeds Üniversitesinde fahri sosyoloji profesörüdür.

Bauman, kırktan fazla kitabın yazarıdır. Bunların yirmi kadarını 1990 yılında emekli olduktan sonra kaleme almıştır. Sosyolojiye katkılarından dolayı 1998'de Theodor W. Adorno Ödülüne ve 2010'da Asturias Prensliği Ödülüne layık görülmüştür. Leeds Üniversitesi, 2010 yılında Bauman'ın onuruna Bauman Enstitüsünü kurmuştur ve Polonyalı yönetmen Bartek Dziadosz 2013 yılında Bauman'ın hayatı ve görüşlerini anlatan *The Trouble With Being Human These Days* adlı filmi çekmiştir.

Önemli eserleri

1989 *Modernite ve Holocaust*
2000 *Akışkan Modernite*
2011 *Akışkan Bir Modern Dünyada Kültür*

ideallerin gelişmesi için başlıca referans noktası olan devletin en üst kademesinde kurumsal olarak yerleşmiştir.

Bauman, bireyin seviyesinde katı modernitenin kişisel kimlik ve olası kişilik versiyonlarının sabit bir repertuvarını ortaya çıkardığını ileri sürmüştür. Katı modern bireyler birleşik, rasyonel ve istikrarlı bir kişisel kimlik anlayışına sahiptir; çünkü meslek, dini mensubiyet, uyruk, cinsiyet, etnisite, hobiler, yaşam tarzı gibi çeşitli sabit kategoriler tarafından belirlenir. Katı modernite koşulları altında sosyal hayat –tıpkı yarattığı bireyler gibi– kendine güvenli, rasyonel, bürokratik olarak örgütlenmiş ve görece öngörülebilir ve istikrarlıdır.

Bauman'ın katı modernite fikri, toplumu dönüştürmek için aklı kullanan Isaac Newton gibi (burada William Blake tarafından resmedilen) Aydınlanma düşünürleri tarafından şekillendirilmiştir.

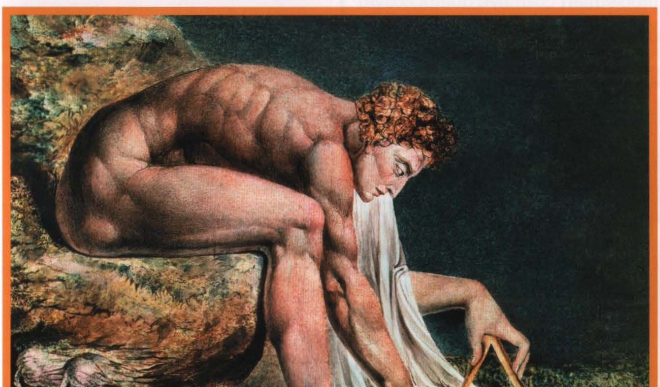
Katıdan Sıvıya

Katı moderniteden akışkan moderniteye geçiş, Bauman'a göre, yoğun ve birbiriyle bağlantılı ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlerin birleşmesinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda Bauman'ın "dünyanın kompülsif, obsesif ve bağımlılık yaratacak bir biçimde yeniden şekillendirilmesi" olarak tanımladığı sürecin şekillendirdiği küresel bir düzen ortaya çıkmıştır.

Bauman, katı moderniteden akışkan moderniyete geçişi yol açan beş ayrı ama birbiriyle ilişkili gelişme tanımlar. İlk olarak ulus devletler artık toplumun "temel taşıyıcı yapı"sı değildir; günümüzde ulusal hükümetler yurtiçinde ve yurtdışındaki olaylar üzerinde çok daha az etkiye sahiptir. İkinci olarak küresel kapitalizmin ilerlemesi ve çokuluslu ve uluslar ötesi şirketlerin çoğalması devlet otoritesinin merkezini yitirmesiyle sonuçlanmıştır.

Üçüncü olarak, elektronik teknolojiler ve internet neredeyse anlık, uluslar ötesi iletişim akışına imkân tanımaktadır. Dördüncü olarak, toplumlar her zamankinden fazla riskle karşı karşıyadır; güvensizliklerle ve potansiyel tehlikelerle boğuşmaktadır. Beşinci olarak, dünya çapında insan göçünde önemli bir artış yaşanmıştır.

> Günümüzde her ülkenin nüfusu diasporalar toplamıdır.
> **Zygmunt Bauman**

Akışkan Moderniteyi Tanımlamak

Bauman'ın kendisinin de kabul ettiği gibi, akışkan moderniteyi tanımlamaya çalışmak bir ölçüde paradokstur; çünkü bu terim sürekli değişim, akış ve belirsizlikle karakterize olan küresel bir koşula işaret eder. Fakat Bauman katı modernitenin özelliklerini tanımladıktan sonra akışkan modernitenin en belirgin yönlerini tanımlamanın mümkün olduğunu ileri sürer.

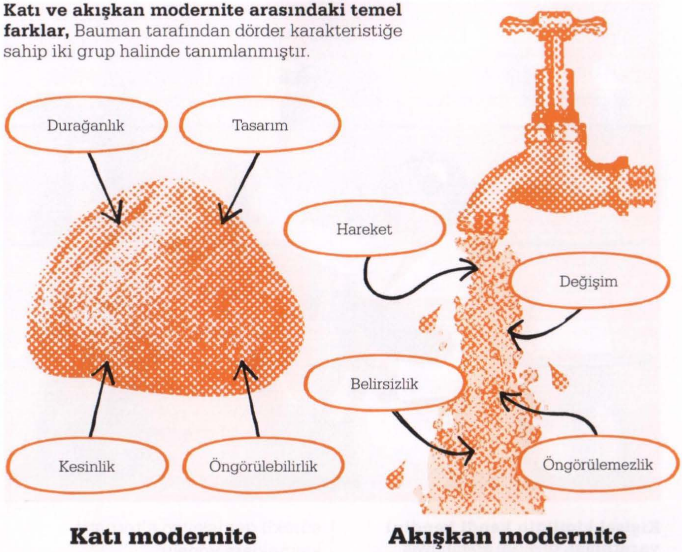
İdeolojik seviyede, akışkan modernite bilimsel bilginin doğal ve sosyal problemleri çözebileceğini öngören Aydınlanma idealini zayıflatır. Akışkan modernitede bilim, uzmanlar, üniversite tabanlı akademisyenler ve resmi yetkililer –yani bir zamanlar katı modernitedeki en yüksek otorite figürleri– doğrunun savunucuları olarak çok belirsiz bir statüye sahiptir. Bilim insanları, çevresel ve

sosyo-politik problemlerin çözümü olduğu kadar nedeni olarak da algılanmaya başlamıştır. Bu genel kamuoyu nezdinde kaçınılmaz olarak artan bir şüpheciliğe ve genel ilgisizliğe yol açmıştır.

Akışkan modernite bireylerin istihdam, eğitim ve refahla ilgili kesin olarak kabul ettikleri şeylerin altını oymuştur. Günümüzde birçok çalışan ya işini değiştirmek ya da bambaşka bir mesleğe geçmek zorunda kalmaktadır; bunlar bazen aynı kişi için birçok kez tekrarlanmaktadır. Katı modernite çağındaki tipik "ömür boyu iş" kavramının artık gerçekçi ve erişilebilir olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bauman'ın Amerikalı sosyolog Richard Sennett'ten aldığı bir terim olan firmaların "yeniden yapılanması" veya küçülmesi gittikçe yaygınlaşmıştır. Şirketler, işçilik maliyetlerini önemli ölçüde azaltarak küresel pazarda mali rekabeti sürdürmeye çalışmaktadır. Bu sürecin bir parçası olarak katı modernizmdeki istikrarlı, kalıcı işin yerini büyük ölçüde hareketli bir işgücüne sunulan geçici istihdam sözleşmeleri almıştır. Eğitimin değişen rolü ve doğası bu mesleki istikrarsızlıkla yakından bağlantılıdır. Bireylerin kendi mesleklerindeki gelişmelere ayak uydurabilmek amacıyla veya ihtiyaç fazlalığı durumunda "cazip" kalabilmenin bir aracı olarak kariyerleri boyunca –çoğu zaman kendi hebasına– eğitimlerini sürdürmeleri gerekir.

Katı ve akışkan modernite arasındaki temel farklar, Bauman tarafından dörder karakteristiğe sahip iki grup halinde tanımlanmıştır.

> Küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz. Bu, hepimizin bilinçli veya bilinçsiz olarak birbirimize bağımlı olduğumuz anlamına geliyor.
> **Zygmunt Bauman**

İstihdam modellerindeki bu değişikliklerle eşzamanlı olarak refah devleti zayıflamıştır. Tarihsel olarak insanların hastalık ve işsizlik gibi kişisel talihsizliklere karşı sağlam bir "güvenlik ağı" olduğu düşünülürken, devletin refah sunması özellikle sosyal konutlar, devlet destekli yüksek eğitim ve ulusal sağlık hizmetleri gibi alanlarda hızla gerilemiştir.

Akışkan Kimlikler

Katı modernite fabrikalar ve endüstri tesislerinde tüketim mallarının endüstriyel üretimini temel alırken, akışkan modernite tüketim malları ve hizmetlerin hızlı ve aralıksız tüketimine dayanır. Üretimden tüketime geçiş, Bauman'a göre, katı modernitede kimliğin bağlandığı meslek ve uyruk gibi sosyal yapıların çözülmesinin bir sonucudur.

Fakat akışkan modernitede kişilik o kadar sabit değildir; parçalı, değişken, çoğu zaman içsel olarak tutarsızdır ve çoğunlukla onu aynı anda oluşturan ve sunan

Refah devletleri, Bauman'ın söylediği gibi son zamanlarda baskı altındadır. Örneğin Britanya'da Ulusal Sağlık Hizmetleri sisteme geniş desteğe rağmen zayıflamaktadır.

Kişisel kimliğin kendi kendini yaratması, tüketim aracılığıyla gerçekleşir. İstihdam statüsü ve aile bağları gibi kimliğin geleneksel kaynakları akışkan modernitede zayıflamıştır.

tüketici tercihlerinin toplamından ibarettir. Akışkan modernitede gerçek kişilik ve tüketici tercihi üzerinden sunulan kişilik arasındaki sınır kalkar: Bauman'a göre artık satın aldığımız şey neyse oyuz. Derin ve yüzeysel anlam birbirine karışmıştır ve bunları ayırmak olanaksızdır.

Tüketim ve Kimlik

Bireysel öz-kimliğin oluşumunda tüketimin merkezi önemi, tüketim mallarının satın alınmasının ötesine geçer. Katı modernitenin sunduğu değişmeyen kimlik kaynaklarından yoksun kalan bireyler modern dünyada rehberlik, istikrar ve kişisel yön bulmak için yaşam tarzı koçları, psikanalistler, cinsel terapistler, holistik yaşam uzmanları, sağlık guruları gibi sürekli genişleyen alternatif kaynaklara yönelir.

Öz-kimlik, birey için tarihsel olarak eşi görülmemiş şekillerde sorunlu hale gelmiştir ve bunun sonucu bireyin kafasını daha da karıştırmak dışında hiçbir şeye hizmet etmeyen aralıksız bir kendini sorgulama ve içe bakış döngüsüdür. Sonunda kendimiz ve gündelik hayata ilişkin deneyimimiz gittikçe kim olduğumuz, dünyadaki yerimiz ve çevremizdeki değişimlerin hızı hakkındaki huzursuzluk, tedirginlik ve anksiyete fonunda gerçekleşir.

Akışkan modernite prensip olarak belirsizlik ve istikrarsızlığın egemen olduğu küresel topluma işaret eder. Fakat bu istikrarsızlaştırıcı güçler küresel toplumda eşit olarak dağılmaz. Bauman bunun nedenini anlamak için hareketlilik, zaman ve mekân değişkenlerinin önemini tanımlayıp açıklar. Bauman'a göre hareketli kalma kapasitesi akışkan modernitede son derece kıymetli bir özelliktir; çünkü refah ve kişisel tatmin arayışının başarıyla gerçekleştirilmesini hızlandırır.

Bauman, akışkan modernitede kazananlar ve kaybedenleri birbirinden ayırır. Akışkan modernitenin akışkanlığından en çok yararlananlar, dünyayı serbestçe dolaşabilen sosyal olarak ayrıcalıklı kişilerdir. Bauman'ın "turistler" olarak nitelendirdiği bu kişiler mekanda değil zamanda var olur. Turistler internet tabanlı teknolojiler ve uluslararası uçuşlara kolayca eriştikleri için tüm dünyayı sanal olarak ve fiilen gezebilir , ekonomik koşulların en iyi, yaşam standartlarının en yüksek olduğu yerlerde bulunabilir. Öte yandan Bauman'ın nitelendirdiği şekliyle "avareler" ya hareketsizdir ya da zorunlu olarak hareket eder ve tüketim kültüründen dışlanır. Bu kişiler ya işsizliğin yüksek, yaşam standartlarının çok düşük olduğu yerlere saplanıp kalır ya da iş aramak için veya savaş ve zulüm tehdidi karşısında ekonomik veya siyasi sığınmacı olarak ülkelerini terk etmeye zorlanır. Yerleştikleri her yerde bir süre sonra zorluklarla karşılaşırlar.

> Akışkan modern toplumda kalıcı bağlar yoktur ve tutunduğumuz her şeyle gevşek bağlarımızın olması gerekir ... böylece koşullar değişince ... bu bağları çözebiliriz.
> **Zygmunt Bauman**

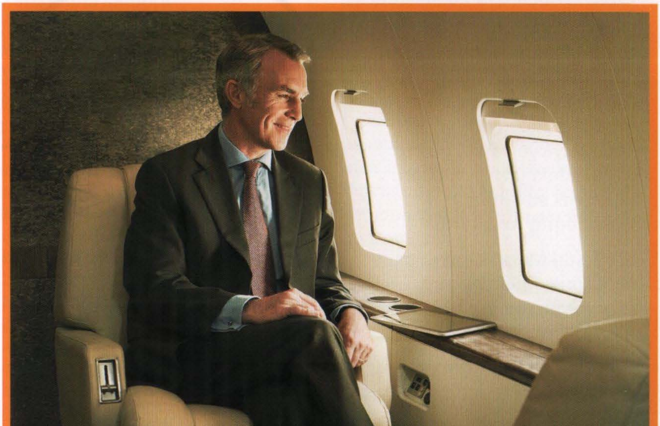
> Değerinizi sahip olduğunuz şeyler üzerinden tanımlarsanız ... dışlanmak aşağılayıcıdır.
> **Zygmunt Bauman**

Bauman'a göre dünya genelinde insanların kitlesel göçü ve başka ülkelere akını, akışkan modernitenin ayırıcı özelliklerindendir, gündelik hayatın öngörülemez ve sürekli değişen doğasına katkıda bulunan faktörlerdir: Bauman'ın turist ve avare sosyal kategorileri bu fenomenin iki ucunda yer alır.

Zygmunt Bauman, modern çağın en etkili ve seçkin sosyologlarından biri olarak görülür. Belirli bir entelektüel geleneğe ait olmamayı tercih etmiştir; yazıları etik, medya ve kültürel araştırmalardan siyaset kuramı ve felsefeye kadar birçok disipline yayılır. Sosyolojide akışkan modernite konulu çalışması, düşünürlerin büyük bir kısmı tarafından bu alana yapılmış benzersiz bir katkı olarak kabul edilir.

İrlandalı sosyolog Donncha Marron, Bauman'ın akışkan modernite kavramını ABD'de tüketici kredilerinin eleştirel bir değerlendirmesine uygulamıştır. Bauman'ın ürün ve marka tüketiminin bireylerin kişisel kimliğini oluşturmasında temel bir rol oynadığı fikrinden hareketle, Marron kredi kartlarının insanları Bauman'ın betimlediği akışkan yaşam tarzlarına adapte etmeye çok elverişli olduğu için bu süreçte önemli bir araç olduğunu belirtir. Örneğin kredi kartı tüketim arzusunu tatmin etmek için alışveriş seyahatlerini finanse etmek için kullanılabilir. Bir şeylerin alınmasını daha kolay, daha hızlı ve önemli ölçüde daha kullanışlıdır. Kredi kartı elbette ki insanlar iş değiştirirken veya önemli kariyer hamleleri yaparken günlük faturaları ve masrafları karşılamak için de kullanılabilir. Fiziksel kartın kendisi genellikle sahibinin ilgi duyduğu futbol takımı, yardım kuruluşu veya mağaza gibi şeylerle ortak marka taşıyabilir. Bu ortak markalı kartlar, kişinin kim olduğuna dair anlayışını seçip dış dünyaya yansıtmasının küçük ama etkili bir yoldur.

> "Topluluk" günümüzde kayıp cennetin diğer adıdır.
> **Zygmunt Bauman**

Bauman'ın küresel "turistleri" akışkan modernitenin en pozitif yönlerinden faydalanabilmek için gerekli zenginliğe ve mesleki statüye sahip sosyal elitin hareketli üyeleridir.

MODERN DÜNYA SİSTEMİ

IMMANUEL WALLERSTEIN (1930–)

KISACA

YAKLAŞIM
Dünya Sistemi Kuramı

ÖNEMLİ TARİHLER

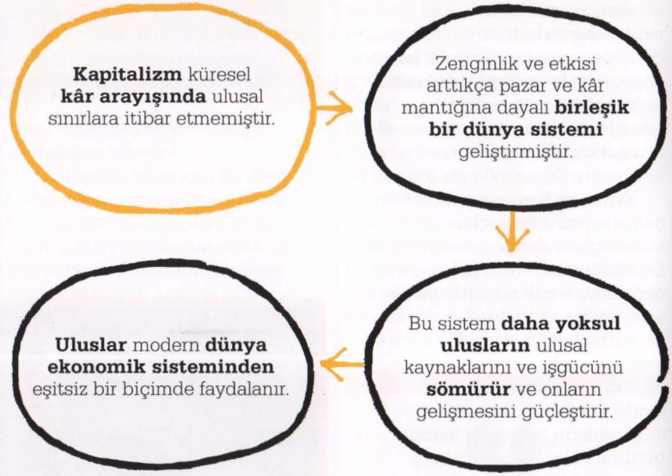
16. yüzyıl Avrupalı güçler Amerika ve Asya'nın çeşitli bölgelerini "keşfedip" sömürgeleştirdikçe küresel kapitalizmin temelleri atılır.

1750 Büyük Britanya'da Sanayi Devrimi başlar.

1815–1914 Yeni sanayiler ve sosyal ve ekonomik dönüşümler Avrupa, Kuzey Amerika, Japonya ve Avustralya'ya yayılır ve bu bölgelerdeki ülkeler modern ekonomik sistemin "çekirdeğini" oluşturur.

1867 Karl Marx, kapitalizmin sömürücü eğilimlerini vurgulayan *Kapital*'in ilk cildini yayımlar.

20. yüzyıldan itibaren Eski sömürgelerin de dahil olduğu yeni devletler küresel kapitalizm "sistemine" entegre oldukça küresel ticaret gelişir.

Amerikalı sosyolog Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System (Modern Dünya Sistemi)* (1974) adlı kitabında, dünyanın çeşitli uluslarının küresel bir ekonomik sistem tarafından birbirine bağlandığı ve bu sistemdeki ekonomik ilişkilerin gelişmekte olan ulusların doğal kaynakları ve işgücünün daha gelişmiş uluslar tarafından sömürülmesine dayandığını ifade eder. Bu "dünya sistemi" yoksul ulusların gelişmesini zorlaştırır; zengin uluslar küresel meta zincirlerinde ve endüstriyel kapitalizmin ürettiği ürünler ve zenginlikte başlıca menfaat sahibi olmaya devam eder.

Dünya ekonomik sistemi, Wallerstein'a göre, 16. yüzyılda Britanya, İspanya ve Fransa gibi Avrupalı ulusların fethedilen ve sömürgeleştirilen toprakların kaynaklarından faydalanmasıyla ortaya

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Roland Robertson 146–47 ▪ Saskia Sassen 164–65 ▪ Arjun Appadurai 166–69 ▪ David Held 170–71

çıkmaya başlamıştır. Bu eşitsiz ticaret ilişkileri, bir sermaye birikimi üretmiş ve bu birikim ekonomik sistemin büyütülmesi için kullanılmıştır. 19. yüzyılın sonu itibariyle dünyanın büyük bir kısmı bu meta üretim ve değişim sistemine dâhil edilmiştir.

Küresel Aşama

Wallerstein'ın modern kapitalizmin kökeni hakkındaki görüşleri, Karl Marx'ın kuramlarını küresel aşamaya genişletir. Marx, kapitalizmin "artı değer" mücadelesi üretmesine odaklanmıştır. Bu, işçinin bir günde kendisine ödenen ücretten daha fazla değer üretmesini ve bu ekstra değerin işverenin kârı olmasını anlatır. Kapitalizmde işçi sınıfı emeklerinin artı değeri için varlıklı sosyal elitler tarafından sömürülür.

Wallerstein bu fikri geliştirerek küresel meta zincirlerinden kimlerin faydalandığına odaklanır. Dünya sisteminde ulusların sınıf benzeri gruplamalarının bulunduğu savunur ve bunları "çekirdek", "yarı-çevre" ve "çevre" uluslar olarak adlandırır. Çekirdek uluslar, teknolojik olarak ileri üretim metotları kullanarak karmaşık ürünler üreten gelişmiş toplumlardır. Çekirdek uluslar hammaddeler, tarım ürünleri ve ucuz işgücü için çevre uluslara bel bağlar. Yarı/çevre uluslar, diğer iki kategorinin sosyal ve ekonomik karakteristiklerinin bir karışımına sahiptir.

Çekirdek ve çevre uluslar arasındaki bu ekonomik değiş tokuşun eşitsiz doğası, çekirdek ulusların kendi geliştirdikleri metaları çevre uluslarınkinden daha yüksek ücretle satması anlamına gelir. Yarı çevre uluslar da çevre uluslarla eşitsiz ticari ilişkilerden faydalanır ama çekirdek uluslarla ekonomik ilişkilerinde çoğu zaman dezavantajlı konumdadır.

Wallerstein'a göre bu dünya sistemi görece durağandır ve değişime açık değildir. Sistem içerisinde ulusların "yukarı" veya "aşağı" yönde hareket edebilir ama çekirdekteki devletlerin askeri ve ekonomik gücü ve de yarı çevredekilerin tutkuları nedeniyle küresel ilişkilerin daha eşitlikçi biçimde yeniden yapılandırılması mümkün görünmez.

Wallerstein'ın 1970'lerdeki modern dünya sistemi hakkındaki görüşleri, 1980'lerin sonu ve 1990'ların başından itibaren sosyolojinin ana kaygısı haline gelen küreselleşme hakkındaki literatürü öncelemiştir. Bu nedenle Wallerstein'ın çalışmaları ekonomik küreselleşme ve sosyo-ekonomik sonuçlarına erken ve de önemli bir katkı olarak görülür.

Modern dünya sistemi, ulusların sınıf benzeri gruplandırmasına dayanır ve bu uluslar arasında eşitsiz ekonomik ve ticari ilişkilerle sonuçlanır.

Çevre uluslar, güçsüzdür ve mülksüzleştirilmiştir; tarım ve de madenlerde dar ekonomik tabanlara sahiptirler; yarı-çevre ve çekirdek uluslara meta, hammadde ve ucuz işgücü temin ederler.

Yarı-çevre uluslar, ara seviyelerde bolluğa, belli ölçüde özerklik ve ekonomik çeşitliliğe sahiptir.

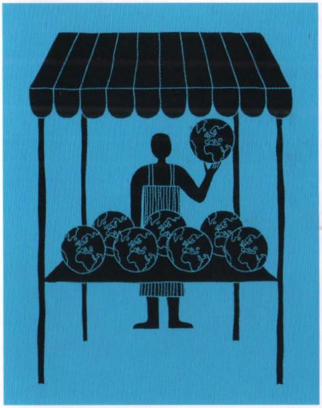
Çekirdek uluslar gelişmiş, sanayileşmiş ve zengindir; modern dünya sisteminin merkezinde yer alırlar.

Zenginliğin ve Eşitsizliğin Küresel Modelleri

Sosyal bilimciler ilk olarak küresel eşitsizlikleri "Birinci Dünya" (gelişmiş Batılı uluslar), "İkinci Dünya" (sanayileşmiş, komünist uluslar) ve "Üçüncü Dünya" (sömürgeleştirilmiş uluslar) terimlerini kullanarak tartışmıştır. Uluslar kapitalist girişim, sanayileşme ve kentleşme seviyelerine göre sıralanmış ve daha yoksul ulusların bu durumdan kurtulmak için gelişmiş toplumların ekonomik özelliklerine daha çok ihtiyaç duyduğu savunulmuştur.

Wallerstein, Üçüncü Dünyanın sadece gelişmemiş olduğu fikrini reddetmiştir. Bir ulusun dünya sistemindeki konumunun ilk başta tarih ve coğrafyanın bir ürünü olduğunu ama küresel kapitalizmin pazar güçlerinin çekirdek ve çevre uluslar arasındaki farklılıkları pekiştirdiğini ve böylece eşitsizliği etkin biçimde kurumsallaştırdığını göstermek için küresel ekonominin dayandığı ekonomik süreç ve bağlara odaklanmıştır.

KÜRESEL SORUNLAR, YEREL PERSPEKTİFLER

ROLAND ROBERTSON (1938–)

KISACA

YAKLAŞIM
Küyerelleşme

ÖNEMLİ TARİHLER
1582–1922 Miladi takvim, ilk olarak Avrupa'nın Katolik ülkeleri ve son olarak Doğu Asya ülkeleri ve Sovyetler Birliği tarafından kabul edilerek uluslararası ölçekte en yaygın takvim olur.

1884 Greenwich Ortalama Zamanı (GMT) dünyanın zaman standardı olarak kabul edilir ve 24 saatli küresel zaman dilimi sistemin temelini oluşturur.

1945 Uluslararası işbirliğini desteklemek için Birleşmiş Milletler kurulur.

1980'ler Japon şirketleri küresel ürünleri yerel pazarlara uyarlama stratejileri geliştirir. Buna "küyerelleşme" adı verilir.

1990'lar Roland Robertson, küreselleşme konulu çalışmasında Japonların "küyerelleşme" kavramını genişletir.

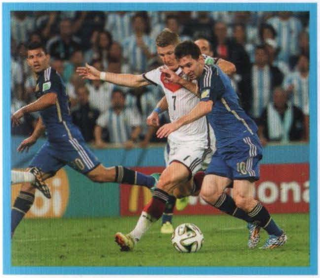
Küreselleşme **farklı görüşler, kültürel formlar** ve **ürünlerin** dünya çapında **yayılmasıyla** sonuçlanır:

müzikal tarzlar ve janrlar. | **moda trendleri.** | **tüketim ürünleri.** | **görüşler ve değerler.**

Bu küresel formlar, **yerel topluluklar ve bireylerle** kurulan temasla **"küyerelleştirilmiş"** hale getirilir.

Küreselleşme kültürel ürünler, değerler ve zevkler yerel karşılıklarıyla birleştikçe yeni kültürel formlar ortaya çıkarır. Küresel ve yerel olanın birbirine karışması, İngiliz sosyolog Roland Robertson'a göre modern toplumların temel bir özelliğidir ve yeni yaratıcı olasılıklar üretir. Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture* (1992) adlı kitabında küreselleşmenin merkezindeki kültürel dinamiklerin dört alan arasındaki ilişkilere odaklanılarak anlaşılabileceğini ileri sürer: "bireysel kişilikler", "ulus devlet", "toplumlardan oluşan dünya sistemi" ve "ortak insanlık kavramı." Bu odak, kişinin

Ayrıca bkz.: George Ritzer 120–23 ▪ Immanuel Wallerstein 144–45 ▪ Saskia Sassen 164–65 ▪ Arjun Appadurai 166–69 ▪ David Held 170–71

Futbol "küyerel oyundur." Topluluklar takımlarıyla özdeşleşir ve ayırt edici gelenekler ve futbol kültürleri geliştirir. Daha sonra bunları uluslararası müsabakalara taşırlar.

öz-kimliğinin birbiriyle etkileşim halindeki yönlerini ve bunların ulusal ve küresel kültürel etkilerle ilişkisini incelemeye olanak tanır.

Örneğin kişinin öz-kimliği bir ulusla, toplumlar arasındaki etkileşimlerle ve insanlıkla (cinsel yönelim hakkındaki fikirler, etnisite ve saire) ilişkili olarak tanımlanır. Bu bağlamda Robertson bir kişinin deneyimleri ve eylemleri üzerindeki küresel ve yerel etkiler arasındaki gerilimi araştırır.

Robertson, "küresel tekliği" yani küreselleşmenin ve kültürel alışverişin küresel bir kültür yaratmasının yollarını vurgular. Bu, Hollywood filmleri ve Amerikan pop müziği gibi Batılı kültürel ürünlerin ve inançların egemen olduğu bir dünyaya yöneliştir; toplumların artan bağlantısı ve insanların dünyayı bir tek sosyo-kültürel varlık olarak algılamasıyla mümkün hale gelir.

Fakat Robertson "küresel tekliğin" ortaya çıkışının dünyanın her şeyin aynı veya "homojen" olacağı bir tek küresel kültüre doğru ilerlediği anlamına gelmediğinin altını çizer. Tam tersine kültürel gruplar ve ürünleri arasındaki farklılıklar başka topluluklardan kültürel akışlarla karşılaşıldıkça keskinleşebilir. İnsanlar kültürel formları kendi özel sosyo-kültürel bağlamlarına uygun hale getirdikçe yerel ve küresel kültürler arasında dinamik bir etkileşim ortaya çıkabilir.

"Küresel" ve "Yerel"in Karışması"

Robertson, küresel ve yerelin ilişkisini ve karışmasını ele alırken "küyerelleşme" terimini popüler hale getirmiştir. Bu kavram, uluslar ötesi şirketlerin uygulamalarından ve küresel bir ürünü alıp yerel pazara uyarlama stratejilerinden geliştirilmiştir. Örneğin fast-food şirketi McDonald's ABD dışındaki müşterilere hitap etmek için birçok "küyerelleşmiş" hamburger (örneğin Hinduların inek eti yemediği Hindistan'da Tavuk Maharaja Mac) üretmiştir. Sosyolojide küyerelleşme daha genel olarak küresel kültürel ürünler veya formların yerelleştirilmesi anlamına da gelir.

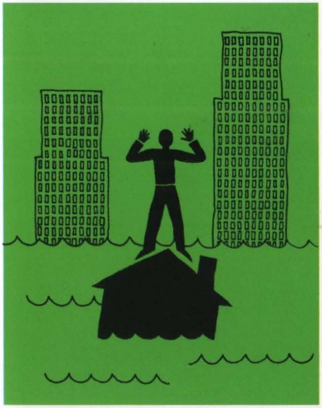
O halde küreselleşme "evrenselleştirme ve ayırma eğilimleri" barındıran iki yönlü bir süreçtir. Bazı kültürel formlar, ürünler ve değerler dünyanın dört bir yanına aktarılır;oralarda farklı toplumlar ve bireyler tarafından uyarlanabilir veya değiştirilebilir. Yerel ve küresel arasında yaratıcı bir gerilim ortaya çıkar. Bu, kültürel yenilik ve sosyal değişimle sonuçlanabilir. Örneğin insanlar Hip Hop, K-Pop ve Indie gibi küresel olarak tanınan müzik janrlarının uyarlayarak "yerel öykülerini" anlatabilir.

Kültürel Karışım

Küresel iletişimin son yükselişi, Roland Robertson'ın "kültürel bağlantılılık" olarak nitelendirdiği durumu üretmiştir. Kültürel etkiler yerel olarak değişime uğradıkça ve melezleştikçe, Hollandalı sosyolog Jan Nederveen Pieterse'ye göre "küyerelleştirilmiş" çeşitlilik veya kültürel "karışım" ortaya çıkar. Film yapımcılığı, bu küreselden yerele doğru işleyen sürecin iyi bir örneğidir.

Hollywood filmleri, 20. yüzyılın başlarında Hint film endüstrisine ilham vermiştir. Fakat Hintli film yapımcıları Hollywood ürünlerini değiştirmeye odaklanmıştır: Sanat formunu kendilerine özgü hale getirmek, yerel kültüre hitap etmek ve kendi özgün ifade formlarını yansıtmak istemişlerdir. Bunu yaparken küresel ve yerel arasında yaratıcı bir birleşme başlatmışlardır. Hint sineması, ülkenin antik destanları ve mitlerinden geleneksel dramaya kadar çok çeşitli temalardan yararlanır ve onları renkli, özgün şekillerde yeniden anlatır. "Bollywood" olarak bilinen Hint filmleri, Hint diasporası dışında da izleyici çeker.

> Yerel kültürler, her kültürel ürünü özel ihtiyaçlar, inançlar ve geleneklerine uygun biçimde uyarlar ve yeniden tanımlar.
>
> **Roland Robertson**

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SÜREKLİ ERTELENEN BİR SORUNDUR
ANTHONY GIDDENS (1938–)

KISACA

YAKLAŞIM
Giddens'in Paradoksu

ÖNEMLİ TARİHLER

1900 Modernite, uluslar endüstriyel ekonomilerini geliştirdikçe ve ekonomik büyüme kaydettikçe yayılmaya devam eder.

1952 Londra'daki duman benzeri zehirli hava kirliliği olayı Büyük Sis tahminen dört bin kişinin ölümüne neden olur ve Temiz Hava Yasası (1956) onaylanır.

1987 Ozon incelmesine yol açan maddelerin üretimini aşamalı olarak kaldırarak ozon tabakasını koruyan Montreal Protokolü üzerinde anlaşma sağlanır.

1997 Birleşmiş Milletlerin hazırladığı Kyoto Protokolü sanayileşmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını azaltmayı ve iklim değişikliğini önlemeyi amaçlar.

2009 Kopenhag Mutabakatı sera gazı salınımlarının azaltma kararlılığını yeniler.

İngiliz sosyolog Anthony Giddens'a göre dünya tehlike altındadır ve küreselleşme bundan en azından kısmen sorumludur. Giddens, modernitenin hükümetlerin ve bireylerin iklim değişikliği gibi küresel risklerle karşılaştığı "kontrolden çıkmış bir dünya" yarattığına inanır. Giddens'ın bu önemli araştırma alanına katkılarından biri, hükümetlerin ve bireylerin küresel ısınmanın nedenlerine ilişkin derhal eyleme geçmekte neden isteksiz davrandığının sosyolojik izahını sunmak olmuştur.

Modernitenin Küreselleşmesi

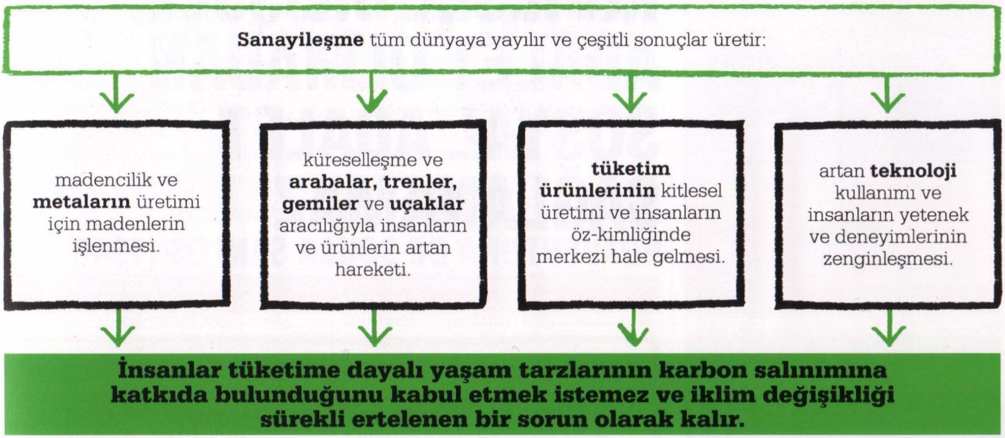
Giddens, 1990 yılında *The Consequences of Modernity* adlı kitabının yayımlanmasından itibaren küreselleşmenin etkilerini, toplumun kurumlarını, sosyal rolleri ve ilişkileri nasıl dönüştürdüğünü vurgulamıştır. Dünyanın gelişmiş ve yeni sanayileşmiş toplumlarının artık sanayi öncesi toplumlarınkinden önemli ölçüde farklı deneyimler ve ilişkilerle karakterize olduğunu belirtir.

Modernitenin ve sonuçlarının küreselleşmesi, insan uygarlığında Giddens'ın "geç modernite" adını verdiği yeni bir aşamaya işaret eder. Giddens, modern dünyanın "kontrolden çıkmış" ve yönetilmesi güç hale gelişini anlatmak için önüne gelen her şeyi ezip geçen devasa bir araç (Juggernaut; bir Hindu tapınak arabası ç.n.) benzetmesi yapar. Geç modernitede yaşam zaman zaman "ödüllendirici" ve "neşelendirici" olsa da bireyler yeni belirsizliklerle yüzleşmek, soyut sistemlere güvenmek ve yeni zorluklarla ve risklerin üstesinden gelmek zorundadır.

Giddens, antropojenik (insan kökenli) iklim değişikliğini insanlığın karşı karşıya olduğu en önemli risklerden ve zorluklardan biri olarak görür. Sanayileşmiş toplumlar ener-

> İnsanlar geleceğe ve bugüne aynı gerçeklik seviyesinde yaklaşmakta zorlanır.
> **Anthony Giddens**

Ayrıca bkz.: Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Manuel Castells 152–55 ▪ Ulrich Beck 156–61 ▪ David Held 170–71 ▪ Thorstein Veblen 214–195 ▪ Daniel Bell 224–25

ji üretmek için çok miktarda fosil yakıt kullanmaktadır.

Bu enerji üretiminin bir yan ürünü, atmosferin üst tabakasında biriken ve güneşten gelen enerjiyi tutarak "küresel ısınmaya" ve kuraklık, su baskınları ve kasırgalar gibi olağandışı hava olaylarına yol açan karbondioksittir.

Yenilikçi Çözümler

Giddens, *The Politics of Climate Change* (2009) adlı kitabında çevrenin bozulması ve iklim değişikliğinin yarattığı tehlikeler gündelik hayatta açık veya doğrudan görünür olmadığı için birçok insanın "… bunlar hakkında somut bir adım atmadığını," ileri sürer. "Fakat bu tür tehlikelerin görünür ve ciddi hale gelmesi – iklim değişikliğinin yadsınamaz sonucu olan felaketlere dönüşmesi– beklenirse ciddi bir önlem almak için artık çok geç olacaktır."

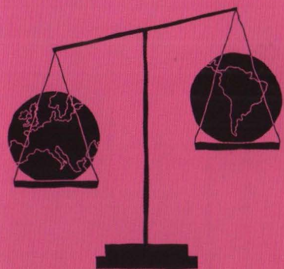
Bugünkü faydalar ve gelecekteki tehlikeler ve yıkımların tehdidi arasındaki bu bağlantı kopukluğuna "Giddens paradoksu" adı verilir.

Yine de Giddens gelecek hakkında iyimserdir. Sanayi ve ileri teknoloji toplumlarını ortaya çıkan insan zekâsının karbon salınımlarını azaltmak için yenilikçi çözümlerin bulunmasında da kullanılabileceğine inanır. Örneğin uluslararası işbirliği doğrultusunda ülkeler karbon ticareti planları ve karbon vergileri uygulayarak sera gazı salınımlarını azaltan şirketleri ödüllendirmek için pazar güçlerini kullanmaktadır. Dünyanın fosil yakıtlara bel bağlamasını potansiyel olarak sonlandırabilecek ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan toplumlar için ucuz ve temiz enerji kaynakları sağlayabilecek yeni teknolojiler araştırılmak, geliştirilmekte ve paylaşılmaktadır.

Gelecek İndirimi

Giddens'a göre, "gelecek indirimi" kavramı insanların mevcut problemleri çözmek için adımlar atarken gelecekte onları bekleyen tehditleri göz ardı etmesinin nedenini açıklar. Giddens, insanların genellikle gelecekte çok daha büyük bir fayda sağlayabilecek bir eylem çizgisi izlemek yerine günlük küçük faydaları seçtiğini belirtir. Aynı psikolojik prensip riskler için de geçerlidir.

Giddens bunu anlatmak için sigara içen bir kişiyi örnek verir. Sağlık riskleri yaygın olarak bilindiği halde genç biri neden sigara içer? Genç bir sigara içicisinin kendini tehlikelerin yaşanmaya başlayacağı ve potansiyel olarak ölümcül sonuçlar doğurabileceği 40 yaşında hayal etmesi neredeyse imkânsızdır. Bu analoji iklim değişikliği için de kullanılır. İnsanlar ileri teknolojiye ve fosil yakıtların sağladığı hareketliliğe bağımlı haldedir. Rahatsız edici gerçeği ele almak yerine iklim bilimcilerin uyarılarını göz ardı etmek daha kolaydır.

KÜRESEL BİLİŞSEL ADALET OLMADAN SOSYAL ADALET SAĞLANAMAZ

BOAVENTURA DE SOUSA SANTOS (1940–)

KISACA

YAKLAŞIM
Güney'in Epistemolojileri

ÖNEMLİ TARİHLER

1976 Küresel ilişkileri tartışmak için dünyanın en zengin ve en etkili yedi ulus devleti G-7'yi oluşturur.

1997 Hint aydın Shiv Visvanathan, *A Carnival for Science: Essays on Science, Technology and Development* adlı kitabında "bilişsel adalet" terimini ortaya atar.

2001 Küreselleşme karşıtı aktivistler, sürdürülebilir gelişme ve ekonomik adaleti sağlamanın alternatif yollarını tartışmak için Brezilya'da Dünya Sosyal Forumunu kurar.

2014 İngiliz sosyolog David Inglis, kozmopolit toplumun gelişimini eleştirel olarak ele almak için Boaventura de Sousa Santos'un bilginin çoğulluğu hakkındaki görüşlerini kullanır.

Batılı kapitalist dünya düzeni, ulusları sadece ekonomik ve siyasi çizgilerde değil aynı zamanda **bilginin formlarına** göre katmanlaştıracak şekilde kökleşmiştir.

↓

Bu, **kültürü bilime dayanan** küresel Kuzey'in küresel Güney'i **kültürel olarak aşağı** gördüğü bir **kültürel mücadeleyle** sonuçlanmıştır.

↓

Küresel eşitlik, kültürlerin **karşılıklı saygıya ve bilginin farklı formlarının kabulüne dayalı bir diyaloğa** girmesiyle sağlanabilir.

↓

Küresel bilişsel adalet olmadan sosyal adalet sağlanamaz.

Bilgi ve kültürün ayırt edilemez olduğu anlayışı Fransız sosyolog Émile Durkheim tarafından ortaya konmuştur. Durkheim'a göre bir grubun kültürü –koşullar ve olaylar hakkında kolektif olarak üretilen fikirler ve düşünme biçimleri– üyelerinin dünya hakkında sosyal olarak belirli bilgiler biriktirmesinin yollarını şekillendirir.

Portekizli sosyolog Boaventura de Sousa Santos, bu bağın var olduğunu kabul eder ve Immanuel Wallerstein'ın dünya sistemi anlayışının temelinde bu fikri

Ayrıca bkz.: Zygmunt Bauman 136–435 ▪ Immanuel Wallerstein 144–45 ▪ Roland Robertson 146–47 ▪ Arjun Appadurai 166–69 ▪ Antonio Gramsci 178–79

genişleterek küreselleşmenin yarattığı kültürel mücadeleye uygulamıştır. Dünyanın egemen ("hegemonik") gruplar, devletler ve ideolojiler ve egemenlik kurulan ("karşı-hegemonik") gruplar, kolektifler ve fikirler arasında eşitsiz bir çatışmaya sahne olduğunu ileri sürer.

Kültür ve İktidar

De Sousa Santos, dünya kültürlerinin –ve bunlarda gömülü bilgilerin– daha genel kapitalist iktidar ilişkilerine göre hiyerarşik olarak düzenlendiğini ve eşitsiz bir biçimde erişilebilir olduğunu söyler. "Bilgi" (*episteme*) sözcüğünden türetilen felsefi "epistemoloji" terimine gönderme yaparak, dünya sahnesinde bazı ulusların diğerleri tarafından marjinelleştirilmesinin epistemolojik dışlamayla yakından ilişkili olduğunu savunur. Sosyal araştırmanın egemen modelleri küresel Kuzey tarafından empoze edildiğinden, çevre ülkelerin farklı gündemlerine "Güney'in epistemolojileri" adını verir.

Brezilya'daki Kayapó kabilesi gibi yerli kabileler şifa veren bitkilerin özelliklerini anlar. Batılı ilaç firmaları bu bilgilerden faydalanır ama kabileleri yeterince ödüllendirmez.

Sousa Santos, çalışmasında bu dışlayıcı hiyerarşilere son vermeyi amaçladığını, çünkü "küresel bilişsel adalet olmadan sosyal adaletin sağlanamayacağını" ifade eder. Dünyanın kültürel çeşitliliğinin, epistemolojik çeşitliliğiyle eşleştiğini savunur; mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya dönük her küresel gayretin merkezinde bu farkındalık yer almalıdır. Bunun önündeki en büyük engel, küresel Kuzey'in bilimsel bilgilerinin bilginin sosyal hiyerarşisinde "hegemonik" olmasıdır.

Teknolojik Egemenlik

Küresel Güney'e küresel Kuzey tarafından dayatılan kapitalist ve emperyalist düzen epistemolojik bir temele sahiptir. Batılı güçler özellikle modern bilimi diğer tüm bilgi türlerinden daha üstün evrensel bir bilgi türü statüsüne yükselterek dünyanın birçok yerine egemen olma kapasitesi geliştirmiştir. Bilginin diğer, bilimsel olmayan türleri ve bu bilgilerin yönlendirdiği farklı sosyal grupların kültürel ve sosyal pratikleri, modern bilim adına bastırılır. Modern bilim, düşüncelerimize öylesine egemen olmuştur ki ondan sapmak irrasyonel düşünce olarak sınıflandırılır. Batılı medyanın Ortadoğu kültürünü "yıkıcı sonuçlar" doğuracak biçimde irrasyonel ve aşırı duygusal olarak betimlemesi bunun bir örneğidir.

Sousa Santos, buna karşılık çoğullukla sonuçlanacak uluslar ötesi bir kültürel diyolog geliştirmek ister: "Bilgilerin rölativist olmayan kozmopolit, özgürleştirici ekolojisi" farklılığın ve farklı olma ve de birlikte yaşama hakkının kabülünün merkezinde yer alacaktır. Sousa Santos'a göre toplumların nasıl işlediğine dair gerçekten küresel bir anlayışa ancak bu şekilde ulaşabiliriz. Bu vizyon, kapitalizme alternatifler üreterek sosyal ve ekonomik adaleti getirmek isteyen Dünya Sosyal Forumu gibi grupların çabalarını canlandırmıştır.

Boaventura de Sousa Santos

Boaventura de Sousa Santos, Portekiz'de Coimbra Üniversitesinde profesördür. Doktorasını ABD'de Yale Üniversitesinde yapmıştır ve Wisconsin-Madison Üniversitesinde misafir öğretim görevlisidir. Katılımcı demokrasinin gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez olarak gördüğü güçlü sosyal ve sivil hareketlerin savunucusudur.

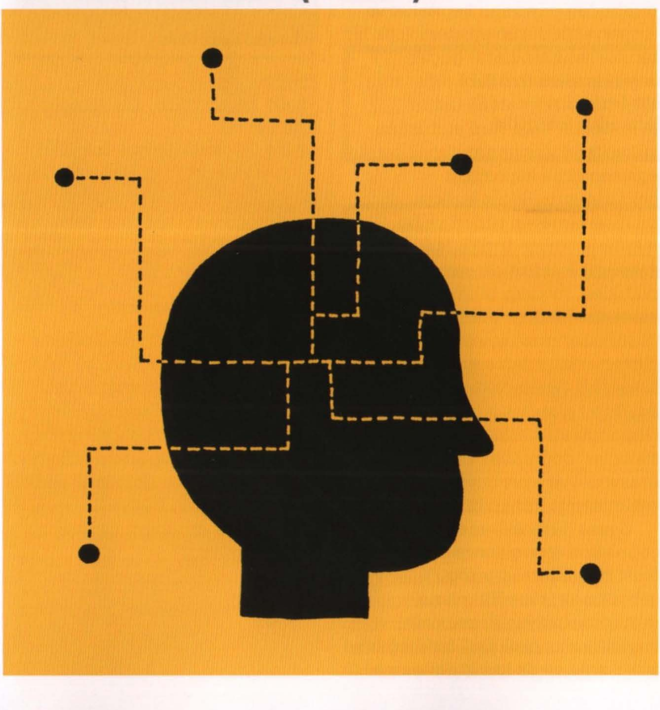
2001'de neo-liberal ekonomi politikası ve uluslar ötesi şirket kapitalizminin yönlendirdiği küreselleşme formlarına karşı çıkan örgütlerin buluşma noktası olarak Dünya Sosyal Forumunu kurmuştur. Küreselleşme, hukuk sosyolojisi, devlet, demokrasi ve insan hakları konularında birçok yayın yapmıştır.

Önemli eserleri

2006 *Küresel Solun Yükselişi*
2007 *Global Dünyada Bilişsel Adalet*
2014 *Güneyin Epistemolojileri*

ZİHNİN GÜCÜNÜN ÜRETKEN KAPASİTESİNİN SERBEST BIRAKILMASI

MANUEL CASTELLS (1942–)

KISACA

YAKLAŞIM
Ağ Toplumu

ÖNEMLİ TARİHLER

1848 Karl Marx ve Friedrich Engels'in *Komünist Manifesto*'su kapitalizmin küreselleşmesini öngörür.

1968 Manuel Castells, Fransız sosyolog Alain Touraine'in yanında toplumsal hareketler ve kapitalizme direniş konusunu inceler.

1990'dan itibaren İnternet tabanlı teknolojinin kurumsal kullanımı artar ve teknoloji daha geniş kamuoyuna ve ev hayatına yayılır.

1992 Amerikalı sosyolog Harrison White ağ kuramının bir incelemesi olarak *Piyasalar, Ağlar ve Kontrol* adlı çalışmasını yazar.

1999 Hollandalı sosyolog Jan Van Dijk, sosyal medya (örneğin Facebook) konusuna odaklanarak *The Network Society* adlı kitabını yazar.

Son 50 yıl bilimde büyük atılımlara ve internet tabanlı ve de dijital teknolojilerde ilerlemelere tanıklık etmiştir. Çalışmaları iletişim ve enformasyon araştırmalarını destekleyen, Karl Marx'tan güçlü bir biçimde etkilenen İspanyol sosyolog Manuel Castells'e göre bu ilerlemeler, dünya sahnesindeki ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeler tarafından şekillendirilmiştir ve onlara katkıda bulunan anahtar bir rol oynamıştır. Bu, Castells'i küreselleşmeye, küreselleşmenin ekonomik ve sosyal etkilerine odaklanmaya yöneltmiştir.

Marx'a göre, endüstriyel kapitalizm tüketim malları ve

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Niklas Luhmann 110–11 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Anthony Giddens 148–49 ▪ Ulrich Beck 156–61 ▪ Daniel Bell 224–25 ▪ Harry Braverman 226–31

"Ağ toplumu" **birbirine bağlanmış küresel bir topluluktur**...

... ağa erişim veya **"akış uzamı"** artık egemen bir sosyal grubun kontrolünde değildir.

Bu, **herkesin her yerde** telekomünikasyon tabanlı teknolojileri **yaratıcı amaçlar** doğrultusunda kullanabileceği anlamına gelir.

metalarının üretimine dayanmıştır. 1970'lerde Amerikalı sosyolog Daniel Bell hizmet tarafından yönlendirilen ekonomiye geçişi anlatmak için "post-endüstriyalizm" terimini kullanmıştır. Castells, internet tabanlı teknolojilerin ön plana çıkması kapitalizmin artık enformasyon ve bilgiyi merkez aldığı anlamına gelir. Castells'e göre insan toplumları Endüstriyel Çağı geride bırakmış ve "ağ toplumu"nun sosyo-yapısal ifadesi olan Enformasyon Çağına girmiştir.

Ağ Tabanlı Dünya

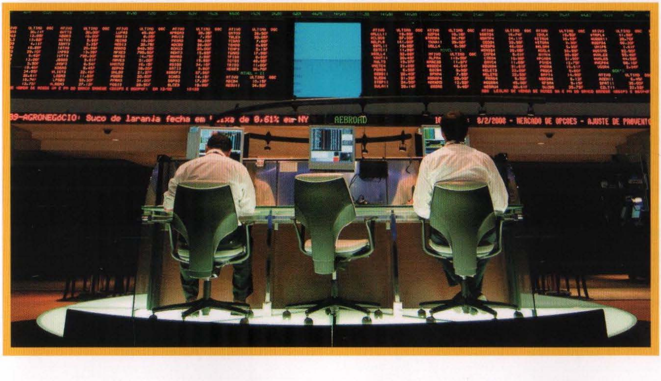
Enformasyon Çağı, dünya petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, finansal piyasalar gibi çeşitli uzmanlık bilgilerinin oluşturulması ve yayılmasıyla tanımlanır. İleri kapitalist toplumlarda üretkenlik ve rekabetçiliğin temelinde artık mali sermaye ve enformasyon ağları vardır.

Ürünler ve hizmetlerin üretilmesinden enformasyona, bilgiye geçiş, toplum ve sosyal ilişkilerin doğasını önemli ölçüde değiştirmiştir. Castells kişiler arası ilişkiler, kurumlar ve tüm toplumları organize etmenin temel şeklinin ağlar olduğunu ileri sürer. Ayrıca bu ağların esnek ve açık uçlu doğası tüm dünyaya yayılabilmelerini sağlar.

Karl Marx, Émile Durkheim ve Max Weber gibi klasik sosyologlar "toplum" terimini kullanırken esasen belirli bir ulus devletin toplumuna işaret etmiştir. Bu nedenle örneğin Amerikan toplumunu her ne kadar benzerlikler taşısa da mesela İngiltere toplumundan farklı bir şey olarak ele almak mümkündür. Fakat Castells'in çalışmasında ulus devlet gezegen ve üzerindeki her şeye dönüşmüştür. Görece özerk ulus devletlerin dünyası ve ulus devletlerin içsel olarak yapılanmış toplumları artık geride kalmıştır; örtüşen ve kesişen çok sayıda ağ olarak yeniden imgelenmiştir.

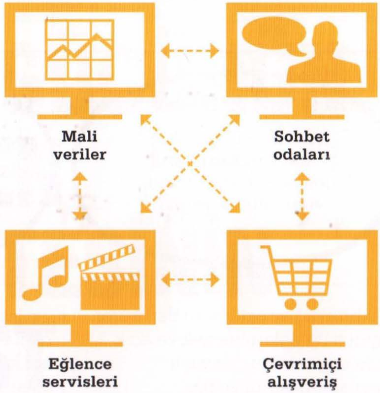
İnternet aracılığıyla tamamen bağlantılı bir dünya fikri, gezegenin her köşesinde sürekli değişen ağlarda birbirleriyle üretken ilişkiler kuran insan imgelerini akla getirir; buna coğrafya veya uyruk değil, sadece insanın hayal gücünün kapasitesi bir sınırlama getirebilir. Google gibi arama motorları aracılığıyla günün yirmi dört saati bilgiye erişmek ve binlerce kilometre uzaktaki insanlarla sohbet odalarına katılmak ve anlık olarak mesajlaşmak artık olasıdır.

Castells, ağlar kavramını çeşitli şekillerde detaylandırır. Mikro-elektronik tabanlı ağlar, ağ toplumunu tanımlar ve sosyal ilişkileri düzenlemenin ana yolu olarak bürokrasinin yerini alır; çünkü karmaşıklığı yönetmekte çok daha iyidirler. Mikro-elektronik

Brezilya'nın São Paulo kentindeki BM&FBOVESPA Latin Amerika'daki en büyük borsadır. Özellikle elektronik ticaret ortamı, Enformasyon Çağının küresel ekonomisinin örneğini sunar.

Ağ toplumu nasıl yaşadığımızı, düşündüğümüz ve işlerimizi yaptığımızı değiştiren küresel olarak birleştirici, maliyeti karşılanabilir telekomünikasyon teknolojisinin bir sonucudur.

ağlar finansal ticaret ve sermaye yatırımının ekonomik ağlarının yanı sıra siyasi ve kişiler arası ağları da kapsar. "Ağ devleti" Avrupa Birliği gibi uluslar ötesi siyasi yapıları içerir. Kişilerarası ağların örnekleri ise internet, e-posta ve Facebook ve Twitter gibi sosyal ağ siteleri aracılığıyla kurulur.

Castells bir ağın şu şekilde tanımlayabileceğini söyler: Ağ "merkez" sahip değildir; önemleri değişen ama ağın işleyebilmesi için hepsi gerekli olan "düğümlerden" oluşur; bir ağın özgün sosyal gücünün derecesi ne kadar çok enformasyonu işleyebildiğine göre değişir; bir ağ sadece belli bir enformasyon türüyle –yani kendisiyle ilişkili enformasyon türüyle– ilgilenir; ağ sınırsız bir biçimde genişleyip daralabilen açık bir yapıdır.

Castells, ağ toplumunun son derece uyarlanabilir olduğuna vurgu yapar. Ağlar şeklinde ve ağlar etrafında organize olan bir sosyal düzen çok dinamik ve yenilikçi olabilir ve süregelen hızlı sosyal değişikliklere uyum sağlayabilir. Castells, ağ tabanlı sosyal ilişkileri "insan etkinliğinin dinamik ve kendi kendine genişleyen formu" olarak tanımlar ve bunun sosyal ve ekonomik hayatın tüm alanlarını değiştirme eğiliminde olduğunu söyler.

Sosyal Dinamikler

Bireylerin ve kurumların belirli sosyal ağlara katılması veya onlardan dışlanması sorunu, Castells'e ağ toplumundaki güç dinamiklerine açılan bir pencere sunar. Castells, ağ tabanlı ilişkilerin zaman içinde toplumun yapısını değiştirdiği sonucuna ulaşır.

Castells'in ilk argümanı, çok uluslu büyük finans kurum ve kuruluşlarında çalışan bireylerin egemen sosyal grup olduğudur; bu kişilerin profesyonel işleri küresel finansal akışların ağlarında ve bu ağlar aracılığıyla gerçekleşir. Castells bu grubu "teknokat-finansal-yönetimsel elit" olarak nitelendirir. Dünya genelindeki sistemde komut ve idarenin anahtar noktalarında yer alan bu elitin küresel kentte konumlanmayı tercih eder, buradan kozmopolit uygulamalarını ve çıkarlarını çoğaltabilir.

Buna karşın kitlelerin hayatları küresel değil yerel olma eğilimindedir; insanların fiziksel olarak çok yakın yaşadığı ve sosyal ilişkilerin ortak yaşam tarzlarıyla karakterize olduğu yerlerde kümelenir ve organize olur. Bu nedenle birçok insan elektronik ağların soyut ve yerden bağımsız dünyasında –"akış uzamında"– değil, coğrafi olarak belirli konumlarda anlamlı kimlikler ve hayatlar inşa eder.

Fakat internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, bu birleşik, kozmopolit, küresel elitin akış uzamını kullanarak egemenlik kurduğu görüşü aşırı basit bulunmaya başlamıştır. Ekonomik olarak yoksul sosyal gruplar, internet tabanlı teknolojileri sosyal olarak egemen gruplarla aynı ölçüde kullanmakta ve yaşam tarzlarını bunlara göre şekillendirmekte zorluklar yaşayabilse de tablo gittikçe değişmektedir. Castells "her türlü şeyi yapmak isteyen her türlü insanın akış alanını işgal edip onu kendi amaçları doğrultusunda kullanabileceğini" ileri sürer.

Kendi web sitesinde kendini açıkça bir ağ olarak tanımlayan Antikapitalist İnisiyatif gibi kapitalizm karşıtı örgütler, akış uzamını işgal eden yeni bir ağ aracılığıyla insanlar arasında bağlantı kurmak

> Ağlar insan etkinliğinin her alanının egemen örgütsel formu haline gelmiştir.
> **Manuel Castells**

için interneti yaratıcı şekillerde kullanır. Castells, devlet ve elit kurumlara meydan okumak için marjinalleştirilmiş grupların akış uzamı aracılığıyla sosyal güç toplayabileceğini göstermek için Meksika'daki Zapatistaları örnek verir. Zapatistalar siber uzamda medyanın ilgisini çekmekte başarılı olmuştur ve çevrimdışı eylemleri planlayıp koordine etmenin yanı sıra resmi sunucular ve web sitelerini engelleyen yazılımlarla sanal eylemler gerçekleştirmek için interneti kullanmıştır.

Ütopya mı, Karşı Ütopya mı?

Castells'in ikiz Enformasyon Çağı ve ağ toplumu kavramları, enformasyon teknolojisi ve küreselleşmenin insan hayatı ile sosyal ilişkiler üzerindeki dönüştürücü etkisini anlamak için etkili analitik araçlar sunar.

Castells'in çalışması, çevremizdeki dünyada yaşanan baş döndürücü hızdaki değişimler ve süreçlerden anlam çıkarmaya çalışır ve onlar üzerinde yeniden kontrol sağlamayı amaçlar. Castells'in bu girişimin başından sonuna Marx'ın yabancılaşma kavramı yankılanır. Fakat insanların kontrolünü kaybettiği ve yabancılaştığı bir küresel toplum yarattığı fikri kısmen Anthony Giddens, Ulrich Beck ve Zygmunt Bauman gibi küreselleşme kuramcılarından da etkilenmiştir.

Castells'in çalışması birçok eleştiriye de konu olmuştur. Bauman gibi sosyologlar, günümüzde insanlığın karşı karşıya olduğu sosyal, ekonomik, siyasi ve çevresel sorunların "gerçekliği" karşısında bunu ütopyacı bulur. Bazıları da mevcut sosyal ve ekonomik düzenin tarihte eşi benzeri görülmemiş bir düzen olduğu fikrini reddeder. İngiliz sosyolog Nicholas Garnham, ağ toplumunun insan toplumunda yeni bir aşamadan ziyade sanayileşmenin bir gelişmesi olduğunu savunur. İngiliz sosyolog Frank Webster, Castells'i teknolojik determinizmle itham eder; sosyal ilişkilerin teknolojik gelişmeler tarafından şekillendirildiğini ama onlar tarafından belirlenmediğini ve bu ikisinin birbirini etkilediğini ileri sürer.

Ağ toplumunun yeni veya yararlı olmasından bağımsız bir biçimde, dünyanın gittikçe bağlantılı hale geldiği ve sosyal ilişkileri yeniden şekillendiren dijital teknolojilere bel bağladığı şüphe götürmez. Castells'e göre sayısız ağla bağlanmış küresel bir toplumun ortaya çıkışı nihayetinde pozitif bir şeydir. Çok uzak yerlerden insanların etkileşim kurabilmesi, insanlığın yeni ve aydınlanmış bir dünya düzeni yaratmak için kolektif üretken kaynaklarından faydalanabilmesi potansiyelini barındırır. Castells, "bilgili, aktif ve dünyanın her yeriyle iletişim halinde olursak kendi aramızda barışı sağladıktan sonra iç benliklerimizin keşfine yönelebileceğimizi" savunur.

> Organizasyonlar belirli yerlere yerleşirken... organizasyonel mantık belli bir yere kök salmaz.
> **Manuel Castells**

Manuel Castells

Manuel Castells Oliván 1942 yılında İspanya'da dünyaya gelmiştir. Franco karşıtı öğrenci hareketinde yer aldıktan sonra, İspanya'dan ayrılarak Fransa'ya yerleşmiş ve 1960'ların siyasi olarak çalkantılı sürecinde Paris Üniversitesinde sosyoloji doktorası yapmıştır.

1980'lerde ABD'de Silikon Vadisine ev sahipliği yapan California'ya yerleşmiştir. Yaklaşık on yıl sonra ağ toplumu hakkında üç ciltlik etkili bir eser yazmıştır: *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür.*

Castells etkili bir sosyal bilim düşünürüdür. Los Angeles'taki Sauthern California Üniversitesinde (USC) sosyologtur, USC Kamu Diplomasisi Merkezinin kurulmasına katkıda bulunmuştur ve Uluslararası İletişim Annenberg Araştırma Ağının (ARNIC) üyesidir.

Önemli eserleri

1996 *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 1. Cilt*
1997 *Kimliğin Gücü / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 2. Cilt*
1998 *Binyılın Sonu / Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür 3. Cilt*

KONTROL EDİLEBİLİRLİĞİN ÖTESİNE GEÇMİŞ BİR DÜNYADA YAŞIYORUZ

ULRICH BECK (1944–)

KISACA

YAKLAŞIM
Risk Toplumu

ÖNEMLİ TARİHLER
1968 Roma Kulübü beyin takımı kurulur ve 1972'de aşırı nüfus artışının teşkil ettiği riski açıklayan "Büyümenin Sınırları" başlıklı raporu yayınlar.

1984 Amerikalı sosyolog Charles Perrow, *Normal Accidents: Living with High-Risk Technologies* adlı kitabını yayımlar.

1999 Amerikalı sosyolog Barry Glassner, *The Culture of Fear: Why Americans Are Afraid of the Wrong Things* adlı kitabında Ulrich Beck'in risk kavramından yararlanır.

2001 ABD'deki 11 Eylül saldırıları, uluslararası terör örgütlerinin teşkil ettiği risklerin algılanmasında dünya çapında farklılıklara yol açar.

Belirsizlik ve güvensizliğin damga vurduğu **"refleksif" modernite** adındaki yeni bir döneme giriyoruz.

↓

İlerlemeyi sağlayan bilimsel ve teknolojik devrimin artık **gelişme problemlerine ve küresel risklere** neden olduğu düşünülüyor.

↓

Artık hiçbir şey sabit görünmüyor ve **risklere verilecek uygun yanıt** hakkında bilim **insanları ve politika üreticiler arasında çelişkiler** baş gösteriyor.

↓

Kurumlara ve uzmanlara duyulan saygının yitirilmesi belirsizlik ve şüphe doğuruyor; kontrol edilebilirliğin ötesine geçmiş bir dünyada yaşadığımızdan korkmaya başlıyoruz.

İnsan toplumları her zaman tehlikelerle karşılaşmıştır ve tarihsel olarak bunlar genellikle "doğal" tehlikelerdir. Son yıllarda bilim, teknoloji ve endüstri bolluk yaratmıştır, ama aynı zamanda bireylerin ve toplumların düşüncelerini güvenlik arayışına, hesaplanabilir risk fikrine odaklayan yeni tehlikeleri (örneğin nükleer gücün üretilmesinin yarattığını tehlikeler) de beraberinde getirmiştir. 1980'lerin ortasında Alman sosyolog Ulrich Beck'e göre, toplumla ve toplumun kurumlarıyla ilişkimiz son on yıllarda önemli ölçüde değişmiştir ve bu risk hakkında yeni bir şekilde düşünmemizi gerektirir. Beck, sosyal hayatın modernitenin ilk aşamasından yeni filizlenen ikinci veya "refleksif" aşamaya ilerlediğini savunur. Bu aşama, doğa ve toplumun kontrolünün – ve onlara hükmetmenin – olanaksız olabileceği farkındalığı tarafından şekillendirilir. Bu farkındalık, mevcut sosyal yapıların güvenlik ve rahatlık sağladığı inancının yitirilmesine yol açabilir.

Bu yeni aşamanın temel bir karakteristiği, küresel "risk toplumu"nun ortaya çıkışıdır. Beck bununla bireyler, gruplar, hükümetler ve şirketlerin riskin üretilmesi, yayılması ve deneyimlenmesiyle ilgili gittikçe daha çok kaygı duymasını kasteder. Önceki kuşakların hayal bile edemeyeceği problemlerle yüzleşmemiz gerekir ve bu da yeni toplumsal yanıtları gerektirir.

Beck, ilk çalışmalarında özellikle nükleer enerji, kimya endüstrisi ve biyoteknolojinin teşkil ettiği risklere işaret eder. Bilim ve teknolojinin insani ihtiyaçların karşılanması için uygulanmasının kritik bir eşiğe ulaştığını söyler; kaydettiğimiz ilerlemeler eşi benzeri görülme-

Ayrıca bkz.: August Comte 22–25 ▪ Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Anthony Giddens 148–49

miş bir ölçekte felaketlerin gerçekleşebilmesi olasılığını gündeme getirmiştir. Bu tür bir yıkım gerçekleşirse, etkilerini ortadan kaldırmak veya her şeyi eski haline döndürmek neredeyse imkânsız olacaktır.

Riskin Nitelikleri

Beck, riskin üç önemli niteliğini tanımlar. İlk olarak küresel, onarılamaz hasar: Olaylar telafi edilemez, garanti artık işlemez. İkinci olarak ihtiyati bakımın mümkün olmaması: Koşulları olayın gerçekleşmesinden önceki haline döndüremeyiz. Üçüncü olarak zaman ve yer sınırı olmaması: Olaylar öngörülemez, ulusal sınırların ötesine geçebilir ve etkileri uzun zaman dilimleri boyunca sürebilir.

Gelecekte bu tür felaketlerin gerçekleşme ihtimali veya olasılığı değerlendirilmesi bakımından, geleneksel risk hesaplama yöntemleri 21. yüzyıldaki salgın hastalıklar, nükleer sızıntılar veya genetiğiyle oynanmış yiyecekler gibi yeni risklerin birçoğu karşısında işlevsiz hale gelmiştir. Sonuç olarak bilim insanları, şirketler ve hükümetler bu tür potansiyel olarak yıkıcı riskleri nasıl yönetebilir?

Gerçek ve Sanal Risk

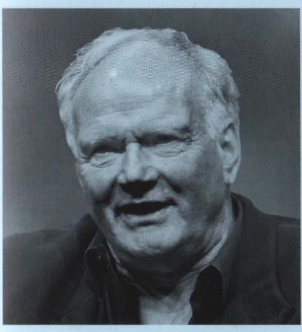
Beck, toplumun riskleri algılayışındaki tuhaf belirsizliğe dikkat çeker. Riskler bir yandan gerçektir; bilimsel ve teknolojik ilerlemenin tam ortasındaki objektif, gizil tehditlerdir. Yetkililer riskler sanki yokmuş gibi davranmaya çalışsa bile görmezden gelinemezler. Öte yandan riskler aynı zamanda sanaldır; yani henüz gerçekleşmemiş ve hiç gerçekleşmeyebilecek olaylar hakkındaki mevcut endişeleri temsil ederler. Her şeye rağmen bu risklerin, felaket öngörülerinin yarattığı belirgin tehdit bilim insanlarının, şirketlerin ve hükümetlerin gücü karşısına yeni zorluklar çıkarır.

Beck, uzmanların kendisi de dâhil hiç kimsenin risk konularında uzman olmadığını düşünür. Birçok riskin yapısal karmaşıklığı, bilim insanlarının olasılık, olası şiddet veya uygun güvenlik prosedürlerinin belirlenmesi konularında çoğu zaman hemfikir olamamasına yol açar. Aslında kamuoyunun gözünde bu riskleri söz konusu uzmanların kendisi – genlerle oynayarak veya atomun çekirdeğini parçalayarak – yaratmış olabilir.

> Ne bilim ne de iktidardaki politika ... riskleri rasyonel olarak tanımlayabilecek veya kontrol edebilecek konumdadır.
> **Ulrich Beck**

Fakat bilim insanları hakkındaki genel şüpheciliğine rağmen, Beck onların risk toplumunda yine de vazgeçilmez olduğunu belirtir. Karşılaştığımız riskleri hissedemediğimiz, işitemediğimiz, duyamadığımız, koklayamadığımız veya göremediğimiz için bu uzmanların riskleri bizim için ölçmesine, hesaplamasına ve değerlendirmesine ihtiyaç duyarız.

Ulrich Beck

Ulrich Beck, 1944'te günümüzde Polonya sınırları içinde yer alan Almanya'nın Stolp kentinde dünyaya gelmiştir. 1966'dan itibaren Münih Üniversitesinde sosyoloji, felsefe, psikoloji ve siyasetbilimi eğitimi almıştır. 1972'de Münih Üniversitesinde doktora yapmış ve 1979'da üniversitede tam zamanlı öğretim görevlisi olmuştur. Daha sonra Münster ve Bamberg üniversitelerinde profesör olarak atanmıştır.

1992'den itibaren Münih'teki Ludwig Maximilian Üniversitesinde sosyoloji profesörü ve Sosyoloji Enstitüsü yöneticisi olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Londra Ekonomi Okulunda misafir öğretim görevlisidir. Beck, Avrupa'nın en yüksek profilli sosyologlarından biridir; akademik yazıları ve araştırmalarına ek olarak medyada güncel sorunlar üzerinde yorumlar yapmaktadır ve Almanya ve Avrupa'da siyasi ilişkilerde aktif bir rol oynamaktadır.

Önemli eserleri

1986 *Risk Toplumu*
1997 *Küreselleşme Nedir?*
1999 *Dünya Risk Toplumu*
2004 *Çokuluslu Görü*

Riskleri Anlamlandırmak

Beck, "yeni toplumsal hareketler" adı verilen oluşumların kamuoyunda risk farkındalığının artırılmasında önemli bir rol oynadığını ifade eder. Örneğin çevreyi korumayı amaçlayan bağımsız bir organizasyon olan Greenpeace, şirketler ve hükümetlerin neden olduğu ve görmezden geldiği çevresel risklere dikkat çekmek için çok ses getiren birçok kampanya düzenler.

Beck, medyanın kamuoyunun risk hakkındaki endişelerinden beslendiğini ileri sürer. Gazeteciler satışları artırmak için şirketlerin veya kurumların riski yeterli düzeyde yönetememesine ilişkin öyküleri kaçırmaz veya teknolojik gelişmelerin arz ettiği gizli tehditlerin öykülerini sansasyonel bir biçimde sunar.

Beck, nihayetinde kendi kendine hizmet etse de bunu riskler hakkındaki genel bilinci geliştirdiği ve açık tartışmayı desteklediği için pozitif bir şey olarak görür. Medya riskleri soyut risklere etkili bir sembolik form vererek onları görünür ve anlamlı kılar. Örneğin onlarca yıl artan küresel sıcaklıkların gelecekteki sonuçları biraz gerkeç dışı ve

> Bir formüle indirgenecek olursa zenginlik hiyerarşik, sis demokratiktir.
> **Ulrich Beck**

soyut gelebilir. Fakat buzulların çekilmesini gösteren "öncesi-sonrası" karşılaştırmaları veya parçalanan buz kütlelerinin üzerinde kalmaya çalışan kutup ayılarının görüntüleri dünyanın karşı karşıya olduğu risklerin yakınlığı hakkında etkili bir mesaj sunar.

Risk toplumunda yaşamanın daha genel sosyal sonuçları arasında eşitsizliğin doğasının değişmesi de yer alır. Geçmişte daha varlıklı bireyler, örneğin daha güvenli bir topluluk içinde yaşamak için daha fazla ödeyerek veya daha iyi tıbbi bakım almak için özel sağlık sigortaları yaptırarak kendilerini risklerden koruyabilmiştir. Fakat insanlar modern zamanların birçok riskini artık para ödeyerek savuşturamaz. Endüstriyel tarım ilaçlarının tehlikelerinden uzak durmak için daha pahalı organik yiyeceklerle beslenerek bu risklerden biri ortadan kaldırılabilir. Benzer bir biçimde daha zengin ülkeler üretimi Çin gibi hızla gelişen ülkelere kaydırarak ağır sanayinin kirletici etkilerinden kurtulabilir. Fakat eninde sonunda bu riskler "bumerang" gibi geri gelir. Beck burada riskin üçüncü niteliğine vurgu yapar: Risk yer ve zamanın sınırlarını tanımaz. Zenginliğin kendisi riskten uzak durmanın belli bir yolunu sunmaz; bolluk içindeki Batı nihayetinde Çin'in sanayileşmesi nedeniyle daha da kötüye gidecek küresel ısınmanın sonuçlarından kaçamaz.

Küreselleşmiş Korkular ve Umutlar

Beck, "dünya risk toplumu" ve "kozmopolitlik" kavramları hakkındaki daha güncel çalışmalarında küreselleşme sürecinin –ulus devletlerin etki ve gücünün altını oyan karşılıklı bağımlılığın artmasının– nega-

Günümüzün teknolojik toplumları, bilinmeyen veya nitelendirilmesi neredeyse imkânsız olabilen riskler yaratır. Beck'e göre bu tür bilinmeyen risklerle karşılaştığımızda üç temel tepkiye sahibiz: inkâr, umursamazlık veya dönüşüm.

Kamusal alanlar ve özel iletişimin gözetimi, Batı dünyasında terörist şiddetin teşkil ettiği gerçek ve algılanmış tehlikelerine bir yanıt olarak gelişmiştir.

tif sonuçlar doğurduğunu ileri sürer.

Bunlar, mali riskler ve terörizm risklerini kapsar. Serbest yatırım fonları, vadeli piyasalar, vadeli işlemler, menkul kıymetleştirme ve kredi temerrüt takasının küresel gelişimiyle, hiçbir ülke kendi sınırlarının arkasında kötüye giden işlerin sonuçlarından saklanabilmesi mümkün değildir. İdeolojik gruplar tarafından planlanan ve gerçekleştirilen terörist şiddet eylemleri, New York ve Londra gibi küresel kentleri vurarak devletler arasındaki sınırlardan sızar. Beck, ilginç bir biçimde, küresel terörizmin hükümetlerin siyasi amaçlar doğrultusunda kullanmaktan memnuniyet duyduğu birkaç riskten biri olduğunu gözlemler.

Beck, riske bu kadar odaklanarak kasvetli bir tablo çiziyormuş gibi görünse de riskin artmasındaki pozitif olasılıklar olarak gördüğü şeyleri de vurgular. Birçok unsuru barındıran bir kavram olan "kozmopolitliğin" gelişimini işaret eder.

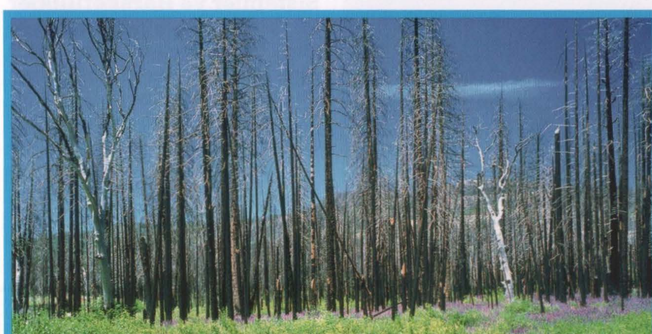
İlk olarak küresel risklerin varlığı küresel bir yanıt vermeyi gerektirir; felaket riskleri insanlığı bir bütün olarak etkiler ve bunlara ulusal sınırların ötesinde kolektif olarak karşılık verilmelidir. İkinci olarak medyanın riskler ve felaketlere gösterdiği ilginin seviyesi bu felaketlerin en çok yoksulları etkilediğine daha çok dikkat çeker. Örneğin 2005 yılında ABD'deki Katrina Kasırgasının medyada işlenmesi, yoksulluğun felaketin etkilerini daha da kötüleştirdiğini tüm dünyaya göstermiştir. Üçüncü olarak, günümüzde risklerin genel deneyimi ve farkındalığı grupların birbiriyle diyaloğa geçmesini sağlar; örneğin Beck çevre örgütlerinin ve işletmelerin Amerikan hükümetinin iklim değişikliği problemi karşısında sesiz kalmasını protesto etmek için güçlerini birleştirdiğini belirtir.

Risk ve Ödül

Beck'in çalışması, sosyoloji dünyasının dışında da yaygın olarak okunmuştur; çünkü çok kapsayıcı bir biçimde son on yılların temel değişiklikleri ve endişelerinin birçoğunu ele alır. İlk olarak asit yağmurları ve ozon tabakasının incelmesi hakkındaki çevresel kaygıların yeni yeni ortaya çıktığı bir dönemde 1986 yılında Almanya'da yayımlanan risk toplumu görüşü, Hindistan'da 1984 yılında kimyasal bir tesisten sızan gazın geniş çaplı zehirlenmelere yol açtığı Bhopal felaketi ve Ukrayna'da 1986 yılında yaşanan Çernobil Nükleer Santrali patlaması gibi geniş yankı uyandıran çevre sorunlarını içermiş ve öngörmüştür. Daha yakın tarihte Beck'in analizi küresel terörizm ve 2008 yılında mali sistemin çökme noktasına gelmesi gibi konulara uygulanmıştır. Başkaları tarafından da uluslararası ilişkiler, suç kontrolü, insan sağlığı, gıda güvenliği, sosyal politika ve sosyal çalışma gibi çeşitlere sorunlara yaklaşmanın bir yolu olarak kullanılmıştır.

Nihayetinde Beck'in çalışmasının pozitif bir yönü de vardır. Küresel riske yanıt verme deneyiminin, yenilikçi çözümlere ve yapıcı sosyal değişimlere yol açabileceğini ileri sürer. Kolektif refahın ve ortak çıkarların dar görüşlü, bencilce kaygıların önüne geçebilmesi ve modern kurumlarımızın buna uygun biçimde yeniden yapılandırılabilmesi yalnızca bu felaket olasılığıyla yeni yüzleşmeler sayesinde mümkün olabilir.

Asit yağmuru ve küresel ısınma hakkındaki korkular, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin düzenlenmesine yol açmıştır. 1988'de düzenlenen Panel iklim değişikliği biliminin bilgi durumunu gözden geçirmiştir.

BAZEN TÜM DÜNYA HAREKET HALİNDEYMİŞ GİBİ GÖRÜNÜR

JOHN URRY (1946–)

KISACA

YAKLAŞIM
Hareketlilik

ÖNEMLİ TARİHLER

1830 Dünyanın ilk kent içi demiryolu İngiltere'de Liverpool-Manchester arasında açılır.

1840 Britanya'da ilk peşin ödemeli yapışkan posta pulu "Penny Black" bilgi ve ürünlerin dolaşımında devrim etkisi yaratır.

1903 Amerikalı kardeşler Wilbur ve Orville Wright ABD'nin Kuzey Carolina eyaletinde ilk motorlu uçuşu gerçekleştirir.

1960'lardan itibaren Telekomünikasyon uyduları yörüngeye yerleştirilerek küresel anlık bilgi akışını müjdeler.

1989–91 İngiliz bilim insanı Tim Berners-Lee World Wide Web'i geliştirir.

2007 İngiliz sosyolog John Urry, *Mobilities* adlı kitabını yayımlar.

17. yüzyıldan itibaren insanların, objelerin ve fikirlerin dünya genelinde hiç olmadığı kadar dolaşabilmesini mümkün kılan yeni teknolojiler ortaya çıkmıştır. İngiliz sosyolog John Urry'ye göre küresel hareketlilikteki bu artışın sonuçları sosyal bilimlerin insanların, ürünlerin ve fikirlerin nasıl dolaştığını incelemek için yeni bir "paradigma" geliştirmesini gerektirmiştir. Bu hareket yeni kimlikler, kültürler ve ağlar yaratarak kültürel çeşitlilik, ekonomik fırsatlar ve zaman zaman da sosyal eşitsizliğin yeni türlerini ortaya çıkarmıştır.

Sistemler ve Hareketlilikler

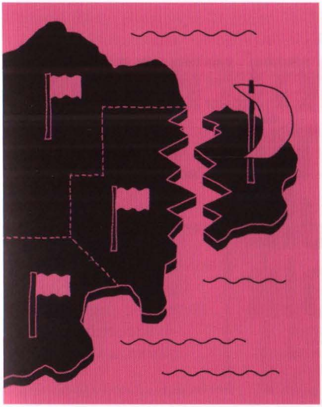
Urry'nin küreselleşme incelemesine temel katkısı, hareketi kolaylaştıran sosyal sistemlere odaklanmasıdır. Özellikle 20. yüzyıl arabalar, telefonlar, hava ulaşımı, yüksek hızlı trenler, iletişim uyduları, ağ tabanlı bilgisayarların vs. ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Birbiriyle bağlantılı bu "hareketlilik sistemleri" Urry'ye göre küreselleşmenin can damarıdır.

> Fiziksel olarak hareketli olmak ... dünya genelinde bir "yaşam tarzı" haline gelmiştir.
> **John Urry**

Urry "hareketlilikleri" incelemenin küreselleşmenin etki ve sonuçlarını görünür kıldığını ileri sürer. Benzer bir biçimde hareketliliği engelleyen güçlerin –"hareketsizliklerin"– incelenmesi güncel sosyal dışlama ve eşitsizliğin anlaşılması için elzemdir.

Bu küresel akış anlaşıldığında sosyoloji küreselleşmenin sosyal ve çevresel avantajlarını ve bedellerini (örneğin ekonomik büyüme veya endüstriyel kirlilik) ve sosyal değişimi yönlendiren güçleri daha iyi keşfedebilir.

Ayrıca bkz.: Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Manuel Castells 152–55 ▪ Saskia Sassen 164–65 ▪ David Held 170–71

ÜLKELER GÖRECE ÇOK AZ TARİHSEL MALZEMEYLE HAYAL EDİLEBİLİR VE KURULABİLİR

DAVID McCRONE

KISACA

YAKLAŞIM
Neo-Ulusalcılık

ÖNEMLİ TARİHLER

1707 Boaventura de Sousa Santos

1971 İngiliz etnograf Anthony D. Smith, çok etkili olan *Theories of Nationalism* adlı kitabını yayınlar.

1983 İngiliz sosyolog Benedict Anderson, ulusun oluşumunu inceleyen *Imagined Communities (Hayali Cemaatler)* adlı kitabını yayımlar.

1998 İngiliz sosyolog David McCrone, *The Sociology of Nationalism* adlı kitabında ulusçuluğun çeşitli sosyal ve ekonomik çıkarlar için bir araç vazifesi gördüğünü ileri sürer.

2004 Japon sosyolog Atsuko Ichijo, *Scottish Nationalism and the Idea of Europe* adlı kitabında "Avrupa'da bağımsızlık" politikasının belirgin çelişkisini ele alır.

Küreselleşmenin uyguladığı ekonomik, siyasi ve kültürel güçler, David McCrone'a göre, bir ülkedeki sosyal grupların kendi kimliğini yeniden tanımlamaya çalışmasıyla ortaya çıkan neo-ulusçulukla aynı zamana rastlar. Tüm neo-ulusal kimlikler ulus devletlerin içindeki daha küçük varlıklardır: Birleşik Krallık'taki İskoçya, İspanya'daki Katalonya, Güneybatı Fransa ve Kuzey İspanya arasındaki Bask Ülkesi ve Kanada'daki Fransızca konuşan Quebec eyaleti gibi.

Hem ulusal hem de neo-ulusal kimlikler ortak dil, kültürel mitler ve öyküler ve sosyal idealler gibi "tarihsel hammaddelerden" oluşturulur. McCrone, bu hammaddeler veya "tarihsel malzemeleri" yeterli sayıda insanın ortak bir amaç doğrultusunda kullanması durumunda dayanışmanın ortaya çıktığını söyler. Üstelik neo-ulusalcı bir duyarlılık yaratmak için görece çok az tarihsel malzeme yeterlidir; çoğu kez Katalonya'nın Senyera bayrağı veya Quebec'teki zambak simgesi gibi birkaç simge insanlarda güçlü duygular uyandırmaya yeter. Ülkeden ayırt edici bir biçimde farklı olma hissi daha fazla özerklik veya doğrudan bağımsızlık taleplerini gündeme getiren ana faktör olabilse de neo-ulusalcı kimlikler veya ayrılıkçılık için motivasyonlar çok farklı olabilir. Örneğin vergilendirme veya kaynakların bölüşümündeki adaletsiz bunları motive edebilir.

Bask bölgesinin ayrılıkçı örgütü ETA siyasi bağımsızlık amacıyla 1959'dan 2011'e kadar İspanya ve Fransa devletlerine karşı siyasi ve silahlı mücadele yürütmüştür.

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Paul Gilroy 75 ▪ John Urry 162 ▪ David Held 170–71 ▪ Benedict Anderson 202–03 ▪ Michel Maffesoli 291

KÜRESEL KENTLER YENİ OPERASYON TÜRLERİ İÇİN STRATEJİK MERKEZLERDİR

SASKIA SASSEN (1949–)

KISACA

YAKLAŞIM
Küresel Kentler

ÖNEMLİ TARİHLER
1887 Ferdinand Tönnies, kentleşmenin daha bireyci bir toplum yaratarak sosyal dayanışmayı etkilediğini söyler.

1903 Georg Simmel, kentlerin insanları "kente özgü bir ihtiyatlılık" ve bıkkın bir tutum benimsemesine neden olduğunu savunur.

1920'ler–40'lar "Chicago Okulu" sosyologları, kentlerin insanların istihdam ve hizmetler için rekabet ettiği bir "kent ekolojisine" sahip olduğunu ileri sürer.

1980'lerden itibaren İngiliz sosyolog David Harvey ve İspanyol sosyolog Manuel Castells kentlerin kapitalizm tarafından şekillendirildiğini, kapitalizmin sadece kentlerin karakterini değil aynı zamanda sakinlerinin çeşitli etkileşimlerini etkilediğini ayrı ayrı savunur.

Küreselleşme kendi kendine gerçekleşmez. ABD'de, New York'taki Columbia Üniversitesinde sosyoloji profesörü olan Saskia Sassen'e göre, belirli kentler dünyayı bağlayan ekonomik ve kültürel akışları üretmekte anahtar rol oynar. Bu "küresel kentler" bulundukları bölgenin sınırlarının çok ötesinde güç ve nüfuz sahibidir.

Sosyologlar, kentlerin sakinlerinin davranışı, değerleri ve fırsatları üzerindeki etkisini inceler. 20. yüzyılda gelişmiş dünyanın büyük sanayi kentlerinin yeni bağlantılar kurduğunu ve ekonomik olarak birbirine bağımlı hale geldiğini belirlemişlerdir. Bu değişiklikler kısmen ticaret özgürlüğü ve sanayi kapitalizminin küresel genişlemesinden kaynaklanmıştır. Bu yeni "küresel ekonomide" ekonomik ve kültürel etkinliğin yoğunlaştığı merkezler veya "küresel kentler" oluşmuştur.

Wall Street, küresel New York kentinin ekonomi lokomotifidir. Sassen bu tür kentlerin "birçok küreselleşme sürecinin somut, yerelleşmiş formlara büründüğü" bölgeler olduğunu söyler.

Modern Metropol

Sassen, küresel kentlerin teknolojik yenilikler, finansal ürünler ve danışmanlık hizmetleri (hukuk, muhasebe, reklamcılık gibi alanlarda) şeklinde ürünler ürettiğini söyler. Bu hizmet endüstrileri, telekomünikasyon teknolojilerinden çok yoğun olarak yararlanır ve bu nedenle ulusal sınırların ötesine geçen ticari ağlara entegre olur. Bunlar aynı zamanda gelişmiş dünyanın sanayi sonrası veya "hizmet" ekonomilerinin parçalarıdır; asıl ürünleri bilgi, yenilik, teknolojik uzmanlık ve kültürel ürünlerdir.

Sassen, 1991'de yayınlanan ve 2001'de düzeltilmiş baskısı yayımlanan *The Global City* adlı kitabında finansal ve uzmanlaşmış hizmetler için küresel bir piyasanın oluşmasıyla birlikte küresel kentlerin ekonomik küreselleşmede "komuta ve kontrol işlevi"

Ayrıca bkz.: Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ Henri Lefebvre 106–07 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Immanuel Wallerstein 144–45 ▪ David Held 170–71

Küreselleşme **sanayi kentlerini dönüştürür** ve **"küresel kentler"** yaratır. Bu kentler...

... küresel ekonomiye yön veren ve ilgili politikaları belirleyen **komuta merkezleridir.**

... finans ve hukuk firmalarını kapsayan **hizmet endüstrileri için anahtar yerlerdir.**

... yeni endüstriler ve sektörler için **bilginin üretildiği** ve yeniliklerin geliştirildiği yerlerdir.

... yeni endüstriler ve hizmetlerin ürünlerinin alınıp satıldığı **piyasalardır.**

Küresel kentler yeni operasyon türleri için stratejik merkezlerdir.

üstlendiğini ileri sürer. Bu, önemli uluslar ötesi şirketlerin birçoğunun merkezinin küresel kentlerde bulunmasından kaynaklanır. Danışmanlık firmaları da bu kent merkezlerinde "bolca" bulunur. Bu şirketler para ve bilginin küresel akışını yönlendiren ve ekonomik etkinliğin başka bölgelere genişleyip daralmasına neden olabilecek kararlar alır.

Küresel Piyasa

Küresel kentler aynı zamanda finansal ürünlerin alınıp satıldığı piyasalardır. New York, Londra, Tokyo, Amsterdam, Hong Kong, Şangay, Frankfurt ve Sydney gibi kentler büyük bankalar, işletmeler ve borsalara ev sahipliği yapan önemli finans merkezleridir. Küresel kentte ulusal ve küresel piyasalar birbiriyle bağlantılıdır ve bu da finansal etkinliğin yoğunlaşmasına yol açar.

Küresel kentler, çok fonksiyonlu altyapı tarafından desteklenir. Merkezi iş bölgeleri yerel, ulusal ve çok uluslu firmaların çalışanlarının etkileşim kurduğu istihdam öbekleri sunar. Etkili üniversiteler ve araştırma kurumları da enformasyon tabanlı ekonomilerde merkezi olan bilgi ve yeniliğin üretilmesine katkıda bulunur.

Sassen'in araştırmasının da gösterdiği üzere, küresel kentler küreselleşme süreçlerinin temelindeki insan etkinliklerin gerçekleştirildiği ve bunların sonuçlarının küresel ekonominin sosyo-ekonomik ağları aracılığıyla dağıtıldığı yerlerdir. Küresel kentler yoksulluk ve sosyal eşitsizliğin diğer biçimlerinden tamamen uzak olmasa da çeşitli ekonomik ve sosyal fırsatları barındıran kozmopolit bölgelerdir.

Çokuluslu Kent Kültürü

Sassen'in çalışması, küresel kentlerin gittikçe kozmopolit hale geldiğini gösterir. Göçmenler ev sahibi ulusal kültüre yeni yiyecekler, kültürel ifadeler, modalar ve eğlenceler ekledikçe bu çeşitlilik bir kenti zenginleştirir.

Çok kültürlülüğü ve sosyal katılımı teşvik eden bir ulus devlette küresel kentler, fikirler ve değerler serbestçe paylaşıldığı için kültürel yeniliğin daha da canlı merkezleri haline gelebilir. Daha önceden var olan ulusal kültürün bu çok kültürlü dokusu ekonomik etkinliği de artırır. Bunun nedeni küresel kentlerin geçici ziyaretleri ve göçmenleri daha çok cezbetmesidir; bu kişiler kendi etnik ve ulusal kimliklerinin çeşitli yönlerini koruyarak bir yandan da kozmopolit bir kentin yeni deneyimleri ve değerlerini kucaklayabilir. Küresel kentlerin kültürel çeşitliliği, bunların küresel ekonominin ve kozmopolit bir küresel kültürün etkinliklerini desteklemeye meyilli olduğu anlamına da gelir.

FARKLI TOPLUMLAR MODERNİTENİN MALZEMELERİNİ FARKLI ŞEKİLDE KULLANIR

ARJUN APPADURAI (1949–)

KISACA

YAKLAŞIM
Küreselleşme ve Modernite

ÖNEMLİ TARİHLER

1963 Jacques Derrida, daha sonra kültürel heterojenlik hakkındaki görüşleri etkileyen "différance" (namevcut ve naklen olmayan fark) kavramını tanıtır.

1983 İngiliz sosyal düşünür Benedict Anderson, doğrudan etkileşim yerine üyelerinin algılarına dayalı gruplanmaların "hayali topluluklar" olduğunu söyler.

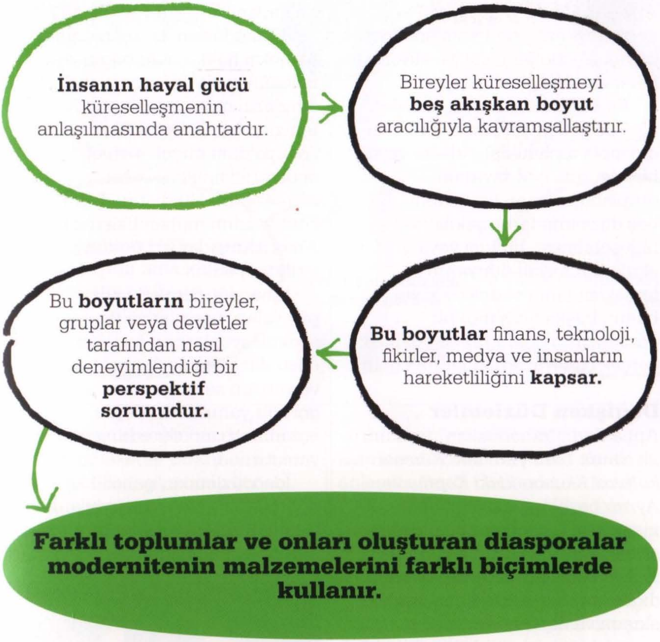
1991 Ekonomik özgürleşme, Hindistan küresel düzene entegre olmaya çalışırken ülkeyi küreselleştirici güçlere açar.

2008 Postkolonyal araştırmalar düşünürü Richard Brock, Appadurai'nin "düzlemler" kavramını HIV/AIDS salgınının küresel oluşumunu eleştirel olarak değerlendirmek için uygular.

"Küreselleşme" terimi serbest piyasa kapitalizminin yayılması ve sınırsız ekonomilerin gelişmesiyle ilişkilendirilmiştir; dünya bir küresel ticaret köyü olarak görülür. Fakat sosyolojik bağlamda küreselleşme sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve ideolojik bir fenomendir.

Kültür kuramcıları arasında çokça tartışılan bir konu olmuştur: Küreselleşme ister istemez dünyanın daha homojen hale geleceği –"tek dünya" kültürünün gelişeceği– anlamına mı gelir? Yoksa küreselleşmenin güçlerine verilen reaksiyonlar dil, kültür ve etnisite bakımından çeşitliliği pekiştirecek midir?

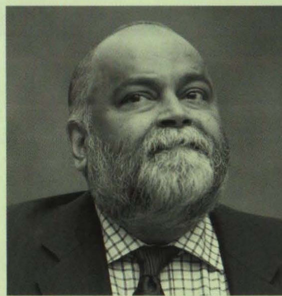
Ayrıca bkz.: Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Immanuel Wallerstein 144–45 ▪ Roland Robertson 146–47 ▪ Manuel Castells 152–55 ▪ Jeffrey Alexander 204–09

Hint sosyal antropolog ve sosyolog Arjun Appadurai, bu tartışmayı farklı bir açıdan ele almıştır. Küreselleşmeyi kültürel emperyalizmin bir biçimi olarak gören geleneksel bakışın küreselleşmenin harekete geçirdiği değişikliklerin gerçekliğini yansıtmayı başaramadığını savunur. Appadurai farklı toplumların modernitenin malzemelerini farklı biçimlerde kullandığını ileri sürer.

Bunun anlamı, örneğin Çin gibi bir toplumun küresel değişimin bir yönünü (ekonomik değişim gibi) çok hızlı, başka bir yönünü (ideolojik değişim gibi) çok yavaş işletebileceği ama başka bir toplumda durumun bambaşka olabileceğidir. Sonuç olarak küreselleşmenin bir örnek ve her şeyi kapsayan bir süreç olması şart değildir; ülkeler ekonomi, siyasi istikrar ve kültürel kimliğin gücü gibi çeşitli faktörlere dayalı olarak küreselleşmenin çeşitli yönlerine pozitif anlamda daha yatkın olabilir. Örneğin Çin sanayi ve enformasyon teknolojilerini ve de küresel ekonomik genişlemeyi kucaklarken, güçlü bir siyasi özerklik anlayışını muhafaza etmiştir.

Appadurai'ye göre küreselleşme süreci ekonomi, kültür ve siyaset gibi alanların aynı doğrultuda ilerlemeyip toplumda gerilimlere yol

Arjun Appadurai

Hindistan'ın Mumbai kentinde dünyaya gelen Arjun Appadurai, Boston yakınlarındaki Brandeis Üniversitesinde eğitim almak için ABD'ye gitmiştir. 1973 yılında yüksek lisansını ve 1976 yılında Chicago Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır.

Appadurai, günümüzde New York Üniversitesinde medya, kültür ve iletişim dalında Goddard unvanlı bir profesör ve Toplumsal Bilgiler Enstitüsünde kıdemli bir görevlidir. Smithsonian Enstitüsü, Ulusal Beşeri Bilimler Vakfı, Ulusal Bilim Vakfı, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankasına danışmanlık yapmıştır. Appadurai, Mumbai merkezli kâr amacı gütmeyen bir grup olan Kent Bilgi, Eylem ve Araştırma Ortakları grubunu kurmuştur ve başkanlığını yapmaktadır. Ulus ötesiliğe odaklanan disiplinler arası bir dergi olan *Public Culture*'ın kurucularından biridir.

Önemli eserleri

1990 *Küresel Kültürel Ekonomide Kopma ve Farklılaşma*
1996 *Kaçak Modernite: Küreselleşmenin Kültürel Boyutları*
2001 *Küreselleşme*

> Bir kişinin hayali topluluğu, bir başkasının siyasi hapishanesidir.
> **Arjun Appadurai**

açtığı "kopmalara" yol açar. Küresel şirketlerin sunduğu tüketim mallarının vaadi ve yerel halkın onları satın alabilme yeteneği arasındaki fark bunun bir örneğidir.

Appadurai'nin çalışması, küreselleşmenin ulus devletin kültürel kimliği şekillendirme rolünü nasıl azalttığına işaret eder ve kimliğin hareketlilik, göç ve hızlı iletişim tarafından yerel olmaktan gittikçe uzaklaştırıldığını savunur. İnsanlar artık uyrukları veya bir devletin ferdi olmaları temelinde tutarlı fikirler, görüşler, inançlar ve uygulamalara sahip değildir; bunun yerine farklı ülkeler ve bölgeler arasındaki boşluklarda yeni kültürel kimlikler ortaya çıkar; Appadurai bunları yerel ötesilik olarak nitelendirir.

Küresel Hayali Dünyalar

Appadurai, küreselleşmeyi anlamanın anahtarının insanın hayal gücü olduğunu söyler. Yüz yüze topluluklarda yaşamaktan ziyade küresel ölçekte hayali topluluklarda yaşadığımızı ileri sürer. Bunun yapı taşları, fikirlerin ve bilgilerin küresel akışını şekillendiren birbiriyle bağlantılı beş boyuttur. Appadurai, bu boyutları "düzlem" olarak adlandırır: etnodüzlem, medyadüzlemi, teknodüzlem, finansdüzlem ve ideodüzlem. Karakteristik olarak sabit olan fiziksel düzlemin aksine Appadurai'nin "düzlemleri" sürekli değişir ve nasıl deneyimlendikleri büyük ölçüde ilgili sosyal aktörlerin perspektifine göre değişir.

Bu bağlamda, sosyal aktörler ulus devletler, çokuluslu şirketler, diaspora toplulukları, aileler veya bireyler gibi çok sayıdaki gruplandırmadan biri olabilir. Bu beş düzlemin farklı şekillerde birleşebilmesi, bir kişi veya grubun algıladığı hayali dünyanın temelden farklı olabileceği ve bunun başka herhangi bir gözlemcinin gördüğünden daha az gerçek olmayacağı anlamına gelir.

Değişken Düzlemler

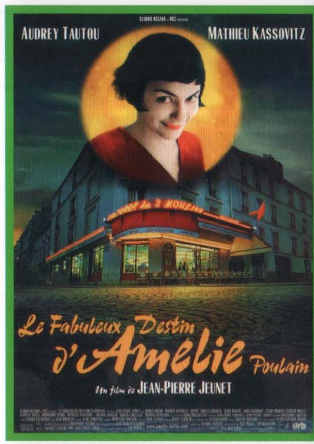
Appadurai, "etnodüzlem" terimini ilk olarak 1990 yılındaki *Küresel kültürel Ekonomideki Kopma* ve *Ayrım* başlıklı makalesinde insanların – göçmen topluluklar, siyasi sürgünler, turistler, misafir işçiler, ekonomik göçmenler ve diğer gruplar – dünya genelindeki akışını ve daha iyi bir yaşam amacıyla "taşınma planı fantezilerini" anlatmak için kullanılmıştır. İnsanların ülkeler arasındaki artan hareketliliği, özellikle ulus devletlerin politikalarını etkileyerek küresel dünyanın asli bir özelliğini teşkil eder.

Medyadüzlemleri enformasyon ve görüntülerin gazeteler, dergiler, televizyon ve filmlerin yanı sıra dijital teknolojiler aracılığıyla üretilip dağıtılmasına işaret eder. Enformasyonun birçok yoldan dünya genelinde özel ve genel çıkarlar doğrultusunda kullanılabilir olması, küreselleşmenin önemli bir etmenidir. Medya düzlemleri takipçilerine görüntü ve anlatılardan oluşan geniş, karmaşık repertuvarlar sunar; bunlar insanların dünya genelinde gerçekleşen olayları nasıl anlamlandıracağını şekillendirir.

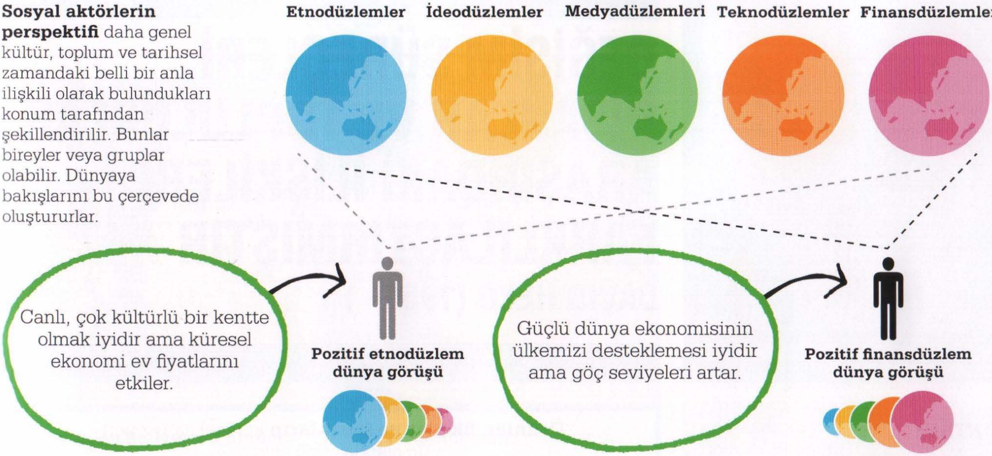
Teknodüzlemler, teknolojinin ve teknoloji hakkındaki bilginin – mekanik veya enformasyonel – sınırların ötesine hızla yayılmasını temsil eder. Örneğin Bazı Avrupa'daki birçok hizmet endüstrisi müşteri çağrı merkezlerini Hindistan'da kurar ve Hint yazılım mühendisleri sık sık Amerikan şirketleri tarafından istihdam edilir.

Finansdüzlemler döviz piyasaları, borsalar ve ticaret spekülasyonlarının hızlı hareket eden dünyasında finansal sermaye ve yatırım sermayesinin gezegenin dört bir yanına neredeyse eşzamanlı transfer edilmesini yansıtır.

İdeodüzlemler "genellikle doğrudan siyasi" olan imajlardan oluşur. Bunlar ya devlet tarafından üretilip egemen ideolojiyi

Fransa küreselleşmenin birçok boyutunu kucaklamıştır; örneğin Fransız film endüstrisine mali destek sunmak için bilet vergisi uygulayarak yabancı kültürlerin etkisini sınırlandırmaya çalışır.

desteklemeyi amaçlar ya da karşı ideolojik hareketler tarafından "devlet gücünü veya onun bir parçasını ele geçirmek için" kullanılır. "Ulusal miras" gibi kavramlar üzerine kurulan ve buna karşın azınlıkların haklarını ve ifade özgürlüğünü destekleyen sosyal ve siyasi hareketlerin muhalefetiyle karşılaşan bir devlet hakkındaki fikirler buna örnektir.

Aynılık ve Farklılık

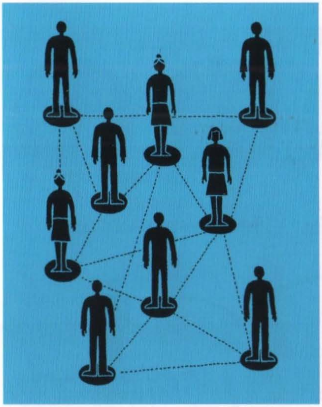
Appadurai tarafından tanımlanan farklı "düzlemler" uyumsuz ve bağlantısız olabilir ve de çoğu zaman da öyledir. Örneğin bir yerdeki sosyal aktörler küreselleşmenin sağladığı ekonomik gelişmelere pozitif bir biçimde yaklaşırken (yani pozitif finansdüzlem) aynı anda göçü ulusal kimlik ve kültür açısından bir tehdit olarak görebilir (yani negatif etnodüzlem).

Appadurai küreselleşmeyi beş düzlem üzerinden kavramsallaştırarak onun tekdüze ve içsel olarak tutarlı bir süreç olduğu görüşünü sarsmayı başarır. Küreselleşme çok katmanlı, akışkan ve düzensiz –sürekli değişimle karakterize olan– bir süreç olarak anlaşılır. Farklı düzlemler birlikte ilerleyebilir veya farklı yörüngeler izleyebilir; bunun sonucunda da birbirlerini destekleyebilir veya istikrarsızlaştırabilir.

Appadurai, düzlemlerin bakan kişinin bakılan şeyle ilişkisi üzerinden belirlendiği için perspektife bağlı yapılar olduğunu belirtir. Bu ilişki değişirse bakış da değişir. Özetle herhangi bir sosyal aktörün oluşturduğu dünya görüşü tam olarak şudur: Sosyal aktörün sosyal, kültürel ve tarihsel konumuna bağlı bir bakıştır ve bu nedenle de hangi düzlemleri göreceğimizi ve onları nasıl yorumlayacağımızı kim olduğumuz ve nerede olduğumuz belirler. Dünyayı hayal etmenin birden çok yolu vardır.

Appadurai'nin küreselleşme kuramına yaptığı katkının etkisi esasen ABD'den Immanuel Wallerstein ve İspanya'dan Manuel Castells gibi sosyal düşünürlerin Ortodoks yaklaşımında birleşik bir küreselleşme kuramı sunmaya çalışmadığı için önemlidir. Bilakis Appadurai'nin amacı küreselleşme kadar karmaşık ve çok yönlü bir şeyin bir tek ana kuram aracılığıyla açıklamak isteyen naif bakışa eleştirel olarak yapıbozum uygulamaktadır. Bununla beraber Appadurai'nin çalışması, küresel düzlemler kavramının deneysel araştırma gerçekleştirilirken anlamlı bir biçimde uygulanıp uygulanamayacağını sorgulayan Hollandalı sosyal düşünür Gijsbert Oonk gibiler tarafından eleştirilmiştir.

> Yeni küresel düzenin kültürel ekonomisi karmaşık, üst üste binen ve bölen bir düzen olarak anlaşılmalıdır.
> **Arjun Appadurai**

DEĞİŞİM SÜREÇLERİ İNSANLAR VE TOPLULUKLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERİ FARKLILAŞTIRMIŞTIR

DAVID HELD (1951–)

KISACA

YAKLAŞIM
Küreselleşme

ÖNEMLİ TARİHLER

1960'lar Kanadalı medya kuramcısı Marshall McLuhan, dünyanın teknoloji aracılığıyla "küresel bir köye" dönüştüğünü ileri sürer.

1974 Amerikalı sosyolog Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System (Modern Dünya Sistemi)* adlı kitabında küresel ekonominin sosyal etkilerini inceler.

1993 Amerikalı sosyolog George Ritzer, sistemli üretim yöntemlerinin dünya genelinde kurumların ve şirketlerin işleyişini etkilediğini ileri sürer.

2006 Alman sosyolog Ulrich Beck, devletlerin küresel çağda gelişmek istiyorlarsa çok uluslu şirketleri, uluslar ötesi kurumları ve kozmopolit kimlikleri kucaklamak zorunda olduğunu savunur.

Ürünler, fikirler ve insanların küresel hareketleri üç alanda etkili olur...

...**kültürler:** değerler, kimlikler ve kültürel formlar birbirine karışır ve evrimleşir.

...**politika:** uluslararası organizasyonlar ve kurumlar ulusal devletleri etkiler.

...**ekonomi:** kapitalizm, finans piyasaları ve çok uluslu şirketler genişler.

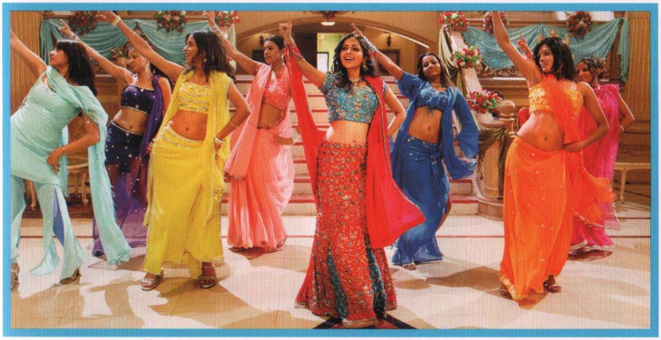
Dünya **gittikçe birbiriyle bağlantılı** hale gelir.

Değişim süreçleri insanlar ve topluluklar arasındaki ilişkileri farklılaştırmıştır.

Dünya insanların kitlesel hareketi ve ürünlerin, fikirlerin ve kültürel eserlerin değiş tokuşu ve akışı nedeniyle daha küçük hale gelir. Bu değişiklikler, İngiliz sosyolog David Held'e göre, toplulukların ve bireylerin karşılıklı etkileşimini ve de birbirleriyle iletişimini farklılaştırır.

Örneğin, kültürler birbiriyle karışır ve çok kültürlü toplumlar gelişir. İnsanlar müzik janrları veya ülke mutfakları gibi küresel

Ayrıca bkz.: George Ritzer 120–23 ▪ Immanuel Wallerstein 144–45 ▪ Roland Robertson 146–47 ▪ Ulrich Beck 156–61 ▪ Arjun Appadurai 166–69

Hindistan'da Bollywood filmleri dünya genelindeki asimetrik kültür akışını temsil eder. Hollywood'dan daha fazla bilet satmalarına rağmen, uluslararası dağıtımdan çok daha az gelir elde edebilirler.

kültürlerle bağlantı kurar ve küresel olanı yerel olanla harmanlayarak yeni kültürel ürünler üretir.

Held, küreselleşmenin en iyi şekilde bir dizi süreç ve değişim olarak anlaşılabileceğini savunur. Kültürel boyutlar, medya ürünlerinin dağıtımını ve fikirler ve insanların toplumlar arasındaki hareketini kapsar. Siyasi boyutlar uluslararası organizasyonlar, kurumlar ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışını kapsar. Ekonomik boyutlar ise kapitalizm ve tüketimciliğin genişlemesini kapsar.

Değişim İyi Yönlü mü, Kötü Yönlü mü?

Held, Globalization/Anti-Globalization adlı kitabında farklı sosyologların küreselleşmeye bakışını inceler ve onları "hiper-küreselciler", "şüpheciler" ve "dönüşümcüler" olarak sınıflandırır.

Hiper- küreselciler, küreselleşmenin etkili ve eşi benzeri görülmemiş güçlerinin küresel bir uygarlığın gelişmesini kolaylaştırdığını düşünür. Bazı hiper- küreselciler küreselleşmenin ekonomik gelişmeyi yönlendirdiği ve demokrasiyi yaydığını savunurken; bazıları da kapitalizmin yayılmasını ve sosyal sonuçlarını eleştirir.

Şüpheciler ise küreselleşmenin yeni bir fenomen olduğu vurgusunu azaltır; küresel entegrasyon ve kurumların ulus devletin gücünü azalttığı fikrini reddeder. Küreselleşmeyi gelişmekte olan dünyayı marjinalize eden ve gelişmiş ülkelerdeki şirketlerin yararına olan bir süreç olarak değerlendirirler.

Dönüşümcüler, Held'e göre, küreselleşmenin çelişkili süreçlerini en iyi açıklayanlardır. Küresel ve yerel arasındaki sınırların kalktığını ve insan dünyasının gittikçe bağlantılı hale geldiğini ileri sürerler. Ayrıca küreselleşmenin bir tek nedeninin olmadığını ve bu süreçlerin sonuçlarının belli olmadığını savunurlar.

Held, küreselleşmenin çok uluslu şirketler ve kurumlardan oluşan ve asimetrik kültürel ve ekonomik akışlarla karakterize olan yeni bir küresel "mimariyi" ortaya çıkardığını savunur.

Küreselleşmenin getirdiği eşitsizlik ve bolluğun yeni ortaya çıkan modellerinin kesin doğası henüz net değildir. Fakat Held önemli bir biçimde küreselleşmeyi şekillendirilmeye açık dinamik bir süreç olarak görür: Ulus devletler yoksulluk, salgın hastalıklar, çevresel hasar ve değişiklikler gibi küresel problemler veya risklere yanıt veren politikalar ve ilişkileri kucaklayabilir.

David Held

David Held, 1951 yılında İngiltere'de doğmuş ve İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD'de eğitim almıştır. ABD'de Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde siyasetbilimi yüksek lisansı ve doktorası yapmıştır

1984 yılında sosyal bilim ve beşeri bilimler kitapları yayınlayan çok etkili bir uluslararası yayınevi olan Polity Press'in kurucuları arasında yer almıştır ve yayın yönetmenliğini sürdürmektedir. Demokrasi, küreselleşme, küresel yönetim ve kamu politikası alanlarında altmıştan fazla kitap yazmış ve düzeltmiştir. 2011 yılında Londra Ekonomi Okulunda siyasetbilimi profesörlüğünü bırakarak İngiltere'deki Durham Üniversitesinde Küresel Politika Enstitüsü'nün Yöneticisi olmuştur.

Önemli eserleri

1995 *Demokrasi ve Küresel Düzen*
2002 *Küreselleşme / Anti-küreselleşme*
2004 *Küresel Uzlaşma*

KÜLTÜR KİMLİK

VE

1913

Sosyal psikolog G. H. Mead, *The Social Self* adlı kitabında **kimlik duygusunun** sadece **sosyal bağlamda** mümkün olabileceğini açıklar.

1930'LAR

Antonio Gramsci, **"kültürel hegemonya"** sürecinde **egemen sosyal grupların** kendi değer ve inançlarını başkalarına empoze ettiğini ileri sürer.

1939

Norbert Elias'ın üç ciltlik *The Civilizing Process (Uygarlık Süreci)* adlı eseri **sosyal düzen ve bireysel davranış** arasındaki bağlantıyı inceler.

1955

Sosyolog ve psikolog Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum* adlı kitabında modern toplumun empoze ettiği uyumu eleştirir.

1958

Raymond Williams, *Culture and Society* adlı kitabında ve "Kültür Olağan Olandır" başlıklı makalesinde **kültür kavramını** ön plana çıkarır.

1963

Erving Goffman, *Stigma* adlı kitabında bireylerin toplumda **marjinalleştirilmesini ve damgalanmış kimlikler** taşımasını inceler.

19. yüzyılın başlarından itibaren sosyoloji yalnızca sosyal düzeni yaratan kurumları ve sistemleri değil, sosyal kaynaşmayı sürdüren faktörleri de incelemeye başlamıştır.

Sosyal kaynaşma geleneksel olarak toplulukların ortak değer, inanç ve deneyimlerinden doğmuştur ama "modernitenin" sanayileşme ve sekülerleşme şeklinde ortaya çıkışıyla birlikte toplumun yapısı kökten değişmiştir. Modernitenin insanların birbiriyle ilişki kurma şeklini değiştirdiği anlaşılsa da insanların bir grup olarak düşünme, davranma ve kendilerini bir toplumun üyesi olarak tanımlama şekilleri olarak kültür, 20. yüzyıldan sonra kendi başına inceleme konusu haline gelmiştir. Sosyolojinin ortaya çıkışı –toplumun insan etkileşimini ve kimliğini nasıl şekillendirdiğinin sistemli olarak incelenmesi– antropoloji ve psikolojinin yerleşmesiyle aynı döneme denk düşmüştür ve bu üç disiplin arasında bir ölçüde örtüşme mevcuttur. Bu nedenle ilk kültür sosyologlarından biri olarak G. H. Mead'in öncü bir sosyal psikolog da olması şaşırtıcı değildir. Mead, birey ve toplum arasındaki bağlantıyı ve özellikle de sosyal kimlik kavramını vurgulayarak kültürün sosyolojik incelemesine zemin hazırlamıştır. Bireyin yalnızca sosyal bir grup bağlamında başkalarıyla etkileşim aracılığıyla gerçek bir kimlik duygusu geliştirebileceğini savunmuştur.

Sosyal psikolojiyle bağlantılar 1950'lerde Erich Fromm'un çalışması başta olmak üzere 20. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Fromm, birçok psikolojik problemin sosyal kökeni olduğunu ileri sürmüştür. Toplumla bağlantı kurma ve belirli bir kültürle özdeşleşme sürecinde bireylerden topluma uyum sağlamaları beklenir ve bu bireyselliğimizi o kadar bastırır ki gerçek benlik duygusunu yitiririz. Yaklaşık olarak aynı tarihlerde Erving Goffman kimlik algısının yerleşmesiyle ilgili sorunları tartışmaya başlamış ve 1960'larda uyum sağlamayan veya "farklı" olanlara vurulan damgaya odaklanmıştır.

Kültür ve Sosyal Düzen

Norbert Elias, 1930'larda sosyal normlar ve geleneklerin empoze edilmesini bireysel davranışı doğrudan düzenleyen "uygarlaştırma süreci" olarak tanımlamıştır. Kültürün düzenleyici

1964
Herbert Marcuse, *One-Dimensional Man (Tek Boyutlu İnsan)* adlı kitabında çoğulcu toplumun kültürü **homojenleştirdiğini** ve isyan ruhunu bastırdığını ileri sürer.

1981
Jean Baudrillard'ın *Simulacra and Simulation (Simülakrlar ve Simülasyon)* adlı kitabı postmodern dünyada doğa ve insan yapımı şeylerin ayırt edilemediğini savunur.

1983
Benedict Anderson'ın *Imagined Communities (Hayali Cemaatler)* adlı kitabı **ulusal kimliğin hayali bir kavram** olduğunu açıklar.

1992
Stuart Hall, *Kültürel Kimlik Sorunu* başlıklı makalesinde geleneksel kültür kavramlarının paralanmasının yarattığı **"kimlik krizini"** açıklar.

2003
Jeffrey Alexander, *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology* adlı kitabında **kültürün toplumdan özerk olduğunu** ama yine de sosyal değişim için etkili olabileceğini savunur.

gücü ve sosyal düzenin korunması net bir biçimde bağlantılıdır ve bazıları bunu sadece bir sosyalleşme süreci olarak görmemiştir. Antonio Gramsci, kültürün sosyal kontrolün bir aracı olarak kullanılabilme potansiyelini görmüştür. Egemen kültür, sosyal normların başka hiçbir şeyin akla hayale sığmayacağı ölçüde kökleştiği "kültürel hegemonyayı" üstü kapalı bir baskıyla empoze eder.

Michel Foucault iktidar ilişkilerini incelerken bu görüşü daha da geliştirmiştir ve Herbert Marcuse gibi diğer isimler kültürün, sosyal huzursuzluğu yatıştırmak için kullanılma şekillerini incelemiştir. Daha sonra bir diğer Fransız sosyolog Jean Baudrillard, postmodern dünyada enformasyonun kullanılabilirliğinin çok artmasıyla birlikte kültürün toplumdan çok uzaklaştığını ve gerçeklikle çok az bir ilişki taşıdığını ileri sürmüştür.

Kültürel Kimlik

Kültür yönelimli sosyolojinin ayrı bir kolu –kültürel araştırmalar– 20. yüzyılın ikinci yarısında Büyük Britanya'da ortaya çıkmıştır. Başlangıç noktası Raymond Williams'ın kültür fikrini kapsamlı bir biçimde ele alması olmuştur. Williams'ın çalışması bu kavramı dönüştürerek sosyolojik araştırmaya yepyeni çalışma alanları açmıştır.

Williams, kültürün maddi üretim ve tüketimle, belirli bir zaman ve yerdeki sosyal grupların ürettiği ve boş zamanlarını değerlendirmek için yaptığı şeylerle dışa vurulduğunu açıklamıştır; kültür edebiyat, sanat ve müziğin yanı sıra beslenme, sporlar, moda, diller, inançlar, görüşler ve gelenekleri kapsar. Kültürel kimlik kavramlarının artık sabit olmadığını savunan Stuart Hall de bu kültürel araştırmalar İngiliz ekolünün öncülerindendir. Önemli ölçüde gelişen iletişim ve artan hareketlilikle birlikte geleneksel ulusal, etnik, sınıfsal ve hatta cinsel kimlikler ortadan kalkmıştır. Bir diğer İngiliz sosyolog Benedict Anderson herhangi bir topluluğa aidiyet kavramının hayali olduğunu ifade edecek kadar ileri gider.

Fakat Amerikalı sosyolog Jeffrey Alexander kültürü toplumun yapısındaki bağımsız bir değişken olarak ele almıştır. Alexander'ın kültürel sosyolojisi, kültürün ortak anlam yaratarak toplumu nasıl şekillendirdiğini inceler.

FERDİ "BEN" VE SOSYAL "BEN"

G. H. MEAD (1863–1931)

KISACA

YAKLAŞIM
Benliğin Gelişmesi

ÖNEMLİ TARİHLER

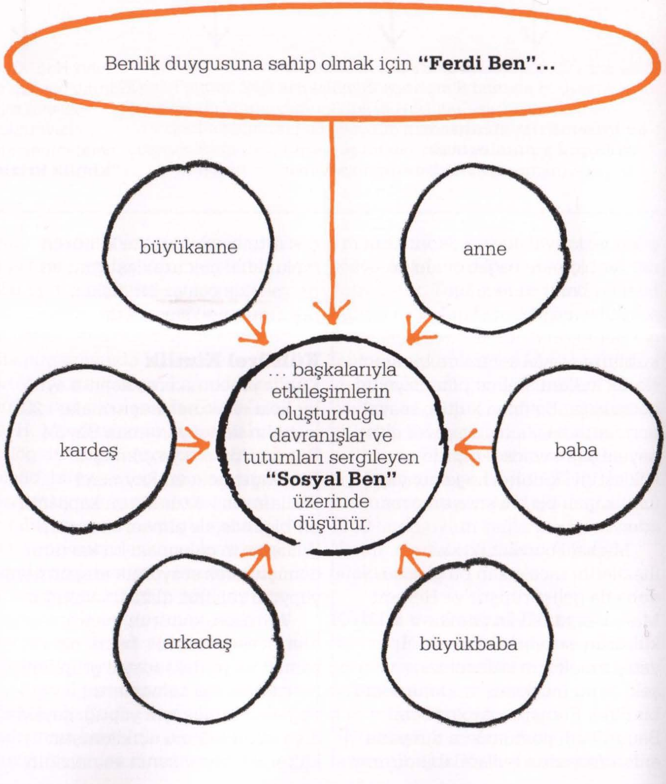
1902 Amerikalı sosyolog Charles Cooley, kendimize dair bakış açımızın, hayatlarımızdaki önemli kişilerin bakış açısını yansıttığını söyler.

1921 Alman filozof Wilhelm Wundt, *The Language of Gestures* adlı kitabında zihnin özü itibariyle sosyal olduğunu söyler.

1975 Amerikalı antropolog Clifford Geertz, benliğin "ayrı bir bütün olduğunu ve bu türden diğer bütünlerin karşısına konduğunu" iddia eder.

1980'ler Amerikalı sosyal psikolog Hazel Rose Markus her birimizin geçmiş deneyimlerimize dayanan ve benlik sistemi şeklinde işleyen bir şema oluşturduğumuzu savunur.

1999 Amerikalı psikolog Daniel Siegel, sosyal benliğin gelişmesinin beyin işlevinin gelişmesiyle uyumlu gerçekleştiğini ileri sürer.

Ayrıca bkz.: W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Edward Said 80–81 ▪ Norbert Elias 180–81 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Stuart Hall 200–01 ▪ Benedict Anderson 202–03 ▪ Howard S. Becker 280–85 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Jeffrey Weeks 324–25

Sosyal psikolog ve felsefeci olan George Herbert Mead, "benlik" hakkında konuşurken tam olarak ne kastettiğimizi araştırırken her iki disipline de bakmıştır. Geleneksel felsefeciler ve sosyologlar, toplumun bireysel, özerk benliklerin bir araya gelişmesinden oluştuğunu düşünmüştür, ama Mead bunun tam tersini savunmuştur; benlikler sosyal etkileşimlerden doğar ve toplumun içinde oluşur.

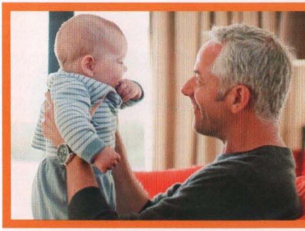
Günümüzde psikoloji ve psikoterapide bu anlayış egemendir, ama Mead ilk olarak 1913 yılında *Sosyal Benlik* adlı kitabında görüşlerini ortaya koyduğunda bu, devrimci bir bakış açısıdır. Mead bireysel, deneyimleyen benliklerin sosyal sürecin parçası olmadan önce fark edilebilir bir biçimde var olduğu fikrine karşı çıkmıştır. Deneyim veya davranışın sosyal süreci "mantıksal olarak bireylerden ve bireylerin yaşadıkları şeyi deneyimlemesinden önce gelir."

Mead bireyin bilincinin tüm niyetleri, arzuları vs ile beraber sosyal ilişkiler, bir veya birkaç dil ile bir dizi kültürel norm bağlamında oluştuğunu savunur. Bebekler doğdukları andan itibaren sembol vazifesi üstlenen ve "bir söylem evreni" inşa eden jestler aracılığıyla iletişimi hissetmeye başlar. Zamanla çevresindekilerin pratiklerini, jestlerini, sonunda sözcüklerini taklit etmeyi ve "almayı" öğrenirler. Böylece kendi yanıtlarını verebilirler; başkalarından daha çok jest ve sözcüğü yanıt olarak alırlar.

Kendimize Bakışımız

Bebeğin deneyimleyip içselleştirdiği (öğrendiği) tutumların modeli "sosyal ben" duygusunu yaratır. Böylece "sosyal ben" başkalarıyla etkileşim üzerinden öğrenilen davranışlar, beklentiler ve tutumları temsil eder.

Fakat Mead, kendimiz hakkında "ferdi ben" adını verdiğini başka bir duyguya daha sahip olduğumuzu söyler. "Ferdi ben" ve "sosyal ben" benliğin farklı fonksiyonlarıdır. "Ferdi ben" de tıpkı "sosyal ben" gibi evrilmeye devam eder, ama bunun işlevi "sosyal ben" üzerine düşünmektir ve aynı zamanda daha büyük resmi görür: "sosyal ben" alışkanlığa dayalı biçimlerde hareket ederken "ferdi ben" bunlar üzerine düşünür ve kendini bilen seçimler yapar. Bu, eylemlerimiz üzerinde düşünerek hem başkalarından hem de eski benliklerimizden farklı olmamıza imkân tanır.

Kendimize bakışımız, yani kim olduğumuz hakkındaki düşüncelerimiz doğuştan itibaren bize en yakın kişilerle etkileşimimiz aracılığıyla gelişir. Bireysel benlikler biyolojinin değil bu etkileşimin ürünüdür.

Mead'in benliğin gelişimi kuramı, psikoloji ve sosyolojinin sadece içebakışa dayalı içsel "benlik" fikrinden uzaklaşıp onu sağlam bir biçimde sosyal bir bağlama oturtmasında önemli bir rol oynamıştır.

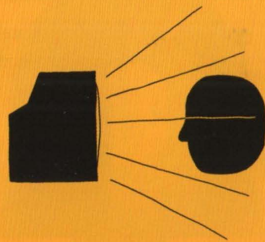
> Zihin, sadece sosyal bir ortam üzerinden ifade bulabilir ve var olabilir.
> **G. H. Mead**

G. H. Mead

George Herbert Mead, ABD'nin Massachusetts Kentinde dünyaya gelmiştir. Babası Kongregasyonel Kilisesinde görevli bir papazdır ve Ohio'da Oberlin'deki papaz okulunda ders vermek için Mead altı yaşındayken ailesini oraya taşımıştır. Mead 1883'te Oberlin Kolejinden mezun olduktan sonra birkaç yıl öğretmen olarak ve daha sonra demiryolu müfettişi olarak çalışmıştır. Akademiye döndükten sonra 1887'de Harvard Üniversitesinde felsefe ve sosyoloji çalışmalarına başlamıştır yedi yıl sonra Chicago Üniversitesine geçmiş ve 1931'deki ölümüne kadar orada çalışmıştır. "Aktivist ruha" sahip olduğunu söylemiştir ve kadınların oy hakkı ve başka amaçlar doğrultusunda mücadele etmiştir. Felsefeci John Dewey, "birinci dereceden çığır açıcı bir zihne" sahip olduğunu kabul etmiştir.

Önemli eserleri

1913 *Sosyal Benlik*
1932 *Bugünün Felsefesi*
1934 *Zihin, Benlik ve Toplum*

MODERNİTENİN SORUNU İLLÜZYONLAR OLMADAN VE DÜŞ KIRIKLIĞINA KAPILMADAN YAŞAMAKTIR

ANTONIO GRAMSCI (1891–1937)

KISACA

YAKLAŞIM
Kültürel Hegemonya

ÖNEMLİ TARİHLER

1846 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi* adlı kitaplarını bitirir, ama kitap 1932'ye kadar yayımlanmaz; daha sonra Gramsci'nin ideoloji hakkındaki düşüncelerini çok etkiler.

1921 İtalyan Komünist Partisi kurulur.

1922 Benito Mussolini, İtalya'nın diktatörü ve faşizmin gelişmesinde öncü bir figür olur.

1964 İngiltere'deki Birmingham Üniversitesinde Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezi kurulur ve ağırlıklı olarak Gramsci'nin hegemonya anlayışından yararlanır.

1985 Gramsci'nin hegemonya anlayışından ilham alan Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* adlı kitapta bir post-Marksist manifesto geliştirir.

Marx'a göre **egemen sınıf ekonomik temeli kontrol eder ve işçi sınıfına hükmeden** kurumlar ve sosyal ilişkilerin üstyapısını yaratır.

↓

Gramsci, **sınıf egemenliğinin kültürel olarak da gerçekleştiğini** ileri sürer: İşçi sınıfı egemen sınıfın ürettiği **ideolojik illüzyonlara** maruz kalır.

↓

Bu illüzyonların iyice görülmesi ve her ne pahasına olursa olsun **bunlara direnilmesi gerekir.**

↓

Modernitenin sorunu, illüzyonlar olmadan ve düş kırıklığına kapılmadan yaşamaktır.

Topluma Marksist bakış, hayatı rakip grupların süregelen mücadelesi olarak görür; bu gruplar ekonomik olarak belirlenir ve modernitede mücadele azınlık olan egemen elit ve işçilerden oluşan çoğunluk arasındaki kontrolü ele geçirme yarışı olarak yoğunlaşmıştır. İtalyan sosyalist ve sosyal düşünür Antonio Gramsci, klasik Marksist kuramın öngördüğü gibi krizlerin neden devrime zemin

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Jean Baudrillard 196–99

hazırlamadığını açıklamaya çalışır. Gramsci egemen sınıfın baskısının istikrarlı bir sosyal düzen sağlamaya yeterli olmadığını savunur; bunun için ideolojik olarak da egemenlik kurulması gerekir. Bu karmaşık bir süreçte gerçekleşir; egemen elit kendi dünya görüşlerini yayarak bunların sağduyu ve büyük ölçüde tartışmasız olarak kabul edilmesini sağlar. Gramsci bunu "hegemonya" olarak adlandırır; bu sınıf egemenliğinin örtülü bir şeklidir ve işçilerin neden devrimci yerine faşist olabileceğini açıklar.

Hegemonya Mücadelesi

Gramsci, hegemonyanın kültürel olduğunu ve rekabet eden sınıf tabanlı dünya görüşleri arasındaki mücadeleyle ilişkili olduğunu savunur; bununla değerleri, görüşleri, inançları, insanların ne olduğunu, toplumun ne olduğunu ve –kritik biçimde– ne olabileceğine ilişkin anlayışları kasteder.

Hegemonya, toplumdaki etkili konumların her zaman için mevcut egemen sınıfın üyeleri tarafından doldurulduğu görünmez bir mekanizmayı içerir; bu büyük ölçüde buna tabi olanların rızasıyla gerçekleşir. Toplumun geneline nüfuz eden egemen sınıfın görüşleri, onlara hizmet eden entelektüel gruplar tarafından (çoğu zaman sadece kısmen bilinçli olarak) savunulur. Örneğin gazeteciler bu görüşleri kamuoyuna yayar. Sürekli bunlara maruz kalan alt sınıflar, doğal ve kaçınılmaz olarak gördükleri bu görüşlere inanır. Hegemonik görüşler, tüm sosyal sınıfların düşüncesini şekillendirir. Bu nedenle, Gramsci'ye göre, modernitenin sorunu bu süregelen çatışma nedeniyle düş kırıklığına uğramamak, "illüzyonları" yani elit gruplar tarafından yayılan görüşleri tüm yönleriyle anlamak ve onlara direnmektir.

Bireyler kendilerine empoze edilen bakış hakkında eleştirel olarak düşünebilme kapasitesine sahip olduğundan, egemen sınıfın ideolojik egemenliği çoğu zaman Gramsci'nin "karşı-hegemonik" olarak nitelendirdiği düşünme şekliyle dengelenir. Batılı liberal demokrasilerde hegemonyaya meydan okumak gündelik bir gerçekliktir. Rekabet eden dünya görüşleri arasındaki bu çatışmaların doğası ve kapsamı sosyal, siyasi ve ekonomik koşullara bağlıdır. Örneğin yüksek işsizlik oranlarına yol açan uzun ekonomik krizler dizisi, karşı-hegemonik güçlerin sendikalar veya protesto hareketleri formunda ortaya çıkabileceği bir durumla sonuçlanabilir. Gramsci, birçok kapitalist toplumda egemen sınıfların "aşağıdan" sürekli muhalefetle, hoşnutsuzlukla karşılaştığını, bu koşulu yönetmek için çok fazla zaman ve enerji harcamak durumunda kaldığını belirtir. Ama çok kısa zaman dilimleri için bile olsa tam kontrol sağlamaları çok zor olur.

Gramsci'nin görüşleri, toplumsal değişim mücadelesinde bireylerin ve ideolojilerin rolünü vurgular ve bu bakımdan geleneksel Marksizm'in ekonomik determinizmini sorgular. Gramsci'nin insanın özerkliğini ve kültürün önemini tanıyan "kültürel hegemonya" kavramı birçok akademik disiplinde kalıcı bir etki yaratmıştır.

Antonio Gramsci

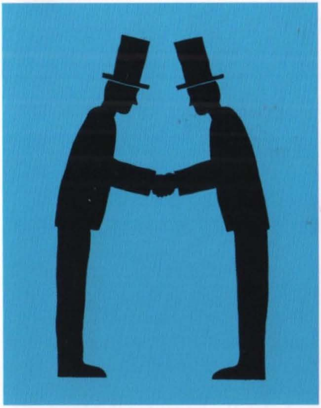

Antonio Gramsci 1891'de İtalya'nın Sardinya Adasında dünyaya gelmiştir. İtalyan Komünist Partisinin kurucularındandır. Partinin lideri olduğu dönemde, İtalya'nın başbakanı ve diktatörü olan Benito Mussolini tarafından 1928'de 20 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Gramsci, hapishanedeyken üretken bir biçimde yazmıştır. Harikulade bir hafızaya sahip olsa da kendisini sık sık ziyaret eden baldızı Tania'nın desteği olmasa görüşleri gün ışığına çıkmayabilirdi. Bu entelektüel çalışma İkinci Dünya Savaşından uzun yıllar sonra ortaya çıkmıştır ve Gramsci'nin ölümünden sonra *Hapishane Defterleri* adıyla yayımlanmıştır. 1950'lerde hapishane yazıları sadece Batı Avrupa'da değil Sovyet Bloğunda da ilgi çekmiştir. Hapishanedeki yetersiz beslenme, kötü sağlık koşulları ve hastalıklar nedeniyle Gramsci sadece 46 yaşındayken felç geçirerek ölmüştür.

Önemli eserleri

1975 *Hapishane Defterleri* (3 cilt)
1994 *Hapishane Öncesi Yazıları*

UYGARLAŞMA SÜRECİ SÜREKLİ "İLERİ" HAREKET EDER

NORBERT ELIAS (1897–1990)

KISACA

YAKLAŞIM
Uygarlaşma Süreci

ÖNEMLİ TARİHLER
1500 civarı Batı Avrupa'da feodalizm son bulur ve saray toplumu ortaya çıkar.

1690 İngiliz filozof John Locke "sivil toplumu" bir yöneticinin idaresi altındaki bireylerin birleşik yapısı olarak tanımlar.

1850'ler Auguste Comte bireyin nasıl toplumun hem nedeni hem de sonucu olabileceğini sorar.

1958 Max Weber, değerler ve inançların sosyal yapıda büyük değişime neden olabileceğini söyler.

1962 Amerikalı antropolog Robert Redfield, uygarlığın büyük ve küçük geleneklerin bir toplamı olduğunu söyler.

1970'ler Antonio Gramsci, egemen sınıfların sivil toplumun kuruluşları aracılığıyla egemenliğini sürdürdüğünü söyler.

Batı'da 1500'lerden sonra uluslar istikrarlı hale geldikçe **iktidar merkezileşmiş** ve az sayıdaki insanın eline geçmiştir.

Bu kişilere artık fiziksel güçleri nedeniyle değil, saraya özgü görgü kurallarına yansıyan **sosyal duruşları** nedeniyle saygı gösterilmiştir.

İnsanlar iktidarla özdeşleşmeleri için bir ulusun egemen elitiyle aynı **"uygarlaşmış davranışı"** sergilemeye teşvik edilir.

Doğru davranışlar sergilemeyen insanlar (ve uluslar) **aşağı görülür** ve bunların güçlü olanın kurallarına göre **"uygarlaştırılması"** gerekir.

Batı'nın son 500 yılda ulusal iktidarı merkezileştirmesi ve küresel egemenliğini artırmasına ışık tutmak için Norbert Elias dikkatini "uygarlığın fiziksel sürecine" yani ortaçağdan itibaren Batı'daki insanların davranış, duygu ve hedeflerindeki değişime yöneltmiştir. Elias, bu değişimleri ve bireyler üzerindeki etkilerini *The Civilizing Process* (Uygarlık Süreci) adındaki ünlü kitabında açıklar.

Elias tarih, sosyoloji ve psikanalizden yararlanarak Batılı toplumların kendilerinin diğerlerinden üstün olduğuna inanmasının "uygarlık" kavramıyla özetlendiği sonucuna ulaşır. Bu hem tarihsel hem de günceldir;

Ayrıca bkz.: W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Paul Gilroy 75 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Edward Said 80–81 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ Stuart Hall 200–01

"İyi" sofra adabı ve "doğru" görgü kuralları ve duruş biçimi, Elias'a göre, Avrupalı "uygarlaşma" sürecinin yayılmasında kültürel şablonun temel unsurlarıdır.

yaşam tarzları, değerler, gelenekler ve dinler gibi genel olanlardan vücut hijyeni, yemek hazırlama gibi kişisel olanlara kadar uluslar hakkındaki her türlü olguya işaret edebilir. Batı toplumu her durumda "kendi" versiyonunu diğer her şeyin yargılanacağı ölçüt olarak dayatır.

Görgü Kurallarının Yükselişi

Elias görgü kuralları kitaplarını incelemiş ve bedensel davranışlara ilişkin tutumlardaki dönüşümün bu uygarlık anlayışında anahtar olduğunu görmüştür. Batılılar yüz ifadeleri, bedensel işlevlerin kontrolü ve genel duruş gibi konularda nelerin kabul edilebilir olduğuna dair fikirlerini aşama aşama değiştirmiştir.

Ortaçağda normal olarak kabul edilen davranışlar 19. yüzyılda "barbarca" görülmüştür. Bu ufak çaplı değişiklikler, çok kodlanmış davranış biçimleri ve disiplinli bir yaşam tarzıyla ayırt edilebilen bir saray sınıfının oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Savaşçı şövalyeler, kısıtlamayı ortaya koyan ve dürtülerin ve duyguların katı bir biçimde kontrolünü sürdüren sakin saraylılara dönüşmüştür. "Uygarlaşmış" davranışlar çok geçmeden tüccarlardan soylu erkekler ve kadınlara başkalarıyla sosyalleşmek ve alışveriş yapmak isteyen herkes için zorunlu hale gelmiştir.

Elias, bu sürecin 1500'lerden itibaren daha da yaygınlaştığını çünkü "görgünün" insanların daha barışçıl bir biçimde geçinmesine yardım ettiğini, büyüyen kasaba ve kentlerin bu tür işbirliğini gerektirdiğini söyler. Bu süreç bir noktada "üstün kişiler" yerine anne babanın sosyal kurallarının içselleştirilmesi sorunu haline gelmiştir. Yine de "görgüyü" oluşturan kurallar her zaman için üst sınıflar tarafından dikte edilir ve bu nedenle "uygarlık" güçlü elitin çıkarlarına hizmet etmeyi sürdürür.

Elias, görgü kurallarının dönüşümünü Batı uluslarında iktidarın merkezileşmesinin önemli bir parçası ve kentleşme sürecinde insanların artan karşılıklı bağımlılığın işareti olarak görmüştür. Fakat Elias'ın döneminde sömürgecilik de önemlidir. Elias'ın yazdığı 1930'lu yıllarda kendi ulusal öz-bilinç duygularını sağlamlaştırmış olan Britanya ve Fransa gibi sömürgeci güçler, getirdikleri uygarlığın sömürgeleştirilen halkların da "iyiliğine" olduğunu iddia ederek sömürgecilik ahlakını gerekçelendirmiştir.

Norbert Elias

1897'de Breslau kentinde (günümüzde Polonya, Wroclaw) varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Okuldan ayrıldıktan sonra I. Dünya Savaşında Alman ordusunda görev yapmıştır. Elias, Breslau Üniversitesinde felsefe ve tıp eğitimi almıştır ve 1924'te felsefe doktorasını tamamlamıştır. Almanya'da Heidelberg'de Max Weber'in kardeşi Alfred'le birlikte sosyoloji çalışmaları yaptıktan sonra Frankfurt Üniversitesine geçerek Karl Mannheim'la birlikte çalışmıştır.

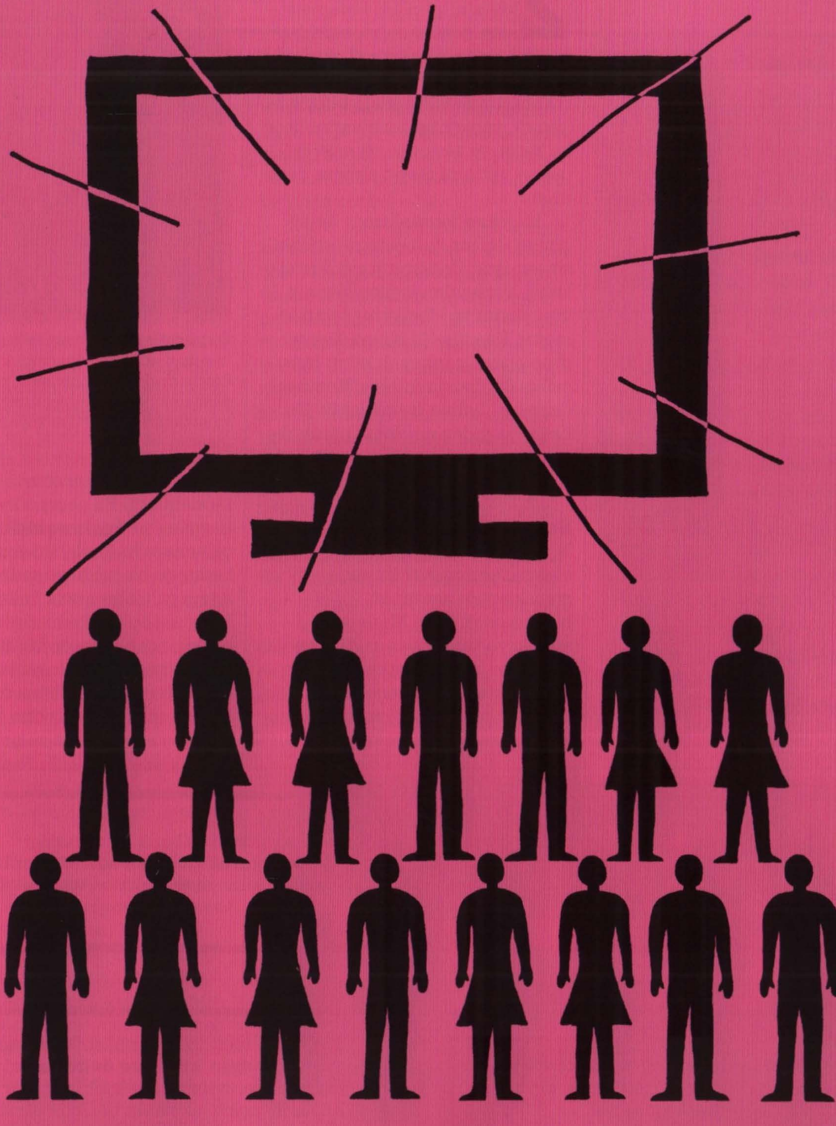
1933'te Elias, Paris'e sürgüne gönderilmiştir ve daha sonra İngiltere'ye geçerek *The Civilizing Process* (Uygarlık Süreci) adlı kitabını tamamlamıştır. Kitap 1939'da İsviçre'de yayımlanmıştır, ama 1969'da Batı Almanya'da yeniden yayınlanana kadar etki uyandırmamıştır. Çok rağbet gören bir aydın olan Elias son yıllarını Avrupa ve Afrika'da dolaşarak geçirmiştir.

Önemli eserleri

1939 *Uygarlık Süreci* (3 cilt)
1939 *The Society of Individuals*
1970 *What is Sociology?*

KİTLE KÜLTÜRÜ SİYASİ BASKIYI ARTIRIR

HERBERT MARCUSE (1898–1979)

KISACA

YAKLAŞIM
Kültür Endüstrisi

ÖNEMLİ TARİHLER

1840'lar Karl Marx kapitalist toplumlarda her zaman en az iki sınıf bulunduğunu söyler: Üretim araçlarına sahip olanlar ve bu gruba emeğini satanlar.

1923 Toplumsal Araştırma Enstitüsü, Frankfurt'ta kurulur ve yeni "eleştirel" kültür kuramını ortaya koyar.

1944 Alman-Yahudi siyasi göçmenler Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment (Aydınlanmanın Diyalektiği)* adlı kitabında "kültür endüstrisi" terimini kullanır.

1963 Kanadalı sosyolog Erving Goffman, kimliğin başka insanlar ve toplum tarafından oluşturulduğunu savunduğu *Stigma* adlı kitabını yayımlar.

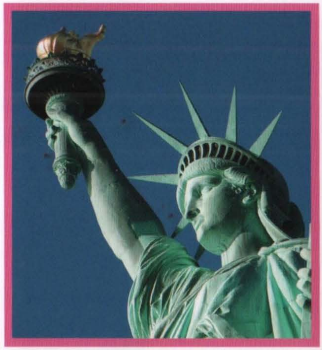
1970'ler–80'ler Michel Foucault modern toplumun normalleştirme tekniklerini inceler.

20. yüzyılda toplumda Karl Marx tarafından kuramlaştırılan dönüşümün gerçekleşmediği açığa çıkmıştır. Sosyolog ve filozof Herbert Marcuse, Marksistleri kuramın ötesine geçip bireylerin gerçek, yaşanmış deneyimini hesaba katmaya sevk ederek nelerin gerçekleştiğini tespit etmeye çalışmıştır.

Marcuse, kapitalizmin bir biçimde işçi sınıfını entegre ettiğini söylemiştir: Değişimin temsilcisi olacağı varsayılan işçiler düzenin görüşlerini ve ideallerini kabul etmiştir. Kendilerini bir sınıf veya grup olarak görmeyi bırakıp bireyselliği ödüllendiren bir sistemdeki "bireyler" haline gelmişlerdir. Bu, başarıya giden rol olarak görülmüştür, ama gruplarını terk eden işçiler tüm pazarlık güçlerini yitirmiştir.

Seçme Özgürlüğü

İşçiler nasıl bu kadar kolay susturulabilmiştir? Bunun gerçekleştiği net bir an bulunmadığından Marcuse statükoya karşı isyanın 20. yüzyılda görünüşe göre çok etkin biçimde nasıl bastırıldığını incelemiştir. İlk olarak çok daha gerilere, ortaçağın sonlarında Avrupa'daki feodal

Özgürlük Anıtı fırsat eşitliğine dayalı "sınıfsız" toplumu öngören Amerikan Rüyasını simgeler; herkesin sıkı çalışarak hayatını iyileştirebileceğine ve potansiyelini ortaya koyabileceğine inanılır.

toplumun sona ermesini incelemiştir. Bu geçiş döneminde insanlar bir toprak sahibinin adına çalışmaya bağımlı olmaktan çıkıp herhangi bir yerde ve sadece kendi adına çalışabilmiştir. Fakat Marcuse bu "girişim özgürlüğünün en başından itibaren bir lütuf olmadığını" söyler. İnsanların istedikleri yerde çalışma özgürlüğü olsa da çoğunluk günden güne hiç iş garantisi olmadan ve gelecek

Kültür **sosyal "norm" dışındaki** olası yaşam biçimlerine işaret etmekte her zaman anahtar bir rol üstlenmiştir.

Fakat 1960'larda bir zamanlar **yıkıcı olarak görülen sanat formları** bile medya tarafından benimsenmiş ve gündelik hayata karışmıştır.

Medyanın mesajlarını özümseyen **insanlar toplumun kural ve değerlerini** kendilerininmiş gibi kabul etmiştir; bunların dışına çıkmanın nevrotik olacağını düşünmüşlerdir.

İsyan olasılığı fiilen ortadan kalkmıştır; kitle kültürü siyasi baskıyı artırır.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ Antonio Gramsci 178–79 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Jean Baudrillard 196–99 ▪ Thorstein Veblen 214–19 ▪ Daniel Miller 246–47

kaygısı duyarak son derece zor şartlar altında çalışmak zorunda kalmıştır.

Yüzyıllar sonra Sanayi Devriminin makinelerinin ulusal ekonomileri çok yüksek bir seviyeye çıkaracağı ve insanların artık hayatını idame ettirme kaygısından uzaklaşıp "kendisinin olan bir hayat üzerinde özerkliğe sahip olabileceği" düşünülmüştür. Bu, Amerikan Rüyasıdır ve birçok Batılının 20. yüzyıl boyunca paylaştığı umuttur. Beklenen özgürlük seçim yapabilmekle eş anlamlıysa bireyler hiçbir zaman olmadığı kadar özgürdür çünkü iş, ev, beslenme, moda ve hobilerdeki tercihleri son on yıllarda çeşitlenmeye devam etmiştir.

"Sahte İhtiyaçlar"

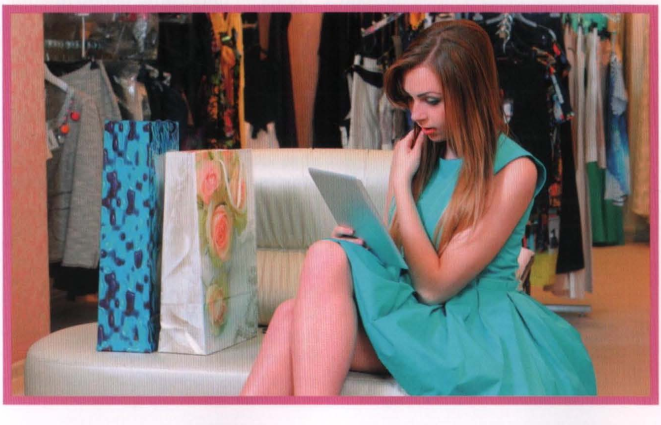
Fakat Marcuse daha yakından baktığında "gelişmiş endüstriyel uygarlıkta rahat, kolay, makul, demokratik bir özgürlük dışı koşulun hüküm sürdüğünü" keşfetmiştir; insanlar özgür olmak bir yana kendilerini demokrasi olarak adlandıran "totaliter" rejimler tarafından manipüle edilmektedir. Daha da kötüsü insanlar manipülasyonun farkında değildir, çünkü rejimlerin kural, değer ve ideallerini içselleştirmişlerdir.

Marcuse, hükümeti insanların iş ve serbest zamanlarını etkileyerek devletin ekonomik ve siyasi ihtiyaçlarını empoze eden bir devlet aygıtı olarak tanımlar. Bu insanlarda bir dizi "sahte ihtiyaç" yaratılarak ve daha sonra insanlar bu ihtiyaçlar üzerinden manipüle edilerek gerçekleştirilir. Asıl olarak insanlar belirli ihtiyaçları olduğuna ikna edilerek ve görünüşte bu ihtiyaçları (ortada ihtiyaç olmasa bile) karşılamanın bir yolu sunularak "menfaatler" nüfusun geri kalanını etkin bir biçimde kontrol eder.

Sahte ihtiyaçlar yiyecek, içecek, kıyafetler ve yaşayacak yer gibi gerçek ihtiyaçlara dayanmaz; bunun yerine yapay olarak üretilir ve gerçek anlamda tatmin edilmeleri olanaksızdır. Marcuse "gevşemek, eğlenmek ... ve reklamlara uygun bir biçimde tüketmek, başkalarının sevdiklerini sevmek ve sevmediklerini sevmemek" ihtiyacından söz eder ve bu ihtiyaçların gerçek içeriğinin (örneğin bir cihazın "mutlaka sahip olunması gereken" son sürümü) kişinin kendisinin dışındaki güçler tarafından doldurulduğunu belirtir; susayan bir kişinin su ihtiyacı duyması gibi doğal olarak ortaya çıkmazlar. Fakat bunları yaparsak veya oralara gidersek mutlu olacağımızı vaat eden medya mesajlarının akınına uğradığımız için bu ihtiyaçlar içsel olarak hissedilir. Böylece sahte ihtiyaçların gerçek olduğuna inanmaya başlarız. Marcuse, "İnsanların kendilerini sahip oldukları eşyalarda tanıdıklarını; ruhlarını otomobillerinde, kaliteli ses sistemlerinde, çok katlı evlerinde, mutfak malzemelerinde bulduğunu," söyler.

> Kültür merkezi, alışveriş merkezinin uygun bir parçası haline gelir.
> **Herbert Marcuse**

Her şey kişiseldir; birey yücedir ve önemli olan şey onun ihtiyaçlarıdır. Birey görünüşte bu şekilde yüceltilmesi Marcuse'ye göre tam tersi bir tablo yaratır. İş güvencesi, iyi bir yaşam standardı gibi sosyal ihtiyaçlar bireysel ihtiyaçlara dönüştürülür; örneğin tüketim mallarını

Kıyafet, cihaz ve lüzumsuz ürünlere dönük "mutlaka sahip olmalıyım" arzusu, Marcuse'ye göre reklamcılık ve medyanın tohumlarını ektiği sahte "ihtiyaç" duygusundan kaynaklanır.

> Klasikler mozoleden kalmış ve tekrar hayata dönmüştür ama ... artık kendilerinden farklı bir biçimde hayata dönerler; antagonistik güçlerinden yoksundurlar.
> **Herbert Marcuse**

satın alabilmek için işe ihtiyaç duyarsınız. Ücretinizin yetersiz olduğunu düşünürseniz, işvereniniz "durumunuzu" ele almak için sizinle konuşabilir. Adaletsizce davranılan bir grubun parçası olduğunuz duygusu artık yoktur; Marksist isyan umutları son bulur.

Boyutsuz Bir Dünya

Marcuse, sistemin dışında durabilmek neredeyse olanaksız hale geldiği için hiçbir çıkışı olmayan bir kabarcığa hapsolduğumuzu ileri sürer. Eskiden kültür ve gerçeklik arasında diğer olası yaşam ve varoluş biçimlerine işaret eden bir "boşluk" varken artık bu boşluk ortadan kalkmıştır. Geleneksel olarak opera, tiyatro, edebiyat ve klasik müzik gibi sanatın formlarının "kültürü" temsil ettiği düşünülmüştür. Bunlar sosyal gerçeklikte yaşamaya zorlanan transendent insan ruhunun karşılaştığı güçlükleri yansıtmayı amaçlamıştır. Katı gerçekliğin ötesinde olası bir dünyaya işaret edilmiştir.

Trajedi, Marcuse'ye göre, bu olasılıkların boşa çıkması, umutların kaybedilmesi ve sözlerin tutulmaması hakkındadır. Gustave Flaubert'in aynı adlı romanındaki (1856) Madam Bovary içinde yaşadığı katı toplumda varlığını sürdüremeyen bir ruhun kusursuz örneğidir.

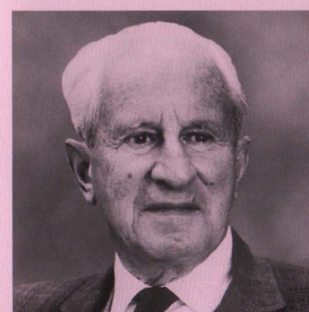
Fakat 1960'lar itibariyle toplum öylesine çoğulcu hale gelmiştir ki görünüşte herkesi ve seçilen tüm yaşam tarzlarını kapsayabilir. Trajedi artık kültürel bir motif olarak bile mümkün değildir; işlediği hoşnutsuzluk artık çözülmesi gereken bir problem olarak görülür.

Marcuse, sanatın artık kitlesel medyanın bir parçası olduğu için isyana ilham verme yeteneğini kaybettiğini savunur. Uyum sağlamayan bireyler hakkındaki kitaplar ve öyküler yakıcı bir devrim çağrısı olmaktan çıkıp kişinin kendini geliştirmek için tüketebileceği mutlaka okunması gereken "modern klasikler" haline gelmiştir. "Avangard ve hippiler" artık insanların vicdanlarını tedirgin etmeyen eğlencelerdir. Kültür, tehlikeli "öteki" konumunda değildir; ama bütün gücünden

Flaubert'in Madam Bovary'si "uyum sağlamak" yerine ölmeyi tercih eder. Fakat modern toplum her türlü yaşam tarzını özümsemiştir; bu nedenle günümüzde olsaydı Marcuse'ye göre kendisine terapi önerilirdi.

Herbert Marcuse

1898'de Berlin'de doğan Herbert Marcuse Birinci Dünya Savaşında Alman ordusuna hizmet etmiş ve daha sonra 1922'de Freiburg Üniversitesinde edebiyat doktorasını tamamlamıştır. Berlin'de kısa bir süre kitapçılık yaptıktan sonra Martin Heidegger'in yanında felsefe eğitimi almıştır. 1932'de Toplumsal Araştırmalar Enstitüsüne katılmıştır ama Frankfurt'ta hiç çalışmamıştır. 1934'te ABD'ye sığınıp orada kalmıştır. New York'ta Max Horkheimer'la birlikteyken Horkheimer'ın Columbia Üniversitesinden Enstitü'yü yeniden kurmak için bir davet almasının üzerine ona katılmıştır. 1958'de Brandeis Üniversitesinde profesör olmuştur, ama 1965'te açıkça dile getirdiği Marksist görüşleri nedeniyle istifaya zorlanmıştır. California Üniversitesine geçmiştir ve 1960'larda sosyal kuramcı, felsefeci ve siyasi aktivist olarak dünya çapında ün yapmıştır. 81 yaşındayken felç sonucu ölmüştür.

Önemli eserleri

1941 *Us ve Devrim*
1964 *Tek Boyutlu İnsan*
1969 *Özgürlük Üzerine Bir Deneme*

mahrum bırakılmıştır. Yabancılaşma hakkındaki büyük eserler bile, Marcuse'ye göre, satışı yapılan, ferahlatan veya heyecanlandıran ticari reklamlara dönüşmüştür; kültür bir endüstriye dönüşmüştür.

Yüksek kültür ve sosyal gerçekliğin iki boyutunun bu şekilde düzleşmesi, bireysel ve sosyal perspektifleri kolayca belirleyen ve kontrol eden tek boyutlu bir kültüre yol açmıştır. Başka bir dünya veya yaşam biçimi yoktur. Marcuse, bunu söylerken medyanın gücünü abartmadığını, çünkü yetişkinler olarak aldığımız sosyal mesajların doğuştan itibaren işittiğimiz mesajların aynısını pekiştirdiğini ifade eder; çocukken bu mesajları almaya koşullandırılırız.

Sınıfın Yok Olması

Kültür ve gerçekliğin sıkıştırılması, sınıf yapısının görünüşte düzleştirilmesine yansır. Tüm sanat formları ve kitlesel medya homojen bir bütünün parçasıysa, hiçbir şey toplumsal onayın dışında kalamıyorsa, tüm sosyal sınıflardan insanlar kaçınılmaz olarak birtakım aynı şeyleri yapmaya başlar. Marcuse, patronunun kızı kadar çekici görünen bir sekreteri veya bir çalışan ile patronunun aynı televizyon programından hoşlanmasını örnek olarak verir. Fakat Marcuse'ye göre bu tür bir asimilasyon sınıfların gerçekten ortadan kalktığına işaret etmez; düzene hizmet eden ihtiyaçların nüfusun geneli tarafından ne kadar çok paylaşıldığını gösterir.

Bunun sonucu olarak sınıflar artık çatışmaz. Sosyal kontroller içselleştirilmiştir ve Marcuse hiç kimsenin isyan edemeyeceği aşırı uyum haline girmemiz için hipnotize edildiğimizi söyler. İçsel ruhun veya özün süblimleştirilmiş diyarı artık yoktur, çünkü her şey operasyonel terimlere, problem ve çözümlere çevrilmiştir veya çevrilebilir. İçsel hakikat ve gerçek ihtiyaç duygusunu yitiririz ; artık toplumu eleştiremeyiz, çünkü aklımızı yitirmiş gibi görünmeden onun dışında durabilmenin bir yolunu bulamayız.

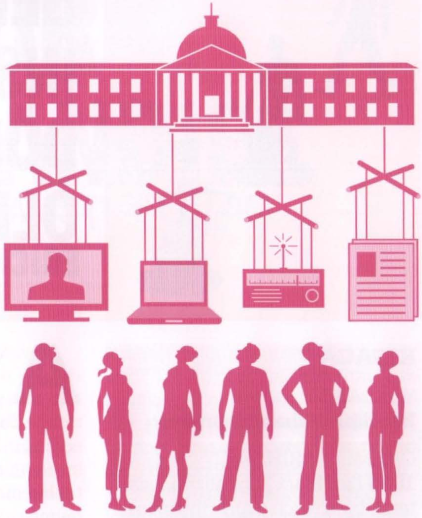
Marcuse'nin toplumun her şeyi kapsadığı ve çoğulculuğun her görüşün muhalif gücünü yenilgiye uğrattığı tespitleri, yeni medyanın yaygınlaşmasının damga vurduğu küresel bir çağda bilhassa yerindedir. Marcuse, bilimsel bilginin sadece toplumun değil aynı zamanda gündelik hayatın her boyutunun şekillendirilip düzenlenmesinde ne kadar önemli olduğunun her zaman farkındadır. Kritik biçimde ve çoğu zaman da radikal ve siyasi bir perspektiften, hem özgürleşme hem de egemenlik potansiyelini görebilmiştir. Bu, kültürel ilişki ve yeni teknolojilerin oynadığı role yaptığı vurguyu özellikle geçerli kılar. Bu şeyler gerçekten de sosyal bir değişim ve özgürleşme mi getiriyor yoksa güçlü bir egemen sınıfın manipülasyon ve sosyal baskıyı artırmasının araçlarına mı dönüşüyor?

Medyanın Gücü

Devlet ve onun tüketici güçleri modern dünyada medyayı kontrol eder.

Medya, devletin egemen değer ve ideolojilerini yansıtır, yayar; toplumu ürünler, hizmetler ve yaşam tarzları satın almaya manipüle eder.

Toplum ve bireyler uyutularak medya mesajlarına inanır ve uyum sağlar.

> Entelektüel özgürlük günümüzde kitle iletişimi ve endoktrinasyon tarafından yutulan bireysel düşüncenin restorasyonu anlamına gelir.
> **Herbert Marcuse**

GELECEĞİN TEHLİKESİ İNSANLARIN ROBOTA DÖNÜŞEBİLECEK OLMASIDIR

ERICH FROMM (1900–1980)

KISACA

YAKLAŞIM
Benliğin Yabancılaşması

ÖNEMLİ TARİHLER

1844 Karl Marx kapitalizmin sistemli bir sonucu olarak insanların kendi özlerinden yabancılaştığını söyler.

1903 Georg Simmel, *The Metropolis and Mental Life* kitabında kent hayatının yabancılaşma ve kayıtsızlığı beslediğini ileri sürer.

1955 Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum* kitabını yayımlar.

1956 Amerikalı sosyolog Leo Srole bir yabancılaşma ölçeği geliştirir.

1959 Amerikalı sosyolog Melvin Seeman yabancılaşmanın iktidarsızlık, normsuzluk, sosyal izolasyon, kültürel uzaklaşma ve kendinden uzaklaşmadan kaynaklandığını söyler.

1968 İsrailli-Amerikalı sosyolog Amitai Etzioni, yabancılaşmanın temel insani ihtiyaçları karşılamayan sosyal sistemlerden kaynaklandığını ifade eder.

Alman sosyolog ve psikanalist Erich Fromm, 19. yüzyılda sanayileşme döneminde Tanrı'nın öldüğünün ilan edildiğini, "insan dışılığın" acımasızlık anlamına geldiğini ve asıl tehlikenin insanların köleler haline gelmesi olduğunu ileri sürmüştür.

Fakat 20. yüzyılda problem değişmiştir: Benlik duygusundan yabancılaşan insanlar kendi başlarına akıl yürütebilme ve sevebilme yetisini kaybetmiştir. "İnsan" fiilen ölmüştür. "İnsan dışılık" insanlığın kaybedilmesi anlamına gelmiştir. Fromm, insanların robota dönüşme tehlikesine dikkat çekmiştir.

Fromm bu yabancılaşma duygusunu Batılı kapitalist toplumların ortaya çıkışına bağlamış ve bir devletin sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerinin tüm yurttaşlar için ortak bir "sosyal karakter" üretmek için kesiştiğine inanmıştır. Sanayi çağında kapitalizm küresel egemenliğini artırdıkça devletler insanları rekabetçi, sömürücü, otoriter, saldırgan ve bireyci olmaya teşvik etmiştir. 20. yüzyılda ise bireyler kapitalist devletler tarafından standartlaştırılmış zevklere sahip işbirlikçi tüketiciler olarak konumlandırılmıştır; kamuoyunun anonim otoritesi ve piyasa tarafından manipüle edilebilirler. Teknoloji çalışmanın daha rutin ve sıkıcı hale gelmesine yol açmıştır. Fromm'a göre insanlar hapsoldukları tekdüzeliğin dışında çıkıp insanlıklarını yeniden talep etmedikçe robotlara benzer amaçsız bir yaşam sürmeye çalışarak cinnet geçirecektir.

> “Sahici gülüşlerin yerini sentetik gülüşler almıştır... gerçek acının yerini ise donuk ümitsizlik.”
> **Erich Fromm**

Ayrıca bkz.: G. H. Mead 176–77 ▪ Robert Blauner 232–33 ▪ Arlie Hochschild 236–43 ▪ Robert K. Merton 262–63 ▪ Erving Goffman 264–69 ▪ Ann Oakley 318–19

KÜLTÜR OLAĞANDIR

RAYMOND WILLIAMS (1921–1988)

KISACA

YAKLAŞIM
Duygu Yapısı

ÖNEMLİ TARİHLER

1840'lar Karl Marx ekonominin toplumun görüşlerini ve kültürünü belirlediğini ileri sürer.

1920'ler İtalyan Marksist Antonio Gramsci, Marx'ın ekonomik determinizmini eleştirir.

1958 Gallerli akademisyen Raymond Williams, *Culture and Society* adlı kitabında kültürü sosyal ağlar anlayışının merkezine yerleştirerek "duygu yapısı" kavramını tartışır.

1964 İngiliz sosyolog ve kültür kuramcısı Richard Hoggart, İngiltere'nin Birmingham kentinde Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezini kurar ve 1968'de yöneticilik görevini Stuart Hall'e bırakır.

1975 Jean Baudrillard, Marx'ın değişimin yönlendirici gücü olarak ekonomiye odaklanmasının kısıtlayıcı olduğunu belirtir.

Karl Marx başta edebiyat olmak üzere kültüre çok ilgi duysa da tarihi ekonominin yönlendirdiğini düşünmüştür: Kültür ve fikirler ikincildir. Antonio Gramsci ve Macar kuramcı Georg Lukács gibi daha sonraki Marksist düşünürler kültürel sorunlara daha çok ilgi göstermiştir; ama kültür 20. yüzyılın ortasında Raymond Williams'ın *Culture and Society* başlıklı etkili metninin de yer aldığı kapsamlı çalışmasıyla radikal kuramın merkezi haline gelebilmiştir.

Williams, kültür fikrini politik olarak muhafazakâr "gelenek" anlayışından ayırarak "uzun devrim" adını verdiği kavramın tahliline olanak tanır. Uzun devrim, tüm yaşam biçimimizi demokratik hale getirmeye dönük zorlu ama ısrarcı çabadır.

Kültürün Şekli

Williams, "Kültür Olağandır" (1958) başlıklı makalesinde Güney Galler'in vadilerinden İngiltere'de Cambridge kolejlerine uzanan bir yolculuğun kişisel muhasebesini sunar. Williams'a göre kültürünün şekli dağlar, çiftlikler, katedraller ve ocakları; aile ilişkileri, siyasi tartışmalar, iş yetenekleri, diller ve fikirleri; aynı zamanda da hem ciddi hem de popüler edebiyat, sanat ve müziği kapsar. Bunu, toplumun kurumları ve resmi ideolojilerinin ötesinde bir topluluğun yaşanmış deneyimi (olağan yaşamı) olarak tanımlanabilecek karakteristik "duygu yapısı" olarak açıklar.

Duygu yapısı, Williams'a göre "etkinliklerimizin en hassas ve en az somut parçasında" işler. Bu kavram, inceleme konusu olmaya yetecek kadar görünür ve düzenli olan (yapı) ama aynı zamanda yaşanmış deneyimin karmaşıklığını aktarmaya yetecek kadar tarifi zor olan (duygu) bir şeyin birleşimini öngörür. Williams'ın yaşanmış deneyim vurgusu, daha önce kültürel olarak önemsiz olarak kabul edilen televizyon, film ve reklamcılık gibi popüler kültür alanlarının da sosyolojik incelemeye açılmasını sağlamıştır.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Antonio Gramsci 178–79 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Jean Baudrillard 196–99 ▪ Stuart Hall 200–01

DAMGA DERİNLEMESİNE İTİBARSIZLAŞTIRAN BİR İSNATTIR

ERVING GOFFMAN (1922–1982)

KISACA

YAKLAŞIM
Damga

ÖNEMLİ TARİHLER

1895 Émile Durkheim, damga kavramını ve sosyal düzenle ilişkisini inceler.

1920'ler Sembolik etkileşimcilik kavramı, başlıca Amerikan sosyal kuram modeli olarak Chicago Üniversitesinde ortaya çıkar.

1934 Amerikalı sosyal psikolog G. H. Mead'in *Mind, Self, and Society* adlı kitabı yayımlanır ve daha sonra Goffman'ın kimlik hakkındaki görüşlerini etkiler.

2006 Dennis Waskul ve Phillip Vannini (ed.) *Body/Embodiment* adlı kitapta Goffman'ın çalışmasını vücudun sosyolojini anlamak için "gelişmiş bir çerçeve" olarak yorumlar.

2014 Amerikalı sosyolog Mary Jo Deegan, Goffman'ın kuramlarını cinsiyet, cinsel sorunlar ve feminizm tahliline uygular.

Toplum bize **"normal"** olduğu düşünülen çeşitli **roller ve kimlikler** sunar.

Kamuda sergilediğimiz **rol kimliği** (örneğin öğretmen, doktor, hemşire, esnaf) bizim için toplum tarafından tanımlanır.

Fakat kamu denetimine maruz değilken **özelde** sahip olduğumuz **öz kimlik** gerçekten kim olduğumuzdur, **"asıl" benliğimizdir.**

Kamusal kimliğimiz ve **özel** benliğimiz arasında **önemli bir fark** olduğunda ve rol kimliğimizin performansı ikna edici olmadığında **negatif bir biçimde etiketleniriz.**

Bu negatif etiketleme **zaman içinde tekrarlandıkça damga oluşur.**

Kanadalı sosyolog Erving Goffman'ın çalışmaları sembolik etkileşimcilik adıyla bilinen Amerikan sosyal kuram geleneğinden beslenmiştir. Bu gelenek, sosyal yapılar veya kurumlar ile bireyler arasındaki kişidışı, makro seviyedeki ilişkiler yerine bireyler ile küçük gruplar arasındaki mikro seviyedeki etkileşimler ve alışverişlere odaklanır. Etkileşimci düşünürler kişisel kimlik, kişilik, grup dinamikleri ve sosyal etkileşim gibi sorunları inceler.

Sembolik-etkileşimci düşüncenin altında yatan temel fikir, bireysel benliğin öncelikle sosyal bir varlık olduğudur; sembolik etkileşimcilere göre bireysel benliklerimizin görünüşteki en özgün yönleri bile kendi benzersiz psikolojimizin ürününden çok sosyal olarak belirlenir ve kültürel ve tarihsel olarak koşulludur. Kim olduğumuzu düşündüğümüz, kim olduğumuzu hayal ettiğimiz ve belki de en önemlisi kim olabildiğimiz ayrılmaz bir şekilde etkileşim halinde olduğumuz kişi türleri ve içinde bulunduğumuz kurumsal bağlamlarla ilişkilidir ve onlar tarafından sağlanır.

Goffman özel olarak bireylerin ve grupların damgalandığı (Yunancada "iz", "nişan" veya "damga" anlamına gelen stigma sözcüğünden gelir) veya itibarsızlaştırıldığı sosyal olarak hükmedilen süreçlere ve sapkınlık konusuna ilgi duymuştur. Sapkınlık damga kavramının içinde saklıdır; çünkü Goffman'ın işaret ettiği gibi birey veya grup kişilerarası davranışı yöneten sosyal olarak belirlenmiş normlardan saptığı

Ayrıca bkz.: Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ G. H. Mead 176–77 ▪ Howard S Becker 280–85 ▪ Alfred Schütz 335

Öğretmenler toplumdaki en "meşru", çok saygı gören rollerden birini üstlenir; Goffman insanların yerine getirdiği kamu rollerinin onların "sanal sosyal kimliği" olduğunu söyler.

zaman damgalanır. Birey sosyal normlardan saptığında ait olduğu grup veya sosyal topluluk tarafından damgalanır ve marjinalleştirilir.

Sanal ve Gerçek Kimlik

Goffman, çığır açıcı eseri *Damga*'da kimliğinin bir biçimde "lekenmiş" veya "kusurlu" olduğuna inanılan bireylerin davranışını tahlil eder. "Sanal" ve "gerçek" sosyal kişilik olarak nitelendirdiği şeyleri birbirinden ayırır.

Sanal sosyal kişilik, bireylerin kamuda sunması beklenen sosyal olarak meşru kişilik versiyonudur; bir tıp doktoru olmakla ilişkilendirilen sosyal olarak tanımlanmış özellik ve davranışlar buna örnektir. Gerçek sosyal kişilik ise bireylerin özelde sahip olduklarını imgelediği öz-kimliktir; doktorun özel hayatında sergilediği özellikler ve davranışlar buna örnektir. Goffman'a göre sanal ve gerçek sosyal kimlik arasındaki uyuşmazlık tahammül edilemez hale gelince damga ortaya çıkar; örneğin saygın bir tıp adamının iş saatleri dışında aşırı sigara ve alkol tükettiği öğrenilir; mahcubiyet veya utanç hissedilir ve sosyal etkileşim kopar. Damga, toplumun üyelerinin belirli sosyal durumlarda insanlardan nelerin beklenebileceği ve onların nasıl davranması veya görünmesi gerektiği hakkında ortak beklentiler ve de tutumları paylaşmasından kaynaklanır.

Damga Kavramı

Goffman, damga kavramının üç önemli özelliğini tanımlar. İlk olarak, pedofili gibi bazı davranışlar evrensel olarak itham edilse de damga belirli bir birey, nitelik veya davranış tarzının özünde değildir. Başkalarının nasıl tepki vereceğini bir nitelik veya davranışın sergilendiği bağlam belirler.

İkinci olarak, damga bireyler veya grupların arasındaki etkileşim ve alışverişlerden doğan negatif bir sınıflandırmadır; bir taraf diğerini sosyal olarak istenmeyen bir nitelik

Erving Goffman

Erving Goffman, Ukrayna'dan göçen Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 1922 yılında Kanada'da dünyaya gelmiştir. 1945'te Toronto Üniversitesinden antropoloji ve sosyoloji bölümlerinden mezun olduktan sonra ABD'de Chicago Üniversitesine geçmiş, yüksek lisans ve doktora yapmıştır. Doktora tezi için İskoçya'daki ücra bir adada saha çalışması gerçekleştirmiştir. Orada topladığı veriler *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adındaki en ünlü çalışmasının temelini oluşturmuştur. 1968'de Pennsylvania Üniversitesine atanmıştır ve 1981'de Amerika Sosyoloji Derneğinin 73. Başkanı olmuştur. 1982'de mide kanseri nedeniyle ölmüştür.

Önemli eserleri

1959 *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*
1961 *Tımarhaneler: Akıl Hastalarının ve Diğer Hastaların Sosyal Durumlarına Dair Denemeler*
1963 *Damga (Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*

> Damga sanal ve gerçek sosyal kimlik arasında özel bir uyuşmazlık teşkil eder.
> **Erving Goffman**

veya davranışın sahibi olarak sınıflandırma gücüne sahiptir. (Goffman damgalanmamış kişileri "normaller" olarak adlandırır.) Bu açıdan damga ilişkisel bir kavramdır; çünkü damgalanmış olarak sınıflandırılan şeyler etkileşim halindeki bireyler veya gruplara bağlı olarak değişebilir. Goffman potansiyel olarak her nitelik veya eylemin damgalayıcı olduğunu ve bu nedenle hemen her sosyal ilişkide bir ölçüde damgalama olduğunu ileri sürer; hepimiz belirli zamanlarda damgalanabiliriz.

Goffman'a göre damganın üçüncü karakteristiği "süreçsel" olmasıdır; damgalanma veya daha doğru bir ifadeyle damgalanmış bir kimliği üstlenme zaman içinde gerçekleşen sosyal bir süreçtir. Örneğin ofisteki bir partide çok sarhoş olduğu için rahatsızlık duyan biri kişi mahcubiyet ve utanç hisseder ama bu duygular nahoş ve rahatsızlık verici olsa da muhtemelen kişinin gerçek sosyal kimliği üzerinde uzun vadeli bir etki yaratmaz. Fakat bu aşırı davranış bir süre devam ederse ve bireye grup üyeleriyle etkileşimi aracılığıyla sapkın bir statü yüklenirse, damgalanmış bir kimlik üstlenildikçe benlik algıları da değişir.

> Sahip olan bir kişiyi damgalayan nitelik, bir başkasının olağanlığını teyit edebilir.
> **Erving Goffman**

Damganın Türleri

Goffman damga kavramını açıklamanın yanı sıra damganın üç türünü tanımlamıştır. Damganın ilk türü fiziksel engel, obezite, değişken ten rengi, kellik ve yara gibi vücuttaki "şekil bozukluklarıyla" ilişkilidir. Damganın ikinci türü, Goffman'ın "zihinsel dengesizlik, hapishane, bağımlılık, alkolizm, homoseksüellik, işsizlik, intihar girişimleri ve radikal politik davranış" olarak sıraladığı karakter "lekeleriyle" ilişkilidir. Goffman, damganın üçüncü türünü kabile damgası olarak tanımlar; bu etnisite, uyruk, din ve ideolojik inançlara dayalı sosyal marjinalleştirmeyi içerir. Goffman'a göre üç damga kategorisinde tanımlanan niteliklerin bunlara sahip olan kişiyle ilgili olağan ve beklenen sosyal etkileşim modeline negatif bir biçimde yansıması ve dışlanma veya marjinalleşmeyle sonuçlanması olasıdır.

İzlenim Yönetimi

Goffman bireylerin negatif sınıflandırmaya nasıl yanıt vermeye ve göğüs germeye çalıştığına da odaklanır. Damgalanan kişilerin kendilerine isnat edilen negatif sosyal kimliklerle başa çıkmak veya mümkünse direnmek istediğini söyler.

"İzlenim yönetimi" kavramı bu bağlamda önemlidir; çünkü insanların başkalarına mümkün olabildiğince makul bir kişilik versiyonu sunmaya çalışmasının çeşitli yollarını vurgular: İnsanlar damgalanmaktan kaçınmak için farklı stratejiler uygular. Bunlar bir uzvunu yitirmekten utanç duyan kişi örneğinde protez uzuvlar gibi "örtüler" kullanarak "saklanmayı" içerir.

Bu, kişinin kimliğin itibardan düşüren özelliğini (veya özelliklerini) açıkça kabul etmesini içeren "ifşa" yönteminin tam tersidir. Bu stratejiler başarısız olursa veya uygulanabilir değilse, damgayı taşıyan kişi sıcak karşılanacağını düşündüğü sosyal tipleri arayıp bulmaya çalışır.

Goffman, özellikle bu rolü yerine getirebilecek üç insan kategorisini tanımlar. İlki "kendileri" gibi olanlardır: benzer bir biçimde damgalanmış niteliğe sahip insanlar, örneğin uyuşturucu bağımlılığından kurtulmak için bir araya gelen bir grubun üyeleri.

Peruklar saçı dökülmüş bazı kişiler tarafından kelliklerini "gizlemek" ve dolayısıyla potansiyel damga kaynaklarını ortadan kaldırmak için kullanılan "aksesuar" veya "örtüler" arasındadır.

İkinci kategori "bilge kişilerdir": damgalayıcı özelliği taşıyan bireyleri destekleyen bir kurum veya kuruluştu çalışan kişiler, örneğin sağlık çalışanları, engellilere yardım eden görevliler, hemşireler, zihinsel sağlık terapistleri ve sosyal çalışanlar. Goffman tarafından tanımlanan üçüncü kategori, damgalanan kişinin çok iyi tanıdığı ve muhtemelen ona empatiyle yaklaşacak olan kişilerdir; bir engele veya bağımlılığa sahip birinin partneri buna örnek olabilir.

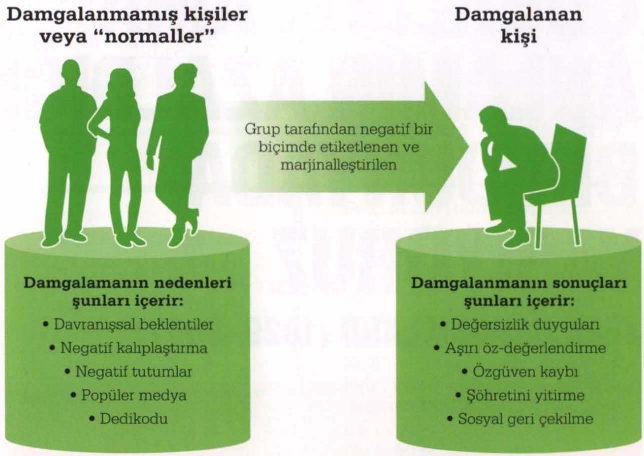
Sınırları Aşmak

Goffman'ın insan etkileşimleri ve küçük ölçekli grupların kişiler arası dinamikleri hakkında yaptığı detaylı gözlemlerin emsalsiz olduğu genel olarak kabul edilir. Örneğin Anthony Giddens, yapılar ve insan etkileşimi arasındaki bağı inceleyen ünlü "yapılaştırma" kuramında Goffman'ın insan davranışı ve kimliğin oluşumu hakkındaki fikirlerinden çok faydalanır. Pierre Bourdieu, insanların kim olduklarını ve belirli bağlamlarda nasıl hissettiklerini ne ölçüde değiştirebileceğini konu alan araştırmasında Goffman'ın çalışmasına atıfta bulunur.

İngiliz sosyal düşünür Anthony Wootton ise Goffman'ın çalışmasının belirli nitelikleri kesin bir biçimde damgalayıcı davranışın nedeni olarak tanımladığı ve evrenselleştirdiğini ileri sürmüştür. Fakat toplum ilerledikçe belirli nitelik ve davranışların ahlaki değerlendirmesi ve normatif beklentiler değişir. Bu nedenle zihinsel hastalık ve fiziksel engelin damga nedeni olmaya devam edip etmeyeceği belirli sosyal ve ulusal bağlamlarda çok kuşkuludur.

Çalışmaları hem sosyoloji hem de sosyal psikolojiyi desteklediği için Goffman'ın kuramlarından çok çeşitli akademik alanlardan düşünürler tarafından ele alınmıştır. Sosyolojide damga hakkındaki görüşleri İngiliz sosyal düşünür Gill Green tarafından HIV virüsü taşıyanlar da dahil olmak üzere uzun süreli hastalıklar yaşayan kişilerin deneyimlerini değerlendirmek için çok etkin bir biçimde uygulanmıştır. Sosyal çalışan John Offer, damgalanan bireylerin topluma yeniden entegrasyonunu değerlendirmek için Goffman'ın kavramlarını kullanmıştır. Goffman'ın çalışması özellikle modern çok kültürlü toplumlardaki azınlık gruplarının damgalanması sorununu ele almanın bir yolunu sunması bakımından siyasi olarak da etkilidir.

Damgalamanın nedenleri sayısızdır ama cehalet ve/veya sınıf ya da ırk tabanlı gerginliklerden kaynaklanan negatif tutumları ve boş dedikoduları içerebilir. Bu, bireyin daha geniş grup tarafından negatif bir biçimde kalıba sokulmasına yol açar. Zamanla birey bu etiketleri öylesine içselleştirir ki onun kendi kendini değerlendirmesini ve kimliğini etkiler. Bu noktada birey damgalanmış bir kimliği edinmiştir.

> Damgalanan birey normallerin onu nasıl tanımlayacağı ve anlayacağından emin olamayabilir.
> **Erving Goffman**

ENFORMASYONUN ÇOĞALDIĞI AMA ANLAMIN AZALDIĞI BİR DÜNYADA YAŞIYORUZ

JEAN BAUDRILLARD (1929–2007)

KISACA

YAKLAŞIM
Simülakr

ÖNEMLİ TARİHLER
Yaklaşık olarak MÖ 360 Yunan filozof Platon kusursuz devletinde "taklitçiye" yer olmadığını söyler.

1800'lerin başı Avrupa'da Sanayi Devrimi başlar.

1884 Friedrich Nietzsche, hayatımızdaki anlamı bulmak için artık tanrıya bakamayacağımızı çünkü "Tanrı'nın öldüğünü" söyler.

1970'ler Roland Barthes, işaretler ve sembollerin okuyucuya "doğal" bir yalınlıkla sunduğu ideolojik işlevlere sahip olduğunu söyler.

1989 İngiliz bilgisayar bilimci Tim Berners-Lee küresel bilgi paylaşımı için internet tabanlı bir hipermedya inisiyatifi olan World Wide Web'i (www.) icat eder.

20. yüzyılın sonunda Fransız sosyolog Jean Baudrillard, "2000 yılının hiç gerçekleşmeyeceğini" ilan etmiştir. Kıyametin yani bizim bildiğimiz şekliyle dünyanın sonunun halihazırda gerçekleştiğini ve 21. yüzyılda "sonun ötesine geçtiğimizi" ileri sürmüştür. Kusursuz bir cinayet gerçekleştiği – "gerçek cinayete kurban gittiği"– için bu şekilde düşünmüştür.

Baudrillard'a göre 2000 yılını da şu anda bildiğimiz her şey gibi "bilebiliriz": dergiler, televizyon, gazeteler, film, reklam ve web siteleri tarafından tüketmemiz için kesintisiz bir biçimde yeniden üretilen imajların akışı aracılığıyla.

Ayrıca bkz.: Henri Lefebvre 106–07 ▪ Alan Bryman 126–27 ▪ David Held 170–71 ▪ Antonio Gramsci 178–79 ▪ Herbert Marcuse 182–87

Modern dünyada **o kadar çok enformasyon** vardır ki **hepsini özümseyemeyiz** ve gerçekte nelerin olduğunu anlayamayız.

→

Medya neyin "gerçek" kılınacağına karar vererek meseleleri bizim için **basitleştirir;** belirli görüntülerin ve öykülerin kopyası bizi onları **"gerçeklik"** olarak kabul etmeye sevk eder.

↓

Fiziksel dünyanın obje ve olayları –açıklanmamış, açığa çıkarılmamış haliyle– bizim için **artık erişilemezdir.**

←

Tüm **karmaşıklık** yitirilmiştir.

↓

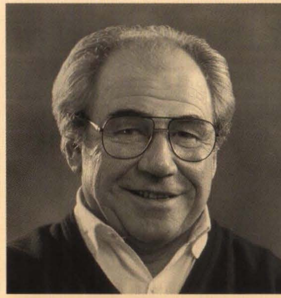
Enformasyonun çoğaldığı, anlamın azaldığı bir dünyada yaşıyoruz.

Gerçeklik, fiziksel dünyada gerçekleşen şeyler değil ("gerçeklik" ölüdür) simüle edilebilen veya çoğaltılabilen şeylerdir. Aslında gerçek "kopyası çıkarılabilen şeydir." 20. yüzyıl boyunca sunum gerçekliğin önüne geçmeye başlamıştır.

Önce Harita Gelir

Baudrillard, bu görüşünü Arjantinli yazar ve şair Jorge Luis Borges'in bir kısa öyküsüne gönderme yaparak açıklar: Haritacılar bir imparatorluğun kocaman bir haritasını çizer. Ölçeği 1:1 olduğundan harita yansıttığı arazi kadar büyüktür ve imparatorluğun tüm topraklarını kaplar. İmparatorluk geriledikçe harita aşama aşama aşınır ve sonunda paramparça hale gelir. Geriye sadece birkaç parçası kalır.

Bu alegoride gerçek ve kopyası kolayca tanımlanabilir; aralarındaki fark nettir. Baudrillard bunun bir şey ve görüntüsü arasındaki bağın net olduğu Rönesans dünyasında nasıl kullanıldığını ortaya koyar. Görüntü gerçekliğin bir yansımasıdır ve onun hem gerçeğe benzerliği hem de farklılığı ayırt edilebilmiştir. Fakat sanayi çağının başlamasıyla birlikte obje ve temsili arasındaki bağ daha az net hale gelmiştir çünkü orijinal obje veya onun bir modeli yüzlerce veyahut da binlerce kez çoğaltılabilmiştir.

Jean Baudrillard

Fransa'nın Reims kentinde 1929 yılında dünyaya gelen Jean Baudrillard ailesinde üniversiteye giden ilk kişidir. Anne ve babası devlet memuru olsa da onların anne babaları köylüdür ve Sorbonne'da yüksek eğitim almak için Paris'e giderek kendisinin dengeyi bozduğunu söylemiştir.

1950'lerde Marksist felsefeci Henri Lefebvre'in danışmanlığında doktora tezini yazarken ortaokulda Almanca dersleri vermiştir. 1966'da Paris IX Üniversitesinde sosyoloji eğitimi vermeye başlamış ve daha sonra bu konuda profesör olmuştur. Solcu, radikal tutumu dünya çapında ünlü (ve tartışmalı) hale gelmesini sağlamıştır. 1970'lerde Marksizm'le ilişkisini koparsa da hayatı boyunca siyasi olarak aktif kalmıştır. "Siz kimsiniz?" sorusuna "Ne olduğumu bilmiyorum. Kendimin taklidiyim," yanıtını vermiştir.

Önemli eserleri

1981 *Simülakrlar ve Simülasyon*
1983 *Çaresiz Stratejiler*
1986 *Amerika*
1987 *İletişimin Sarhoşluğu*

İkinci Hayat, kullanıcıların kendilerini dijital olarak yeniden yarattığı sanal dünyadır. Çevrimiçi pazarlama şu mesajı verir: "Herkes ... gerçek bir kişidir ve ziyaret ettiğiniz her yer sizin gibi insanlar tarafından inşa edilir."

Gerçekliği Yeniden Yaratmak

Baudrillard, toplu üretimin başlamasıyla birlikte kültürel düşüncede gerçekleşen değişime dikkat çeken Fransız kuramcı Guy Debord gibi 1960'ların diğer Marksist düşünürlerden de haberdardır. Debord, tarihin bu noktasında "toplamların tüm hayatının ... kendini bir ... görüntüler toplamı olarak sunduğunu" belirtir. Böylece hayat bir dizi kaydedilmiş resme sıkıştırılır: bir evlilik töreni, Fransa'da yapılan bir tatil vs.. İnsanlar bir şeyler *yapmaktan* çok görüntüyü yakalamakla ilgilenir; izleyici haline gelir. Merkezde olay değil imaj yer alır; son zamanlardaki "selfie" saplantısı bunun ne kadar yaygın hale geldiğini vurgular.

Baudrillard, kapitalizm aracılığıyla metaların da kendinden soyutlandığına işaret eder. Örneğin buğday artık sadece buğday değil iyi bir yatırım veya kahvaltılık gevrektir. Değeri madde değil sunum belirler. Bu, reklamcılık çağının başlangıcı olmuştur; marka mesajı söz konusu maddenin gerçekliğini bastırmıştır. İmaj her şey haline gelmiştir.

Dünyayı Basitleştirmek

Baudrillard, bu tuhaf imajlar ve görüntüler dünyasının yörüngesini izlemeye devam etmiştir. Teknoloji ilerledikçe, gerçek bir obje veya modele hiç ihtiyaç duyulmadığı açığa çıkmıştır. Asıl olarak gerçek bir şeyden soyutlanan imaj artık yoktan var edilebilmiştir. Fiziksel dünyadaki herhangi bir şeyle bağlantılı olması veya herhangi bir şeyi yansıtması gerekmemiştir. Baudrillard bu imaj türüne "simülkra" adını vermiştir.

Bir görüntü veya görüntü dizisi çoğaltılabildiği ölçüde gerçekliği yaratabilir. Gerçek "çoğaltılabilen şeydir." Görüntüler kopyalanıp yaygın bir şekilde dağıtıldıktan sonra (örneğin dergilerde veya web sitelerinde) insanların tartışabileceği ortak bir gerçeklik yaratır. Sık bağlar kurmaya alışık olduğumuz yapılanmamış, karmakarışık fiziksel gerçeklikle bağlantı kurmazlar. Dünyayı basitleştirir ve yönetilebilir hale getirirler. Ayrıca yarattıkları gerçeklik çevremizdekinden her bakımdan daha heyecan verici ve kusursuzdur.

Tehlikeli Ütopyalar

Gerçeklikte hiç orijinali bulunmayan görüntüler yani "simülakr" gerçekliği yansıtan görüntülerden çok daha tatmin edici bir etki yaratmak için üretilebilir. Bir kadın oyuncu, kültürün ideal kadın imajına daha yakın görünebilmek için "dijital olarak güzelleştirilebilir" ama bu bile bir tür gerçekliğe gönderme yapar. Baudrillard bu nedenle gerçeğin "topraklarının" henüz tamamın yok olmadığını, geriye parçalarının kaldığını söyler. Fakat bu güzelleştirilmiş görüntülere bakmaktan keyif duyan insanlar tamamen dijital bir biçimde yaratılmış görüntüleri daha keyif verici bulabilir; bunlar "gerçek bir kişiye" hiç gönderme yapmaz. Örneğin dijital olarak yaratılmış "kusursuz" insanlar ve dünyalara bakabiliriz; hatta kendimizi diğer gerçek/sanal insanlarla etkileşim kurmaya davet edildiğimiz sanal dünyalarda herhangi bir şekil veya formda çevrimiçi yeniden yaratabiliriz.

Baudrillard'a göre tehlike buradadır. Hazzı maksimum

> "Gerçek minimatürleştirilmiş birimlerden; matrisler, hafıza bankaları ve komut modellerinden üretilir ve bunlarla sonsuz sayıda yeniden üretilebilir.
> **Jean Baudrillard**"

düzeye çıkarmak için yapılandırılan gerçeklikler, gerçekliğin kendisinden çok daha çekici olabilir. Ütopyalar kurarız, çünkü bir dünya inşa etme özgürlüğüne sahipsek neden bir ütopyayı hayal etmeyelim? Fakat sanal dünyalarımızda yarattığımız ütopya ölüme eşdeğerdir: Bir şeyin gerçek deneyimini değil o şeyin deneyimi hakkında konuşma deneyimini isteriz. Böylece hipergerçek veya gerçekten daha gerçek haline gelir. Örneğin kendi ailemizin yanına gitmektense sinemadaki koltuğumuzda oturup bir ailenin bir araya gelişinin hipergerçek deneyimini izlemeyi tercih ederiz. Ekranda daha renkli, gürültülü ve eksiksizdir; "daha gerçek" gibi görünür. Kendi hayatlarımız belki de Facebook veya başka yerlerdeki sanal hayatlarımız haricinde bununla kıyaslandığında soluk kalır. Bu esnada oturduğumuz yerden, hiç kıpırdamadan, bir ekrana bakarız.

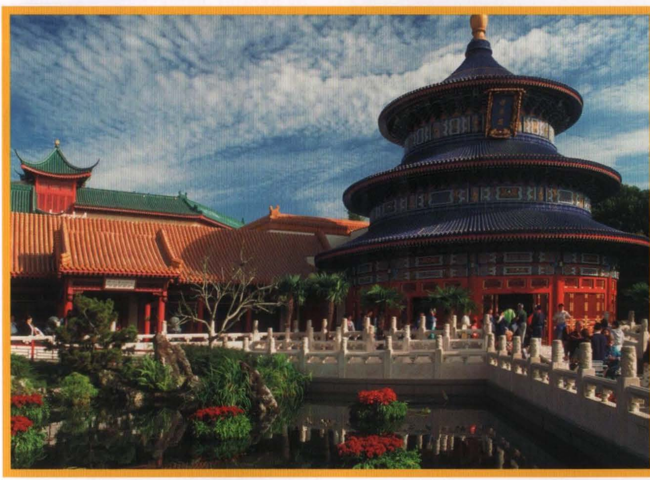
Çok Fazla Enformasyon

Baudrillard'a göre, gerçekliğimizi artık birçok medya formundan hayatlarımıza akan inanılmaz miktardaki enformasyon dikte eder. Garip bir biçimde, gerçek ortadan kaybolsa da "bu onun yokluğundan değil aşırılığından kaynaklanır." Farkındalığımıza boca edilen aşırı enformasyon, karmaşa içinde boğulduğumuz için enformasyonun sonunu getirir ve bize sunulan basit çözüme sarılırız. Simülakr dünyayı anlamlı kılar ama bunu karmaşık anlamın kaybolması pahasına yapar. Dünya daha da yüzeysel hale gelir.

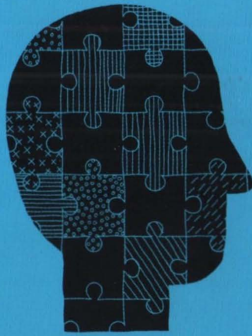
> Simülasyon çağı tüm göndergelerin tasfiye edilmesiyle ve daha da kötüsü işaretler sisteminde yapay olarak yeniden ortaya çıkmasıyla başlar.
> **Jean Baudrillard**

Günümüzde gerçekliğimizi teşkil eden simülakr, arzularımızı derhal karşılamak için oluşturulmuştur. Baudrillard, sanal gerçeklik arttıkça ideal ve hayallerimizin geri çekileceğini söyler. Bize sunulanı kabul ederiz. Disney Dünyasında "Almanya"dan "Fransa"ya gitmeyi bu yolculuğu Avrupa'da gerçekten yapmaktan daha kolay buluruz. Sistemlerin veya objelerin rasyonel olmasına artık gerek yoktur, yalnızca iyi işlemeleri veya "operasyonel" olmaları yeterlidir. Baudrillard'ın "atmosferi olmayan bir hiperuzayda birleşimsel modellerin ışık saçan bir sentezinin ürünü" olarak nitelendirdiği bir hipergerçeklik yaratırız. Fakat yalnızca robotların atmosfer olmadan "yaşayabileceğini" unutmuş gibi görünürüz.

Amerikalı felsefeci Douglass Kellner gibi bazı eleştirel kuramcılar, Baudrillard'ı kültürün Marksist yorumundan çok uzaklaşmakla eleştirmiştir. Marksist coğrafyacı David Harvey de Baudrillard'ın görüntünün gerisinde hiçbir gerçekliğin olmadığını savunurken hata yaptığını söyleyerek benzer bir duruş sergiler. Öte yandan Kanadalı Arthur ve Marilouise Kroker'in de aralarında bulunduğu birçok kuramcı, Baudrillard'ın postmodern kültürü kutlamasını takdirle karşılar ve çalışmasını 21. yüzyılın kültürel tehlikelerine ilişkin önemli bir kılavuz olarak görür. Medya ekolojisti Kenneth Rufo'nun belirttiği gibi, Baudrillard "ilginç şeylerle doludur ve kaçırdığı şeyler bile ... yine de güçlü bir etki yaratır."

ABD'deki Disney Dünyası, "Çin" gibi ülkeler yeniden yaratılır. Bu sanal modeller, Baudrillard'a göre, Disney'in müşterilerine "dışarıdaki" dünyadan çok fazla cazip gelir.

MODERN KİMLİKLER MERKEZSİZ HALE GELMEKTEDİR

STUART HALL (1932–2014)

KISACA

YAKLAŞIM
Kültürel Kimlik

ÖNEMLİ TARİHLER

17. yüzyıl "Benlik" ilk defa bir isim haline gelir ve araştırılmaya değer bir fikir olarak geçerlilik kazanır.

1900'ler Max Weber, bireylerin dünyaya ilişkin sübjektif yorumlarına göre hareket ettiğini söyler.

1920'ler G. H. Mead'in sembolik etkileşim fikri, insanların sübjektif yorumlarına rağmen birbirleriyle iletişim kurmasına olanak tanıyan sembolleri inceler.

1983 Anglo-Amerikan profesör Benedict Anderson ulusal kimliğin "hayali bir cemaat" olduğunu söyler.

2010 İngiliz sosyolog Mike Featherstone estetik ameliyat gibi bedensel dönüşümler aracılığıyla kişinin kendi kendine yönlendirdiği kimlik değişimini inceler.

Modern kimlik artık sabit değildir; bunda çeşitli faktörler etkilidir...

... hiçbir ulusun kendi kendini tanımladığının söylenemeyeceği ölçüde **karma ata varlığı** ve artan farkındalık.

... **farklı** ülkelerin **gelenek, değer** ve **inançlarıyla** özdeşleşme ve artan farkındalık.

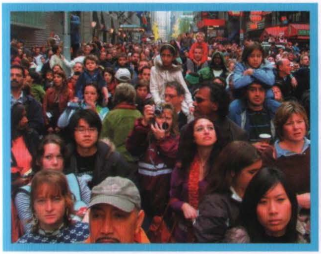
... artık sınıf, ırk veya cinsiyet tarafından belirlenmeyen **kendi kendine oluşturulan "yaşam öyküsü".**

... **küresel etkileşimlerden** dolayı gelenekler ve yaşam tarzlarının **sorgulanması.**

20. yüzyılın sonunda sosyologlar yeni bir "kimlik krizinden" söz etmeye başlamıştır; çünkü bir zamanlar basit bir fikir olarak görülen kimliğin tanımlanması gittikçe zorlaşmıştır. Profesör Stuart Hall, yapısal değişimin modern toplumları dönüştürme şeklinin bunda etkili olduğunu ileri sürer; sınıf, cinsiyet, cinsellik, etnisite, ırk ve uyruğun kültürel coğrafyaları parçalanmıştır. Bunlar hem toplumda hem de bireyler olarak bize kim olduğumuzu söylemesi için geleneksel olarak bel bağladığımız çerçevelerdir.

Hall, kimlik hakkındaki üç modern fikri sıralar: Aydınlanma

Ayrıca bkz.: W. E. B. Du Bois 68–73 ▪ Roland Robertson 146–47 ▪ David Held 170–71 ▪ G. H. Mead 176–77 ▪ Norbert Elias 180–81 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Benedict Anderson 202–03 ▪ Howard S. Becker 280–85

Modern kentlerde farklı kültürler bir araya gelir. Hayatlarımız bu farklı kültürel geleneklerden ne kadar çok etkilenirse, sabit bir ulusal kimliğe sahip olduğumuzu o kadar az hissederiz.

"benliği", sosyolojik "benlik" ve postmodern "benlik." Aydınlanmaya özgü benlik duygusu, 17. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar egemen olmuştur ve eksiksiz, özerk bir varlık olarak kabul edilmiştir: Kişi yaşlandıkça açılan ama değişmeden kalan sağlam bir iç "öz" ile doğar.

1920'lerde G. H. Mead gibi sosyologlar, kimliğin çevre ve çocuğun dünyasının değer, anlam ve sembollerini açıklayan ve aktaran "önemli kişilerle" ilişki üzerinden oluştuğunu savunmuştur. Bu tanımıyla benlik halen içsel bir öz olarak görülmüştür ama kültürel değer ve anlamların içselleştirilmesi aracılığıyla toplum tarafından değiştirilebilir. Kişisel ve kamusal dünyaların arasında bir köprü kuran bu "etkileşimci" benlik bakışı benliğe klasik sosyolojik bakış haline gelmiştir.

Hall'a postmodern benlik ise sabit bir içsel öze sahip değildir. Hiçbir şekilde sabitlenmez; topluma değerlendirilme veya temsil edilme biçimlerine göre sürekli oluşur ve dönüşür. Bu, biyolojik olarak değil tarihsel olarak tanımlanan süreç halindeki bir benliktir. Farklı yönlere çeken çelişkili kimlikler içerir ve yalnızca her birimizin kendimize dair oluşturduğumuz anlatı ("yaşam öykümüz") nedeniyle sürekli veya değişmez görünür.

Ayrılmış Kimlikler

Hell, 20. yüzyılın sonunda gerçekleşmeye başlayan hızlı, sürekli ve kapsamlı değişimin buna bir değişkenlik duygusu eklediğini söyler. Gelenekler ve sosyal pratikler sürekli gözden geçirilir, meydan okumalarla karşılaşır ve genellikle artan küresel bağlantılardan gelen yeni enformasyonlar tarafından dönüştürülür. Stillerin, yerlerin ve imajların küresel olarak pazarlanması, her ülkede popülerlik kazanarak geleneksel sabit uyruk ve kültürel kimlik duygusuna zarar verir.

Küresel kültürün bu "parçalayıcı" etkisi, kimliklerin belirli zamanlar, yerler, tarihler ve geleneklerden ayrılması anlamına gelir. Günümüzde bize cazip geldiği zaman aralarından seçim yapabileceğimiz bir dizi kimlikle karşı karşıyayız. Küresel tüketimciliğin "söyleminde" (anlamlar sisteminde) eskiden kimliği tanımlamak için kullandığımız farklılıklar ve kültürel ayrımlar artık küresel olarak tedavüldedir. Bir zamanlar "Amerikalı" olmakla özdeşleştirilen kot pantolon ve spor ayakkabı artık Hindistan veya Kenya'da genç biri olmanın bir parçasıdır.

Afro-Fransız filozof Franz Fanon siyahların beyazlara göre her zaman "öteki" olarak tanımlandığını söylerken, Hall küresel arenada kültürlerin kendi "ötekileriyle" bir araya geldiğini ve ötekinin "artık sadece 'dışarıda' değil aynı zamanda içeride" olduğuna dikkat çeker. Gittikçe daha karışık yaşam alanı, soy ve doğum yerlerinden gelen insanlar, farklı zamanlarda ön plana çıkan bir dizi kimliğe sahip olduklarını içsel olarak fark eder. Bu iç ve dış çeşitlilik, Hall'e göre, zamanımızı şekillendiren etkendir.

Stuart Hall

"Çok kültürlülüğün büyükbabası" olarak tanınan Stuart Hall, kendi ifadesiyle yerel ve emperyal (sömürgeci) bağlam arasındaki çatışmayı yansıtan Jamaikalı bir ailenin çocuğudur. Anne babası farklı sosyal sınıflardan ve karışık atalardan gelmiştir. Hall "daha üstün renkli" arkadaşlarıyla oynamasını tembihleyen anne babasına isyan etmiştir.

1952'de İngiltere'deki Oxford Üniversitesine gitmiş ve ortaya çıkmakta olan Yeni Sol siyasi hareketin önemli bir figürü haline gelmiştir. 1957'de *Left Review*'un kurucuları arasında yer almıştır. Birmingham merkezli Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezinin yöneticiliğini yapmıştır. 1979'da Açık Üniversitede sosyoloji profesörü olmuştur. Ayrıca siyahların öznelliği üzerine film yapımcıları ve oyuncularla çalışmıştır.

Önemli eserleri

1979 *The Great Moving Right Show*
1980 *Şifreleme/Deşifreleme*
1992 *Kültürel Kimlik Meselesi*

BÜTÜN TOPLULUKLAR HAYALİDİR

BENEDICT ANDERSON (1936–2015)

KISACA

YAKLAŞIM
Ulusalcılık

ÖNEMLİ TARİHLER

1800 Alman filozof Johann Fichte, bir ulusun ayırt edici benlik duygusunu geliştirme için kendini dünyadan izole edebilecek merkezi bir devleti savunur.

1861 İtalya'nın birleşmesinden kısa bir süre sonra politikacı Massimo d'Azeglio, "İtalya'yı kurduk. Artık İtalyan olmayız," açıklamasını yapar.

1965 İngiliz-Çek antropolojist Ernest Gellner, "ulusalcılığın ulusların öz-farkındalık kazanması değil, var olmayan uluslar icat etmesi" olduğunu savunur.

1991 Fransız felsefeci Étienne Balibar, "her 'halkın' ... ulusal etnikleştirme sürecinin projesi olduğunu" savunur.

16. yüzyıldan önce ulusalcılık fikri mevcut değildir. Bu, hayal ettiğimiz ve daha sonra ezelden beri var olduğuna kendimizi inandırdığımız modern bir kavramdır. Bunlar, ulusalcılık fikrini hiç şüphe duymadan kabul ettiğimizi söyleyen sosyal ve siyasal kuramcı Benedict Anderson'ın görüşleridir: Belirli bir yerde doğarsanız belirli bir uyruğa sahip olursunuz tıpkı belirli bir cinsiyete sahip olarak doğduğunuz gibi.

Anderson'ın *Imagined Communities (Hayali Cemaatler)* (1983) adlı kitabı ulusalcılığın temelini sorgular. Anderson "ulusu" hem sınırlandırılmış hem de

Matbaanın gelişmesiyle birlikte yayıncılar Latincenin yanı sıra **en yaygın ana dillerde** yazılmış kitaplar yayımlayarak kitlelere ulaşmaya çalışmıştır.

↓

Bu, **dillere istikrar kazandırmış** ve **insan gruplarının konuştukları dile göre** tanımlanmasına katkıda bulunmuştur.

↓

Ortak bir dil üzerinden birleşmek, ortak görüşler ve değerlerin gelişmesine olanak tanımıştır ve **bir ulusa ait olma** fikri gelişmiştir.

↓

Dini kurallara inancın gerilediği bir dönemde **"ulus"** kavramı nüfusa **inanılacak bir şey** ve **uğrunda ölünecek bir amaç** sunmuştur.

Ayrıca bkz.: Paul Gilroy 75 ▪ Edward Said 80–81 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ Saskia Sassen 164–65 ▪ David Held 170–71 ▪ Stuart Hall 200–01

egemen olarak hayal edilen "hayali bir siyasi topluluk" olarak tanımlar. Ulus "hayalidir" çünkü dünya üzerindeki en küçük ulusun bile üyeleri kendi uluslarının üyelerinin çoğunu hiçbir zaman tanımaz ve hatta onlarla hiç karşılaşmaz ama "birlik oldukları imajı onların zihinlerinde yaşar."

Ulusal Bilinç

Ulus fikri "sınırlandırılmıştır" çünkü "elastik" de olsa (örneğin iç ve dış göç hareketleri ve anlaşmazlığa konu olan bölgeler nedeniyle) en büyük ulusların bile belirli sınırları vardır. Bir dinin, örneğin Hristiyanlığın herkesi bir tek inanç sisteminde birleştirmeye çalışması gibi hiçbir ulus dünyadaki herkesi "kendi ulusunun" bir parçası yapma olasılığına hiçbir zaman sahip olmamıştır.

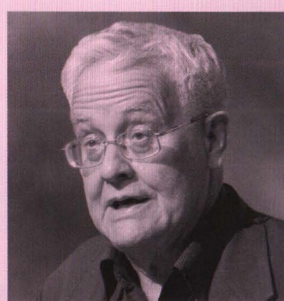
Anderson, ulusların kendi "elastik sınırlarını" ortaya koymasının bir yolunun basım endüstrisi olduğunu söyler. 16. yüzyılda kitapçılar Latince konuşan eğitimli azınlıklara hitap ederken daha çok kâr için daha büyük pazarlara açılmaları gerektiğinin farkına varmıştır. Birçok bölgesel diyalekti sunamadıkları için de daha büyük olanları seçmişlerdir ve bu diyalektler yayıncılıkta istikrar kazanmıştır. Böylece birleşik iletişim alanları oluşmuş ve ulusun "neye benzediğinin" tanımlanmasına katkıda bulunulmuştur.

> Hem ulus veya ... ulus-luk hem de ulusçuluk kültürel ürünlerdir.
> **Benedict Anderson**

Yaşam Amacı Kazandırmak

Anderson'a göre egemenlik de bu ulus fikrinin parçasıdır; çünkü kavram Aydınlanma sırasında ve bir devrim çağında ortaya çıkmıştır. Dinler insanların zihnindeki tartışmasız kontrollerini yitirmiştir ve hükümdarların Tanrı tarafından ilahi bir biçimde bu göreve seçildiği fikri artık kabul görmemiştir. Egemen devlet, bir ulus yapısının halkını dini dogmaya inanmaya çağırmaksızın da var olabilmesine olanak tanımıştır. Fakat dini düzenin son bulmasıyla Anderson'a göre hayatın anlamına dair sorular yanıtsız kalmıştır. Aydınlanmanın rasyonelliği yaşamak veya ölmek için herhangi bir neden sunmamıştır ama ulus fikri sayesinde yeni bir amaç belirmiştir. Uğrunda ölmeye değer bir şey bulunmuştur ve bu daha önce insanların öbür dünya (örneğin cennet) fikrinden elde ettiği amacın devamlılığı duygusunu da sağlamıştır.

Anderson'ın kuramı, özellikle dilin klasik bir formunu kullanmaya devam eden ve halen dini inanca göre tanımlanan Arap dünyasıyla ilişkili olarak sorgulanmıştır. Fakat dünya genelinde "alt uluslarda" (örneğin İskoçya veya Katalonya) siyasi huzursuzluğun hüküm sürdüğü bir dönemde Anderson'ın hayali ulus fikri hem tartışmalı hem de çok etkilidir. *Imagined Communities (Hayali Cemaatler)* adlı kitabı 29 dilde yayımlanmıştır.

Benedict Anderson

1936 yılında Çin'in Kunming kentinde dünyaya gelen Benedict Richard Anderson, İrlanda ulusal hareketlerinde aktif rol oynayan İrlandalı bir baba ve İngiliz annenin çocuğudur. Ailesi 1941 yılında California'ya ve daha sonra da İrlanda'ya göç etmiştir. Anderson, İngiltere'nin Berkshire kentindeki Eton Koleji'nde okumuştur. Cambridge Üniversitesi'nde klasikler üzerine eğitim alarak 1957 yılında mezun olmuştur.
Asya politikasına duyduğu ilgi, Anderson'ı ABD'deki Cornell Üniversitesi'nde doktora yapmaya yöneltmiştir. Bu dönemde Endonezya'nın Cakarta kentinde araştırmalar yapmıştır. Ama 1965'teki komünist darbeye verdiği açık tepki nedeniyle ülkeden sürgün edilmiştir. Birkaç yıl Tayland'da kaldıktan sonra Cornell'e dönerek dersler vermiştir. Uluslararası araştırmalar, devlet ve Asya araştırmaları alanlarında onursal profesörken 2002 yılında emekliye ayrılmıştır. 2015 yılında ölmüştür.

Önemli eserleri

1983 *Imagined Communities (Hayali Cemaatler)*
1998 *The Spectre of Comparisons*
2007 *Üç Bayrak Altında: Anarşizm ve Sömürgecilik Karşıtı Tahayyül*

DÜNYA GENELİNDE KÜLTÜR KENDİNİ İNATLA SAHNENİN ORTASINA ATMIŞTIR

JEFFREY ALEXANDER (1947–)

KISACA

YAKLAŞIM
Kültürel Sosyoloji

ÖNEMLİ TARİHLER

1912 Émile Durkheim, *The Elementary Forms of the Religious Life* adlı kitabında kültür ve anlamın karşılıklı ilişkisini tartışır.

1937 Amerikalı sosyolog Talcott Parsons, *The Structure of Social Action* adlı kitabında kültürün özerkliğini vurgular.

1973 Amerikalı antropolog Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures* adlı kitabında insanın sosyal hayatı için anlamın önemini vurgular.

1995 Alexander, *Fin de Siècle Social Theory* adlı kitabında dünyanın en önde gelen kültür sosyoloğu Pierre Bourdieu'yü eleştirir.

2014 İngiliz sosyolog Christopher Thorpe, İngilizlerin İtalya'yı nasıl deneyimlediğine ilişkin incelemesinde Alexander'ın görüşlerini uygular.

Sosyologlar genellikle kültürün **ikincil öneme** sahip olduğunu düşünmüştür.

Ekonomik refah ve sosyal sınıf gibi maddi faktörler **daha etkili** görülmüştür.

Alexander, **kültürün sosyal hayatı belirlemedeki** rolünü vurgular.

Kültür olmadan **hiçbir iletişim, olay veya insani etkileşim** anlaşılır olamaz.

Sosyolojide kültür kendini ısrarla sahnenin ortasına atmıştır.

Çoğumuz alışkanlıkla yaptığımız şeylerin ve düşündüğümüz şeylerin nedenini araştırmaksızın hayatlarımızı sürdürürüz. Her günümüzün büyük bir kısmını neden çalışarak geçiririz? Neden paramızı biriktiririz? Neden tanımadığımız insanlar hakkında dedikodu yaparız? Bu tür soruları yanıtlamaya zorlanırsak, "bunu herkesin yaptığını" söyleyerek yanıt verebiliriz. Fakat bunların hiçbiri doğal, zorunlu veya kaçınılmaz değildir; ait olduğumuz kültür bizi buna yönelttiği için bu şekilde davranırız. Bulunduğumuz kültür, varoluşsal olarak her yere nüfuz eden yollardan nasıl düşündüğümüzü, hissettiğimizi ve davrandığımızı şekillendirir. Kim olduğumuz kültüre rağmen değil kültüre aracılığıyla belirlenir.

Amerikalı sosyolog Jeffrey Alexander, kültürün –bir grubun kolektif olarak üretilen fikir, inanç ve değerlerinin– insan hayatını anlamanın bütünleyici bir parçası olduğunu savunur. İnsanlar sadece kültür aracılığıyla kendilerini ilkel bir durumdan çıkarıp çevrelerindeki dünya hakkında düşünebilir ve ona müdahale edebilir.

Alexander, kültürün merkezi rolüne rağmen sosyologlar tarafından tarihsel olarak ikincil öneme sahipmiş gibi görüldüğünü belirtir. Dünyanın en etkili sosyal kuramcılarından biri olan Alexander kültür konusunun geç-modern toplumun tahlilinde merkeze oturmasını sağlamak istemiştir.

Sosyoloji ve Kültür

Alexander'a göre ilk sosyoloji kuramcıları kültürün merkezi önemi kabul etse de kültürün insanların düşünme ve davranma biçimlerini anlamak için vazgeçil-

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Talcott Parsons 300–01 ▪ Herbert Blumer 335

> Düşünmekten hoşlandığımız kadar makul, rasyonel veya mantıklı değiliz.
> **Jeffrey Alexander**

mez olduğu fikrini ciddiye almayı başaramamıştır. Örneğin Karl Marx ana akım kültürü egemen sınıfın görüş ve değerlerinin bir işlevi olarak görmüştür; buna göre kültür asıl olarak insanların çoğunun toplumun adaletsizliğine gözlerini kapatması için bir perde vazifesi üstlenir. Max Weber farklı bir bakış geliştirmiş ve Batı kültürünün rasyonel olduğunu, doğal ve sosyal dünyaları duygusuz ve de bilimsel bir biçimde görmeyi içerdiğini savunmuştur; buna göre de kültür daha geniş anlam veya değerden yoksundur.

Alexander'a göre bu görüşlerin ikisi de eksiktir: Marx'ın değerlendirmesi aşırı indirgemecidir; çünkü kültürün toplumun örgütlenme biçimi tarafından belirlendiğini öngörür. Weber'in değerlendirmesi ise aşırı rasyoneldir; çünkü Batı kültürünün çok irrasyonel yönlerini kabul etmez; özellikle de duygular ve değerlerin bireylerin ve hatta ulusların çevrelerinde gerçekleşen olaylara tepkilerini yönlendirmedeki rolünü görmezden gelir.

Alexander'ın kuramsal yaklaşımı çok farklıdır ve Fransız sosyolog Émile Durkheim'ın din hakkındaki görüşlerini temel almıştır. Durkheim'a göre din kutsal olanın –yani tanrının fikirleri, ikonları ve temsillerinin– dünyevi olandan veya günlük hayatın işlevlerinden ayrılmasını gerektirmiştir. Alexander kültürü de benzer bir biçimde değerlendirmiştir; kültür topluma bağımlı değildir, özerktir. Kültür sadece kısıtlayıcı değil imkân tanıyıcıdır ve hem irrasyonel hem de rasyonel öğeler içerir. Alexander'ın kültürel sosyolojisi bireylerin ve grupların kolektif olarak üretilen değer, sembol ve söylemlerden –bir şeyler hakkında konuşma biçimlerimizden– faydalanarak nasıl anlam ürettiğini ve bunun bizim eylemlerimizi nasıl şekillendirdiğini anlamaya odaklanır.

Kültürün Üç Boyutu

Alexander, kültürel sosyolojiyi üç temel nokta üzerinden tanımlar: köken, yorum ve yapı. İlk olarak kültür sosyal hayatın maddi boyutlarından tamamen özerk olabilir. Marx'ın kültür hakkındaki kuramları, "sosyal" ve "kültürel" arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmanın ortodoks yolu haline gelişmiştir. Marx'ın bakış açısından toplumun maddi temeli (ekonomi, teknolojiler ve işbölümü) ideal üst yapıyı (kültürün normları, değerleri ve inançları) belirlemiştir.

Buna karşın Alexander kültürün sosyal hayatın daha "katı", daha "gerçek" maddi boyutlarının bir yan ürünü olarak anlaşılamayacağına inanır. Maddi faktörlerin ideal olanları belirlemesi, dolayısıyla ekonominin kültürü belirlemesi anlayışı temelde yanlıştır.

Bunun yerine kültür Alexander'a göre "bağımsız bir değişken" olarak ele alınır ve alınmalıdır; içinden

Jeffrey Alexander

1947 yılında doğan Jeffrey Alexander, ABD'de Yale Üniversitesinde Lillian Chavenson Saden unvanlı Sosyoloji Profesörü ve Kültürel Sosyoloji Merkezinin yöneticilerindendir. Bu görevinin bir parçası olarak kültürel sosyolojik fikirler ve metotları desteklemek için *Cultural Sociology* adında yeni bir akademik dergi yayımlamıştır.

ABD'de ve muhtemelen genel olarak dünya sahnesinde en çok *Remembering the Holocaust: A Debate* (2009) adlı çalışması aracılığıyla kendi döneminin en seçkin sosyal düşünürlerinden biridir. Amerikalı ünlü sosyologlar Talcott Parsons ve Robert Bellah'tan eğitim alan Alexander yapısal-işlevselciliği mantıksal sonucuna kadar götürmüştür ve daha sonra onu terk ederek kendi kültürel sosyolojik pradigmasını kurmuştur.

Önemli eserleri

2003 *Toplumsal Hayatın Anlamları: Bir Kültürel Sosyoloji*
2012 *Travma: Toplumsal Kuram*
2013 *Modernitenin Karanlık Yönü*

> ... mevcut tartışmaların merkezi ... "kültürel sosyoloji" ve "kültürün sosyolojisi" arasındadır.
> **Jeffrey Alexander**

çıktığı yaşam koşullarından ayrıdır; ama o kültürdeki bireyler ve kolektifler üzerinde etkili olabilecek bir değişkendir.

İnsanların olayları anlayışı ne doğal ne de kaçınılmazdır; dünyayı yorumlamak, kodlamak ve anlamlandırmak için kullandıkları kültürel olarak spesifik dil ve semboller tarafından belirlenir. Alexander'a göre, bir toplumun kapitalist, sosyalist veya otoriter olarak tanımlanması bizi bir olaya atfedilen kolektif anlamı anlamaya yakınlaştırmaz. Bunun "içeriden" araştırılması gerekir; yani insanların bunu anlamlandırmak için kullandığı kolektif olarak üretilmiş yapılar, anlamlar ve semboller incelenmelidir.

İkinci olarak, kültürü anlamak için sosyologların yoruma dayalı bir yaklaşım benimsemesi gerekir. Alexander kültürü bir metinle karşılaştırır; insanlar onu sosyal olarak yapılandırılmış biçimlerde okuyup yorumlar ama yorumları kısmen benzersizdir ve bu nedenle de basit neden-sonuç ilişkisi üzerinden anlaşılamaz. İnsanların bir olayı nasıl yorumladığı tam olarak öngörülemez; ilgili kişinin perspektifinden ve geriye dönüp bakılarak anlaşılabilir.

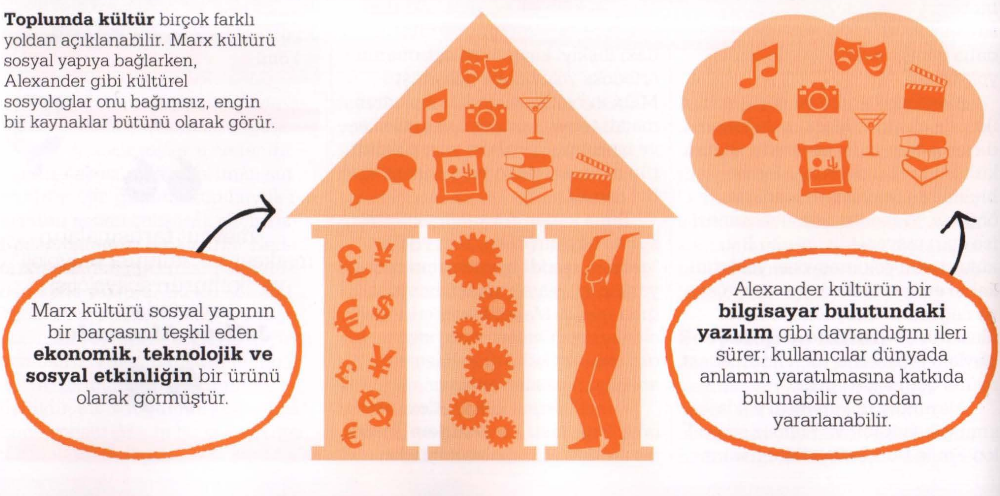
> Bourdieu'nun hatası ... kültürün sosyal yapıdan ... görece özerk olduğunu görmemesidir.
> **Jeffrey Alexander**

Üçüncü olarak Alexander, sosyal yapıların –bireylerin üzerinde ve gerisinde var olan planlı davranış biçimlerinin– var olması gibi kültürel yapıların da var olduğunu ileri sürer. Bunlar bir kültürün üyelerinin dünyaya anlam yüklemek ve bağ kurmak için faydalandığı sembolik kaynaklar, işaret ve sembol kümelenmeleridir. İnsanlar genellikle bu yapıların kısmen farkındadır; bilinçli ve bilinçdışı zihinlerinin bunlar tarafından ne ölçüde şekillendirildiğini bilinçli bir biçimde düşünmezler. Yine de bu yapılar sosyal olarak üretilir ve planlanır. Kültürel sosyolojinin amacı, bu yapıları görünür kılmaktır. Nihai hedef dünyada gerçekleşen olaylar karşısındaki kolektif eylemler ve reaksiyonları daha iyi anlamak ve gerektiğinde bunlara müdahale etmektir.

Anlam ve Soykırım

Alexander, değer yüklü anlamlar ve sembollerin sosyal grupları nasıl arkasından sürükleyebileceğini anlatmak için İkinci Dünya Savaşında Nazilerin gerçekleştirdiği soykırımı örnek olarak gösterir. Soykırım, insanın ıstırabının ve kötülüğünün en güçlü sembollerinden biri olarak kabul edildiği için bu örneği kullanır; bu olayın başka türlü anlaşılabilmesi (neredeyse) tartışma götürmez. Alexander'a göre, günümüzde inanılmaz gibi görünse de bu olayların eşi görülmemiş bir kötülüğün dışavurumu

Toplumda kültür birçok farklı yoldan açıklanabilir. Marx kültürü sosyal yapıya bağlarken, Alexander gibi kültürel sosyologlar onu bağımsız, engin bir kaynaklar bütünü olarak görür.

olarak anlaşılması ne doğal ne de kaçınılmazdır: "... 'kötü' kategorisi doğal olarak var olan bir şey olarak değil, isteğe bağlı bir yapı olarak görülmelidir; kültürel ve sosyolojik çalışmanın ürünüdür."

Alexander 2001 yılında yayınlanan *Ahlaki Evrenselciliğin Sosyal İnşası Üzerine: Savaş Suçundan Travma Dramasına 'Soykırım'* başlıklı makalesinde II. Dünya Savaşından hemen sonraki yıllarda Soykırım'ın bugünküyle aynı dehşet ve kınamayla karşılanmadığını çok detaylı olarak anlatır. Avrupalı Yahudilere toplumsal olarak ayrı bir etnik grup olarak birçok toplumda genellikle olumsuz yaklaşılmıştır ve bu da onların dramlarına daha az empatik tepki verilmesine yol açmıştır. Yahudiler daha geniş topluma entegre oldukça ve bir sosyal grup olarak farklılıkları azalınca bireyler ve kurumların onlarla psikolojik olarak bağlantı kurabilmesi mümkün hale gelmiştir. 1970'lerin başında Soykırım'ın yeniden değerlendirilmesi, yeniden anlatılması ve kötülüğün bir eylemi olarak sembolik bir biçimde yeniden kodlanması için gerekli kültürel yapılar oluşmuştur. Bu tarihten sonra sadece Yahudiler değil tüm insanlık için travmatik bir olay seviyesine yükseltilmiştir. Batı Almanya şansölyesinin 1970 yılında gerçekleştirdiği resmi ziyarette Varşova Gettosu Ayaklanması anıtında "diz çökmesi" Alexander'ın *Social Performance* (2006) adlı kitabında Valentin Rauer tarafından "eylem halinde bir sembol" olarak nitelendirilmiştir.

Willy Brandt'ın 1970'te Varşova Gettosu Ayaklanması anıtında dizlerinin üstüne çekmesi, Almanya'nın pişmanlığını simgeleyen bir eylemdir ve kolektif kimlikte bir değişimi tetiklemiştir.

Alexander'ın kültürel sosyolojisi, kendini hızlı bir biçimde en yenilikçi ve anlayışlı sosyolojik kuramsal çerçevelerden biri olarak kabul ettirir. Sosyal bilimlerdeki daha geniş "kültüre yönelme hareketinin" bir parçası olarak Alexander'ın çalışması sosyal düşünürlerin analitik odağının yeniden "anlam" konusuna dönmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Soykırım, demokrasi, sivil toplum ve 11 Eylül saldırıları gibi çok çeşitli alanlarda anlamın yaratılması ve muhafaza edilmesini anlamak için Durkheim'ın çalışmasını uyarlayıp uygulaması daha çok aydının onun fikirlerini geliştirip genişletmesine yol açmıştır. Örneğin Amerikalı sosyolog Mira Debbs, İtalya'da ressam Giotto'nun Assisi'deki bazilikada bulunan ikonik fresklerinin 1997 depremi sonucunda yok olmasına verilen tepkiyi tahlil etmiştir. Bu duvar resimlerine ulusal imgelemde öylesine kutsal bir statü atfedilmiştir ki bunların kaybına çoğu zaman insan hayatının kaybından daha çok öncelik verilmiştir. Debbs, sanat eserlerinin belirli bir biçimde –kutsal ulusal hazineler olarak– anlatılması ve kodlanmasının İtalyan halkının çoğunluğunun bu kadar güçlü, görünüşte irrasyonel, kolektif duygusal tepki vermesine nasıl yol açtığını açıklamak için Alexander'ın görüşlerinden faydalanır.

1977 depremi İtalya'nın Assisi kentindeki St. Francis Bazilikasında bulunan Giotto'nun fresklerine zarar vermiştir. Mira Debbs, bu kaybın sosyal olarak yapılandırılmış kültürel travmayla sonuçlanmasını değerlendirmiştir.

İŞ VE TÜKETİ

MCİLİK

1848

Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*'da işçilerin **sömürülmesi** ve **yabancılaştırılmasını** açıklar.

1899

Thorstein Veblen, *Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions* adlı kitabında **gösteriş amaçlı tüketim** kavramını kullanır.

1904-05

Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu** adlı kitabında modern kapitalist işin **dini köklerini** açıklar.

1964

Robert Blauner, Alienation and Freedom: The Factory Worker and His Industry adlı kitabında artan otomasyonun sanayi işçilerinin hissettiği yabancılaşmayı azalttığını ileri sürer.

1973

Daniel Bell, *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting* adlı kitabında **üretimin yerini bilgi ve hizmet endüstrilerinin alacağını** öngörür.

1974

Harry Braverman, *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century* adlı kitabında artan otomasyon aracılığıyla **işçilerin vasıfsız hale gelmesini** açıklar.

Sosyoloji ilk başta sanayileşmenin toplumda yarattığı değişikliklere odaklanmıştır. Modernitenin önemli bir boyutu, insanların çalışma hayatlarının değişen doğasıdır; kırsal topluluklardaki tarım ve zanaatlar yerini yeni üretim sanayilerinde istihdama bırakmıştır. Bu dramatik değişimle birlikte kapitalizmin gelişmesi en azından toplumun bazı üyelerine zenginlik getirmiştir.

Karl Marx ve Friedrich Engels, modern sanayi toplumunda çalışmanın getirilerini inceleyen ilk isimler arasındadır. İki toplumsal sınıfın ortaya çıktığını tespit etmişlerdir: varlıklı burjuvazi veya orta sınıf ile baskıya uğrayan proletarya veya işçi sınıfı. Marx ve Engels, işçi sınıfının sömürülmesinin yanı sıra işin kendisinin tekrara dayalı ve ruhsuz doğasının işçileri yabancılaştırdığını ve işbölümünün nihai ürünle bağlantı duygusunu veya işle gurur duymayı ortadan kaldırdığını da fark etmiştir. Daha sonra Max Weber, rasyonelleşme ve iş etiğinin insanları bir bütün olarak topluluğun iyiliği yerine belirli bir ekonomik amaç doğrultusunda çalışmaya sevk ettiğine dikkat çekmiştir. Geleneksel komünal değerler zayıflamış ve onların yerini maddi değere yapılan vurgu almıştır.

Tüketim Toplumu

İşçi sınıfı için bunun anlamı bir ailenin geçimini sağlamak için mücadele etmek ve hiçbir anlamda doyurucu olmayan bir çalışma hayatına teslim olmaktır. Büyüyen kapitalist orta sınıf için ise bu artan zenginlik ve boş zaman anlamına gelmiştir. Maddi zenginliğe yüklenen değer, bir kişinin sosyal statüsünün ekonomik değer üzerinden belirlenmesine yol açmıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru sosyolog Thorstein Veblen burjuvazinin gerçek olsun veya olmasın sosyal statüsünü gösteriş amaçlı tüketim aracılığıyla ortaya koyduğuna işaret etmiştir; harcamalar ihtiyaç duyulan ürünler ve hizmetler yerine dikkat çekecek lüks ürünler ve boş zaman uğraşlarına yönelmiştir. Colin Campbell daha sonra 20. yüzyılda "tüketim toplumunun" ortaya çıkışını 18. yüzyılda rasyonalizm ve sanayileşmeye reaksiyon olarak gelişen Romantizm'e benzetmiştir. Daniel Miller maddi tüketimciliğin gelişmesini sosyal kaynaşmanın potansiyel bir kaynağı –bir sosyal

1979

Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste* adlı kitabında Veblen'in **gösteriş amaçlı tüketim** fikrini **yeniden ele** alır.

1979

Michael Burawoy, *Manufacturing Consent* adlı kitabında çalışanların **tatmin edici olmayan işlerle başa çıkmanın yollarını** geliştirmesini inceler.

1983

Arlie Hochschild, *The Managed Heart* adlı kitabında hizmet ekonomisinin **insani duyguları ticarileştirdiğini** ileri sürer.

1986

Sylvia Walby, *Patriarchy at Work: Patriarchal and Capitalist Relations in Employment* adlı kitabında **işyerindeki cinsiyet eşitsizliklerini** vurgular.

1987

Colin Campbell, *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism* adlı kitabında Weber'i anımsatarak **Romantizm ve tüketimcilik arasındaki bağlantıları** inceler.

2007

Teri Lynn Caraway, *Assembling Women: The Feminization of Global Manufacturing* adlı kitabında **daha fazla kadının istihdam edilmeye başlamasının** etkilerini inceler.

2010

Daniel Miller, *Stuff* adlı kitabında maddi tüketimin **kişisel kimlik ve sosyal kaynaşmanın** oluşmasında pozitif bir etken olduğunu savunur.

grupla özdeşleşmenin aracı– olarak görmüştür.

Sanayileşme, 20. yüzyılda dünyaya yayılmaya devam etmiştir ve teknolojik ilerlemeler üretim sanayilerinin yanı sıra tarım ve geleneksel zanaatlarda otomasyonun artmasına yol açmıştır. Toplumlar, en azından sanayileşmiş Batı'da, maddi olarak daha varlıklı hale gelmiştir ve kitlesel tüketimin hızlı gelişimi ivme kazanmıştır ama sosyologlar otomasyonun işgücü üzerindeki etkileri hakkında uzlaşamamıştır.

Robert Blauner, otomasyonun insanları düşünmeyi gerektirmeyen görevlerden kurtaracağını ve yabancılaşma duygularını azaltacağını öngörür. Öte yandan Harry Braverman işçilerin artık profesyonel yetenekler geliştirmesini gerektirmediğini, çalışma hayatları üzerinde daha az kontrole sahip olduğu ve daha da fazla yabancılaşma hissettiğini savunmuştur. Bu iki görüşün arasında yer alan Michael Burawoy ise işçilerin nihayetinde sıkıcı ve baskıcı işlerin pozitif yönlerini görerek kendilerini bu işlere razı olduğunu ileri sürmüştür.

Post-endüstriyel İş

1970'lerde Sanayi Devriminin başlangıcından yaklaşık 200 yıl sonra çalışmanın doğası bir kez daha değişmiştir. Daniel Bell mekanikleşmenin insanları üretim endüstrilerinin dışına iteceğini, ağırlıklı olarak bilgi ve hizmet endüstrilerinde istihdam edileceğini tahmin etmiştir. Bu tahmin büyük ölçüde, en azından varlıklı dünyada doğrulanmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bir başka değişim, çalışmanın artık erkek işi olarak görülmemesidir; kadınlar her zamankinden fazla ücretli olarak istihdam edilir.

Post-endüstriyel dünya olarak bilinen duruma geçişin bir etkisi Arlie Hochschild tarafından tanımlanmıştır. Hizmet endüstrileri üretime kıyasla duygusal olarak daha talepkârdır; duyguları o kadar ticarileştirir ki insanlar duygularını ev hayatları ve boş zamanlarından ziyade işleriyle ilişkilendirebilir. İstihdamın doğasındaki bu son değişikliklerin sosyal etkileri henüz tam olarak incelenmemiştir; hizmet ekonomisinde çalışmanın üretime kıyasla daha ödüllendirici veya sosyal dayanışmaya daha çok olanak sağlar nitelikte olup olmadığını ya da daha fazla kadının istihdam edilmesinin cinsiyet eşitsizliğini azaltıp azaltmayacağı söylemek için çok erkendir.

DEĞERLİ ÜRÜNLERİN GÖSTERİŞ AMAÇLI TÜKETİMİ AYLAK CENTİLMENLER İÇİN SAYGINLIK KAZANMANIN BİR ARACIDIR

THORSTEIN VEBLEN (1857–1929)

KISACA

YAKLAŞIM
Gösteriş Amaçlı Tüketim

ÖNEMLİ TARİHLER

1844 Karl Marx, 1844 *Elyazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe* adlı kitabında kapitalist toplumda sınıf yapısını tartışır.

1859 Charles Darwin, *Doğal Seçilim Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine* adlı kitabında evrim kuramını açıklar.

1979 Pierre Bourdieu, Veblen'in gösteriş amaçlı tüketim kuramını *Distinction* adlı kitabında yeniden işler.

1992–2005 Amerikalı sosyolog Richard A. Peterson'ın çalışmaları, züppeliğin artık orta sınıfın tüketim pratiklerinde belirleyici bir faktör olmadığını ileri sürer.

2011'den itibaren Veblen'in gösteriş amaçlı tüketim kavramı irrasyonellik ve tüketim davranışı hakkındaki ekonomik görüşleri etkiler.

Amerikalı ekonomist ve sosyolog Thorstein Veblen'in çalışması ekonomi ve toplum arasındaki ilişkiye ve farklı sosyal grupların belirli ürün ve hizmetleri tüketmesine odaklanır. Veblen, aralarında Karl Marx, İngiliz sosyolog Herbert Spencer ve İngiliz doğabilimci Charles Darwin'in de bulunduğu birçok önemli kuramcının görüşlerinden yararlanır. Veblen'in kapitalist toplum ve bunun yarattığı tüketici davranış türleri hakkındaki görüşleri en ünlü çalışması olan *Aylak Sınıfın Teorisi (Kurumların İktisadi İncelemesi)* (1899) adlı kitabında ortaya konur.

Kapitalizm ve Sınıf

Veblen, geleneksel toplumdan modern topluma geçişi teknik bilgi ve endüstriyel üretim yöntemlerinin gelişmesinin tetiklediğini düşünür. Marx gibi Veblen de kapitalist toplumun iki rakip sosyal sınıf grubuna bölündüğünü ileri sürer: İşçilerden oluşan sanayi sınıfı ve maddi veya ticari sınıf olarak da geçen aylak sınıf. Kendi fabrikasına ve işyerlerine sahip olan bu sınıf siyasetçiler, yöneticiler, hukukçular

> Sahipliğin kökeninde yer alan güdü öykünmedir.
> **Thorstein Veblen**

gibi kesimleri de kapsar. Sanayi sınıfı, nüfusun büyük bir bölümünü oluşturur; zanaat ve makine işi gibi üretken işçilikle meşguldür. Buna karşın aylak sınıf sayısal olarak çok daha az olmasına rağmen sosyal ve ekonomik olarak ayrıcalıklıdır; sanayi sınıfının emeğinden yararlanan parazit gruptur. Veblen'e göre bu avcı aylak sınıfın üyeleri toplumun genel iyiliğine gerçek bir katkıda bulunan hiçbir şey üretmez. Sahip oldukları zenginlik ve ayrıcalık, sadece kişisel refahlarını artırmak amacıyla işçileri manipüle etmelerinden ve rekabeti kızıştırmalarından kaynaklanır.

Kapitalist toplum iki sınıfa bölünür.

→

Sanayi sınıfı tüketim ürünleri üretir, **aylak sınıf** ise endüstri sınıfının yarattığı kârdan çalar.

↓

Aylak sınıfın üyeleri kendi **zenginlik, güç ve statülerini göstermek** için zorunlu olmayan **lüks ürünler** satın alır.

←

Değerli ürünlerin gösteriş amaçlı tüketimi aylak çentilmeler için saygınlık kazanmanın bir yoludur.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Charles Wright Mills 46–49 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Anthony Giddens 148–49 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Colin Campbell 234–35 ▪ Herbert Spencer 334

Daha da kötüsü ayrıcalıklı sınıf, sanayiyi ve genel olarak toplumu kasıtlı olarak kötü yöneterek olumlu yönde toplumsal ilerlemeyi ısrarla engeller.

Sosyal Takdir

Veblen'in "gösteriş amaçlı tüketim" kavramı, ekonomi ve sosyoloji kuramına yaptığı en ünlü katkısıdır. Darwin'in tüm yaşamın türlerin (insan toplulukları söz konusu olduğunda bireylerin ait olduğu grupların) ilerlemek amacıyla kaynaklar üzerindeki süregelen mücadelesini temsil ettiği görüşünden hareketle, Veblen kapitalizmde insan davranışının büyük ölçüde sosyal takdir, statü ve güç mücadelesi tarafından belirlendiğini savunur. Bu en çok tüketim ve boş zaman modelleriyle ilişkili olarak açığa çıkar.

Gösteriş amaçlı tüketim, bir kişinin kendi ekonomik ve maddi zenginliğini toplumun diğer üyelerine sergilemek için aslında ihtiyaç duyulmayan lüks ürünlerin satın alınması ve tüketilmesine işaret eder. Dostlarının ve müşterilerinin eğlenebilmesi için pahalı bir yat satın alan modern işadamı bunun bir örneğidir. İşadamı için önemli olan yatın fayda değeri (etkili bir ulaşım aracı olup olmadığı) önemli değildir; yatın değeri, bununla hem hayranlık hem de saygı uyandırmayı bekleyen işadamının sahip olduğu zenginliğin çok gösterişli bir işareti olmasından gelir.

Aylaklık ve İsraf

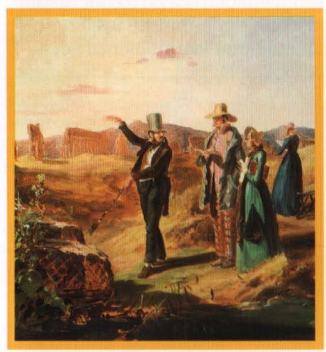
Gösteriş amaçlı aylaklık da Veblen'in gösteriş amaçlı tüketim kavramıyla yakından bağlantılı bir kavramdır: Aylak sınıfın üyeleri

Yüksek statüye işaret eden lüks ürünler veya "Veblen ürünleri" kavramı, 1970'lerde ekonomi kuramında ortaya çıkmıştır. Geleneksel eğilimlerin aksine, bu ürünler ne kadar pahalı olursa o kadar çok arzu edilir.

zamanlarının büyük bir kısmını ne ekonomik ne de sosyal olarak üretken olan etkinliklere harcar. Çok basit anlamda aylaklık işin yokluğunu ima eder. Ekonomik ihtiyaçtan yeterince uzak olan (çalışması gerekmeyen) bu ayrıcalıklı sınıfın üyeleri için zamanın üretken olmayan bir biçimde değerlendirilmesi de sosyal prestij ve sınıf konumlarını ilerletmek için kullanılabilir. Egzotik yabancı ülkelere tatile gitmek ve başka ülkeler hakkında bilgi edinmek Veblen'e göre gösteriş amaçlı aylaklığın klasik örnekleridir.

Gereksiz israf, gösteriş amaçlı aylaklık ve tüketimin kaçınılmaz sonucudur. Gösteriş amaçlı israf, gösteriş amaçlı tüketim ve aylaklığın birleşiminden doğar. Bu iki etkinliğin açık sonucu, sosyal olarak değerli kaynakların (tüketim ürünlerinin ve hizmetlerin üretimi için gerekli hammadde ve insan emeğinin) ve zamanın boşa harcanmasıdır. Bu israf kültürünün bariz bir örneği, petrol ve mineraller gibi doğal kaynakların lüks ürünler ve de metaların üretiminde kullanılması; bunların artan karbon

Yabancı ülkelere seyahat etmek, diller öğrenmek ve başka kültürler hakkında bilgi edinmek 18. ve 19. yüzyıllarda varlıklı Avrupalılar için güçlü statü sembolleri olmuştur.

salınımlarına ve iklim değişikliğine yol açmasıdır.

Veblen'in gösteriş amaçlı tüketim ile aylaklık kavramları, avcı ve parazit aylak sınıfın eylemlerine, yaşam tarzına karşı güçlü bir ahlaki duruş içerdiği için "politiktir."

Maddi Öykünme

Aylak sınıfın yaşam tarzının gerektirdiği israf bir tarafa, bu etkinliklerin bir diğer negatif sonucu Veblen'in maddi öykünme kavramında ifadesini bulur. Bu kavram, daha alt sosyal sınıf gruplarından bireylerin kendilerinden sosyal olarak "üstün" kişilerin –aylak sınıfın üyelerinin– tüketim pratiklerini bilinçli veya bilinçdışı bir biçimde taklit etmeye

> Zengin artık özünde itibarlıdır ve sahibine onur verir.
> **Thorstein Veblen**

çalışmasıdır. Bu, toplumdaki sosyal olarak en güçlü ve egemen gruplarla bağlantılarını ortaya koyma çabasıdır.

Maddi öykünmenin temelinde sahiplik fikri vardır: Bireylerin doğrudan maddi ihtiyaçları karşılandıktan sonra tüketim ürünleri sosyal sınıf statüsünün ve belli bir sosyal grubun kimliği ve yaşam tarzına yakınlığın göstergesi oldukları için satın alınır. Kapitalist toplumda sosyal sınıf grupları hiyerarşik olarak katmanlaşır. Her sınıf grubuna belirli bir sosyal statü verilir. Mülkiyet, güç, statü ve egemenlik birbiriyle iç içe geçer ve statü mücadelesi esasen ekonomik zenginlik ve maddi saygınlık gösterileri üzerine kurulur. Veblen insanların kendilerini ve sahip oldukları şeyleri sürekli çevrelerindekilerle karşılaştırdığını ileri sürer. Bu fenomen çok gerçek ve olumsuz nitelikte birçok istenmeyen sonuca yol açar.

Veblen'e göre bireyler ve tüm gruplar birbiriyle "kırıcı" veya haksız karşılaştırmanın baskılarına maruz kalır. Kapitalizm gittikçe rekabetçi hale geldikçe kırıcı karşılaştırma süreci yaygınlaşır. İnsanları değerlendirmenin baskın şekli, "onları servet veya değer bakımından derecelendirip sıralamaktır." Fakat maddi

Bazı orta sınıf semtlerinin tıpatıp benzer yaşam tarzı, statü ve prestij kazanmak için semt sakinlerinin tüketim pratiklerine öykünme baskısından kaynaklanır.

öykünme süreci, nüfus genelinde daha da fazla israf üretmesi yetmezmiş gibi sosyal saygı veya prestij birikimini de garanti etmez. Veblen, gösterişli arabalar veya tasarımcı imzalı kıyafetler satın almak gibi gösteriş amaçlı tüketim eylemleri gerçekleştiren insanları tarif etmek için "sonradan görme" veya yeni zengin terimini kullanır. Zenginlik veya statüsü daha önceki kuşaklardan gelenler –kendilerinin daha abartısız veya daha incelikli zevklere sahip oldukları düşüncesiyle– yeni zenginleri küçümseyebilir. Bunun neticesinde yeni zenginler öykündükleri egemen sosyal gruplardan daha da yabancılaşabilir. Gösteriş amaçlı tüketim ürünleri satın almak, sosyal prestij getirebilir ama tüketicilerin kendi mali kaynaklarını aşar göründüğü ve çoğu zaman aştığı durumlarda bu etkiyi sağlamaz.

Veblen'in Mirası

Veblen'in tüketimin gösteriş amaçlı doğası hakkındaki görüşleri, sosyolojik tahlilin gelişiminde etkili olmuştur ve eşit ölçüde itiraz ve

tartışmaya konu olmaya devam eder.

Örneğin Fransız kuramcı Pierre Bourdieu'nün çalışması, Veblen'in maddi öykünme ve gösteriş amaçlı tüketim kavramlarından faydalanır. Bu kavramları kendi kuramsal modeline uygun hale getiren Bourdieu, bireyler ve sosyal sınıf gruplarının sosyal olarak ayırt edici ürünler ve de hizmetlerin belirli türlerini tüketmek aracılığıyla kendilerini diğerlerinden ayırmasını ve sürekli rekabet etmesini detaylı bir biçimde açıklar.

İngiltere doğumlu sosyolog Colin Campbell ise Veblen'in çalışması aşırı indirgeyici bulur. Veblen'in tüketim ürünlerini edinmenin insanların satın aldıkları ürünler ve yaptıkları aktiviteler aracılığıyla öz-kimlik ve değer duygusu inşa etmesinde vazgeçilmez ve pozitif bir rol oynadığını göremediğini ileri sürer.

Daha yakın tarihlerde sosyologlar sosyal olarak ayrı bir aylak sınıfın gerçekten var olup olmadığını tartışmıştır. Örneğin İngiliz sosyolog Mike Savage, modern sınıf ilişkilerinin değişen dinamiklerinin modern dünyada aristokrat aylak sınıfın bulunmadığı anlamına geldiğini savunmuştur. Savage'a göre bu aynı zamanda beğenileri ve tüketim pratikleri diğer sosyal grupların tümü tarafından öykünülen net bir biçimde tanımlanabilir bir sosyal grup olmadığı anlamına da gelir.

> Bireyler ... maddi duruş bakımından kusursuz olmak ve ... çevresindekilerin saygı ve kıskançlığını kazanmak ister.
>
> **Thorstein Veblen**

Bu fikri daha da geliştiren Amerikalı sosyolog Richard Peterson, yeni ortaya çıkan bir sosyal gruba işaret etmek için "kültürel hepçil" kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramı yeni medya endüstrileri ve reklamcılıkta çalışan ile yüksek ve düşük seviyede tüketim ürünlerinin eklektik bir karışımını tüketerek prestij toplayan orta sınıfın eğitimli kesimi için kullanır. Peterson'a göre sosyal prestij artık sadece lüks ürünlerin gösteriş amaçlı tüketiminden değil, retrograde kıyafetler, beyzbol şapkaları, Dr. Martens botlar gibi özellikle lüks olmayan öğelerin "bilinçli" ve "ironik" tüketiminden gelir.

Görüşlerinin eleştirilmesine ve değiştirilmesine rağmen Veblen'in *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı kitabı kapitalist toplumlardaki tüketici harcamalarının ve daha genel tüketim modellerinin istenen ve de istenmeyen sosyal sonuçlarının ayrıntılı bir incelemesini sunarak ekonomistler ve sosyologlar için önemli bir kaynak olmayı sürdürür.

Thorstein Veblen

Thorstein Veblen, Norveç göçmeni bir ailenin çocuğu olarak ABD'nin Wisconsin kentinde dünyaya gelmiştir. 1880 yılında Johns Hopkins Üniversitesinde ekonomi bölümünden mezun olmuştur; dört yıl sonra Yale Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır.

Veblen'in kurumsal akademi dünyasıyla ilişkisi problemli olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında birçok üniversite kiliselerle güçlü bağlantılar kurmuştur ve Veblen'in din hakkındaki şüpheciliği, sıradışı davranışları ve iddiaya göre monoton öğrenme tarzıyla birleşince iş bulmakta zorlanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak 1884'ten 1891'e kadar ailesinin maddi yardımlarıyla geçimini sürdürmüştür.

1892'de, Chicago Üniversitesinde görev yapmaya başlayan eski danışmanı J. Laurence Laughlin onu da öğretim asistanı olarak yanında götürmüştür. Veblen, *Aylak Sınıfın Teorisi* adlı kitabını buradayken yazıp yayımlamıştır. Kısa bir süre sonra Chicago Üniversitesinden ve daha sonra Stanford Üniversitesinden kötü şöhretli cinsel hayatı nedeniyle atılmıştır. Bu, 1911'de eşinden boşanmasıyla sonuçlanmıştır. California'ya taşınarak geri kalan yıllarını bunalımlı bir yanlızlık içinde geçirmiştir.

Önemli eserleri

1899 *Aylak Sınıfın Teorisi (Kurumların İktisadi İncelemesi)*
1904 *Ticari İşletmenin Kuramı*
1914 *Ustalık İçgüdüsü ve Sanayinin Durumu*

PÜRİTEN, BİR ÇAĞRIYA UYARAK ÇALIŞMAYI İSTER; BİZ BUNU YAPMAYA ZORLANIYORUZ

MAX WEBER (1864–1920)

KISACA

YAKLAŞIM
Protestan İş Ahlakı

ÖNEMLİ TARİHLER

1517 Alman teolog Martin Luther, *Protestan Reformu için bir katalizör olan Endüljansların Kudreti ve Yararına Dair 95 Tez* metnini yayımlar.

1840'lardan itibaren Karl Marx kapitalizmin ortaya çıkışını anlamak için dini veya kültürel etkenler yerine ekonomiye odaklanır.

1882 "Tanrı'nın öldüğünü" ilan eden Alman filozof Friedrich Nietzsche tarafından Hristiyanlığa saldıran bir dünya görüşü ortaya konur.

1920 Max Weber'in *Dinin Sosyolojisi* adlı kitabı yayımlanır ve din hakkındaki sosyolojik kuramlar üzerinde önemli bir etki yaratır.

Sosyolojinin kurucu babalarından biri olan Max Weber, kapitalizmin ortaya çıkışı hakkında bu disiplinin diğer iki geleneksel kurucusunun –Karl Marx ve Émile Durkheim– çalışmalarında ortaya konandan çok farklı bir değerlendirme sunar. Weber en çok takdir edilen çalışması olan *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (1904– 05) adlı kitabında, dini görüş, inanç ve değerlerin –özellikle Protestanlığın– modern kapitalizmin ortaya çıkışında oynadığı rolü tahlil eder.

Weber'e göre kapitalist toplumun tanımlayıcı özelliği, modern ekonomiyi ve zenginlik ve

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Jeffrey Alexander 204–09 ▪ Colin Campbell 234–35 ▪ Karl Marx 254–59 ▪ Bryan Wilson 278–79

kâr arayışını yönlendiren "iş ahlakı" veya "kapitalizmin ruhu"dur. "İş ahlakı" rasyonellik, hesaplanabilirlik, bireysel öz-düzenleme ve kazanç değerleri üzerine kuruludur.

Kâr Arayışı

Weber'in kültürel faktörlerin oynadığı role odaklanması kısmen Marx'ın kapitalizmin doğuşunun doğal ve kaçınılmaz bir süreç olduğu görüşünü dengelemeyi amaçlamıştır. Weber insan tarihinin toplumun izleyeceği yolu belirleyen temel, değiştirilemez "yasalar" tarafından yönlendirildiği görüşünü reddetmiştir.

Ürünler ve hizmetlerin değerinden fazlasına alınıp satılması Weber'e göre kapitalizme özgü değildir. İnsanlar tarih boyunca kâr elde etmek için birbirleriyle ticaret yapmıştır. Tarihsel olarak kapitalizme özgü olan şey kâr arayışının kendi içinde bir hedef haline gelmesidir. 2013 yılında 22,6 milyar dolar vergi öncesi kâr elde eden çok uluslu bankacılık grubu HSBC bunun modern bir örneğidir. Bu kâr firmanın tüm çalışanları arasında bölüşülse, çalışmayı bırakıp maddi olarak konforlu yaşamlar sürebilirler. Fakat HSBC gibi firmalar kârı şirkete yeniden yatırım yapmak, verimliliğini artırmak ve daha fazla kâr elde etmek için kullanır. Weber, kapitalizmin kalbindeki "iş ahlakını" canlandıran bu idealin – bitmez bilmez kâr arayışı ve zenginlik uğruna zenginlik– nereden geldiğini sorgulamıştır.

Weber, bu soruyu yanıtlamak için sosyal dayanışma veya teknolojideki değişiklikler yerine tüm insan toplumlarındaki en eski özelliklerden biri olan dine bakmamız gerektiğine inanmıştır. Zamanda geriye bakarak Protestanlığın Roma Katolik

Amerikan perakende devi Walmart'ın elde ettiği büyük kâr, personele göre daha iyi ücretlerin ödenmesine yeniden yönlendirilmelidir. Şirket 2014 yılında düşük ücretli işçi çalıştıran bir işveren olarak inceleme altına alınmıştır.

Kilisesinin açığa çıkan yozlaşma ve başarısızlığına bir reaksiyon olarak geliştiği 16. yüzyıl Avrupa'sında gerçekleşen dini gelişmeleri incelemiştir. Yeni ortaya çıkan Protestanlık Tanrı ve kulları arasındaki ilişkiler ve de bunları belirleyen ahlak hakkında çok farklı bir vizyon sunmuştur.

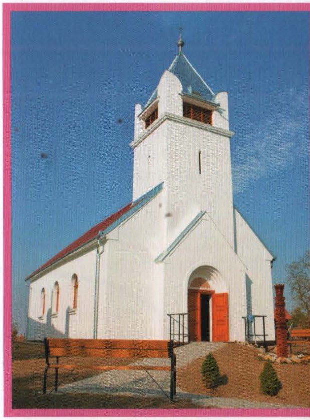
Protestan "Çağrı"

Weber, özellikle yeni Protestan ahlak sistemine yapılan "çağrının" önemini tespit etmiştir. Bu, Tanrı'nın insanları bu dünyada görmek istediği konumun ne olduğuna ilişkin bir çağrıdır. Roma Katolik Kilisesi insanları olağan işlerin dünyasından (örneğin günlük hayat ve çalışma) elini ayağını çekmeye teşvik ederken, Protestanlık takipçilerinden dünyevi görev ve sorumluluklarını yerini getirmelerini talep etmiştir.

Weber, dini ideallerdeki bu farklılığa dikkat çekerken Alman teolog Martin Luther'i (1483–1546) Protestan teolojinin gelişiminde vazgeçilmez bir figür olarak tanımlamıştır. Luther, seküler hayatın görevlerini yerine getirmenin de Tanrı'ya duyulan hürmeti gösterdiğini ileri süren ilk kişidir. Luther'e göre "çağrı" kavramının özünde hayatını kazanmak ve dini görevin bir ve aynı şey olduğu inancı vardır.

Luther'in görüşleri sonraki yirmi yıl gündemde kalmış ve belki de tüm reformcuların en etkilisi olan John Calvin (1509–1564) tarafından önemli açılardan geliştirilmiştir. Fakat Calvin'in formüle ettiği diğer bakımlardan tutarlı olan ahlak sisteminde önemli bir tutarsızlık veya çelişki mevcuttur: Tanrı her şeyi görüyor ve biliyorsa, bireyler olarak yazgımız önceden belirlenir; çünkü Tanrı dünyayı ve onun üzerindeki herkesi yaratmıştır.

Calvin'in yaklaşımı "seçme" kavramı olarak anılır. Tanrı hayatlarımızı nasıl yaşamaya yazgılı olduğumuzu bildiği için kimlerin ruhunu kurtarmak için seçtiğini ve kimlerin ruhunun lanetleneceğini de bilir. Fakat Protestanların problemi, hangi kategoriye –kurtarılanlar mı yoksa lanetlenenler mi– ait olduklarını önceden bilmenin hiçbir yolunun olmamasıdır. Weber'e göre bunu bilmemek "kurtulma anksiyetesini" doğurmuş ve Protestanlığın takipçileri arasında psikolojik dehşete yol açmıştır. Protestanlar bu rahatsızlığı gidermek için kimlerin kurtarılmaya yazgılı olduğunu ortaya koyan belirli ayırt edici işaretler bulunduğuna kendilerini ve birbirlerini ikna etmiştir.

Kalvinist kilise estetiği yalınlığı vurgular. Protestanlık genellikle Katoliklikle ilişkilendirilen gösteriş ve süslemeye tezat teşkil edecek biçimde sadelik ve tutuma odaklanır.

Modernite ve Soykırım

Weber'e göre Protestan iş ahlakını tanımlayan hesaplanabilirlik, rasyonalite ve kendine hâkim olma değerlerinin yayılması, modernitenin gelişmesinde de merkezidir.

Alman-Polonyalı sosyolog Zygmunt Bauman, bu ahlakın değer temelinin Nazilerin gerçekleştirdiği soykırımın nasıl yaşanabildiğini de açıklayacağını savunur. Soykırımın irrasyonelliğin ve modern öncesi, ilkel düşünme ve davranış biçimlerine geri dönüşün zaferi olarak gören geleneksel bakışın aksine, Bauman bunu son derece rasyonelleştirilmiş bir eylem olarak görür. Modernitenin rasyonelliği Soykırımı mümkün kılmakla kalmaz aynı zamanda onun için gerekli bir koşuldur; çünkü imha bürokratik, organize çizgilerde gerçekleştirilmiştir. Bauman, Soykırımın faillerinin sergilediği yüksek rasyonellik ve öz-disiplinin Protestan Avrupa genelindeki dini kültür ve değerlerle ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olduğunu ileri sürer.

Sosyal Fayda

Protestanlar, kurtarılıp kurtarılmayacaklarını söylemenin en açık yolunun bu dünyada özellikle ekonomik ilişkilerde başarıya ulaşmak olduğunu düşünmüştür. Başarıya ulaşmak için de ekonomik ilişkilerde tasarruf, kendi kendini izleme ve kendini kontrol etmeye dönük mutlak ihtiyacı vurgulayan belirli bir iş ahlakının –tarihsel olarak yeni ve benzersiz Protestan ahlakının– şart olduğuna inanmışlardır. Weber buna "kapitalizmin ruhu" adını vermiştir.

Bu ruhun bir başka yönü, ekonomik eylem alanında gittikçe daha çok rasyonelleşme, kontrol ve hesaplanabilirliğe yönelmektir. Ekonomik olarak zenginleşmek, kişinin "çağrı" kavramına

bağlılığını kendine ve başkalarına göstermesidir: Bireyler ne kadar çok çalışır, tutumlu davranır ve kendini kontrol ederse onlara sunulacak ekonomik ödüller de o kadar büyük olacaktır ve biriktirdikleri zenginlik, dini saflıklarının ve kurtuluş vaadinin kanıtı olarak anlaşılacaktır.

Protestan ahlakının tersi ise işten uzaklaşmak, aylaklık ve tembellik günahlarını işlemek ve mali olarak zenginleşmeyi başaramamaktır.

Sekülerleşme

Sanayi Devriminden itibaren resmi dinin sürekli gerilemesi (sekülerleşme) ile birlikte "kapitalizmin ruhuna" dayanak oluşturan Protestan ahlakı da zayıflamıştır. Weber ilk Protestanların "çağrıya uyarak çalışmak istediğini" ama artık "çalışmaya zorlandıkları için çalıştığını" ileri sürerken, kapitalizmin temel aldığı çalışkanlık, öz-kontrol ve öz-disiplin değerlerinin varlığını sürdürmesine ve sosyal olarak değerli olmasına karşın bunların dini kökenlerinin artık kaybolduğunu anlatır.

Reform Protestanlığının ve özellikle de John Calvin'in öğretilerinin ortaya koyduğu iş ahlakıyla kapitalizmin ruhu arasında güçlü bir bağ olduğunu düşünen Weber büyük bir tarihsel ironiye dikkat çeker. Protestan Reform Hareketi, Tanrı'nın mesajının Roma Katolik Kilisesinin yozlaştırıcı etkilerinden arındırılmasını amaçlamıştır. Neredeyse 500 yıl sonra resmi din önemli bir çöküşe uğramıştır. Tanrı'nın sözünü kurtarma çabası olarak başlayan şey, kapitalizmin yayılması için gerekli iş ahlakını doğurmuştur. Kapitalizm geliştikçe de resmi dinin eylemlerimizi etkileme gücü büyük ölçüde azalmıştır.

Weber'in Protestan ahlak kuramı, Almanca ilk baskısından 100 yılı aşkın bir süre sonra çağdaş sosyolog ve tarihçiler arasında haraketli tartışmalara konu olmayı sürdürür. Örneğin İtalyan sosyolog Luciano Pellicani, kapitalizmin ruhunun Weber'in söylediği tarihten çok daha önce doğduğunu ve ortaçağ toplumunda halihazırda mevcut olduğunu ileri sürmüştür.

Weber'i savunan İngiliz tarihçi Guy Oakes, ortaçağ kapitalizminin Kalvinizm'in savunduğu ölçülü, dünyevi görev duygusundan ziyade hırsla beslendiğine işaret eder. Bununla birlikte sanayi kapitalizminin ilk olarak Hollanda, Britanya ve Almanya gibi Avrupa'nın Protestan ülkelerinde ortaya çıkması Weber'in Protestanlık ve kapitalizmin gelişmesi için gerekli girişimci dürtü arasında kurduğu bağlantıyı doğrular. Colin Campbell de *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism* (1987) adlı kitabında Avrupa ve ABD'de tüketim kültürünün ortaya çıkışını açıklamak için Weber'in kuramını kullanır. Weber'in görüşlerinin bu uzantıları, kapitalizmin yükselişinin dini temelli açıklamasının sosyolojik düşünce üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmaya devam ettiğini gösterir.

> Dünyevi görevlerin yerine getirilmesi... Tanrı'nın kabul edebileceği şekilde yaşamanın tek yoludur.
> **Max Weber**

Protestan dünya görüşü, dünyevi görevlerin insanın Tanrı'ya hürmetini gösterdiği ve görkemini desteklediği anlayışına göre şekillenmiştir. Maddi başarı Tanrı'nın onayı olarak yorumlanır: Çaba, tutumluluk, ılımlılık ve diğer "doğru" yaşam biçimlerinin karşılığında sunulan bir ödüldür

TEKNOLOJİ DE TIPKI SANAT GİBİ İNSANIN HAYAL GÜCÜNÜN ÜSTÜN BİR UYGULAMASIDIR

DANIEL BELL (1919–2011)

KISACA

YAKLAŞIM
Post-endüstriyalizm

ÖNEMLİ TARİHLER

1850'ler–80'ler Karl Marx burjuvazinin veya kapitalist sistemin sosyal gücünün endüstriyel makinelerin sahipliğinden kaynaklandığını ileri sürer.

1904–05 Max Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı kitabı modern kültürün artan rasyonel doğasına işaret eder.

1970'ler Önde gelen Amerikalı sosyolog Talcott Parsons, modern sanayi toplumunun değerlerini ve ilerlemesini savunur.

1970–72 Daniel Bell internetin ortaya çıkışını ve ev bilgisayarlarının önemini öngörür.

1990'lardan itibaren Post-endüstriyalizm kavramı küreselleşme uzmanı Ulrich Beck ve Manuel Castells'in kuramlarına dayanak teşkil eder.

Post-endüstriyel toplum bilimsel ve kuramsal **bilginin yaygınlaşmasıyla** karakterize olur.

Bilimsel ilerleme, **teknolojik gelişmelere** ve hizmet endüstrilerinin ortaya çıkışına yol açar.

Üniversiteler ve endüstri tabanlı araştırma, **yenilik** ve **sosyal değişimin** anahtarlarıdır.

Teknokratlar teknik becerileri ve uzman bilgileri sayesinde güç kazanır.

Teknolojideki ilerlemeler toplumun yaratıcı ve öngörülemez **yeni yönlere** sevk eder.

1960'lar ve 1970'lerde Batı Avrupa ve ABD'de toplumun ekonomik temelinde önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Siyaset gazetecisi ve sosyolog Daniel Bell, *Sanayi Sonrası Toplumun Gelişi* (1973) adlı etkili kitabında bu değişikliklere işaret etmek için "post-endüstriyalizm" kavramını geliştirmiştir. New York ve Chicago'da yaşayan Bell bu dönemde gerçekleşen hızlı ve kapsamlı kent gelişimini bizzat deneyimlemiştir.

Bell, burjuvazi ve kapitalist sınıfın üretim araçlarına –nüfus tarafından tüketilen ürünleri üreten fabrikalar ve makinelere– sahip olduğu için sanayi toplumundaki en güçlü sosyal grup olduğu noktasında Karl Marx'la hemfikirdir. Fakat Bell'in post-endüstriyel toplumunda en kıymetli sosyal "kaynak" bilimsel ve

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Manuel Castells 152–55 ▪ Ulrich Beck 156–61 ▪ Max Weber 220–223

kuramsal bilgidir ve bunları kontrol edenler güce sahip olur.

Bell, bilimsel ilerleme ve teknolojideki gelişmeler insan topluluklarına nüfuz ettikçe ve onları geleceğe taşıdıkça sosyal değişimin benzeri görülmemiş bir hızla gerçekleştiğini de ileri sürer. Bu nedenle post-endüstriyel çağ, toplum tarihinde bilim ve teknolojideki ilerlemelerin insanın hayal gücü kadar benzersiz ve sınırsız olduğu bir dönemdir.

Post-Endüstriyel Toplum

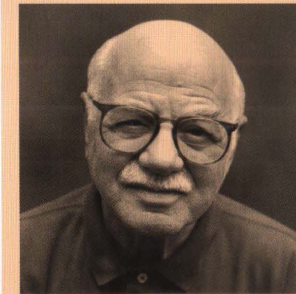
Bell'e göre post-endüstriyel toplum birbiriyle bağlantılı üç bakımdan sanayi toplumundan farklıdır: İlk olarak tüketim ürünlerinin üretilmesi "kuramsal" bilginin çoğalması ve ilerlemesinin gerisinde kalır; ikinci olarak üniversiteler ve endüstri tabanlı inisiyatifler daha sıkı ve nüfuz edici ilişkiler kurdukça bilim ve teknolojideki gelişmeler gittikçe iç içe girer; son olarak nüfusun büyük bir kısmı genişleyen hizmet endüstrilerinde çalıştıkça ve bu endüstrilere yöneldikçe vasıfsız ve de yarı vasıflı işçilerin sayısı azalır. Bell, bu hizmet endüstrilerini enformasyon ve bilginin uygulanmasını yönetmeye ve yönlendirmeye adanmış etkinlik alanları olarak görür.

Post-endüstriyel toplumun bir diğer önemli boyutu, Bell'e göre, "teknokratların" veya teknik bilgileri ve yetenekleri aracılığıyla problemleri mantıksal olarak çözmek için yetkilerini kullananların gücündeki artıştır. Teknokratların sosyal gücü, yeni bilimsel fikirleri öngörme ve yönlendirme yeteneklerine göre belirlenir.

Bell, teknolojinin hayal gücünü ve deneyi teşvik ettiğine, bunu yaparken dünya hakkında yeni düşünme biçimlerinin kapılarını araladığına inanır. Yunanca techne sözcüğünün "sanat" anlamına geldiğine dikkat çeker. Bell sanat ve teknolojinin ayrı alanlar olarak görülmemesi gerektiğini düşünür: Teknoloji "kültür ve sosyal yapı arasında köprü kuran ve süreç içinde ikisini de yeniden şekillendiren bir sanat formudur."

Modern kentler artık üretim için gerekli fabrikaların egemenliğinde değildir. Hizmet endüstrilerinin post-endüstriyel dünyasında fütürist mimari kendine zemin bulur.

Daniel Bell

Etkili sosyal düşünür, yazar ve sosyolog Daniel Bell, 1919 yılında ABD'de New York City, Manhattan'da dünyaya gelmiştir. Anne babası Doğu Avrupa'dan gelmiş Yahudi göçmenlerdir. Babası, Bell daha birkaç aylıkken ölmüştür; delikanlılık yıllarında soyadı Bolotsky'den Bell'e değişmiştir.

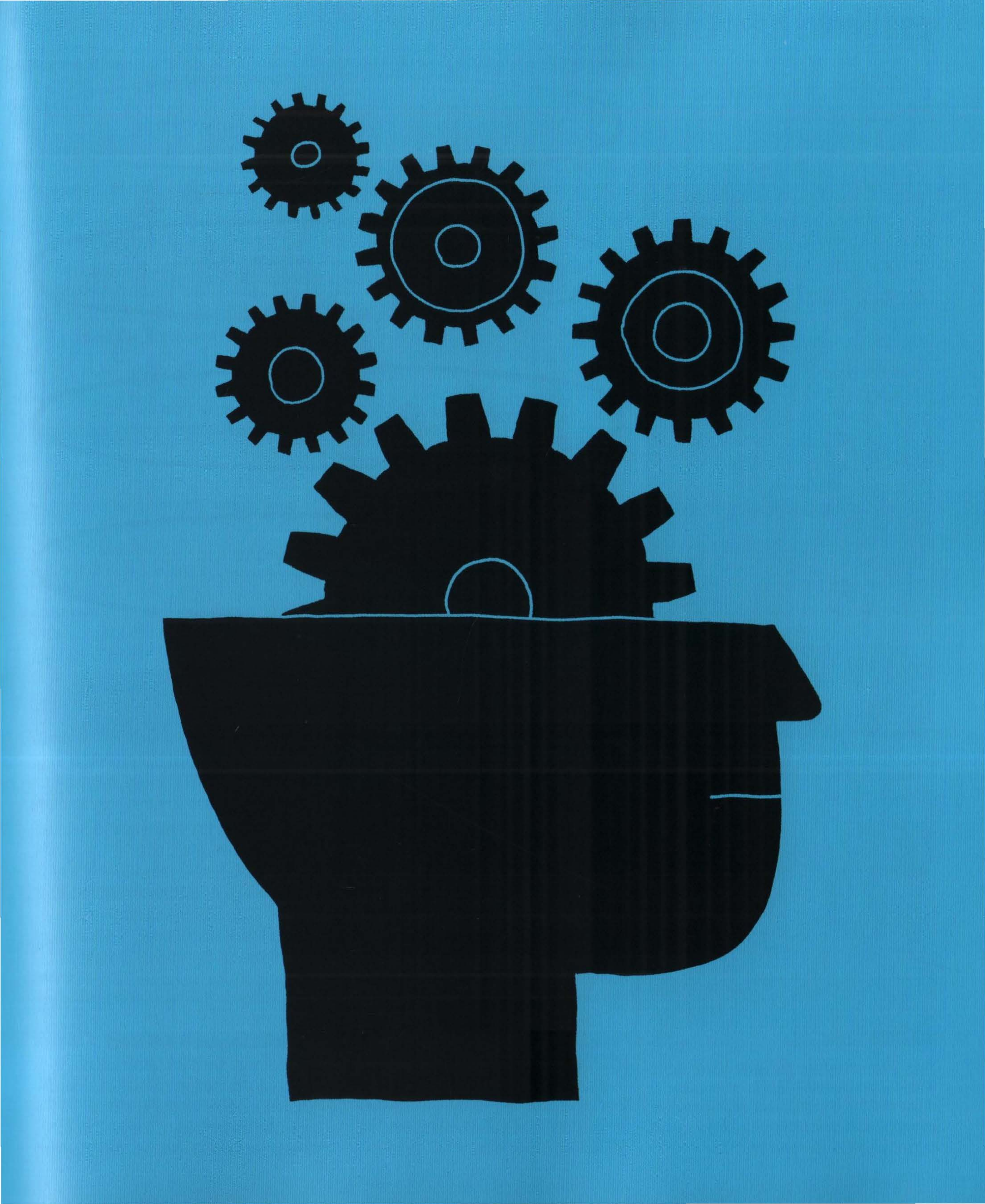
1938 yılında New York'taki City Collegeda lisansını tamamlamıştır. Yirmi yılı aşkın bir süre siyasi gazeteci olarak çalışmıştır. *The New Leader* dergisinin yardımcı editörü ve *Fortune* dergisinin editörü olarak, sosyal sorunlar üzerine birçok yazı yazmıştır. 1959'da siyasi gazeteciliğe yaptığı katkıların bir sonucu olarak Columbia Üniversitesinde sosyoloji profesörü olarak atanmıştır. Aynı üniversitede doktora unvanı almıştır ama doktora tezini tamamlayamamıştır. 1969'dan 1990'a kadar Harvard Üniversitesinde sosyoloji profesörlüğü yapmıştır.

Önemli eserleri

1969 *İdeolojinin Sonu*
1973 *Sanayi Sonrası Toplumun Gelişi*
1976 *Kapitalizmin Kültürel Çelişkisi*

MAKİNELER GELİŞTİKÇE İŞÇİLER DAHA AZ VASIFLI HALE GELİR

HARRY BRAVERMAN (1920–1976)

KISACA

YAKLAŞIM
Vasıfsızlaşma

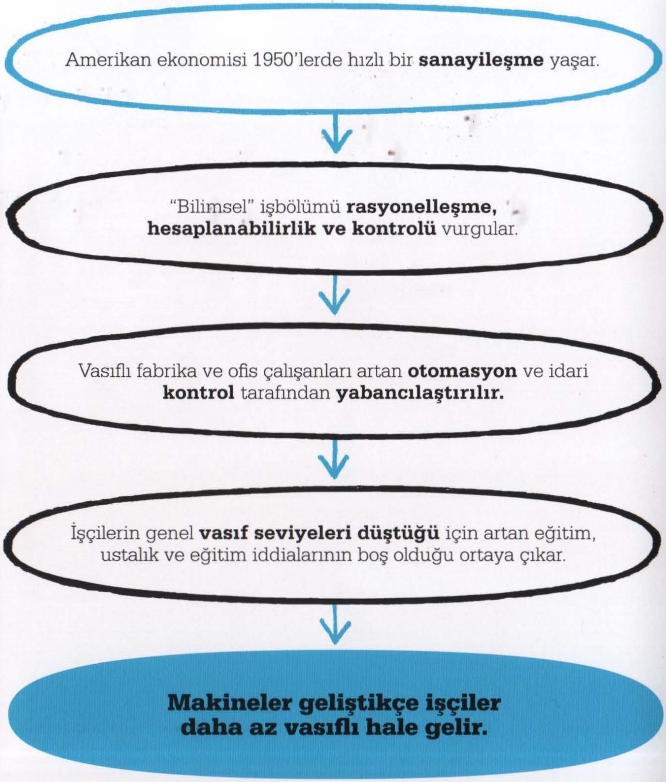
ÖNEMLİ TARİHLER
1911 Amerikalı makine mühendisi Frederick Winslow Taylor, *The Scientific Principles of Management* adlı kitabını yayımlar.

1950'ler Karl Marx'ın yabancılaşma konulu yazılarının İngilizceye çevrilmesi İngilizce konuşulan ülkelerde sosyoloji alanında yeniden gündeme gelmesini sağlar.

1958 Amerikalı düşünür James R. Bright, otomasyon ve vasıfsızlaşma arasındaki bağlantılara dikkat çeken *Automation and Management* adlı kitabını yayımlar.

1960'lar Makineleşme, ABD'de vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler arasında yaygın yabancılaşmaya neden olur.

1970'ler ABD hükümetinin *Amerika'da Çalışma Hayatı* başlıklı resmi raporu çok sayıda çalışanın işinden memnun olmadığı sonucuna ulaşır.

1950'lerden itibaren Karl Marx'ın yabancılaşma kavramı Kuzey Amerika ve Avrupa'dan sosyologların istihdamın modernizasyonu ve işgücü üzerindeki etkilerini anlamak için başvurduğu başlıca analitik bakış olmuştur..

Hem Marx hem de Max Weber endüstriyel teknolojinin yükselişine daha da yüksek seviyelerde verimlilik arayışı ile işgücünün gittikçe farklılaşmış ve uzmanlaşmış parçalara bölünerek rasyonelleşmesinin eşlik edeceğini öngörmüştür. Bu entelektüel geleneği takip ettiğini açıkça kabul eden Harry Braverman'ın 1974 yılında yayımlanan *Emek ve Tekelci Sermaye* adlı klasik çalışması, endüstriyel işin doğası ve işçi sınıfının tekelci kapitalizm koşulları altında değişen kompozisyonu hakkında sistemli bir araştırmadır.

Braverman'ın tahlili "vasıfsızlaşma" kavramını merkez alır: Endüstriyel teknoloji ve makine üretimindeki ilerlemeler endüstriyel işçi sınıfının vasıflı üyelerinin ve zanaatkarların yabancılaşması ve "dekonstrüksiyonuna" yol açmıştır. Braverman, işin vasıfsızlaşması ve sanayi işçilerinin değer kaybetmesinin II. Dünya Savaşından itibaren ivmelenen bir süreç olduğuna inanmıştır. Asıl olarak fabrika işçilerine odaklanmış olsa da daha az detaylı olmasına rağmen ofis ve sekreterlik çalışanlarını da ele almıştır.

Vasıflı İşgücü Mitleri

Braverman, fabrika işinin sanayileşmesinin işçileri güçlendireceği görüşü ele alır ve bunu ciddi biçimde eksik bulur. Bu tür bir fabrikada çalışırken edindiği deneyim

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ George Ritzer 120–23 ▪ Manuel Castells 152–55 ▪ Erich Fromm 188 ▪ Daniel Bell 224–25 ▪ Robert Blauner 232–33

> Endüstriyel süreçler ve ... organizasyon, çalışanları ustalığından ve mirasından mahrum bıraktırmıştır.
> **Harry Braverman**

temelinde Amerikan işçi sınıfının süregelen ve ilerleyen "vasıfsızlaşmasını" göstermek için resmi istatistiklere ve işçilerin resmi sınıflandırmasına karşı çıkmıştır.

Örneğin işyerinde artan teknolojinin teknik olarak daha yeterli ve eğitim olarak daha kalifiye işgücünü gerektirdiği görüşü, Braverman'a göre doğru değildir. "Eğitim," "ustalık" ve "öğrenim" gibi terimler muğlaktır ve yoruma açıktır. Fabrikada ve ofiste bir makineyi kullanmak için gerekli eğitim genellikle dakikalar veya olsa olsa birkaç hafta sürer. İşçilerin makineyi kullanabilmesine işaret etmek, ustalık seviyelerinin önemli ölçüde arttığı anlamına gelmez. Fotokopi makinesini kullanmayı öğrenmek bunun iyi bir örneğidir: Makinenin başına geçip onu kullanmayı bilmek, bir işçinin "vasıflı" olarak sınıflandırılması gerektiği anlamına gelmez.

Braverman, işgücünde genel eğitim seviyelerinin yükselmesine karşın bunun genellikle ücretli işe giren birey için negatif ve istenmeyen bir sonucunun olduğunu tespit etmiştir.

Braverman'ın gerçekleştirdiği araştırmalar ve röportajlar sırasında genellikle eğitimli olmanın fabrika ve ofiste çalışma deneyimini daha da moral bozucu kıldığı veya tatminsizliğe yol açtığı anlaşılmıştır; çünkü bireyler okulda edindikleri bilgileri kullanma ve onlardan faydalanma imkânına sahip değildir. Eğitim alanındaki daha yüksek başarı, yabancılaşmanın çok daha keskin bir biçimde hissedilmesine yol açabilir.

İlerleyen Vasıf Kaybı

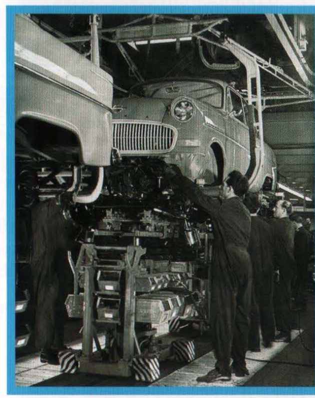
Braverman, Sanayi Devriminden önce maddi ürünlerin vasıflı ve yarı vasıflı zanaatkâr ve de esnaflar tarafından üretildiğini belirtir. Teknolojideki ilerlemeler endüstriyel üretimin ölçeğinin eşi benzeri görülmemiş seviyelere ulaşmasını sağlamıştır. Makinelerin geçmişte vasıflı işçiler tarafından elle yapılan görevlerin birçoğunu yapabilmesi, belirli ustalıklar ve teknik bilgilere artık ihtiyaç duyulmadığı anlamına gelmiştir; bunların yerini yeni ustalık ve uzmanlıklara duyulan ihtiyaç almıştır.

Bu şekilde anlaşıldığında otomasyon bazı ustalıklara duyulan ihtiyacı ortadan kaldırırken, yeni ve farklı ustalıklara ihtiyaç duyulmasına yol açar. Teknolojik ilerleme tek başına çalışanların ustalık seviyelerinde bir düşüşe yol açmayabilir. Yabancılaşma da teknolojik ilerlemenin doğrudan bir sonucu değildir.

Braverman, nostaljik bir biçimde sanayi öncesi zanaat modeline dönüşü savunmamıştır; bilakis otomasyonun pozitif bir gelişme olabileceğini kabul eder. İşyerinde otomasyonun üretimde ilişkilerindeki –emek sürecinin organize edilme, yönetilme ve yönlendirilme biçimindeki– köklü değişikliklerle birleştiğinde sonuçların tamamen olumsuz hale geldiğini ileri sürer. Bilim ve teknolojideki ilerlemeler ile bunların işyerinde uygulanmasıyla üretim ilişkilerindeki değişiklikler arasındaki ayrımı vurgular; üretimdeki sosyal ilişkilerde işgücünün gittikçe daha verimli biçimlerde organize edilmesi ve bölünmesi amaçlanmaktadır.

Makinelerin işleri daha verimli bir biçimde gerçekleştirmek için tasarlanması gibi, işgücü de üretkenlik ve kârı artırmak için yapılandırılır. Braverman'ın amacı, vasıflı işçilerin vücut bulmuş bilgi ve teknik ustalıklarının zayıfladığını ve unutulduğunu göstermektir.

Braverman'ın işin değersizleşmesinden kastı, bir görevi kavramsallaştırmak ve yürütmek için işçiyi gerektiren işlerin sayısındaki azalmadır. Braverman, işgücünün işleri çok az

1950'lerde Batı Almanya'daki Opel fabrikasında üretim hattı. Artan işbölümü verimliliği artırmıştır ama Braverman'a göre bu tür süreçler işçileri vasıfsızlaştırmış ve değersizleştirmiştir.

kavramsallaştırma ve daha az sayıda yönetici gerektiren işçiler yığını olarak yeniden organize edildiğini savunur.

Yönetimin Yükselişi

Bilimsel yönetim ve iş akışları kuramı geliştiren Amerikalı mühendis ve sanayici Frederick Taylor'ın çalışmasından etkilenen Braverman, üç yeni ve önemli gelişmenin işgücünün vasıfsızlaşmasını hızlandırdığını ve güçlendirdiğini savunur.

İlk olarak tüm iş süreci hakkındaki bilgi ve enformasyon işçiler tarafından değil, sadece yönetim tarafından bilinir ve yakından kontrol edilir. Birinci gelişmenin doğrudan bir sonucu olan ikinci gelişme ise işçinin toplam işbölümündeki görevini "bilinmesi gerekenler" temelinde gerçekleştirmesidir. İşçiler kendi görevlerinin sonuçları ve bu görevlerin genel emek sürecinde oynadığı rol hakkında tamamen bilgisiz bırakılır. Üçüncü olarak toplam emek sürecinin bilgisini elinde bulunduran yönetim her bireyin yapacaklarını çok ayrıntılı biçimde kontrol edebilir. Üretkenlik seviyelerinin dikkatle izlenip düzenlenmesi, üretkenliğin düşmesi veya bir işçinin düşük performans sergilemesi durumunda yönetimin derhal müdahalede bulunabilmesini sağlar.

> Çalışanın yabancılaşması, yönetime maliyet ve kontrolle ilgili bir problem olarak yansır.
> **Harry Braverman**

Braverman, işin verimlilik, hesaplanabilirlik ve üretkenliği vurgulayan bir tarzda organize edilmesinin nihai negatif sonucunun "kavrayış" ve "yürütmenin" birbirinden ayrılması olduğunu savunur. Biyolojik bir metafor kullanan Braverman işçileri her hareketi beyin konumundaki yönetim tarafından kontrol edilen, denetlenen ve düzeltilen bir ele benzetir.

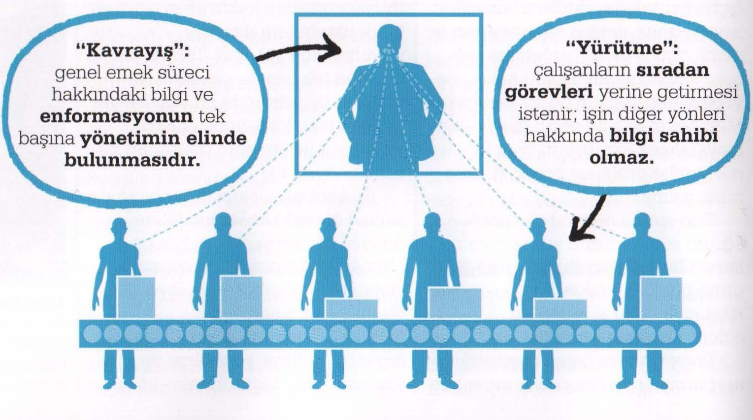
Kapitalizmin Soğuk Mantığı

İşçilerin sahip olduğu toplam yetenek aralığı zaman içinde daraldıkça değerleri de azalmıştır. Görevleri gittikçe daha önemsiz ve vasıfsız hale geldiği için işçilere daha az ücret ödenebilir. Uzmanlıktan yoksun bırakıldıkları için daha kolay gözden çıkarılabilirler ve daha da önemlisi birbirleriyle değiştirilebilirler. Braverman'a göre kapitalizmin acımasız ve affetmez mantığı nedeniyle sosyal sınıf kavramı da bu tahlille kopmaz bir biçimde bağlantılıdır. İşgücünde ustalığın ortadan kaybolması, nüfusun tüm kesimlerinin sosyal hiyerarşide tırmanabilmesini engellemiştir.

Braverman'ın çalışması esasen sanayi işçilerine odaklansa da ofis çalışanlarının vasıfsızlaştırılmasını da ele alır.

Braverman büro işleriyle ilgili –defter tutma, listeleme ve bundan doğan sorumluluk da dâhil– gündelik etkinliklerin takibinin evrak hazırlama, fotokopi çekme ve diğer önemsiz görevlere indirgendiğini belirtir. İngiltere ve ABD'deki ofis çalışanları –

Braverman'ın metaforunda, yöneticiler işyerindeki her şeyi gören yönetimin beyni, işçiler ise elleridir. İşgücü verimlilik, üretkenlik ve kârı maksimize etmek için organize edildiğinde bunun çalışanlar için negatif bir sonucu vardır. Braverman bunu işyerindeki her eylemi gözleyen, izleyen, kontrol eden ve düzenleyen yönetimin ortaya çıkışıyla ilişkilendirmiştir. Teknolojinin etkileri ilk önce fabrikalarda hissedilmiştir; günümüzde emlakçılar bile yönetim merkezleri tarafından uzaktan idare edilir.

1912 yılında posta siparişiyle satış yapan bir firmada çalışan kadın daktilocular. 20. yüzyılın başı itibariyle kâtiplik mesleği yerini büyük ölçekli, verimli bir biçimde düzenlenmiş ve bilimsel olarak yönetilen ofislere bırakmıştır.

kendisinin yazdığı tarihlerde– genellikle kadın olduğu için daha az ücret aldığını ve bunun da maliyetleri düşürüp kârı maksimize ettiğini de gözlemler.

Uzmanlığın Azalması

Emek ve Tekelci Sermaye esasen sosyoloji disiplinine yapılan klasik bir katkı olarak görülse de Braverman'ın yazdığı tek akademik kitaptır. Kitabın eleştirel Marksist düşüncenin endüstriyel çalışmanın ampirik incelemesine uygulanmasındaki etkisi önemlidir. Marx gibi Braverman da üniversitede hiç görev yapmamıştır ve belki de bu nedenle sansür korkusu duymadan endüstriyel kapitalizmin adaletsizlikleri ve işgücünün çoğunluğu üzerindeki etkisi hakkında bu kadar etkili ve keskin bir eleştiriyi kaleme alabilmiştir. Braverman otomasyon ve vasıfsızlaşma arasındaki ilişkiyi tanımlayan ve de suçlayan ilk veya tek düşünür olmasa da tarih, ekonomi ve siyaset bilimini de kapsayan çok çeşitli disiplinlerde iş hayatının tahlilini yeniden canlandırması bakımından çok önemlidir. *Emek ve Tekelci Sermaye* adlı kitabının yayınlanmasından itibaren Braverman'ın görüşleri sosyologlar arasında iş hayatı hakkında tartışmalar yaratmaya devam etmiştir. 1979'da yazan Amerikalı sosyolog Michael Burawoy, Braverman'ın çalışmasını güçlü bir biçimde desteklemiştir. Amerikalı sosyolog Michael Cooley de bilgisayar destekli tasarımı incelerken Braverman'ın görüşlerinden faydalanmıştır. Braverman'ın argümanlarını sunarkenki güçlü kanaati bazı çevrelerin eleştirisine konu olsa da (örneğin Robert Blauner'in çalışmasında) merkezi fikirleri küreselleşme ve ağ toplumunu inceleyen çok etkili İspanyol sosyolog Manuel Castells'in çalışmasında varlığını sürdürmüş ve ileriye taşınmıştır.

Harry Braverman

Harry Braverman 1920 yılında Amerika'nın New York kentinde Polonya'dan göç eden Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Bir yıl koleje gittikten sonra mali nedenlerle yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Brooklyn'de bakırcı çırağı olarak çalışmıştır. Bilime dayalı teknolojinin işçi sınıfının "vasıfsızlaştırılması" üzerindeki etkilerini buradayken çarpıcı bir biçimde kavramıştır.

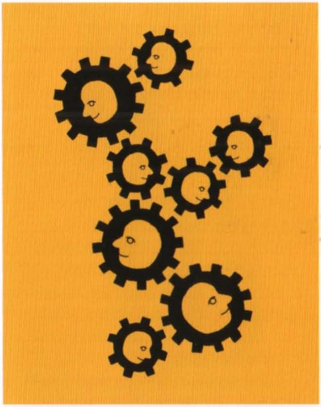
Deneyiminden derinden etkilenen Braverman, Sosyalist İşçi Partisine katılmış ve Marks'ın ve o dönemin diğer sosyal düşünürlerin çalışmalarına yoğunlaşmıştır. 1953'te partisinden ihraç edildikten sonra Sosyalist Birliğini kurmuş ve The American Socialist dergisinin editörü olmuştur. 1963'te Yeni Sosyal Araştırmalar Okulunda doktorasını tamamlamıştır.

Önemli eserleri

1974 *Emek ve Tekelci Sermaye*

"Marksizm bilim ve teknolojiye değil ... onların egemenliğin aracı olarak kullanılmasına karşıdır."

Harry Braverman

OTOMASYON İŞÇİNİN İŞ SÜRECİNE HÂKİMİYETİNİ ARTIRIR

ROBERT BLAUNER (1929–)

KISACA

YAKLAŞIM
Yabancılaşma

ÖNEMLİ TARİHLER

1844 Karl Marx, *1844 Elyazmaları, Ekonomi Politik ve Felsefe* adlı kitabında dünyadan uzaklaşma veya yabancılaşma kavramını tanıtır.

1950–60 Amerikan ekonomisinde artan sanayileşme toplumda mesleki anlamda önemli bir yeniden yapılanmaya yol açar.

1960 Yabancılaşma kavramı neo-Marksist "Franfurt Okulu"ndan kuramcılar tarafından Amerikan sosyolojisine aktarılır.

1964 Robert Blauner'in çalışması Amerikan, Fransız ve İngiliz sosyologların yabancılaşma ve otomasyona odaklanmasına yol açar.

2000–günümüz Apple ve Microsoft gibi ticari organizasyonlar otomatik hale getirilmiş iş süreçlerini kullanarak çalışanları yetkilendirmeyi amaçlar.

Farklı sanayilerdeki işçiler otomatik hale getirilen iş süreçlerinde **farklı seviyelerde yabancılaşma** deneyimler:

Teknoloji **bilgisi ve hâkimiyeti olmayanlar** yüksek seviyelerde yabancılaşma yaşar.

Teknoloji alanında **uzmanlık bilgisi olanlar** düşük seviyelerde yabancılaşma yaşar.

Otomasyonun bilgisi, işçinin iş süreçlerine hâkimiyetini artırır ve yabancılaşmayı azaltır.

Karl Marx'a göre yabancılaşma işçilerin işleriyle bağlantılarının kopması ve kontrolü yitirmeleriyle gerçekleşir. Amerikalı sosyolog Robert Blauner, sanayi toplumu hakkındaki *Yabancılaşma ve Özgürlük: Sanayi İşçisi ve Onun Sanayisi* (1964) adlı etkili kitabında işyerindeki yabancılaşmanın teknolojinin etkin kullanımıyla önemli ölçüde azaltılabilme olasılığını incelemek için Marx'ın yabancılaşma kavramından yoğun bir biçimde yararlanır.

Blauner, Sanayi Devrimi sırasında ve sonrasında otomasyonun işçiler üzerindeki olumsuz etkisini anlamak için yabancılaşmanın merkezi olduğunu ileri sürer. Blauner'in metni, Marx'ın tüm işçi-

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Erich Fromm 188 ▪ Daniel Bell 224–25 ▪ Harry Braverman 226–31 ▪ Arlie Hochschild 236–43 ▪ Michael Burawoy 244–45

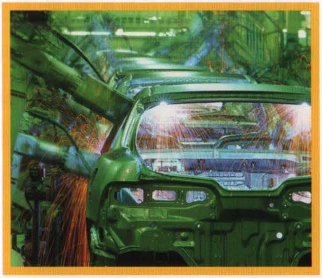
lerin artan otomasyon nedeniyle kaçınılmaz olarak yabancılaştığı iddiasını eleştirel olarak değerlendirir. Blauner, tam tersine otomasyonun aslında çalışanları rahatlatabileceği, yetkilendirebileceği ve özgürleştirebileceğini savunur.

İstatistik, işçilerle görüşmeler ve davranışsal araştırmalar gibi çok çeşitli verilerden faydalanan Blauner, sanayinin dört türünü inceler: Matbaa, otomobil montaj hattı, tekstil makine desteği ve kimyasal işlem. Yabancılaşma seviyeleri dört ölçüte göre test edilir: iş kontrolü, sosyal izolasyon, öz-yabancılaşma duygusu ve çalışmanın anlamlılığı.

Teknoloji ve Yabancılaşma

Blauner, ulaştığı sonuçların "ters U eğrisine" uygun olduğunu açıklar. Blauner'in incelemesine göre, yabancılaşma matbaa işçileri arasında genellikle çok düşüktür. Blauner, makine kullanımının bu işçileri yetkilendirdiğini çünkü onlara daha büyük bir kontrol ve özerklik sunduğunu ileri sürer. Aynı şey kimyasal işlemlerin gerçekleştirildiği tesislerde çalışan işçiler için de geçerlidir: İşçiler yetkilendirilir; çünkü ilgili teknoloji hakkında uzmanlık bilgisine sahiptirler; bu da anlamlı ve tatmin edicidir. Çünkü çalışma deneyimi ve ortamı üzerinde önemli bir hâkimiyet sunar.

> Yabancılaşma işçiler kendi iş süreçlerini kontrol edemediği zaman ortaya çıkar.
> **Robert Blauner**

Otomobil montaj hatlarındaki otomatikleştirilmiş teknoloji, işçilerin çevreleri üzerindeki kontrol duygusunu yeniden kazanmasını sağlayacak biçimde organize edilmeli ve uygulanmalıdır.

Buna karşın otomobil üretiminde ve tekstil fabrikalarında kullanılan otomatikleştirilmiş teknoloji görece yüksek seviyelerde yabancılaşmaya yol açar. Bu bulgular Blauner'in daha çok otomasyonun yabancılaşmayı azalttığı iddiasıyla çelişirmiş gibi görünür. Blauner bunu açıklamak için işçileri yabancılaştıran şeyin teknolojinin kendisi olmadığını ileri sürer; yabancılaşmaya teknolojinin kullanılış şekli, işin nasıl organize edildiği ve işçilerle yönetim arasındaki ilişkilerin doğası üzerinde kontrole sahip olmamak yol açar.

Blauner, doğru organizasyon koşullarında otomasyonun işçinin iş süreci üzerindeki hâkimiyetini artırdığı ve aynı ölçüde de yabancılaşma duygusunu azalttığı sonucuna ulaşır.

1970'ler ve 1980'lerde ABD'nin yanı sıra İngiltere ve Fransa'daki sosyologların yürüttüğü çalışmaların da gösterdiği gibi Blauner'in incelemesi, işin sosyolojisini önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca Blauner'in çalışmasının "siyasi" karakteri, yabancılaştırıcı iş ortamlarına ilişkin araştırmaların ticari ve çalışma hayatıyla ilgili direktif ve politikaları beslediği ve güçlü bir biçimde etkilediği anlamına gelir. Örneğin küresel teknoloji firması Apple, personelinin Apple teknolojisini kullanarak hem çalışma deneyimini hem de kendi kişisel hayatını zenginleştirmesi için personel eğitimine yoğun bir biçimde yatırım yapmasıyla tanınır.

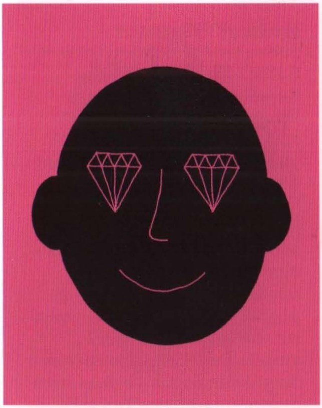
Robert Blauner

Robert Blauner, ABD'de Berkeley'deki California Üniversitesinde onursal sosyoloji profesörüdür. 1948 yılında Chicago Üniversitesinden mezun olmuştur.

Sadık bir komünisttir ve üniversiteden mezun olduktan sonra bir işçi sınıfı devrimine ilham vermek için beş yıl boyunca fabrikalarda çalışmıştır. Bu çabalarında başarısız olduktan sonra 1962 yılında Berkeley Üniversitesinde yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. Doktora tezinin 1964 yılında yayımlanmasıyla adını duyurmuştur. Yabancılaşma ve iş hayatının incelenmesine yaptığı katkıların yanı sıra ABD'deki ırk ilişkilerinin de etkili tahlillerini yapmıştır.

Önemli eserleri

1964 *Yabancılaşma ve Özgürlük: Sanayi İşçisi ve Onun Sanayisi*
1972 *Amerika'da Radikal Baskı*
1989 *Siyah Hayatlar, Beyaz Hayatlar: Amerika'da Irk İlişkilerinin Otuz Yılı*

ROMANTİK AHLAK TÜKETİMCİLİK RUHUNU DESTEKLER

COLIN CAMPBELL (1940–)

KISACA

YAKLAŞIM
Romantik Ahlak

ÖNEMLİ TARİHLER
1780–1850 Avrupa'da Aydınlanma Çağının aşırı rasyonel, soyut ideallerine karşı Romantik hareket gelişir.

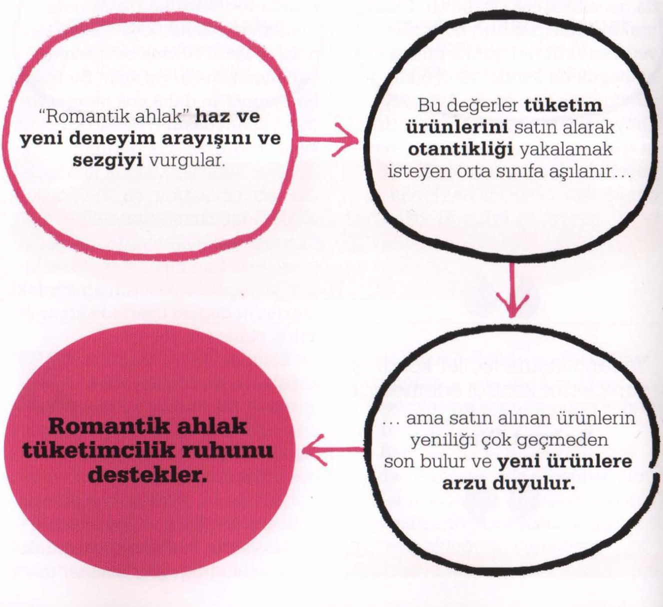
1899 Amerikalı toplum ve ekonomi düşünürü Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class* adlı kitabında tüketimin sosyal statü kazanmak için birbirine "öykünen" gruplar tarafından yönlendirildiğini savunur.

1904–05 Max Weber "Protestan iş ahlakı" ve kapitalizmin yükselişi arasında bağlantı kurar.

Günümüz Amerikalı sosyolog Daniel Bell ve İtalyan sosyolog Roberta Sassatelli gibi düşünürler tüketim incelemelerinde Colin Campbell'ın görüşlerinden faydalanır.

Batı Avrupa ve ABD tüketim kültürlerini neden geliştirmiştir? York Üniversitesi onursal profesörü İngiliz sosyolog Colin Campbell, *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism* (1987) adlı önemli çalışmasında bu soruyu tartışır. Bu çalışma, Max Weber'in benzer bir ad taşıyan ve çok yankı uyandıran Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu (1904–05) adlı kitabının devamı olmayı amaçlar.

Weber, modern kapitalist toplumların özündeki çalışkanlık ve öz-disiplin değerlerinin 16. ve 17.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Jean Baudrillard 196–99 ▪ Thorstein Veblen 214–19 ▪ Daniel Bell 224–25

Tasarım ürünler satın alma, sahip olma ve varoluşun sıradan gerçekliklerinin çok uzağındaki bir yaşam tarzı arzusu uyandırır. Fakat arzu doğası gereği doyumsuzdur.

yüzyıllardaki Protestan iş ahlakını temel aldığını savunur. Campbell, Weber'in çalışmasından yola çıkarak tüketim kültürünü yönlendiren duyguların ve hedonistik arzuların Aydınlanma ve Sanayi Devriminin ardından ortaya çıkan 19. yüzyıl Romantizminin ideallerine dayandığı teorisini geliştirir.

Arzu, İllüzyon ve Gerçeklik

Aydınlanma bireyleri rasyonel, çalışkan ve öz-disiplinli olarak düşünmüştür. Fakat Romantikler bunu insanlığın özünün inkârı olarak görmüştür. Sezgiyi akıldan üstün tutmuşlar ve bireyin yeni ve heyecan verici deneyimlerin ve hedonistik zevklerin peşinde koşmak için serbest bırakılması gerektiğine inanmışlardır.

Campbell, Romantik ahlakın gelişmekte olan orta sınıf ve özellikle de kadınlara aşılandığını ve onlar tarafından ileri taşındığını savunur. Tüketim kültüründe bu etik kendini devam ettiren bir döngü olarak ifadesini bulur: Bireyler haz ve yenilik arzularını tüketim ürünlerine yansıtır; daha sonra bu ürünleri satın alıp kullanır; ama yenilik faktörü ve ilk heyecan kayboldukça ürünün cazibesi hızla azalır; heyecan, tatmin ve yenilik arzusu yeni tüketim ürünlerine yansıtılır ve bu ürünler tarafından yeniden uyarılır. Böylece tüketim, kısa süreli tatmin ve nihai hayal kırıklığı kendini tekrarlar.

Kapitalizmin Lokomotifi

Campbell'ın açıkladığı döngü, tüketicinin inişler ve çıkışlarından biridir. Tüketim arzusu kapitalizmin lokomotifidir; çünkü bireyi yeni ürünlerin sonsuz gelgitinde geçici ama tatmin edici deneyimi aramaya yöneltir. Bu sürecin tüketime dayalı ekonomiler için sonuçları muazzamdır; çünkü tüketiciler sürekli en son ürünlerin peşine düşer.

Campbell'ın Romantik ahlak kavramı, sosyoloji ve antropolojide derin bir etki yaratmıştır. Sadece insanların kaçınılmaz olarak bir şeyler satın almaya istekli olduğunu öngören aşırı basit bakışı reddetmekle kalmaz, aynı zamanda tüketim toplumunun daha pozitif yönlerine ışık tutmaya çalışır.

Campbell'a göre tüketimciliğin özünde kötü bir şey olduğunu savunmak yanlıştır. Bunun yerine, içsel arzularımızın tüketim ürünlerine yansıtılması ve bu yönde bir arayışa girilmesi modern dünyada kendimizi gerçekleştirmemizin temel bir parçasını teşkil eder.

Campbell'ın tüketimciliğin ekonomik olarak indirgemeci ve kinik değerlendirmelerinde yaptığı çok orijinal ve etkili düzeltmeler, çağdaş düşünürlere modern zamanın tüketim toplumunun daha pozitif ve tarihsel olarak bilinçli değerlendirmeleri için verimli bir zemin sunmuştur.

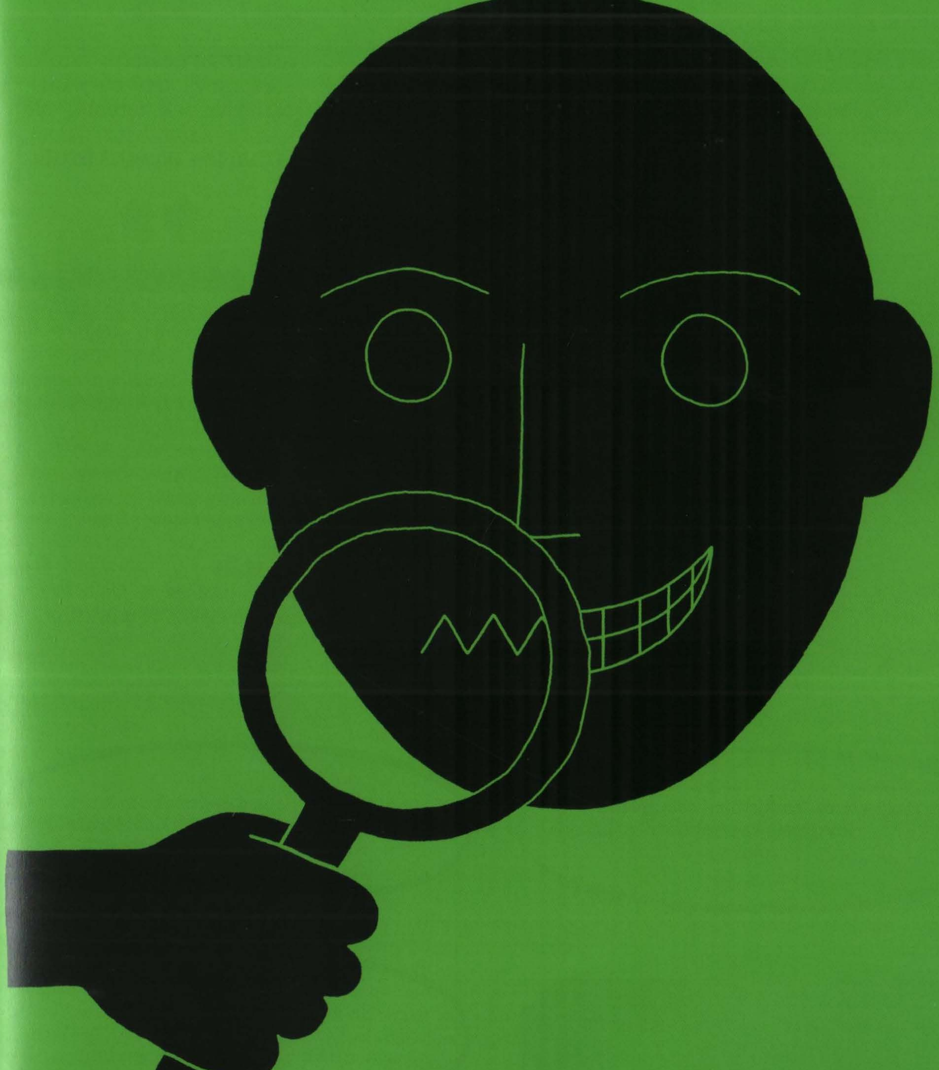
Kitlesel Aldatma Olarak Tüketimcilik

Campbell'ın modern tüketimciliğin anahtarı olarak Romantik ahlaka odaklanmasının eşsizliği, uzun vadeli tarihsel süreçlerin etkisiyle sıkı bağlar kurmasından gelir. Campbell'ın görüşleri kendisinden yaklaşık on yıl önceki Roland Barthes ve Jean Baudrillard gibi çok etkili Fransız post-yapısalcı ve postmodern düşünürlerin görüşlerinden önemli ölçüde farklıdır.

Bu isimler, Campbell'ın aksine, tüketim kültürünün zaferine her ne pahasına olursa olsun direnilmesi gerektiğini düşünmüştür. 1960'ların sonundaki başarısız sosyal ve siyasi devrimleri "Marksizm'in ölümü" ve dolayısıyla kapitalizmin zaferinin göstergesi olarak kabul etmişlerdir. Barthes'ın göstergebilim çalışması tüketicilerin gerçek istek ve arzularına gözlerini kapatmasını sağlamakta reklamcılık endüstrisinin anahtar rol oynadığını savunurken, Baudrillard'a göre medya tüketiciyi dört bir yandan kuşatır ve modern kapitalist toplumun anlamsız doğasını gizler.

İŞLENEN MALZEME İNSAN OLDUĞUNDA, ORTAYA ÇIKAN ÜRÜN BİR RUH HALİDİR

ARLIE RUSSELL HOCHSCHILD (1940–)

KISACA

YAKLAŞIM
Duygusal Emek

ÖNEMLİ TARİHLER

1867 Karl Marx, Hochschild'ın duygusal emek kavramına ilham veren *Kapital*'in birinci cildini tamamlar.

1959 Kanadalı sosyolog Erving Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life* adlı kitabını yayımlar.

1960'lar Avrupa ve Kuzey Amerika'da yeni ortaya çıkan hizmet sektörleri ağırlıklı olarak kadın işçileri istihdam etmeye başlar.

1970'ler Feminist düşünürler dikkatlerini kapitalizmin kadınlar için olumsuz sonuçlarına yöneltmeye başlar.

2011 Sosyolog Ann Brooks ve Theresa Devasahayam, Hochschild'ın görüşlerini küreselleşme kuramıyla birleştiren *Gender, Emotions and Labour Markets* adlı kitaplarını yayımlar.

Karl Marx, *Kapital* adlı eserinde anne ve çocuk fabrika işçileri ile emeğin "insani bedeli" hakkındaki endişelerini dile getirirken bu insanların emeğin "aracı" haline geldiğini söylemiştir. Bu gözlem ve acımasız fiziksel çalışma ortamı, doyum ve kontrol yoksunluğunun işçileri bağlantısız ve uzaklaşmış hissetmeye yönelten yabancılaşma kavramını ortaya çıkarmıştır.

Marx'ın görüşlerinin yanı sıra 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında iki duygu modeli gündeme gelmiştir. Charles Darwin, William James ve Sigmund Freud'un çalışmalarını temel alan "örgensel" model, duyguyu esasen biyolojik bir süreç olarak tanımlar: Dış uyarıcılar insanların benzer bir biçimde ifade ettiği içgüdüsel tepkileri tetikler. 1920'lerden itibaren John Dewey, Hans Gerth, Charles Wright Mills ve Erving Goffman "etkileşimsel" modeli geliştirmiştir. Duygunun biyolojik bir öğe olduğunu kabul etseler de bunun daha etkileşimsel olduğunu ve bir dizi sosyal faktöre göre farklılaştığını savunmuşlardır: Kültür duygunun formülasyonuna dâhil olur ve insanlar duyguları sübjektif bir biçimde yönetir. Marx'ın eserinin 1960'larda İngilizceye çevrilmesinin ardından yabancılaşma Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki çalışma koşullarında gerçekleşen değişimleri anlamlandırmaya çalışan sosyologlar için etkili bir analitik araç haline gelmiştir.

> Satıcılık ve ticaretin kuralları kişinin "içten" bir yönü oluncaya dek "içtenlik" işe zarar verir.
> **Charles Wright Mills**

Ruh Hali

Bu farklı görüşlerden ilham alan ve Simone de Beauvoir gibi kadın düşünürlerden faydalanan Amerikalı feminist ve sosyolog Arlie Hochschild, insan

Yeni hizmet endüstrileri çalışanların **"duygusal kaynaklara"** sahip olmasını gerektirir.

→ Kadınlar daha **duygusal** olarak görüldüğünden bu endüstriler ağırlıklı olarak **kadın işgücüne yönelir.**

↓ Kadın çalışanlardan müşterileri bağlamak için **pozitif duygusal ruh halleri** yaratacak biçimde davranması istenir.

← **Kapitalizmde insan duyguları metalaştırılır: İşlenen malzeme insan olduğunda, ortaya çıkan ürün bir ruh halidir.**

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ G. H. Mead 176–77 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Harry Braverman 226–31 ▪ Christine Delphy 312–17 ▪ Ann Oakley 318–19

Çocuklar, Hochschild'in ifadesiyle "kalbin çocukluk eğitimine" maruz kalır. Kızlar şefkat göstermeyi, saldırganlığı ve öfkeyi bastırmayı öğrenirken, erkekler korkuyu ve zayıflığı gizlemeyi öğrenir.

etkileşiminin duygusal boyutlarının tahlilini hayatı boyunca sürdürdüğü çalışmanın merkezi yapmıştır. Daha spesifik olarak sosyal ve kültürel faktörlerin kapitalist toplumda duyguların deneyimlenmesi ve sergilenmesini koşullama biçimlerine odaklanmıştır.

Hochschild çalışması, 1960'lardan itibaren Kuzey Amerika'da hizmet sektörlerinin yükselişini ve çalışanların duygularının bir ücret karşılığında satılan pazarlanabilir metalar haline geldiği istihdam şekillerinin ortaya çıkışını kayda geçirir: Hochschild bunu "duygusal emek" olarak adlandırır.

Hochschild, insanların duygularını nasıl yönettiğine duyduğu ilginin muhtemelen diplomat olan ebeveynlerinin yabancı elçilik görevlilerini ağırladığı bir evde büyürken başladığını söyler. Kişinin nerede son bulduğunu, oyunun nerede başladığını merak etmiştir. Üniversiteden mezun olduktan sonra Wright Mills'in White Collar adlı kitabında ürünler ve hizmetleri satarken kişiliğimizi sattığımızı ileri sürdüğü "Büyük Mezat Salonu" başlıklı bölümden ilham almıştır.

Hochschild, bunun gerçeğin sesi olduğunu ama satışta aktif duygusal emeğin kullanılmasını gözden kaçırdığını düşünmüştür. 19. yüzyıldaki fabrika işinde çıktı nicelik olarak ölçülebilirken ve ürettiğiniz şeyi sevip sevmediğiniz çok az önem taşırken, hizmet sektöründe istihdam niteliksel olarak farklıdır. Bu, "hizmeti sunmanın duygusal tarzının hizmetin bir parçası olduğu" anlamına gelir. Çalışanın karşısındaki kişilerde uygun bir ruh hali üretebilmek için belli bir dış görünümü koruması gerekir. Marx'a göre fabrikadaki birey ürettiği ürünlerden yabancılaşırken, Hochschild hizmet tabanlı ekonomide "ürünün bir ruh hali olduğunu" ileri sürmüştür.

Hochschild'in bakış açısından, el emeğinden çok duygusal emeğin kullanılması erkeklerden çok kadınlar üzerinde etki yaratmıştır çünkü kadınlar çocukluktan itibaren duygular sağlamaya koşullandırılır. Fakat Hochschild bunun birey için bir bedelinin de olabileceğine inanır: Birey kendi duygularından uzaklaşabilir ve kendini bunlar yerine işine aitmiş gibi hissedebilir.

Etkileşimi Yönetmek

Hochschild'in üzerindeki en önemli etkilerden biri, sembolik etkileşimci Erving Goffman'dır. Hochschild'in çalışmasının temelinde yatan fikir, kişiliğin sosyal etkileşim sırasında oluştuğudur. Yalnızca başkalarıyla etkileşim kurarak ve kendimizi onlara sunma biçimimizi yöneterek kişisel kimlik duygusunu elde edebiliriz. Özetle en içteki benlik duygumuz içinde bulunduğumuz sosyal bağlamlarla kopmaz bir biçimde bağlantılıdır.

Hochschild, duyguların dışsal bir şey olmasının –bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimlere dayanmasının– yanı sıra öz-yönetimine de konu olduğunu savunarak bu fikri eleştirel olarak genişletir. Duygular ve hisler aynı zamandan doğrudan davranışa bağlıdır ve başkalarıyla etkileşim kurmaya ve eyleme geçmeye hazırlanan bireyler tarafından deneyimlenir.

Duyusal işitme yetisine benzer bir biçimde, Hochschild'in ifadeleriyle "duygu enformasyon iletir." Hochschild, duyguyu Freud'un "işaret işlevi" olarak adlandırdığı işleve benzetir; işaret işlevi aracılığıyla korku veya endişe gibi mesajlar beyne iletilerek tehlikenin varlığına dikkat çeker. Hochschild şunu söyler: "Hissettiklerimizden kendimizin dünyaya bakışını keşfederiz." Duygular, geçmiş olayları kendi yarattığımız veya kendimizi içinde bulduğumuz aktüel koşullarla bağdaştıran bir zihinsel öğe oluşturur.

Hochschild, bu duygusal boyutları sosyal etkileşimin merkezine yerleştirmesine ek olarak daha geniş süreçlerin duygulara aracılık etmesinin ve onları şekillendirmesinin sayısız yolunu vurgular. Toplum ve kültür, sosyalleşme aracılığıyla bireyin duygusal ekonomisine müdahil olur. Örneğin insanlar ilk sosyalleşme sürecinde duygularından anlam çıkarmayı ve değişen başarı seviyelerinde onları düzenleyip yönetmeyi öğrenir. Hochschild duyguların pasif insan aktörlerin başına gelen şeyler olmadığını söyler. Bireyler hislerinin ve duygularının üretilmesine ve de yaratılmasına aktif olarak katılır.

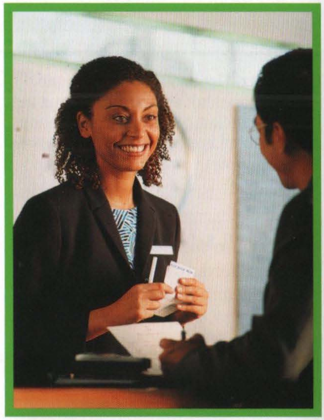
> ... eylem beden dilinde, dudak bükme, omuz silkme, kontrollü bir iç çekmedir. Bu gerçekte hissedilmeyen duyguların dışa yansıtılmasıdır.
>
> **Arlie Russell Hochschild**

Duygusal Çalışma ve Kurallar

Hochschild'e göre bireyler olarak duygularımızı "yaratırız." Duygusal hissetmek ve duygusal şekilde davranmak tasarlayarak gerçekleştirilir. Hochschild bu süreci "duygusal çalışma" olarak adlandırır ve insanların bir yandan hoş olmayan duyguları bastırmaya çalışırken belli duyguları farklılaştırmasını ve derinleştirmesini açıklamak için bu kavramı kullanır. İnsanların duyguyu üretmeye çalışmasının üç yolunu tanımlar: Bilişsel duygusal çalışma, bedensel duygusal çalışma ve anlatımsal duygusal çalışma.

Bilişsel duygusal çalışmada bireyler imgeler, görüşler ve düşünceleri kullanarak bu görüşlerle ilişkili çeşitli duyguları üretmeye veya bastırmaya çalışır. Bedensel duygusal çalışma, endişe duyulduğunda terlemek veya öfke duyulduğunda sarsılmak gibi belirli bir duygusal duruma eşlik eden fiziksel reaksiyonu kontrol altına alma çabasıdır. Anlatımsal duygusal çalışma, belirli bir duyguyu veya duygu dizisini hayata geçirmek amacıyla duyguların insanlar karşısında sergilenmesini yönetme çabasıdır.

Hochschild'in duygular tipolojisinin amacı, bireylerin belirli duyguları açığa çıkarmak için iç duygusal durumlarını şekillendirme ve yönetmeye aktif olarak katıldığını vurgulamaktır. Bu alandaki daha önceki incelemeler dış görüntülere odaklanmıştır: Duyguları iletmek için kullandığımız bu fiziksel davranış ve sözlü ipuçları, Hochschild tarafından "yüzeysel oyunculuk" olarak nitelendirilir. Hochschild, analinizi genişleterek "derin oyunculuğa" odaklar. Bunu açıklarken "metod oyunculuğuna" gönderme yapar: "Burada görüntü duygu üzerinde çalışmanın doğal bir sonucudur; oyuncu mutluymuş gibi veya üzgünmüş gibi yapmaya çalışmaz, Rus tiyatro yönetmeni Konstantin Stanislavski'nin istediği gibi kendi kendine uyandırılmış gerçek bir duyguyu kendiliğinden bir biçimde ifade eder."

Birçok kadın, işverenlerin onlardan müşterileri memnun etmek için duygu vermelerini istediği hizmet sektöründe çalışır.

Hochschild'in niyeti, insanların birbirlerini bilinçli bir biçimde manipüle ettiği veya aldattığını söylemek değildir, ama bu her zaman mümkündür. Hochschild, insanların belli bir sosyal durumu tanımlamasının yollarını, bunun için hangi ölçüde etkileşim kurup birlikte çalıştıklarını ve bunun kendi duygu durumlarını nasıl beslediğini ve şekillendiğini göstermek ister.

Hochschild'e göre insan davranışının daha duygusal yönlerinin rasyonelleştirilmesi ve marjinalleştirilmesi kişilerarası hareketin temelini oluşturan genellikle örtük kurallarının yeni yönlerde gelişmeye başladığı anlamına gelir. Hochschild bunu açıklamak için "duygu kuralları" kavramını kullanır. Bunlar bireylerin duygular ve

hislerin sergilenmesi ve deneyimlemesini düzenlemek ve yönlendirmek için kullandığı sosyal olarak öğrenilmiş ve kültürel olarak spesifik normlardır. Modern kapitalist toplumlarda iki tür kural vardır: sergileme kuralları ve duygusal kurallar. Sergileme kuralları, "yüzeysel oyunculuk" gibi insanların birbirleriyle iletişim kurduğu sözlü veya sözsüz dışsal ipuçlarıdır. Duygusal kurallar ise insanın duygularının seviyesi, izlediği yönler ve ne kadar kalıcı olduklarına işaret eder. Örneğin sevilen biri ölürse, matem sürecinin kendi seyrini izlemesinin zaman alacağı güçlü bir sosyal beklentidir. Özetle, duygusal kurallar ölüme karşı uygun tepkinin ne olduğunu, tepkinin ne kadar güçlü olması gerektiğini ve ne kadar sürmesi gerektiğini etkiler.

Delta Airlines

Hochschild, birbiriyle bağlantılı olan duygusal emek ve duygusal çalışma kavramlarını *Yönetilen Yürek: İnsan Duygularının Ticarileştirilmesi* (1983) adlı çok ünlü kitabında inceler. Bu çalışması esasen Amerikan şirketi Delta Havayollarına odaklanır. Hochschild, havayolu şirketinin fiziksel olarak –kişisel görünüm bakımından– ve duygusal olarak kontrollü olabileceğini düşündüğü kişileri istihdam ettiğini anlatır. Yolcu sayısını artırmak isteyen Delta Havayolları çok az sayıda erkek istihdam etse de genellikle genç, çekici ve bekâr kadınları istihdam etmeye odaklanmıştır. Kadınların cazibesinin, şirketin müşterilerine yansıtmak istediği spesifik idealler ve imajı cisimleştirdiği düşünülmüştür. Özellikle uçuş personelinin duyguları sergiler yüzey oyunculuğu kullanması önemlidir. Yolcuların yaşadıkları duygusal deneyimin gerçek olduğunu hissetmesi için uçuş personeline kendi içlerinde samimi ve gerçek duygu gösterilerini üreterek "derin oyunculuğu" uygulamaları öğretilmiştir. Delta Airlines, gerçekçi duygu gösterileri ve duygusal performansların "hisler gerçekten mevcut olduğunda" çok daha kolay gerçekleştirildiği ve sürdürüldüğünü görmüştür. Uçuş personeline duygusal emek verip gerçekçi performanslar üretebilmeleri için eğitim kitapçıkları ve kılavuzlar yayınlanmıştır. Eğitim kitap-

> Uçuş görevlilerinde duygusal tarz ... hizmettir.
>
> **Arlie Russell Hochschild**

Yüzeysel oyunculuk **Derin oyunculuk**

Duygusal emek, Hochschild'e göre "insan duygusunun ticarileştirilmesidir." Delta Havayolları, personelini vücut duruşu veya ifadelerin aldatıcı olduğu ve sahtelik hissi verdiği "yüzey oyunculuğun" ötesine geçebilmeleri için personelini eğitmiştir. Şirket, personelin uçak kabinini evleri gibi görmesini, yolculara da "kişisel misafir" gibi ağırlamasını istemiştir. Personel "derin oyunculuk" sanatına hâkim olduktan sonra, gerçek duygular ortaya çıktığı için içtenmiş gibi davranmalarına ihtiyaç kalmamıştır.

çıklarında kurumsal bir biçimde hesaplanmış duygusal durumlar ve his repertuvarları üretmek için bir dizi gelişmiş strateji öğretilmiştir. Bu duygular sahici olursa, müşteriler kendilerini güvenli, mutlu ve rahat hissedecektir. Delta, yolcularda pozitif duygular ve konfor ve güvenlik hisleri uyandırarak onların sadakatini sağlayacağına ve gelecekte de yine kendilerini tercih edeceğine inanmıştır.

Şirket felsefesi ilk başta ustaca ve yenilikçi görünse de, Hochschild uçuş personelinden beklenen derin oyunculuk ve duygusal emeğin nihayetinde psikolojik sağlıklarına zarar verdiğini ileri sürer. Kendi hislerini sürekli kontrol etmek, yönetmek ve yönlendirmek zorunda olmanın ve bir yandan da pozitif bir biçimde gerçek duygular üretip sergilemeye çalışmanın zararlı olduğu kanıtlanmıştır.

Hochschild, uzun vadeli duygusal emeğin neden olduğu iki önemli negatif sonuç tanımlamıştır. Birincisi, uçuş personelinin özel benlik algılarının genel benlikleriyle –personel olarak oynadıkları roller– kaynaşması, duygusal ve psikolojik yıkıntıya yol açabilmiştir. İkincisi çoğu zaman kendinden uzaklaşma duygusu yaşanmıştır: Kişisel hisleri ve yolcularda uyandırmaya çalıştıkları duygusal durumlar arasındaki gerek farkı idare etmeye çalışmak genellikle iki sonuçtan birine yol açmıştır; ya duygusal olarak kendilerine içerlemeye ya da işlerinden rahatsız duymaya başlamışlardır.

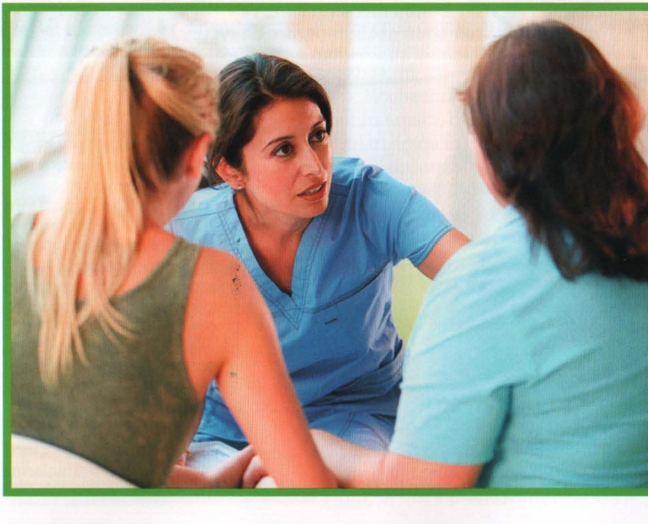
Hochschild, kendilerinin aksine işten rahatsızlık duyarak kendilerini korumak için aktif olarak stratejiler geliştirseler bile nihai sonucun değişmediğini savunur. Bireyin duygusal ve psikolojik iyiliği zarar görür ve sonunda iç benliklerinden ve duygularından gittikçe daha çok yabancılaşırlar.

Cinsiyet Eşitsizliği

Feminist bir sosyolog olarak Hochschild'in Delta incelemesi, Amerikan toplumunda daha genel cinsiyet eşitsizliklerinin nasıl sürdürüldüğü ve yeniden üretildiğine bir pencere açar. 1960'lardan itibaren gittikçe daha çok kadın işgücüne katılmıştır ve birçoğu yeni ortaya çıkan hizmet endüstrilerinde istihdam edilmiştir. Hochschild'e göre bu tamamen pozitif bir gelişme değildir; çünkü modern kapitalist toplumun duygusal emek karakteristiğini çok eşitsiz bir biçimde kadınların omzuna yükler. Hochschild, bu argümanı ortaya koyarken kadınların hislerden bir kaynak üretip bunu erkeklere satmaya daha meyilli olduğunu iddia eder. Çalışan kadınların artan sayısı modern toplumda kadınların mesleki statüsünde bir değişikliği doğrular görünse de istatistikler yakından incelendiğinde kadınların hizmet endüstrilerinde çalışma olasılığının erkeklerden çok daha fazla olduğu anlaşılır; çoğu mağaza çalışanı, çağrı merkezi operatörü, otel ve bar çalışanı kadındır.

Modern kapitalist toplumda toplam duygusal emeğin büyük bir çoğunluğunu kadınlar üstlenir. Bu uzun vadede kapitalizmin negatif ve istenmeyen bir sonucudur

> Kadınlar duygulardan bir kaynak yaratır ve bunu erkeklere sunar.
> **Arlie Russell Hochschild**

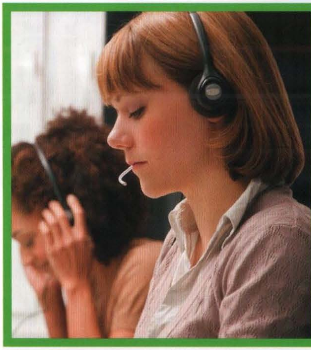
Birçok hemşire, duygusal emeklerinin bazı iş arkadaşları tarafından görülmediğini ileri sürer. Hemşireler genellikle daha üst kademe personelin duyarsızlığını telafi etmek için hastalara sevgi ve ilgi gösterir.

çünkü kadınları duygusal olarak tükenmeye daha meyilli kılar; kendinden uzaklaşma ve yabancılaşma duygularına psikolojik ve sosyolojik olarak daha açık hale getirir.

Doyumsuz Kapitalizm

Hochschild'in duygusal çalışma kavramı ve uçuş personelinin duygusal emeği hakkındaki tahlili, sosyolojik düşünce tarihinde önemli bir ana işaret eder. Marx'a göre çalışmanın doğası gittikçe tekrara dayalı, bayağı ve uzmanlaşmış hale geldikçe kapitalizm işçinin fiziksel ve zihinsel olarak aşağılanmasına yol açar. Sosyal düşünür Harry Braverman işyerinin otomasyonunun bir zamanlar çok vasıflı olan işgücünün sürekli parçalanmasına yol açtığını ileri sürmüştür. Hochschild, Marksist geleneğe sadık kalarak bireyin benliğinin en kişisel yönlerinin bile – duygularımız, hislerimiz ve duygusal hayatımızın– kapitalist piyasa tarafından kâr elde etmek için metalaştırıldığını ve sömürüldüğünü gösterir. Hochschild'in görüşleri, çalışma hayatının ve duyguların sosyolojisiyle ilgilenen birçok araştırmacı tarafından geliştirilmiş, hemşireler ve hastabakıcılardan hizmetçiler, tele-pazarlamacılar ve çağrı merkezi operatörlerine kadar birçok mesleğe uygulanmıştır.

> ... bir çalışan yüzündeki iş gülümsemesini terk ettiğinde, benliği ile o gülümseme arasında ne tür bir bağ kalır?
> **Arlie Russell Hochschild**

Çağrı merkezi operatörleri, Hollandalı sosyolog Danielle van Jaarsveld'e göre duygusal emek nedeniyle yüksek seviyelerde duygusal yük ve stres yaşar.

Hochschild, Aviad Raz'ın 2002 yılında yayımlanan *Emotions at Work* adlı kitabındaki Japonya ve ABD'de duygu yönetiminin kültürlerarası incelemesine özel bir önem verir. "Gülümseme eğitimi" hakkındaki öyküyü anlatır: Tokyo Dome Corporation'daki Japon yöneticilerin ABD'deki yöneticiler tarafından yerleştirilmeye çalışan zayıf, "ruhsuz, dışsal olarak empoze edilmiş gülümsemelerden" hoşnut kalmamıştır. Bunun yerine çalışanların asıl "ruhuna" (chi) hitap etmenin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Bunu utancın kültürel olarak etkili gücünü kullanarak sağlamaya çalışmışlardır. Dostane davranmayan tezgahtarların yazarkasalarına kameralar yerleştirilmiş ve kaydedilen davranışlar daha sonra tüm çalışanlara gösterilmiştir.

Gülümseme artık küresel bir moda olabilir ama Raz, Hochschild'in kapitalizmin kültürün duygusal yönlerini sömürdüğü görüşünü doğrular.

Arlie Russell Hochschild

Çalışma hayatı ve duygu konularını inceleyen Amerikalı feminist ve sosyolog Arlie Russell Hochschild, 1940 yılında dünyaya gelmiştir. Annesi ve babası Amerikalı diplomatlardır. Hochschild'e göre, insanların duygularını çok incelikli ve ikna edici biçimlerde kontrol edip yönetmesini gerektiren bir sosyal ortamda yetişmiş olması modern sosyal hayatın duygusal boyutlarına ilgi duymasına yol açmıştır.

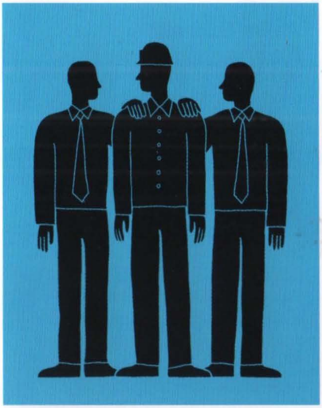
Hochschild, yüksek lisans ve doktorasını Berkeley'deki California Üniversitesinde tamamlamıştır. Bu dönemde feminist olmuş ve kadınların kapitalist toplumda çalışanlar ve temel bakıcılar olarak üstlendikleri ikili role sürekli ilgi duymuştur.

Hochschild'in çalışmasının açık siyasi eğilimi, ABD ve Batı Avrupa'da feminist düşünceyi güçlü bir biçimde etkilemiştir. Aynı zamanda sanayinin liderleri ve üst düzey politikacılarla sürekli bir diyaloğa yol açmıştır.

Hochschild'in çalışması, ABD'de California Çocuk Gelişimi Politika Kurulu ve eski Amerikan Başkan Yardımcısı Al Gore'un çalışan ailelere ilişkin politika direktiflerinin de dahil olduğu birçok seviyede sosyal politikayı etkilemiştir.

Önemli eserleri

1983 *Yönetilen Yürek: İnsan Duygularının Ticarileştirilmesi*
2003 *Mahrem Hayatın Ticarileştirilmesi: Ev ve İşten Notlar*
2012 *The Outsourced Self: Intimate Life in Market Times*

KENDİLİĞİNDEN RIZA, ZORLAMAYLA BİRLEŞİR

MICHAEL BURAWOY (1947–)

KISACA

YAKLAŞIM
Rızanın İmalatı

ÖNEMLİ TARİHLER

1979 Küresel petrol gerilemesi, Amerikan üretim sanayilerini etkileyerek çalışanlar ve yönetim arasında gerginliğe neden olur.

1981 İngiliz sosyolog Anthony Giddens, Michael Burawoy'un *Manufacturing Consent: Changes in the Labour Process Under Monopoly Capitalism* adlı kitabını "endüstriyel sosyolojiye en büyük katkılardan biri" olarak nitelendirir.

1998 Fransız sosyolog Jean-Pierre Durand ve İngiliz sosyolog Paul Stewart, "İhtilafın İmalatı? Bir Fransız-Japon İşyerinde Burawoy" adlı çalışmalarında Burawoy'un rızanın imalatı kavramını Nissan otomobil tesisine uygular.

Yönetim, çeşitli **işyeri "oyunları"** oynayarak **tercih illüzyonuyla** işçileri pasifize eder, örneğin:

...“toplu pazarlık” işçileri **yabancılaştırmak yerine sürece katar.**

... iç iş piyasası hareketliliği sağlayarak **çatışmayı azaltır.**

...“parça başı ücret sistemi” işçilerin üretimi artırmak için **rekabet etmesini** sağlar.

İşçiler rızayla işyeri ilişkilerini kurabilmek için bu 'oyunlar'la **uyumlu davranırlar.**

Çalışanları kontrol etmek için rıza zorlamayla birleşir.

Anglo-Amerikan sosyolog Michael Burawoy, kapitalist sistemde işçilerin neden bu kadar çok çalıştığını ve işçiler ve yönetimin çıkarlarının nasıl müzakere edildiğini Marksist kuramsal çerçevede tahlil eder. Bu perspektiften emek ve sermayenin çıkarları temel karşıtlık olarak görülür; Burawoy modern yönetimin daha çok çalışmaları

Kısaca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Anthony Giddens 148–49 ▪ Harry Braverman 226–31 ▪ Robert Blauner 232–33

için işçilerin rızasını imal ettiğini ve yönlendirdiğini ileri sürer.

Burawoy, Marx'ın işçilerin sömürüldüğü ve mümkün olabildiğince çok çalışmaya zorlandığı yönündeki açıklamasını reddeder. Sendikaların ve işçi kolektiflerinin gücündeki artış, bir zamanlar işçileri sindirerek uygulanan yöneticilerin gücünü önemli ölçüde gemlemiştir. Burawoy her organizasyonun içinde daima zorlama ve rıza olduğunu ama bunların oranlarının ve ifade tarzının değiştiğini düşünür.

Yönetim "tercih illüzyonu" sunan ama nihayetinde eşitsiz güç ilişkilerini maskeleyip sürdürmeye hizmet eden kısıtlayıcı sosyal ilişkiler ve örgütsel yapılar yaratarak işçileri kontrol etmeye çalışır.

İşyeri "Oyunları"

Burawoy, Allied Corporation adındaki bir fabrikada çalışarak işyerinde oynanan "oyunlar" hakkındaki görüşlerini araştırmıştır. Toplu pazarlık (ücretler ve çalışma koşulları hakkındaki müzakereler), işçiler için kurum için iş hareketliliğini sağlamak ve işçilerin kotanın üzerine çıkmaları halinde daha fazla ücret aldığı parça başı ücret sistemi bu oyunların arasındadır. Burawoy'a göre parça başı ücret sistemi işin bir oyun olduğu illüzyonu yaratır; işçiler oyuncudur ve "başarmak" yani beklenen üretim kotalarını aşmak için birbiriyle rekabet eder. Çeşitli üretim koşulları altında işçilerin "başarıya ulaşmak" için kullandığı karmaşık, çoğu zaman aldatıcı ve gayri resmi stratejilere hâkim olmak, iş tatminini getirir. Burawoy, işçilerin oynadığı oyunların işle ilgili memnuniyetsizliği azaltmayı veya yönetime karşı gelmeyi amaçlamadığını, çünkü genellikle alt kademe yönetimin de bu oyunlara ve kuralların uygulanmasına iştirak ettiğini belirtir. Oyun oynamak, işyeri oyunlarının dayandığı kurallar ve ilginç bir biçimde kuralları tanımlayan sosyal ilişkilerin (iş sahipleri-yöneticiler-işçiler) düzenlenmesi hakkında işçiler arasında rızanın oluşmasını sağlar.

Dahası hem yöneticiler hem de işçiler oyuna katıldığı için bunların arasındaki sosyal ilişkileri tanımlayan sayısız karşıt çıkar belirsizleşir ve yönetici-işçi çatışması minimum seviyede tutulur. Burawoy, işbirliğini ve rızayı üretme ve de temin etmeye dönük bu tür yöntemlerin erken kapitalizmin baskıcı önlemlerinden daha etkili olduğunu iddia eder.

Burawoy'un çalışması, endüstriyel ilişkilerin sosyolojisine yapılmış ufuk açıcı bir katkıdır ve işyerinde direniş ve baskıya odaklanan İngiliz sosyal düşünürler Paul Blyton ve Stephen Ackroyd'ın çalışmalarının da aralarında bulunduğu birçok çalışmaya ilham vermiştir.

> Çatışma ve rıza, ilkel koşullar değil çalışmanın organizasyonunun ürünleridir.
> **Michael Burawoy**

Michael Burawoy

Michael Burawoy, ABD'de Berkeley'deki California Üniversitesinde görev yapan Anglo-Amerikan Marksist sosyologdur. İlk olarak 1968'de Cambridge Üniversitesinde matematik bölümünden mezun olmuştur ve daha sonra 1976'da ABD'de Chicago Üniversitesinde sosyoloji doktorasını tamamlamıştır.

Burawoy'un akademik kariyeri zaman içinde yön ve odak değiştirmiştir. İlk başta ABD'nin yanı sıra Macaristan ve Sovyet sonrası Rusya'daki sanayi tesislerinde birçok etnografik çalışma gerçekleştirmiştir. Kariyerinin daha sonraki kısmında fabrika çalışmalarından uzaklaşmış ve önemli sosyal sorunlara çözüm üretmek için sosyolojik kuramları kullanarak sosyolojinin genel profilini yükseltmeye odaklanmıştır.

Sosyolojiye önemli katkılarda bulunduğu ve özellikle de sosyolojinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağladığı için 2010 yılında birliğin gerçekleştirdiği 17. Dünya Sosyoloji Kongresinde Uluslararası Sosyoloji Birliğinin başkanlığına seçilmiştir. Uluslararası Sosyoloji Birliğinin Global Dialogue adlı dergisinin editörüdür.

Önemli eserleri

1979 *Razı Olunan Üretim: Tekelci Kapitalizm Altında İş Sürecindeki Değişimler*
1985 *Üretim Politikaları: Kapitalizm ve Sosyalizm Altında Fabrika Yönetimleri*
2010 *Marksizm Bourdieu ile Karşılaşınca*

ÜRETTİĞİMİZ ŞEYLER BİZİ ÜRETİR

DANIEL MILLER (1954–)

KISACA

YAKLAŞIM
Maddi Kültür

ÖNEMLİ TARİHLER
1807 Alman filozof Georg Hegel, *Tinin Fenomenolojisi* adlı kitabında insanların emeklerini maddi objelere dönüştürmesini (örneğin bir evin büyük bir kolektif emeğin sonucu olmasını) açıklayan "nesnelleştirme" kuramını ortaya koyar.

1867 Karl Marx, *Das Kapital* (Kapital) adlı eserinde metaların fetişleştirilmesi hakkındaki görüşlerini sunar.

1972 Fransız sosyolog Pierre Bourdieu, Cezayir'deki Kabiliye halkının yaşam ve maddi kültürünü inceleyen *Outline of A Theory of Practice* adlı kitabını yayımlar.

2004 Fin sosyolog Kaj Ilmonen, insanların sahip oldukları maddi objelerde kendilerinin bir parçasını dışsallaştırmasını inceler.

Modern toplumlar **materyalist ve tüketimcidir.**

↓

Tüketimcilik genellikle negatif bir biçimde –örneğin **israf** ve **yüzeyselliğin** göstergesi olarak– olarak anlaşılır.

↓

Fakat **maddi objeler** ve mülkiyet, insanların **öz-kimliğini** ve **birbirleriyle etkileşim ve ilişkilerini** şekillendirip güçlendirebilir.

↓

Ürettiğimiz şeyler bizi üretir.

Sosyologlar, 19. yüzyılın sonlarında Thorstein Veblen'in öncü çalışmasına dayalı olarak tüketim mallarını geleneksel bir biçimde sembolik olarak ele almıştır; insanların satın aldığı objeler birbirlerine belirli anlamlar –örneğin yaşam tarzlarını ve sahip oldukları sosyal statüyü– iletir.

Fakat İngiliz sosyolog Daniel Miller, 2010 yılında yayınlanan *Stuff* adlı kitabında tüketim mallarının birçok yoldan kişisel kimlik, benlik ve etkileşimleri yansıtmasının esasen negatif bir biçimde anlaşıldığına işaret eder. Tüketimcilik, yorumcuların çoğu tarafından israf olarak görülür ve olumsuz değerlendirilir; tüketim mallarını arzulamanın yüzeysel ve ahlaken ayıplanacak bir şey olduğu düşünülür. Tüketimcilik yabancılaştırır ve sosyal olarak ara bozucudur; sahip olanlar ve sahip olmayanları birbirinden ayırır ve de hırsızlık gibi ciddi sosyal problemlere yol açabilir.

Miller, maddi ürünlerin kim olduğumuza ve başkalarıyla ilişkilerimiz ve etkileşimlerimizde nasıl davrandığımıza katkıda bulunmasının çeşitli pozitif yönlerini vurgulayarak meseleyi çok farklı bir açıdan değerlendirir.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Thorstein Veblen 214–19 ▪ Colin Campbell 234–35 ▪ Theodor W. Adorno 335

Evi Yeniden Düşünmek

Miller, kendi aile evini örnek olarak verir. Mimari tarz ve fiziksel tasarımın, mülkle ilişkili olarak kimliğini beslediğini ve şekillendirdiğini ama aynı zamanda aile üyeleriyle etkileşimi ve aile üyelerinin arasındaki etkileşimi de etkilediğini söyler.

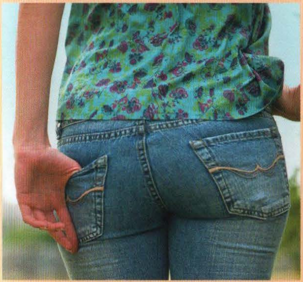
Ev meşe merdivenler, şömineler ve pencere pervazları dâhil "orijinal özelliklerin birçoğu" korur. Bu fiziksel ve estetik özellikler, Miller'ın evle ilişkisini ve deneyimini şekillendirir. Örneğin İsveçli popüler mobilya firması IKEA'nın mobilya ve tasarımını tercih etmesi içinde bir gerilim yaratır; bu markaya özgü modern, soğuk ve temiz hatları tercih etmesi evi "alçaltır" ve ona ihanet eder ve Miller evin "daha zevkli" birini hak ettiğini düşünür. Bu gerginliği çözüme kavuşturmak için aile üyeleriyle süregelen tartışmaları Miller'ın mobilya ve dekorasyonla ilgili bir uzlaşı bulmasını sağlar.

Miller, kendisinin ve ailesinin evi adeta eşsiz bir kimliğe ve kendi ihtiyaçlarına sahip bir aile üyesi gibi hayal ettiğini ve bunun üzerinden bir ilişki geliştirdiğini ileri sürer. Miller'ın argümanı, evin maddiliğinin illa baskıcı, yabancılaştırıcı veya bölücü olmayabileceğidir; tam tersine ailenin evle ilişkilerini pozitif bir biçimde şekillendirmiş ve aynı zamanda aile üyelerinin etkileşim kurması ve dayanışmasını kolaylaştırmıştır.

Karşı Denge

Miller'ın çalışması, kitlesel tüketim kültürünü "dünyadaki derinlik kaybının göstergesi" olarak yorumlayan Herbert Marcuse ve Theodor W. Adorno gibi Frankfurt Okulu düşünürlerinin tüketimcilik değerlendirmelerine bir alternatif sunmayı amaçlar. Küresel ekonomik ve çevresel krizlerin materyalist tüketim kültürünün sürdürülebilirliğine ciddi biçimde şüphe düşürdüğü bir dönemde, Miller'ın çalışması Fernando Dominguez Rubio ve Elizabeth B. Silva gibi birçok sosyolog tarafından topluma maddi kültürü kötüleyen bakışlara provokatif bir yanıt olarak düşünülmüştür. Miller'ın görüşleri sosyolojik analizlere nüfuz eder ve Fransız sosyolog Bruno Latour'un öncülüğünü yaptığı maddi objelerin ("kültürel formların maddiliğinin") incelenmesine duyulan artan ilgiye kısmen zemin hazırlar.

> Madde... bizim üzerimizde nasıl bir etki yarattığını fark edemediğimiz için bize egemen olur.
> **Daniel Miller**

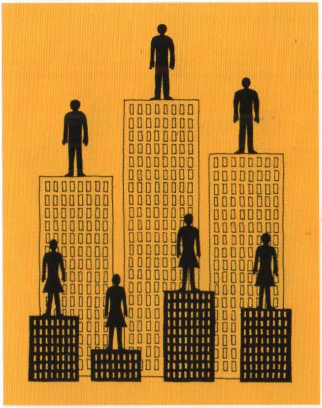

Dar kot pantolonlar, Brezilya'da popülerdir; çünkü kadınların kalçalarının doğal kıvrımlarını güzelleştirdiği düşünülür.

Kot Fenomeni

2007'den itibaren İngiliz sosyolog Sophie Woodward, Miller ve diğer sosyologlarla işbirliği içinde tüketimciliğin bir fenomeni olarak kot pantolonlara ilgi duymuştur. Woodward'a göre her yerde bulunabilmelerine rağmen kot kıyafetlere genellikle çok kişisel ürünlermiş gibi yaklaşılır. Bu ürünlerin sahipleri ürünlerle yakın bir ilişki kurar; örneğin favori bir kot ceket veya pantolon olur.

Dünya çapında moda ürün olarak kotların entografik incelemelerinden yararlanan Woodward, kotun çekiciliğinin belirli bölgelere özgü kültürel gelenekler ve anlam çerçeveleriyle sıkı sıkıya bağlı olduğunu belirlemiştir. Örneğin İngiltere'nin Londra kentinde kotlar genellikle ne giyeceğine karar veremeyen birçok farklı insan tipi tarafından kullanılır; anonimlik ve yaygınlık onları negatif yargılardan korur. Brezilya'da ise kotlar genellikle kadınlar tarafından çekiciliklerini vurgulamak için giyilir.

FEMİNİZASYON CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİN AZALMASINA SADECE KÜÇÜK BİR ETKİSİ OLMUŞTUR

TERI LYNN CARAWAY

KISACA

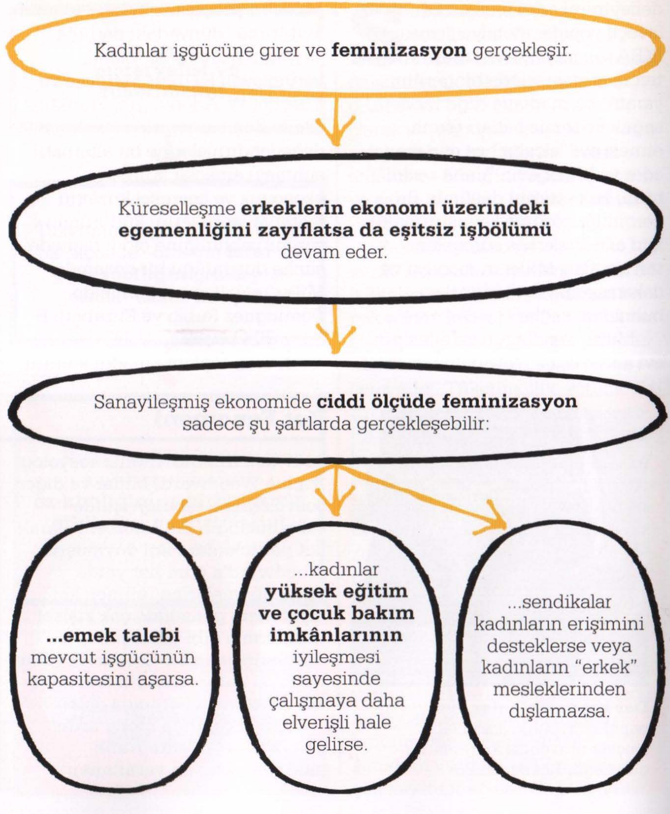
YAKLAŞIM
İşin Feminizasyonu

ÖNEMLİ TARİHLER
1960'lardan itibaren Gelişmekte olan dünyada küreselleşme ve sanayileşmenin yükselişi iş hayatını inceleyen feminist araştırmacıların dikkatini çeker.

1976 Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi,* 1. Cilt adlı eserinde cinsiyet rolleri ve ilişkilerin sosyal olarak yapılandırılmış söylemler olduğunu ileri sürer.

1986 Sylvia Walby, *Patriarchy at Work: Patriarchal and Capitalist Relations in Employment* adlı kitabını yayımlar.

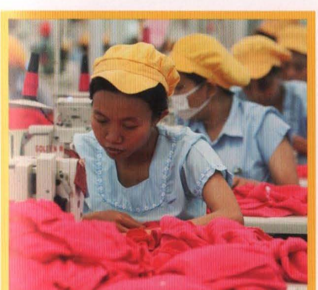
1995 R. W. Connell, *Masculinities* adlı kitabında esnek ve değişime açık şeyler olarak akışkan cinsiyet kategorileri anlayışını ortaya koyar.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Michel Foucault 52–55 ▪ R. W. Connell 88–89 ▪ Roland Robertson 146–49 ▪ Robert Blauner 232–33 ▪ Jeffrey Weeks 324–25

Son on yıllarda Güneydoğu Asya'daki işgücüne kadınların katılımındaki büyük artışa rağmen cinsiyete dayalı işbölümü ortadan kalmamış, yeniden şekillenmiştir. Amerikalı feminist ve sosyolog Teri Lynn *Caraway, Assembling Women: The Feminization of Global Manufacturing* adlı kitabında Endonezya'daki sanayileri incelemiştir. Michel Foucault'nun çalışmasını temel alarak, işyerinde cinsiyetin akışkan olduğunu ve sürekli olarak yeniden düzenlendiğini ve hatta erkek veya kadın işçilere uyan makine operasyonlarını belirleyebilen fabrika yöneticilerinin feminenlik ve maskülenlik hakkındaki görüşlerinden bile etkilenir.

Caraway, bireyleri rasyonel ve cinsiyetsiz olarak gören ve onu geliştirenlerin erkek, orta sınıf karakteristiklerini yansıtan ana akım ekonomi kuramını reddeder. Ayrıca cinsiyet yerine sosyal sınıfa öncelik verdiği için Marksist tahlilleri de kabul etmez. Geleneksel bilgelik işverenlerin kadınlara daha düşük ücret ödediğini ve bunun da kadınların küresel işgücüne katılmasına yol açtığını söylese de, Caraway bunun emek piyasalarında cinsiyetin gücünü hafife aldığını iddia eder. Erkekler ve kadınların emeğin farklı formlarını sunduğu hakkındaki görüşler ve uygulamalar –Caraway'in ifadesiyle "cinsiyete dayalı söylemler"– feminizasyon sürecinde anahtar rol oynar.

Endonezya'daki kadın fabrika işçileri, örneğin Sukaharjo'daki bu terzi işçiler erkeklerle eşit ücret alır. Caraway'in araştırmasına göre Doğu Asya'da durum bundan farklıdır.

Feminizasyonun Koşulları

Caraway, endüstriyel emeğin feminizasyonunun üç koşulda gerçekleşebileceğini belirtir. İlk olarak emek talebi arzı aştığı zaman (örneğin yeterli sayıda erkek çalışan olmadığında) endüstri kadınlara yönelir. İkinci olarak, kadınlar yalnızca aile planlaması ve kitlesel eğitim mümkün olduğu zaman işgücüne girebilir. Üçüncü olarak, kadınlar erkek egemen işyerlerini ucuz kadın emeğine karşı koruyan sendikalar gibi engeller artık etkili olmadığı zaman çalışma fırsatı bulabilir. Endonezya'da bu süreç, devlet kadın emeğinin potansiyel karşıtları olan İslamcı örgütleri ve sendikaları zayıflattığı zaman gerçekleşmiştir.

Caraway bazı işverenlerin erkeklerin yaptıkları işlerin daha üstün olduğuna inandıkları için daha fazla ücret ödediği, bazılarının da annelik veya evlilik nedeniyle uzun vadede kadınları güvenilmez bulduğu şeklindeki genel varsayımı dikkat çeker. Caraway her ikisinin de "cinsiyete dayalı" karmaşık "fayda-maliyet analizi" örneği olduğunu savunur; kadın işçilerin nasıl algılandığı ve onlara nasıl davranıldığı ve dolayısıyla kadınların neden belirli emek türleri için daha uygun görüldüğü, bir toplumda cinsiyet rolleri hakkındaki mevcut kültürel idealler, değerler ve inançlarla açıklanabilir.

Küreselleşme ve Kadın Sağlığı

Küreselleşme ve emek piyasalarının yeni, esnek ihtiyaçlarının getirdiği ekonomik değişiklerin kadınların yararına olduğu düşünülür. Teri Lynn Caraway'in işaret ettiği gibi feminizasyon "kadınlara iş imkânı için kapı aralar" ama sonuç karışıktır. Caraway, Sylvia Walby ve Valentine Moghadam, kadın işçilerin sağlıklarının kötüye gitmesinin çok daha yüksek bir olasılık olduğunu göstermiştir. Dahası kadınların ev işlerinin yükünü orantısız bir biçimde üstlenmesi, ev dışındaki istihdamın daha büyük bir gerginlik oluşturması anlamına gelir.

Alman sosyolog Christa Wichterich, *The Globalized Woman* (2007) adlı kitabında küreselleşmenin yeni iş imkânları sunarak kadınları özgürleştirmek yerine yeni bir alt sınıf doğurduğunu ileri sürer. Phnom Penh'ten New York'a kadınların çokuluslu şirketlerin ihtiyaçlarına yanıt vererek, düşük ücretli işlerde çalışarak ve kamusal hizmetlerdeki gerilemeyle başa çıkmaya çalışarak kendilerini nasıl tükettiğini gösterir.

> İşverenler yalnızca kadınların erkeklerden daha üretken olduklarını düşünürse işgücünde feminizasyon gerçekleşir.
>
> **Teri Lynn Caraway**

KURUML

ROLÜ

ARIN

1844

Karl Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı* başlıklı makalesinde dinin **"baskı altındaki yaratığın iç çekişi"** olduğunu söyler.

1897

Émile Durkheim, *İntihar* adlı kitabında farklılaşan intihar oranlarını değerlendirip bu kişisel eylemin sosyal bir fenomen olduğunu ortaya koymak için **"anomi"** fikrini ortaya koyar.

1904–05

Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı kitabında modern toplumun **sekülerleşme ve rasyonelleşme** sürecini açıklar.

1911

Robert Michels, *Political Parties* adlı kitabında bürokrasilerin demokratik yönetime ulaşmayı olanaksız hale getirdiğini ileri sürer.

1930'LAR

Antonio Gramsci, egemen sınıfın görüşlerinin toplumun geri kalanı tarafından **"sağduyu"** ve tartışılmaz olarak görülmesini açıklamak için **"hegemonya"** terimini kullanır.

1949

Robert K. Merton, **Social Theory and Social Structure** adlı kitabında **sapkın davranışın** kökeninde **"anomi"**nin bulunduğunu savunur.

1961

Erving Goffman, *Asylums* adlı kitabında **"total kurumların"** insanların **kişilik ve kimliklerini** nasıl yeniden düzenlediğini açıklar.

1963

Howard S. Becker, *Outsiders* adlı kitabında toplumun sapkın olarak etiketlemesi durumunda **her davranışın sapkın olarak görülebileceğini** savunur.

Yüzyıllardır Avrupa'daki egemen kurumlar, hükümdarlar ve aristokratlardan oluşan egemen sınıf ve Kilise olmuştur. Ancak Rönesans'tan sonra hümanist fikirler ve bilimsel keşif Kilisenin otoritesine meydan okumuş ve cumhuriyetçi demokrasi Tanrı tarafından bahşedilen, babadan miras alınan hükümdarlık iddialarını tehdit etmeye başlamıştır. Aydınlanma Çağı bu kurumları zayıflatmıştır; 18. yüzyılda eski düzen ABD ve Fransa'daki siyasi devrimler ve de İngiltere'den yayılan Sanayi Devrimiyle birlikte altüst olmuştur.

Sekülerlik ve Rasyonalizm

Aydınlanmanın rasyonel fikirleri ve endüstrinin ekonomik ihtiyaçları tarafından şekillendirilen modern bir toplum hızla ortaya çıkmıştır. Topluluk değerleri ve ortak inançlara dayalı sosyal kaynaşma yerini yeni seküler kurumlara bırakmıştır ve toplumun yönetimi halkın temsilcilerinin eline geçmiştir. Bu sekülerleşmeyle birlikte modern toplumun gittikçe maddi hale gelen doğasına uygun bir rasyonelleşme gelmiştir. Sanayileşme ve bundan doğan kapitalizm, çok daha fazla yönetim gerektirmiştir ve bürokrasi fikri ticaret alanından yönetim alanına da yayılmıştır.

Modern toplumun kurumları bu bürokrasilerden evrimleşmiştir: mali ve ticari kurumlar, devlet daireleri, hastaneler, eğitim, medya, polis, silahlı kuvvetler vs. Yeni kurumlar, modern toplumun sosyal yapısının önemli bir parçasını oluşturmuştur ve sosyologlar bunların sosyal düzeni yaratmak ve sürdürmekte oynadığı rolleri tanımlamaya çalışmıştır.

Bürokrasiler verimlilik için organize edilir ve sonuç olarak hiyerarşik bir yapıyı takip etme eğilimindedir. Robert Michels'in işaret ettiği gibi, bu oligarşi adı verilen küçük bir elit tarafından yönetilmelerine yol açar ve oligarşi demokratik yönetimi desteklemek şöyle dursun onu aktif olarak engeller. Neticede insanlar din ve hükümdarların idaresine kıyasla bu yeni kurumlar tarafından çok daha fazla kontrol altına alınmış hisseder. Michel Foucault kurumların sosyal normları empoze ederek ve bireyselliği bastırarak toplumu ve bireysel yurttaşların davranışını şekillendirmedeki (çoğu zaman fark edilmeyen) gücünün doğasını incelemiştir. Jürgen Habermas da benzer bir biçimde kurumsal iktidarı eleştirmiştir, ama yalnızca halk kurumlara güvendiği müdde-

1966
Bryan Wilson, *Religion in Secular Society* adlı kitabında **dinin azalan sosyal rolünü** tartışır.

1970–84
Michel Foucault, **hükümetlerin vatandaşları ve toplumu şekillendirmek** için politikaları nasıl kullandığını tartışır.

1972
Cohen'in *Folk Devils and Moral Panics* adlı kitabı 1964'te motosikletçiler ve rockçılar arasındaki şiddetli çatışmalara **medyanın ilgisinden** ilham alır.

1973
Jürgen Habermas'ın *Meşruiyet Krizi* adlı kitabı kurumların halkın güvenini sağlayamazsa **sosyal kontrolü sağlama hakkını yitirebileceğini** açıklar.

1975
Ivan Illich, *Medical Nemesis: The Expropriation of Health* adlı kitabında tıp kurumunun **"sağlık için önemli bir tehdit"** olduğunu iddia eder.

1976
Samuel Bowles ve Herbert Gintis, *Schooling in Capitalist America* adlı kitaplarında eğitimin **"gizli müfredat"** aracılığıyla tutumlar ve eğilimler aşıladığını söyler.

1977
Paul Willis'in *Learning to Labour* adlı kitabı, **eğitimin sınıf ayrımlarını** nasıl **yeniden ürettiğini ve kalıcılaştırdığını** açıklar.

1988
Michel Maffesoli, *The Time of Tribes* adlı kitabında insanlar **yeni sosyal gruplar yaratmaya** çalıştıkça bireyciliğin zayıfladığını söyler.

tçe bunun mümkün olabileceğini savunmuştur. Daha güncel (ve tartışmalı) bir biçimde Michel Maffesoli hakın kurumlar tarafından hayal kırıklığına uğratıldıkça yeni kurumlara tekabül eden ve kabile çizgilerini takip eden yeni sosyal gruplar oluşturduğunu ileri sürmüştür.

Karl Marx tarafından ünlü bir biçimde "halkın afyonu" olarak nitelendirilen dini kurumların sosyal etkisi, bürokrasilerin gelişmesiyle birlikte gerilemiştir ve 20. yüzyılda birçok ülkede (en azından ismen) seküler bir yönetim şekli yerleşmiştir. Yine de günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 75'i kendilerini kabul görmüş bir inanç topluluğuna ait olarak tanımlar ve din birçok yerde gittikçe toplumsal bir güç haline gelmektedir.

Bireycilik ve Toplum

20. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyologlar toplumdaki kurumların doğası ve kapsamını incelemenin yanı sıra bu kurumların toplumun bireysel üyelerinin üzerindeki etkilerini inceleyerek daha yorumsal bir yaklaşım benimsemiştir. Max Weber, bürokrasinin boğucu etkileri ve insanların rasyonelleşmenin "demir kafesine" kapatılması hakkında uyarılar yapmıştır. Daha sonra Erving Goffman, kurumsallaşmanın etkilerini açıklamıştır; bireyler bir kurumla birlikte yaşamaya o kadar alışır ki artık onsuz yapamaz hale gelir. Bunun özel bir örneği, Ivan Illich tarafından açıklandığı gibi, tüm hastalıkların tedavisi için gittikçe tıpa daha bağımlı hale gelmemizdir. Eğitim de sosyal tutumları pekiştirmenin ve istenen bir sosyal düzeni sürdürmenin kurumsal bir yolu olarak dikkatle incelenmiştir.

Fakat bireycilik ve kurumsal uyum beklentileri arasındaki çatışmayı fark eden Émile Durkheim olmuştur. Bireyin inançları ve arzuları ile toplumunkiler arasındaki uyuşmazlığı ifade eden "anomi" kavramı, Robert K. Merton'ın nelerin sapkınlık olarak görüldüğüne ilişkin açıklamasında kullanılmıştır. Howard S. Becker bunu daha da geliştirmiştir ve bir kurumun sapkınlık olarak etiketlemesi durumunda her davranışın sapkınlık olarak görülebileceğini ileri sürmüştür ve Stanley Cohen'e göre modern medya bazı şeyleri tam da bu şekilde şeytanlaştırır.

DİN, BASKI ALTINDAKİ YARATIĞIN İÇ ÇEKİŞİDİR

KARL MARX (1818–1883)

KISACA

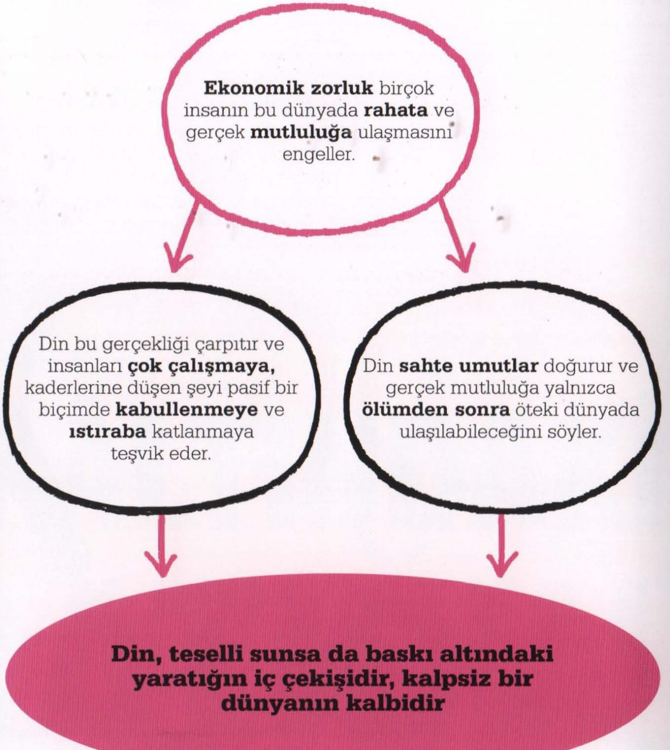
YAKLAŞIM
Din

ÖNEMLİ TARİHLER
1807 Alman filozof Georg Hegel'in *Tinin Fenomenolojisi* adlı eseri yabancılaşma kavramını tanıtır.

1841 Alman filozof Ludwig Feuerbach, *Hıristiyanlığın Özü* adlı kitabında Hegel'in yabancılaşma fikrini kullanır ve eleştirel olarak Hıristiyanlığa uygular.

1966 İngiliz sosyolog Bryan Wilson, *Religion in Secular Society* adlı kitabında dinin otoritesini yitirdiğini ileri sürer.

2010 Alman sosyolog Jürgen Habermas, *An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-Secular Age* adlı kitabında dinin neden yok olmadığını ele alır.

Alman filozof Georg Hegel'e göre, özgürlük tam manasıyla belirli etik kurumlara katılımla oluşur. Hegel daha net bir biçimde insanın yalnızca devlette "rasyonel varoluşa sahip olabileceğini" de söylemiştir. Hıristiyanlığın yeni başlayan modernite çağı için kusursuz ("eksiksiz") din olduğuna inanmıştır; çünkü Hıristiyanlık onun ruhunu (*geist*) yani akla ve doğruya inancı yansıtmıştır. Fakat "diyalektik" olarak bilinen çelişme süreci nedeniyle (her şey doğası gereği kendi karşıtını içerebildiğinden) insanların kendilerine hizmet etmesi için yarattığı sosyal yapılar ve kurumlar onları kontrol edebilir ve hatta köleleştirebilir. Rasyonel kendini keşif süreci "yabancılaşmaya" yol açabilir; bu yabancılaşma kavramı sosyal bilimlerde önemli bir etki yaratmıştır.

Alman filozof ve Hegel'in eski bir öğrencisi olan Ludwig Feuerbach, yabancılaşma kavramını dini eleştirmek için kullanmıştır. Feuerbach, insanların Tanrı'ya insani nitelikler bahşettiğini ve daha sonra bu niteliklerden dolayı ona ibaret ettiğini, böylece bilinçdışı bir biçimde kendi kendilerine taptığını ileri sürer. Bu, kendi potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerini engeller; ilahi olan, yabancılaşmış insan bilincinin bir projeksiyonundan ibarettir. Karl Marx'ın çalışma arkadaşı Friedrich Engels, Feuerbach'ın *Hıristiyanlığın Özü* kitabının 1840'larda her ikisinin üzerinde de önemli bir özgürleştirici etki yarattığını kabul etmiştir.

İnsan Dini Yaratır

Karl Marx'ın babası sadece işini güvenceye alabilmek için Yahudilikten Hıristiyanlığa geçmiştir ama yine de oğluna dinin

Ayrıca bkz.: Auguste Comte 22–25 ▪ Karl Marx 28–31 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Sylvia Walby 96–99 ▪ Max Weber 220–23 ▪ Bryan Wilson 278–79 ▪ Jürgen Habermas 286–87

> Din geçici olarak otorite sahibi olmaya çalışanlar tarafından kullanılır.
> **Christopher Hitchens**
> **İngiliz-Amerikalı yazar (1949–2011)**

ahlak için gerekli olduğu inancını aşılamıştır. Fakat Karl Marx görece küçük yaştan itibaren sosyal düzeni sağlamak için ruhsal bir âleme ihtiyaç duyulduğu fikrini eleştirmiştir. Daha sonra sekülerleşmenin (dinin sosyal öneminin azalmasının) insanları sosyal baskının mistik formlarından özgürleştirdiğine ikna olmuştur. Din hakkındaki fikirlerinin birçoğunu *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı* (1844) adlı metinde ortaya koymuştur.

Yabancılaşma fikrini genişleten Marx "dinin insanı değil, insanın dini yarattığını" savunur. Marx, insanların kendi yaşantısına sahip olan ve halihazırda insanları kontrol eden Tanrı'nın, kendi yaratımları olduğunu unuttuklarını söyler. İnsanlar kendi yarattıkları şeyi yok edebilir. Devrimci işçi sınıfı, onu köleleştiren kapitalist toplumun ideoloji ve kurumlarının doğal veya kaçınılmaz olmadığını, alaşağı edilebileceğini fark edecektir. Ondan sonra din maddi yoksunluğun ve insanın yabancılaşmasının neden olduğu hastalığın bir semptomu olarak kalacaktır. Bu hastalık öylesine büyük acılar vermiştir ki insanlar dinin sunduğu teselliye ihtiyaç duymuştur.

Dini inancı aklın çocuksu hali olarak gören Fransız filozof Auguste Comte gibi Marx da toplumun bilimsel olarak sekülerliğe doğru ilerlediğine inanır. Fakat Marx dini bir dizi inançtan ziyade toplumun bir yansıması olarak görüp daha eleştirel bir biçimde ele alır. İşçi sınıfı kapitalizmin baskısından özgürleştirmeyi amaçlar ve egemen sınıfların görüşlerinin topluma egemen olduğunu, bu görüşleri aktarmanın araçlarından birinin de Kilise olduğunu ileri sürer.

Kilise ve Devlet

18. yüzyıl İngiltere'sinde kaynağı belli olmayan bir nükte, İngiliz Kilisesini "dua eden" siyasi parti olarak nitelendirmiştir. Marx'a göre din de dâhil kapitalist çıkarlara hizmet eden her kurum tartışmaya açılmalı ve nihayetinde kaldırılmalıdır. Bunun yerini sosyalizm ve komünizme dayalı hümanist bir toplum alacaktır.

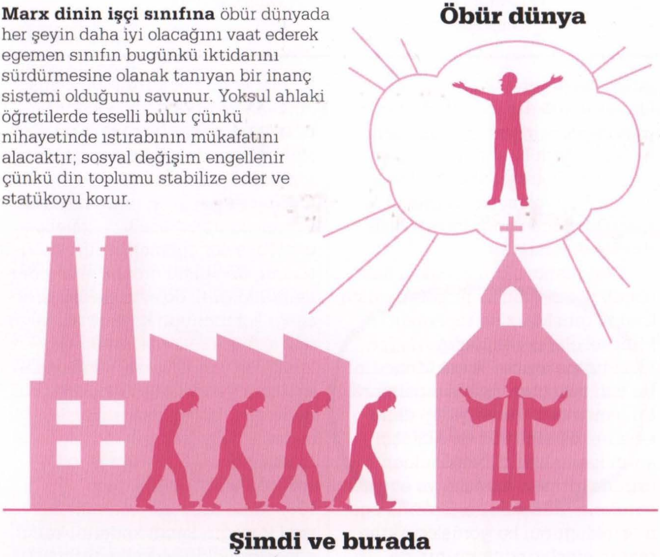
Marx'a göre din mevcut devlet ve toplum için "teselli ve gerekçedir." Kiliseler egemen sınıfın otoritesinin doğaüstü otorite tarafından emredildiğini, dolayısıyla işçilerin aşağı konumunun kaçınılmaz ve adil olduğunu ilan eder. Bir toplumda eşitsizlik varsa, adaletsizlik azalmak yerine kalıcılaşır. Marx'ın ifadesiyle, "Dine karşı mücadele bu nedenle dolaylı olarak dinin ruhsal aroma olduğu bu dünyaya karşı mücadeledir." Bu düşünce, 1960'larda Kilisenin rolünün her yeni kuşağın kendi kaderini kabul edecek şekilde sosyalleştirilmesi olduğunu iddia eden İngiliz sosyolog Bryan Wilson tarafından yeniden gündeme getirilmiştir.

Marx, dinin aldatıcı doğasını teşhir etmeyi ve egemen sınıfın ideolojik aracı olduğunu göstermeyi amaçlar. Öbür dünyaya inanmak yoksulları ve baskı altında olanları

Katolik Kilisesinin zenginliği birçok kişi tarafından eleştirilmiştir. Marx'a göre din kapitalist çıkarlara hizmet eder ve zengin elitlerin işçi sınıfını kontrol etmek ve bastırmak için kullandığı bir araçtır.

Marx dinin işçi sınıfına öbür dünyada her şeyin daha iyi olacağını vaat ederek egemen sınıfın bugünkü iktidarını sürdürmesine olanak tanıyan bir inanç sistemi olduğunu savunur. Yoksul ahlaki öğretilerde teselli bulur çünkü nihayetinde ıstırabının mükafatını alacaktır; sosyal değişim engellenir çünkü din toplumu stabilize eder ve statükoyu korur.

rahatlattığı için Marx dini "halkın afyonu" olarak nitelendirmiştir. Rus devrimci Vladimir Ilyich Lenin, dinin "ruhsal bir içki" olduğunu söylemiştir; din işçi sınıfının hayatının katı gerçekliklerini öldürür ve insanları öbür dünyada daha iyi bir konum karşılığında mevcut düşük konumlarını kabul etmeye sürükler. Esasında din yoksulları yerinde tutan ve sosyal değişimi engelleyen etkili bir sosyal kontrol şekli olarak anlaşılabilir.

Din ve Köktencilik

Marx, Hıristiyanlığın baskıdan doğan bir din olduğunu ve sefil, umutsuz kimseleri ayakta tuttuğunu ve rahatlattığını görmezden gelmez. Dini ıstırap hem "gerçek ıstırabın bir ifadesi" hem de "gerçek ıstıraba karşı bir protestodur" yani baskı altındaki insanların "iç çekişidir" ve bu dinin kökten veya potansiyel olarak devrimci bir yönü olduğunu ima eder. 17. yüzyıl İngiltere'sinde örneğin Püritenlik kralın idam edilmesine ve cumhuriyetin kurulmasına yol açmıştır. Fakat Marx, koşul halkın *gerçek* mutluluğunu gerektirirken dinin *"aldatıcı* bir mutluluk" olduğunu söyler: "İnsanlara içinde bulundukları koşullar hakkındaki yanılsamaları terk etmeye çalışmak, yanılsamaları gerektiren koşulu terk etmeye çağırmaktır." Tarih ve felsefenin görevi "insanın kendinden yabancılaşmasının kutsal biçiminin maskesi düşürüldükten sonra yabancılaşmanın kutsal olmayan biçimlerinin maskesini düşürmektir."

Marx, Alman sosyolog Max Weber'in Protestanlığın kapitalizmin yerleşmesinde önemli bir rol oynadığı, çünkü 16. yüzyıl tüccarlarının ve daha sonra sanayicilerin ticari ihtiyaçlarına daha uygun olduğu önermesiyle hemfikirdir. Çalışkanlık ve bunun karşılığında ödüllendirilmek Protestan felsefenin merkezindedir ve özellikle Kalvinistler maddi başarıyı Tanrının lütfunun bir işareti olarak görmüştür.

Marx, Reform'u Almanya'nın devrimci geçmişi olarak nitelendirir; bir keşişin zihninde başlayan devrimdir. Luther'in *"sofuluğun* boyunduruğunu ortadan kaldırdığını, onun yerine *inancın* boyunduruğunu getirdiğini" söyler; Luther rahipleri laiklere dönüştürmüştür ama bunu laikleri rahip haline getirerek yapmıştır. Marx'ın bakış açısından Protestanlık probleme gerçek bir çözüm sunmaz ama bir insanın

Feminizm ve Din

19. yüzyılda yaşayan ve *The Woman's Bible* adlı kitabı yazan Amerikalı yazar Elizabeth Cady Stanton, Tanrı'nın Sözünün aslında bir erkeğin sözü olduğunu ve kadınları zaptetmek için kullanıldığını söylemiştir. Feministlerin daha sonraki din kuramları genellikle bu cinsiyetçilik ve cinsiyet eşitsizliği temasını tekrarlamıştır. Kadınlar dini uygulamalara erkeklerden daha çok katılım gösterme eğilimindedir ama genellikle daha az hak ve daha ağır cezalarla ayrımcılığa tabi tutulur ve marjinalleştirilir. Mısırlı yazar Nawal El Saadawi, dinin kadınlara baskı uygulamak için kullanılabileceğini ama bunun dini yeniden şekillendiren ataerkil toplum biçimlerinden kaynaklandığını söyler. İngiliz sosyolog Linda Woodhead'e göre birçok Müslüman kadın din ve kıyafetlerini kurtuluşlarının bir simgesi olarak kullanır. Bazı dinlerde kadınların konumu önemli ölçüde değişir; İngiltere Kilisesinin 1992'de kadınların papazlığa atanmasına izin verdikten sonra kadınlar günümüzde ruhban sınıfının beşte birini oluşturmaktadır.

mücadelesinin artık dıştaki ruhban sınıfına karşı değil, kendi içindeki "rahiplere özgü doğaya" karşı gerçekleştiği "doğru koşulu" sunar.

Bu esnada sosyal statüko insanın gerçek kurtuluşunun önünde bir engel teşkil etmiştir. Toprak sahipleri ve kapitalistler bu dünyada daha çok zenginleşirken, işçi sınıfının uzun saatler boyunca düşük ücretle çalışmasının mükâfatı cennette bir yer olmuştur; ıstırap bir erdem haline gelmiştir. Marx, 19. yüzyılda Kilisenin toprak sahibi ve işveren olarak üstlendiği role ilgi duymuş, bunu dinin egemen sınıflar tarafından işçileri kontrol etmek için kullanılan ideolojik araçlardan biri olduğunun kanıtı olarak görmüştür.

Dinsiz Bir İşgücü

İngiltere'de çalışanların örgütlü dinle temasını yitirmesi ve bunun yerine diğer Hıristiyan dini gruplara veya Çartizm gibi işçi sınıfı siyasi hareketlerine yönelmesi endişe yaratmıştır. Bu nedenle 1851 yılında bir Dini İnanç Sayımı gerçekleştirilmiştir. Sayım, işçi sınıfının ilgisizliğini ve toplumda muhafazakâr, yerleşik İngiltere Kilisesi ile Quakerizm ve Unitaryanizm gibi daha yeni, popüler dinlerin takipçilerinin bir araya geldiği toplantı salonları ve şapeller arasında bölündüğünü göstermiştir.

Yoksullara yardım etmeye odaklanan bir Protestan mezhebi olan Metodizm, İngiltere'nin üretim merkezlerindeki birçok işçi sınıfı mahallesinde çok popülerdir.

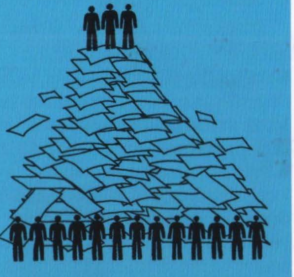
Metodizm, çalışanların görünüşteki dinsiz doğalarından endişe duyan ve ayyaşlık gibi kötü özellikleri karşısında şaşkına dönen yeni fabrika sahiplerini de kendine çekmiştir. Bazı fabrika sahipleri, daha verimli bir biçimde çalışabilmelerini sağlayacak "edepli", ölçülü bir hayat sürdürmeleri için işçileri "eğitmeyi" amaçlamış ve onları dini ayinlere, İncil derslerine, eğitici konuşmalara ve hobilere katılmaya zorlamıştır. İşçilerin enerjisini bu şekilde boşaltmak, onların devrimci potansiyelini engellemiş ve sanayinin uysal yük beygirlerine dönüşmelerini sağlamıştır. Bu girişimler Marksistlere dinin egemen sınıflar tarafından ideolojik bir araç olarak kullanılmasının bir başka kanıtını sunmuştur.

> Modern dinin kökleri, çalışan kitlelerin sosyal olarak bastırılmasına uzanır.
> **Vladimir Ilyich Lenin**
> **Rus siyasi kuramcı (1870–1924)**

Bazen "Yeni Ateistler" adıyla anılan A. C. Grayling, merhum Christopher Hitchens ve Richard Dawkins gibi Batılı entelektüeller, Marx'ın din hakkındaki fikirlerinin birçoğunu paylaşır. Belki de ilk felsefe girişimi olarak kabul edilebilecek din ilgi çekicidir ama hem duygusal hem de entelektüel bir yabancılaşma biçimidir; toplumsal adalet ve mutluluğun yerini doldurmaktan çok uzaktır. Fakat Marx'ın kendisi Reform hakkındaki gözlemlerinde dinin radikal düşünce ve sosyal eylem potansiyelini kabul etmiştir. İngiltere'de ilerici sosyal reformların yaşandığı yüz yılı aşkın bir süreçte Anglikan Kilisesine bağlı olmayan inançların oynadığı rol daha sonra bunu teyit etmiştir. Dinin 21. yüzyılda neden ortadan kaybolmadığının yanıtını arayan Jürgen Habermas, dini toplulukların dünyanın birçok bölgesinde oynadığı önemli kamusal rolü kabul eder Günümüzde yaygın sekülerleşme eğilimine rağmen hiç kimse dinlerin ve dindarların yeryüzünden silindiğini söyleyemez.

Quaker mezhebi gibi Hıristiyan gruplar, dini-siyasi statüko karşısında bir tehdit olarak algılanmıştır. Savaşa ve köleliğe karşı olan ve başkalarına ant içmeyi reddeden bu mezhepler Kilise'deki hiyerarşiler görüşünü reddeder.

OLİGARŞİNİN DEMİR KANUNU

ROBERT MICHELS (1876–1936)

KISACA

YAKLAŞIM
Oligarşi

ÖNEMLİ TARİHLER

1904–05 Max Weber'in *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı kitabı bürokrasiden kaynaklanan rasyonelleşmeyi modernitenin kaçınılmaz özelliği olarak görür.

1911 Alman sosyal ve siyasi kuramcı Robert Michels, *Political Parties* adlı kitabında organizasyonel demokrasinin olanaksız olduğunu iddia eder.

1916 İtalyan sosyolog Vilfredo Pareto, demokrasinin bir illüzyon olduğunu ve elitin her zaman kendine hizmet ettiğini savunur.

2009 2003 yılında Büyük Britanya'nın Irak'ı işgal etmesi hakkında başlatılan Chilcot Anketi, eski Başbakan Tony Blair gibi yetkililerin eylemlerinden dolayı sorumlu tutulmaktan çok, ne kadar korunduğunu gösterir. Birçok kişi Blair'in savaş suçundan yargılanması gerektiğini ileri sürer.

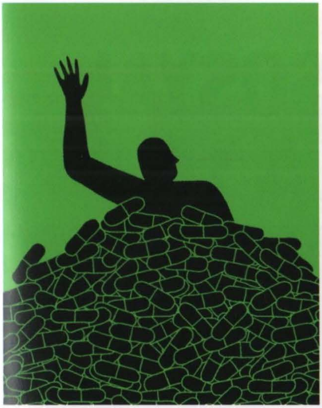
Bürokrasi, Robert Michels'e göre bireysel özgürlüğün düşmanıdır. Michels 20. yüzyılın başında bürokrasi ve siyasi oligarşi (azınlığın çoğunluğa hükmetmesi) arasındaki bağlantıya işaret etmiştir. Siyasi partiler ve sendikalara ilişkin gözlemlerinde demokrasilerin büyüklük ve karmaşıklığının hiyerarşiyi gerektirdiğini görmüştür. Net bir emir zinciri barındıran ve kitlelerden ayrı olan bir liderliğe ihtiyaç duyulur; bunun sonucunda geniş ve güçlü organizasyonların birkaç lider tarafından yönetildiği piramit benzeri bir yapı ortaya çıkar.

Michels, Max Weber'in sorumluluk hiyerarşisinin verimliliği artırdığı fikrini uygular ama bunun gücü bir merkezde toplandığını ve demokrasiyi tehdit ettiğini savunur. Sözde demokratik ideallere rağmen, halkın ihtiyaçlarından ziyade organizasyonları yöneten elitlerin çıkarları temel odak haline gelir. Michels organizasyonların en tepesindekilerin kişisel çıkarlarının her zaman öncelikli olduğunu vurgular.

İktidar konumunu korumak, bürokrasilerin örneğin siyasi partilerin önemli bir rolü haline gelir; karmaşık oylama sistemleri aracılığıyla bir gizem ve üstünlük havasını sürdürmek için esrarlı bir dilden faydalanılır ve alt komiteler bunun sağlanmasına katkıda bulunur. Yetkililer genellikle kararlarının sonuçlarından ayrı tutulur; bürokrasi onları halkın karşısında hesap vermekten korur. Oligarşi bürokrasinin hiyerarşik yapısında gelişir ve halkın seçilen liderler üzerindeki kontrolünü sık sık zayıflatır.

> “Organizasyondan bahsedilen yerde oligarşi vardır.”
> **Robert Michels**

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Michel Foucault 270–77 ▪ Jürgen Habermas 286–87

SAĞLIKLI İNSANLAR EVLENMEK, ÇOCUK YAPMAK VE ÖLMEK İÇİN BÜROKRASİYE İHTİYAÇ DUYMAZ

IVAN ILLICH (1926–2002)

KISACA

YAKLAŞIM
İatrojenez

ÖNEMLİ TARİHLER
M.Ö. 460–370 Antik Yunan'da hekim Hipokrat tıbbın hastalara zarar vermemesi gerektiğine inanır; iatrojenez cezayı gerektiren bir suç haline gelir.

1847 Macar hekim Ignaz Semmelweis cerrahlara enfeksiyonla ilişkili ölümleri azaltmak için ellerini yıkamalarını tavsiye eder.

1975 Ivan Illich, *Medical Nemesis* adlı kitabında tıp kurumunun insan sağlığı için önemli bir tehdit teşkil ettiğini ileri sürer.

2002 Tıp sosyolojisi profesörü David Clark, ölümcül kanser hastalarına tahrip edici kemoterapi tedavisi uygulanmasının sahte umutlar sunan insan merkezli tedavinin bir sonucu olduğunu ileri sürer.

Toplum, tıp tarafından yaratılan tehlikelerin ciddi bir biçimde farkına varmıştır. Hamilelik sırasında çocuğun kanser olmasına yol açabilen teşhis amaçlı röntgenlerin aşırı kullanımı ve zararlı reçeteli ilaçların etkileşimleri bunun örneğidir. Bu tür problemleri açıklamak için Yunancada "iyileştirici tarafından neden olunan" anlamına gelen "iatrojenez" sözcüğü kullanılır. Avustralyalı radikal düşünür Ivan Illich, tıp kurumunun insan sağlığı için ciddi bir tehdit haline geldiğini, çünkü kapitalizmle birlikte tıbbın kendi kendine hizmet eden ve insanları iyileştirmekten çok hasta ettiğini ileri sürer.

Illich, iatrojenezin üç ana türünün olduğunu savunur. Klinik iatrojenez, hastaya tıbbi müdahale olmaksızın gerçekleşmeyecek bir zararın verilmesidir; aşırı antibiyotik kullanımı nedeniyle bakterilere direncin azalması bunun bir örneğidir. Sosyal iatrojenez, hayatın tıbbileştirilmesidir; gittikçe daha çok sorunun tıbbi müdahale gerektirdiği düşünülmektedir ve hastalık dışı şeyler için pahalı tedaviler

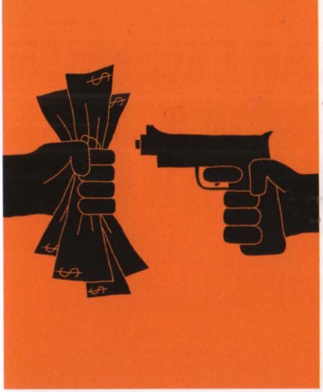

20. yüzyıldan önce yaygın olmayan hastane doğumları, sosyal iatrojenezin – hayatın gittikçe ve gereksiz yere tıbbileştirilmesinin– örneği olarak gösterilir.

geliştirilmektedir. Örneğin önemsiz depresyon vakaları genellikle alışkanlık oluşturan ilaçlarla tedavi edilir. İnsanların bu şekilde tedavi edilmesi ilaç şirketleri gibi ilgili kurumların menfaatinedir.

Illich'e göre daha da kötüsü kültürel iatrojenez yani hastalık, acı ve ölümle başa çıkmanın geleneksel yollarının yok edilmesidir. Hayatlarımızın aşırı tıbbileştirilmesi bizi ölüm ve hastalığın gerçekliğiyle yüzleşmeye gittikçe isteksiz hale getirir: doktorlar rahiplerin rolünü üstlenmiştir.

Ayrıca bkz.: George Ritzer 120–23 ▪ Robert Putnam 124–25 ▪ Ulrich Beck 156–61 ▪ Erving Goffman 264–69 ▪ Michel Foucault 270–77; 302–03

BAZILARI SOSYAL BİR KOŞULA TEPKİ OLARAK SUÇ İŞLER

ROBERT K. MERTON (1910–2003)

KISACA

YAKLAŞIM
Anomi veya Gerginlik Kuramı

ÖNEMLİ TARİHLER
1897 Émile Durkheim, *İntihar* adlı kitabında Protestanlar ve Katolikler arasındaki farklı intihar oranlarını açıklamak için anomi kavramını kullanır.

1955 Talcott Parsons'ın eski öğrencisi Amerikalı kriminolog Albert Cohen, alt sınıftan erkeklerin karşılaştığı dezavantajların statü mahrumiyetine veya gerginliğe neden olduğunu ve bunun da saygıya ulaşmanın bir yolu olarak görülen suçu doğurduğunu söyler.

1983 İngiliz kriminolog Steven Box, Albert Cohen'in açıklamaları gibi suç konusundaki bazı değerlendirmelerin toplumda güçlü olanların işledikleri suçları açıklayamadığını söyler.

1992 Amerikalı sosyolog Robert Agnew, anomi veya gerginlik kuramının suç ve sapkınlığı açıklamak için kullanılabileceğini ama bunun sınıfa bağlanmaması gerektiğini ileri sürer.

Toplumlar insanlara **net yaşam hedefleri** sunar.

↓

Herkes bu **hedeflere ulaşmanın yoluna** sahip değildir.

↓

Uyum sağlama ve "başarma" baskısı **sapkın eylemlere yol açar.**

↓

Bazıları sosyal bir koşula tepki olarak suç işler.

Sapkınlık, Fransız kuramcı Émile Durkheim'a göre evrensel, normal ve işlevseldir. Durkheim, insanların artık kendilerini toplumla bütünleşmiş hissetmedik ve toplumun norm ve kurallarından emin olmadıkları zaman –örneğin hızlı sosyal değişimlerin yaşandığı süreçlerde– sapkın davranışlara veya intihara daha çok yöneldiğini ileri sürer. Bu koşul, Yunancada "kanunsuz" anlamına gelen anomi sözcüğüyle adlandırılır. Amerikalı sosyolog Robert K. Merton 1938 yılında yayımlanan *Sosyal Yapı ve Anomi* başlıklı makalesinde Durkheim'ın sapkınlık tahlilinden yararlanarak onu çağdaş Amerikan toplumuna uygular ve bu tür davranışların gerginliğin doğrudan bir sonucu olarak gerçekleştiğini savunur.

Amerikan Rüyası

Merton, ABD'de bireysel "başarı" ile bağlantı idealler ve özlemlerin – örneğin maddi zenginlik, ev ve arabaya sahip olmak gibi "Amerikan Rüyası"nın– sosyal olarak üretildiğini savunur. Bu hedeflere herkes meşru yollardan ulaşamaz; çünkü sosyal sınıf gibi belirli kısıtlamalar bunlara ulaşmanın önünde engel

Ayrıca bkz.: Richard Sennett 84–87 ▪ Robert D. Putnam 124–25 ▪ Max Weber 220–23 ▪ Howard S. Becker 280–85 ▪ Talcott Parsons 300–01

Büyüleyici bir yaşam sürmek, ev ve araba sahibi olmak, zengin olmak üzerine kurulu Amerikan Rüyası başta yoksulluk ve işsizliğin pençesindeki kesimler olmak üzere birçok kişinin kurduğu bir hayaldir.

teşkil eder. Merton'a göre sosyal olarak yapılandırılan sapkınlık da büyük olasılıkla sosyal beklentiler ve onlara ulaşma yeteneği veya arzusu arasında bariz bir fark veya gerginlik olduğu zaman gerçekleşir. Bu "gerginlik kuramı" Merton'a göre işsizlik ve suç arasındaki doğrudan korelasyonu açıklar; örneğin parasızlık araba, ev veya başka bir şey satın almanın yasal yollarının mümkün olmadığı anlamına gelir, ama beklentiye uyma baskısı insanları hırsızlığa yöneltebilir.

İsyan ya da Uyum?

Merton insanları kültürel olarak kabul gören hedeflerle ilişkileri ve onlara ulaşma şekline göre beş kategoriye ayırarak kuramını genişletir. "Konformistler" Amerikan Rüyasına yatırım yapar ve kabul gören yollar olan eğitim ve de kazançlı işler aracılığıyla istediklerini elde edebilir. "Ritüelistler" toplumun kültürel hedeflerini amaç edinmez ama yine de onlara ulaşmanın kabul gören yollarına saygı duyar. Örneğin her gün işlerine gidip görevlerini titiz bir biçimde gerçekleştirirler, ama "başarıya ulaşmak" için kurumsal merdivenin basamaklarını tırmanmaya çalışmazlar.

Çoğu zaman suçlu olarak görülen "yenilikçiler" toplumun hedeflerine inanır, ama onlara ulaşmanın daha az meşru ve geleneksel yollarını tercih eder. "Ricatçılar" topluma ters düşerek ayrı duran kimselerdir; yalnızca alışılagelmiş hedefleri değil aynı zamanda onlara ulaşmanın geleneksel yollarını da reddederler. Son olarak "asiler" ricatçılara benzerdir ama alternatif hedefler ve onlara ulaşmanın yollarını yaratırlar ve bir karşı kültür geliştirmek isterler. Merton'a göre çoğu zaman teröristler ve devrimcileri içeren bu grup sosyal değişimi sağlayabilir.

Merton'un gerginlik kuramı, grup veya çete davranışı yerine bireysel sapkınlığa odaklandığı için eleştirilmiştir. Ayrıca kuramın genellikle orta sınıfın suçlarını örten resmi suç istatistiklerine fazla bel bağladığı ileri sürülmüştür.

Robert K. Merton

Robert K. Merton, 1910'da ABD'nin Philadelphia kentinde Meyer R. Schkolnick adıyla dünyaya gelmiştir. Ailesi işçi sınıfındandır ve Rusya'dan göç etmiş Yahudilerdendir. Hayatının ilk birkaç yılını (daha sonradan yanan) sütçü dükkânlarının üstünde geçirmiştir. 14 yaşındayken sihirbazlık gösterisinin bir parçası olarak Robert Merlin sahne adını kullanmıştır ve Temple Üniversitesinden burs kazanınca adını Robert K. Merton olarak değiştirmiştir.

Merton, "kendi kendini gerçekleştiren kehanet" ve "rol modelleri" ifadelerini türetmesiyle tanınır ve odak-grup araştırma metodunun öncüsü olarak kabul edilir. 1957 yılında Amerikan Sosyoloji Birliğinin başkanı olarak seçilmiştir.

Önemli eserleri

1938 *Toplumsal Yapı ve Ümitsizlik*
1949 *Toplumsal Kuram ve Toplumsal Yapı*
1985 *Devlerin Omuzlarında: Shandean Bir Not*

> Anti-sosyal davranış … kültürel hedefler … doğrultusunda … meşru görülen fırsatlara farklı erişimler … tarafından 'tetiklenir.'
> **Robert K. Merton**

TOTAL KURUMLAR İNSANLARI DESTEK SİSTEMLERİNDEN VE BENLİK DUYGULARINDAN MAHRUM EDER

ERVING GOFFMAN (1922–1982)

KISACA

YAKLAŞIM
Kurumsallaşma

ÖNEMLİ TARİHLER

1871 İngiliz psikiyatrist Henry Maudsley, akıl hastanelerinin bireylerin benlik duygusunu olumsuz yönde etkilediğini savunur.

1972 Stanley Cohen ve Laurie Taylor'ın İngiltere'nin Durham kentindeki erkekler hapishanesinde yaptığı araştırmayı konu edinen *Psychological Survival*, tutukluların hayatta kalmak için davranış ve kimlik intibakı sağladığını gösterir.

1975 Fransız düşünür Michel Foucault, *Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabında hapishaneler ve akıl hastanelerinin sosyal düzeni ve uyumu sağlamasının yollarını ele alır.

1977 Amerikalı sosyolog Andrew T. Scull, *Decarceration* adlı kitabında zihinsel hastalar ve mahkûmlara özgü kurumların sayısını azaltma eğiliminin daha büyük bir bakım eksikliğine yol açtığını iddia eder.

Modern dünyayı ve yarattığı hayal kırıklıklarını simgeleyen bürokratik prosedürlerle uğraşırken, çoğumuz denge duygusunu korumak için özel hayatlarımıza sığınabiliriz. Fakat tüm zamanlarını hapishane veya akıl hastanesi gibi yapılandırılmış kurumlarda geçirdiği için bu seçenekten yararlanamayan insanlar da vardır.

Amerikalı sosyolog Erving Goffman, insanların günlük kurallar ve düzenlemelerden kaçamadıkları zaman karşılaştıkları şeylerle nasıl başa çıktığına ilgi duymuştur. 1961 yılında yayımlanan *Asylums* adlı ufuk açıcı kitabında "benliğin" kalıcı ve kadiri mutlak bürokrasiyle yaşamaya nasıl uyum sağladığını incelemiştir. Bir akıl hastanesindeki hasta için en önemli faktörün hastalık değil kurum olduğunu ve bundan etkilenen kişinin reaksiyon ve ayarlamalarının başka tür kurumlarda kalanlarda da görüldüğünü iddia eder.

Total Kurumlar

Goffman genellikle duvarlar, parmaklıklar ve kilitli kapılarla fiziksel olarak dış dünyaya kapatılan kurumları "total kurumlar" olarak adlandırır. Akıl hastaneleri, hapishaneler, toplama kampları, hatta yatılı okullar ve manastırlar bu aşırı organizasyon şeklinin örnekleridir.

"Total kurumlarda" kapalı tutulanlar sadece fiziksel olarak dış dünyadan ayrı kalmaz, genellikle uzun zaman dilimleri boyunca bazen istemsiz olarak izole edilir. Bu özgün koşullar nedeniyle bu tür organizasyonlar işlerini yürütmenin özel yollarını geliştirir. Goffman, bu

> Bu kurumlar, toplumumuzdaki insanları değiştirmeyi amaçlayan zorlayıcı yerlerdir. Benliğe nelerin yapılabileceği hakkında genellikle acımasız nitelikteki doğal deneylerdir.
>
> **Erving Goffman**

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Michel Foucault 52–55; 270–77 ▪ G. H. Mead 176–77 ▪ Ivan Illich 261 ▪ Howard S Becker 280–85

tür yerlerde görece az sayıda personelin çok kalabalık bir grubu gözetim altında tuttuğunu söyler. Bunu rızayı sağlamaya dönük gözetim tekniklerini kullanarak yaparlar. Michel Foucault, 1975 yılındaki çalışmasında yaptığı bir gözlemde, hapishaneleri her şeyi gören ve her şeye gücü yeten makineler olarak betimlemiştir. Goffman'ın yaptığı ekleme ise bu "total kurumlarda" kalanların yeni bir yaşam tarzı geliştirerek buna karşılık verdiğidir.

İşlevselci kuram, toplumu sosyal konsensüsün –kabul edilmiş bir amaç duygusunun– bir arada tuttuğunu savunur. Bir "total kurum" hedefleri olduğu için işler ve içindeki her şey bu hedeflere göre düzenlenir. 1955 -1956 yıllarında Amerika'daki bir akıl hastanesinde çalışan Goffman, organizasyonun resmi amaçlarının yanı sıra işleyişin önemli bir parçasını teşkil eden görünmez hedefler ve uygulamaların da var olduğunu savunur. Bunu "kamu kurumlarının gizli yaşamı" olarak adlandırır ve bu "gizli yaşamı" anlamak için akıl hastanesindeki hastaların dünyasına odaklanır.

Londra'nın kötü ünlü kaotik akıl hastanesi Bethlem Kraliyet Hastanesi 1247'de kurulmuştur. Kaos veya çılgınlık anlamına gelen "bedlam" sözcüğünün buranın adından türetilmiştir. Günümüzde modern bir psikiyatri tesisidir.

ABD'deki Alkatraz Hapishanesi, kurumsal egemenliğin güçlü bir simgesidir. Foucault hapishaneyi kadiri mutlak olduğunu düşünürken, Goffman kurumlarda kalanların hayatı ihtiyaçlara uygun bir biçimde düzenlemeye çalıştığını ileri sürer.

Goffman kendi gözlemlerini kullanarak ve benzer kurumlar hakkındaki otobiyografi ve romanlar gibi yayınlanmış materyallerden faydalanarak kimliğin başkalarıyla etkileşim aracılığıyla şekillendirildiği ve düzenlendiği sonucuna ulaşır. Organizasyonun temel hedeflerine ulaşmak için bazen resmi uygulamalar ve ideallerin dışına çıkıldığını ama bir yandan da bunların korunduğu izleniminin verildiğini belirtir.

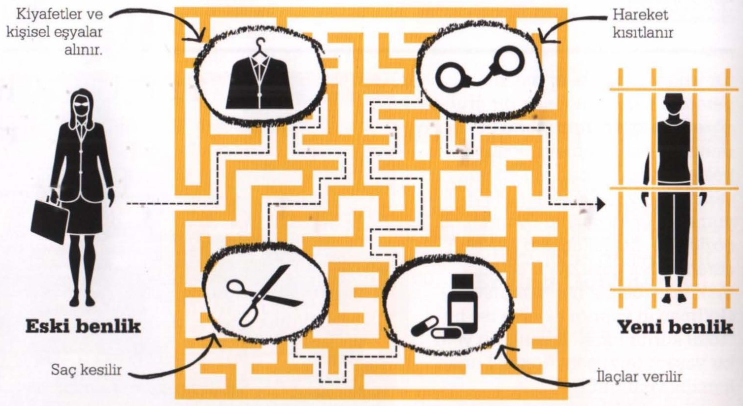
Goffman, hastaların bir akıl hastanesine girmeden önce sahip oldukları sosyal ilişkilerin ve kimliklerin yerini tamamen yeni kimliklere bıraktığını ileri sürer; bu yeni kimlikler, hastaların yeni kurumsal yuvalarındaki yaşama uyum sağlama yolları üzerine kuruludur.

Benliğin Parçalanması

Süreç eski benliğin parçalanmasıyla başlar. Hastalar bazen aile üyeleri ve sağlık çalışanları tarafından bir kuruma girmeleri için zorla ikna edilirler veya kandırılırlar ve de aynı kişilerin onların haklarını elinden aldığını görürler. Böylece özerkliklerini yitirirler ve aşağılanırlar; belki de eylemleri veya akıl sağlıkları sorgulanarak kimliklerine meydan okunur.

Hastaneye kabul bu parçalanma sürecini devam ettirir; kişinin fotoğrafları çekilir, kişisel eşyalarına el konur, parmak izleri alınır ve kıyafetleri çıkarılır. Tüm bu prosedürler "eski benliği" ufalar. Goffman benlik duygumuzun kısmen görünüşümüz, sahip olduğumuz eşyalar ve giydiğimiz kıyafetlerde saklı olduğu savunur; bunlar değiştirilirse veya kişinin elinden alınırsa, ona artık eskiden olduğu

"Benliğin aşağılanması" Goffman tarafından kurumsal bir sürecin bireyi benlik duygusundan mahrum bırakmasını anlatmak için kullanılan bir terimdir. Kişisel kimlik organizasyonel kimliğe dönüştürülür: Örneğin "hasta" veya "tutuklu." İlk başta "eski benlik" kısmen sahip olunan şeyler ve kıyafetler gibi göstergelerle tanımlanır. Kurumsal gözetim altında uyumlu "yeni benliği" oluşturmak için kişi bir sayıya dönüştürülür, saçlar kesilir veya tek tip kıyafet giydirilir, fiziksel kısıtlamalar veya belki de ilaçlar aracılığıyla özgürlük kısıtlanır.

kişi olmadığı mesajı verilir. Kişi kuruma kabul edildikten sonra bu duygu sürekli vurgulanır; örneğin tuvalete gitmek için izin istemek zorunda kalır. Bu, Goffman'ın "benliğin aşağılanması" olarak adlandırdığı sürece katkıda bulunur. "Benliğin aşağılanması" bu tür bir hayatın aşağılayıcı ve örseleyici uygulamalarından kaynaklanır.

İnsanlar bu koşullarla başa çıkmak için normalde alay veya sövgü gibi yollara başvurarak vaziyeti kurtarmaya çalışır, ama "total kurumlarda" bunlar cezayla sonuçlanacağı için mümkün değildir. Kurumlarda kalanların bu organizasyonel taleplere uyum sağlaması gerekir. Bu temel uyum, kişilerin kolayca kontrol edilebildiği ve kurumun etkin bir biçimde işleyebildiği sakin bir hal yaratır. Mutfak veya başka yerlerde çalışma karşılığında kurumun uyguladığı ayrıcalık ve ödül sistemi, kişinin enerji ve dikkatini odaklamasına yardımcı olur ve yeni bir amaç ve de anlam duygusu sunarak onu uyumlu tutar.

Bazı durumlarda kurum kişiyi boğabilir ve bu durum "dönüşüm" veya "kolonizasyon" sonucunu doğurur. Akıl hastanesinde dönüşüm bir hastanın kendisinin hastane tarafından nasıl tanımlandığını –örneğin duygusal olarak dengesiz– kabul etmesi ve ideal hastadan beklenen şeye uyum göstermeye çalışmasıyla gerçekleşir. Kolonizasyon ise kurumun rejiminin kişiyi zapt etmesi anlamına gelir; "içerideki" dünya dışarıdakine tercih edilir ve kişi kurumun dışındaki dünyada işlev gösteremez hale gelir.

> Birçok total kurum ... sadece orada kalanların belleklerini boşaltma işlevi görür ama ... genellikle kendilerini kamuoyuna rasyonel organizasyonlar olarak sunar.
> **Erving Goffman**

Kimliği Kurtarmak

Bir akıl hastasının izlediği gelişimin ikinci aşaması, bireysellik duygusunun kurtarılmasıdır. "Total kurumlar" standart haline getirilmiş davranışlar üretmeye odaklansa da birçok kişi uyum sağlamanın yollarını bulur. Goffman, insanların bu tür kurumların benlikle ilgili talep türlerine karmaşık yanıtlar geliştirebildiğini ileri sürer. İkincil uyum süreci, bireyin organizasyonu merkez alan yeni bir benlik oluşturmasını sağlar. Bu yeni benlik, kurallar ve düzenlemelerin boş bıraktığı alanlarda gelişir.

Bu ikincil uyumlar, kurumun "gizli yaşamını" oluşturur ve kişinin günlük temelde karşılaştığı şeylere dayanabilmesi, belli bir özerklik sağlayabilmesi ve kişiliğini koruyabilmesinin bir yoludur. Bunun en popüler yolu, Goffman'a göre "duygularını belli etmemektir"; kimlik biçimlendirilirken personelle genellikle iyi geçinilir ve kurallarla fazla çatışmadan sistemle "işbirliği" yapılır. Kurumda kalanlar, organizasyonun "kuytu köşeleri" olarak adlandırılan mutfak, atölye veya revir gibi yerlerini keşfedip buraları benlik ve koşul hakkında kontrol sağlama

fırsatı olarak kullanabilir. Bu tür yerlerde yeni para birimleri yaratılabilir –örneğin sigara veya şeker üzerinden pazarlıklar yapılabilir– veya dilin yaratıcı kullanımı aracılığıyla iletişim kurmanın özel yolları geliştirilebilir. Bazıları tuvalete gitmek için izin istemek yerine uygunsuz davranışın izlerini buharlaştıracak olan radyatöre gizlice işeyerek cüretkâr bir bağımsızlık hissi yaşamaya çalışabilir. Kurumlar kişiyi büyük ölçüde uysal kıldığı varsayımıyla bu tür küçük düşüncesizliklere genellikle göz yumar.

Herkes "total kurumların" normlarına göre başarılı bir biçimde sosyalleşmez. Goffman buna ayrıntılı olarak odaklanmasa da bazı kişiler tesisatı sabote ederek, belirli yemeklerin topluca reddedilmesini sağlayarak, isyanlar çıkararak veya hatta personelin bir "kaza" yaşaması için tuzak kurarak direniş ve isyan ruhunu koruyabilir.

Kendi Kendine Hizmet Eden Kurumlar

Goffman mesafeli ve objektif bir tarzda yazmasına rağmen, gözlemlediği hastalarla kendini aşırı özdeşleştirmekle suçlanmıştır. Amerikalı sosyolog ve kriminolog John Irwin gibi bazı kişiler, Goffman'ın çalışmasının odağının çok dar olduğunu ve kendisinin kurumdayken yaptığı gözlemlerle sınırlı kaldığını savunmuştur.

Yine de "total kurumları" oralarda kalan kişilerin çıkarları lehine hareket eden değil onları insanlıktan uzaklaştıran yerler olarak gören Goffman'ın çalışması, akıl hastalarının tedavisindeki değişikliklerin tetikleyicisi olarak sıkça kendinden söz ettirmiştir. Goffman, "total kurumların" etkinliklerini meşrulaştıran hedefler tanımlayarak ve bu hedeflere ulaşmak için aldıkları önlemleri de meşrulaştırarak kendi kendini halkı çıkaran organizasyonlar olduğunu gözler önüne serer.

Goffman'ın çalışması, kimliğin sosyolojisi için de önemlidir; çünkü isimlerin, sahip olunan eşyaların ve kıyafetlerin kimliğin oluşumunda anlam ve önem yüklenen simgeler olduğunu ileri sürer. Goffman resmi olarak empoze edilen benlik tanımlamaları ve bireyin sunmak istediği benlik arasındaki bariz uçurumu vurgular.

Goffman'ın çalışmaları sosyal geçerliliğini korur. İngiltere'de 1960'lardan itibaren konutlu ("topluluk içinde") bakım lehine kurumsallaşmadan vazgeçme sürecinin bir parçası olarak birçok zihinsel sağlık kurumu kapatılsa da insanların önemli bir kısmı günlerini yine de bir kurumda sonlandırır. Yaşlanan bir nüfus, birçok vatandaşın bağımsız yaşamlar sürdürebildiği ve bu nedenle de bakım evi ve huzurevlerinde vakit geçirmek zorunda kaldığı anlamına gelir; bunlar "total kurumların" negatif özelliklerinden bazılarını sergileyebilir.

Ken Kesey'in *Guguk Kuşu* adlı romanı bir akıl hastanesinde geçer. Hastaların baş etme stratejileri uygulamasını ve kurumların otoriteye meydan okumayı nasıl bastırdığını anlatır.

Amerikan kent hapishaneleri, tutuklanan ama henüz cezası kesinleşmeyen veya mahkûm edilmeyen kişilerin tutulduğu yerlerdir. Buraların normal vatandaşları hapis kültürüne maruz bıraktığı ileri sürülür.

Hapsetme Krizi

John Keith Irwin, "total bir kurum" hakkında Goffman'dan farklı bir deneyim yaşamıştır: 1952'de hırsızlık suçundan beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu süreyi çalışmalar yaparak değerlendirmiştir ve sonrasında sosyoloji doktorası yapmıştır. Amerikan hapishane sistemi ve toplumun ihtiyaç duyduğu sosyal kontrol formları konusunda bir uzman olmuştur. Kendi görüşleri ve mahkûmlarla yaptığı görüşmeler temelinde *The Jail: Managing the Underclass in American Society* (1985) adlı kitabını yazmış ve Erving Goffman'a ithaf etmiştir.

Tutuklanan ama henüz cezası kesinleşmeyen veya mahkûm edilmeyen kişilerin tutulduğu kent hapishanelerinin insanları aşağıladığını ve insanlıktan uzaklaştırdığını ileri sürmüştür. Bunlar itibarsız kişileri kontrol etmek yerine tutukluları belirli şekillerde davranmaya yöneltir. Irwin bu hapishanelerin orta sınıfın değerlerini tehdit ettiği düşünülen "alt sınıf" veya "ayak takımını" kontrol etmek için tasarlandığını ileri sürer. Hapishaneler küçük hırsızların, bağımlıların ve cinsel kurallara uymayanlar için onların dışlanmış statülerine uygun bir biçimde bekleme tankı olarak görülür.

YÖNETMEK YÖNETİLEN ŞEYLERİN ADİL BİR BİÇİMDE DÜZENLENMESİDİR

MICHEL FOUCAULT (1926–1984)

KISACA

YAKLAŞIM
Yönetimsellik

ÖNEMLİ TARİHLER

1513 Floransalı siyaset kuramcısı Niccolò Machiavelli, *Prens* adlı kitabında iktidarın nasıl korunabileceğine dair tavsiyeler sunar.

1567 Fransız yazar Guillaume de la Perrière, *Le Miroir Politique* adlı kitabında "yönetici" sözcüğünün çeşitli insanlar ve gruplar için kullanılabileceğini savunur

1979 Michel Foucault, *Yönetimsellik Üzerine* başlıklı bir makale yayınlar.

1996 İngiliz sosyolog Nikolas Rose, hapishaneler ve okullar gibi kurumların vatandaşların davranışını nasıl şekillendirdiğini inceler.

2002 Alman sosyolog Thomas Lemke, Foucault'nun yönetimsellik kavramını modern neo-liberal toplumlara uygular.

Ortaçağda Avrupa'daki herkes için **iki "yönetici"** vardır:

Hükümdar kutsal hakkını kullanarak hükmetmiş ve **topraklarının güvenlik ve huzurunu** korumuştur.

Kilise insanların ruhunu "yönetmiştir."

Bu roller daha sonra toprağı (yeni adıyla "devletin") ve halkı gözeten **seküler yönetimde** birleşmiştir.

Yönetim, **"şeylerin" rasyonel bir biçimde yönetilmesi sanatı** ("yönetimsellik") haline gelmiştir.

Yönetimin rolü insanların refahını en yüksek seviyeye çıkarmak, yönetilen şeyleri doğru bir biçimde düzenlemektir.

İnsanlar tarih boyunca yönetimin doğasıyla, yönetime nerede ve nasıl ihtiyaç duyulduğuyla ve kimin diğer insanları yönetmeye hakkının olduğu sorusuyla ilgilenmiştir. Fransız filozof Michel Foucault, çalışmasını iktidarın işleyişine odaklamıştır ve özellikle 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Batı Avrupa'daki yönetim süreçleri ve yönetimin meşruiyetine ilgi duymuştur.

1970 ve 1975 yılları arasında Paris'teki prestijli Collège de France'da profesörlük yapan Foucault kentteki entelektüel hayatın önemli bir özelliği haline gelen bir dizi konferans düzenlemiştir. Bunlardan biri daha sonra *Ideology and Consciousness* adlı etkili dergide 1979 yılında *Yönetimsellik Üzerine* başlığıyla yayımlanmıştır. Foucault bu çalışmasında insanların yönetilme pratikleri –teknikler ve rasyonellik– de incelenmeksizin iktidarın oluşumunu incelemenin olanaksız olduğunu ileri sürer. Bu rasyonellik birçok filozofun önerdiği gibi saf akıl tarafından ulaşılabilecek mutlak bir şey değildir, zaman ve mekâna göre değişebilen bir şeydir. Bir yerde ve zamanda "rasyonel" olan şey başka yerler ve zamanlarda irrasyonel olabilir. Foucault, bu kavramı özetlemek için Fransızcadaki "yönetici" (governeur) ve "zihniyet" (mentalité) sözcüklerini birleştirerek bir yönetimin kendisi ve rolü (rasyonalitesi) hakkındaki düşünce biçimini anlatmak için yönetimsellik (yönetim zihniyeti) terimini yaratmıştır.

Foucault'nun felsefi tahlile yaklaşımı "konunun geneolojisine(soykütüğüne)"

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55; 302–03 ▪ David McCrone 163 ▪ Norbert Elias 180–81 ▪ Max Weber 220–23 ▪ Robert Michels 260

odaklanır. Foucault, filozofların bilginin evrensel ve değişmez temellerini aradığı geleneksel inceleme yaklaşımına bel bağlamak yerine bir konunun tarihte nasıl inşa edildiğine ve modern görünümüne nasıl kavuştuğuna bakar.

Foucault'nun yönetimsellik hakkındaki konferansları özerk, bireysel bir benlik fikrinin ulus-devlet fikriyle uyumlu bir biçimde nasıl geliştiğini ele almıştır. Foucault özellikle bu iki kavramın birbirinin varlığını nasıl karşılıklı olarak belirlediğine ve zamanın siyasi rasyonalitesine göre nasıl değiştiğine ilgi duymuştur.

Ortaçağda Yönetim

Foucault'nun araştırmaları yönetme biçimlerinde farklı çağlarda ve yerlerde gerçekleşen değişimlerin izini sürer. Ortaçağda (yaklaşık 500-1500 yılları arası) Avrupa'ya baktığında bugünkü anlamıyla modern ulus-devletin ve yönetimselliğin var olmadığını söyler. İnsanları toplulukla bütünleştirmek için suçluların boyunduruk altına alınıp teşhir edilmesi gibi kör yasalalar ve gelenekleri empoze edilen bir "adalet" hüküm sürmüştür. Feodalizm çağında Tanrı'nın yeryüzündeki kutsal temsilcileri olarak görülen hükümdarlar yerel halkı kontrol altında tutmak için çeşitli derebeylerine bel bağlamıştır. Kralla ittifak yapan derebeyleri ağı, geniş bölgelerde düzeni sağlamanın bir yolunu sunmuştur.

> “Yönetme sanatını, yani en iyi şekilde yönetmenin makul yolunu incelemek ve aynı zamanda yönetmenin olası en iyi yolu üzerinde düşünmek istedim.”
>
> **Michel Foucault**

Derebeyleri, hükümdara askeri hizmet ve destek sunarak kendi unvanlarına, kalelerine ve arazilerine sahip olmuştur. Sonunda bu ayrıcalıklar babadan oğula geçmiştir. Köylüler veya serfler toprağı işlemekle yükümlü tutulmuş ve yöneticileri için büyük kazançlar yaratmıştır. Bireylerin iktidarı çok açık ve net bir biçimde uyguladığı bu tür bir sistemde uyumlu yönetimden çok az söz edilebilir; çeşitli soylular genellikle çok farklı biçimlerde yönetmiştir. Çatışma ve iç savaşlar da yaygındır. Hükümdarların tebaaları kendilerini ulusal bir kimliğe bağlı hissetmemiştir, bunun yerine kendi bölgelerine bağlılık hissetmiş ve feodal derebeylerinin yanında yer almıştır.

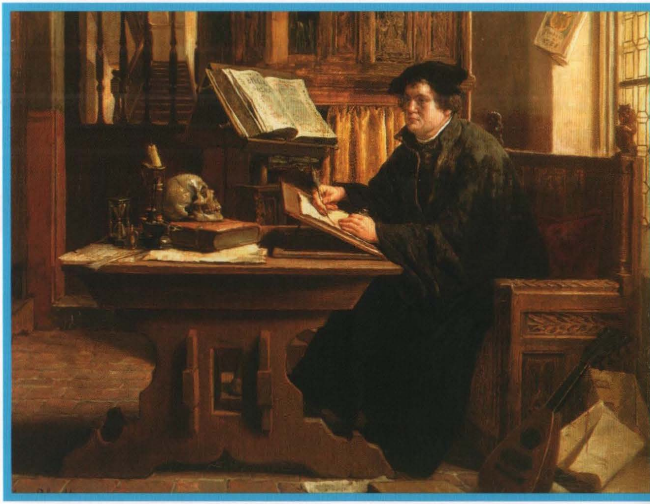

Köylüler ortaçağda toprakta çalışarak derebeylerine büyük kârlar yaratmıştır. Feodal sistemler uyumlu bir yönetimden ziyade halkın üzerinde kontrol sağlamıştır.

Yeni Bir Yönetme Şekli

Foucault'ya göre yönetme sorunu, ortaçağ feodalizminin gerilemeye başladığı 16. yüzyılda çok daha büyük bir problem haline gelmiştir. İmparatorluk ve yayılmacılık fikirleri ön plana çıkmaya başladıkça birey, aile ve devletin nasıl yönetilmesi gerektiği sorusu merkezi bir mesele haline gelmiştir. Yönetimsellik doğmuştur.

Feodal sistemden kopuş, devletler arasındaki çatışmanın da artmasına yol açmıştır. Sonuç olarak bir devletin hem kendi kapasitesini ve gücünü hem de rakiplerinin gücünü bilmesi gittikçe önem kazanmıştır. Foucault, "polis" fenomeninin 16. yüzyılda ortaya çıkmasını buna bağlar. Bu kuvvetler sadece

Alman rahip Martin Luther, Katolik Kilisesinin gücüne meydan okuyan ve Foucault'ya göre yönetimde değişimin başlangıcına işaret eden Protestan Reformuna öncülük etmiştir.

güvenliği sağlamakla kalmamış aynı zamanda devletin gücünün ölçülüp değerlendirilmesini de mümkün kılmıştır. Polis, gözetim altındaki bireylerin üretken ve uyumlu kalmasını sağlayarak vatandaşların yönetilmesini kolaylaştırmıştır.

16. yüzyılda Avrupa'da dini pratikte de önemli bir değişim yaşanmıştır. 1517'de başlayan Protestan Reformu, Katolik Kilisesine ve iktidarına önemli bir meydan okumadır. Foucault'ya göre Protestan ile Katolik Kiliseler arasındaki çatışma ve bölgesel devletlerin ortaya çıkışı ilk modern yönetim kuramcılarını çok farklı iki düşünme biçimini birleştirmeye yöneltmiştir. Teologlar yönetime her zaman ruhsal perspektiften bakmıştır; kırsal liderin nihai görevi, bir çobanın koyunlarına sahip çıkması gibi "sürüsünü" gözeterek onların ruhlarını kurtarmaktır. Seküler devlet adamları yönetim sanatına çok daha dünyevi açıdan yaklaşmıştır; çatışmayı yönetmek, bölgeyi korumak ve barışı sağlamayı görev edinmişlerdir. Foucault'ya göre bu iki düşünce biçimi bir araya gelerek 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılda yeni bir karma yönetim sanatını oluşturmuştur.

Prensin Ölümü

Vatandaşlar ve hükümdarların karşılıklı olarak faydalı olan bir sistemde bir araya gelebilmesi ilk defa mümkün görünmüştür. Hükümdarların kişisel çıkarları artık tek yönetim prensibi olmaktan çıkmıştır; bu değişimle birlikte "hükmetme" fikri "yönetmeye" dönüştürülmüştür. Foucault, Floransalı diplomat Niccolò Machiavelli'nin *Prens* (1513) adlı siyasi tezini inceleyerek hükümran bir iktidar anlayışının terk edilip yönetimi etkili bir işleyiş şekli olarak gören anlayışa geçilmesinin izini sürer. Bu kısa eserde prens temel olarak kendi topraklarını korumak ve genişletmekle ilgilenen biri olarak görülür; bu topraklarda yaşayan tebaaya sorun çıkarmadıkları müddetçe çok az ilgi veya önem gösterilir. Prens topraklarından ahlaken ayrı tutulur; hiç kimseye karşı ne yükümlülüğü ne de borcu vardır. Hükümdarların egemenlik haklarını yitirmesi, Kiliselerin güç kaybetmesi ve matbaa gibi yeni teknolojilerin devrimci fikirlerin yayılmasına imkân tanıması sonucunda bu düşünce tarzı son bulmuştur.

Ortaçağdan 17. yüzyıla kadar Rönesans klasik özgürlük ve demokrasi fikrine dönüşü başlatmış ve bunu hükümdarların hem fiziksel güvenliğini hem de hükmetme hakkını tehdit eden daha devrimci düşünceler izlemiştir. Örneğin İngiltere'de Kral I. Charles'ın ülkeyi yönetmeyi kendisinin kutsal bir hakkı olduğuna inanması İngiliz İç Savaşında parlamento güçleriyle silahlı çatışmaya girmesine yol açmıştır. Charles vatana ihanetle yargılanmış, suçlu bulunmuş ve 1649'da idam edilmiştir.

İyiliksever Yönetim?

Foucault, Rönesans dönemi Fransız yazarı Guillaume de la Perriere'nin 1567 yılında yaptığı yönetim tanımını vurgular; herhangi bir "bölgeye" atıfta bulunmadığı için önem taşıyan bir tanımdır. Yönetim, yönetilen şeylerin uygun bir amaç doğrultusunda doğru bir biçimde düzenlenmesi olarak tanımlanmıştır. İyilikseverlik ideolojisi çerçevesinde yönetimlerin sorumlulukları vatandaşlarının refahını içine alacak şekilde genişletilmiştir ama gerçekte bu yönetim şekli insanların hayatlarını –ve çabalarının maddi ürünlerini– ulusun gücünü maksimum seviyeye çıkarmak maksadıyla

yönetmekle ilgilenmiştir. Refahın artmasını sağlamak yönetim açısından çok önemlidir ama yönetimin uzun vadeli zenginlik ve üretkenliği güvence altına almak için sağlıklı bir nüfusa sahip olması da önemlidir. Foucault, bu noktadan itibaren topraktan ziyade "insanların ve şeylerin" (insanların zenginlikle ilişkisi, çevre, kıtlık, doğurganlık, iklim vs) verimli bir biçimde yönetilmesinin gerektiğini söyler. Yönetmek artık bir "sanat" haline gelmiştir.

Vatandaş veya Tebaa?

Foucault, 18. yüzyılda John Locke ve Adam Ferguson tarafından benimsenenler gibi ilk liberal sivil toplum fikirlerinin sosyal bir yönetimi mümkün kıldığını düşünür. Liberal yönetim sanatı, "en az yönetim mantığını" prensip edinir; bir başka deyişle devlet müdahalesinin azalmasını ve nüfusun rolüne odaklanmayı savunur. Bu dönemde "nüfus" kavramı ve devletin başarısındaki merkezi konumu ön plana çıkmıştır ve yaşayan, çalışan ve sosyal bir varlık olan "nüfusun bireysel üyesi" fikri doğmuştur. Bu yeni özerk birey fikri, birey ve devletin hakları ve sorumluluklarını da içine alan birçok yeni siyasi sorunu gündeme getirmiştir. Birey devlet tarafından yönetiliyorsa hangi bakımlardan özgür olabilir? "Özerk" bireyin öz-kontrolü ve siyasi kontrol arasındaki bağın yanı sıra tahakküm ve ekonomik sömürü olasılığı önemli bir mesele haline gelmiştir.

Foucault bu dönemi incelerken "pasif vücutlar" konulu çalışmasını yeniden değerlendirmiştir. *Disiplin ve Ceza* adlı kitabında 17. ve 18. yüzyıllarda iktidarda olanların vücudu (kullanılacak ve geliştirilecek) bir hedef olarak görmesinin izini sürmüştür. Ayrıca manastırlar ve ordudan alınan gözetim tekniklerinin insanların vücutlarını kontrol etmek ve isyan edemeyen pasif tebaalar üretmek için nasıl kullanıldığını incelemiştir.

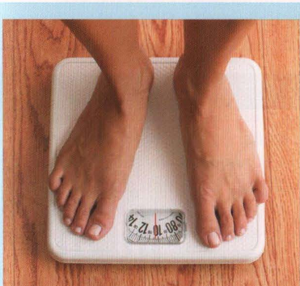
Foucault daha önceki bu çalışmasında disiplinin uysallık yarattığını savunmuştur ama yönetimsellik konusuna odaklandıktan sonra bunun egemenliğe çok fazla vurgu yaptığını ve fazla basit bir argüman olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bireylerin kendilerini değiştirmek

> Neden belli insanların egemenlik kurmak istediğini ... sorgulamayalım... Bunun yerine vücutlarımızı etkileyen, jestlerimizi yöneten ve davranışlarımızı dikte eden süreçler ... seviyesinde işlerin nasıl yürüdüğünü sorgulayalım.
>
> **Michel Foucault**

ve yapılandırmak için eskiden düşündüğünden daha fazla fırsata sahip olduğunu ileri sürmüştür. Yönetimsellik, toplumların merkezsizleşmesi ve vatandaşların kendi öz-yönetimselliklerinde aktif bir rol üstlenmesine işaret eder; bu, kamusal iktidar ve merkezi olan özel özgürlük arasındaki ilişkidir.

Yönetme Sanatı

Foucault, yönetimselliğin önemli olduğunu çünkü "benliğin teknolojileri" (bireysel öznenin

Daha ince insanlar, bireysel tercihlerinden ziyade kitlesel standartlar ve kültürel gereksinimlere göre kendilerini düzenler ve disipline eder.

Vücudu Yönetmek

Weight Watchers ve Slimming World gibi zayıflama organizasyonları, Foucault'nun zamanın "normal" fikirleriyle bağdaşan benliğin yönetimselliği kavramını örneklendirir. Bu organizasyonlar kişinin benlik ve değer duygusunu geliştirirken, aynı zamanda onu nihayetinde büyük şirketlerin yararına olan bir iktidar ağıyla kuşatır.

Amerikalı yazar Kim Chernin gibi birçok feminist, diyet aracılığıyla kusursuz bedene ulaşma çabasının kadınları "inceliğin tiranlığına" hapsettiğini savunmuştur. Zayıflama organizasyonları ve diyetler "geliştirilmiş bir benlik" vaat eden disipline edici pratiklerdir ama aynı zamanda kadınları bir kadının nasıl görünmesi ve davranması "gerektiğine" ilişkin ataerkil (erkek egemen) fikirlere tabi kılar. Kabul edilen "normal" standartlara uyma zorunluluğu, diyeti bir beslenme davranışından ahlaki bir gerekliliğe dönüştürür. Amerikalı feministler Sandra Bartky ve Susan Bordo, bunun kadınların aynı anda hem özne olmasının hem de tabi tutulmasının göstergesi olduğunu savunur.

> Batı uygarlığında konunun tarihçesi tahlil edilmek istenirse, yalnızca egemenliğin teknikleri değil aynı zamanda benliğin teknikleri de hesaba katılmalıdır.
> **Michel Foucault**

yaratılması) ve "egemenliğin teknolojileri" (devletin oluşumu) arasında bir bağ sunduğunu ileri sürer. Bunun nedeni, Foucault'ya göre, "yönetimin" saf bir biçimde siyasi anlama sahip olmamasıdır. 18. yüzyıldan görece yakın geçmişe kadar, yönetim daha geleneksel politikanın yanı sıra aileyi yönlendirmeyi, ev işlerini idare etmeyi ve ruha rehberlik etmeyi kapsayan geniş bir kavram olmuştur. Foucault her şeyi kapsayan bu yönetim şeklini "idarenin idaresi" olarak açıklar. Modern dünyada yönetmek sadece yukarıdan aşağıya iktidar ilişkilerinden ibaret değildir; çok katmanlı bir ağa dayanır. Bir zamanlar yönetmek şiddete veya şiddet tehdidine dayalıyken artık bu sadece kontrolün bir öğesidir. Yönetmenin mevcut formlarında egemen olan diğer sistemler, zorlayıcı stratejiler ve vatandaşların gerçekleştirebileceği olası eylem biçimlerini yapılandırıp şekillendiren stratejilerdir. Korku ve şiddetle yönetmek, daha incelikli kontrol biçimlerinden örneğin sınırlı tercihler tanımlamaktan ya da bireylerin davranışlarına rehberlik etmek için okullar gibi disipline edici kurumları kullanmaktan çok daha az etkilidir. Böylece öz-kontrol siyasi hükümranlık ve ekonomik sömürüyle bağlantılı hale gelir. Bireysel tercih gibi görünen şeyin aslında devletin de yararına olduğu anlaşılır. Böylece Foucault modern ulus-devlet ve modern özerk bireyin var olmak için birbirlerine ihtiyaç duyduğunu ifade eder.

Uygulamada Yönetimsellik

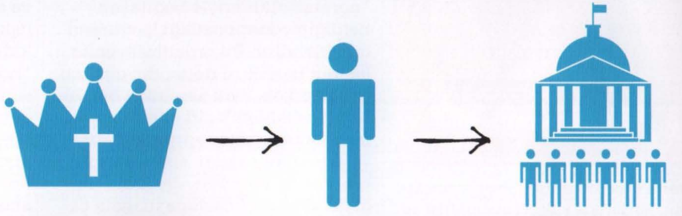
Foucault'nun yönetimselliği grupların ve bireylerin tercih ve yaşam tarzlarını şekillendirme ve yönlendirme çabası olarak görmesi, birçok çağdaş aydın tarafından

> "Soğuk canavar" devlet tarafından programlanan bir toplum rüyası veya kâbusu ... yönetilme biçimimizi anlaşılabilir göstermenin bir yolu olarak çok sınırlandırıcıdır.
> **Nikolas Rose**
> **İngiliz sosyolog (1947–)**

daha da geliştirilmiştir. Örneğin Amerikalı antropolog Matthew Kohrman, yönetimselliği Çinli hekimlerin sigara kullanımıyla ilişkili olarak ele almıştır. 2008 yılındaki *Doktorların Sigara Kullanımı: Çağdaş Çin'de Yönetimsellik, Somutlaştırma ve Kabahatin Saptırılması* adlı makalede sağlık personelinin sigara içmesinin halk arasında yüksek sigara içme oranlarının nedeni olarak gösterilmesini inceler. Kamusal sağlık kampanyaları bu doktorları hedeflemiştir; Çin'de tütünle

Birey ve devlet

Foucault'a göre kralların kutsal hakkı ve Katolik Kilisesinin yanılmazlığı hakkındaki fikirlere meydan okunduktan sonra birey politikada önemli hale gelmiştir. Her yönetimin görevi, bariz bir biçimde insanların yararına hareket etmenin ama bunu yaparken de kendi gücünü devam ettirmenin bir yolunu bulmaktır.

Monarşi ve kilisenin egemenliği (yaklaşık olarak 6. yüzyıl-16. yüzyıl)

Bireyin yükselişi (16. yüzyılın sonu-17. yüzyıl)

Vatandaşlar yönetime katılımı (18. yüzyıldan itibaren)

bağlantılı hastalıklardan dolayı sorumlu tuttuğu doktorları kendi bedenlerini yönetmeye ve sigarayı bırakmaya çağırmıştır.

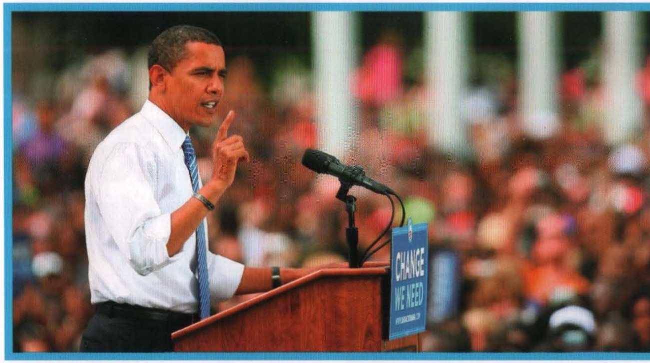
Foucault'nun yönetimselleştirilen bir bütün olarak modern ulus-devlet vizyonu eleştirilere de konu olmuştur. Örneğin yönetimsellik tanımının belirsiz ve tutarsız olduğu ileri sürülmüştür. Felsefeci Derek Kerr, Foucault'nun tanımının serbest, sübjektif tercihi yok ederek "sosyal sübjektifliğin kafasını uçurduğunu" iddia etmiştir. Kanadalı sosyologlar Danica Dupont ve Frank Pearce, Foucault'yu Batı siyasi tarihinin çok basit ve idealist bir okumasını yapmakla ve onu gerçek potansiyelini (sanki bu her zaman bir şekilde örtülü olarak mevcutmuş gibi) açığa çıkarmak için engelleri aşan "bir tohumun bitkiye dönüşmesi" olarak görmekle itham eder.

Neo-liberalizm

Yine de Foucault'nun yönetimsellik fikri neo-liberalizmi çözmek ve eleştirmek için etkili bir kavramsal araç olmayı sürdürür. Neo-liberalizm devletin vatandaşlara karşı sorumluluklarını birçok bakımdan geriye çeken 20. yüzyılın sonlarındaki savaş sonrası, refah sonrası politika ve ekonomidir. Foucault konferanslarında savaş sonrası üç devlette neo-liberalizmi tartışmıştır: Batı Almanya, Fransa ve ABD. Bu yönetim şekli, kapitalizmin devlet karşısındaki zaferi veya bireye yaptığı vurgu ve topluluk bağlarını yok etmesi nedeniyle "anti-hümanizm" olarak nitelendirilmiştir. Neo-liberal düşüncede işçi kendi kendinin sahibi bir girişim olarak görülür ve işçinin rekabetçi olmasını gerektirir.

Neo-liberalizm özellikle "normalleştirici teknolojiler" yani bir toplumun "normal" olarak görülecek kadar "aşikar" olan hedef ve prosedürleri aracılığıyla kendi kendinin, hayatının ve çevresinin sorumluluğunu üstlenebilen sorumlu, rasyonel bireyler kavramına dayanır. 21. yüzyılda bunlar geri dönüşüm, kilo vermek, mahalle gözetim projelerine katılmak veya sigarayı bırakmak gibi davranışları içerir.

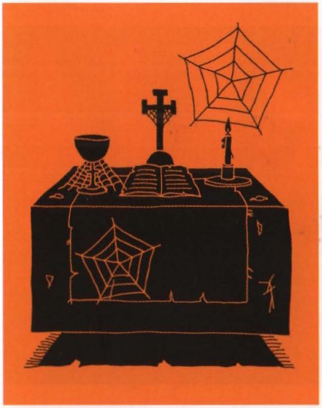
Foucault sağlık, iş, aile gibi konulardaki düşünme ve konuşma biçimlerinin bizi belli davranışlara teşvik ettiğini ileri sürer. İnsanlar kendilerini ve başkalarını doğru olduğuna inandıkları şeye göre yönetir. Örneğin birçok toplum tek eşli, heteroseksüel evliliği çocuk yetiştirmek için "doğru" ortam olarak görür ve bu "doğru" kültürel olgulardan yönetimin aile değerleri konusundaki söylemine kadar birçok yoldan tesis edilir. Aile gibi belirli fikirlere ağırlık vermek için çeşitli politikalar da uygulanabilir; örneğin vergi muafiyetleri gibi teşvikler uygulanabilir.

Barack Obama'nın 2008 yılındaki başkanlık seçim kampanyası, halk tarafından yönetimi ima eden "Evet, Başarabiliriz!" sloganını kullanmıştır. Bu taktik, Foucault'un öz-yönetim kavramını akla getirir.

> Foucault'un çalışması, insanların modern toplumda nasıl yönetildiğine ilişkin anlayışı kalıcı bir biçimde değiştirir.
>
> **Brent Pickett**
> **Amerikalı siyaset bilimci**

Foucault'nun temel görüşlerinden faydalanan İngiliz akademisyen Nikolas Rose, ikna edici bir şekilde "sosyal olanın ölümü" ve neo-liberal devlette bireyin devlet hizmetlerine erişimini çok az yardımla veya hiç yardım almaksızın yönetmek durumunda kalması hakkında yazmıştır. Foucault, bunun gibi bakış açılarıyla iktidarın bireyin çıkarlarına hareket ediyormuş gibi göründüğü zaman bile baskıcı olduğunu görebileceğimizi söyler. Foucault'ya göre siyasi kontrolün – yönetme sanatının– en etkili hali, sunulan her şeyin özgür seçime dayalı bir eylem gibi lanse edildiği zaman gerçekleşir. Modern neo-liberal hükümetler, hiç yönetmiyormuş izlenimini vererek yönetmenin belki de en tehlikeli şeklini bulmuştur.

DİN İNANDIRICILIĞINI VE SOSYAL ÖNEMİNİ YİTİRMİŞTİR

BRYAN WILSON (1926–2004)

KISACA

YAKLAŞIM
Sekülerleşme

ÖNEMLİ TARİHLER

1904–05 Max Weber, rasyonelleşme ve sekülerleşme arasında güçlü bir ilişki olduğunu ileri sürer.

1966 Avusturyalı-Amerikalı sosyologlar Peter Berger ve Thomas Luckmann, dinin otoriter sesini yitirmesinin meşruluk krizine yol açtığını savunur.

1978 İngiliz sosyolog David Martin, dindeki iddia edilen gerilemenin istatistiksel olarak ölçülemeyeceğini ileri sürer.

1985 Amerikalı sosyologlar Rodney Stark ve William Bainbridge, insanlar doğaüstünün tesellisine ihtiyaç duyduğu için dinin varlığını koruduğunu iddia eder.

1992 Geleneksel dinler, İngiliz sosyolog Steve Bruce'a göre varlığını sürdürmek için uyum sağlamak ve daha az "dini" hale gelmek zorunda kalır.

İngiltere 'deki kentler ve kasabalarda pub, sergi salonu ve konutlara dönüştürülen kiliseler ve şapeller vardır. 1960'lar ve 1990'ların başı arasında yazan İngiliz sosyolog Bryan Wilson bir sekülerleşme süreci yaşandığını ileri sürer. Bununla doğaüstü ve kutsal olanın öneminin azaldığını kasteder; dinin sosyal hayat, kurumlar ve birey üzerinde daha az etkiye sahip olduğunu savunur.

Dini hayatın çeşitli yönlerine ilişkin istatistiksel verilerden faydalanarak, anketlere göre daha az çocuğun İngiltere Kilisesinde vaftiz edildiğini, daha az insanın Paskalya Yortusuna katıldığını ve daha çok insanın Tanrı'ya inanmadığını söylediğini belirtir.

Wilson modernitenin yani sanayileşme, devletin gelişmesi, bilim ve teknolojideki ilerlemelerin toplumda dini düşüncenin

Ayrıca bkz.: Auguste Comte 22–25 ▪ Karl Marx 28–31; 254–59 ▪ Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45; 220–23 ▪ Jürgen Habermas 286–87 ▪ Michel Maffesoli 291 ▪ Michel Foucault 302–03

önemindeki bu düşüşe katkıda bulunduğunu söyler.

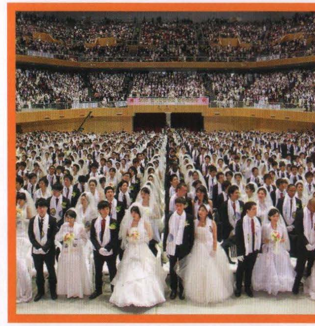
Din modern dünyada ilk başta doğrudan yenilgiye uğramamış, diğer doğruluk iddialarıyla rekabet etmek durumunda kalmıştır. Fakat sonunda bilim çok zorlu bir rakip haline gelmiştir. Ortaçağda birbirlerine çok yakın olan devlet ve kilise ayrı egemenlik alanlarına çekilmiştir. Okullarda ve işyerinde dinin rolü önemsiz hale gelmiştir; buralardaki organizasyon prensipleri dini mitlere çok az yer tanır.

Tanrı Öldü mü?

Karl Marx gibi Wilson da Hıristiyanlık ve Musevilik gibi dünya dinlerinin yeni kuşakları kabul gören sosyal ayrımlar çerçevesinde sosyalleştirerek statükoyu koruma rolü üstlendiğine inanır. Fakat modernitede din insanlara neye inanmaları ve nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin talimatlar verme yetkisini yitirmiştir. Wilson'a göre kiliseler marjinal hale gelen konumlarının ve ahlaki değerleri değiştirerek buna adapte olmaları gerektiğinin farkındadır. Eski tarikatlar parçalandıkça insanlar yeni güvenceler arar.

Sosyal parçalanma beraberinde kültürel çoğulculuğu da getirmiştir; alternatif inançlar popüler olmak için yarışır ve dinler daha özel hale gelir. Bu anlamda sekülerleşme cemaatteki gerilemeyle bağlantılıdır. Wilson, Scientology gibi yeni dini hareketleri dinin uzun ömürlülüğünün göstergesi olarak değil "anti-kültürel" olarak değerlendirir. Bunlar toplumun parçalanmasını simgeler ve sosyal düzenin ve kontrolün sürdürülmesine katkıda bulunmaz; dini ifade modern toplumda önemli yankılar uyandırabilecek bir şekle kanalize edilemez.

Marx, Durkheim ve Comte gibi 19. yüzyılın birçok önemli düşünürü, sanayileşmenin ilerlemesiyle dinin önemini yitireceğine inanmıştır. Fakat son yıllarda İngiliz sosyolog Steve Bruce gibi birçok destekçisi olmasına rağmen sekülerleşme fikri sert eleştiriler almaktadır. Örneğin

Birleşme (Unification) Kilisesi, Wilson'a göre modern dünyada parçalanma ve sekülerleşmeye işaret eden yeni dini hareketlerden biridir.

İngiliz gazeteci Michael Prowse bu görüşün miadını doldurduğunu ve dinin canlılığını koruduğunu söyler. ABD'de kiliseye gitmenin popülerliği ve İngiltere'de başka İslam olmak üzere Hıristiyanlığın dışındaki dinlerin gelişmesi bu görüşü kesinlikle doğrular.

> Kiliselerin vermeye çalıştığı mesajın içeriği ve teşvik etmeye çalıştığı tutumlar ve değerler artık ulusal hayatımızın büyük bir kısmını ilgilendirmemektedir.
> **Bryan Wilson**

Bryan Wilson

Bryan Ronald Wilson 1926 yılında İngiltere'nin Leeds kentinde doğmuştur. Londra Ekonomi Okulunda doktorasını tamamlamış ve Leeds Üniversitesinde yedi yıl boyunca dersler vermiştir. Daha sonra Oxford Üniversitesine geçmiş ve 1993 yılında emekli olana kadar 30 yıl orada görev yapmıştır. Wilson, 1971'den 1975'e kadar Uluslararası Din Sosyolojisi Derneğinin başkanlığını yapmıştır. Agnostik olmasına rağmen hayatı boyunca yeni dini hareketlere ve mezheplere ilgi duymuştur ve dini düşünce özgürlüğünün ateşli bir savunucusu olmuştur. Dine duyduğu ilginin yanı sıra gençlik kültürü ve eğitim konularında yazmıştır. Wilson uzun yıllar boyunca Parkinson hastalığıyla mücadele etmiş ve 2004 yılında 78 yaşındayken ölmüştür.

Önemli eserleri

1966 *Laik Toplumda Din*
1973 *Büyü ve Binyıl*
1990 *Mezhepçiliğin Toplumsal Boyutları*

KİMLİĞİMİZ VE DAVRANIŞIMIZ NASIL TANIMLANDIĞIMIZ VE SINIFLANDIRILDIĞIMIZA GÖRE BELİRLENİR

HOWARD S. BECKER (1928–)

KISACA

YAKLAŞIM
Etiketleme Kuramı

ÖNEMLİ TARİHLER

1938 Avusturyalı-Amerikalı tarihçi Frank Tannenbaum, suç teşkil eden davranışın bir grup ve genel olarak topluluk arasındaki çatışmanın sonucu olduğunu ileri sürer.

1951 Amerikalı sosyolog Edwin Lemert, *Social Pathology* adlı kitabında birincil ve ikincil sapkınlık fikrini ortaya koyar.

1969 Amerikalı sosyolog David Matza, *Becoming Deviant* adlı kitabında otoritelerin sapkın kimlikler yarattığını söyler.

1976 Amerikalı sosyolog Aaron Cicourel, polisin işçi sınıfından genç bir erkeğin sapkın stereotipi olarak varsaydığını ve bu gençlerin ceza almasının suç işleyen orta sınıf gençlerden çok daha fazla olduğunu savunur.

Toplumdaki birçok kişi örneğin hız limitini aşarak veya çalıştığı yerden kırtasiye malzemesi çalarak yasayı çiğner ama yalnızca bir kısmı gerçek suçlu olarak görülür. 1960'lar ve 70'lerde savaş sonrası İngiltere ve ABD'deki iktidarlardan duyulan şüpheden kaynaklanan etiketleme kuramı bunun neden böyle olduğunu araştırır.

Etiketleme kuramının savunucuları, kriminologların eskiden suçluları insan türleri olarak kavramsallaştırma ve neden belli bireyler veya grupların suç işlediği sorusunun yanıtı arama eğiliminde olduğunu ileri sürer. Buna karşın etiketleme kuramı neden bazı eylemlerin sapkın olarak görüldüğünü ve bazı insanların davranışlarını sapkın olarak etiketleme yetkisine kimlerin sahip olduğunu sorgular; daha sonra da bu tür etiketlerin toplum ve birey üzerindeki etkisini inceler.

Şu örneği düşünelim: Bekârlığa veda partisi yapan orta sınıftan gençler kent merkezinde içki içip gürültü çıkarırsa, yetkililer büyük olasılıkla bu davranışı gençlik taşkınlıklarına bağlar. Fakat işçi sınıfından gençler benzer bir kargaşaya neden olursa holigan veya suçlu olarak etiketlenmeleri çok daha büyük bir olasılıktır.

Etiketleme kuramcılarına göre bu durum yargıçlar ve politikacılar gibi kural koyucuların orta veya üst sınıftan gelmesinden ve kendileri gibi olanların yaptığı ihlallere işçi sınıfının sapkın davranışlarından daha müsamahalı bir biçimde yaklaşmalarından kaynaklanır. Sapkınlık anlayışımız insanların ne yaptığından çok, başkalarının buna nasıl yanıt verdiğine göre belirlenir; etiketleme siyasi bir eylemdir.

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Edward Said 80–8 ▪ Elijah Anderson 82–83 ▪ G. H. Mead 176–77 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Samuel Bowles and Herbert Gintis 288–89 ▪ Stanley Cohen 290

> Sapkın davranış, insanların sapkın olarak etiketlediği davranıştır.
> **Howard S. Becker**

Émile Durkheim, G. H. Mead ve ABD'deki Chicago Okulunun çalışmalarıyla bağlantıları bulunan bu düşünce okulu özellikle Amerikalı sosyologlar Howard S. Becker ve Edwin Lemert'in çalışmalarıyla birlikte anılır.

Sapkınlığın Türleri

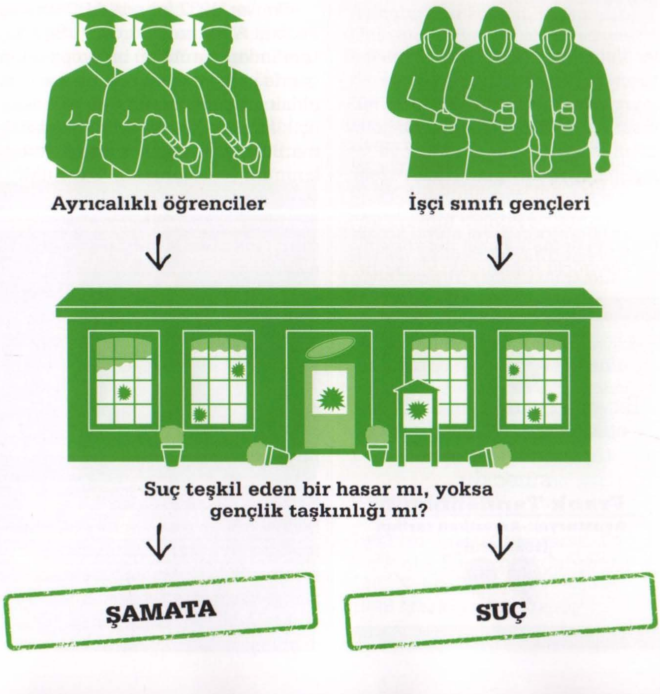
Lemert, "birincil" ve "ikincil" sapkınlık fikirlerini ayırt etmiştir. Buna göre birincil sapkınlık suç veya başka bir eylemin gerçekleşmesine rağmen resmi bir biçimde sapkınlık olarak etiketlenmemesidir; etiketlenmemesi suç veya eylemin fark edilmemesinden veya failinin karakterine aykırı bulunmasından kaynaklanır. Her iki durumda da bireye "sapkın" etiketi yapıştırılmaz. İkincil sapkınlık toplumun birey üzerinde sahip olduğu etkidir. Bir kişi suç işler ve yakalanıp suçlu veya sapkın olarak etiketlenirse, gelecekte bu etikete ayak uydurmak için davranışını değiştirebilir.

Becker, *Outsiders* (1963) adlı kitabında Lemert'in birçok fikrini geliştirmiş ve etiketleme kuramı olarak bilinen şeyin temellerini atmıştır. Becker'e göre sapkın eylem diye bir şey yoktur; bir eyleme nasıl tepki verdiğimiz, özel bir davranış biçiminin belli bir toplumda onaylanıp onaylanmadığına göre değişir. Örneğin "teröristler" cinayetle suçlanabilir ama ordu teröristleri yasal bir biçimde öldürebilir. Batılı uluslarda 1990'lı yıllara kadar karısını cinsel ilişkiye zorlayan bir koca kanunen tecavüzle suçlanmamıştır. Becker, eylemin kendisinin sapkın olmadığını ileri sürer; toplumun tepkisini onu bu şekilde tanımlar ve kritik biçimde toplumun bu tür davranışlara nasıl bakması gerektiğini güçlü olanların tepkileri belirler. Sadece güç sahibi olanlar bir etiket yaratabilir; ceza adalet sistemi gibi kurumlar bireye bir sapkınlık etiketinin yapıştırılmasını sağlayabilir. Sapkınlık evrensel değil görelidir; failin kim olduğuna ve eyleme nasıl tepki verildiğine göre değişir.

Ahlak Girişimcileri

Becker, sosyal bilimlerde çok faydalı olan bir etiket yaratarak "ahlak girişimcilerini" toplumda başkalarını etiketleme yetkisine sahip kişi-

İçki içtikten sonra bir restoranı dağıtan ayrıcalıklı bir üniversiteli grubu, öğrenci şamatasıyla itham edilebilir ama aynı davranışı sergileyen işçi sınıfının çocukları çocuk suçlu olarak etiketlenebilir.

Saygıdeğer bir liseli çiftin marihuana kullanımı nedeniyle yaşadığı çöküşü anlatan *Reefer Madness* (1936) filmi örtülü bir propaganda filmidir.

ler olarak tanımlar. Bunlar başkalarının da dünyaya onların ahlaki inançlarına uygun bir biçimde bakmasını sağlamayı kendilerine görev edinirler. Kuralları yaratanlar ve kuralları uygulayanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ahlak girişimcilerinin konumu ve kimliği toplumdan topluma değişir. Fakat her zaman görece güçlü konumdaki kişilerdir

> Bir suçlu yaratma süreci ... etiketleme, nitelendirme, tanımlama ve ayırma sürecidir.
> **Frank Tannenbaum**
> **Avusturyalı-Amerikan tarihçi (1893–1969)**

ve bu güçlerini isteklerini başkalarına empoze ederek veya onlarla pazarlık yaparak kendi bildiklerini okumak için kullanırlar.

Becker, 1937 yılında ABD'de Federal Araştırma Bürosu (FBI) tarafından yürütülen bir propaganda kampanyasını ele alarak ahlak girişimcilerinin eylemlerini açıklamıştır. Kampanyanın hedefi marihuananın eğlence amaçlı kullanımını yasaklamaktır. Saygınlık ve öz-kontrolü öne çıkaran Protestan kaygıyla birlikte, ahlak girişimcilerinin aleni zevk veya esriklik gösterilerinden duyduğu hoşnutsuzluk yasal değişiklik baskısına yol açmıştır. Becker'a göre FBI hedeflerine ulaşmak için çeşitli yöntemlere başvurmuştur: Tartışmalar ve siyasi lobi faaliyetlerinin yanı sıra *Reefer Madness* filmi gibi propagandalardan yararlanmıştır.

Sapkın "Kariyerler"

Becker özellikle sapkınlık etiketini içselleştiren, onu kendi tanımlayıcı karakteristiği kılan ve yaşam tarzını merkezi bir özellik olarak sapkınlığa adapte eden bireylere ilgi duymuştur. Marihuana kullanıcılarını inceleyerek sapkınlık "kariyerinin" çeşitli aşamalarından nasıl geçtiklerini araştırmış ve ilk defa marihuana içenlerin uyuşturucunun etkilerini algılamayı ve daha sonra da bunlardan keyif almayı öğrenmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu öğrenme süreci olmaksızın uyuşturucu kullanmak nahoş olabilir veya görünüşte hiçbir etki yaratmayabilir. Öğrenme sapkın eylemin anlamında merkezidir; insanlar yalnızca kendileri için anlamlı olan şeyleri isteyerek öğrenir. Bireyler yalnızca bu alışkanlığı "düz" veya "kare" dünyadan gizleyebilmeyi öğrendikleri zaman tam bir "esrarkeş" haline gelmiştir. Sapkınlık statüsü büyük olasılıkla kişinin yakalanıp suçlandığı veya tutuklandığı durumlarda teyit edilmiştir. Becker'a göre, sapkınlık kariyerini takip etmenin kendine özgü mükafatları vardır; bunlar toplum tarafından sunulan mükafatlar değildir, genel olarak dünyaya karşı muhalefetin birleştirdiği bir gruba aidiyet duygusundan gelir.

Etiketleme Eleştirileri

Etkisi ve süregelen popülerliğine rağmen etiketleme kuramına birçok eleştiri yöneltilebilir. Örneğin İngiliz sosyolog Jock Young, etiketleme kuramının büyük ölçüde daha "ciddi" suçlar yerine marjinal sap-

> Kuralları çiğneyen kişi, yargıçlarının aykırı olduğunu hissedebilir.
> **Howard S. Becker**

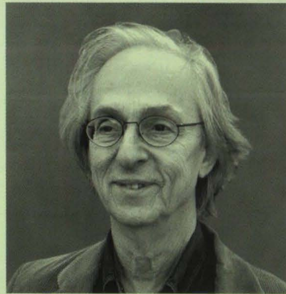
> Sosyal gruplar, çiğnenmesi durumunda sapkınlık teşkil edecek kurallar oluşturarak sapkınlığı yaratır.
> **Howard S. Becker**

kınlığa odaklandığına işaret eder; bu nedenle de cinayet gibi bazı suçların neredeyse evrensel olarak lanetlendiğini ve alternatif sapkınlık algılarına konu olmadığını gözden kaçırdığını söyler. Amerikalı sosyolog Alvin Gouldner, Becker'ın sapkınlarının mücadele etmek yerine kendilerine yapıştırılan etiketleri pasif bir biçimde kabul etmesinden yakınmıştır. Gouldner, insanların sık sık kendilerini savunmak için mücadele ettiğini söyleyerek Becker'ın kuramına karşı çıkar: Özgür irade Becker'ın çalışmasının ima ettiğinden çok daha güçlüdür.

Becker gibi akademisyenler ezilenleri romantize etmekle de suçlanmış; Becker buna yanıt olarak "geleneklere uymayan duyarlılığın ... ehvenişer" olduğunu söylemiştir. Becker'ın çalışması bizi toplumdaki iktidar ilişkileri ve adalet hakkında önemli sorular sormaya yöneltir ve sapkınlığa odaklanan birçok kuram için önem taşır. Örneğin Amerikalı sosyolog David Matza, devletin hükümetleri ve kurumları tarafından alınan kararlar ve tedbirlerin sonucunda bir şeyin suç haline geldiğini savunarak Becker'ın görüşlerinin birçoğunu geliştirir. Bu sürece göre hem fail hem de eylemi anormal görünür ama yine de sapkının bakış açısından sapkınlık tamamen normal davranıştır.

Caz müzisyenleri hakkındaki bir incelemede Becker bu müzisyenlerdeki "sapkın" yaşam tarzının onları toplumdan ayırdığını ve sapkınlıklarını pekiştiren değerler geliştirmeye yönelttiğini ileri sürmüştür.

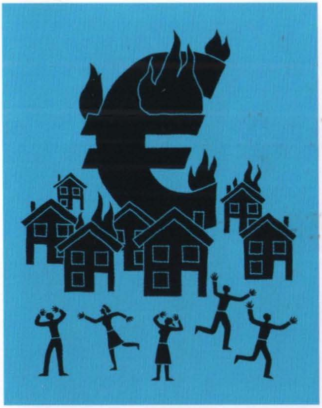

Howard S. Becker

1928'de ABD'nin Chicago kentinde dünyaya gelen Howard Saul Becker, erken yaşlardan itibaren müzik dünyasının içinde olmuştur. 15 yaşından itibaren bar ve kulüplerde yarı profesyonel bir piyanist olarak çalışmış ve uyuşturucu kültürüne maruz kalmıştır. Daha sonra bunu çalışmalarının konusu yapmıştır. Chicago Üniversitesinde sosyoloji eğitimi aldıktan sonra akademik kariyerinin büyük bir kısmını Northwestern Üniversitesinde geçirmiştir. Akademik kariyeri boyunca 1998'de Amerikan Sosyoloji Derneğinden aldığı Seçkin Bilim Kariyeri Ödülü'nün de aralarında bulunduğu birçok ödüle layık görülmüştür. Becker akademik yardımseverliğiyle tanınır; emekli olmasına rağmen doktora öğrencilerine çalışmalarında yardımcı olmakta ve tezlerini nasıl yayınlayabileceklerine dair tavsiyeler sunmaktadır. Başta caz olmak üzere müzik onun için kişisel ilgi alanı ve araştırma konusu olmaya devam etmektedir.

Önemli eserleri

1963 *Hariciler (Outsiders) - Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*
1982 *Sanat Dünyaları*
1998 *Mesleğin İncelikleri*

EKONOMİK KRİZ DERHAL SOSYAL KRİZE DÖNÜŞÜR

JÜRGEN HABERMAS (1929–)

KISACA

YAKLAŞIM
Meşruiyet Krizi

ÖNEMLİ TARİHLER

1867 Karl Marx, *Kapital* adlı eserinde kapitalizmin ekonomik krizlere yatkın olduğunu savunur.

1929 ABD'nin New York kentindeki Wall Street'te borsanın çöküşü tüm Batı ekonomilerini etkileyen on yıllık bir ekonomik buhrana yol açar.

1950–60'lar Talcott Parsons, insanların sosyalleşme aracılığıyla onları sosyal normlara uyum sağlamaya yönelten değerleri edindiğini ileri sürerek meşruiyet ve sosyal düzeni tartışır.

2007 Küresel ekonomik durgunluk Avrupa genelinde siyasi sağ partilere yönelişle sonuçlanır.

2009 Şilili sosyolog Rodrigo Cordero Vega, Habermas'ın aksine Marx'ın çağdaş toplumda geçerliliğini koruduğunu savunur.

Geç kapitalist toplumlar periyodik **ekonomik çöküşler** yaşar.

↓

Bununla başa çıkmak için uygulanan **politikalar** seçmenlerin çoğunluğuna **adil gelmeyebilir.**

↓

Bu gerçekleştiğinde vatandaşlar hükümetin **otoritesini sorgular.**

↓

Gösteriler ve protestolar devletin meşruiyetini tehdit eder.

↓

Ekonomik kriz derhal sosyal krize dönüşür.

Karl Marx kapitalist toplumların ekonomik krizlere yatkın olduğunu ve bunların zaman içinde kötüye giderek bir işçi devrimiyle sonuçlanacağını ileri sürmüştür. Fakat bir toplum bu tür bir kriz yaşadığında siyasi iklimden neden genellikle daha farklı bir değişim gerçekleşir?

Alman sosyolog Jürgen Habermas 1970'lerin başında bu soruyu gündeme getirmiştir. Sistemin ABD'de 1929'daki Wall Street Çöküşü, sonrasındaki Büyük Buhran, Avrupa'da faşist hareketlerin yükselişi ve düşüşü, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş gibi bir dizi olağandışı olayı atlattığını gördükten sonra kapitalizm ve krizler arasındaki ilişkiye merak duymuştur.

Habermas, geleneksel Marksist kriz kuramlarının Batılı geç kapitalist toplumlar için geçerli olmadığını ileri sürer. Bunun nedeni toplumların daha demokratik hale gelmesi ve ekonomik eşitsizlikleri telafi etmek için ücretsiz sağlık hizmetleri gibi refah devleti politikaları sayesinde önemli ölçüde değişmesidir. Ayrıca kolektif kimlikler parçalanmıştır ve kanıtlar bireyselleşmenin arttığını, sınıf tabanlı çalışmaların azaldığını göstermektedir.

Ayrıca bkz.: Adam Ferguson 21 ▪ Karl Marx 28–31 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Daniel Bell 224–25 ▪ Michel Foucault 270–77 ▪ Stanley Cohen 290

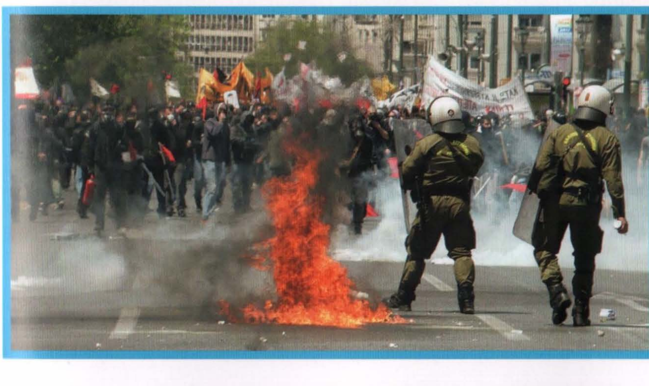
Meşruiyet Krizi

Ekonomik bolluk ve durgunluk döngüleri devam etse de ulus devletlerin uyguladığı politikalar önemli krizlerin atlatılmasını sağlamıştır. İlk kapitalist toplumların aksine devlet tarafından düzenlenmiş geç kapitalizmde kriz ve çatışma esasen kültürel ve siyasi alanlara kaymıştır.

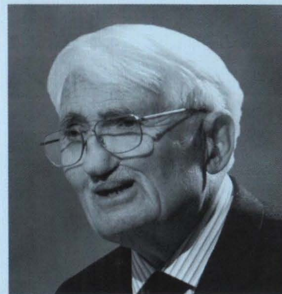
Modern Batı toplumunun krizi, Habermas'a göre meşruiyet krizidir. Meşruiyet başlıca kaygı haline gelmiştir; çünkü devlet "serbest piyasa" ekonomisinin idarecisi olarak aynı anda ekonomik problemleri çözmek, demokrasiyi sağlamak ve seçmenleri hoşnut etmek durumundadır. Kamuoyu hükümet politikalarını adaletsiz bulursa, desteğini çekebilir. Bu nedenle devlet zorlu bir görevle karşı karşıyadır; sermayeyi gözetme ve kitlesel desteği sürdürme arasında bir denge kurmak zorundadır. Bir başka deyişle devlet politikaları iş ve mülk sahiplerinin çıkarlarını korurken bunu herkesin çıkarlarınaymış gibi göstermelidir. Bu, hükümet kurumlarının büyük ölçekli meşruiyet kaybı yaşayabileceği durumların mevcut olduğu anlamına gelir.

Vatandaşlar hükümetin adil ve yardımsever olduğunu düşünürse desteğini gösterir. Politikaların onların çıkarına olmadığını düşünmeleri durumunda insanlar siyasi kayıtsızlık veya hatta büyük ölçekli memnuniyetsizlik ve protestolarla tepkisini gösterir. Statüko tehlikeye girdiğinde hükümet kısa ömürlü sosyal refah önlemleriyle vatandaşlarını yatıştırmaya çalışabilir.

Habermas, demokratik kapitalizmin "tamamlanmamış bir proje" olduğunu söyleyerek sosyal sistemin daha da geliştirilebileceğini ima eder. Batı hükümetlerinin 2007 yılında başlayan küresel mali krizden itibaren aldığı tedbirler dar sermaye çıkarları, kamusal çıkar, kitle demokrasisi ve anayasal meşruiyeti güvence altına alma ihtiyacı arasında birçok sosyal gerginliğe neden olmuştur.

Yunanistan'ın Atina kentinde 2011 yılında hükümetin kamu borçlarını ödemek için uyguladığı tasarruf tedbirlerinin azınlığın çıkarlarını gözeterek çoğunluğun zararına olduğunu ileri süren göstericilerle polis karşı karşıya gelmiştir.

Jürgen Habermas

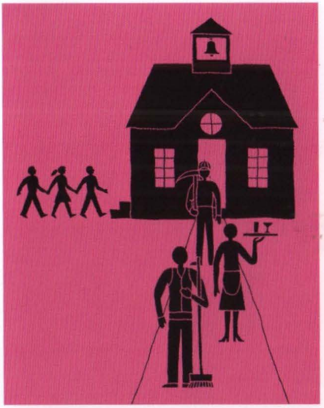
1929'da Almanya'nın Düsseldorf kentinde dünyaya gelen Jürgen Habermas, Hitler Gençliğinde bir delikanlı olarak II. Dünya Savaşı ve Soykırımın kötü sonuçlarına tanıklık ettiği zaman siyasi bir uyanış yaşamış ve bu olaylar daha sonraki çalışmalarının büyük bir kısmını etkilemiştir.

Habermas dünyanın en önde gelen çağdaş sosyal düşünürlerindendir. Yazılarının birçoğu bilgi iletişimiyle ve kamusal ve özel alanların değişen doğasıyla ilgilidir. Doğuştan gelen damak yarığı problemi konuşmasını etkilemiş ve bazen gençliğinde sosyal olarak izole olmasına yol açmıştır. Bu deneyim iletişim üzerine çalışmalarını etkilemiştir.

Frankfurt'ta Sosyal Araştırma Enstitüsünde eleştirel kuramın ortaya çıkmasına katkıda bulunan Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun yanında sosyoloji ve felsefe eğitimi almıştır. 1960'ların sonunda Sosyal Araştırma Enstitüsünün direktörü olmuştur.

Önemli eserleri

1968 *Bilgi ve İnsansal İlgiler*
1973 *Meşruiyet Krizi*
1981 *İletişimsel Eylem Kuramı*

EĞİTİM YOKSULLARIN HEM MARUZ BIRAKILDIĞI HEM DE YARARLANDIĞI BİR ŞEYDİR

SAMUEL BOWLES (1939–) VE HERBERT GINTIS (1940–)

KISACA

YAKLAŞIM
Gizli Müfredat

ÖNEMLİ TARİHLER

1968 Amerikalı sosyolog Philip W. Jackson, *Life in Classrooms* adlı kitabında çocukların sınıfta "gizli bir müfredat" aracılığıyla sosyalleştirildiğini iddia eder.

1973 Pierre Bourdieu'ye göre "kültürel sermayenin" yeniden üretimi (kültürel referansları ayırt edebilme, farklı sosyal koşullara uygun bir biçimde davranmasını bilme ve saire) orta sınıfın başarısını açıklar.

1978 Kathleen Clarricoates'in İngiltere'deki araştırması kızların aleyhine cinsiyet eşitsizliğinin gizli müfredatın bir parçasını teşkil ettiğini gösterir.

1983 Amerikalı kültür eleştirmeni Henry Giroux, gizli müfredatların birden çok olduğunu sosyal sınıfın yanı sıra cinsiyet ve etnisite çizgilerinde işlediğini söyler.

Okullar yoksulları modern işyerinin hiyerarşik yapısında **şikâyet etmeden iyi işlev görmeye** hazırlar.

Yoksullar için okullar sosyal **eşitliğe** ulaşmak için **ücretsiz eğitim** programının bir parçası olarak kurulur.

Eğitim yoksulların hem maruz bırakıldığı hem de yararlandığı bir şeydir.

Okullar çocukları yetişkinliğe ve topluma hazırlamak içindir, ama 1960'larda modern hayatın bu olgusu hakkındaki büyük konsensüs kaybolmaya başlamıştır. Bu on yılın sonuna doğru Philip W. Jackson okullarda resmi eğitim müfredatının parçası olmayan sosyalleşme öğelerinin mevcut olduğunu ileri sürerek "gizli müfredat" terimini geliştirmiştir. Émile Durkheim değerlerin bu şekilde aktarılmasını on yıllar önce gelmemiş olsa da artık buna daha az olumlu bir anlam yüklenmiştir ve birçok sosyolojik yaklaşım geliştirilmiştir.

En radikal perspektif Amerikalı ekonomistler Samuel Bowles ve Herbert Gintis'e aittir: *Kapitalist Amerika'da Eğitim* (1976) adlı kitaplarında eğitimin nötr değil kapitalizmin ihtiyaçlarının karşılandığı bir alan olduğunu ve bunun için okullarda genç insanları gelecekteki hayatlarında yabancılaştıracak olan işlere

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Erving Goffman 264–69 ▪ Paul Willis 292–93 ▪ Talcott Parsons 300–01

hazırlayan tutumların örtülü bir biçimde yaratıldığını ileri sürerler.

Bowles ve Gintis'e göre okullar sosyal eşitsizlikleri yeniden üretmek için vardır. Bu nedenle bir çocuğun geleceğini belirleyen en önemli faktör akademik başarı veya zekâ değil ailesinin ekonomik statüsüdür. Açık müfredat fırsat eşitliğinden söz etse de eğitimin başlıca rolü çalışma dünyasında ihtiyaç duyulan ustalıkları öğretmek değil çocuklara "gizli müfredatı" aşılamaktır.

İşçi sınıfının çocuklarına toplumdaki yerleri öğretilir ve çok çalışmak, saygılı davranmak, dakik olmak ve talimatları yerine getirmek gibi nitelikleri öğrenmek ödüllendirilir. Bu özellikler ödüllendirilirken yaratıcılık ve bağımsız düşünceye değer verilmez. Bu, eleştirel olmayan çalışkan işçilere ihtiyaç duyan ekonomik statükoyu sürdürür.

Bowles ve Gintis, ABD'de 19. yüzyılın başındaki okulların göçmenleri "Amerikan" iş ahlakına asimile etmek için düzenlendiğini ileri sürer. Kritik biçimde, okul sisteminin içindeki hiyerarşik sosyal ilişkiler ve ekonomik sistemdekiler birbirine "tekabül" eder. Çalışmanın doğası da benzerlikler taşır; öğrenciler kendilerine öğretilenler üzerinde çok az kontrole sahiptir ve bilginin kendi değeri için çalışmazlar; tıpkı işçiler gibi "yabancılaşırlar." Okullar çocuklara sosyal eşitsizliklerin adil ve kaçınılmaz olduğunu öğretir ve bu nedenle eğitimin bir tür sosyal kontrol olduğu düşünülebilir.

Sınıfsal Sorunlar

Fransa'da Pierre Bourdieu farklı bir bakış getirmiş ve gizli müfredatın bilginin kültürel yeniden üretimi aracılığıyla oluştuğunu savunmuştur. Egemen sınıf kendi kültür ve

> Eğitimdeki sosyal ilişkilerin yapısı ... öğrenciyi işgücünün disiplinine alıştırır.
> **Samuel Bowles & Herbert Gintis**

değerlerini üstün olarak tanımlayabilir; bu da nelerin öğretileceğini şekillendirir. İnsanlar üst sınıf olarak görülen şeylere saygı duymayı ve işçi sınıfına ait olduğu düşünülenleri alaya almayı öğrenir. Örneğin işçi sınıfının çocuklarına klasik müziğin popüler müzikten üstün olduğu ve bunu anlamalarının çok zor olduğu öğretilirken, orta sınıftan çocuklara klasik müziği değerlendirmek öğretilir. Benzer bir biçimde orta sınıftan çocuklara lider olabilmelerini sağlayacak nitelikler öğretilir. Bu nedenle alt sınıftan çocuklar sistemde kendilerine karşı sistematik bir önyargıyla karşılaşır.

İngiliz akademisyen Diane Reay gibi birçok sosyolog okulların ekonomik fırsatın araçları haline gelmediğini düşünür. Bowles ve Gintis'in çalışması halen çok yankı uyandırır çünkü son yüzyılda çalışan sınıflar çok az ilerleme kaydedebilmiştir. Yoksullar sadece geçmiştekinden daha iyi eğitilmektedir. Batı toplumunda en yoksul kesimin "gerçek" kazancı düşmüştür, eşitsizlik artmıştır ve düşük gelirli işlerde çalışan yüksek eğitimlilere sıkça rastlanır.

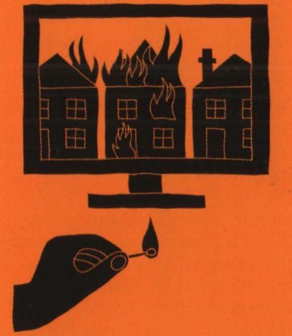
Samuel Bowles ve Herbert Gintis

ABD'de Connecticut, New Haven'da dünyaya gelen Samuel Bowles ve Pennsylvania, Philadelphia'da doğan Herbert Gintis, Harvard Üniversitesinde doktora yapmış ve o tarihten itibaren ağırlıklı olarak birlikte çalışmıştır. Amerikalı insan hakları lideri Matrin Luther King tarafından 1968 yılında Yoksul Halkın Yürüyüşü için eğitim materyallerini hazırlamaya davet edilmişlerdir. Marksist olarak nitelendirilen materyallerin büyük bir kısmı okullar gibi birçok sosyal kurumun iktidarın disipline edici uygulamasıyla karakterize olduğunu savunur.

Bowles ve Gintis, 1973 yılında Massachusetts Üniversitesinin ekonomi bölümünde göreve başlamıştır. Gintis halen orada çalışmaya devam etmektedir, Bowles ise 2001 yılında ayrılarak Santa Fe Enstitüsünde davranış bilimleri bölümünün direktörü ve araştırma görevlisi olmuştur ve ayrıca Siena Üniversitesinde ekonomi profesörüdür. Birlikte yürüttükleri en son çalışmalar bağlantısız bireylerin kalabalık gruplarının neden işbirliği yapmak için bir araya geldiği sorusunu sorarak kültürel ve genetik evrime odaklanmıştır.

Önemli eserleri

1976 *Kapitalist Amerika'da Eğitim : Eğitim Reformu ve Ekonomik Hayatın Çelişkileri*
1986 *Demokrasi ve Kapitalizm: Mülkiyet, Cemaat ve Modern Toplumsal Düşüncenin Çelişkileri*
2005 *Eşit olmayan Şanslar: Aile Geçmişi ve Ekonomik Başarı* (editör)

TOPLUMLAR ARALIKLARLA AHLAKİ PANİK DÖNEMLERİ YAŞAR

STANLEY COHEN (1942–2013)

KISACA

YAKLAŞIM
Ahlaki Panik Dönemleri

ÖNEMLİ TARİHLER

1963 Howard Becker'ın etiketleme kuramını ele aldığı *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* kitabı, insanların sosyal normlarla nasıl çatışma yaşayabileceğini tartışarak ahlaki panik kuramının temellerini atar.

1964 Medyanın İngiltere'deki gençlik alt kültürleri olan "motosikletliler" ve "rockçılar" arasındaki çatışmaları abartması ahlaki paniğe yol açar.

1971 Stanley Cohen'in dostu olan İskoçyalı akademisyen Jock Young, *The Drug Takers: The Social Meaning of Drug Use* adlı kitabında uyuşturucu kullanımının sosyal anlamıyla ilişkili olarak ahlaki panik fikrini tartışır.

1994 Amerikalı sosyolog Erich Goode ve İsrailli akademisyen Nachman Ben-Yehuda, *Moral Panics: The Social Construction of Deviance* adlı kitaplarında Cohen'in görüşlerini geliştirir.

"Ahlaki panik" sosyolojik kavramı öylesine önemlidir ki günümüzde gazeteciler ve siyasetçiler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu fikir 1970'lerde ortaya çıkmıştır ve Güney Afrika doğumlu sosyolog Stanley Cohen'in 1964'te İngiltere'de motosikletçiler ve rockçılar olarak bilinen gençlik grupları arasındaki çatışmaların medya tarafından abartılmasından ilham alan *Folk Devils and Moral Panics* (1972) adlı kitabı kısmen etkili olmuştur.

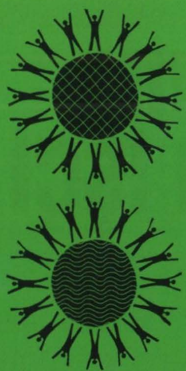
Cohen, grupların ve bireylerin egemen sosyal değerler için bir tehdit olarak tanımlanmasını ve medyanın onları negatif veya klişe biçimlerde sunup ulusal bir panik yaratarak bunda tamamlayıcı bir rol oynamasını inceler. Medya, genellikle güçlü olanın değerlerini yansıtan ve meseleleri kamuoyunu "uzmanların" (örneğin siyasetçilerin ve polisin) görüşüne ikna edecek biçimde takdim eden etkili bir kurumdur. Genellikle devletle ilgili problemlerde kabahatli olarak görülenler günah keçisi veya Cohen'in ifadesiyle "halkın şeytanları" haline gelir; ahlaki panik derinlere kök salmış anksiyeteleri yansıtır. Medyanın ilgisi, haber verilen davranışları teşvik ederek "kendi kendini gerçekleştiren kehanet" yaratabilir. Ahlaki panik, üstesinden gelinebileceği düşünüldüğünde kısa süreli olup son bulabilir veya daha büyük, süregelen bir paniğin parçası olabilir.

Ahlaki panik kavramı, İngiliz sosyolog Angela McRobbie gibi akademisyenler tarafından medyanın sapkın eylemleri yaratmakta ve marjinalleştirilmiş grupların daha çok kontrol altına alınmasını meşrulaştırmakta oynadığı rolü açıklamak için kullanılmaya devam eder.

ABD'nin New York kentindeki 11 Eylül saldırıları "terörizm" hakkında ahlaki panik başlatmış ve Müslümanlara veya Müslüman olarak algılananlara karşı önyargı oluşturan yaygın bir İslamofobiye yol açmıştır.

Ayrıca bkz.: Harold Garfinkel 50–51 ▪ Edward Said 80–81 ▪ Herbert Marcuse 182–87 ▪ Stuart Hall 200–01 ▪ Howard S. Becker 280–85

KABİLELER ZAMANI

MICHEL MAFFESOLI (1944–)

KISACA

YAKLAŞIM
Neo-Kabilecilik

ÖNEMLİ TARİHLER
1887 Ferdinand Tönnies, *Gemeinschaft* (topluluk) ve *Gesellschaft* (toplum) arasında sosyal bağlarda yaşanan önemli değişimi tanımlar.

1970'ler ve 1980'ler Amerikalı sosyolog Robert Merton'ın çalışmasının temelinde alt kültür kuramcıları gençlerin sınıf ve cinsiyete dayalı olarak bağlar oluşturduğunu ileri sürer.

1988 Fransız sosyolog Michel Maffesoli'nin *The Time of Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society* adlı kitabı yayımlanır.

1998 İngiliz sosyolog Kevin Hetherington, Maffesoli'nin kavramını genişletir ve postmodern toplumun parçalanmasına bir tepki olarak neo-kabilelerin duyguya dayalı topluluklar olduğunu savunur.

Fransız sosyolog Michel Maffesoli "kabileler zamanında" yaşadığımızı söyler. Risk ve öngörülemezliğin karakterize ettiği hızla değişen dünyada, bireyler hayatlarında anlam bulabilmenin yeni yollarına ihtiyaç duyar. Maffesoli'ye göre yeni kolektifler veya kabileler ortaya çıkmıştır; bunlar dinamik, geçici ve "Dionizyak" gruplardır (Yunan Tanrısı Dionysos'tan hareketle nefsi, kendiliğinden). Ortak bir sosyal deneyim veya kolektif estetik duyarlılık, kabileler için bireysellikten çok daha önemlidir ve paylaşılan ritüellerin tekrarı güçlü grup dayanışmasını sağlamanın bir yoludur.

Ritmik müzik ve belirli bir dans şeklinin hâkim olduğu "rave" partilerini içeren 1980'lerin ve 1990'ların başının rave hareketi, ortak bir kimlikten ziyade paylaşılan bir bilinçle (rave müzik ve dans sevgisiyle) karakterize olmuştur. Punk gibi sınıfa dayalı alt kültürler kadar sabit olmayan bu hareket, Maffesoli'nin açıkladığı dayanışmanın kabilelere özgü türlerini örneklendirir. Aidiyet ve topluluğun bu yeni türleri, geleneksel kurumların ve bağların aksine aktif bir biçimde elde edilir; kişinin doğuştan itibaren kendini içinde bulduğu bir şey değildir.

> Kabile metaforu ... her kişinin ... kabilede oynaması beklenen ... *rolü* ... açıklamamızı sağlar.
> **Michel Maffesoli**

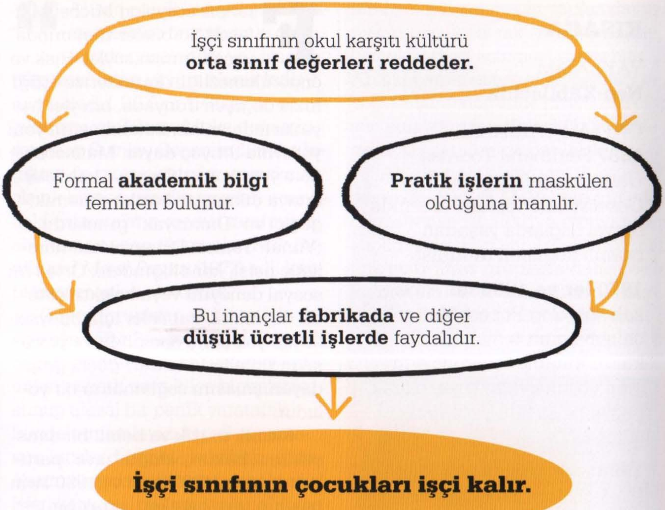
Maffesoli, modern zamanın kabilelerini sabit değil kısa ömürlü, esnek ve akışkan bulur. İnsanlar günlük hayatta farklı gruplar arasında geçiş yapabilir ve tatmin edici bir çoğul deneyim yaşayabilir. Kabile üyeliği, Maffesoli'ye göre çaba göstermeyi gerektirir; bütünlüğü korumak için ortak inanç veya bilince ihtiyaç duyulur.

Ayrıca bkz.: Ferdinand Tönnies 32–33 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Zygmunt Bauman 136–43 ▪ Benedict Anderson 202–03

İŞÇİ SINIFININ ÇOCUKLARI İŞÇİ KALIR

PAUL WILLIS (1950–)

KISACA

YAKLAŞIM
Kültürel Yeniden Üretim ve Eğitim

ÖNEMLİ TARİHLER

1971 İngiliz sosyolog Basil Bernstein'ın gerçekleştirdiği etkili araştırma işçi sınıfının çocuklarının eğitim sisteminde dezavantajlı olduğunu ortaya koyar.

1976 Amerikalı akademisyenler Samuel Bowles ve Herbert Gintis okulların insanlara toplumdaki yerlerini öğreten kurumlar olduğunu ileri sürer.

1979 İngiliz gazeteci Paul Corrigan'ın *Schooling the Smash Street Kids* adlı kitabı işçi sınıfının çocuklarının orta sınıfa özgü çok çalışarak başarıya ulaşma anlayışını reddettiğini ileri sürer.

1994 İngiliz sosyolog Máirtín Mac an Ghaill'in *The Making of Men* adlı çalışması "maço delikanlıların" okula nasıl reaksiyon gösterdiğini ortaya koyarak Paul Willis'in bazı bulgularını yansıtır.

Toplumun meritokratik (liyakata dayalı) olduğu birçok kez tekrarlanan bir iddiadır; insanlar kendi yeteneklerine uygun seviyeye ulaşabilir. Fakat 1970'lerde İngiltere'deki bir sanayi kentindeki işçi sınıfı gençlerini inceleyen Paul Willis, işçi sınıfının çocuklarının neden işçi kaldığı sorusunun yanıtını aramıştır.

12 erkek çocuğu veya "delikanlıyı" okul hayatlarının son iki yılında ve iş hayatlarının ilk yılında izlemeyi sürdüren Willis, bu gençlerin çevresindeki kültür ve değerlerin onların yaşam tercihlerini şekillendirdiğini ileri sürer. Okulun felsefesine, yani akademik çalışmanın i-

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ R W Connell 88–89 ▪ Stuart Hall 200–01 ▪ Samuel Bowles and Herbert Gintis 288–89

lerlemeye yol açacağı görüşüne direnen bir karşı kültür yaratırlar. Dil, kıyafet ve sigara veya içki içmek gibi pratikler aracılığıyla orta sınıfın ideallerini reddettiklerini göstererek, pratik ustalıklar ve yaşam deneyimine duydukları inancı vurgulayarak Willis'e göre şoven veya ataerkil bir tutum geliştirirler.

Okuldan Ayrılmak

Gençler akademik bilgiyi "feminen" bulur; onlara göre başarılı olmak isteyen öğrenciler –konformistler ("kulağı delikler")– "hanım evladı" ve değersizdir. Willis, fabrika işi ve benzer istihdamın da uygun bir biçimde maskülen görüldüğünü belirtir. Gençlerin birçoğu örneğin rafları istiflemek veya çilingirlik gibi işlerde yarı zamanlı olarak çalışır ve bu tür bir işle bağlantılı kültürü ve işin değerini öğrenir.

Kızlara karşı tutumları istismarcı ve ikiyüzlüdür ("seksi" kızlar arzulanır ama aynı zamanda aşağılanır) ve bu tutumlar, Willis'e göre, cinsiyete dayalı işbölümüne inanmalarından kaynaklanır. Kültürlerinin zorlayıcı yönlerinden biri de ırkçılıktır. Bu beyaz işçi sınıfı grup kimliklerini ayırt etmeye yarar. Fabrika veya üretim bölümü kültürü gençlerin okuldaki deneyimlerini yansıtır; hem eğlenceye hem de aşırı çalışmaya direnmeye vurgu yapar.

Fabrikada Çalışmaya Mahkûm Olmak?

Willis, aslında gençlerin işçi sınıfının maskülenliğini "sergilemelerinin" hem ataerkilliği hem de –kritik biçimde Marksist bir bakış açısından– düşük ücretli (erkek) işgücü sağlayarak kapitalizmi desteklediğini ileri sürer. Buna karşın delikanlılar işlerini sömürü olarak değil kendi seçimleri olarak görür.

Willis, bunun Friedrich Engels'in egemen ideolojinin yukarıdan empoze edilmesini anlatmak için kullandığı "yanlış bilinç" kavramının bir örneğinden ibaret olmadığını söyler. Sınıf, cinsiyet ve etnisite hakkındaki fikirler kendi kültürlerinden de kaynaklanır; sınıf atlamak için sınıf kimliklerini feda etmeleri gerektiğinin pekâlâ farkındadırlar. Öğretmenleri genellikle onlarla ilgili düşük beklentilere sahiptir ve aşama aşama onlara bir şeyler öğretme fikrinden vazgeçer. Okullar böylece kültürel değerler, ekonomik bölünmeler ve işçi sınıfı yörüngelerini yeniden üretmekte önemli bir rol üstlenir.

Yeni Sorular

Willis'in çalışması, İngiliz sosyologlar David Blackledge ve Barry Hunt tarafından yeterince örneğe dayanmadığı için eleştirilmiştir. Fakat 1990'larda İngiliz sosyolog Inge Bates, Willis'in sorusunu yeni bir çerçeveye oturtarak işçi sınıfı kızlarının neden işçi sınıfına özgü ve cinsiyete dayalı işlere yöneldiğini sorgulamıştır. Yaptığı araştırmalardan biri, çocuk bakmak isteyen kızların yaşlıların bakımına yönelik eğitim programlarına katıldığını göstermiştir. Bir diğer araştırma, cinsiyete dayalı moda dünyasına girmek isteyen kızlara odaklanmıştır. Bates'e göre bu istekler işçi sınıfı kızlarının sınırlı ufuklara sahip olduğunu gösterir. Genel olarak sınırlı bir iş piyasası, yeterince kalifiye olmama ve cinsiyete dayalı işleri "seçmeyi" koşullayan sosyalleştirme nedeniyle çok az bir sosyal hareketlilik mevuttur.

İngiltere'de işçi sınıfı çocuklarının okula şiddetle karşı çıkması, Willis'e göre "okul kurallarıyla aralarına sembolik ve fiziksel olarak mesafe koyma çabası" olarak kendini gösterir.

Paul Willis

Kültür kuramcısı, sosyolog ve etnograf olan Paul Willis, İngiltere'nin Wolverhampton kentinde dünyaya gelmiştir. Cambridge Üniversitesinin edebiyat eleştirisi bölümünü dereceyle bitirdikten sonra Birmingham Üniversitesinin Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezinde doktora yapmıştır.

1989'dan 1990'a kadar, İşçi Partisinin Gençlik Politikası Çalışma Grubunun üyesi olmuştur. Son çalışmalarının büyük bir kısmı kültürün etnografik incelemelerine odaklanmıştır; 2000 yılında *Ethnography* dergisinin kurucuları arasında yer almıştır. Keele Üniversitesinde sosyal ve kültürel etnografi profesörü olarak görev almıştır. Günümüzde ABD'deki Princeton Üniversitesinin sosyoloji bölümünde profesörlük yapmaktadır.

Önemli eserleri

1977 *İşgücünü Öğrenme: İşçi Sınıfı Çocukları İşçi Sınıfı İşlerine Nasıl Giriyor.*
1978 *Saygısız Kültür*
2000 *Etnografik İmgelem*

AİLELER
YAKINLI

VE
KLAR

1930'LAR VE 40'LAR
Margaret Mead'in kültürler-arası çalışmaları geleneksel Batılı **cinsiyet rolleri ve cinsellik kavramlarına** meydan okur.

1955
Talcott Parsons, *Family, Socialization and Interaction Process* adlı kitabında ailenin **toplumun kültürel kurallarını çocuklara aşılama** işlevini üstlendiğini ileri sürer.

1974
Ann Oakley'in *The Sociology of Housework* adlı kitabı **ev işlerinin kadınları nasıl yabancılaştırdığını** açıklar.

1976
Michel Foucault, **sosyal normları düzenleyen iktidar ilişkilerini** konu edinen *Cinselliğin Tarihi*'nin birinci cildini yayımlar.

1980
Adrienne Rich'in *Zorunlu Heteroseksüellik ve Lezbiyen Varoluş* başlıklı makalesi, **heteroseksüelliğin norm olarak kabul edildiği** bir toplumda **kadınların bastırılmasını** açıklar.

1984
Christine Delphy, *Close to Home: A Materialist Analysis of Women's Oppression* adlı kitabında **kadınlara ikinci sınıf vatandaş olarak davranılmasında kapitalizmin rolünü** inceler.

Sosyologlar uzun yıllar boyunca kurumları ve bir bütün olarak toplumu incelemek için bilimsel yöntemler kullanmıştır. Fakat 20. yüzyılın ortasında yeni bir yönelim olarak bireylerin sosyal eylemlerini anlamak ağırlık kazanmıştır; nicelikler ve korelasyonlar yerine nedenler ve anlamlar incelenmiştir. Bu, sosyologlar arasında yorumlayıcı yaklaşım olarak bilinir.

1950'lerden itibaren bu yorumlayıcı yöntemin kapsamı biraz daha genişleyerek birey ve kurumların arasında yer alan bir sosyal birim olarak görülebilecek aileler de konu edilmiştir. Bu sayede yalnızca bireyler ve aileler arasındaki ilişkiler değil; aileler ve daha geniş toplum arasındaki bağlantıları da açıklamak mümkün olmuştur. Bu çalışma alanı, kişilerarası ilişkiler ve bunların toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini de içine alacak şekilde genişlemiştir.

Aile Rolleri

Alman sosyal kuramcı Max Weber'in yorumlayıcı yaklaşımını işlevselcilik kavramıyla birleştiren Amerikalı araştırmacı Talcott Parsons aileyi inceleyen ilk sosyologlar arasındadır. Parsons'a göre aile toplumun "yapı taşlarından" biridir ve bir bütün olarak toplumun işleyişinde özel bir fonksiyona sahiptir. Ailenin temel fonksiyonu, çocukların ileride toplumda oynayacakları rollere hazırlanabilecekleri bir ortam sağlamaktır. Bunu toplumun kurallarını ve sosyal normlarını çocuklarına aşılayarak yaparlar. Yetişkinler de aile biriminin başka bir fonksiyonundan faydalanır; aile onlara durağan ilişkiler geliştirebilecekleri bir çerçeve sunar.

Bazı sosyologlar ise geleneksel aile kavramlarına daha eleştirel yaklaşmıştır. Geleneksel olarak aileler daha geniş toplumun normlarını yansıtmıştır; erkeğin ekmek parası kazandığı, kadının ise çocuklara bakıp ev işleri yaptığı ataerkil bir yapıya sahiptirler. Fakat tutumlar İkinci Dünya Savaşından sonra hızla değişmiştir. Evde duran anne fikri gittikçe bir baskı şekli olarak görülmüş, Ann Oakley ve Christine Delphy gibi feminist sosyologlar bu kadınların deneyimlediği yabancılaşmayı açıklamıştır.

Ailedeki ve buna bağlı olarak toplumdaki cinsiyet rollerine ve "tipik" veya "normal" aile gibi bir

1989

Jeffrey Weeks, *Sex, Politics and Society* adlı kitabında cinselliğin biyolojik olarak belirlendiği kadar **sosyal olarak da yapılandırıldığını** savunur.

1990

Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity (Cinsiyet Belası)* adlı kitabında geleneksel **sabit ve değişmez cinsel kimlik ile toplumsal cinsiyet** kavramlarına meydan okuyarak queer kuramına öncülük eder.

1990'LAR

Judith Stacey'nin araştırması, geleneksel Batılı **basmakalıp "normal" aile** anlayışına radikal alternatifler sunar.

1995

Ulrich Beck ve Elizabeth Beck-Gernsheim, *The Normal Chaos of Love* adlı kitaplarında **yakın ilişkileri sürdürmenin problemlerini** inceler.

1997

Steven Seidman, *Difference Troubles: Queering Social Theory and Sexual Politics* adlı kitabında **"normal" davranış ve cinsel kimlik** fikrini reddeder.

şeyin var olabileceği fikrine meydan okunmaya başlamıştır. Geleneksel ataerkil aile modelinin zayıflamasının bir sonucu olarak ev ve işin çatışan baskıları artık birçok çiftte her iki partneri etkiler ve ilişkiye bir yük getirir. Ailelerin doğası, Judith Stacey'ye göre modern dünyanın taleplerini karşılamak için sürekli değişir; aynı zamanda sosyal normlara yanıt verir ve onları şekillendirir. Örneğin tek ebeveynli aileler ve aynı cinsiyetten çiftler artık Batı toplumlarında olağandışı bulunmaz.

Kişilerarası İlişkiler

Batıda cinsel ilişkiler ve cinselliğe yönelik daha özgürlükçü tutum yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. 1930'lar ve 1940'larda antropolog Margaret Mead dünyadaki çeşitli kültürlerde cinsiyet rolleri ve cinselliği inceleyip cinsel davranış fikirlerinin biyolojik bir olgu olmaktan çok sosyal bir yapı olduğunu göstererek bunun zemininin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Batı'da artan sekülerleşmeye rağmen dini ahlak evlilikte heteroseksüel ilişkilerin sosyal normlarını etkilemeyi sürdürmüştür.

İlişkilere yönelik tutumlar 1960'larda önemli ölçüde değişmiştir. Düzen karşıtı gençlik kültürü hedonistik özgür aşkı ve homoseksüelliğe esnek bir bakışı savunarak cinsellikle ilgili tabuların kırılmasına yardımcı olmuştur. Kültürdeki bu değişim Fransız aydın Michel Foucault ve diğerlerinin akademik çalışmalarında yankılanmıştır.

Foucault, her türlü yakınlık ilişkilerine açıklığın toplum tarafından empoze edilen cinsel normlara meydan okumanın bir yolu olduğuna inanmıştır ve bu fikirleri cinselliğin sosyolojik incelemesine zemin hazırlamıştır.

1980'lerde, Jeffrey Weeks cinsel normların sosyal bir yapı olduğu fikrini cinsellik ve özellikle de homoseksüellik konulu çalışmasına uygularken, Christine Delphy ağırlıklı bir biçimde heteroseksüel olan bir toplumda lezbiyenlerin deneyimlerini açıklamıştır. Belki de bu çalışma alanındaki en etkili sosyolog ise Judith Butler'dır. Butler, yalnızca cinsellik kavramlarına değil cinsiyet ve cinsel kimlik kavramına da meydan okumuş ve normal cinsel davranışı nelerin teşkil ettiğine dair geleneksel fikirleri sorgulayan queer kuramı olarak bilinen yeni ve radikal bir çalışma alanı açmıştır.

CİNSİYETLER ARASINDAKİ FARKLAR KÜLTÜREL OLUŞUMLARDIR

MARGARET MEAD (1901–1978)

KISACA

YAKLAŞIM
Cinsiyet Rollerinin Kültürden Kültüre Değişmesi

ÖNEMLİ TARİHLER

1920 ABD'deki kadınlara oy kullanma hakkı verilir.

1939–45 İngiltere'de ve daha sonra ABD'de kadınlar İkinci Dünya Savaşı sırasında "erkeklerin işini" yapabileceklerini gösterir; Amerika'da fabrika işçisi Perçinci Rosie kadının gücü ve ekonomik potansiyelinin ikonu haline gelir.

1972 İngiliz sosyolog Ann Oakley, *Sex, Gender and Society* adlı kitabında cinsiyetin bir kültür meselesi olduğunu savunur.

1975 Amerikalı antropoloğu Gayle Rubin, *Kadın Ticareti: Cinselliğin 'Siyasi Ekonomisi' Üzerine Notlar* adlı makalesinde heteroseksüel aile düzenlemelerinin erkeklere güç sunduğunu ve kadınları bastırdığını ileri sürer.

Erkekler ve kadınlar **cinsiyet rollerini** ödül ve ceza sistemleri aracılığıyla **öğrenir...**

... ama erkekler ve kadınların **"doğal" eğilimlerinin** tanımları **kültürden kültüre** değişir.

Kadınların **çocuklara bakması** zorunluluk değildir.

Erkeklerin **egemen cinsiyet olması** zorunluluk değildir.

Cinsiyetler arasındaki farklar kültürel oluşumlardır.

20. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunda erkeğin rolü ailesinin geçimini sağlamaktır, kadınlar ise özel alanla sınırlandırılmış, doğal olarak çocuklara bakmaya ve ev işlerini yapmaya yatkın oldukları düşünüldüğünden bu tür rollerden sorumlu tutulmuştur. Buna karşın Margaret Mead, toplumsal cinsiyetin biyolojik farklılıklara dayanmadığına, farklı toplumların kültürel koşullandırmasını yansıttığına inanmıştır.

Mead'in 1930'lar ve 1940'larda Batılı olmayan topluluklardaki ilişki hayatlarını konu edinen araştırmaları kendi toplumuna yönelik eleştirilerini belirginleştirmiştir: Amerikan toplumunun cinsiyet ve cinsellik bakımından hem erkekler

Ayrıca bkz.: Judith Butler 56–61 ▪ R. W. Connell 88–89 ▪ Talcott Parsons 300–01 ▪ Ann Oakley 318–19 ▪ Jeffrey Weeks 324–25

hem de kadınlara sınırlandırılmış olasılıklar sunduğunu iddia etmiştir. Erkekler ve kadınlar toplumsal cinsiyete uygunluğu teşvik etmek için cezalandırılır veya ödüllendirilir;maskülen olarak nitelendirilen şeyler üstün bulunur.

Kültürleri Karşılaştırmak

Mead, Yeni Gine'deki üç kabileyi incelerken toplumsal cinsiyeti karşılaştırmalı bir biçimde ele alır. Bulguları insan davranışının nasıl belirlendiğine dair geleneksel Batılı fikirlere meydan okur. Arapeş Kabilesinin erkekleri ve kadınları "nazik, duyarlı ve işbirliğine yatkındır" ve çocuk bakımını birlikte üstlenir. Bu özellikler Batılılar tarafından "feminen" bulunur.

Benzer bir biçimde Mundugumor Kabilesinin kadınlarının "maskülen" bir biçimde davranması bir normdur; erkekler kadar şiddetli ve agresiftirler. Tchambuli Kabilesinde ise geleneksel Batılı roller tam tersine çevrilir; kadınlar egemendir, erkekler bağımlı olarak görülür.

Bir toplumda maskülen olarak kodlanan davranışların başka bir toplumda feminen bulunması nedeniyle Mead bu değişken tutumların cinsiyetle bağlantılı görülemeyeceğini ileri sürer.

Mead'in cinsiyet rollerinin doğal olmayıp toplum tarafından yaratıldığı kuramı toplumsal cinsiyeti eleştirel bir kavram olarak ele alır; maskülenlik, feminenlik ve cinselliğin ideolojik olarak yapılandırılmasının tarihsel ve kültürler-arası yollarını görmemizi sağlar.

Değişim Mümkün

Mead'in çalışması, kadınların özgürlük hareketinin temellerini atmıştır ve 1960'lardan itibaren yaşanan "cinsel devrimi" etkilemiştir. Ortaya koyduğu fikirler, toplumun cinsiyet rolleri ve cinselliğe ilişkin katı anlayışına temel bir meydan okumadır.

Amerikalı kültür antropoloğu Gayle Rubin gibi feministler, Mead'in izinden giderek toplumsal cinsiyet sosyal bir yapıysa kadınlara eşitsiz bir biçimde davranılmaya devam edilmesi için ortada hiçbir nedeninin bulunmadığını ileri sürmüştür. Toplumsal cinsiyetin kültürel olarak belirlediğini düşünmek hukuk, evlilik ve medya gibi sosyal yapıların ilişki hayatlarımızı sürdürmenin klişe yollarını nasıl teşvik ettiğini görmemizi ve buna meydan okumamızı mümkün kılar.

20. yüzyılın başlarına kısayla 21. yüzyılda erkekler ve kadınlar için cinsiyet rolleri daha az kısıtlayıcı hale gelmiştir ve kadınlar kamusal alana çok daha fazla katılmıştır.

Cinsiyet rolleri Mead'e göre kültürel oluşumlardır. Kadınların ev işlerini yapmakta veya çocuklara bakmakta erkeklerden doğal olarak daha iyi olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur.

Margaret Mead

Margaret Mead, 1901 yılında ABD'nin Philadelphia kentinde dünyaya gelmiştir. Babası finans profesörü, annesi sosyologdur. Kendisi New York'taki Amerikan Doğa Tarihi Müzesinin onursal küratörüdür.

1929 yılında Columbia Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır ve en çok Okyanusya halkını konu edinen çalışmalarıyla tanınan ünlü bir kültür antropoloğu olmuştur. Cinsiyet ve cinsellik hakkındaki ilk çalışmaları skandal olarak etiketlenmiştir ve "ahlaksız ihtiyar kadın" ilan edilmiştir. Yine de kadınların hakları, cinsel davranış ve aile gibi temel sosyal sorunlar hakkında konferanslar veren popüler bir figür haline gelmiştir. Mead yirmiden fazla kitap yazmıştır ve bunların birçoğu antropolojiyi halkla daha çok bütünleştirme misyonunun parçasıdır. 1978 yılında New York'ta ölmüştür.

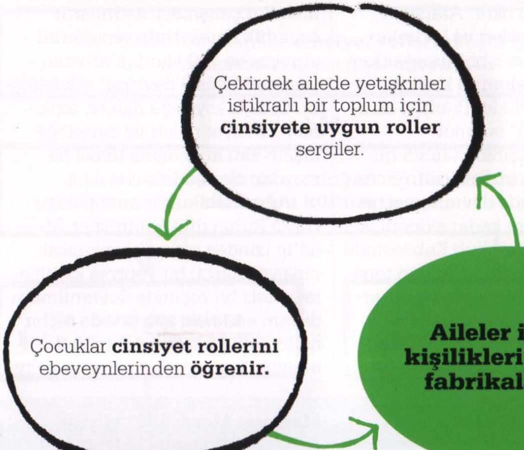
Önemli eserleri

1928 *Samoa'da Ergenlik Çağı*
1935 *Üç İlkel Toplumda Cinsellik ve Mizaç*
1949 *Erkek ve Dişi*

AİLELER İNSAN KİŞİLİKLERİ ÜRETEN FABRİKALARDIR

TALCOTT PARSONS (1902–1979)

KISACA

YAKLAŞIK
Çocukların Sosyalleştirilmesi ve Yetişkinlerin Stabilizasyonu

ÖNEMLİ TARİHLER

1893 Émile Durkheim, *Toplumda İşbölümü* adlı kitabında işbölümünün ekonomik, ahlaki ve sosyal düzeni korumak için gerekli olduğunu ileri sürer.

1938 Amerikalı sosyolog Louis Wirth, sanayileşmenin geniş aileler ve toplulukları yok ettiğini savunur.

1975 Feminist kuramdan etkilenen İngiliz sosyolog David Morgan, *Social Theory and the Family* adlı kitabında çekirdek aileye öncelik tanımanın potansiyel olarak zararlı olduğunu ileri sürer.

1988 İngiliz siyaset bilimci Carole Pateman, *The Sexual Contract* adlı kitabında "farklı ama eşit" anlayışının erkeklerin hem özel hem de kamusal alanlarda sahip olduğu gücü gizlediğini ortaya koyar.

Sosyolog Talcott Parsons'ın yazılarının birçoğu 1940'lar ve 1950'lerdeki Amerikan toplumuna odaklanmıştır. Émile Durkheim ve Max Weber'in çalışmasından etkilenen Parsons, Amerikan ekonomik düzeninin daha küçük aile birimini gerektirdiğini ileri sürmüştür. Parsons'a göre aile de eğitim sistemi ve hukuk gibi birbirini destekleyen ve toplumun bir bütün olarak istikrarlı bir biçimde işlemesini mümkün kılan kurumlardan biri olduğuna inanmıştır.

Parsons'ın bakış açısından erkek, kadın ve çocuklarının geniş aile ve topluluktan görece izole bir biçimde yaşadığı modern nükleer aile sosyalleştirmenin başlıca aracısıdır. İnsanlar statü ve rollerini ailedeki farklı konumlarından türetir. II. Dünya Savaşı sırasında

Ayrıca bkz.: Émile Durkheim 34–37 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Margaret Mead 298–99 ▪ Judith Stacey 310–11 ▪ Ulrich Beck and Elisabeth Beck-Gernsheim 320–23

kadınlar daha önceden "erkek işi" olarak görülen işlerde kusursuz bir biçimde çalışabileceklerini göstermiş olsa da feminist olmayan birçok yazar genellikle erkekler ve kadınlar arasındaki doğal işbölümünü varsayar; Parsons da bir istisna değildir.

Mutlu Aileler

Parsons'a göre ev hayatı ve ücretli çalışma ayrımı mantıklıdır; çünkü doğal bakıcılar olan kadınlar evde durur ve erkekler ailenin geçimini sağlama rolünde öncülüğü üstlenebilir. Aile bazlı ücrette daha az rekabet olduğu için bu işbölümü verimli görülür. Ücretli çalışmanın dışında kalan kadınlar bakım rollerine odaklanabilir: çocukları yetiştirmek ve yetişkin kişiliklerin istikrarının sağlanması.

Bu rol, yemek pişirme ve temizlik yapmanın yanı sıra mutlu bir aile için gerekli psikolojik yönetimi de gerektirir. Parsons kişiliğin doğuştan gelmediğini, oluşturulduğunu ve bu oluşumun ilk olarak ailede gerçekleştiğini düşünür.

Parsons'a göre kadınlar çocuklarıyla duygusal bağlarını kullanarak onları sosyalleştirilmiş insanlar haline gelmeye yönlendirebilir. Örneğin çocuklar cinsiyet rollerini kendileriyle aynı cinsten ebeveynle özdeşleşerek öğrenir. Bu roller içselleştirilerek kız çocuklar "feminen" kadınlar, erkek çocuklar uygun bir biçimde "maskülen" erkeklere dönüşür ve heteroseksüel aile hayatındaki yerlerini almaya hazırlanır. Her istikrarlı aile birimi, tıpkı bir fabrikanın ürünler üretmesi gibi topluma pozitif bir biçimde katkıda bulunmak için yetiştirilen aklı başında bireyler üretir.

Çekirdek Ailenin Gücü

Parsons'a göre bu rol bölüşümü aileyi rasyonel, rekabetçi dış dünyadan korur. Çocuk hazır hale geldiği zaman baba dış dünya ile ev arasında bağlantı kurabilir. Çekirdek aile bu nedenle uygarlığın temel taşı ve toplumun ahlak sağlığı için elzem olarak görülebilir.

Bu aile anlayışı, 1970'ler ve 1980'lerde feministler ve diğerleri tarafından sorgulanmaya başlayana dek toplumda egemenliğini sürdürmüştür. Çekirdek aile iddiaya göre yalnızca ayrıcalıklı beyaz, orta sınıfı Batılı ailelere uygundur ve toplumdaki daha birçok grubun farklı gerçekliklerini göz ardı etmiştir. Ayrıca cinsiyetler arasındaki eşitsizliği haklı göstermiş ve kalıcılaştırmıştır.

Çekirdek aile bir zamanlar geleneksel aile birimi olarak düşünülmüştür. Fakat artık aynı cinsiyetten ve tek ebeveynli aileleri de kapsayan farklı aile türlerinin varlığı kabul görmektedir.

> "Ailenin önemi ve toplumdaki işlevi ... cinsiyet rollerinin farklılaşmasının başlıca nedenini teşkil eder."
> **Talcott Parsons**

Talcott Parsons

1920'de ABD'nin Colorado kentinde dünyaya gelmiştir ve Amerikan tarihindeki en eski ailelerden birinin üyesidir. Babası liberal bir akademisyen ve Kongregasyonel Kilise papazıdır.

Parsons, Amherst Kolejinin felsefe ve biyoloji bölümlerinden dereceyle mezun olmuş ve daha sonra İngiltere'deki Londra Ekonomi Okulu ve Almanya'daki Heidelberg Üniversitesinde eğitim almıştır. Hem faşizm hem de komünizmin ateşli bir aleyhtarı, Amerikan toplumunun sadık bir savunucusu olmuştur. Kariyerinin büyük bir kısmında Harvard Üniversitesinde görev almıştır ve 1973'te emekli olduktan sonra kuramlarını geliştirip konferanslar vermeyi sürdürmüştür. Parsons 1979'da konferans vermek için gittiği Almanya'nın Münih kentinde felç geçirerek ölmüştür.

Önemli eserleri

1937 *Toplumsal Eylemin Yapısı*
1951 *Toplumsal Sistem*
1955 *Aile, Sosyalleşme ve Etkileşim Süreci*

BATILI İNSAN İTİRAFÇI HAYVANA DÖNÜŞMÜŞTÜR

MICHEL FOUCAULT (1926–1984)

KISACA

YAKLAŞIM
Bilgi Arzusu

ÖNEMLİ TARİHLER

1782 İsviçreli siyaset felsefecisi Jean-Jacques Rousseau, dini deneyimler ve içsel duygular yerine dünyevi hayata odaklanan ilk otobiyografilerden biri olan *İtiraflar* adlı kitabını yayımlar.

1896 Avusturyalı nörolog Sigmund Freud "psikanaliz" terimini tanıtır.

1992 Sosyolog Anthony Giddens, *The Transformation of Intimacy* adlı kitabında erkeklerin duygularını ifade etmeye isteksiz olduğunu ve ilişkilerde duygusal çalışmayı kadınlara bıraktığını ifade eder.

2003 Frank Furedi'nin *Therapy Culture: Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age* adlı kitabı konuşma ve açıklama arzusunu potansiyel olarak zararlı görür.

İnsanlar günümüzde neden cinsellik hakkında bu kadar çok konuşur? Etkili Fransız filozof Michel Foucault'un *Cinselliğin Tarihi: Birinci Cilt* (1976) adlı eserinde gündeme getirdiği sorulardan biri budur. Foucault itiraf, doğru ve cinsellik arasında önemli bir ilişki olduğunu söyler. Batıda cinselliği anlamak için bilginin nasıl işlediğini ve cinselliğin bilimi (scientia sexualis) ve psikoloji gibi özel bilgi formlarının cinsiyet ve cinsellik hakkındaki düşünce biçimlerimize nasıl gittikçe egemen olduğunu düşünmemiz gerektiğini ileri sürer.

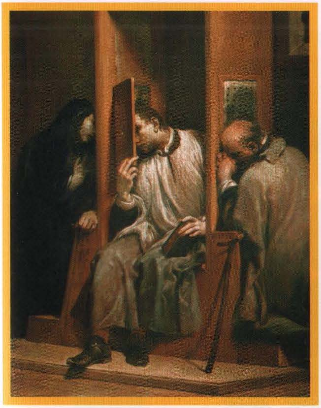
Hristiyan Kilisesi **"vücudun günahları" bağışlamak** için günah çıkarmayı şart koşar.

Psikiyatri ve psikoloji **gerçekten kim olduğumuzu açığa çıkarmak** için **cinsel arzuların** ve takıntıların itirafını gerektirir.

Hepimize **"gerçeği" ortaya koymanın** bizi iyileştireceği söylenir.

Batılı insan itirafçı hayvana dönüşmüştür.

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55; 270–77 ▪ Norbert Elias 180–81 ▪ Arlie Hochschild 236–43 ▪ Karl Marx 254–59 ▪ Jeffrey Weeks 324–25

Günah çıkarmada "uzmanlara" (rahipler, terapistler, doktorlar) bizi yargılama, cezalandırma ve düzeltme gücü veririz. İtiraflarda bulunan kişi utanç, suçluluk ve daha çok itirafın sonsuz döngüsüne girer

Bu bilgiler bir tür "söylem"dir; dünyanın bilgisini oluştururken kendi "doğrularını" yaratır. Foucault'ya göre söyleme teşvik Batı toplumlarında dört yüzyıl önce başlamıştır. Hristiyan Kilisesinin 17. yüzyıldaki "vücudun günahları" vurgusu, cinsellik hakkında daha büyük bir farkındalığa ve 18. yüzyılda "skandal" kitaplarının – gayrimeşru cinsel davranışın kurgusal anlatılarının– artışına yol açmıştır. Bu söylem birikerek 19. yüzyılda modern cinselliği yaratan cinsellik biliminde birikmiştir; cinsellik sadece eylem olmaktan çıkıp bir kimliğe dönüştürülmüştür.

Günah Çıkarma

19. yüzyılın sonlarında psikiyatri ve psikolojinin ortaya çıkışıyla birlikte Hristiyanlıkta Tanrı'nın lütfunu yeniden kazanmak için bir rahibin huzurunda günahların itiraf edilip kefaretin ödenmesini esas alan günah çıkarma ritüeli bilimsel bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Cinsel alışkanlıklar ve arzuları ifade etmek "otantik" benliği açığa çıkarmanın bir yolu olarak görülmüştür.

Foucault'ya göre itiraf toplumumuzda "doğruyu" açığa çıkarmanın en kıymetli yollarından biri haline gelmiştir. Bir ritüel olarak yaygınlaşmıştır ve artık aile hayatı, ilişkiler, iş, tıp ve polisliğin bir parçasıdır. Macar sosyolog Frank Furedi'nin işaret ettiği gibi itiraf artık kişisel, sosyal ve kültürel hayata egemen olmuştur; Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları ve televizyonlardaki realite programlarında bu net bir biçimde görülür.

Bize sürekli olarak sağlıklı ilişkilerin doğruları anlatmayı gerektirdiği söylenir. Bu nedenle "otantik" benliğimizi ortaya çıkarmak için bir "uzmana" (örneğin terapist veya doktora) ihtiyaç duyarız. İtirafın sunduğu vaat, ne kadar ayrıntılı olursa kendimiz hakkında o kadar çok şey öğreneceğimiz ve o kadar çok özgürleşeceğimizdir. Travma deneyimleyen bir kişiye, deneyimini anlatmasının iyileştirici bir etkisinin olacağı sıkça söylenir. Foucault ise bu "doğru arzusunun" iktidarın bir taktiği olduğunu, bir tür gözetim ve düzenleme haline gelebileceğini ileri sürer. İtiraf doğruyu açığa çıkarmaz, onu üretir.

Foucault'un çalışması, 1980'lerden itibaren cinsellik konulu incelemeler ve feminizm üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Görüşleri özellikle İngiliz sosyolog Jeffrey Weeks'i etkilemiştir. Weeks, yasaların toplumda cinsiyet ve cinselliğin düzenlenmesine nasıl hizmet ettiğini açıklamak için Foucault'tan yararlanır.

Terapi Kültürü

İngiltere'deki Kent Üniversitesinde onursal sosyoloji profesörü olan Macar sosyolog Frank Furedi, modern çağda duyguya takıntılı olduğumuzu ileri sürer. Depresyon ve sıkıntı gibi bir zamanlar normal olduğu düşünülen deneyimler ve duyguların artık tedavi ve de tıbbi müdahale gerektirdiğine inanılır.

Sürekli spor yıldızlarının bağımlılıkları ve ünlülerin cinsel hayatları hakkında haberler okuruz. Duygusal olarak zarar görmüş kişiler, iyileşmeleri için kamusal ve özel alanları ayıran sınırları görmezden gelerek acılarını başkalarıyla paylaşmaya teşvik edilir. Örneğin açıklayıcı bir otobiyografi aracılığıyla herkese açık bir biçimde yardım aramak terapi kültüründe erdem kabul edilir. Duygular kimliğin tanımlayıcı özellikleri olarak görülmeye başlamıştır ve bunları hastalığın göstergeleri olarak anlamamız istenir. Furedi'ye göre bu fenomen ciddi biçimde etkisizleştiridir. İronik bir biçimde bu sözde "terappötik" kültür toplumu savunmasızlık hissiyle baş başa bırakır.

> Her şeyin anlatılması gerekmiştir … cinsellik sorumlu tutulmuştur, izleri aranarak takip edilmiştir.
> **Michel Foucault**

HETEROSEKSÜELLİK BİR KURUM OLARAK KABUL EDİLİP İNCELENMELİDİR

ADRIENNE RICH (1929–2012)

KISACA

YAKLAŞIM
Zorunlu Heteroseksüellik

ÖNEMLİ TARİHLER

1864 Britanya'da *Bulaşıcı Hastalıklar Yasası* müşterileri tarafından enfeksiyon kapan hayat kadınlarını cezalandırır.

1979 Amerikalı hukukçu Catherine A MacKinnon, *Sexual Harassment of Working Women* adlı kitabında kadınların işyerinde belirgin bir biçimde aşağı konumlarda yer aldığını ve işlerinin bir parçası olarak cinselleştirildiklerini ileri sürer.

1993 Evlilikte tecavüz, sonunda ABD'deki her eyalet tarafından suç olarak kabul edilir.

1996 İngiliz sosyolog Diane Richardson, *Theorizing Heterosexuality: Telling it Straight* adlı kitabında heteroseksüellik kurumunu eleştiren bir dizi önemli makale yayımlar.

Ya heteroseksüellik doğuştan gelen veya tek "normal" cinsellik değilse? Heteroseksüellik genellikle toplum için "doğal" bir temel olarak görülür, ama Adrienne Rich *Zorunlu Heteroseksüellik ve Lezbiyen Varoluş* (1980) adlı önemli makalesinde bu fikre meydan okur. Rich, kadınların bir toplumda kadınları aşağı gören kuralları kabullenmeye zorlandığını savunan Fransız entelektüel Simone de Beauvoir'dan etkilenmiştir.

Rich, heteroseksüelliğin doğallıktan çok uzak olup kadınlara empoze edildiğini ve "heteroseksüelin" "homoseksüelden" ve "erkeğin" "kadından" üstün olduğu sahte iki kutuplu düşünceyi (heteroseksüel-homoseksüel ve erkek-kadın) teşvik eden bir iktidar sistemi olarak görülmesi gerektiğini savunur. Zorunlu heteroseksüellik, ilişkileri sürdürmek ve cinsiyeti "sergilemek" için uygulanacak şablonları bize "komut" olarak sunar. Örneğin bunu doğrulayan hiçbir inceleme olmasa bile erkekleri cinsel olarak aktif, kadınları ise pasif olarak düşünmeye teşvik ediliriz.

> Pornografinin verdiği en kötü mesaj, kadınların erkekler için doğal bir cinsel av olduğu ve av olmaktan hoşlandığı; cinsellik ve şiddetin uyumlu olduğu mesajıdır.
> **Adrienne Rich**

Rich'e göre kadınlardan pasif ve erkeklere bağımlı olarak kısıtlanmış biçimde davranması beklenir; bu beklentilere uymayan davranış sapkın ve tehlikeli bulunur. Örneğin cinsel olarak aktif kadın anormal olarak etiketlenir veya rastgele cinsel ilişkide bulunduğu söylenir. Erkeğin üstün olduğunu varsayan bir iktidar sistemi olarak ataerkillik, kadınlar zaman içinde bastırılmasının açıklanmasında faydalı bir kavramsal araçtır; Rich'e göre kadınların ikincil konumunu anlamak için erkeklerin kadınlar

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Judith Butler 56–61 ▪ R. W. Connell 88–89 ▪ bell hooks 90–95 ▪ Sylvia Walby 96–99 ▪ Steven Seidman 326–31

üzerindeki egemenliği hakkında düşünmek gerekir.

İdeolojinin Gücü

Rich, zorunlu heteroseksüellik ideolojisinin birçok yoldan kadınları erkeklerle cinsel ilişkiye "zorlamasını" tartışır. Örneğin iş piyasasında erkekler ve kadınların eşitsiz konumları, kadınların mali olarak erkeklere bağımlı olmasıyla sonuçlanabilir. Kadınların kamusal alanda erkek şiddetiyle karşılaşma riskinin olduğu ve bu yüzden hareketlerini sınırlandırıp erkek korumasına başvurması gerektiği yönündeki yaygın mit, kadınların heteroseksüel ilişkilere nasıl zorlandığının bir diğer örneğidir. Kadınlar kendilerini cinsel av, erkekleri de "doğal" cinsel avcılar olarak görmeye teşvik edilir. Tehlikeli yabancı türünden inançlar bunu pekiştirir. Sonuçta heteroseksüel ilişkiler kadınlara (sahte) bir güvenlik duygusu verir.

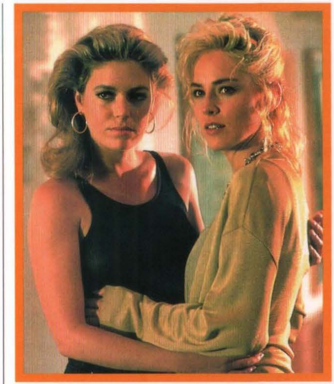
Gittikçe daha çok insanın evliliği ertelemeyi tercih etmesine rağmen birçok genç kadın halen bunu hayatlarının normal ve kaçınılmaz bir parçası olarak görür; bu beklenti Rich'in heteroseksüelliğin zorunlu doğası hakkındaki argümanının önemli bir boyutudur. İdeoloji *Titanik* gibi filmlerde ve *Sinderella* gibi peri masallarında romantik anlatıları ön plana çıkararak bir kez daha heteroseksüelliği destekler.

Toplumda heteroseksüellik fikri öylesine egemendir ki insanlar aksini belirtmedikçe heteroseksüel olarak varsayılır. İronik bir biçimde, lezbiyenler veya geyler "dışarı çıktığında" heteroseksüellere göre daha cinsel bulunur. Böylece heteroseksüellik sinsice bir normallik güvencesi getirir.

Baskıcı Taktikler

Karl Marx, kapitalizmin kısmen fetih ve köleleştirme gibi şiddet eylemleri aracılığıyla varlığını sürdürdüğünü savunmuştur. Rich'e göre heteroseksüellik de benzer bir biçimde görülebilir. Tıpkı işçilerin ücretli emek dışında bir seçenekleri olmaması gibi zorunlu heteroseksüellik koşulları altında erkekler ve kadınlar heteroseksüel veya homoseksüel olmayı seçmez.

Kadınların davranışlarını kontrol etmek için ideolojinin sembolik şiddetinin yanı sıra fiziksel şiddete de sıkça başvurulur. Kadın sünneti ve kadınların zinası veya lezbiyenliğin cezalandırılması gibi eylemler kadının cinselliğini inkâr eder. Çocuk ve görücü usulü evlilik, kadınların cinsel şiddet ve

Temel İçgüdü gibi lezbiyenleri katil olarak gösteren Hollywood filmleri, lezbiyenliğin tehlikeli ve sapkın, heteroseksüelliğin normal olduğunun ideolojik bir onayıdır.

Kadınların hareketlerini kısıtlayan kıyafet türleri, Rich'e göre, kadınların özgürlüğünü kısıtlamak ve onların erkeklerden bağımsız olarak dışarı çıkıp kamusal alana katılmasını önlemek için tasarlanır; böylece zorunlu heteroseksüellik çerçevesinde erkekler tarafından kontrol altında tutulabilirler.

aşağılanmadan hoşlandığını anlatan pornografik imgeler, çocuk istismarı ve ensest gibi olguların tümü erkek cinselliğini kadınlara dayatır. Tecavüz bir diğer şiddet taktiğidir; evlilik içi tecavüz birçok Batılı ülkede 1990'lara kadar suç olarak kabul edilmemiştir. Bu, kadının cinsel olarak kocasına itaat etmesi gerektiği inancının bir yansımasıdır. Rich, "kadınların erkek işlerinde obje olarak kullanılmasının" zorunlu heteroseksüelliğin bir başka baskıcı taktiği olduğunu söyler; cinsel sömürü için kadın ticareti ve hayat kadınlarının cinsel zevk için kullanılması buna örnektir.

Bazı kültürlerde sadece erkek çocukların okula gönderilmesi tercih edilir; bunun nedeni kız çocukları evlilikten sonra kocasının ailesine katılırken erkek çocuklarının ailede kalacak olmasıdır. Bu görüşün bir sonucu olarak dünya genelinde kızların yalnızca yüzde otuzu ortaokul eğitimi almaktadır. Yetersiz eğitim kaçınılmaz olarak düşük istihdam olasılığı anlamına gelir.

Erkek iktidarını korumanın bir diğer yöntemi, kadınların önemli iş konuşmalarının yapılabileceği golf gibi boş zaman aktivitelerinin ve erkeklere özel kulüplerin dışında tutulmasıdır.

> Heteroseksüelliğin zor yoluyla empoze edilmesi, yönetilmesi, düzenlenmesi, propagandasının yapılması ve korunması gerekmiştir.
> **Adrienne Rich**

Heteroseksüellik bunun gibi birçok farklı açıdan cinsiyet ve cinselliğin katı sosyal oluşumları aracılığıyla işleyen bir kurum olarak anlaşılabilir. Bu cinsiyet fikirlerini uygulamak için şiddet dâhil önemli bir sosyal kontrol kullanılır. Sonuç olarak kadınlar heteroseksüelliğin içinde tutulur ve ona tabi olmaları sağlanır. Rich'e göre kadınların bastırılması heteroseksüelliğin doğrudan bir sonucudur.

Tarihte ve kültürde lezbiyenliğin silinmesi ve inkârı, heteroseksüelliği korumanın yollarından biridir. Rich, toplumun erkek tanımlı olduğunu savunur; yani toplum erkeklerin ve ihtiyaçlarının kadınlarınkinden üstün tutulduğu bir yerdir. Kadınlar erkeklere güzel görünme ihtiyacı hisseder ve erkeklerle duygusal ilişkilerine kadınlarla arkadaşlıklarından daha fazla değer verir. Rich kadınları yaşamlarını diğer kadınlar çevresinde yeniden şekillendirmeye, bir başka deyişle kadın tanımlı olmaya çağırır. Bu tüm kadınları erkekleri terk edip kadınlarla birlikte olmaya çağırdığı anlamına gelmez; ama tüm kadınların muhtemelen yalnızca lezbiyen topluluklarda mümkün olabilecek bu deneyimi, yani başka kadınları sevmeyi tüm kadınların yaşamasını ister.

Lezbiyen Süreklilik

Rich, bir lezbiyenin ne olduğuna dair önyargılara meydan okur; lezbiyen erkeklerden nefret eden ve kadınlarla birlikte olan biri değildir, sadece kadınları seven bir kadındır. Bu görüş "siyasi lezbiyenlik" olarak bilinir: Rich ve diğerleri bunu basit bir cinsel tercihten ziyade ataerkilliğe direnme şekli olarak

Adrienne Rich

Feminist, şair ve makale yazarı Rich, 1929'da ABD, Maryland'da dünyaya gelmiştir. Anne ve babasının dini ve kültürel ayrımlarından dolayı gergin bir aile hayatı olmuştur.

Kendini daha sonra lezbiyen olarak tanımlamasına rağmen Rich kısmen ailesiyle bağını koparabilmek için evlenmiştir. Bu dönemde Columbia Üniversitesinde öğretmenlik görevi üstlenmiştir. Anne ve eş olarak deneyimleri, entelektüel potansiyelini engellemiş ve politik anlayışını radikalleştirmiştir. Savaş karşıtı protestolara katılmıştır ve aynı zamanda feminist politikaya ve insan hakları hareketine aktif olarak katılmıştır. 1997'de Başkan Bill Clinton'dan Ulusal Sanat Madalyası almayı ABD'deki eşitsizlikleri protesto etmek için reddetmiştir.

Önemli eserleri

1976 *Kadınların Doğurmasına Dair: Bir Deneyim ve Kurum olarak Annelik*
1979 *Yalanlar, Sırlar ve Suskunluk Üzerine: Seçilmiş Yazılar, 1966-1978*
1980 Mecburi Heteroseksüellik ve Lesbiyen Varoluşu

Kadın büyücüler genellikle korku uyandırmıştır ve "öteki oldukları için" cezalandırılmıştır. 15. yüzyılın sonlarında erkeklerde iktidarsızlık ve kısırlığa yol açabilecek güce sahip olduklarına inanılmıştır.

görmüştür. Lezbiyenlik, cinsel acıdan kadınlara ilgi duyanları ve heteroseksüel olduğu halde siyasi açıdan diğer kadınlarla bağlantılı olanları kapsayan bir süreklilik taşıyabilir. Bu, lezbiyenlik deneyiminin derecelerinin olduğu, "daha az" lezbiyen olanların sosyal olarak daha makbul olduğu anlamına gelmez. Rich'e göre 16. yüzyıl ve 17. yüzyılda çoğu zaman ataerkilliğin dışında yaşadıkları gerekçesiyle büyücü olarak asılan veya yakılanlar başta olmak üzere Avrupa'daki birçok kadından, 19. yüzyılın sonunda İngiltere'de ısrarla pantolon giyerek skandala neden olan Wigan kentindeki madenci kadınlara kadar zorunlu yaşam tarzına direnen ve sürekliliğin kah içinde kah dışında var olan kadınlar yüzlerce yıldır mevcuttur.

Rich'in lezbiyen süreklilik fikri kısmen lezbiyenliği cinsellikten uzaklaştırdığı ve feministlerin kendi heteroseksüelliklerini sorgulamaksızın sürekliliğin bir parçası olmasına olanak tanıdığı için ciddi tartışmalara yol açmıştır. İngiliz radikal feminist Sheila Jeffreys'e göre bu görüş kadınların kendini siyasi olarak onaylanmış hissederken erkeklerle ilişkilerini sürdürebilmesine olanak tanımıştır. Fakat Rich'in çalışmasının gücü, heteroseksüel kadınları eleştirmek yerine bir kurum olarak heteroseksüelliği eleştirmesinden gelir.

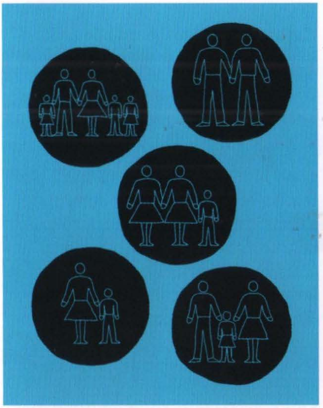
Rich'in fikirleri heteroseksüel-homoseksüel ikiliğine de meydan okur ve cinsel kimliğin Batı kültürünün icadı olduğunu savunan Amerikalı araştırmacı Eve Kosofsky Sedgwick gibi queer kuramcılarını önceler. Sedgwick, bu cinsellik yapılarının sadece lezbiyenler ve geyler gibi "azınlık" gruplarının bir sorunu olduğu varsayımına da karşı çıkar.

Kavramsal Değişim

Rich'in 1980 yılındaki makalesinde ortaya koyduğu fikirler, heteroseksüelliğin bir kurum olarak incelenmesi çağrısında bulunarak cinsellik konulu incelemelerde belki de en önemli kavramsal değişimi sağlamıştır. İngiliz sosyolog Carol Smart'ın belirtttiği gibi bu daha önce hiç yapılmamıştır çünkü heteroseksüel kimlik, beyaz sömürgeci kimlik gibi zahmetsizce üstünlük sağlamıştır ve kendini bir norm olarak yapılandırdığı için görünmez kalabilmiştir. İngiliz sosyolog Stevi Jackson gibi heteroseksüel feministlerin heteroseksüelliğe bakışı Rich'in çalışmasından doğrudan etkilenmiştir. Fransız feminist Monique Wittig, 1992 yılında heteroseksüelliğin kadınların itaat etmesi ve sahiplenilmesine dayalı bir siyasi rejim olduğunu ileri sürmüştür.

Kısa süre önce İngiltere'de ünlülerin kızlara cinsel istismar uyguladığının ortaya çıkması ve Afrika'da Nijerya'daki iki yüzü aşkın okul çağındaki kızın militan İslamcı grup Boko Haram tarafından kaçırılması, heteroseksüelliğin kadınlara ve kızlara halen zor yoluyla uygulandığının çarpıcı örneklerdir. Rich'in argümanları, sosyal ve siyasi bir yapı olarak heteroseksüelliğe ilişkin önemli keşiflere ışık tutmaya devam eder.

> “Ataerkil annelik kurumu tecavüz, fahişelik ve kölelikten daha çok bir "insani koşul" değildir.”
> **Adrienne Rich**

BATILI AİLE DÜZENLEMELERİ ÇEŞİTLİ, AKIŞKAN VE ÇÖZÜMLENMEMİŞTİR

JUDITH STACEY

KISACA

YAKLAŞIM
Postmodern Aile

ÖNEMLİ TARİHLER

1970 Amerikalı radikal feminist Kate Millet, çekirdek ailenin kadınları ikincil konuma ittiğini ileri sürer.

1977 Amerikalı sosyal eleştirmen Christopher Lasch, *Haven in a Heartless World: The Family Besieged* adlı kitabında geleneksel aile değerlerinin modern dünyada erozyona uğramasının anti-feminist bir değerlendirmesini sunar.

1997 İngiliz akademisyen Gillian Dunne, *Lesbian Lifestyles: Women's Work and the Politics of Sexuality* adlı kitabında lezbiyen ilişkilerin heteroseksüel ilişkilerden daha eşitlikçi olduğunu savunur.

2001 Jeffrey Weeks ve arkadaşları *Same Sex Intimacies: Families of Choice and Other Life Experiments*, adlı kitaplarında ailelerin gittikçe bir tercih meselesine dönüştüğünü ifade eder.

Batılı ekonomik **yapılar değişmiştir.** →

Erkeğin ekmek parası kazandığı, kadının ev işlerini yaptığı **geleneksel aile rolleri artık geçerliliğini yitirmiştir.**

← Kadınlar **ataerkil ilişkileri reddeder.**

↓

Bu değişimler **"cesur yeni aile"** formlarını ortaya çıkarır.

↓

Batılı aile düzenlemeleri çeşitli, akışkan ve çözümlenmemiştir.

Talcott Parsons tarafından yüceltilen "modern" Amerikan ailesi miadını doldurmuştur ve potansiyel olarak baskıcı bir kurumdur. Bu görüş ABD'de New York Üniversitesinden emekli sosyal ve kültürel analiz profesörü Judith Stacey'nindir. Stacey'nin çalışmaları aile, queer kuramı, cinsellik ve cinsiyet konularına odaklanmıştır. California'daki Silikon Vadisinde yaşayan aileler üzerinde ayrıntılı bir araştırma yürüten Stacey, değişen bir ekonomik yapının yoksulluk ve işsizlikle sonuçlanan getirilerine uygun olarak ailenin kökten bir değişime uğradığını ifade eder. Evlilik, kadınlar ataerkil ilişkileri reddettiği için de daha

Ayrıca bkz.: Sylvia Walby 96–99 ▪ Talcott Parsons 300–01 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Ulrich Beck and Elizabeth Beck-Gernsheim 320–23 ▪ Jeffrey Weeks 324–25

zayıftır. Karma aileler, lezbiyen ve gey aileler, birlikte yaşayan çiftler ve tek ebeveynli aileler artmaktadır. Bunların hepsi Stacey'nin ifadesiyle "postmodern" ailenin parçasıdır; ama birçok kişi bu formların her zaman mevcut olduğunu ve Parsons tarafından yüceltilen çekirdek ailenin sadece ayrıcalıklı orta sınıf aileler için geçerli olduğunu savunmuştur. Bu yeni gerçeklik üzerinde düşünen Stacey, çalışma yapısında erkekler ve kadınlar için eşit ücretin sağlanması ve evrensel sağlık ve çocuk bakımının sunulması gerektiğini savunur.

Öncü Ruh

Stacey, ailenin ekonomik rolünün gerilediğini ve sonuç olarak yakınlık ve sevginin daha önemli hale geldiğini ileri sürer. Evliliğin zayıflamasına rağmen, Stacey'ye göre bireylerin artık anlamlı sosyal bağlar kurmadığı söylenemez; boşanma ve yeniden evlenmelerin bir sonucu olarak karmaşık bağlar kurulmaya devam eder.

Aile içindeki geleneksel roller, yasal bağlar ve kan bağları günümüzde eskisine oranla daha az geçerli olduğundan, aile üyeleri artık daha çok tercihe sahiptir ve daha deneysel yakınlıklar geliştirebilir. Heteroseksüel-homoseksüel ikiliği artık daha az yerleşiktir ve bunun yerini "tuhaf" aile ilişkileri almıştır. Bu "cesur yeni aileler" değişim ve çeşitliliği tamamen kucaklamaya, daha eşitlikçi ve de gelenek dışı ilişkiler yürütmeye çalışır.

Stacey, lezbiyen ve gey ailelerin daha demokratik ve eşit ilişkiler yaratmakta öncü olduğunu savunurken Jeffrey Weeks ve İngiliz sosyolog Gillian Dunne gibi önemli düşünürlerle aynı çizgidedir. Bu ilişkiler, geleneksel rollerin daha az uygulanabilir olduğu postmodern yakınlık idealini temsil eder.

> "Aileden kastımız modern aile sistemiyse, aile aslında ölmüştür."
> **Judith Stacey**

Eşit Sevgi?

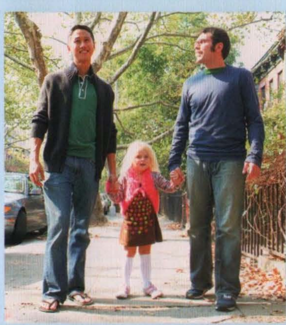
İngiliz sosyolog Anthony Giddens, çağdaş aile formlarının ilişkilere daha çok eşitlik getirdiğini ve geleneksel cinsiyet rollerinin ve stereotiplerin altını oyduğunu savunurken Stacey ile hemfikirdir. Buna karşın Britanya'daki son araştırmalar heteroseksüel çiftlerde ev işlerinden halen büyük ölçüde kadınların sorumlu olduğunu göstermiştir.

Aynı cinsiyetten kişilerarası ilişkilerin hangi ölçüde daha eşit olduğu sorgulayan araştırmacılar da çıkmıştır. Örneğin Kanadalı araştırmacı Janice Ristock, aynı cinsiyetten çiftler arasında ev içi istismarın varlığını koruduğuna işaret etmiştir. Sosyolog Beck ve Beck-Gernsheim gibi diğer isimler ise gelenek dışı hayat sürdürmenin birçok güçlüğünü vurgulamıştır. Her şeye rağmen Stacey sevgi bağlarındaki sosyal deneylerin sürdüğünü düşünür.

Gey Ebeveynlik

Stacey, Amerikalı baskı gruplarının ülkenin babasızlık yüzünden bir krizle karşı karşıya olduğunu iddia ettiğini belirtir; heteroseksüel erkekler hamile partnerlerini terk etmekte veya hiç çocuk sahibi olmamayı tercih etmektedir. Yeni teknolojiler ve doğum kontrol yöntemlerinin elverişliliği, cinselliği üremeden ayırmıştır. Çocuk sahibi olmak artık ebeveynler için gelecekte bir gelir garantisi sunmaz. Bu nedenle, ebeveynlik artık finanstan ziyade duyguyla bağlantılıdır.

Fakat artan sayıda gey erkek, lezbiyen ve heteroseksüel çiftlere oranla çok daha fazla güçlükle karşılaşsa bile ebeveynliği tercih etmektedir; bu zorluklara üreme için gerekli yumurtalar ve rahmin bulunması da dahildir. Heteroseksüel çiftler evlatlık edindiğinde genelde sağlıklı bebekler verilir. Geylere ise genellikle daha büyük çocuklar veya iyi olmayan ya da bir açıdan "zorlu" olduğu düşünülen çocuklar verilir. Stacey'ye göre toplumun en muhtaç durumdaki çocuklarından bazılarına yuva sunanlar geylerdir.

Baba olmayı tercih eden geyler, toplumun maskülenlik, babalık ve geylerin rastgele cinsel ilişkilerde bulunması hakkındaki klişelerinin birçoğuna meydan okur.

EVLİLİK SÖZLEŞMESİ BİR İŞ SÖZLEŞMESİDİR

CHRISTINE DELPHY (1941–)

KISACA

YAKLAŞIM
Maddi Feminizm

ÖNEMLİ TARİHLER

1974 İngiliz sosyolog Ann Oakley, *The Sociology of Housework* adlı kitabında ev işlerini feminist bakış açısından inceler.

1980 Amerikalı yazar ve feminist Adrienne Rich, heteroseksüelliğin erkeklere kadınlar karşısında güç ve kontrol sunan siyasi bir kurum olduğunu savunur.

1986 İngiliz sosyolog Sylvia Walby, ev içindeki cinsiyete dayalı işbölümünün toplumda ataerkilliği sürdüren temel yapılardan biri olduğunu ileri sürer.

1989 Fransız materyalist feminist Monique Wittig, heteroseksüel sözleşmenin cinsellik ve iş konulu bir sözleşme olduğunu savunan *On the Social Contract* adlı kitabını yayımlar.

Evlilik birçok toplumda yüzyıllardır her genç kızın kaderi ve çoğu zaman da rüyası olmuştur. Masallardan romanlar ve filmlere kadar sayısız kültürel ürün bu görüşü desteklemiştir. Fakat 1980'lerde Ann Oakley ve Christine Delphy gibi feministler, evliliğin gerçekte erkeklerin kadınlara baskı uygulamasında temel rol oynayan istismara dayalı bir kurum olduğunu savunmuştur.

Marksist bir kuramcı olan Christine Delphy, herhangi bir tür baskıyı araştırmanın tek yolunun tarafların elde ettiği maddi çıkarları dikkate alan Marksist tarzda bir analiz olduğunu iddia etmiştir. Fakat Marks baskıyı sınıf yapısına bakarak incelerken, Delphy kadınların uğradığı baskıyı ataerkil iktidar yapısı (erkeklerin sahip olduğu güç ve otorite) üzerinden inceler. Delphy'ye göre anaerkil bir sistemde heteroseksüellik (ve bunun sonucundaki erkek-kadın çifti) bireysel bir cinsel tercih olmayıp sosyal olarak yapılandırılmış bir kurumdur ve erkek egemenliğini korumaya hizmet eder. Böylece kadınlar evlilik ve anneliğe yönlendirilir ve emekleri erkekler tarafından sömürülebilir.

Ev İçi Üretim

Delphy, ataerkil üretim tarzının mevcut olduğu bir yer olarak gördüğü ev ortamına Marx'ın kavramlarının uygulanabileceğini ileri sürer. Bu işyerinde erkekler kadınların emeğinden sistemli olarak faydalanır ve avantaj sağlar. Bu koşullar altında kadınlar potansiyel olarak sınırsız bir işte evin erkek patronu için emek harcar. Bu rolde iş tanımı, üzerinde

Ayrıca bkz.: Judith Butler 56–61 ▪ Friedrich Engels 66–67 ▪ Sylvia Walby 96–99 ▪ Arlie Russell Hochschild 236–43 ▪ Teri Lynn Caraway 248–49 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Ann Oakley 318–19 ▪ Steven Seidman 326–31

Jane Austen'in *Gurur ve Önyargı* romanından uyarlanan filmin öyküsü, her kadının istediği şeyin "kusursuz" erkeği bulup onunla evlenmek olduğu fikrini pekiştirir.

anlaşılmış bir ücret ve saat bakımından sınır yoktur. Başka her çalışma konumunda bu tür koşullar sömürü olarak değerlendirilir. Evliliklerde kadın evin dışında ücretli bir işte çalıştığında çoğu zaman ev işleri ve çocuk bakımından da sorumlu olması beklenir. Delphy'ye göre evdeki koşula bu materyalist açıdan yaklaşıldığında evli kadınların hiçbir karşılık almadan çalıştığı netleşir.

Delphy, Marksistler için sınıfların yalnızca birbiriyle ilişkili olarak var olduğuna işaret eder; proletarya (işçiler) olmadan burjuvazi (üretim araçlarının sahipleri) de olmaz. Friedrich Engels, sınıflı bir toplumun gelişiminin kadınların bastırılmasının temeli olduğuna dair kapsamlı bir biçimde yazmıştır. Engels, 19. yüzyılda özel mülkiyetin yükselişiyle birlikte eşitsizliğin de arttığını, çünkü erkeklerin kamusal üretim alanını gittikçe daha çok kontrol ettiğini ve böylece gittikçe varlıklı ve güçlü hale geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca erkekler mülklerini meşru erkek mirasçılara bırakmak istemiştir ve bunu sağlamanın en etkili yolu tek eşli ataerkil aile kurumudur. Böylece evlilik bir mülkiyet ilişkisi haline gelmiştir.

Ücretsiz Yardımcılar

Sanayi Devrimi sırasında ve sonrasında emek talebi artmıştır. Kadınların bu talebi karşılamak için daha çok çocuk doğurması gerekmiştir. Fakat kadın ne kadar çok çocuk doğurursa eve o kadar bağlı hale gelir ve başka bir yerde çalışamaz. Delphy'e göre evli olmayan kadınların emeklerine çoğu zaman erkek kardeşleri, babaları veya işverenleri tarafından el konulduğu için onlar da "evli" hale gelir. Bu görüş kısmen İngiliz sosyolog Janet Finch'in *Married to the Job* adlı kitabından etkilenmiştir. Finch'in kitabı, kadınların işverenler tarafından erkek bir akrabanın işine ücretsiz bir biçimde ortak edilmesini belgeler. Bu, eğlendirme gibi dolaylı bir yardım (işadamları veya siyasetçiler için), işe yardım etme gibi doğrudan bir katılım (esnaflar veya akademisyenler için) ya da yemek pişirip temizlik yapma gibi pratik yardımlar (ruhban sınıfının üyeler için) şeklinde olabilir.

Materyalist Feminizm

Delphy, kapitalizm ve ataerkilliği iki ayrı sistem olarak ele alır; her ikisi de emeğin el konmasını içerir ve birbirlerini etkileyip şekillendirir. Aileye materyalist feminist yaklaşım, kapitalizmin rolünü dikkate almayan daha önceki feminist tahlillerden bir kopuştur. Delphy bir kadının evdeki görevlerini yerine getirme yükümlülüğünün evlilikte kurumsallaştığına ve böylece evliliği bir iş sözleşmesi haline getirdiğine işaret etmiştir.

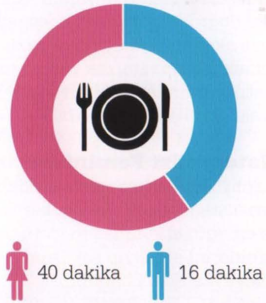
Bu görüş tartışmalı bulunmuştur ama İngiliz siyaset kuramcısı Carole Paterman gibi

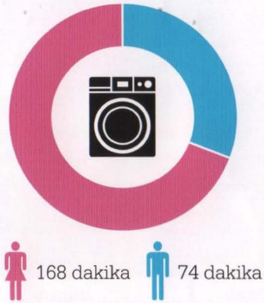
Kadınların evde sömürülmesi, Delphy'ye göre erkek egemenliği ve kontrolünü kalıcılaştıran ataerkillik ve kapitalizmin birleşik etkilerinin bir sonucudur.

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkelerinde 2009 ve 2011 yılları arasında gerçekleştirilen araştırmalar, evde büyük ölçüde eşitsiz bir işbölümünün var olduğunu göstermiştir; kadınlar aile üyelerinin bakımı ve ev işleri (örneğin yemek yapmak) için erkeklerden çok daha fazla zaman harcar.

Aile üyeleriyle ilgilenmek için ayrılan günlük süre

Ev işleri için ayrılan günlük süre

diğer akademisyenlerden destek görmüştür. Pateman, bireylerin iyi birer yurttaş olarak davrandığı ve bunun karşılığı devletten koruma aldığı toplumsal bir sözleşmeyi öngören İngiliz filozof John Locke'un fikirlerinden yola çıkarak heteroseksüel ilişkileri cinsel bir sözleşme olarak görmüştür. Kadınlar evlenerek erkeklerden koruma almış gibi görünebilir ama erkekler de kadınların emekleri ve bedenleri üzerinde hak sahibi olmuştur (Pateman'ın *The Sexual Contract* adlı kitabını yazdığı 1988 yılında İngiltere'de "evlilik içi tecavüz" henüz suç teşkil etmiyordu).

Delphy, bunun bazı feministlerin iddia ettiği gibi kadınların emeğinin karşılığının verilmemesinden ibaret olmadığını düşünür. Bu sorun kadınlara daha çok ücret ödenmesiyle ortadan kalkmayacaktır. Bunun nedeni, Marksist sınıf tahlilinin gösterdiği gibi sistemin yalnızca sömürülebilecek bir grubun var olması durumunda işleyebilecek olmasıdır. Sömürülen bir grup yoksa kâr da yoktur. Sömürülebilir bir grup yaratmak da bir grup insanı sürekli olarak belli bir biçimde konumlandıran egemen bir ideolojinin tüm topluma hâkim olmasına dayanır. Kapitalist ataerkil toplumda bu ideoloji cinsiyetçilik yani kadınlara karşı onların cinsiyetinden kaynaklı önyargıdır.

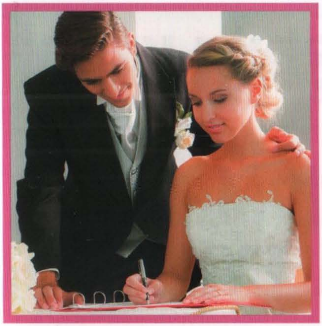
Delphy'nin görüşlerine getirilen bir eleştiri, bazı kadınların evlilikten mali ve/veya cinsel olarak yararlandığı olgusunu hesaba katmamasıdır. Delphy bunu inkâr etmez; fakat bunun eşitsiz bir alışveriş olduğunu savunur. Kadınlar kendi iyiliklerini düşündüğü ve eşlerini sevdiği için bazı görevleri yerine getirmekten hoşnut olabilir ama bu kendilerinden çok miktarda ücretsiz emek beklendiği gerçeğini gizlemez. Diana Leonard'la birlikte yazan Delphy evli erkekler ve kadınların birbirlerini sevebileceğini belirtir ama "seven kadınlar, erkeklerin onları sömürmesini engelleyemez."

Kadın Doğmaz, Üretilir

Delphy, bir kişinin cinsiyetinin apaçık olmadığını savunur; erkeklik sadece bir penisin veya göğüs kıllarının varlığıyla, kadınlık da çocuk doğurabilme işleviyle belirlenmez. Toplumsal cinsiyete göre ikili kutuplaşmanın kadınlar karşısında erkeklere öncelik tanıdığı ve homoseksüellik karşısında heteroseksüelliğe değer verdiği bir dünyada yaşadığımız için cinsiyet toplumda vurgulanır. Böylece toplumsal cinsiyet, cinsiyeti dikte eder veya "önceler" ve insanların cinsiyete göre sınıflandırılması hiyerarşiler ve iktidar yapılarını korur.

Delphy, cinsiyeti insanları sınıflandırmak için bir sistem olarak kullanmanın yanıltıcı olduğunu ve düşüncede ciddi hatalara yol açacağını ileri sürer. Neden bir kişinin cinsiyeti eşit olarak ayırt edilebilir olan diğer fiziksel özelliklerinden daha baskın olmalıdır? Neden biyolojik cinsiyet dünyanın nüfusunu iki gruba ayırıp daha sonra görünüşe göre "doğal" özellikler ve roller

> Ev işlerinin ücretsiz olması yapılan işin türüyle ilgili değildir çünkü aynı görevler aile dışından biri tarafından yerine getirildiğinde ücret ödenir.
>
> **Christine Delphy & Diana Leonard**
> **İngiliz sosyologlar (1941–2010)**

Evlilik sözleşmesi imzalamak, yasal bir ilişkiye girmek anlamına gelir. Bu ülkeden ülkeye farklı anlamlar içerir ama Delphy'ye göre her zaman için erkeğin yararınadır.

yükleyen tek fiziksel özelliktir? Cinsiyetin tamamen yanlış bir sınıflandırma olduğu fikri, Delphy'nin ataerkilliğe ilişkin radikal değerlendirmesinde önemli bir kavramdır çünkü egemen olanları (mali, sosyal ve cinsel açıdan) ve egemenlik altına alınanları birbirinden ayırmak için kullanılan cinsiyet anlayışının altını oyar.

Delphy, kuramlarını geliştirirken erkeklerin eşitsiz ataerkil sistemi desteklemek için kadını "ötekileştirdiğini" savunan Fransız feminist Simone de Beauvoir'ın yazılarından önemli ölçüde etkilenmiştir. "Erkekler" ve "kadınlar" kategorilerinin anlamlı olduğuna karşı çıkan Delphy'nin fikirleri, daha önce kabul gören cinsiyet, cinsellik ve toplumsal cinsiyet fikirlerini ve bunların kimliğin oluşturulmasındaki rolünü sorgulayan queer kuramının öncüsü olarak görülebilir.

Feminizm ve Marksizm

Delphy'nin görüşleri, ilk yayınladıkları zaman feminizmde bir heyecan yaratmıştır. Bu, feministlerin ev emeğine ve bunun nasıl anlaşılması gerektiğine ilgi duyduğu bir dönemdir ama feminizm ve Marksizm arasındaki ilişki hakkında önemli bir fikir ayrılığı mevcuttur. İngiliz aydınlar Michele Barrett ve Mary McIntosh gibi bazı Marksist feministler, erkeklerin kadınların emeğinden faydalandığı ve dolayısıyla onları doğrudan sömürdüğü ithamına kesinlikle karşı çıkmıştır. Diğerleri ise belirli bir toplumda aynı anda iki sömürü türünün (ataerkillik ve kapitalizm) birlikte var olamayacağını ileri sürmüştür.

Süregelen Eşitsizlik

Delphy ve diğer birçok feminist, 1980'lerden itibaren bu eleştirilerle karşılaşmış ve bunlar üzerinde ayrıntılı olarak çalışmıştır. Delphy'nin çalışmaları dünya genelinde feministleri etkilemeye devam etmektedir. Örneğin Amerikalı felsefeci Judith Butler, çalışmalarında ve cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını sorgularken Delphy'nin kavramlarının birçoğunu kullanmıştır. Delphy'nin fikirlerini geliştiren Fransız feminist Monique Wittig, toplumun iki cinsiyete bölünmesinin eşitsizliğin nedeni değil sonucu olduğunu savunmuştur. Gazeteci ve kampanyacı Beatrix Campbell, *The End of Equality* (2014) adlı kitabında kadınların duygusal ilişkilerde sömürülmeye devam etmesinin yollarını ortaya koymuştur; örneğin erkeklerin çocukların bakılması görevini kadınlarla paylaştığı çok az toplum mevcuttur. Campbell'e göre çağdaş küresel kapitalizm erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini güçlendirip ilerletmeye hizmet etmiştir.

Ekonomik sömürünün dışındaki maddi baskılar, örneğin bazı ülkelerdeki süregelen kürtaj tartışmaları da Delphy'nin tahlilinden yararlanmıştır. Delphy'nin savunduğu gibi, çocuk doğurmak ve bakmak kadınlardan elde edilen emek olarak anlaşılıyorsa erkekler kadınların doğumları sınırlandırarak bu sömürü şeklinden kaçmasından korku duyabilir. Böylelikle, Kuzey İrlanda gibi yerlerde kürtaj hakkının geri alınması ve ABD'de kürtaj hakkındaki ateşli tartışmalar erkeklerin kadınlar tercihi üzerindeki kontrolünün bir şekli olarak görülebilir; erkekler hem kapitalizm hem de ataerkilliği sürdürmek amacıyla kadınları sömürülen bir sınıf olarak tutmak ister.

Christine Delphy

1941'de Fransa'da dünyaya gelmiş, Paris Üniversitesi ve ABD, Berkeley'deki California Üniversitesinde eğitim görmüştür. 1968'de Paris'teki siyasi protestolardan ilham alarak Fransız kadınlarının özgürlük hareketinin aktif bir üyesi olmuştur. 1977'de Fransız filozof Simone de Beauvoir'la birlikte *New Feminist Issues* adlı dergiyi çıkartmaya başlamıştır. Delphy, Gouines Rouge (Red Dykes) adlı grubun üyesidir. Bu grup, lezbiyenleri aşağılamak için kullanılan "dyke" sözcüğünü devrimci bir anlam yükleyerek geri kazanmaya çalışmıştır. Yakın geçmişte Delphy ırkçı bir düzenleme olarak gördüğü için Fransa'daki okullarda Müslüman kızların *türban* (başörtüsü) takmasını yasaklayan kanunun aleyhine oy kullanmıştır.

Önemli eserleri

1984 *Close to Home: A Materialist Analysis of Women's Oppression*
1992 *Bilindik İstismar* (Diana Leonard ile birlikte)
1993 *Seks ve Toplumsal Cinsiyetin Yeniden Düşünülmesi*

EV İŞLERİ KİŞİNİN KENDİ KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRMESİNİN DOĞRUDAN ALEYHİNEDİR

ANN OAKLEY (1944–)

KISACA

YAKLAŞIM
Yabancılaşma Olarak Ev İşleri

ÖNEMLİ TARİHLER
1844 Karl Marx, işçilerin işlerinden yabancılaşması kuramını ortaya koyar.

1955 Sosyolog Talcott Parsons, ev işlerini kadın rolünün bütünleyici bir parçası olarak görür.

1985 İngiliz sosyolog Mary Maynard, *Contemporary Housework and the Houseworker Role* adlı kitabında çalışan kadınların çalışan erkeklerden çok daha fazla ev işi yaptığını belirtir.

1986 İngiliz sosyologlar Linda McKee ve Colin Bell, erkekler işsiz kaldığında daha az ev işi yaptığını ileri sürer; erkekler maskülen kimliklerin tehdit edildiğini düşünürler ve kadınlar da onlardan daha fazla sorumluluk üstlenmelerini isteyerek bunu daha da zayıflatmak istemez.

Kapitalist ve ataerkil toplumlarda **ev işleri sömürüye dayalıdır...**

... çünkü doğal olarak kadınlara ait olduğu varsayılan **düşük statülü** işlerdir.

... çünkü yaratıcılık veya tatmin bakımından **çok az fırsat** sunar.

Ev işleri kişinin kendi kendini gerçekleştirmesinin doğrudan aleyhinedir.

Kadınların halen büyük ölçüde ev işlerinde çalışırlar. Bir kuşaktan daha uzun bir süre önce 1974 yılında sosyolog Ann Oakley, yaşları 20 ila 30 arasında değişen ve hepsi en az bir çocuk sahibi olan Londralı kırk ev kadınıyla görüşmeler yaparak ev işinin ilk sosyolojik incelemelerinden birini gerçekleştirmiştir. Bu öncü çalışma, ev işlerini bu kadınların gözünden inceler.

Oakley ev işlerinin kadının eş veya anne rolünün doğal bir uzantısı değil, başlı başına bir meslek olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürer. Bu, ev işlerinin "gerçek iş" olarak görülmediği bir dönemde tartışmalı bir bakış açısıdır.

Ayrıca bkz.: Sylvia Walby 96–99 ▪ Harry Braverman 226–31 ▪ Robert Blauner 232–33 ▪ Arlie Hochschild 236–43 ▪ Talcott Parsons 300–01 ▪ Christine Delphy 312–17

Kadınlar ev işlerini ücretsiz olarak yapmaya zorlanır. Bu sömürü türü, kapitalizmin işleyişini sürdürmesini ve başarıya ulaşmasını sağlar. Ev kadınları erkek işçilerin ihtiyaçlarını karşılayarak onların ekonominin ihtiyaçlarını karşılayabilmesini sağlar.

Kadının Rolü?

Aile içi görevler, doğum yapabilme yeteneklerinden dolayı kadınlar için genellikle doğal bulunmuştur; ama bu kapasitenin bir kadının neden daha iyi ütü yapabileceği anlamına geldiği net değildir. Muhtemelen birçok kadın "ücretsiz" olarak yaptıkları şeyler karşısında ücret talep etmeyi aklına getirmez.

Karl Marx'ın erkek işçilerin ücretli işte sömürüldüğü argümanı, kadınların evde sömürülmesine uygulanabilir. İdeoloji, ev işlerinin kadınlar için "doğal" olduğunu ve ücret gerektirmediğini ileri sürerek bu olguyu maskelemeye hizmet eder. Oakley ise toplumsal cinsiyetin ve cinsiyet rollerinin biyolojiye bağlı olmaktan çok kültürel ve tarihsel süreçleri yansıttığını düşünür.

1950'lerdeki ev ürünü reklamları, kadınları hayatlarının önemli bir parçasını teşkil eden temizlik malzemeleriyle duygusal bir bağa sahip mutlu ev kadınları şeklinde klişeleştirir.

Yabancılaşma

Marks, özel mülkiyete dayalı bir sistemde işçilerin kendi emeğinin meyvelerine sahip olamadığı için işlerinden uzaklaştığını veya yabancılaştığını ileri sürer. Benzer bir şekilde Oakley de ev kadınlarının çoğunun kaderlerinden hoşnut olmadığını savunur; yalnız, monoton ve sıkıcı işlerinin doğasında tatmin edici hiçbir şey bulamazlar. Ev kadını olmakla ilişkilendirilen düşük statüden rahatsızlık duyarlar. Fabrika işçileri gibi onlar da işlerini tekrara dayalı, parçalanmış ve zamana karşı yarış olarak görür.

Oakley'nin araştırmaları, kadınların fabrika işçilerinden daha sık bir biçimde işlerinden yabancılaştığını ortaya koyar. Bu kısmen ev kadınları olarak sosyal izolasyon hissetmelerinden kaynaklanır; birçoğu evlilikten önce iş hayatına sahiptir ama evlendikten sonra bunu bırakmıştır. Oaekley'ye göre bu kadınlar özerklik veya kontrole sahip değildir; çalışma sorumluluğu tek başlarına onlara aittir ve bunu yapmazlarsa öfkeli bir koca veya hasta çocuklarla baş başa kalabilirler.

> Kadınların evine bağlılığı, öğrenilmiş yoksunluk ve uyarılmış boyun eğdirme döngüsüdür.
> **Ann Oakley**

Bu açıdan bakıldığında ev işleri kadınların tam potansiyellerine ulaşmasını engeller. Oakley'nin bulguları günümüzde önemini korur: İngiliz sosyolog Caroline Gatrell gibi son dönemdeki araştırmacılar kadınların ücretli istihdama daha çok katılmalarına rağmen 40 yıl sonra halen ev işlerinin büyük bir kısmını yaptığını ortaya koyar.

Ann Oakley

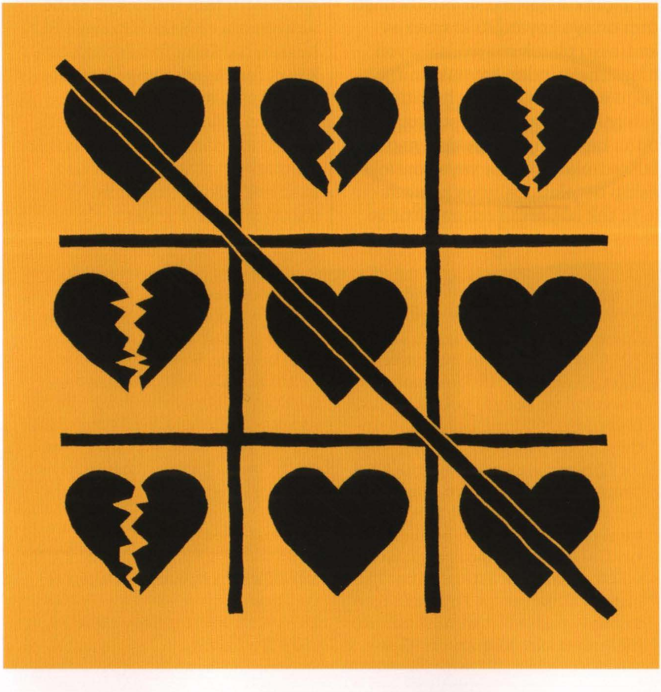
Sosyolog ve feminist Ann Oakley 1944'te İngiltere'de dünyaya gelmiştir. Londra Üniversitesinde sosyoloji ve sosyal politikası profesörüdür. Oxford Üniversitesinde sosyoloji alanını tercih eden ilk öğrencilerden biri olarak eğitimini tamamladıktan sonra iki roman yazmıştır ama bunları yayımlayacak yayınevi bulamamıştır. Daha sonra doktora yapmış ve ilk akademik kitabı *Seks, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum* "toplumsal cinsiyet" terimini gündelik kullanıma sokmuştur. Oakley'in ilk romanı *The Men's Room* 1991'de yayınlanmış ve 1991'de Bill Nighy'nin başrolünde oynadığı ünlü bir BBC dizisi haline gelmiştir. Oakley, feminizme bağlılığını sürdürmektedir ve çalışmasının büyük bir kısmı cinsiyet sorunlarını konu alır. Çevre dostu temizlik ürünlerinin geliştirilmesine de ilgi duymaktadır.

Önemli eserleri

1972 *Seks, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum*
1974 *Ev İşlerinin Sosyolojisi*
1974 *Ev Kadını*

AŞK ZAFER KAZANDIKTAN SONRA HER TÜRLÜ YENİLGİYLE YÜZLEŞMEK ZORUNDA KALIR

ULRICH BECK (1944–) VE ELISABETH BECK-GERNSHEIM (1946–)

KISACA

YAKLAŞIM
Aşk Kaosu

ÖNEMLİ TARİHLER
1992 Anthony Giddens'ın *The Transformation of Intimacy* adlı kitabı, refleksif (kendi kendinin farkında) bir toplumda eşitlikçi ilişkilere iyimser bir bakış sunar.

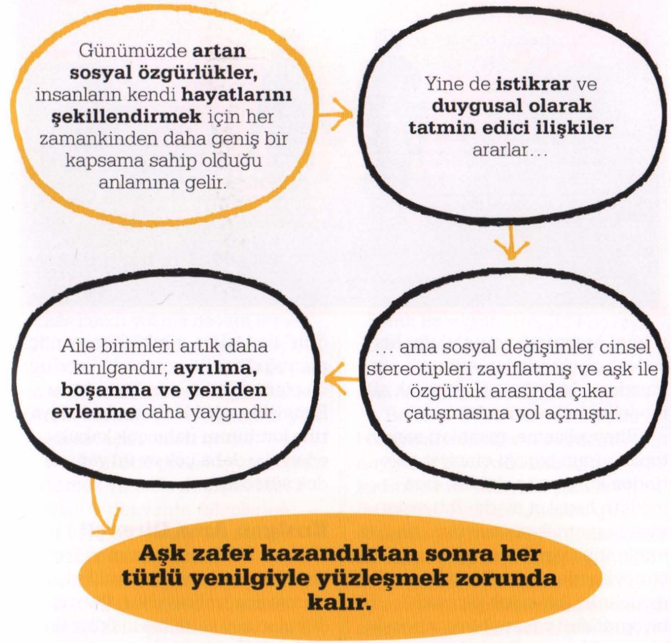
1994 Amerikalı sağcı düşünür Charles Murray toplumdaki çöküşü durdurmak için geleneksel aile değerlerinin vurgulanması gerektiğini savunur.

1998 İngiliz sosyolog Lynn Jamieson, kişisel ilişkilerimizin düzenlemesini tarif etmek için "yakınlığın" en faydalı terim olduğunu söyler.

1999 İngiliz akademisyen Carol Smart ve Bren Neale, ebeveynlerin çocuklarla ilişkilerinin kırılgan duygusal partnerlerin ilişkisinden çok daha kalıcı olduğunu savunur.

Mutlu, yakın bir ilişki ilişkiyi sürdürmek zor ve yorucu olabilir ama aynı zamanda zorlayıcıdır. Alman çift Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim, *Aşkın Normal Kaosu* (1995) adlı kitaplarında bunun neden böyle olduğunu açıklamaya çalışır. Beck çifti, kişisel hayatlarımızı sürdürme biçimlerimizi dönüşüme uğratan yeni sosyal düzenin gelişiminin izini sürerek bu yeni düzenin temel özelliklerinden birinin "aşk, aile ve kişisel özgürlük arasındaki çıkar çatışması" olduğunu ileri sürer. "Cinsiyet statüsü temeline dayanan" geleneksel çekirdek aile "özgürleşme ve eşit hakları

Ayrıca bkz.: Ulrich Beck 156–61 ▪ David Held 170–71 ▪ Colin Campbell 234–35 ▪ Talcott Parsons 300–01 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Judith Stacey 310–11

konularında" dağılmaktadır. Geleneksel sosyal kimliklerin zayıflaması, erkekler ve kadınların cinsiyet rollerine ilişkin karşıtlıklarının "özel alanın tam merkezinde" ortaya çıkması anlamına gelir. Bunun sonucunda daha çok çift boşanır veya ayrılır ve farklı aile formları şekillenir. Bütün bunlar "aşk adındaki oldukça normal kaosun" bir parçasıdır.

Bireyselleşen Yaşam

Ulrich Beck'in kadınların "özgürlük" ve geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettirilmesi arasında kaldığını ifade eden daha önceki *Risk Toplumu* (1986) kitabından hareketle, Beck çifti yeni "düşünümsel modernite" çağının yeni riskler ve fırsatlar sunduğunu ortaya koyar. Küresel kapitalizmin özel sosyal ve ekonomik koşulları daha yoğun bir bireysel kimlik duygusuna yol açmıştır; hayat daha az öngörülebilirdir ve kişisel öyküler daha çok "kendi başına hareket etme" duygusu içerir.

Beck çifti, "bireyselleşmenin" Almanya'nın 19. yüzyılın sonlarında kabul edilen Medeni Kanununda ifade edilen "evliliğin eşin iradesinden bağımsız bir ahlaki ve yasal düzen olarak görülmesi gerektiği" prensibine aykırı olduğunu açıklar. Bireyselleşme kişisel ve sosyal

Elisabeth Beck-Gernsheim

Sosyolog, felsefeci ve psikolog olan Elisabeth Beck-Gernsheim 1946 yılında Almanya'nın Freiburg kentinde dünyaya gelmiştir. Kısmen Yahudi kökenli olduğu için aile üyelerinin birçoğu 1930'larda Nazi Almanya'sından kaçmıştır ve amcalarından bazıları İngiltere'nin Londra kentine yerleşmiştir.

Londra Ekonomi Okulu aracılığıyla Londra'yla kendi bağlantıları olan eşi Ulrich Beck'le birlikte birçok önemli çalışmaya imza atmıştır ama aynı zamanda sosyal değişimden biyoteknolojiye kadar birçok konuda yazmıştır. Yakın geçmişte uluslararası evlilikler, göç ve etnik kimliklere ilgi duymaya başlamıştır. Günümüzde Münih Üniversitesinin Kozmopolit Araştırmalar Enstitüsünde kıdemli araştırma görevlisidir. (Ulrich Beck'in yaşam öyküsü için sayfa 156-161'e bakın.)

Önemli eserleri

1995 *Aşkın Normal Kaosu*
2002 *Bireyleştirme* (Ulrich Beck ile birlikte)
2002 *Ailenin Yeniden Keşfi*

> İnsanlar aşk için evlenir ve aşk için boşanır.
> **Ulrich Beck & Elisabeth Beck-Gernsheim**

Aşk ve evlilik arayışı modern toplumun bir özelliği olmayı sürdürür ama hayatlarımızın üzerindeki baskılar nedeniyle evliliklerin boşanmayla sonuçlanması geçmiştekine kıyasla daha yüksek bir olasılıktır.

deneylerin yeni formlarına zemin hazırlamıştır.

Beck çiftinin görüşleri, *The Transformation of Intimacy* (1992) adlı kitabında çağdaş toplumda kimliklerimizi miras almaktan çok yarattığımızı ileri süren Anthony Giddens'ın görüşlerini yankılar. Bu tür bir değişim, Giddens'e göre aileyi ve cinselliği deneyimleme şeklimizi farklılaştırmıştır.

Giddens'e göre geçmişte evliliklerin aşktan ziyade ekonomik bir ortaklık şeklindeyken, beklentiler daha düşüktür ve hayal kırıklıkları daha azdır. Artık erkekler ve kadınlar kimliklerini günden güne verdikleri kararlarla refleksif olarak yaratmaya zorlandığı için ilişkilerini karşılıklı anlayış temelinde seçebilir. Bu Giddens'in ifadesiyle "saf ilişkileri" doğurur; insanlar ilişkiye kendi mutlulukları için girer ve ilişki yalnızca her iki taraf da mutlu olduğu sürece devam eder. Bu tür ilişkiler bireyler arasında daha çok eşitlik getirir ve geleneksel cinsiyet rollerine meydan okur.

Yakın Ama Eşitsiz Yakın Ama Eşitsiz

Beck ve Beck-Gernsheim, modern dünyada erkekler ve kadınların kendi hayatlarını şekillendirmesi ve böylece cinsiyet stereotiplerini zayıflatması için çok daha fazla alan olduğunu noktasında Giddens'la hemfikir olsa da tamamen iyimser değildir.

Bireyler, kontrollerinin dışındaki güçlere tabidir; hayat kendi başınızın çaresine bakmak olabilir, ama bunu kendi istediğiniz gibi yapamazsınız. Beck çiftine göre kadınlar ve erkekler "yaşamanın doğru şeklini araştırma zorunluluğu hisseder"; güçlü, kişilerüstü toplumumuzda ... bir sığınak" sunacak aile modelini bulmaya çalışır.

Bireyselleşme, insanları sanayi toplumunun biçtiği cinsiyet rollerinden kurtarmış olabilir, ama modern hayatın maddi ihtiyaçları, insanları emek piyasasının gereksinimlerine uygun bir yaşam inşa etmeye zorlamıştır. Beck çifti, aile modelinin "bir emek piyasası biyografisini yaşam boyu sürecek bir ev işi biyografisiyle kaynaştırabileceğini ama iki emek piyasası biyografisini kaynaştıramayacağını" ileri sürer, çünkü bunların iç mantığı "her iki partnerin kendini ön plana çıkarmasını" gerektirir. Eşitsizlik, erkekler kadınların işyerine katılımını daha çok kabul edene ve daha çok ev işi yapana dek sürecektir.

> Kendi sosyal ortamını yaratan bireyler için ... aşk ... hayatlarına anlam kazandırmakta merkezi hale gelir.
>
> **Ulrich Beck & Elisabeth Beck-Gernsheim**

Kırılgan Ama Dirençli

Beck ve Beck-Gernsheim yakın ilişkilerin çoğunlukla eşitlikçi olamayacağını savunur; ihtiyaç duyulan şey eşitlikse ilişkiler terk edilmelidir: "Aşk yaşanması zor hale gelmiştir."

Erkekler ve kadınlar, her türlü ilişkinin (aile, evlilik, annelik, babalık) talepleri ve işyerinin mobil, esnek çalışanlardan talepleri arasındaki çelişki nedeniyle önceki çağlardakinden çok farklı tercihler ve kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Bu tercihler ve kısıtlamalar ailelerin parçalanmasından sorumludur. Beck ve Beck-Gernsheim, çağdaş ailenin geçmiş çağların kural, gelenek ve ritüelleri tarafından şekillendirilmediğini ve yakın ilişkilerde kişilerin bağ ve yükümlülüklerle birbirine bağlandığı "ihtiyaca dayalı bir topluluk" olmaktan çıkıp, tercih ve kişisel eğilimi baz alan "seçime dayalı yakınlıklara" doğru bir

değişim yaşadığını ileri sürer. Bu zorlu değişimlere rağmen romantik öykünün cazibesi gücünü korur. "Geleneklerinden sıyrılan ve her türlü riskle yaralanan" belirsizliklerle dolu bir toplumda, Beck ve Beck-Gernsheim'ın ifade ettiği gibi aşk "her zamankinden daha önemli ve aynı ölçüde imkânsız hale gelecektir."

Bireyler günümüzde duygusal olarak doyurucu ilişkileri daha çok arzulamaktadır; eş terapisi ve kişisel gelişim yayıncılığı gibi endüstrileri bu arzu besler. Fakat bağlar kırılgandır ve kusursuzluğa ulaşılamazsa herkes kendi yoluna devam etme eğilimindedir. Beck çiftinin söylediği gibi, bireyler âşık olduktan ("aşk kazandıktan") sonra bile genellikle ayrılık, küskünlük ve boşanma gibi başka savaşlar onları bekler.

Beck çiftine göre, kişisel ilişkiler yürütmek ve hızla değişen bir ekonomik dünyanın taleplerine yanıt vermek hassas bir denge gerektirir; sonuç olarak boşanmalarda bir artış yaşanır. Fakat mutluluk umudu o kadar güçlüdür ki boşanan birçok kişi tekrar evlenir.

Çocukların Önemi

Beck ve Beck-Gernsheim eski tarzlara dönemeyecek kadar ileri gittiğimizi ve ne erkeklerin ne de kadınların bunu arzuladığını ileri sürse de, bireyselleşmiş hayatın baskıları nostalji duygusuna ve belki de hiç var olmamış kesinliklere –hükümetlerin sık sık atıfta bulunduğu "aile değerlerine"– özlem duyulmasına yol açabilir. İlişkilerimiz ne kadar kırılgan hale gelirse aşkı o kadar çok arzularız.

Geçmişe duyulan bu özlemin bir ifadesi, çağdaş toplumda çocuklara gittikçe daha çok önem verilmesidir. Yetişkinler arasındaki sevgi geçici ve zayıf görülürken, çocuklara duyulan sevgi daha önemli hale gelir. Her iki ebeveyn de koşulsuz sevgi sunduğu düşünülen çocuklara duygusal olarak yatırımda bulunur.

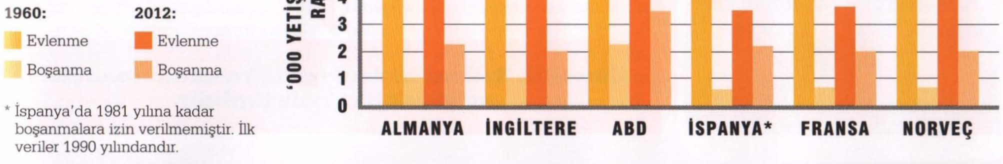
Beck ve Beck-Gernsheim, bu bakımdan erkeklerin ailedeki duygusal koruyucu rolü için kadınlara meydan okuyabileceğini ileri sürer. Fathers4Justice gibi babaların eşit ebeveynlik haklarını savunan grupların ortaya çıkması ve boşandıktan sonra çocuklarının velayetini almak isteyen babaların sayısının artması bunu gösterir.

Feminist akademisyen Diana Leonard, ebeveynlerin çocuklarını kendilerine yakın tutmak için hediyelerle onları "şımarttığını" söyleyerek bu görüşü destekler. Bu bağlamda çocuklarla kurulan bağ, yetişkin ilişkilerinin kaosunda bulunmayan devamlılık duygusunu sunarak ego-güdümlü ve yoğun hale gelir.

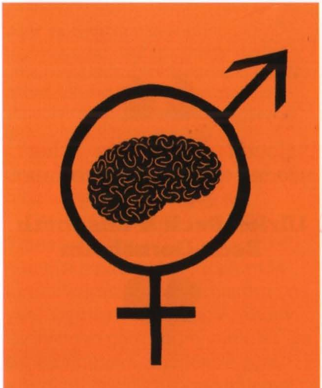
> "Çocuk ... toplumda ... her şeyden daha sağlam ve kalıcı bir bağ vaat eder."
> **Ulrich Beck & Elisabeth Beck-Gernsheim**

Beck ve Beck-Gernsheim'ın argümanları kaçınılmaz olarak eleştirilerin hedefi olmuştur. İsveçli aydınlar Diana Mulinari ve Kerstin Sandell gibi birçok kuramcı, kadınların artan boşanma oranlarından sorumlu olduğu imasına karşı çıkmıştır. Yine de *The Normal Chaos of Love* aile konulu akademik çalışmaları dönüştürmüştür. Aile sosyal değişime yanıt veren bir kurum olarak görülmekten çıkıp değişime bizzat katkıda bulunan bir kurum olarak kabul edilmiştir.

Batı dünyasında evlenme ve boşanma oranları son elli yılda önemli ölçüde değişmiştir. Hukuk ve toplumdaki değişiklikler evliliklerin azalması, boşanmaların ise artmasını beraberinde getirmiştir. Bu eğilim artık sabitleşmiş gibi görünse de aile birimi artık daha kırılgandır.

* İspanya'da 1981 yılına kadar boşanmalara izin verilmemiştir. İlk veriler 1990 yılındandır.

CİNSELLİK FİZİKSEL BEDENLE OLDUĞU KADAR İNANÇLAR VE İDEOLOJİLERLE DE İLGİLİDİR

JEFFREY WEEKS (1945–)

KISACA

YAKLAŞIM
Cinselliğin Sosyal İnşası

ÖNEMLİ TARİHLER

1885 İngiltere'de erkek homoseksüelliğini suç haline getiren ve fahişeliğe karşı yasaları güçlendiren Ceza Yasası Değişikliği kabul edilir.

1968 İngiliz sosyolog Mary McIntosh'un *Homoseksüel Rol* başlıklı makalesi cinselliğin biyolojik olarak değil sosyal olarak belirlendiği görüşünü destekler

1976 Fransız filozof Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi: Birinci Cilt* adlı eserinde cinselliğin sınıflandırılmasında "uzmanların" rolünü inceler.

2002 Aynı cinsiyetten çiftlere İngiltere'de yasal olarak evlat edinme hakkı tanınır.

2014 Aynı cinsiyetten çiftlerin evliliği İngiltere'de yasal hale gelir.

Cinsellik üzerine yazan belki de en etkili İngiliz yazar Jeffrey Weeks, cinselliğin toplum tarafından nasıl şekillendirilip düzenlendiğinin ayrıntılı bir tarihsel dökümünü sunar. Cinselliğin vücuttan kaynaklandığı kadar ideolojik olarak belirlenen bir sosyal yapı olduğunu düşünür. İngiliz sosyolog Mary McIntosh'un çalışmasından ilham alarak, sanayileşme ve kentleşmenin cinsiyet ayrımlarını pekiştirdiğini ve erkekler arası ilişkilerin damgasını artırdığını ileri sürer.

Weeks, Viktorya dönemi toplumunun yeni "bilimler" olarak psikoloji ve seksolojinin (bilim olduğu iddia

Seksoloji "homoseksüel" ve **"heteroseksüel"** kategorilerini yaratır.

Evlilik sağlıklı ve istikrarlı bir toplum için gerekli olduğu düşüncesiyle **desteklenir.**

Yasa kimlerin ne yapabileceğine karar vererek **cinselliği düzenler.**

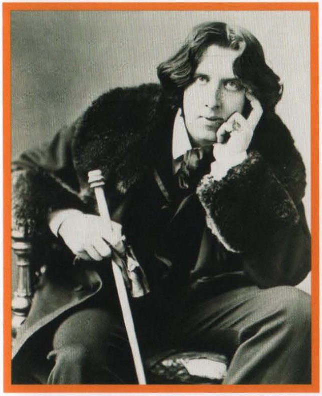
↓

Homoseksüellik anormal, heteroseksüellik ise **normal** olarak yapılandırılır.

↓

Cinsellik fiziksel bedenle olduğu kadar inançlar ve ideolojilerle de ilgilidir.

Ayrıca bkz.: Sylvia Walby 96–99 ▪ Margaret Mead 298–99 ▪ Michel Foucault 302–03 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Steven Seidman 326–31

Oscar Wilde, 19. yüzyılın sonlarında başka erkeklerle "uygunsuz ilişkileri" nedeniyle yargılanmış ve hüküm giymiştir. İrlandalı yazarın duruşmaları, homoseksüelliğin sosyal bir sorun olarak inşa edilmesine katkıda bulunmuştur.

edilen ama genellikle varlıklı amatörler tarafından yürütülen cinselliğin incelemesi) homoseksüelliği cezalandırmak için kullanılmasını inceler.

Cinselliği sınıflandırmaya duyulan artan ilgi, varsayımlarda bulunmak için herhangi bir kanıta sahip olunmasa da kadınların cinsel yönden doğal olarak pasif, erkeklerin ise doğal olarak aktif olduğunu varsaymıştır. Bu "özcü" görüşlerin (cinselliğin biyolojiyi yansıttığının) aksine olan her şey genellikle anormal bulunmuştur. Yeni bilimler mevcut ataerkil fikirleri güçlü bir biçimde desteklemiştir.

Weeks, istikrarlı ve "sağlıklı" bir toplumun korunması için evlilik kurumunu vazgeçilmez görmeye dönük artan bir eğilim olduğunu gözlemler. Buna paralel olarak erkekleri evliliğe yönlendirerek onların "doğal" şehvetini düzenleme kaygısı da duyulmuştur. Evlilik toplum için norm ve vazgeçilmez olarak lanse edilirken, "homoseksüellik" icat edilmiştir. Homoseksüel olabilecek eylemler daha önce de suç teşkil etmiştir ama tarihte ilk defa seksologlar yeni bir insan türü tanımlamıştır: "homoseksüeller" ("heteroseksüellik" kategorisi de kısa bir süre sonra icat edilmiştir). Cinsellik konulu incelemelerin birçoğu Hristiyan Kilisesinin öğretilerinden etkilenmiştir.

Sosyal Kontrol Olarak Cinsellik

Erkek homoseksüelliğin sapıklık ve gittikçe daha çok bir sosyal problem olarak görülmesi daha sıkı yasal ve sosyal kontrole yol açmıştır. Örneğin 1885 yılında ceza yasasında yapılan değişiklik, homoseksüel eylemlerin yasal tanımını genişletmiş ve yeni tanımlar getirmiştir. Homoseksüelliğin anormal olarak inşası ve beraberindeki özcü feminenlik ve maskülenlik fikirleri, heteroseksüelliğin normal ve tek meşru cinsel davranış olduğu inancını desteklemiştir.

Weeks'e göre bu cinsellik tanımı hem sosyal bir yapı hem de sosyal kontrolün bir şekli olarak görmek mümkündür. Yasa kimlerin evlenebileceğini, evlat edinebileceğini, cinsel ilişkide bulunabileceğini ve bunu hangi yaşta yapabileceğini belirleyebilir. Din ürümeye yol açmayan her türlü cinselliğin günah olduğu bir toplum inşa edebilir.

Kimlerin cinsel ilişki yaşaması, kimlerin yaşamaması gerektiğine dair kültürel idealler önemli bir negatif etki yaratabilir. Örneğin İngiltere'de 50 yaş üstü insanlar arasında cinsel yoldan bulaşan hastalıklarda önemli bir artış görülmüştür; çünkü diğer birçok etkenin yanı sıra yaşlı insanlar arasındaki cinselliğin nahoş olduğu görüşü çok az yaşlının tıbbi tavsiye almasına yol açmıştır.

Jeffrey Weeks

Sosyal tarihçi Jeffrey Weeks 1945 yılında Galler'deki Rhondda kentinde dünyaya gelmiştir. Erken yaşlarda gey hakları aktivisti olarak Gey Özgürlük Cephesine katılması Weeks'in çalışmalarını etkilemiştir.

Weeks, *Gay Left* adlı derginin kurucu üyesi ve editörüdür; çalışmaları lezbiyen ve gey politikası, sosyalizm ve de feminizmden etkilenmeye devam etmektedir. Cinsellik ve duygusal hayatı konu edinen yirmiyi aşkın kitap, sayısız makale yayımlamıştır ve günümüzde Londra'daki South Bank Üniversitesinde kendi adını taşıyan Weeks Sosyal ve Siyasi Araştırma Merkezinde araştırma görevlisidir. 2012 yılında sosyal bilime katkıları nedeniyle Britanya İmparatorluk Nişanıyla ödüllendirilmiştir.

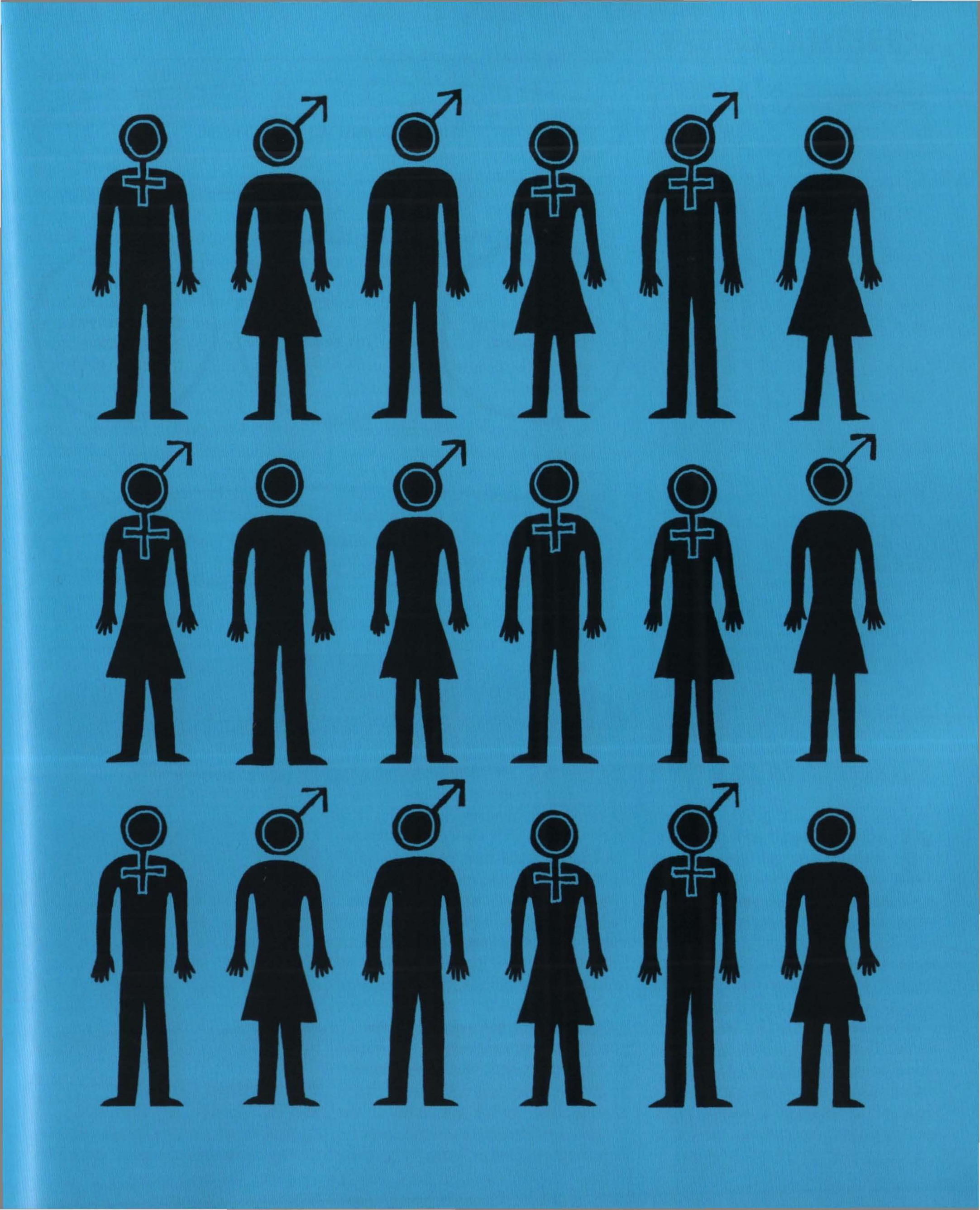
Önemli eserleri

1977 *Toplum Önüne Çıkma: Britanya'da Homoseksüel Politikalar*
1989 *Seks, Siyaset ve Toplum*
2001 *Same Sex Intimacies: Families of Choice and Other Life Experiments*

> Sosyal süreçler, öznellikleri sadece kategoriler olarak değil aynı zamanda bireysel arzular seviyesinde inşa eder.
> **Jeffrey Weeks**

QUEER KURAMI KİMLİĞİN TEMELLERİNİ SORGULAR

STEVEN SEIDMAN (1950–)

KISACA

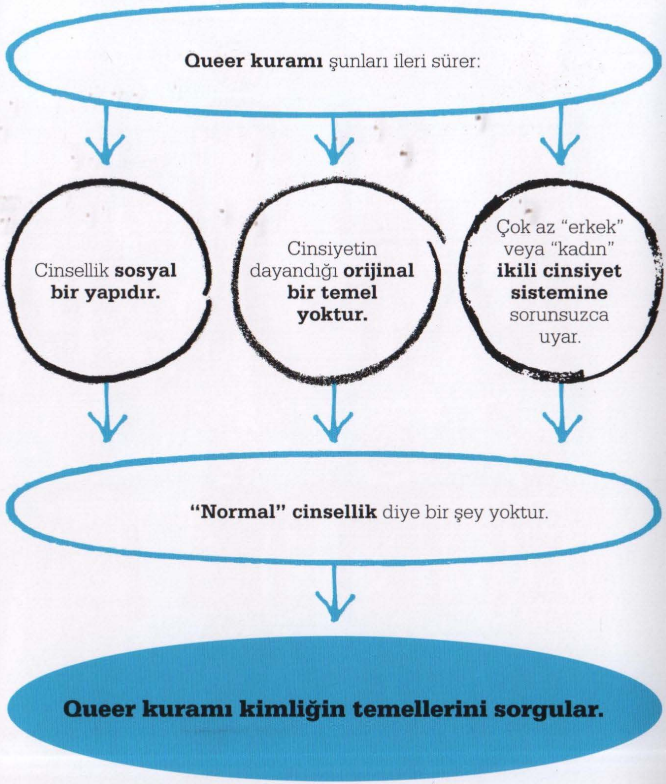
YAKLAŞIM
Queer Kuramı

ÖNEMLİ TARİHLER
1976 Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi, Birinci Cilt,* Giriş'te cinselliğin sosyal inşasını inceler; cinsel kimliklerin tarihte ortaya çıkışını inceler ve cinsel kimliklerin doğa ya da biyolojiye dayalı olmayıp iktidar tarafından üretildiğini savunur.

1987 ACT UP (Gücün Açığa Çıkması İçin AIDS Koalisyonu) homofobik AIDS kampanyalarına bir yanıt olarak New York'ta kurulur.

1990 Judith Butler, *Gender Trouble (Cinsiyet Belası)* adlı kitabında cinsiyetin sürekli tekrarlanan eylemler ve davranışlardan sosyal olarak inşa edildiğini ve de üretildiğini savunur.

1998 Amerikalı akademisyen Judith ("Jack") Halberstam, *Female Masculinity* adlı kitabında erkekler dışındaki maskülenliği inceler.

1980'lerin başında AIDS krizi kamuoyunun zihninde yanlış bir biçimde esasen gey erkekleri etkileyen bir salgın olarak yerleşmiştir. Bunun sonucundaki sağlık paniği ve homofobideki artış lezbiyen ve gey toplulukların kendilerini izole edilmiş ve marjinalleştirilmiş hissetmesine yol açmıştır.

Siyasi aktivist geyler ve lezbiyenler, buna yanıt olarak "queer" (ibne) teriminin aşağılayıcı etkisini ortadan kaldırmaya çalışarak "queer" politikası ve kuramını geliştirmiştir. Aşağılayıcı bir sözcüğün tersine çevrilerek kullanılması bazıları için halen tartışmalıdır. Queer en geniş anlamıyla heteroseksüel erkek-kadın "doğal" modelinin dışındaki her kategoriyi kapsar; buna sadece gey ve lezbiyenler değil cinsiyet değiştirenler, kıyafet değiştirenler ve "normları" reddeden heteroseksüelleri de içeren herkes dâhildir.

Queer kuramı ve siyasi yaklaşımı, feminist ve lezbiyen-gey kuramından çıkmıştır. Michel Foucault ve Judith Butler'dan etkilenen Eve Kosofsky Sedgwick, Gayle Rubin ve Steven Seidman gibi önemli queer kuramcıları, "kadın" veya "gey" gibi kategoriler içindeki farklılıkların bunların içini boşalttığını inanarak geleneksel bölünmez kimlik kategorilerini –veya sosyal kategorileri– parçalamıştır. Feminist kuramın bir kısmı gibi queer kuramı da ilk başta asimilasyoncu görünen (evlilik hakları gibi taleplerle kampanyalar düzenleyerek ana akıma girmeye çalışan) lezbiyen ve gey toplulukları eleştirmiştir.

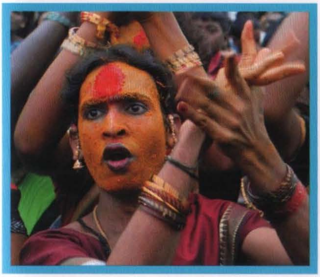
İnşa Edilen Cinsellik

Steven Seidman, diğer queer kuramcılarını yorumlaması ve eleştirmesi nedeniyle queer düşünce-

Ayrıca bkz.: Judith Butler 56–61 ▪ R W Connell 88–89 ▪ Michel Foucault 302–03 ▪ Adrienne Rich 304–09 ▪ Christine Delphy 312–17 ▪ Jeffrey Weeks 324–25

nin tarihinde önemli bir figürdür. Seidman, tıpkı Foucault ve İngiliz sosyolog Jeffrey Weeks gibi cinselliğin "inşa edildiğini" savunur. Sanayileşme ve kentleşme, erkeklere özgü genel bir iş dünyası ve kadınlara özgü özel bir ev dünyası yaratarak sosyal alanı cinsiyete göre ayırmıştır. Bu, maskülenlik ve feminenliğe ve cinselliğin düzenlenmesine bakışımızda önemli değişiklikler yaratmıştır. Bugün doğal gördüğümüz cinsiyet ve cinsellik niteliklerinin birçoğu ("heteronormatif" kavramı heteroseksüelliğin normal cinsel yönelim olarak kabul edilmesi anlamına gelir) bu dönemde yerleşmiştir; kadınların anaç ve şefkatli görülmesi, erkeklerin cinsel olarak aktif kabul edilmesi ve homoseksüelliğe sapkınlık gözüyle bakılması buna örnektir.

Seidman, 20. yüzyılın sonlarına kadar cinselliğe ilişkin incelemelerin homoseksüelliğin tarihi olarak görülebileceğini savunur. 19. yüzyıl bilimlerinin yanı sıra seksoloji ve Freudçu psikoloji nezdinde heteroseksüellik normaldir ve incelenmeyi gerektirmez. Aslında erkekler ve kadınlar arasındaki ayrımlar gibi halen varlığını koruyan sosyal eşitsizliklerin birçoğu tarihin bu döneminde yerleşmiştir.

Hindistan'da Yüksek Mahkeme 2014'te hijra adlı antik bir grubun cinsiyet değiştiren üyelerinin kendi cinsiyetlerini tanımlama hakkını teslim ederek kanunda üçüncü bir cinsiyet statüsü yaratmıştır.

Kimlik Sorunları

Seidman gibi queer kuramcıları, sosyal olarak yapılandırıldığı için kimliğin değişken ve tutarsız olduğunu düşünür; biyolojik cinsiyet gibi görünüşte değişmez olan bir şey bile sorgulanır. Çok az birey "erkek" veya "kadın" kategorilerine sorunsuz bir biçimde uyum sağlar; kromozomlar, hormonlar, genler veya anatomi test edildiğinde birçok kişi sürekliliğin bir noktasına denk düşer. Bazı erkekler çok maskülen görünmelerine rağmen yüksek seviyelerde "kadın" hormonuna veya "mikropenise" sahipken bazı kadınlar maskülen olarak görülmelerine yol açacak uzun boy veya kıl gibi özelliklere sahip olabilir.

Bebekler belirsiz cinsiyetle doğduklarında, cerrahlar genellikle müdahalede bulunarak bir erkek çocuğun küçük penisini alarak onun bir kız olarak yetiştirilmesini tavsiye eder. Bu, "gerçek" erkeklerin büyük penislere sahip olduğunu varsayması bakımından özcü ve kimliğin aslında sosyal koşullanma meselesi olduğunu ima etmesi bakımından sosyal yapılandırmacı olan paradoksal bir tepkidir. Heteroseksüel gibi tekli kimlik fikrine meydan okuyan ve erkek-kadın gibi ikili düşünme biçimlerini reddeden Seidman kimlik tabanlı kuram ve politikayı temelden eleştirir.

Feminizm ve lezbiyen-gey hareketler, ataerkil ve heteronormatif topluma meydan okuyan kimlik politikası türleri olarak ortaya çıkmıştır. Fakat eleştirmenler beyaz orta sınıfın (ve lezbiyen-gey politikasında erkeklerin) bu hareketlere hızla egemen olduğunu ileri sürmüştür. Zaman zaman bu tür gruplar da kimliğe özcü yaklaşımlar sergilemiştir; kimliğin biyolojiye dayandığını ve bu nedenle de doğal veya normal olduğunu savunmuşlardır. Butler'ın ileri sürdüğü gibi, bu bağlamda marjinalleştirilen kimliklerin kendisi sabit anlamlar üreterek ikili rejimlerin onaylanmasında suç ortağı haline gelir. Seidman, queer kuramının normatif gey ve lezbiyen politikasına gerekli bir meydan okuma sunduğunu, çünkü bu cinsel kimliklerin aslında meydan okumak istedikleri iktidar süreçlerini yeniden ürettiğini savunur.

> “Merkeze, tüm merkezlere, tüm otoritelere farklılık adına savaş ilan edelim.”
>
> **Steven Seidman**

Norma Meydan Okumak

Michael Warner, *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life* (1999) adlı etkili metninde "queer" kavramının sadece norma direnmekle kalmayıp normal davranış fikrinin kendisine meydan okuduğunu savunur. "Queer" kimlikten ziyade tutum hakkında olduğundan, çocuk sahibi olmamaya karar veren çiftler gibi norm ve beklentiye meydan okuyan herkes "queer" olabilir.

Seidman, *Difference Troubles: Queering Social Theory and Sexual Politics* (1997) adlı kitabında queer kuramının modern politika ve kültüre yaptığı önemli katkıyı kabul ederken farklılık politikasını savunanların karşılaşabileceği güçlükleri inceler. Sosyal düşünürler cinsiyet veya ırk gibi farklılıkları aşağı bir statüye indirgemeksizin nasıl kuramsallaştırabilir?

Seidman'ın bu soruya verdiği pragmatik yanıt, kendi ifadesiyle "daha az baskıcı bir farklılık bakışını" – "queer" sözcüğünün artık bir isim olmadığı, eylemleri tarif eden bir fiil olduğu sosyal postmodernizmi– savunmaktır. Seidman'ın amacı, farklılığı kabul ederek ve "farklılık ve demokrasinin bir arada yaşayabilmesi" için "özgürlük karşıtı bir kimlik politikası" yerine "olumlayıcı bir farklılık politikası" yürüterek tüm normlara meydan okumaktır. Seidman, queer kuramcılarının tıpkı diğer sosyal düşünürler gibi sosyal kuramın diğer formlarını hesaba katması ve temel sosyal kurumları eleştirmeye ve insanların hayatlarını nasıl sürdürdüğünü incelemeye devam etmesi gerektiğini savunur.

"Queer" kavramı ve kuramsal yaklaşımı birçok eleştiriye konu olmuştur. Kimlik kavramına karşı çıkmasına rağmen özellikle geyler, lezbiyenler, biseksüeller ve cinsiyet değiştirenlere işaret eden bir şemsiye terim haline gelmiştir. Özetle "queer" eski bir kavram için kullanılan yeni bir etiket gibi görülebilir. Bu açıdan bakıldığında birçok farklı insan kategorisini birleştirmek için kullanılmıştır ve önemli farklılıkları ve de eşitsizlikleri görmezden gelmekle itham edilmiştir.

Kusurlu Bir Yaklaşım?

Amerikalı David Halperin gibi queer kuramcıları "queer" kavramının cinsel tercihleri nedeniyle marjinalleştirildiğini hisseden herkesi kucaklayabileceğini düşündüğünden, Avustralyalı akademisyen Elizabeth Grosz bunun "sadistler, oğlancılar... kadın satıcıları" gibi kişilerin etik olarak sorgulanabilir pratiklerini doğrulamak için kullanılabileceğine dikkat çeker.

Queer kuramı, diğer kategorileri dışta bırakarak cinselliğe odaklanmakla da itham edilmiştir: Warner pornografinin cinsel fantezilerin dizginsiz bir biçimde sahnelenmesinin bir sonucu olarak "normal"in karşıtı olduğu için "queer" olduğunu savunurken, kadınların pornografideki kullanımının "normal" maskülenlik varsayımlarına dayandığını göz ardı eder. Güney Afrikalı akademisyen Ian Barnard, *Queer Race* adlı kitabında queer kuramı-

> Queer, tanımı gereği normal, meşru ve egemen olanla uyuşmayan her şeydir.
> **David Halperin**
> **Amerikalı Akademisyen** (1952–)

Kendi cinsel kimliklerini kendileri tanımlayan gruplar, son yıllarda erkek-kadın heteroseksüelliğinin normal cinsel yönelim olduğu varsayımına meydan okumuştur. Aşağıdaki semboller farklı cinsel kimliklerin var olduğunu ilan etmek için kullanılmaktadır.

Kendini Tanımlama Sembolleri

Sembol	Yönelim	Esin Kaynağı
⚢	Kadın çift	Geleneksel olarak kadın cinsiyetindeki bir organizmayı göstermek için kullanılan Venüs astrolojik ve alşimik işaretinin ikili yansıması.
⚣	Erkek çift	Geleneksel olarak erkek cinsiyetindeki bir organizmayı göstermek için kullanılan Mars astrolojik ve alşimik işaretinden oluşan bir çift zırh ve mızrak.
○	Cinsiyetler arası veya cinsiyetsiz kişi	Venüs ve Mars işaretlerinin cinsiyeti tanımlayan eklemeler dışındaki çemberi.
⚥	Cinsiyet değiştiren kişi	Erkek ve kadın cinsiyet işaretlerinin birleşimi.
☽☾	Biseksüel kişi	Bazı ülkelerde kullanılan "ıslah edilmiş" Nazi dönemi pembe üçgenine tercihen Kuzey Avrupa'da yaygın olarak kullanılan çift ay sembolü.

nın, ırkı görmezden gelen beyaza boyalı, Batılı bir "queer" versiyonu yarattığını iddia eder. İngiliz tarihçi Jeffrey Weeks, queer kuramını parasızlık gibi maddi kısıtlamalar nedeniyle cinsiyet değiştirme kararının herkes tarafından alınamadığı gerçeğinin göz ardı etmekle suçlamıştır. Bu nedenle queer kuramının beyaz, orta-sınıf ve gey erkek konumu haline geldiğini ileri sürülebilir.

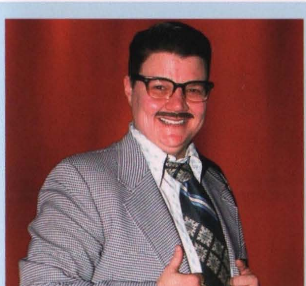
Queer kuramı, cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımına meydan okuyan ilk sosyal kuram olma iddiasındadır. Fakat İngiliz sosyolog Diane Richardson'ın işaret ettiği gibi bu iddia abartılıdır; *The Main Enemy* (1970) kitabının yazarı Christine Delphy gibi radikal feministler bu görevi daha 1970'lerde üstlenmeye başlamıştır.

Eleştirilere rağmen queer kuramı başta maskülenlik konulu incelemeler olmak üzere birçok akademik alanı etkilemiştir. Örneğin Amerikalı akademisyen Judith Halberstam'ın çalışması, maskülenliği anlamak istiyorsak kadın maskülenliği gibi marjinalleştirilmiş veya ikincil formları dikkate almanın önemli olduğunu savunarak bir "queer" bakışı sunmuştur. Seidman, queer kuramı yaklaşımının roman ve filmlere uygulandığında pek çok sonuç verdiğini ileri sürer. Çağdaş edebi eleştirinin birçok literatürde bulunan ikilikleri dekonstrüksiyon yöntemiyle tahlil etmeyi amaçladığını ve "queer" kuramının bunu mümkün kıldığını savunur.

Cinsiyetleri marjinalleştirilen ve genellikle kendileri ifade etmeleri sınırlandırılan kişiler için, anlatıyı yeniden yorumlayan bir "queer" okuması yapmak yazar veya yaratıcının öngörmemiş olabileceği olasılıkları açabilir: Örneğin Conan Doyle'un Sherlock Holmes romanları Holmes ve Watson arasında romantik bir arkadaşlığı ifade edebilir; Shakespeare oyunlarında karşı cinsiyetin kıyafetlerinin giyilmesine bir "queer" yorumu yapılabilir ve *Yaratık* filmleri "avcı kadın" kinayesinde yeni bir yoruma açıktır. "Queer" Amerikan realite dizisi *Queer Eye for the Straight Guy* gibi televizyon şovlarına da nüfuz etmiştir.

"Queer" yorumlar artık birçok filmde karşımıza çıkar. Yaratık, Diriliş filminde kısmen insan, kısmen yaratık olan Ellen Ripley potansiyel olarak kadın bir androidle erotik ilişki yaşar.

Halberstam, Amerikalı "drag king" Murray Hill'in (yukarıda) "maskülenliği dönüştürdüğünü ve teatralliğini teşhir ettiğini" söyler.

Kadın Maskülenliği

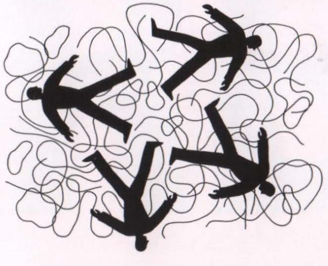
Judith ("Jack") Halberstam, maskülenliğin erkekler olmadan da var olabileceğini savunur ve erkeksi kızlar gibi "maskülen" kadınların aşağılanmasına meydan okur. Kadınlık zorunlu olarak feminenlik üretmez; erkeklik de herzaman maskülenliğe yol açmaz.

Bu fikir, sosyal olarak yapılandırılmış cinsiyetin (maskülenliğin) biyolojik cinsiyetin (erkeğin) doğal ifadesi olarak gören cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımına temelden karşı çıkar. Çalışması "queer" olarak anlaşılan Halberstam'a göre, toplumsal cinsiyeti "queer" olan tüm kadınları lezbiyen teriminin şemsiyesi altında birleştirme eğilimi vardır ama "lezbiyen" ve "gey" gibi sözcükler geleneksel olarak heteroseksüel olmayan geniş erotik etkinlik yelpazesini açıklamak için yeterli değildir. Kadın erkeklik, imitasyondan ziyade bir toplumsal cinsiyet haline gelir.

"Drag king'ler" (erkek gibi giyinen kadınlar) erkek maskülenliğinin gerçek bir öze dayanmadığını, günlük eylemlerin tekrarlanması aracılığıyla üretildiğini vurgular.

REHBE

REHBER

Sosyoloji görece yakın tarihte bir sosyal bilim olarak kabul edilmiş olsa da, kökleri "ideal" toplum üzerine düşünen Platon gibi antik filozoflara kadar uzanır. Sosyolojinin ana temaları, hükümdarları uzun süreden beri ilgilendirmiştir; zira insanların hangi yollarla büyük grupları (toplumları) oluşturduğunu ve bilgileri, kültürel değerleri, zenginlikleri ve iktidarı nasıl bölüştüğünü anlamaktan büyük kazançlar elde etmişlerdir. Sosyal reformcular bu tür kuramların toplumu değiştirmek için kullanılabileceğinin farkına varmıştır ve sosyoloji bir "bilim" haline geldikçe reformcuların sesleri daha da gür çıkmıştır. Sahadaki liderler, bu kitabın ana gövdesinde hâlihazırda açıklanmıştır; bu kısım disipline ve sosyal hayat anlayışımıza önemli katkılarda bulunan diğer düşünürleri kapsar.

HERBERT SPENCER
1820–1903

İngiliz sosyolog ve felsefeci Herbert Spencer, ilk evrimci kuramcılardan biridir. "En elverişli olan ayakta kalır" ifadesini kullanmış ve toplumların insan bedeniyle aynı evrimsel prensipleri takip ettiğini ileri sürmüştür: Toplumlar da basit devletlerden daha karmaşık formlara evrimleşerek doğal olarak değişir ve yalnızca en güçlü toplumlar ayakta kalır ve gelişir. Bu bakış "sosyal Darwinizm" olarak bilinir.
Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Karl Marx 28–31

CHARLES H. COOLEY
1864–1929

ABD'nin Michigan eyaletinden Charles Horton Cooley, kimlik anlayışımızın esasen başkaları tarafından nasıl algılandığımız düşüncesinden ve dolayısıyla sosyal etkileşimler aracılığıyla geliştiğini ileri süren "ayna benlik" kuramını ortaya atmıştır. Bu kavram, sosyolojideki "sosyalleşme" kuramına zemin hazırlamıştır.
Ayrıca bkz.: G. H. Mead 176–77 ▪ Erving Goffman 190–95

ROBERT E. PARK
1864–1944

Amerikalı sosyolog Robert E. Park, kolektif davranış, ırk ilişkileri ve "insan ekolojisi" (insanların bitkiler ve hayvanlara benzer bir şekilde fonksiyon gösterdiği fikri) üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınır. Kent sosyolojisine yaklaşımı – kenti bir "araştırma laboratuvarı" olarak görmesi, sosyolojinin Chicago Okulu olarak bilinen oluşumun ayırıcı özelliğidir.
Ayrıca bkz.: Georg Simmel 104–05 ▪ G. H. Mead 176–77

SIEGFRIED KRACAUER
1889–1966

Almanya'nın Frankfurt kentinde doğan Siegfried Kracauer, en çok modern kültür konulu kuramları ve teknolojinin belleğin yerini alma tehdidini barındırdığı fikriyle tanınır. Kracauer, *Frankfurter Zeitung* gazetesinde film ve edebiyat editörü olarak Walter Benjamin ve Ernst Bloch'a katılmış ve reklamcılıktan filmlere kadar toplumun kültürel ürünleri tahlil etmeye başlamıştır. 1933'te Nazi tehdidinden dolayı önce Paris'e, daha sonra da ABD'ye kaçmıştır. Kracauer, Theodor W. Adorno üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.
Ayrıca bkz.: Walter Benjamin 334 ▪ Theodor W Adorno 335

WALTER BENJAMIN
1892–1940

Berlin'de doğan Walter Benjamin, tanınmış bir kültür kuramcısıdır. 1919'da İsviçre'nin Bern Üniversitesinde edebiyat doktorası yapmıştır. Almanya'ya dönmüş ama 1933'te Nazilerden kaçmıştır. Sürgündeyken Frankfurt'daki Toplumsal Araştırma Enstitüsüne sanat ve kültür konulu makalelerle katkıda bulunmuştur. 1939'da Fransa'da bir kampa hapsedilmiştir. Serbest bırakıldıktan sonra Pireneler üzerinden İspanya'ya kaçmaya çalışmıştır. Ülkeye girişi kabul edilmeyince intihar etmiştir.
Ayrıca bkz.: Jürgen Habermas 286–87 ▪ Siegfried Kracauer 334

KARL MANNHEIM
1893–1947

Karl Mannheim, dünyayı "bilmek" ile ilgili süreçleri araştıran bilgi sosyolojisinin kurucuları arasındadır. Dünyayı toplumdaki konumumuzun bir işlevi olarak ve kendi kültür ve ideolojilerimizin gözlüklerinden "gördüğümüzü" ileri sürmüştür; "doğru" görelidir ve süjenin konumuna göre değişir. Macaristan doğumlu Mannheim, Almanya'nın Berlin kentinde Georg Simmel'in yanında çalışmıştır. 1933'te Londra Ekonomi Okuluna katılmıştır.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Georg Simmel 104–05 ▪ Norbert Elias 180–81

BARBARA ADAM WOOTTON
1897–1988

Sosyolog Barbara Adam Wootton, en çok "suçlu kişilik" hakkındaki geniş kabul gören bakışları tersine çeviren *Crime and the Criminal Law* (1963) kitabıyla tanınır. İngiltere'de Cambridge Üniversitesinde 1919'da ekonomi eğitimini tamamlamış ve 1920'de yüksek lisans yapmıştır ama o tarihte kadınlar resmi olarak öğrenci kabul edilmediğinden diploma alamamıştır. Daha sonra Londra ve Bedford üniversitelerinde sosyoloji dersleri vermiştir.
Ayrıca bkz.: Sylvia Walby 96–99 ▪ Ann Oakley 318–19

ALFRED SCHÜTZ
1899–1959

Alfred Schütz, Avusturya'da Viyana Üniversitesinde hukuk felsefesi alanında doktora yapmış ve Max Weber ile filozof Edmund Husserl'in çalışmalarına ilgi duymuştur. 1938'de Paris'e ve daha sonra da New York'a göçmüştür. Husserl'in dünyanın bir kişinin sübjektif bilincinde nasıl deneyimlendiğini araştıran fenomenolojik yaklaşımını benimseyen Schütz, toplumsal gerçekliğin doğasına odaklanan fenomenolojik sosyoloji alanının temelini atmıştır.
Ayrıca bkz.: Max Weber 38–45 ▪ Peter L Berger 336

HERBERT BLUMER
1900–1987

Herbert Blumer, ABD'de Chicago Üniversitesinde sosyoloji doktorası yapmış ve 27 yıl boyunca bu üniversitede dersler vermiştir. 1952'de California Üniversitesi, Berkeley'de ilk sosyoloji kürsüsünün başına geçmiştir. En çok bilinen eseri olan *Symbolic Interactionism* (1969) adlı kitabında bireysel ve kolektif eylemlerin, insanların şeylere yüklediği anlamı yansıttığını ve bu anlamların insanların grup hayatının bağlamından doğduğunu ileri sürmüştür.
Ayrıca bkz.: G. H. Mead 176–77 ▪ Howard S Becker 280–85 ▪ Charles H Cooley 334

THEODOR W. ADORNO
1903–1969

Theodor W. Adorno, neo-Marksist "eleştirel kuramın" savunucusudur. Almanya'nın Frankfurt kentinde doğan Adorno, Siegfried Kracauer'in yanında eğitim almış ve 1924'te Frankfurt Üniversitesinde felsefe doktorasını tamamlamıştır. 1931'de Max Horkheimer'la birlikte Frankfurt Okulu olarak da bilinen Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nü kurmuştur ama Nazizm'in yükselişiyle birlikte İngiltere'ye göçmüştür. Enstitü de faaliyetlerini yurtdışında sürdürmüştür. Adorno, ABD'de enstitüye yeniden katılmış ve onun ABD kapitalizminin "hayali" hazlarına karşı yükselen öncü ses haline gelmesine katkıda bulunmuştur. 1949'da enstitü ve Adorno (Batı) Almanya'ya dönmüştür. Adorno emeklilik hayatını İsviçre'de geçirmiştir.
Ayrıca bkz.: Herbert Marcuse 182–87 ▪ Jürgen Habermas 286–87 ▪ Siegfried Kracauer 334 ▪ Walter Benjamin 334

ANSELM L. STRAUSS
1916–1996

Amerikalı sosyolog Anselm Leo Strauss, Barney Glasser'le birlikte "temellendirilmiş kuram" olarak bilinen yenilikçi nitel tahlil metodunu geliştirmiştir. Bu metot, bir kuramı kanıtlamak araştırma yapmak yerine bir araştırmadan kuram inşa etmeyi amaçlar. Strauss, Chicago Üniversitesinde Herbert Blumer'in yanında eğitim almış ve daha sonra Alfred R. Lindesmith'le birlikte *Social Psychology* (1949) adlı kitabı yazmıştır. Howard S. Becker ve Erving Goffman'la birlikte "İkinci Chicago Okulu"nun bir parçası haline gelmiştir.
Ayrıca bkz.: Erving Goffman 264–69 ▪ Howard S Becker 280–85 ▪ Herbert Blumer 335

LOUIS ALTHUSSER
1918–1990

Fransız Marksist felsefeci Louis Althusser, toplumu göstergelerin incelenmesi (semiyotik) aracılığıyla tahlil eden bir felsefe olan 1960'ların yapısalcı hareketinin önemli bir figürüdür. Marx'ı yeniden yorumlaması, belirli ideolojilerin temelini oluşturan ve devamını sağlayan "devletin ideolojik aygıtlarının" rolüne işaret et-

miştir. Cezayir'de doğan Althusser, 1930'da Fransa'ya taşınmıştır. İkinci Dünya Savaşının büyük bir kısmını Almanya'daki bir hapishane kampında geçirmiş ve hayatının geri kalanını etkileyen psikolojik problemleri yaşamaya başlamıştır. 1945'te Paris'teki prestijli l'École Normale Supérieure'de (ENS) felsefe eğitimi almaya başlamıştır. Hastaneye kaldırıldığı dönemlerin arasında kaleme almış olduğu makaleler ve kitapları büyük takdir toplamıştır. 1980'de eşini öldürmüş ve 72 yaşındayken bir akıl hastanesinde yaşama veda etmiştir.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Antonio Gramsci 178–79

PABLO GONZÁLEZ CASANOVA
1922–

Pablo González Casanova, 1965 yılında "İç Sömürgecilik ve Ulusal Kalkınma" makalesiyle çığır açan Meksikalı tarihçi ve sosyologdur. "Ulusun içinde ulus" fikri ilk olarak 1930'larda W. E. B. Dubois gündeme getirilmiştir ama Casanova pratikte bu fikrin yapısal ayaklarını ortaya koymuştur. Meksika'nın siyasi ve sosyal yapıları hakkındaki derinlikli analizi, genel olarak kalkınan ülkelere bakışlar sunmuştur. UNESCO 2003'te Pablo González Casanova'yı prestijli Uluslararası José Martí Ödülüne layık görerek çalışmasını tanımıştır.
Ayrıca bkz.: W. E. B. Dubois 68–73 ▪ David McCrone 163

DOROTHY E. SMITH
1926–

Dorothy E. Smith, İngiltere'nin Yorkshire kentindendir. Egemen erkek bakış açısından entelektüel kuramlar yerine sübjektif, gündelik yaşam deneyimini kullanan fenomenolojik bir bakış açısını benimseyen "kadınlar için sosyoloji"yi geliştirmiştir. Smith, Londra Ekonomi Okulunda sosyoloji okumuş ve 1955'te ABD'de California Üniversitesi, Berkeley'de eğitim almıştır. Daha sonra British Columbia Üniversitesinde kadın araştırmaları konusundaki ilk derslerden birini vermiştir.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Alfred Schütz 335

ROBERT N. BELLAH
1927–2013

Amerikalı sosyolog Robert Neelly Bellah'ın 20. yüzyıldaki önde gelen din sosyoloğu olduğu söylenebilir. İlk olarak dini sembolizmin siyasi kullanımını inceleyen Amerika'da *Sivil Din* başlıklı makalesiyle takdir toplamıştır. ABD'de Oklahoma'da doğan Bellah, Harvard Üniversitesinin sosyal antropoloji bölümünden mezun olmuş ve Talcott Parsons'ın danışmanlığıyla doktorasını tamamlamıştır. Kanada'da Montreal'deki McGill Üniversitesinde iki yıl İslami Araştırmalar okuduktan sonra, Harvard'a dönerek dersler vermiştir. 1967'de California Üniversitesi, Berkeley'de sosyoloji profesörü olmuştur.
Ayrıca bkz.: Bryan Wilson 278–79 ▪ Jürgen Habermas 286–87 ▪ Talcott Parsons 300–01

DAVID LOCKWOOD
1929–2014

İngiliz sosyolog David Lockwood, sınıf katmanlaşması kuramında etkili bir figürdür. On yaşındayken, babası ölünce annesi mali zorluklar yaşamıştır. Küçük yaşta okulu bırakıp çalışmaya başlamak zorunda kalmıştır. Silahlı kuvvetlerde askerlik hizmetini yerine getirirken Marx'ı keşfetmiş ve Londra Ekonomi Okulunda sosyoloji eğitimi almıştır. Cambridge ve Essex üniversitelerinde dersler vermiştir. 1998'de sosyolojiye yaptığı katkılardan dolayı onurlandırılmış ve Britanya İmparatorluk Nişanına layık görülmüştür.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Émile Durkheim 34–37

PETER L. BERGER
1929–

Avusturya'da doğan Peter Ludwig Berger, en çok "gerçekliğin" bir tür sosyal konsensüs aracılığıyla inşa edildiği fikriyle tanınır. Bu fikri, Thomas Luckmann'la birlikte kaleme aldığı *The Social Construction of Reality* (1966) kitabında açıklamıştır. Berger 17 yaşında ABD'ye göç etmiş ve New York'taki Yeni Sosyal Araştırmalar Okulunda sosyoloji yüksek lisansı ve doktorası yapmıştır. Boston Üniversitesinde sosyoloji ve teoloji dersleri vermiştir. 1985'te ekonomik kalkınma ve sosyokültürel değişim arasındaki ilişkileri inceleyen Boston Ekonomi Kültürü Araştırma Enstitüsünün yöneticisi olmuştur.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Karl Mannheim 335 ▪ Alfred Schütz 335

FERNANDO HENRIQUE CARDOSO
1931–

Fernando Cardoso 1986'da Brezilya'da São Paulo senatörü olmuştur. 1995 ve 1998'de ülkenin başkanı seçilmiştir. Brezilya'da ekonomik istikrarı sağladığı ve sosyal reformlar yaptığı için takdir görmektedir. Cardoso, São Paulo Üniversitesinde

sosyoloji eğitimi almış ve 1958'de bu üniversitede öğretim görevlisi olmuştur. Solcu makaleleri, halk nezdinde popüler olmasını sağlamıştır ama askeri rejimin düşmanlığını kazanmasına neden olmuştur. 1964'te sürgüne gönderilmiştir ve Brezilya'ya dönmeden önce Latin Amerika, Avrupa ve ABD'deki üniversitelerde dersler vermiştir.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Immanuel Wallerstein 144–45

CHRISTOPHER LASCH
1932–1994

Amerikalı siyaset kuramcısı ve tarihçi Christopher Lasch, solcu entelektüel bir ailenin tek çocuğudur. 1954'te Harvard Üniversitesinden mezun olmuş ve Columbia Üniversitesinde tarih yüksek lisansı yapmıştır. İngiltere'de öğretim üyesi olarak kullandığı uzun süreli maaşlı izinde *The New Radicalism in America* (1965) adlı kitabını yazmıştır. Bu kitabında entelektüelleri kılavuzluk yapması gereken ama gerçekte statü ve güç peşinde koşan nefsine düşkün köleler olarak betimlemiştir. Konsensüs düşüncesini sarsmaya çalışan bir ikon kırıcı olarak, çalışması demoktarik vatandaşlık, elit gruplar, tüketimcilik, kitle kültürü, ABD kurumları ve Batı toplumlarının bir tür "ilerleme" kaydettiği fikri hakkında şiddetli eleştiriler barındırır.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Jürgen Habermas 286–87 ▪ Theodor W Adorno 335

JOHN GOLDTHORPE
1935–

John Goldthorpe, İngiltere'nin Yorkshire kentinde doğmuş ve Londra Ekonomi Okulu'na gitmiştir. Sosyal akışkanlık ve sınıf katmanlaşması alanında bir uzman olarak, günümüzde Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika'da kullanılan yedi katmanlı yapı Goldthorpe Sınıf Şeması'nı geliştirmiştir. Özellikle Pierre Bourdieu tarafından formüle edildiği şekliyle "kültürel sermaye" ve "habitus" kavramlarını eleştirmiştir. 1969'dan 2002'ye kadar Oxford Üniversitesinde görev yapmıştır ve ABD'deki Cornell Üniversitesinde misafir öğretim görevlisidir.

Ayrıca bkz.: Max Weber 38–45 ▪ Pierre Bourdieu 76–79

MICHAEL LÖWY
1938–

Fransız-Brezilyalı sosyolog ve profesör Michael Löwy, Brezilya'nın São Paulo kentinde Avusturya göçmeni bir ailede büyümüştür. En çok Georg Lukács'ın kapitalizme karşı sosyalizmi değil, sanayileşme öncesi geçmişe ve düşünce tarzına geri dönüşü savunan "romantik antikapitalizm" fikrini geliştirmesiyle tanınır. Löwy, Marksist kuramcı Rosa Luxemburg'u okuyarak ve São Paulo Üniversitesinde Fernando Cardoso ve Antonio Candido idaresinde sosyoloji eğitimi almıştır. Marksist kurama odaklanarak Fransa'da Sorbonne'dan doktora yapmıştır.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Walter Benjamin 334

JON ELSTER
1940–

Norveçli sosyolog Jon Elster, rasyonel seçim kuramına yani insanların olayların rasyonel değerlendirmeleri temelinde kararlar verdiği fikrine odaklanır (ama sonraki çalışmaları aklın gücüne inancını yitirdiğini gösterir). Elster'in fikirleri hükümetleri, ekonomistleri, sosyologları ve psikologları etkilemiştir. İngiltere, ABD ve Fransa'da dersler vermiştir. 1995'te ABD'de Columbia Üniversitesinde ilk Robert K. Merton Sosyal Bilimler Profesörü olmuştur.

Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Talcott Parsons 300–01

JULIA KRISTEVA
1941–

Julia Kristeva, Bulgaristan'da doğmuştur. Dilbilim, semiyotik, psikanaliz ve feminizm üzerine yazıları dünya çapında takdir toplamıştır. Sofya'da üniversiteden mezun olduktan sonra Paris'te eğitimine devam etmek için burs kazanmıştır. St. Germain'le özdeşleştirilen solcu entelektüel grubun bir parçası olmuştur. Dil ve dilbilim çalışmaları, Michael Foucault ve Roland Barthes gibi çağdaşlarının çalışmalarından yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Kristeva psikanalist olmuş ve dil ile beden arasındaki ilişkinin doğasına gittikçe daha çok ilgi göstermiştir.

Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55; 302–03 ▪ Elizabeth Grosz 339

NANCY CHODOROW
1944–

ABD'nin New York kentinde doğan Nancy Chodorow, feminist düşüncede önde gelen bir kuramcıdır. Massachusetts'te Radcliffe Kolejinde antropoloji okumuş ve daha sonra San Francisco'da psikanalist olarak eğitilmiştir. 1975'te Boston'da Brandeis Üniversitesinde sosyoloji doktorası yapmıştır. Disiplinlerarası bir yaklaşım uygulayarak, feminist psikoloji alanını açan psikanalitik feminizm kuramını formüle etmiş-

tir. Berkeley'de California Üniversitesinde öğretim görevlisidir.
Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Judith Butler 56–61 ▪ Erich Fromm 188

DONNA HARAWAY
1944–

ABD'nin Colorado kentinden "tekno-bilim" uzmanı Donna Haraway, Paris'te evrim felsefesi ve teoloji eğitimi almıştır. Daha sonra ABD'ye dönerek zooloji, felsefe ve edebiyat alanında üç anabilim dalı programını bitirmiştir. Yale Üniversitesindeki biyoloji doktorasında deneyimlerin şekillendirilmesinde metaforun kullanımını incelemiştir; biyolojiyi siyaset, din ve kültürün parçası olarak görür. Santa Cruz'da California Üniversitesinin Bilinç Tarihi bölümünden emekli olan profesör Haraway, halk ve teknoloji arasındaki yakın ilişki konusunda önde gelen otoritedir. *Sayborg Manifestosu* başlıklı makalesi, insanların halihazırda kısmen-insan, kısmen-makine olduğunu ve bu karışımın, kadınların "sayborg feminizm" çağında kendilerini yeniden yapılandırmasına imkân tanıdığını ileri sürer.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Michel Foucault 52–55; 302–03 ▪ Bruno Latour 338

SHULAMITH FIRESTONE
1945–2012

Devrimci feminist Shulamith Firestone, Kanada'nın Ottawa kentinde doğmuştur. ABD'de St. Louis'teki Washington Üniversitesinde ve daha sonra da Chicago Sanat Enstitüsünde sanat eğitimi almış ve ABD'de bu tür grupların ilki olan Chicago Kadınların Özgürlüğü Birliğine üye olmuştur. Kadınların bastırılmış bir sınıf olduğunu ve cinsiyet eşitsizliğinin nihayetinde biyoloji tarafından dikte edildiğini savunan *The Dialectic of Sex: A Case for Feminist Revolution* (1970) adındaki etkili kitabı yazmıştır. Marx'ı anımsatacak biçimde, kadınların kurtuluşunun insanın üreme aracının kontrolünü sağlamaktan geçtiğini (bunun doğum kontrolünün yeni türleriyle mümkün olabileceğini) düşünmüştür. Daha sonra yalnızca bir kitap yazmasına rağmen feminizm üzerindeki etkisi azalmamıştır.
Ayrıca bkz.: Harriet Martineau 26–27 ▪ Karl Marx 28–31

WALDEN BELLO
1945–

Walden Bello, Filipinler'in Manila kentinde doğmuştur. 1970'lerde Ferdinand Marcos tarafından sıkıyönetim ilan edilmesinin ardından siyasi aktivist olmuştur. Bello'nun resmi görevleri arasında Filipinler, ABD ve Kanada'daki üniversitelerde sosyoloji profesörlüğü; Greenpeace Güney Asya'nın yönetim kurulu başkanlığı ve Filipinler Temsilciler Meclisi üyeliği vardır. Bello önde gelen küreselleşme eleştirmenlerinden biridir.
Ayrıca bkz.: Robert N Bellah 336 ▪ Michael Löwy 337

BRYAN S. TURNER
1945–

İngiltere'nin Birmingham kentinde doğan Bryan S. Turner, din sosyolojisi alanında bir dünya otoritesidir. İlk kitabı *Weber and Islam* (1974) bir klasiktir. 1998'de Cambridge Üniversitesinde sosyoloji profesörü olmuş ve Avustralya, Hollanda ve ABD'de profesörlük görevleri üstlenmiştir. İlgi alanları küreselleşme ve din, dini otorite ve elektronik bilgiler, dini tüketimcilik ve gençlik kültürleri, insan hakları ve dini kapsar. *The Body & Society* (1984; 2008) kitabında, sosyolojik analizin odağının sınıf gibi soyut fikirler değil, vücut olması gerektiğini ileri sürer.
Ayrıca bkz.: Edward Said 80–81 ▪ Max Weber 220–23

BRUNO LATOUR
1947–

Fransa'nın Burgundy kentinde doğan Bruno Latour, ilk önce felsefe ve daha sonra antropoloji eğitimi almıştır. 1980'lerde Michel Callon ve John Law'la birlikte "aktör-ağ kuramı" yani bilgilerin keşfedilmeyi bekleyen bir "doğruya" dayanmadığını, aktörler ve ağlar arasındaki etkileşim tahlil edilerek edinilebileceği fikrini geliştirmiştir. Anlamın yaratılmasında rol alan "aktörler" hem fiziksel hem de semboliktir. Latour, Paris'teki Sciences Po'da profesördür.
Ayrıca bkz.: Harold Garfinkel 50–51 ▪ Michel Foucault 302–03 ▪ Donna Haraway 338

THEDA SKOCPOL
1947–

Amerikalı sosyolog ve siyaset kuramcısı Theda Skocpol, ABD'de Harvard Üniversitesinde Victor S. Thomas yönetim ve sosyoloji profesörüdür. Araştırmaları ABD sosyal politikası, sağlık reformu ve Amerikan demokrasisine vatandaş katılımına odaklanır. Kariyerine Fransız, Rus ve Çin devrimlerini inceleyerek başlamıştır ve 1970'lerde devlet özerkliği kuramının başlıca savunu-

cusu olmuştur. Sonuç olarak, devlet de dâhil olmak üzere kurumların siyasi yaşamı yapılandırdığı ve fikirleri cisimleştirdiği, dolayısıyla nedensel tahlile açık olduğu yeni bir pradigma yaratmıştır. 1992'de yayınlanan *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States* adlı kitabıyla beş önemli ödüle layık görülmüştür.
Ayrıca bkz.: Max Weber 38–45 ▪ David McCrone 163 ▪ Arjun Appadurai 166–69

ANGELA McROBBIE
1951–

Kültür kuramcısı Angela McRobbie, İngiltere'nin Londra kentindeki Goldsmiths Kolejinde profesördür. 1990'larda cinsiyet eşitliğinin elde edildiğine dair genel konsensüse rağmen feminizme karşı güçlü bir tepki bulunduğunu iddia etmiştir. 2009'da yayınlanan *The Aftermath of Feminism* kitabında, Ulrich Beck ve Anthony Giddens'in çalışmasından faydalanarak "kadın bireyleşmesinin" maskülen hegemonyayı pekiştiren bir post-feminist maske olduğunu ileri sürmüştür.
Ayrıca bkz.: Anthony Giddens 148–49 ▪ Stuart Hall 200–01 ▪ Beverley Skeggs 339

ELIZABETH GROSZ
1952–

Kültürel ve feminist kuramcı Elizabeth Grosz, Avustralya'nın Sydney kentinde doğmuş ve felsefe eğitimi almıştır. Fransız felsefeci Jacques Derrida gibi post-yapısalcı düşünürlerden etkilenen çalışmaları, cinsiyet incelemeleri (özellikle de cinsel farklılık), kadın cinselliği ve feminist bir perspektiften zamanın doğasına odaklanır. ABD'de Kuzey Carolina, Durham'daki Duke Üniversitesinde kadın araştırmaları profesörüdür. En çok feminist bir postmodern Darwinizm kuramının ana hatlarını çizdiği *Becoming Undone* (2011) kitabıyla tanınır.
Ayrıca bkz.: Michel Foucault 52–55; 302–03 ▪ Julia Kristeva 337

TARIQ MODOOD
1952–

Tariq Modood, Pakistan'nın Karaçi kentinde doğmuş ve İngiltere'de büyümüştür. Durham ve Swansea üniversitelerinde eğitim gördükten sonra, 1997'de İngiltere'deki Bristol Üniversitesinde Etnisite ve Yurttaşlık Araştırma Merkezinin kurucu yöneticisi olmuştur. Ayrıca Bristol'da sosyoloji, siyaset ve kamu politikası profesörü olan Modood ırkçılık, çok kültürlülük ve sekülerizm alanlarında uzmandır. Çağdaş Müslüman girişkenliğinin, teolojik taleplerden ziyade kimlik politikasından ilham aldığını ileri sürer. Modood, uluslararası *Ethnicities* dergisinin kurucu editörlerindendir.
Ayrıca bkz.: Stuart Hall 200–01 ▪ Bryan S. Turner 338

HARTMUT ROSA
1965–

Alman sosyolog Hartmut Rosa, en çok 2013'te yayınlanan kitabına adını veren "sosyal ivme" kuramıyla tanınır. Bu kurama göre, toplum üç bakımdan ivme kazanır (teknolojik yenilik, toplumsal değişim ve yaşamın hızı) ama ivmenin kaybedildiği alanlar da vardır ve kalabalık insan grupları bu alanlarda ivmenin gerisinde kalabilir. Rosa, dünyanın hiçbir şeyin olduğu gibi kalmadığı ama aslında hiçbir şeyin değişmediği "telaşlı bir duraklama" noktasında olduğunu ileri sürer. Almanya'da Jena'daki Friedrich Schiller Üniversitesinde genel ve kuramsal sosyoloji profesörüdür.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Max Weber 38–45 ▪ Jürgen Habermas 286–87

TOM SHAKESPEARE
1966–

Tom Shakespeare, Cambridge Üniversitesinde eğitim gördükten sonra İsviçre'nin Cenevre kentinde Dünya Sağlık Örgütü adına beş yıl çalışmıştır. Engelli bir tıp sosyoloğu olarak, farklılık sosyolojisinde önemli bir sestir. Genetik ve engelliler üzerine araştırmaların etik yönlerine, özellikle de cinsel politika ve insan hakları alanlarına ilgi duymaktadır. İngiltere'de East Anglia Üniversitesinde tıp sosyolojisi alanında dersler veren Shakespeare, insanların "toplum ve vücutları tarafından engellendiğini" ileri sürmektedir.
Ayrıca bkz.: G. H. Mead 176–77 ▪ Erving Goffman 190–95 ▪ Howard S Becker 280–85

BEVERLEY SKEGGS

Beverley Skeggs, York ve Keele üniversitelerinde sosyoloji eğitimi aldıktan sonra, Lancaster Üniversitesinde Celia Lury'yle birlikte kadın araştırmaları bölümünün yöneticisi olmuştur. *Formations of Class & Gender* (1997) adlı kitabında cinsiyet, kimlik ve iktidar kuramlarının öne çıkması gerektiğini ileri sürer. Skeggs, Londra'daki Goldsmiths Kolejinde sosyoloji profesörüdür.
Ayrıca bkz.: Karl Marx 28–31 ▪ Pierre Bourdieu 76–79 ▪ Ann Oakley 318–19

SÖZLÜK

Aktör: Sosyolojide kendi kaderini tayin etme veya özgür irade.

Altkültür: Üyeleri bir toplumun değerleri, inançları ve geleneklerinin büyük bir kısmını kabul ederken, bazılarında farklılaştığı için toplum genelinde ayrı ve farklı olarak görülen bir grup.

Anomi: Hızlı bir toplumsal değişimden kaynaklanan karmaşa veya "normsuzluk" durumu. Günlük davranışları belirleyen sosyal **normlar** ve değerler ansızın değişince, sosyal bir düzen yeniden tesis edilene kadar insanlar kendilerini amaçsız ve yönünü kaybetmiş gibi hissetmeye yatkındır. Ayrıca bkz. **sapkın**.

Ataerkillik: Erkeklerin egemen olduğu ve kadınları sömürüp bastırdığı toplumsal katmanlaşma sistemi.

Aydınlanma: 17. ve 18. yüzyıl Avrupası'nda Tanrı, rasyonel düşünce ve doğa hakkındaki fikirleri duygu ve sezgi karşısında mantık ve aklı ödüllendiren bir dünya görüşüyle birleştiren kültürel ve entelektüel hareket.

Burjuvazi: Marksist kuramda (bkz. **Marksizm**), **üretim araçlarına** sahip olan **toplumsal sınıf**.

Bürokrasi: Max Weber tarafından her eylemin detaylı kayıtlarını tutan kurallara bağlı yetkililerin oluşturduğu hiyerarşiyle karakterize olan örgütlenme sistemi olarak tanımlanır.

Chicago Okulu: 1920'ler ve 1930'larda geliştirilen sosyolojik düşünce okulu. Serbest piyasaya dayalı ekonomik düşünce biçimiyle karıştırılmamalıdır. İlgi alanları eklektik olsa da, Chicago Okulu genellikle kent sosyolojisinin kökeni olarak kabul edilir.

Cinsel yönelim: Bireyin belirli bir biyolojik cinsiyetten insanlara karşı çekim hissetmesi.

Cinsiyet kimliği: Bireylerin kendilerini ve başkalarını **cinsiyet rolleri** ve biyolojik cinsiyet üzerinden görme şekli.

Cinsiyet rolü: Erkekler ve kadınlardan beklenen toplumsal davranış.

Cinsiyetçilik: Erkek veya kadın cinsiyeti nedeniyle insanlara karşı önyargı besleme, ayrımcılık uygulama veya kalıba sokma.

Çekirdek aile: Anne baba ve çocuklardan oluşan iki kuşaklık hane halkı. Sosyalleşme sürecinin başlıca aracısıdır.

Damga: Bireyin toplum tarafından tam olarak kabul görmemesine yol açan bir damga veya arzu edilmeyen fiziksel veya sosyal karakteristik. Bireylerin başkalarında negatif tepkiler uyandırdıkları için toplumda **marjinalleştirilmesi**, bir şekilde itibarsız görülmelerine yol açan damgalanmış kimliklere sahip olmalarına atfedilmiştir.

Değerler: Bir şeyin, sürecin veya davranışın değeri hakkındaki fikirler veya inançlar. Bir kişinin değerleri onun davranış şeklini belirler; bir toplumun değerleri neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu ve neyin kabul edilebilir, neyin kabul edilemez olduğunu söyler.

Deneysel kanıt: Duyular tarafından gözlemlenebilen ve bir biçimde ölçülebilen kanıt.

Determinizm: Bir kişinin davranışının dış bir güç (örneğin Tanrı, genetik veya çevre) tarafından belirlendiği, dolayısıyla gerçek anlamda bir özgür seçimin mümkün olmadığı inancı. Ayrıca bkz. **ekonomik determinizm**.

Devlet: Bir bölge üzerinde meşru kontrole sahip olan ve o bölgede güç kullanma tekelini elinde bulunduran örgütlenmiş otorite.

Duygusal emek: Arlie Hochschild tarafından tanımlandığı şekliyle, bir çalışanın belirli yanıtları tetiklemek amacıyla çeşitli duygular sergilemesini gerektiren ücretli iş.

Ekonomik determinizm: Ekonomik güçlerin tüm toplumsal fenomenlere ve toplumun evrimine yön verdiğini iddia eden materyalist tarih bakışı.

Elit: Bir toplumda orantısız bir şekilde zenginlik ve güç sahibi olan küçük bir insan grubu.

Etnisite: Bir sosyal grubun üyelerine ortak bir kimlik veren ve onları diğerlerinden ayıran dil veya dini inanç gibi ortak kültür.

Etnografi: Halkların ve **kültürlerin** incelenmesi.

Etnoloji: Halklar ve **kültürler** arasındaki farkların karşılaştırmalı incelemesi.

Ev işi: Yemek pişirmek, temizlik yapmak, çocuklara bakmak, hasta ve yaşlıların bakımını sağlamak gibi evde yapılan ücretsiz çalışma.

Feminizm: Cinsiyetlerin sosyal, siyasi ve ekonomik eşitliğini savunan toplumsal hareket. Feminizmin her biri farklı gündemlere sahip çeşitli "dalgalara" veya çağlara sahip olduğu kabul edilir.

Feodalizm: Savaşçı soylu kesimin, hükümdara askerlik hizmetleri sağlamasının karşılığında toprakla ödüllendirildiği ve bu toprakların idaresini üstlenerek vasallar veya köylülere sağladıkları koruma karşılığında onların emek ve ürünlerinden faydalandığı egemen tarihsel sosyal sistem.

Frankfurt Okulu: Resmi olarak Toplumsal Araştırma Enstitüsü adıyla bilinen ve Frankfurt Üniversitesine bağlı olan disiplinlerarası sosyal kuram okulu. 20. yüzyılda yeni Marksist düşünceyi geliştirmiştir.

Gösteriş amaçlı tüketim: Thorstein Veblen tarafından varlıklı aylak sınıfın üyelerinin lüks mallar kullanarak statülerini göstermesini açıklamak için geliştirilen terim. Ayrıca bkz. **maddi kültür**.

Habitus: Pierre Bourdieu'nün, Thomas Aquinas'ın her birimizin kendimizi belli türden bir kişi olarak düşündüğümüz fikri temelinde, bir **toplumsal sınıfın** insanlarının kültürel değerleri paylaştığı edinilmiş eğilimler kümesine işaret etmek için geliştirdiği kavram.

Hegemonik maskülenlik: Belirli bir toplumun erkeksilik ideali. Batı uluslarında bu ideal heteroseksüellik, "sertlik", zenginlik ve kadınların itaatiyle özdeşleştirilir. Bu fikir, maskülenliğin edinilmiş bir kimlik olduğunu vurgular.

Hegemonya: İktidarı ele geçirip elinde bulundurmak ve bu süreçte sosyal grupların oluşumu. Antonio Gramsci, egemen toplumsal sınıfın konumunu hegemonya aracılığıyla sürdürdüğünü söyler.

Heteroseksüellik: Karşıt cinsten insanlara çekim hissetmek.

Hiper-gerçeklik: Baudrillard tarafından tanımlandığı şekliyle, imajlar ve sembollerin işaret ettiği ayrı bir "gerçekliğin" artık bulunmadığı, bunun yerine fiziksel dünyada var olan her şeyden daha gerçek görünen simüle edilmiş bir gerçeklik versiyonunun ortaya çıktığı fikri.

Homoseksüellik: Aynı cinsten insanlara çekim hissetmek.

Irkçılık: Genellikle deri rengine tanımlanan, aslında bu tür farklılıkların var olmadığı bilim tarafından kanıtlanmış olsa da sözde biyolojik farklılıklar temelinde insanlara ayrımcılık uygulamak.

İatrojenez: Bir tıp sisteminin insanları iyileştirmekten çok insanlara zarar vermesinden kaynaklanan tehlike.

İdeoloji: Bir sosyal gruba bakış açısı veya inançlar kümesi sağlayan fikirler çerçevesi.

İşlevselcilik: Sosyolojide toplumun özelleşmiş işlevlere sahip bir biyolojik organizma gibi yapılandığı fikri. Bu toplumun her boyutu karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır ve genel işleyişe ve dengeye katkıda bulunur.

Kabahat: Küçük yaştaki birinin işlediği önemsiz suç; bu terim bir toplumun **normlarına** göre "kabul edilemez" bulunan davranışlar için de kullanılabilir.

Kapitalistler: Sanayi toplumlarında **üretim araçlarına** sahip olan insanların toplumsal sınıfı.

Kapitalizm: Mülkiyetin ve **üretim araçlarının** şahısların elinde olmasına dayanan ekonomik sistem. Bu sistemde firmalar malları kâr elde ederek satmak için rekabet eder ve işçiler ücret karşılığı çalışır.

Kendine yabancılaşma: Negatif benlik bakışı veya kişinin emeğinin başka bir kişi veya organizasyona ait olduğu hissi nedeniyle kendi kendine **yabancılaşma**.

Kentleşme: Halkın kırsal bölgelerden kasaba ve kentlere göç etme süreci ve bunun beraberindeki toplumsal değişimler. Dünya gittikçe kentleşmektedir.

Kimlik: Bireylerin kendilerini tanımlama ve başkaları tarafından tanımlanma şekilleri.

Kitle kültürü: Genel kamuoyuna yönelik eğlence amaçlı üretilen kitap, TV programları gibi ürünler.

Komünizm: Mülkiyetin ve üretim araçlarının kolektif sahipliğine dayalı ekonomik sistem.

Kültür: Herhangi bir toplumun yaşam tarzını oluşturan diller, gelenekler, bilgiler, inançlar, değerler ve **normlar** toplamı. Ayrıca müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanatlara da işaret edebilir.

Küreselleşme: Medya ve **kültür**, tüketici malları ve ekonomik çıkarlar küresel olarak yayıldıkça dünya genelindeki toplumların gittikçe birbiriyle bağlantılı ve birbirine bağımlı hale gelmesi.

Küyerelleşme: Yerli topluluklar ve bireylerle temasla küresel formların – moda akımlarından müzik janrlarına kadar – değişimi.

Maddi kültür: insanlar ve şeyler arasındaki ilişkiler; objelerin tarihi ve felsefesi.

Marjinalleştirme: Bir kişinin veya grubun güçlü veya egemen grubun dışına itilmesi ve bunun sonucunda güç, statü ve nüfuz kaybetmesi sonucu.

Marksizm: Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından geliştirilen **yapısal** toplum kuramı; tarihin çağlardan oluştuğunu ve toplumsal değişimin **toplumsal sınıflar** – **üretim araçlarının** sahipleri ve sömürülen çalışanlar – arasındaki çatışmadan doğduğunu savunur.

Milliyetçilik: Bir **ulusa** bağlanan ve ortak bir **ideoloji** ve **kültüre** adanmışlıktan doğan ortak özdeşleşme duygusu.

Modernite: 17. yüzyıldan itibaren özellikle **Sanayi Devrimi** ve **kentleşmeyle** birlikte toplumun ulaştığı konum.

Neo-kabilecilik: Hızla değişen bir dünyada hayatlarına anlam katmak isteyen insanların kısa ömürlü, esnek ve akışkan gruplanmaları.

Neo-liberalizm: Kökleri serbest piyasanın, sınırlandırılmış hükümetin ve bireylerin girişimlerinin, **devletin** alabileceği önlemlerden daha iyi çözümler sunacağı inancına dayanan siyasi ve ekonomik felsefeler.

Normlar: Belirli bir toplumda veya durumda bireyden beklenen ("normal") davranışı tanımlayan sosyal kurallar.

Öteki: Simone de Beauvoir tarafından bir grubun (onun örneğinde erkeklerin) kendini **norm** olarak görmesini ve grup dışındaki herkesi (kadınları) gerçekte sahip oldukları niteliklerle bağımsız bir biçimde görmek yerine kendi ölçütleri ve atfettikleri nitelikler üzerinden yargılamasını açıklamak için geliştirilen kavram.

Özcülük: Varlıkların veya kişilerin kim veya ne olduklarını tanımlayan içkin karakteristiklere, özelliklere veya "özlere" sahip olduğu inancı.

Postmodernizm: Herhangi bir şey hakkında tanımlayıcı bir "doğru"-nun var olduğunu reddeden, bunun yerine bir metin, kişi veya toplumun birçok farklı perspektife göre parçalanıp birçok farklı "doğru"ya göre yorumlanabileceğini savunan bakış açısı. Postmodern sosyal kuram, doğası gereği tanımlanmayı reddeder ve tanımlanması güçtür.

Pozitivizm: Sosyolojide sosyal hayatın ölçülebilir, doğrulanabilir, bilimsel bir biçimde gözlemlemenin ve bir toplum hakkında doğruları ortaya koymanın mümkün olduğu fikri. Auguste Comte'un öncülük ettiği bu inanış, bilimin daha iyi bir dünya inşa edebileceği yönündeki "pozitivist" görüşü doğurmuştur.

Proletarya: Marksist kuramda (bakınız **Marksizm**) ücret karşılığı çalışan insanların **toplumsal sınıfı**.

Queer kuramı: Cinselliğin ikili kavramlarına meydan okuyan ve bunun yerine cinselliklerin ve kültürel yapıların zamana ve mekâna göre değiştiğini savunan kültürel kuram.

Roller: Toplumda bireylerden beklenen davranış modelleri. Ayrıca bkz. **cinsiyet rolü**.

Sağ: Siyasi yelpazede geleneksel sosyal düzenlemeleri ve değerleri savunanların muhafazakâr fikirleri.

Sanayi Devrimi: 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan ve yeni makineleşme türleri sayesinde ekonominin esasen tarımsal olmaktan çıkıp kentli, sanayileşmiş hale gelmesini sağlayan gelişme aşaması.

Sapkın: Belirli bir toplum veya sosyal grubun **normları** açısından "kuralları çiğneyen" davranış veya kişi türü.

Sekülerleşme: Din ve kurumlarının sosyal önemini yitirme süreci.

Sembolik etkileşimcilik: Benliğin sosyal etkileşimler aracılığıyla yükselen bir varlık olduğu kuramı.

Sermaye: Bir gelir üretmek için kullanılan mali kaynaklar (örneğin makineler) veya mali kaynakların değeri (nakit). Toprak, emek ve girişimle birlikte ekonomik etkinliğin temel öğelerinden biridir.

Simülakr: Gerçeklikte hiçbir temeli bulunmayan ama fiziksel dünyadaki şeylere yansımış görünen imajlar.

Sınıf çatışması: Rekabet halindeki sosyo-ekonomik çıkarların sonucunda farklı toplumsal sınıflar arasında doğabilecek gerilim.

Sol: Siyasi yelpazede reformcu veya sosyalist fikirleri destekleyen kişilerin fikirleri.

Sömürgecilik: Bir ülkenin başka bir ülkeyi kontrol ederek genellikle ekonomik olarak ondan faydalanması durumu. Bu terim çoğunlukla Avrupalı güçlerin dünyanın çeşitli bölgelerini fethetmesi, yerleşmesi ve sömürmesine işaret eder.

Sosyal ağlar: Benzer çıkarlara sahip bireyler, aileler ve gruplar arasındaki bağlar.

Sosyal akışkanlık: Kişilerin veya aileler gibi kişi gruplarının bir sosyal sınıftan diğerine geçmesi.

Sosyal kurgu: Toplumda yaratılan bir kavram veya algı.

Sosyal sınıf: Sosyal sistemde güç, zenginlik, eğitim ve prestiji yansıtan statü hiyerarşisi. Bu sınıflar toplumdan topluma değişse de Batılı modeller genellikle üç genel grubu tanır. Üst sınıf, en yüksek statüye sahip olan ve toplumun zenginliğinin orantısız bir miktarını elinde bulunduran küçük bir sosyal gruptur. Orta sınıf terimi, el emeğine dayalı olmayan işlerde, genellikle ofislerde çalışan eğitimli kişilere işaret eder. İşçi sınıfı, fabrika veya tarım işi gibi el emeğine dayalı işlerde çalışan insanları ifade eder.

Sosyal yapı: Bir toplumun iskeletini oluşturan sosyal kurumlar ve ilişkiler.

Sosyalizm: Sosyal ve ekonomik eşitliği sağlamayı amaçlayan siyasi öğreti. Sosyalistler, ekonominin nüfusun çoğunluğu tarafından kontrol edilmesi durumunda daha eşitlikçi bir **sosyal yapının** yaratılacağını savunur.

Söylem: Genel olarak sözlü veya yazılı iletişim; sosyolojik kullanımında, hayat hakkında bir perspektif sunan ve nasıl tartışılabileceğini belirleyen fikirler çerçevesi veya sistemi. Söylem, olaylara bir anlam yükler ve farklı çağlarda, coğrafi bölgelerde ve sosyal gruplarda değişkenlik gösterir.

Soylulaştırma: Köhne bir kent topluluğunun karakterinde mülk fiyatlarının artışı ve varlıklı bireylerin akışı aracılığıyla gözlemlenebilen değişim.

Statü: Bir kişinin toplumun diğer üyelerinin gözünde sahip olduğu prestij veya önem derecesi.

Stereotip: Bir kişinin veya sosyal grubun geniş olarak kabul gören ama aşırı basitleştirilmiş imajı.

Toplumsal Cinsiyet: Erkekler ve kadınlar arasında biyolojik olmaktan çok toplumsal olarak oluşturulmuş farklar.

Tüketici: Kişisel kullanım veya tüketim için eşya veya hizmet satın alan birey.

Tüketimcilik: İleri **kapitalist** toplumda çeşitli malların ve hizmetlerin alınıp satılmasının çağa damgasını vurması durumu. Bu terim, bireylerin kişisel kimlik oluşturmak adına ticari mallara arzu duymasını anlatmak için de kullanılır.

Ulus: Kültür, tarih veya dil tarafından birleştirilen ve genellikle belli bir coğrafi bölgeyi paylaşan insanlar topluluğu.

Üretim araçları: Toplumun ürünlerini üretmek için gerekli toprak, fabrika, hammadde ve makine gibi temel kaynaklar.

Üretim tarzı: Bir toplumun mal ve hizmetleri üretmek için organize olma şeklini anlatan **Marksist** kavram; **üretim araçlarını** ve işgücü arasındaki ilişkileri kapsar.

Yabancılaşma: Karl Marx tarafından tanımlandığı şekliyle, işçilerin iktidar, kontrol, icra veya doyum eksikliği sebebiyle kendinden veya toplumdan uzaklaştığını hissetmesi durumu. Marx bunu **üretim araçlarına** şahısların sahip olduğu **kapitalist** topluma atfetmiştir. Bu kavram, Robert Blauner gibi çeşitli düşünürler tarafından savaş sonrası dönemde geliştirilmiştir.

Yapısalcılık: Bir metin, insan zihni veya toplum gibi şeyleri yapısındaki öğeleri veya ilişkiler motifini inceleyerek anlamamız gerektiği fikri.

Yoksulluk: Seebohm Rowntree, yoksulluğu bir kişinin kazançlarının onun asgari gereksinimlerini (asgari geçim düzeyini) karşılamak için yetersiz olması hali olarak tanımlamıştır. Mutlak yoksulluk kavramı beslenme, barınma, ısınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına dayalı bir yaşam standardına işaret eder. Daha varlıklı ülkelerde yoksulluk günümüzde genellikle zamanın kabul gören yaşam standardına göre ölçülür; buna göreli yoksulluk denir. Bazı yoksulluk tanımlamaları, toplumsal dışlanmaya neden olabilecek beceriler veya sağlık gibi faktörleri de hesaba katar.

Yorumlayıcı: Toplumun incelenmesinde objektif ve bilimsel **pozitivist** yaklaşımın aksine sübjektif yaklaşım.

DİZİN

Ana sayfa referansları **bold** yazı tipiyle belirtilmiştir.

A

B

K

L

M

N

O-Ö

P

Q

R

S-Ş

T

U

V

W

Y-Z

TEŞEKKÜRLER

Dorling Kindersley would like to thank John McKenzie for his contribution to chapter 3, Christopher Westhorp for proofreading the book, and Margaret McKormack for providing the index.

RESİMLER HAKKINDA

Yayıncı, fotoğraflarının kullanılmasına izin verdikleri için aşağıdaki isimlere teşekkür eder:

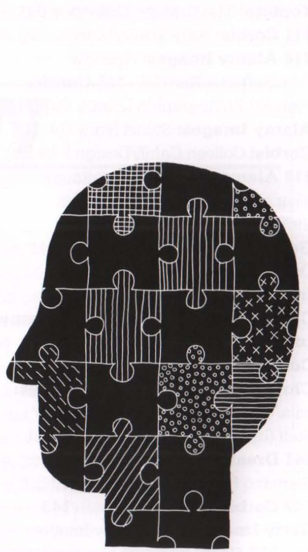
(Anahtar: a-yukarıda; b-aşağıda; c-ortada; l-solda; r-sağda; t-yukarıda)

20 Corbis: Frans Lemmens (br). **23 Getty Images:** Apic/Contributor (tr). **25 Corbis:** Leemage (br). **27 Corbis:** Bettmann (tr). Francis G. Mayer (bl). **30 Corbis:** (bl). **31 Corbis:** Michael Nicholson (tr). **33 Alamy Images:** Mary Evans Picture Library (bl). **35 Corbis:** Bettmann (tr). **41 Corbis:** Bettmann (br). **42 Dreamstime.com:** Delstudio (bl). **44 Corbis:** Bettmann (bl). **45 Corbis:** George Steinmetz (tr). **Alamy Images:** Everett Collection Historical (bl). **48 Getty Images:** The Washington Post/Contributor (tr). **49 Corbis:** Bettmann (tc). **51 Corbis:** Dave & Les Jacobs/Blend Images (br). **53 Corbis:** Bettmann (tr). **55 Getty Images:** Otto Stadler (tr). **59 Alamy Images**: epa european pressphoto agency b.v. (tr). **Corbis:** Andrew Holbrooke (bl). **61 Alamy Images:** Pictorial Press Ltd (tr). **67 Corbis:** Hulton-Deutsch Collection (cr). Michael Nicholson (bl). **72 Corbis:** (tr). **73 Corbis:** Bettmann (bl). **74 Getty Images:** Design Pics/John Short (bc). **77 Corbis:** Karen Kasmauski (br). **78 Getty Images:** Les and Dave Jacobs (tl). **79 Getty Images:** Ulf Andersen/ Contributor (tr). **81 Getty Images:** Ionas Kaltenbach (tr). **Corbis:** Bettmann (bl). **83 Alamy Images:** Image Source (tl). **85 Alamy Images:** Archive Pics (br). **87 Corbis:** Colin McPherson (tr). **Getty Images:** Alfred Eisenstaedt/Contributor (bc). **89 Corbis:** Jen Rosenstein (bl). **93 Getty Images:** Spencer Grant/Contributor (tl). **94 Corbis:** Christie's Images (tl). **95 Getty Images:** The Washington Post/Contributor (bl). **97 Alamy Images:** Pictorial Press Ltd (br). **99 Getty Images:** Nikki Bidgood (tl). **105 Alamy Images:** INTERFOTO (bl). **107 Dreamstime.com:** Özgür Güvenç (tl). **109 Alamy Images:** Chris Brown (tr). **Topfoto:** The Granger Collection (bl). **111 Corbis:** Amy Scaife/Demotix (tr). **114 Alamy Images:** Agencja Fotograficzna Caro (bl). **115 Corbis:** Fine Art Photographic Library (br). **116 Alamy Images:** Stuart Black (b). **117 Corbis:** Colleen Cahill/Design Pics (br). **118 Alamy Images:** dpa picture alliance archive (tl). **119 Corbis:** KidStock/Blend Images (bl). **121 George Ritzer:** (tr). **122 Corbis:** Danny Lehman (tl). **123 Alamy Images:** Maurice Crooks (br). **125 Corbis:** David Muench (tl). **127 Alamy Images:** imageBROKER (tr). **129 Corbis:** Peter Cook/VIEW (br). **130 Chris Yuill:** (tl). **139 Getty Images:** isifa/Contributor (tr). Scott Barbour/ Staff (bl). **140 Corbis:** Bettmann (bl). **141 Dreamstime.com:** Photka (tc). Damiano Poli (tr). Ekays (tr). Flynt (br). **142 Corbis:** Juice Images (tl). **143 Getty Images:** Brand New Images (br). **147 Corbis:** Steven Limentani/ISI (tl). **151 Getty Images:** Scott Wallace/ Contributor (bl). **153 Alamy Images:** paulo fridman (br). **155 Alamy Images:** epa european pressphoto agency b.v. (tr). **159 Dreamstime.com:** Markwaters (bl). **161 Corbis:** Jon Feingersh/Blend Images (tl). Rainer Hackenberg (br). **163 Corbis:** HO/ Reuters (br). **164 Dreamstime.com:** Viewapart (bc). **167 Alamy Images:** Alexander Pylyshyn (tr). **168 The Kobal Collection:** UGC / STUDIO CANAL+ (br). **171 Getty Images:** DreamPictures (tl). **177 Corbis:** 237/ Paul Bradbury/OJO Images RF/Ocean (tr). **179 Getty Images:** DEA PICTURE LIBRARY/Contributor (bl). **181 Bridgeman Art Library:** Bourne Gallery, Reigate, Surrey, UK (tr). **184 Dreamstime.com:** Stephen Troell (tr). **185 Dreamstime.com:** Georgerudy (br). **186 Bridgeman Art Library:** Private Collection (tr). **Corbis:** Bettmann (bl). **193 Getty Images:** Digital Vision (tl). **194 Dreamstime.com:** Erikthered (bl). **197 Corbis:** Sergio Gaudenti/Kipa (tr). **198 Alamy Images:** Friedrich Stark (tl). **199 Alamy Images:** Andre Jenny (br). **201 Alamy Images:** blickwinkel (tl). **203 Getty Images:** Mail Today/Contributor (tr). **209 Corbis:** Elio Ciol (tr). Bettmann (bl). **217 akg-images:** (br). **218 Dreamstime.com:** Americanspirit (t). **221 Alamy Images:** Kathy deWitt (br). **222 Dreamstime.com:** Llareggub (tr). **225 akg-images:** Armin Pongs (tr). **Dreamstime.com:** Lyinker (bl). **229 Alamy Images:** INTERFOTO (br). **231 Corbis:** Bettmann (tl). **233 Corbis:** George Steinmetz (tc). **235 Alamy Images:** M.Flynn (tl). **239 Corbis:** Barry Austin/Moodboard (tr). **240 Getty Images:** Flying Colours Ltd (tr). **241 Dreamstime.com:** Robseguin (bl). Robseguin (bc). **242 Dreamstime.com:** Monkey Business Images (bl). **243 Corbis:** Sven Hagolani (tc). **247 Corbis:** ZenShui (bl). **249 Getty**

Images: Bloomberg/Contributor (bl). **257 Corbis:** Godong/Robert Harding World Imagery (br). **259 Getty Images:** Egbert van Heemskerk the Elder (br). **261 Corbis:** Ariel Skelley/ Blend Images (cr). **263 Bridgeman Art Library:** Peter Newark American Pictures (tl). **267 Corbis:** Cameron Davidson (tr). **Getty Images:** Stock Montage/Contributor (bl). **269 Alamy Images:** Moviestore collection Ltd (tr). **Dreamstime.com:** Photographerlondon (bl). **273 akg-images:** British Library (tr). **274 Corbis:** Fine Art Photographic Library (tr). **275 Corbis:** 68/Ocean (bl). **277 Dreamstime.com:** Walter Arce (tr). **279 Getty Images:** Chung Sung-Jun/ Staff (tr). **283 Dreamstime.com:** Ayse Ezgi Icmeli (bc). Ayse Ezgi Icmeli (br). **284 The Kobal Collection:** G&H PRODUCTIONS (tl). **285 Corbis:** Sophie Bassouls/Sygma (tr). 13/Nick White/Ocean (bl). **287 Dreamstime.com:** Markwaters (tr). **Getty Images:** Milos Bicanski/Stringer (bl). **290 Corbis:** Neville Elder (br). **293 Getty Images:** Evening Standard/Stringer (tr). **299 Corbis:** Mika (tr). Bettmann (bl). **301 Alamy Images:** ClassicStock (tr). **303 Corbis:** Leemage (tl). **307 Alamy Images:** Carolco Pictures (tr). **Dreamstime.com:** Zakaz (br). **308 Corbis:** Christopher Felver (bl). **309 Alamy Images:** SuperStock (tl). **311 Corbis:** Nick Cardillicchio (br). **315 The Kobal Collection:** WORKING TITLE (tl). **Getty Images:** Mel Yates (br). **317 Alamy Images:** Wavebreak Media ltd (tl). **319 Getty Images:** Heritage Images/Contributor (bl). **322 Dreamstime.com:** Rolfgeorg Brenner (tr). **325 Corbis:** Bettmann (tl). **329 Alamy Images:** epa european pressphoto agency b.v. (bl). **331 Alamy Images:** Photos 12 (tr). WENN Ltd (bl).

Diğer bütün imajlar © Dorling Kindersley. Daha fazla bilgi için:

www.dkimages.com

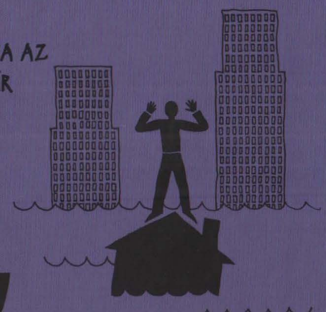

YÖNETMEK YÖNETİLEN ŞEYLERİN ADİL BİR BİÇİMDE DÜZENLENMESİDİR

MAKİNELER GELİŞTİKÇE İŞÇİLER DAHA AZ VASIFLI HALE GELİR

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SÜREKLİ ERTELENEN BİR SORUNDUR

20. YÜZYILIN PROBLEMİ IRK ENGELİDİR

Sosyal ayrımlar ortadan kaldırılabilir mi? İnsanları suç hayatına iten şey nedir? Ve internet ilişkilerimizi nasıl dönüştürüyor? Tarih boyunca insanlar toplumlarımızın nasıl örgütlendiği hakkında bu ve bunun gibi birçok önemli sorunun yanıtını aramıştır ve sosyologlar dünyamızı şekillendirmeye devam eden çözümler sunmuştur.

Sade bir dilde kaleme alınan **Sosyoloji Kitabı** kısa ve özlü açıklamalar, teorileri karmaşıklıktan kurtaran şekiller, toplum ve kurumları hakkında zekice görseller sunmaktadır.

İster bir sosyoloji öğrencisi ister uzman olun bu kitapta düşünmek için bol malzeme bulacaksınız.

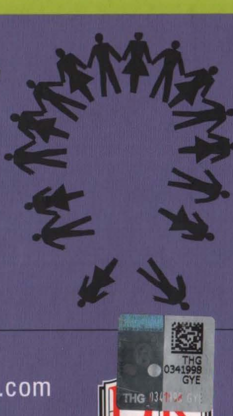
EV İŞLERİ KİŞİNİN KENDİ KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRMESİNİN DOĞRUDAN ALEYHİNEDİR

İŞÇİ SINIFININ ÇOCUKLARI İŞÇİ KALIR

ROMANTİK AHLAK TÜKETİMCİLİK RUHUNU DESTEKLER

TOPLULUKLARIMIZIN BAĞLARI ZAYIFLAMIŞTIR

Dizideki diğer kitaplar

ALFA

www.alfakitap.com

/alfakitap

/alfakitap

www.dk.com

ALFA SOSYOLOJİ

ISBN 978-605-171-085-3